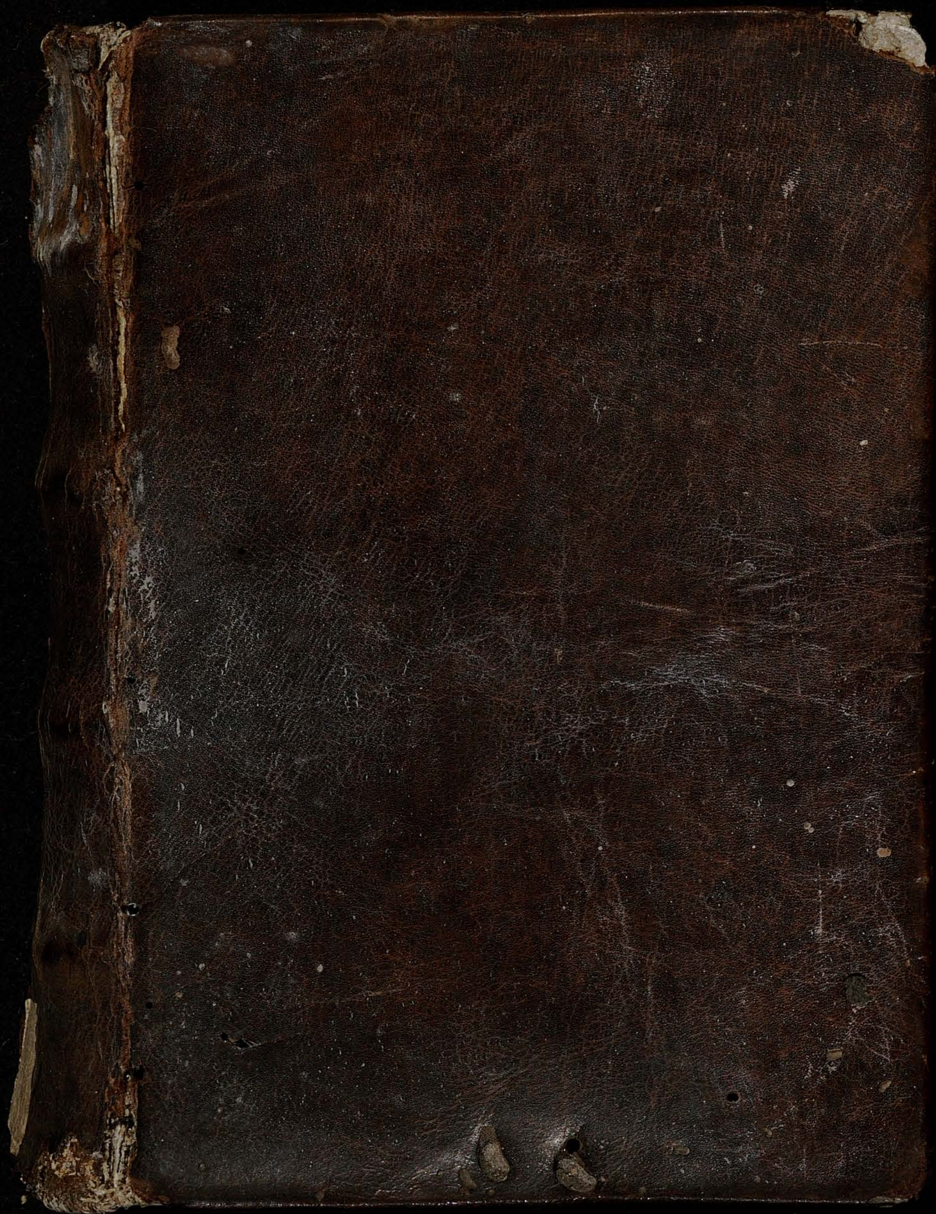

sia circumit eā cū reliquiis, vt sint illius ecclesiæ protectores. Legitur quoque 3. Reg. 8. c. quod in templi dedicatione cōgregati sunt omnes maiores natu Israel, cum Principib. tribuum, & duces familiarū ad Regē Salomonē in Hierusalem, vt deferrēt arcā fœderis Dñi, veneruntque cuncti senes de Israel, Sacerdotes autem intulerunt arcā fœderis Dñi in locum suum, & in oraculum templi in sancta sanctorum super alas Cherubin. Siquidem Cherubin extendebant alas super locum archę, & protegebant illam vectes eius. Rex autem Salomon & omnis multitudo Israel, quę ad eū conuenerat, gradiebatur cū illo añ archa. In cuius quidē rei testimoniū, prælati, Magnates & A..ostoli prouinciæ, hodie cōueniunt ad dedicationem ecclesiarum & sequuntur processionaliter cōsecrantē, & reliquiæ per sacerdotes sub papilione seu vmbraculo solenniter deportantur. Deinde pōtifex prius, quàm ecclesiā cū illis ingrediatur, sermonem facit ad populū. Nā & Salomō arca deportata cōuertit faciē suā, & benedixit omni ecclesiæ Israel, & pro orantibus in ecclesia orauit, Omnis enim ecclesia Israel stabat, & ait Salomon, Benedictus Dñs Deus Israel, &c. prout legitur ibidem. † Recunduntur autem reliquiæ sanctorum cum tribus granis turis in capsula: quia exempla sanctorum cum fide Trinitatis, i. patris, & filij, & spiritus sancti, debemus in memoria retinere. Nam debemus credere vnum Deum, vnam fidē, & vnum baptisma, quia iustus ex fide viuit, sine qua, sicut dixit Apost impossibile est placere Deo. Supponitur & aptatur ipsi sepulchro quædam tabula signo crucis ex chrisma roborata. Siquidem per chrisma intelligitur spiritus sancti donum, quo tabula. i. charitas superun..ur, quia cor no.. ad obseruanda secreta cœlestia spiritus sancti gratia ro.. Tabula ergo hoc signo roborata, reliquiis supponitur, quia per exempla sanctorum charitas acquiritur, q̄ operit multitudinem pctōrū, sicut in tabula reliquias operit, vnde Apost. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hæc autem tabula, ...is, continet siue dicitur sigillum sepulchri, sicut ait Ale... iij. extrà de cons. Eccle. vel alta. c. j. postea verò ...nsa altaris dicitur, super altare adaptatur, per quē, ... & soliditatem notitię Dei possumus intelligere. ...er duritiā, sed propter soliditatem fidei lapidea ...nse. di. j. altaria. sicut Dominus ait Petro, Tu es ... hanc petram, scilicet hanc fidei firmitatem, æ... meam. j. di. fidelior. † Sicut enim mensa con... o altaris est, ita notitia Dei confirmatio ...um bonorum. Vnde dicitur in sapientia a...

Deũ: Noſcere enim te confirmata iuſtitia eſt, & noſcere iu
tuã, & virtutẽ tuam, radix eſt immortalitatis. Et Dñs per Hi
In hoc glorietur, qui gloriatur ſcire, & noſcere me. † Vel per ip-
ſum lapidẽ, Chriſtus intelligitur, de quo dicit Apoſt. Ipſo ſum-
mo angulari lapide Chriſto Ieſu. per lapidẽ quidẽ, Chriſti hu-
manitas deſignatur. De quo in Daniele legitur, ꝙ lapis abſciſſus
eſt de monte ſine manibus: quia Chriſtus de B. Virgine (quæ
propter eminentiam virtutum mons dicitur) ſine virili ſemine
mirabiliter eſt natus, & factus in montem magnum, totum re-
pleuit orbem terrarũ de quo etiã per Pſal. dicitur, Lapidẽ quem
reprobauerũt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, quoniã
Chriſtus quem ędificantes, i. Iudæi reprobauerunt, dicentes;
Nolumus hunc regnare ſuper nos, hic factus eſt in caput angu
li, quia ſicut ait Apoſt. Exaltauit illum Deus, & dedit illi, &c. vel
per lapidem charitas intelligitur, vt præmiſſum eſt, qui debet eſ
ſe magnus, & latus, quoniam latum eſt mandatũ charitatis, qđ
etiam ad inimicos extẽditur, iuxta præceptum Domini. Diligi
te, inquit, inimicos vr̃os. Non † ergo vnguntur altaria nisi lapi-
dea, quia Chriſtus per altare ſignificatus eſt lapis excreſcens in
montem, vt dictum eſt, Ipſe eſt mons pinguis oleo lætitiæ præ
conſortibus vnctus. Veruntamen in Exo. legitur Dominum prę
cepiſſe fieri altaria de lignis ſethin quæ ſunt imputreſcibilia, &
altare laterum, ligneum eſt. Salomon quoque fecit altare au-
reum, prout legitur 3. Reg. 8. c. ſed iſta [illegible] ſunt in figura. Et in
comitatu prouinciæ in caſtro S. Mar[illegible] de mari eſt altare ter-
reum, quod ibi fecerunt Maria Magdalena, & Martha, & Maria
Iacobi, & Maria Salome Poſt hoc aſper[illegible] altari, & cum aqua
baptizato, reſtat vt oleo & chriſmate [illegible]ur. Epiſcopus enim
ſuperinfundit oleum & chriſma & [illegible] Erexit Iacob lapidẽ
in ti. fundens oleum deſuper, Illa enim eccleſia fuit titulus alia
rum: quia de Syon exiuit lex & verbum Domini de Hieruſalẽ.
† Faciens primò ſuper illo quinque cruces ex oleo infirmorũ,
ſecundum ordinem Romanum, ſecundum quaſdam verò alias
eccleſias de vtroque oleo, vnam in medio & quatuor in corni-
bus, & poſteà modò totidem ex chriſmate. Sanè per oleum S[illegible]
ritus ſancti gr̃a intelligitur, de quo dicit Eſa. Propheta: Com
treſcet iugũ à facie olei. quia ſicut Ep̃s oleũ infundit ſupe[illegible]
re, ita Chriſtus, qui eſt ſummus Pontifex infundit gr̃an[illegible]
tare nr̃m, quod eſt cor nr̃m, quia ipſe eſt diſtributor o[illegible]
tiarũ per Spiritum ſanctum, ſicut dicit Apoſt. Alij d[illegible]
ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij fides, alij grati[illegible]
&c. Et ſicut per oleum Epiſcopus purificat mẽſan[illegible]
& Spiritus ſanctus purificat cor noſtrum ab om[illegible]

peccatis. † Christ⁹ quoq; oleo fuit vnctus, nõ quidẽ visibili, sed
nuisibili, i. gratia Spũs sancti. Vnde Dauid: Vnxit te Deus: Deus
uus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, i. plus, quàm omnes san
tos: qui fuerunt participes gratiæ eius. i. Christi: vñ vnctio ex-
ressius cõuenit Christo, quã aliis: quia præ omnibus aliis vn-
it eum Deus ad habendum plenitudinem bonorum, ideóq;
interpretatur vnctus. Vnctio quoque ex oleo, misericordiam si
gnificat, iuxta illud Euang. Vnge oleo caput tuum, & faciem
tuam laua: quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in
bonis operibus superior est: quemcunque enim liquorem oleo
superinfundas, illud semper desuper natat. De misericordia ve-
rò scriptũ est: Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius
super omnia opera eius, & misericordia superexaltat iudicium.
Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri, vt semper miseri-
cordiæ memores, aspersionis aquæ & regenerationis & bapti
mi affectum non amittamus. Quinque cruces de oleo signifi-
cant quòd memoriam quinque plagarum Christi, quas pro no
bis in cruce sustinuit, semper habere debemus. Ipse nãq; quin
que plagas sustinuit, s. in manibus, in pedibus, & in latere. Desi-
gnant etiam quinque passiones misericordiæ, quæ nobis sunt
necessariæ. † Necesse enim est, vt homo misereat Christo, pas-
sioni eius compatiendo, vnde Iob in persona Christi, Miseremi
ni mei, miseremini mei, &c. Oportet etiã, vt homo misereat pro
ximo, cuius mala videt, vnde Eccl. Miseratio hominis circa pro
ximum suum, Et sibiipsi. Et hoc tripliciter, s. pro commissis, plã
gendo illa. Vnde Hier. Nullus est, qui agat pœnitentiam super
pacto suo, dicẽs: Quid feci? Pro cõmissis. vnde Es. Væ mihi, quia
tacui, id est, quia non sum locutus, quasi dicat, quia omisi bonũ
quod facere potui, & pro bonis minus purè factis. vñ Luc. Cùm
bona omnia fecerimus, dicamus quòd serui inutiles sumus,
&c. quasi dicat bona fecimus, non benè, non purè, & ideò inu-
tiliter fecimus, sicut faciens eleemosynam ad vanam gloriam,
...um facit, sed non benè non purè. De hac triplici miseratio-
...itur Eccl. Miserere animæ tuæ placens Deo, quia vera cõ
...ntis, debet esse cum exhibitione operis, ideò bis fiunt
...mò de oleo: postmodum de chrismate, vnde Psal. Bea
...retur, & commodat. qui mente miseretur, & cómo
...oniã nõ sufficit habere cõpassionẽ in mente, cum
...hibitione, absque odore bonæ famæ, iuxta illud
...ãt opera vestra, vt glorificetur Deus, & ideò fiũt
...smate, quod constat ex balsamo, & oleo. † Balsa
...opter bonum odorẽ, significat bonã famam,
...m, nitorẽ conscientiæ quam habere debemus,

 iuxta

iuxtà illud Apostoli, Gloria nostra hæc est testimoniũ cõscien-
tiæ nostræ. extrà de sac. vnct. c. j. Tunc autẽ balsamũ oleo rectè
cõiungitur, qñ bonus odor misericordię additur. † Rursus per 3
quinq; cruces de oleo & chrismate, quinq; sensus corporis no
stri intelliguntur, qui duplicantur, & in denarium surgunt, qa
quandoque in sensibus corporis benè vtendo, & nosmetipsos
custodimus, & alios exemplo, & doctrina nostra in bono ope-
re cõfirmamus, vnde ille bonus negotiator gloriabatur, dicẽs,
Ecce alia quinque superlucratus sum. Dum autẽ fiunt illę præ-
missæ inunctiones, cantatur, Vnxit te Deus, Deus tuus: quod
De Christo dictum est. Ter ergo altare inungitur, bis oleo, ter
tiò chrismate, quoniam ecclesia fide, spe, charitate, quæ maior
est cæteris, insignitur, & dum chrisma infunditur, cantatur, Ec
ce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Hic ager est ecclesia, q̃
floribus vernat, virtutibus splẽdet, operibus flagrat, & ibi sunt
rosæ martyrum, lilia virginum, viola confessorum, & viror insi
pientium. Post vnctionem adoletur incẽsum, quod deuotionẽ
orationis significat. Qui enim habet septem dona spiritus san-
cti, assimilatus est Deo, deuotam potest illi offerre orationem,
cuius habet similitudinem. † In quinque locis adoletur, videli 35
cet in quatuor angulis, & in medio, quia sic quinq; sensus cor-
poris exercere debemus, vt fama boni operis nostri vsque ad
proximos attendatur. De qua dicit Apost. Christi bonus odor
sumus in omni loco, extrà de sac. vn. c. j. Et in Euang. Sic lu-
ceat lux vestra, &cæ. Ad hæc incensi frequentatio, est continua
Christi Sacerdotis atque Pontificis pro nobis apud Deum pa-
trẽ interpellatio. † Crucẽ cũ incẽso facere, est eius passionẽ pa 36
tri ostẽdere, & ipsum pro nobis interpellare. Incẽsum copiosè
in medio, & in angulis cõburere, est orationes ꝑ Hierosolymã
& in vniuersali ecclesia multiplicare. † Cõsequẽter altare, cũ li- 37
gno crucis confirmatur, dicendo, Cõfirma hoc Deus, &c. q̃ cõ-
firmatio ex chrismate à Põtifice: in frõte lapidis facta, significat
confirmationẽ, q̃ quotidiè fit à spũ sctõ ꝑ charitatem, in altare
cordis, vt nulla tribulatio cor nostrũ à charitate Dei valeat sepa
rare, vñ dicit Apo. Quis separabit nos à charitate Christi, tribula
tio, an angustia, &c. Et subiungit: gloria pr̃i, & laus trinitati ca-
tetur. † Vltima altaris bñdictio, signat illã finalẽ bñdictionẽ
dicet: Venite bñdicti patris mei, &c. Deĩde altare linteo
extergit: ad notandũ: ꝙ cor nostrũ castitate vitæ mund
mus. Deĩde bñdicũtur vasa, vestes, & linteamina di
deputãda. Nã & Moses ꝑ quadragĩta dies edoct⁹ e
re linteamina, & ornamẽta in tẽplo necessaria. † N

benedicere, est opera nostra ad Deum referre. Post hoc altare albis & mundis pānis vestitur, de quo sub tit. de altare dictum est. Postremò ornatur ecclesia, & accenduntur luminaria, tunc [illegible]pa iustorū splēdescēt, tūc fulgebunt iusti, & tāquā scintil- [illegible]in arūdineto discurrēt. Et inde sup altare hoc ordine conse- [illegible]ato, Missa celebratur, & sacrificiū altissimo offertur. Istud vi[illegible]licet, de quo Propheta ait, Sacrificium Deo spūs contribula[illegible]s, cor cōtritū, &c. prout dicetur in prœmio iiij. partis. Non [illegible]im dēt fieri cōsecratio, sine Missa, secundū Gelasiū Papam. de [illegible]nsec. dist. j. omnes. quia tunc reuelatur sacramentum, quod [illegible]iā Angelis ab initio fuit abscōditum. Et attēde, quoniā in as[illegible]ersione Basilicæ Pontifex lineis duntaxat, & minoribus vtitur [illegible]ndumentis, sed in missa, vestibus ornatur pōtificalibus, & pre[illegible]osis, recolens, ꝙ legalis Pontifex in lineis sanctuarium expia[illegible]t, & post lotus in pontificalibus holocaustum arietum offe[illegible]ebat. Sed quia in eisdem lineis hircū emittebat, post expiatio[illegible]em, ideò etiam in consecratione fontium: & immersione cate[illegible]humenorum, vbi peccata eorum transferuntur: quidam vtun[illegible]r simplicibus, & lineis indumentis.

SVMMA.

Chrisma confici præcepit Dominus.
Moses quo chrismate fuerit vnctus. 3 *Vnctionis duæ species.*
Infirmi & cathecumeni, quare oleo inungantur.
Vnctio exterior, an sit necessaria ad salutem. & nu. 11.
Christiani omnes ante baptismum, bis oleo vnguntur. Et varia vnctio, varium quid notat. & nu. 8.
Christus, vnde dictus, vnde itidem Christiani.
Vnctio ad quid fiat in vertice. Et à quo instituta primum. num. 10.
Arnaldistarum falsa opinio de baptismo.
Pectus baptizati vngitur, cum inuocatione Trinitatis.
4 *Presbyteri manus, ab Episcopo inunguntur & quâ forma.*
5 *Episcoporum vnctio, vnde duxerit initium. Et qualiter vngantur.*
Episcopus, quod testimonium habere debeat.
17 *Episcopi caput, cur balsamo vngatur. Cur itidem manus. nu.* 18. *Cur pollex. num.* 19. 20 *Reges & Prophetæ etiam, in veteri testamento vngebantur, aliter tamen quàm hodie.*
[illegible]*rum vnctio, & principum, quid differat ab vnctione pontificum.*
[illegible] *die suæ consecrationis equos albos equitant, & quid idipsum* [illegible]*et.*
[illegible] *bonorū, dicuntur equi.* 24 *Calicis & patinæ cōsecratio.*
[illegible]*trema, an sit sacramentum, quidam dissident. Et de eius* [illegible] *Et quæ ætas requiratur.* 26 *Cœmeterium, ad quid* [illegible]*ur.* 27. *Ornamenta Ecclesiastica, benedicenda sunt.*

E 5 De

De consecrationibus & Vnctionibus.
CAPVT VIII.

LEgitur † Dominum præcepisse Mosi, vt cõficeret chrisma, a
quo vnguẽto vngeret tabernaculum in dedicatione, & ar-
cam testamenti, mensamque cum vasis: & quo similiter sa
cerdotes & Reges inungerentur. de conse. dis. j. §. j. Moses tamẽ
† non legitur fuisse vnctus, nisi vnctione spirituali, sicut & Chri b
stus Voluit itaque Christus non vnctione materiali inungi, vt
ex illa consequamur spiritualem, & ideò pia mater ecclesia di
uersas exhibet vnctiones. De quibus hic aliqua perstringamus
dicentes. Primò, quid huiusmodi significent vnctiones. Se-
cundò, ex quibus fiant. Tertiò, de vnctione baptizãdorũ. Quar
tò, de vnctione baptizatorum, quæ per Episcopum fit in frõte.
Quintò, de vnctione ordinandorũ. Sextò, de vnctione cõsecrã
dorum Episcoporum & principum. Septimò, de vnctione eccle
siæ, altaris, calicis, & aliorum ministeriorum Ecclesiasticorum.
Octauò, de extrema vnctione. Nonò, de consecratione & bene
dictione cœmeterij, vestium, & aliorum ornamentorum eccle
siasticorum. Decimò, de consecratione & benedictione virgi-
num. † Circa primum igitur notãdum est, quod duæ sunt spe-
cies vnctionis, extrà de sac. vnct. c. j. Exterior, quæ materialis si
ue corporalis, & visibilis est. Et interior, quæ spiritualis & inui
sibilis est: exteriori visibiliter vngitur corp⁹. De prima Iac. Apo.
ait: Infirmatur quis ex vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, &
orent super eum vngentes eum oleo in noĩe Dñi, & oratio fi-
dei saluabit infirmum. De secunda Iac. Apost. ait: Et vos vnctio
nem. i. vnctio, quam ab eo accepistis, maneat in vobis, vt nõ ne
cesse habeatis, vt aliq̃s doceat vos, sed sicut vnctio eius docet
vos de omnibus. Vnctio exterior, signũ est interioris. Interior
verò, non solum est signum, id est, significatum, sed etiam sacr
amentum, quia si dignè sumitur, vel agit, vel auget, absq; dubio
quod designat, puta salutẽ, iuxta illud: Super illos manus im[...]
nent, & benè habebunt. Circa secundum, sciendũ, ꝙ ex[...]
exteriorẽ, & visibilẽ vnctionẽ, duplex oleum benedici[...]
de sac. vnc. c. j. videlicet oleũ sanctũ vel catechumen[...]
cathecumeni vnguntur, & oleũ infirmorũ, de qu[...]
gũtur. De qua vnctione loquitur dicta authorita[...]
matur quis ex vobis, &c. Qualiter autem fiun[...]
vtriusq; olei, & chrismatis in vij. parte sub v. f[...]
cetur. † Sed quæritur quare infirmi & catech[...]
guntur? Respondeo vt ex visibilibus inuisibi[...]
tur, sicut enim oleum fugãdo infirmitatem[...]

rum,& de sui natura lumē præstat,sic credendum est, ꝙ vnctio olei consecrati,quod est signum fidei,pctā fugādo sanitatem animæ confert,& lumen ei præstat.Siquidem, oleum visibile in signo,oleum inuisibile in sacramento,&oleum spirituale intus est.De oleo infirmorū,authoritatē accipimus ab Apostolis. De oleo catechumenorū ab Apostolicis viris.† & licet Deus possit oleū spirituale sine corporali tribuere, quia tamē Apostoli pro infirmis,Apostolici viri pro catechumenis hac arte vsi sunt,nō sine pctō omitti pōt,quod eorū authoritas consecrauit prout sup.tit.de altari dictū est:sicut & antiquitus iusti sine circuncisione placuere Deo,sed postquàm eis pręceptū fuit, vt circūciderentur,hoc omittentes pctō subiiciebātur xxxv.di.ab exordio.Tertiò,dicendum est de vnctione baptizādorum. Et quidē in nouo testa.extrà de sac.vnc.non solum reges & sacerdotes vnguntur,sicut iam dicetur,verumetiam quia Christus in sanguine suo, fecit nos Deo nostro regnum & sacerdotes, id est regales sacerdotes,iuxta quod Petrus Apost.ait,Vos estis genus electum, id est, electi ex generibus hominum,regale sacerdotium,id est,benè vos regentes,Omnes Christiani bis † ante baptismum inunguntur,scilicet oleo benedicto primò in pectore,deinde inter scapulas,& bis post baptismū,scilicet chrismate sacro,primò,in vertice,deinde per Episcopū in frōte & secundū Aug.ij.di.ecclesiasticarū primæ tres vnctiones introductæ sunt potius vsu,quàm per aliquā scripturā.In pectore quidē in quo est locus cordis, baptizādus vngitur oleo. Primò,vt per spiritus sancti bonum,abiiciat errorē,& ignorantiam,& suscipiat fidē rectā,quia iustus ex fide viuit,& corde creditur ad iustitiā.Inter capulas verò,vt per Spiritus sancti gratiā excutiat negligentiā,& torporem,& exerceat bonam operationē, quia fides sine operibus mortua est,vt per fidei sacramentū sit mūditia cogitationū.In pectore,vt per operis exercitiū sit fortitudo laborū.In scapulis,quatenus fides per dilectionem secundum Apostolum operetur.Oleum igitur à corde ad scapulas transfertur qn̄ fides,quæ mēte concipitur,opere perficitur,quia iuxta hoc fides est facere,quod dicit. In vertice verò baptizatus [...]smate à sacerdote inungitur,vt sit paratus omni poscenti [...] reddere rationem,quia per caput,mens intelligitur,iux[...]gitur,Oculi,id est intellectus sapiētis in capite,id est [...]us,cuius.s.mentis superior pars est ratio,& inferior [...]nde benè per verticē,quæ est superior pars capitis, [...]io,quæ est superior pars mētis.De hoc etiam in [...]bbato sancto,vbi agitur de confirmatione dice[...] an̄ baptismum vngitur oleo benedicto,& post

baptiſmum chriſmate ſacro, qa chriſma ſolũ cõpetit Chriſti-
no. Chriſt⁹ † enim, à chriſmate dicitur, vel poti⁹ à Chriſto di
chriſma, nõ ſecundum nominis formã, ſed ſecundum fidei
tionẽ. A Chriſto Chriſtiani dicuntur, tanquàm vncti deriuẽ
ab vncto, ſ. à Chriſto vt omnes concurrant in odorẽ vngue
illius, ſ. Chriſti, cuius nomen oleum, eſt effuſum, ſed ſecundu
vim nominis Chriſtiani à chriſmate dicuntur, ſecundum Iſi.
de hoc dicetur in procemio ſecundæ partis. Rurſus ſecundu
Aug. de cõſec. d. 4. prima vnctio † ex oleo, oſtẽdit nos ad au-
tum plenæ fidei præparatos, & ad bonum Chriſti odorem v-
catos, & renuntiandum Diabolo eſſe commonitos. Secunda
ctio, in pectore & inter ſcapulas fit, ſecundum Rabanum e.
diſt. Deinde vt per fidem vndique muniamur, & ad bona op
perficienda per Dei gratiã roboremur. Nempè per pectus, fi
virtus, per ſcapulas verò, in quibus onus portatur hominis
bur & operatio rectè intelligitur, iuxta illud. xxvj. q. vj. allig
onera importabilia & imponunt humeris hominum, &c. Vn
tur ergo in pectore & inter ſcapulas, vt mente, & actu op
diaboli poſtponat, & vt ſit capax ad intelligendum verbum
& robuſtus ad portandum iugum ipſius, & onus legis.
ctio † verò quæ fit in vertice, i. in ſummitate capitis ſuper ce
brum, fit ſecundum ipſum, ead. di. poſtquàm. & di. v. nouiſsimè.
vt cœleſtis regni particeps fiat inunctus, & quia baptizati a
ma capiti, id eſt, Chriſto deſponſatur, & propterea fit cum c
mate oleo, & balſamo cõfecto, vt ſciamus quod ſpiritus ſanct⁹
ei datur, qui inuiſibiliter operatur, oleum namque feſſa me-
bra fouet, & lumẽ prẹſtat, vt præmiſſum eſt. Balſamus ver
dolere facit. Siquidem feſſa ſunt anima, membra, qñ pœnitet
ſe cõtra Deũ egiſſe. Spiritus ſanctus venit ad illã, illuminãs
intelligentiã, & demonſtrans ei peccata ſibi eſſe dimiſſa, v
mittẽda, & prẹſtans illi bona opera, quæ in aliis bonum in
rant odorem quod per fragrãtem balſamum deſignatur. Item,
quia ſedes ſuperbiæ quæ ſemper iuxta ipſius nominis conſ
tiam, ſuperiora aperit, in vertice eſſe videtur, ideò ritè fit i
vnctio ſub forma crucis & ſub nomine humilitatis
ctionem. † Sylueſter Papa fieri inſtituit per Preſb
occaſionem mortis. Vnde credibile eſt, ꝙ ante
que vnctio, ſ. & verticis, & frontis Epiſcopo re
enim gremium dilataretur eccleſiæ, nec omn
lerent per confirmationem occurrere. ideò
vnctione perirent, inſtituit, vt à ſacerdotibu
cerebrum, vbi eſt ſedes ſapientiæ, vngerent
gmentum gratiæ. Vnde ſi poſteà deceſſerint

itrali, quod pro rata grẽ augmentũ consequentur & gloriæ,
erum tñ † & sine vnctione, credimus solo baptismo saluari, &
e manus impositione, Spm̃ sctm̃ dari cui Deus dare voluerit:
out in actib. Apostolorum legitur. † Arnaldistæ tñ perfidi hæ
ici asserunt, ꝙ nunq̃ per baptismũ aquæ, homines Spm̃ sctm̃
cipiunt, nec Samaritani baptizati, illũ receperunt donec ma-
is impositionem acceperunt. Sanè vtraque vnctio fit, secundũ
abanum. de consec. di. 4. posteà in modum crucis, vt ab eo tẽ-
re Diabolus in vase suo pristinæ cognoscens signum suæ in
emptionis. i. S. Crucis, qua interemptus est, iã sibi deinceps
id sciat alienũ. i. à se alienatum. † Fit quoque secundum eũ
di. deinde. vnc. in pectore cũ inuocatione Trinitatis, vt nullę
iquiæ latentis inimici, in eo resideant, sed in fide S. Trinita-
mens eius confortetur, & suscipiat & habeat intelligentiam
andatorum Dei. Quisquis ergo fidelis bis inungitur prius
eo, posteà similiter bis chrismate. Primò, in baptismo, in ver-
e. Secundò, post baptismum, in fronte, s. in confirmatione,
ia etiã spiritus sanctus bis fuit Apostolis datus, vt dicetur in
parte, sub Sabbato sancto. Quarto loco dicendum esset de
ctione, quæ fit per Episcopum in frõte baptizati, sed de hoc
cetur in vt parte sub Sabbato sancto. † Quintò loco, circa
ctionem ordinandorum, notandum est, quod manus Presby
ri ab Episcopo inunguntur, vt cognoscat hoc sacramento
per spiritum sanctum suscipere virtutem & gratiam conse-
andi. Vnde Episcopus ea inungens dicit. Consecrare & san-
ificare digneris Domine manus istas per istam vnctionem,
nostram benedictionem, vt quæcunque consecrauerint, cõ-
crentur, & quæcunque benedixerint, benedicantur, in nomi
e Dñi xvj. q. j. §. hoc inde. & extrà de sac. vnct. c. j. Ideoque viri
euoti osculantur manus sacerdotum, statim post ordinationẽ
orum, credentes per hoc orationum illorum & bonorum par
cipes fieri. Et vnguntur oleo sacro, ꝙ opera misericordię pro
in b. ad omnes debeant exercere. Per manus enim opera, per
leum misericordia designatur. Vnde Samaritanus ille appro-
ans vulnerato, vinum superinfundit, & oleum vulneribus e-
nguntur etiam oleo, vt humidi sint ad offerendum Deo
m pro peccatis, & largè ad cætera officia pietatis, non a-
tuè retinendum. j. q. j. sicut vrgeri. Vtrunque enim, vi-
curationis & charitas dilectionis per oleum de-
sus ideò, impositio manus cum oleo super caput
, quia per manus opus, per digitos, dona spiritus
caput mens intelligitur. Manus ergo imponi-
spiritus sancti imbutus, ad opera Christi mit

titur

titur. † Sextò circa Episcoporum & principum vnctionē sciend
est, ꝙ Episcoporum vnctio à vet. test. sumpsit originē extrà
sac.vnc.c.j. Nā.Leu.21.dicitur Pōtifex, super cuius caput fusu
est vnctionis oleum, & cuius manus sunt in sacerdotio consi
cratæ. Sanè Episc. vngitur chrismate, quod, sicut præmissum e
conficitur ex oleo & balsamo, & vngitur illo tā in corpore, q
in corde, vt interius nitorem conscientiæ quantum ad Deu
quod per oleū exterius habeat odorē famæ quo ad proxim
quod per balsamum designatur. De nitore conscientiæ di
Apost. Gloria nrā hæc est, testimoniū conscientiæ nræ. Nā o
nis gloria filiæ regis abintus, s. procedit. De odore bonæ fan
Idē Apost. ait: Christi bonus odor, i. exemplum & imitatio s
mus in omni loco: & aliis sumus odor vitæ in vitā xxiij. q. iij
Nabuchodonosor. in princ. quasi diceret, sumus exemplum d
lectionis, & bonæ opinionis ducentis in vitam æternam, al
odor mortis in mortem, i. inuidiæ & malæ opinionis ducent
in mortem æternam † Debet enim Episc. in se bonum habe
testimonium & ab his quæ sunt intus, & ab his quæ sunt for
vt cortina. i. fidelis, cortinam. i. infidelem trahat. s. ad fidem, &
audit. scilicet addiscendo, & credendo, dicat veni. scilicet pr
dicando, & de hoc vnguento, caput & manus Episcopi cons
crantur: per caput enim mens intelligitur iuxta illud Euangel
Vnge, id est, humilia caput tuum, & faciem tuam, id est, co
scientiā laua, scilicet lachrymis. Per Manus opera designantu
iuxta illud in Canticis, &c. Manus meæ, id est, bona opera di
lauerunt myrrham, id est, dederunt aliis bonum exemplu
† Caput igitur vngitur balsamo charitatis. Primò, vt Episc.
gat Deum, ex toto corde, & ex tota mente, & tota
ma sua, & etiam Christi exemplo proximum suum, sicut,
ad id, quod seipsum. Oleum enim in capite, est charitas
te, secūdū Greg. Secūdò, caput vngitur propter autho
dignitatē, quoniā nō solùm Eps, sed etiā Rex consecr
tiō, vt ostēdatur illius. s. Christi (tanquàm eius vicar
sentare personam, de quo dicitur per Prophetam
tum in capite, &c. Caput enim viri, est Christus
Deus, qui de se dicit Spiritus Domini super m
me, & Euangelizare pauperibus misit me. C
nrm, vnctus est oleo inuisibili, ipse pro vni
clesia, Episcopus pro sibi commissa. † Ma
pter mysterium & officium, manus quic
vnguntur. oleo, id est chrismate pietatis
vt Episcopus operetur bonum ad c
ad domesticos fidei, nemini claudantur

ixta illud, Manus apuit inopi, & brachiũ extẽdit ad pauperẽ.
Manus arida, manus auara, manus tenacitate cõtracta, aperiri
on potest. Vngũtur igitur, vt sanẽtur & aperiãtur, & vt indigẽ
bus eleemosynas largiãtur. Secundò, vt ostendatur accipere
otestatẽ benedicẽdi, & cõsecrãdi, vnde cũ eas cõsecrator inũ-
it, consecrare (inquit) & sanctificare (inquit) Domine digneris
nanus istas, &c. vt suprà. Tertiò, vt mũdæ sint ad offerendũ ho
ias pro peccatis. Et not. quod licet manꝰ Episcopi inunctæ fue
nt oleo, cũ ĩ presbyterũ ordinaretur, iterũ chrismate inũgun
ur cũ in epm conse. extra de sac. vnc. c vno. Siquidem per ma-
us opera, per oleum Spiritus sancti, vel gratiæ copia, per bal-
mum, ꝙ oleo admiscetur in chrismate, odor bonæ famæ desi
natur. Eccle 23. quasi balsamum nõ mistum odor meus. Quia
rgo in operibus Episcoporum & aliorũ superiorũ, plus quàm
i aliis inferioribus munus spiritus sancti apparere, & odor fa
ie sentiri debẽt, iuxta illud 2. ad Corint. 2. Christi bonꝰ odor,
mus deo, nam & in cœlesti hierarchia superiores Angeli, in-
rioribus bonis, & gratia eminent. lxxxviij. di. ad hoc. idcirco
eorum consecratione manus alias oleo inunctæ, chrismate
nabiliter inunguntur. † Pollex etiam chrismate confirma-
pollicis impositio, cunctis proficiat ad salutem. Nempè
ri test. nõ solum vngebatur sacerdos, † verumetiã Rex
opheta, sicut in libris Regum habetur. Vnde Dñs præco-
Eliæ, Vade & reuertere in domum tuam, per desertum in
ascum, cùmque perue[...] illuc, vnges Azael in Regem,
iam, & Iehu filiu[...] Namsi vnges Regem, super Israel,
m autem, filium I[...]hat qui est de Abel, vnges prophe-
te. Samuel quoq[...]e vnxit Dauid in regem. Sed postq̃
azarenus, quẽ [...]nxit Deus spiritu sancto, sicut in acti-
ost. legitur, vnctus est oleo præ cõsortibus, qui secundũ
t caput ecclesiæ, quæ est corpus ipsiꝰ principis, vnctio
brachium est trãslata, vt princeps à tpe Christi non
in capite, sed in brachio siue in humero vel in armo,
s principatus congruè designatur, iuxta quod legi-
us est principatus super humerum eius, &c. Ad quod
nandum, Samuel fecit poni armum ante Saul, cui de-
m in capite mensæ ante eos qui fuerant inuitati. in
pontificis sacramentalis, est delinitio obseruata, q̃a
pitis. s. Christi, qui est caput Ecclesiæ in pontifica-
ræsentat. Differt † autem inter pontificis & prin-
ia caput pontificis chrismate consecratur,
cipis oleo delinitur, vt ostendatur, quanta
horitatẽ põtificis, & Principis potestatẽ,

Et nota, quod sicut in Euangelio legitur, quidam paterfamili
vocauit seruos suos,& dedit illis decẽ mnas. Siquidẽ vocat
seruis, est canonica electio Epi, quæ fit secundum vocatione
Dñi vocantis Aarõ. extrà de elec. c. trãsmissa. Mna datur ei, c
is, qui sibi mnas imposuit dat ei textum Euãgelij, dicens: Vad
prædica,& ipse cum primò ingreditur ciuitatem suam, port
Euangelium in pectore suo iuxta morẽ quarundã Ecclesiar
ostendens quasi negotiatori mnã suã. In quibusdã etiã Ecc
siis cum Archieps dat illi virgã, dicit, Vade, prædica, & ille
tim benedicit populũ, in quo designatur, ꝙ Moses cum v
missus est in AEgyptũ. Rursus † Epi in die suæ cõsecratio
consueuerunt equitare equos, albis pãnis coopertos, repr
tantes illud, quod legitur in Apoc 19. Exercitus, qui
cœlo sequuntur illum, in equis albis. Siquidem exercit
sunt in cœlo, sunt boni,& iusti viri,& Prælati qui quo
quuntur pro cęlestibus Deum in omnibus bonis oper.
ideò dicuntur esse in cœlo, quia sola cœlestia diligunt
runt, Vñ Apost. Nostra conuersatio in cœlis est. Hi ex
boni & iusti viri.& Prælati, sequu[illegible] Iesum, quando
gnãt in se vitia, per correctione [illegible] proximis per a
nem. Vñ Iacobus. Qui conuert [illegible] peccatorem
vitæ suæ liberabit animam su [illegible] rte, &c. I
sunt in equis albis,& in corpo [illegible] is. Cop
† dicuntur equi, quia sicut equi [illegible] secunc
tem sessoris, ita iustorum corpo [illegible] secu
tẽ Christi. Isti equi debẽt eẽ albi, [illegible] per
storum,& prælatorum, debẽt esse [illegible] la
nõ fuerint, Christum sequi nõ pote [illegible] re
sus est ꝑ nobis, vobis relinquens e [illegible] v
stigia ei9,&c. Sed & clerici S. Roman [illegible] siæ
Constantini imperatoris. xcvj. di. Con [illegible] tinus
decoratos linteaminibus candidissimi coloris.
beat Episcopus consecrari,& quare codex e
super humeros consecrandi, dicetur. in ij. par
co. Septimo loco, dicendum est, de vnctione
aliorum ministeriorum Ecclesiæ quæ secund
dedicantur, inunguntur, extrà de sac. vnc. c. v
mandato legis diuinæ, sed etiam, quòd Mo
& omnia vasa ministerij sanguine aspersit, &
guine mundabantur, verumetiam exem
consecrabat altare, illud chrismate pe
Dominus Mosi, vt faceret oleum v
bernaculum testimonij, mensam,

brũ,& ſuppellectilia,Exod.30.& 40.c.& alia vt præmiſſum eſt.
Quæ vnctiones fiunt in reb⁹ inũctis,& vt maior reuerẽtia exhi
beatur,& maior eis gratia infundatur.De his vnctionibus ĩ ſuis
locis dictũ eſt & dicetur,verũ vnctionis ſacramentũ aliud qdẽ
efficit & figurat tã ĩ nouo quã in vete. eſt.extr.de. ſac. vnc. Vñ
nõ iudaizat eccleſia,cùm vnctionis celebrat ſacramẽtum,ſicut
aliqui antiqui mẽtiuntur,qui neq; ſcripturas,neq; Dei nouere
virtutẽ De vnctionibus eccleſiæ & altaris,ĩ ſuis tit.dictum eſt.
24 † Patena ſiquidẽ cõſecrat̃ & inungitur ad miniſtrationẽ corpo
ris Chriſti,qui in ara Crucis pro omniũ ſalute immolari elegit.
Nã & omnipotẽs Deus conſperſam ſimilaginẽ ĩ patenis aureis,
& argẽteis ad altare ſuũ deferri iuſſit.Calix quoque cõſecratur
& inũgitur,vt gratia Spiritus ſancti perficiatur nouũ ſepulchrũ
corporis & ſanguinis Chriſti,& ipſe dignetur illum ſua virtute
perfundere qui calicẽ Melchiſedech famuli ſui pfudit.Octauò,
25 de extrema † vnctione,q̃ ſcilicet ex inſtitutione Felicis Papæ
quarti,& ex præcepto Iac.Apoſtoli datur laborantibus ĩ extre
mis,dicendũ eſt.De qua dicunt quidã quod illa non eſt ita ꝓ-
priè ſacramentum ſicut chriſmatio,quæ fit in fronte vel alia,qa
(ſicut aſſerũt)iterari poteſt,cùm ſit oratio ſuper hominẽ,qd ĩ
ſacramentis nõ contingit,de conſe.diſt.iiij.oſtẽditur.& no. de
conſec.diſt.v.c.j.Sanè hæc vnctio,non per ſolũ ſacerdotẽ fieri
poteſt,ſi plures adeſſe nõ poſſunt.extra de verb.ſign.quæſiuit.
per quã quidem venialia remittuntur,iuxta illud Iacobi,Infir
matur quis ex vobis,vt ſupra. Fit autem vnctio hæc in di-
uerſis partibus corporis ſiue menbris propter cauſas, quæ ex
orationibus,quæ tunc dicuntur,colligũtur,& ſpecialiter in il-
lis,in quibus quinque ſenſus hominis vigent, vt quicquid per
illos infirmus deliquit,per huius vnctionis virtutẽ aboleatur.
De quibuſdã ordinariè legitur,quod inungendus debet eſſe
ad minus xviij.annorũ,& ꝙ ægrotans,ſemel dũtaxat debet in
anno inungi,licet pluries ægrotet.& quod nullus inungẽdus
eſt,niſi qui prius cõpos mentis exiſtens, verbis aut ſignis illud
poſtulauerit.xxvj.q.vlt.is qui,& c.ſeq.extra de excõm.c. à no-
bis.Et quòd non debent ſcapulæ inungi,quia in baptiſmo fue-
runt inunctæ,& amodò miniſterio carent, & quod confirma-
tus nõ debet inungi in fronte,ſed in temporibus, nec Preſby-
teri manus vngebãtur interius,ſed exterius puta in ordinatio-
ne eius interius inunctæ fuerunt.Et quòd ab Epiſcopo ſemel
inunctus,non debet propter eius reuerentiã vlterius preſbyte
rum inungi,extra de tẽpo.ordin.cũ in diſtribuendis.de conſec.
di. j.c.ſi.Et quod ſi æger inũctus cõualeſcit.loca inuncta lauẽ
& aqua lotionis in ignem proiiciatur.Si verò decedat,nos

lauetur corpus propter recentē vnctionē. Quod si æger in extre
mis laborat, citò vngatur, ne inunctus decedat. v. dist baptizati.
Quidā etiā pœnitētes & morituri, ciliciū induunt, & sternūtur
in cinere, vt dicetur ī vj. par. sub quarta feria in capite ieiuniorū.
Nono cœmeteriū, † quod eisdē gaudet priuilegiis cū ecclesia, 2
cōsecr. tur & benedicitur. xviij. q. iiij. sicut Domin⁹ cōtumax. &
c. seq. extra de cōsec. Eccle. cōsuluisti. & de im. Eccl. ī rubrica. &
c. cū ecclesia. sicut dominus benedixit per man⁹ seruorū suorū
Abrahā, Isaac & Iacob, terrā filiis Ebrō causa sepulturę cōpara.
tā. Benedicitur aūt, vt vlterius desinat illic immūdorū spirituū
habitatio esse, & fideliū corpora ibi vsq; ad diē iudicij requies
cāt in pace. nisi paganorū vel infidelium, vel etiā excōmunica
torum corpora ibi fuerint inhumata, donec inde fuerint eie-
cta de cōsec. dist. j. ecclesiā. & c. ij. extra de sepul. sac. Illud † e- 3
tiā notandum, ꝙ pallæ altaris, vestimenta sacerdotalia & huius
modi ecclesiastica ornamēta benedicēda sunt. Legimus. n. de
cōsec. dist. j. §. i. Mosen ex præcepto dñi tabernaculū diuinis pre
cibus sacrasse, cū mensa, & altari, & vasis, & vtensilibus ad diui
nū cultum explēdū. Si ergo Iudæi, qui legis & futurorum vm-
bræ seruiebāt, hoc agebant. Heb. 8. & 10. c. quantò magis nos,
quib. veritas per Christū patefacta est, hoc agere debemus: &
hoc per episcopos sacratur & non per coepiscop. lviij. di. quam
uis. Vnde legitur Exo penu. Cuncta vasa ministerij, benedixit
Moses, & si sacræ vesti petia vel filū adiungatur, non ideò be
nedictionē iterari debere, iuris testimonio cōprobatur. ar. insti.
de re. diui. §. cū ex aliena. & §. qui tamē. extra de cōsec. Eccle.
quod in dubiis. Quare autē res huiusmodi & similes benedicā
tur, ex earū benedictionibus colligitur euidenter. De vestibus
verò sacris, dicetur in prooemio. iij. partis. Et attēde, quia bene-
dictio seu cōsecratio ecclesiæ & vestiū ornamentorū ecclesia-
sticorum nō fit, eò ꝙ illæ sint gratiæ susceptiua, cū sint inani-
mata, sed hoc noscitur introductū, quia sicut & homines, sic
& illa per benedictionē & consecrationem diuino cultui ha
bilitātur, & idonea & maioris reuerētiæ efficiuntur. personi
verò per vnctionem & benedictionem maior gratia infunditur
Quidam aūt ī ornamentorum benedictione man⁹ suspēdūt, d
quo dicetur ī ij. parte sub tit. d̄ diacono. Decimo eēt d̄ cōsecra
tione virginū dicēdū, sed d̄ hoc ī pœmio secūdę partis agitur

SVMMA

1 *Sacramentum, quid. quid mysterium. Et quid mysterium differat à ministerio. num. 2. 3 Sacramenti diffinitio.*
4 *Sacramenta varia sunt.*
5 *Sacramēta ordinis & necessitatis, an, & quādo à laico pst.*

6 *Sacramentum dignitatis & voluntatis, quid.*
7 *Matrimonium est sacramentum voluntatis tantum. Et quo tempore nuptiæ solenniter celebrentur.*
8 *Mulieris complexus quo tempore sit fugiendus.*
9 *Mulieres cur velentur in nuptiis.*
10 *Sponsæ anulus datur & qua significatione.*
11 *Amoris summa vis.*
12 *Matrimonium triplex quoddam sacramentum continet.*
13 *Bigamus ineptus est ad clericatum. Et quid ita.*
14 *Sponsus & sponsa, benedicuntur primo à parentibus, deinde à sacerdote. nu. 15. 16 Sacramentum vnum, dignius alio quatuor modis.*
16 *Sacramenta, quibus de causis sint instituta.*

De Ecclesiasticis Sacramentis.

CAP. IX.

CIrca Ecclesiastica † sacramenta notandum est, quòd secũdum Greg. 1. q. 1. multi. Sacramentum est in aliqua celebratione cùm res gesta ita sit, vt aliquid significatæ rei accipiamus, quod sanctè & dignè accipiendum est. *Mysteriũ* verò est, quod occultè & inuisibiliter operatur Spiritus sanctus: i-
2 ta quod operando sanctificat, & sanctificando benedicit. † Mysterium enim est in sacramentis, ministerium dicitur in ornamentis. Sed & secundum Aug. de consec. dist. 2. sacrificium, &c. signum sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma Item sacrificium visibile, inuisibile Sacramentum. *I*tem, idem signũ, est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens, in cognitionem venire. Dicitur † etiam sacramentum, sacræ rei signum, vel sacrum secretum. De hoc etiam in quarta parte sub sexta particula canonis dicetur super verbo, mysterium fidei, & sub tit. de oblatione. Sanè, quædã † sunt sacramenta necessitatis tantum, quædam dignitatis & necessitatis, quædam ordinis & necessitatis, quædam dignitatis, & voluntatis, quædam verò voluntatis tantum. Sacramentum necessitatis tantum, est baptismus, qui in summa necessitate à quocunque (dum tamen in forma ecclesiæ) collatus, proficit ad salutem de sum. tri. cap. 1. §. pen. xxij. distin. §. verùm. Et dicitur necessitatis, quia sine eo, nemo saluari potest; si ex contemptu deferatur. De hoc sacramento in 6. parte sub sabbato sancto dicetur, Sacramentum dignitatis & necessitatis est confirmatio, dignitatis, quia à solo episcopo confertur. extra de confirma. quanto. de sac. vnct. c. j. necessitatis, quia ex cõtẽptu illud dimittens nõ saluatur, vt in prędicto c. quanto. de hoc etiã sub dicto sabbato dicetur. Sacramenta verò ordinis, & necessitatis, sunt pœnitẽtia, eucharistia, & extrema vnctio, ordinis, quia tãtũ

à rite ornatis secundum claues ecclesiæ dari debēt, †nisi in ne
cessitate, in qua quis pōt etiā laico cōfiteri. Necessitatis, quoniā
ex contēptu illa dimittēs saluari nō pōt. De pęnitentia vide in
vj. parte sub tit. de v. feria cœnæ Dñi. vt diximus in repertorio
nostro sub tit. de pęn. & re. De Eucharistia in quarta parte sub
canone dicetur. De extrema vnctione, in præcedenti ti. dictum
est. Sacramentum † verò dignitatis & voluntatis, est ordo digni 6
tatis, quia à solis Episcopis confertur, vel quia non nisi dignus
& dignè ad illud assumendus est. extrà de sum. tri. c. j. in fi. Vo-
luntatis, quia sine illo quis saluari potest, extra de epis. qui re. e
pisc. c. j. & j. q. j. §. sed notandum. & §. ecce cum. De hoc dicetur
in procemio ij. partis. Sacramentum voluntatis † tātum, est ma-
trimonium, & dr̄ voluntatis, quia sine illo quis saluari potest.
Non enim expedit homini ad regna cœlorum tendere volen-
ti nubere. xxiij. q. iiij. tunc saluabitur. Circa quod notandū est,
quod secundum canones. xxiij. q. iiij. non oportet, extra de fe-
riis capellanus. solennitas nuptiarum facienda non est à septua
gesima quod est tempus tristitiæ, vsque in octauam Paschæ
nec tribus hebdomadis ante festum S. Ioannis. Sed secundum
consuetudinē ecclesiæ generalis matrimonium publicè cōtra-
hitur in ecclesia à crastina dominicæ in albis: videlicet ab octa
ua die Paschæ vsque ad primum diē rogationum. Et in prima
die rogationum, in mane clauditur hæc solennitas, & durat vs-
que prohibitio ad octauam diē post Pētecostē inclusiuè, & sic
loquitur Clemēs Papa in sua epistola decretali: extra de fer. ca
pellanus. A prima quoque dominica aduētus, vsque ad Epiph
niā non debent nuptiæ celebrari, vt in prædicto c. nō oporte
xxxiij. q. iiij. nec etiā fierent vsq; ad octauā Epiphaniæ, nisi q
Dñs nuptias cum sui præsentia, cum etiā miraculo decoraui
Vnde tunc cantatur: Hodie cœlesti sponso iuncta est ecclesi
Quidam tamen dicunt sanctius esse, ꝙ hæc prohibitio vsq; a
octauā ipsius festi extēdatur, sicut & officiū cōuersionis aqu
in vinū, fit in nuptiis. In præmissis ergo tēporibus matrimon
non cōtrahuntur, quoniam ipsa tēpora sunt orationi deputat
† Et ideò dēt tūc homo à lecto vxoris sequestrari. Generalite 8
enim tēpore quo abstinetur à nuptiis, abstinendum est etiam
coniugali amplexu. xxxiij. q. iiij. per totū. nisi fortè ob fragilit
tē humanitatis, vir ab vxore poscat coniugale debitū, vel eco
uerso: quoniā poscenti soluēdū est: quia secundū Apostolū, v
non habet potestatē corporis sui, sed mulier. & econuerso, ex
de conuer. coniug. quoddam. Licet autem solennitas nup
præmissis tēporibus interdicta sit, quocunque tamen ter
matrimoniū legitimè per verba de pręsenti cōtractū est

Quòd. verò statutum fuit in canon.xxxiij.q.iiij.non oportet ꝙ
tribus septimanis præcedentibus festum B.Ioannis Baptistę nu
ptiæ non celebrarentur,ideò factum fuit, vt liberius orationi
vacetur.Instituerat enim ecclesia prius duas quadragesimas prę
ter maiorem,vnā ante natale Domini,quæ communiter voca-
tur S.Martini,& durabat vsque ad natale. Aliam,s.quadraginta
dierum ante festum B. Ioannis Baptistæ,in quib. vacandū erat
orationib.eleemosynis,& ieiuniis.Sed propter hominum fragi
litatē,illę duæ ad vnam sunt redactæ,& iterum illa diuisa est in
tres hebdomadas aduentus,& tres ante natiuitatem S.Ioannis
in quib.est ieiunandū & à nuptiis est abstinendum Porrò † se-
cundum B.Isidorū,eadē quæstione,fœminæ dum maritantur,
ideò velantur, vt nouerint se semper viris suis subditas esse.Et
quia Rebecca videns Isaac sevelauit.Itē ideò nubentes,post be
nedictionem,vitavno inuicem vinculo copulantur,ne compa- Gene.24
gem.i. fidē vnitatis coniugalis disrumpāt.Eadem verò vita can
dida purpureóq; colore permiscetur:quia candor,est mund.tia
vitæ, purpura ad sanguinis posteritatē adhibetur, vt hoc signo
& continentia & lex continendi ab vtrisque ad tempus admo-
oueatur,post hoc ad reddendum debitū non negetur.†Item, ꝙ
in primis anulus à sponso sponsę datur,fit nimirum propter mu
tuę dilectionis signum,vel propter id magis, vt pignore,id est
signo eorum corda iungantur. Vnde & in quarto digito ideò
anulus inseritur,quia in eo vena quędā(vt fertur) sanguinis ad
cor vsque perueniat.Item protheus quidam sapiens primū ob
amoris signum ferreum anulum fecit,& inibi Adamantē inclu
1 sit,& inde subarrare sponsas instituit,quia sicut ferrū† omnia
domat:sic amor omnia vincit:quoniā nihil amoris furore vehe
mētius:in auth.de nupt.Et sicut Adamas est infrangibilis:sic &
amor est insuperabilis. Fortis est enim,vt mors dilectio. Ideo- Cantic.8.
que in digito anulari,in quem vena procedit à corde,illū por-
tare instituit.Postmodū verò ferreis,sunt aurei cōstituti, & pro
Adamante gēmis ornati,quia sicut aurum cętera metalla,sic a-
mor vniuersa bona pręcellit.Et sicut aurū gēma decoratur, sic
cōiugalis amor cęteris virtutibus adornatur.Nuptiæ autem se-
cundum Amb.c.q.nec illud,dictę sunt à nubendo. Illæ enim q̄
nubunt,caput propter verecundiā obnubere,non loqui solēt.
Vnde & Rebecca, viso Isaac,cui desponsari debebat,caput ob
nubere cœpit.xxxij.q.ij.honorat.in fi.Verecundia nanque de- Gen.24.
bet præcedere nuptias,quò ipsum coniugium plus verecundia
commendet,& magis expetita debet videri à viro,quàm ipsa vi
rum expetiisse.Sed secundum Hier.c.q.cōnubia. Cōnubia legi
tima,peccato carent,nō tamē tēpore illo,quò actus coniugales

gerūtur, pręsentia spiritus sancti datur etiā, si Propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur. †Notandū etiā est 1
ꝙ triplex spirituale sacramētū in carnali matrimonio consummato designat. Primū sacramētū, est vnio spiritualis animę ad Deū, & per fidē, dilectionē & charitatē siue vnio voluntatis. s. charitas, quæ cōsistit in spiritu inter Deum & iustam animam.
1. Cor. 6. extrà de biga. debitū. vnde Aposto. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cū illo. Hoc sacramentū significatur per cōiunctionē animorū, habitam in prima despōsatione carnalis matrimonij.

Secundū est vnio humanæ naturæ ad Deū, quę facta est in
Ioā. 1. vtero virginali, per incarnationē verbi Dei: siue naturæ cōformitas, quę cōsistit in carne inter Christū & sanctā ecclesiā. de cōse. di. ij. in Christo patre. Ad quod pertinet illud, Verbū caro factū est, &c. Hoc sacramentū designatur in matrimonio carnali, per coniunctionē corporū cōsummato, nō ꝙ ipsa cōiunctio: in qua spiritus sanctus nō adest, illud designet, sed per ipsum actū cōsummatū significatur. Tertiū sacramentū, est Ecclesię vnitas, ex omnibus gētibus collecta, & vni viro, scilicet Christo subiecta. xxvj. dist. acutius. Hoc sacramentum significatur in eo, qui vnicam tantum, & virginem habuit vxorem, facto postmodū clerico & ordinato. Vbi †verò quis ad digamiā siue ad secundum 1
matrimonium transit, iam ab vnitate recedit, quia carnē suā in plures diuidit, & sic huius tertij sacramenti significatio in eo non cadit, quare promoueri non potest, tā promotus vnitatem significare non potest. Præterea, per secundū matrimoniū recedit à prioris coniunctione matrimonij, Ecclesia verò ex quo se Christo coniunxit, nunquā ab eo discessit, nec ab ea Christus. Digamus ergo talē vnitatē significare non potest. Vnde meritò propter huius sacramenti defectum, promoueri non potest, extrà de sec. nu. c. j. & c. vir. & xxxj. q. j. de his. Illud etiam †nota, ꝙ sicut statutū est in cōcilio Cartha. xxv. dist. sponsus. & xxiij. dist. sponsa. Spōsus & sponsa benedicendi à parētibus, vel à paranymphis, offerantur Ecclesiæ sacerdoti. Accepta autem benedictio ne eadē nocte pro reuerentia benedictionis in virginitate permaneāt. Cæterū †nuptiæ benedicēdæ sunt à sacerdote, cū præ- 5
cib. & oblationib. ex institutione Euaristi Papę. xxx. q. v. c. j. Verumtamen vir & mulier ad digamiā transiēs, matrimoniū contrahendo, nō debet à presbyteris benedici. extrà de sec. nup. c. j. & ca. vij. xxj. q. j. de his qui. quia cùm alia vice benedicti sint, eorum benedictio iterari non debet. Non ergo debent nuptię benedici, nisi vbi virgo cum virgine contrahit, propter ratio[nem] quæ ponitur in prooemio secundæ partis, imò presbyt[er] [be]nedictionem cum secunda vxore celebrauerit, offic[io]

cio suspensus est ad sedem Apostolicam mittendus, quodqui-
dem ad exhortationem continentiæ noscitur introductum se
cundum quorundam locorum consuetudinẽ si quis contrahat
cum s. cunda virgine benedictio iteratur & hoc si Dñs papa
sciat & tolerat alioquin non valet. Dicunt etiam quidam, ꝙ si
aliqui virgines contrahentes non fuerint benedicti, facti biga-
mi iterum contrahendo poterunt benedici, sed & si contrahẽ-
tes fuerint benedicti: licet se non cognouerint carnaliter non
ideò iterum contrahentes benedicentur. De benedictione vir
6 ginum dicetur in proœmio secundæ partis. †Notandum au-
tem est: ꝙ vnum sacramentum dignius est alio quatuor modis.
s. ratione efficaciæ vt baptismus. Ratione sanctitatis vt eucha-
ristia. de conse. di. ij. nihil ratione significationis vt coniugium.
Quidam tamen non approbant istum modum. Et ratione con
7 ferentis, vt confirmatio & ordo. Sed †quæritur, quare instituta
sunt sacramenta, quia sine illis potuisset Deus humano generi
vitam æternam & gratiam donasse. Respõdeo propter tria. pri-
mò propter humilitatem, vt dum homo ex Dei præcepto se re
bus insensibilibus, & se inferioribus reuerenter subiicit, ex hac
obedientia magis apud Deum mereatur. Secundò, propter eru
ditionem, vt per id quod foris in specie visibili cernitur ad in-
uisibilem virtutem, quæ interius est agnoscenda mens erudia-
tur. Terriò propter exercitationem, quia cum homo ociosus es
se non debeat præponitur ei vtilis & salubris exercitatio in sa-
cramẽtis qua vanam & noxiam declinet occupationem, iuxta
illud, Semper aliquid boni operis facito vt diabolus inueniat te
occupatum, de consecr. dist. v. nunquã. Non ergo debent omit
ti prout in præcedenti titulo dictum est.

LIBER SECVNDVS.

SVMMA.

16 *Episcopalis ordo, quadripartitus est.*
17 *Papa, est caput ecclesiæ, Cardinales, cardines.*
18 *Patriarcha, quis dicatur.* 19 *Archiepiscopus, quis, & vnde dictus.*
20 *Metropolitanus, vnde nomen sortitus.*
21 *Prælatus quisquam non potest se vniuersalem appellare.*
22 *Episcopatuum & graduum diuersitas, vnde fluxerit.*
23 *Flamines, qui, & vnde dicti.*
24 *Episcopos & præpositos Dominus elegit, quis autem diaconos.*
25 *Presbyterorum institutio, vnde primum.*
26 *Corona clericorum, cur instituta. Itē, vnde originem duxerit. n. 31.*
27 *Clerici cur patētibus auribus incedāt.* 28 *Coronæ clericorū forma.*
29 *Figuræ circularis dignitas, & eminentia.*
30 *Clerici, sunt sacerdotes & Reges.*
32 *Pili vnde manent, & quo consilio rescindantur, maximè viris ecclesiasticis.*
33 *Clerici ad quid instituātur. Et quare in quatuor tēporibus. nu. 34.*
35 *Clerici cur maximè ordinentur diebus Sabbatorum.*
36 *Dominica die celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum.*
37 *Subdiaconos facere die dominica an liceat.*
38 *Ieiunium sequens an possit transferri in præcedentem hebdomaden.*
39 *Virginum cōsecratio, quo tempore fiat. Et quo loco, quóve apparatu ac ordine. nu. 40. 43.*
41 *Episcopus consecrandus virgines ter compellat eodem verbo.*
42 *Virgines consecrandæ deponunt vestes veteres, & induunt nouas. Et qua id significatione.* 44 *Virginibus cur velum imponatur.*
45 *Velū, est quintuplex.* 46 *Viduā quid prohibeat velari ab Episcopo*
47 *Sacerdos non debet interesse secundo nubentibus.*
48 *Diaconissarum institutio antiquitus.*
49 *Pōtifex Rom. quot ordines clericorum possit adhibere in celebration*
50 *Ordines ecclesiastici, quot.*
51 *Ordinum quidam sacri, quidam non. Et vtrorumque enumerati*
52 *Spiritus sancti septem dona, correspondent septem ecclesiæ ordinibu*
53 *Ordines ecclesiastici spiritualiter, & specialiter in ecclesia designātu*

ARGVMENTVM.

De Ministris, & Ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officiis. CAPVT I.

N hac secunda parte de ministris & ordinibus ecclesiasticis eorūmq; officiis tractare præuidimus præmittentes † quòd tres sunt sectæ famosæ, videlicet, Gentilium, Hebræorū, & Christianorū. Prima, est erroris. Secunda, veritatis. Tertia, veritatis & salutis. In prima, naufragamur. In secunda, à periculo e

mur. In tertia, ſaluamur. Prima ſecta, dicitur à ſecãdo, qa ſecat, i. ſeparat nos à Deo. Secũda & tertia à ſectando, & tenẽdo, quoniam illuminant, ſaluant, & liberant. Chriſtianorum perſonæ tã ſeculares, quàm eccleſiaſticæ, de aliis duabus ſectis ſumptæ ſunt, Hebræa videlicet, & Gẽtili. Sicut enim apud nos duo ſunt genera perſonarum, ſ. laicales & eccleſiaſticæ. xij. quę. j. duo. ſic & apud Gentiles & Hebræos. Apud † Gentiles quidem, ſeculares perſonæ erant hæ, nempe Monarcha, ſ. Imperator Romanus. Patricij, qui & Senatores dicebantur, ad quorũ arbitrium vniuerſa ordinabantur, Reges, Duces, Comites, Pręſules, Pręfecti, Suffecti, Tribuni militũ, Tribuni plebis, Prętores, Cẽturiones, Decuriones, Quaterniones, Duumviri, Quęſtores, Aediles & aulæ Ianitores. Inter Poetas verò erant Aduocati, carminum relatores, carminum ſcriptores, Comœdi, Tragœdi, & hiſtoriographi. † Vates autem, qui à vi mentis dictus eſt, modò Sacerdotem, modò Prophetam, modò Poetam ſignificat, ſecũdũ Iſidorum. in ritu tẽplorũ erant apud Gentiles, Archiflamines, Protoflamines, Flamines & Sacerdotes, vt iam dicetur. Erãt quoq; apud eos virorum & mulierum religioſi conuentus. Apud † Hebræos quoque eadem erat diuerſitas perſonarũ, aliæ nãq; erãt ſeculares, aliæ diuino cultui, videlicet in tẽplo, dedicatæ. In tẽplo erãt ſummus Sacerdos, vt Melchiſedech, minores Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, lumiñũ extinctores, exorciſtæ, ianitores, & æditij ſeu cantores. Super populum verò legendũ, erat dux populi Moſes, & ſub eo, quos ipſe conſtituerat ad conſilium Ietro ſoceri ſui, erant etiam Chiliarchæ & Acontarchę, Pẽtacontarchæ, & Decacontarchæ: i. millenarij, centenarij, quinquagenarij, & decani. chilias enim interpretatur mille, & archon, Princeps, inde chiliarchos, qui præeſt mille hoĩbus, inde & Acõtharcha, qui ſuper centum poteſtatem habebat. Pẽtacõtarcha dicitur qui præeſt quinquaginta, Pente enim quinque ſonat. Decanus, qui decem. Deca enim decẽ ſonat. Apud Chriſtianos quoque ſimilis diuerſitas reperit. Et nota, quod Chriſtiani à Chriſto dicti ſunt. Chriſtus verò à chriſmate, de quo dictũ eſt in parte prima ſub tit. de conſecr. † Nomen Chriſtianorum primũ in Antiochia inuentũ eſt. Anteà enim omnes vocabantur diſcipuli, vel fratres, donec Apoſtoli in Antiochia cõcilium fecerũt. ij. q. iij. ad menſam. Et dicuntur Chriſtiani orthodoxi. i. rectè glo- *Act. 2.*
riantes, & vt credunt viuentes. Nã orthos Græcè dicitur rectè Latinè, & doxa gloria. Dicitur ergo Chriſtus à chriſmate quaſi *Pſa. 44.*
vnctus. Ipſe autẽ vnctus eſt æternaliter à Deo præ conſortibus *Canti. 1.*
ſuis, prout legitur in Act. Apoſt. & hoc nomẽ eſt oleũ effuſum. *Pſa. 104.*

Hinc est:ꝙ in veteri testamento Sacerdotes & Reges: Christi
nuncupabātur: qa vncti erāt vnctione tēporali, iuxta illud: No
lite tangere Christos meos. Hoc† autē nomē: Christus, nō est
proximū nomē Saluatoris: sed est cōmunis nūcupatio potesta
tis. Est.n. cōmune nomen dignitatis. Sed hoc nomen Iesus: pro
priū est vocabulū psonæ Saluatoris: quo ab Angelo Gabriele
Luc. 1. in conceptione vocatus est, Euāgelista testāte, Vocabis, inquit,
Matt. 2. nomē eius Iesum, & ab hominibus in circuncisione. Et nota, ꝙ
Mat. 9. Iesus, Hebraicè dr̄ Messias, Græcè Christus, vel sotyr, vel so-
phir, Latinè vnctus, vt præmissum est, vel Saluator, eò ꝙ ipse sal
uum faciet populū suum à peccatis eorum. Potestatē.n. hēt di-
mittēdi peccata: sicut ipse dicit, vel Saluatoris, qa ipse nobis sa-
lutē dedit. Si.n. præcepta eius seruauerimus, vitā æternam possi
debimus. Hoc autem nomen Iesus, Porphyrius Philosophus
Græca & Latina lingua peritus, scribebat Latinè Iesus, Græcè
verò per h, quàm Græci pro i, longa sonant. Vn̄ & quidam pro
ferunt Gysus: Latini verò per e longam. Rectius ergo videtur
sic esse pingendum, Hysus, per Græcam abbreuiationem q̄ Hie
sus per Latinam aspirationē. Sed & hoc nomen Christus cū sit
Græcum, Græca scribitur abbreuiatione sic, Xp̄s. Nam Græci
ponūt x pro chi, p verò pro r, & c pro s. Si autē scribitur per s,
à Latina terminatione finitur, ergo si longo schemate scribitur,
sic per aspirationem pingatur, Christus. Circa† nomina autem
Christi notandum est, ꝙ quædā ex ipsis dicuntur de Christo re
latiuè, seu quasi relatiuè, vt pastor, spōsus & mediator, quædam
non relatiuè, vt homo, quædam translatiuè, vt agnus, ouis, vitu
lus, serpens, aries, leo, vermis, & quædam cùm sint institutione
relatiua, sunt & prerogatiua priuilegij appropriata, vt Christus
Iesus autem, est propriè proprium nomen eius, vt præmissum
Apoc. 1. est. Vocatur etiam Christus, alpha & omega, i. principium & fi-
Esaie. 7. nis, & Hebraicè Emanuel: quod est nobiscum Deus, interpre-
Mat. 1. tatū. Nobiscum.n. est per præsentiā maiestatis, per participatio
nē veritatis, & per vinculū charitatis, & per adimpletionē veri
Ioan. 3. tatis. Vocat̄ præterea, via, veritas & vita. Via in exēplo, vel præ
cepto.† Veritas, in promissione. Vita, in premio. Sabaoth verò. i
Deus exercituū. Adonay, quod est Domine, Athanatos, id est
immortalis, Kyrios, i. Dn̄s. Theos, i. Deus. Panagatos, id est, op
timus pater disponens vel perfectus. Omusios. i. vnius essentiæ
Esaie. 9. nomina sunt Dei non tantùm personæ Christi de consec. dist
ij. ego. Vocatur præterea Christus secundum Esaiam, admirab
lis consiliarius Deus fortis: Pater futuri seculi princeps pacis
Admirabilis in incarnatione. Cōsiliarius in integra rerū cogi
tione. Deus in rerū creatione. Fortis in rerū dispositione. Pate
Fut

turi seculi, in meritorum retributione. Princeps pacis dicitur, el quia fuit mediator Dei & hominum, vel etiam hominum & Angelorum, vel quia confert illis pacem, quæ exuperat omnē ensum, cuius pacis nō erit finis. Vocatur etiam Christus inef- *Phil. 4.* abili nomine tetragrammaton, i. quatuor literarum: quæ sunt, oth, he, vau, heth, quæ sunt apud nos, prima quæst. v. he. est er- go nomen Ieue, quod dicitur ineffabile: nō quia nō valeat fari, ed quia non est Deus hoc nomine, nisi in arduis inuocandus: vel quia eius sententia sufficienter nequeat explicari. Cuius in erpretatio est talis: ioth principiū: he, iste. vau, passionis. beth, itæ, quasi iste est principium vitę passionis. Genitiuus, more Græcorum ponitur pro Ablatiuo passionis, pro passione, id est, per Passionem. Quomodo autem vita nostra ab ipsius morte lependeat, non possumus intueri. De hoc dicetur in tertia par te sub titulo de indumentis legalibus. Hoc † autē nomē Deus appropriatur patri & filio & spiritui sancto, prout in symbolo A- thanasij legitur. Quanuis etiam quandoque ad alias personas extendatur, iuxta illud: Dijs non detrahes. extrà de hær. cùm ex niun. ij. quæst. j. ex sacerdotib. Et alibi: Applica illud ad Deos. *Exod. 2.* Et Apostolus: Nam & si sunt qui dicantur Dij, siue in cœlo, si- *1. Cor. 8.* ue in terra, nobis tantum vnus Deus pater, ex quo omnia & i- *1. Cor. 4.* lem, Si nostrum Euangelium est opertum, in his qui pereunt est opertum. in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes in fidelium. † Rursus *Iesus* dictus est Nazarenus, à quodam vico Galilææ. Deus dictus est propter vnicam cum patre substan- tiam. Dominus verò dicitur propter seruientē creaturam. Deus & homo dicitur, quia verbum & caro. Verbum dicitur, quia pater per eum omnia condidit, siue iussit. Imago dicitur prop- ter parem similitudinem patris. Siquidem apud Christianos seculares personæ, laici dicuntur. laos enim Græcè, dicitur populus, Latinè. Clericales † sunt qui in ecclesia deseruiunt, vel ipsam regunt: à cliros quod est sors, prout iam dicetur. Hi au- tem subdiuiduntur in monachos, id est in singulariter degen- tes. xvj. quæst. j. si cupis. Nam monos Græcè, dicitur singularis Latinè, & aliàs religiosus. Sunt † autem quatuor genera mo nachorum. *Alij* sunt cœnobitæ, qui videlicet in communi monasterij regula & vita obedientiæ maiorum deseruiunt. Alij sunt anachoritæ, qui videlicet ędificant solitudines, & quam- uis in communi vita positi priuatæ tamen contemplationi va- cant, alij sunt eremitæ, qui videlicet solitarie in desertis de- gunt. Alij sunt gyrouagi, id est, vacabundi & circoncelliones, xiij. qu. v. c. j. † Religio verò dicta est, quia per eam vni Deo [illegible]amur ad diuinum cultum vinculo seruiendi, & in cler. cos

secu-

ſeculares,qui vſurpato nomine ſeculares dicuntur:extrà de offi
or.licet ad differentiã regularium,qui proprio carent,quod nõ
contingit in iſtis.Nam & ſecundũ Aug.ij.q.j.legi.Bonus nõ Mo
nachus,vix bonũ clericum facit Sed eccleſiaſticarũ perſonarũ
duo ſunt genera.†Nã aliud eſt dignitatis.Aliud ordinis.Digni 1
tatis,vt Papa,patriarcha,primas, Archiepiſcopus,ſiue Metropo
litanus:quod idẽ eſt Epiſcopus Archidiaconus & archiepreſby
ter,& Præpoſitus. Quãuis omnes qui præſunt,præpoſiti gene-
raliter ritè vocentur.extrà de verborũ ſignificatione , quamuis,
In choro verò perſonę ſunt decanus, ſubdecanus, cantor ſiue
præcentor,ſuccentor,theſaurarius ſiue ſacriſta , archiacola , &
huiuſmodi.Dignitates autem vt & ordines à lege originem &
exemplum traxerunt.Iuxta illud,Conſtitues eos principes ſu-
per omnem terrã. Quãquam quidam dicant dignitates à genti
litate ſumpſiſſe initium.Ordinis autem perſonę ſunt,ſacerdos,
diaconus,& cæteri.quos inferius proſequimur.†Qualiter à ve-
teri ritu tam gentiliũ,quã Hebræorum ad cultum præſentis ec
cleſiæ tranſlatio perſonarum facta ſit,& qualiter ab illis perſo-
næ dignitatũ in eccleſia originem habuerint, breuiter videa-
mus.Et quidem Dominus papa,qui pater vel cuſtos patrũ eſt,
vicem gerit ſummi pontificis.Romanus Imperator Monarchæ
Pſal.44. ſimilitudinem gerit.Senatoria & patritiorum dignitas,manet
in eccleſia in quatuor patriarchis.& in eccleſia Romana in car
dinalibus.lxxxvj d.Conſtantinus.

Primates,qui trib.Archiepiſcopis præeſſe habẽt, Regem ex-
primunt,qui trib.ducib.præeſt.Metropolitani ſeu Archiepiſco
pi,Ducib.cõparantur,qui plurib.Comitibus præſunt, ſicut illi
plurib.Epiſcopis.Pelagus tamen papa dicit 6.q.4.ſcitote,quòd,
vna prouincia habet Regem & Metropolitanum. Epiſcopi Co
mitũ ſimilitudinẽ gerunt.Coepiſcopi,quorum poteſtas ſublata
eſt.lxviij.d.quãuis.& cap.Coepiſcopi. pręſidum & Præfectorũ
Præpoſiti verò,Tribunos militũ imitãtur.Archipreſbyteri, Tri
bunos plebis.Cancellarij,prętores.Archidiaconi,Centuriones
Decani,Decuriones.Presbyteri,Curati,Aduocatos. Perſona
quoque ordinũ ab illis originem habuerunt. Nam preſbyteri
vices gerũt ędilium. Diaconi,quaternionũ,Subdiaconi, Duun
virorũ.Exorciſtę, Quęſtores imitantur.Oſtiarij,aulę ianitores
Lectores,carminum relatores,Acolyti,carminũ ſcriptores San
Epiſcopalis ordo ſecundũ Iſidorum.xxj.d.cleros. quatripartit
eſt,videlicet ĩ patriarchis,Archiepiſcopis,Metropolitanis, atq
Epiſcopis.†Apoſtolica autẽ ſedes ſicut ait Anacletus papa. xxi
d.ſacro.caput & cardo eſt aliarũ:quoniã ſicut oſtiũ cardine re
gitur,ſic illius authoritate omnes eccleſiæ regãtur,& inde dic
ſu1

ſunt Cardinales, per quos tota eccleſia ſicut oſtiū per cardinem gubernatur. Illius autē prælatus Papa, id eſt, pater patrum vocatur & vniuerſalis, quia vniuerſæ eccleſiæ principatur, & Apoſtolicus, quia principis Apoſtolorum vice fungitur, & ſummus Pōtifex, quia caput eſt omniū Pontificum, à quo illi tanquam à capite membra, deſcendunt, & de cuius plenitudine omnes accipiunt, quos ipſe vocat in partem ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis, extrà de vſu.pal.c.ad honorem. Hic eſt Melchiſedech, cuius ſacerdotium nō eſt cæteris comparatum. Patriarcha verò, † Græca lingua, ſummus Patrum interpretatur, quia primum.i. Apoſtolicum tenet locum.xxj.d.clericos, & ideò qa ſummo honore fungitur, tali nomine cenſetur. ſicut Romanus, Conſtantinopolitanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus. Dicitur etiam Patriarcha, quaſi pater arcæ, id eſt, eccleſiæ. vel pater patrum, Princeps. archō, enim Græcè, Princeps interpretatur Latinè. Hic eſt Moſes, qui Aaron in Pontificē oleo conſecrauit. † Archiepiſcopus, Græco vocabulo dicitur, eò ꝙ ſit ſummus ſeu princeps Epiſcoporū. Tenet enim vicē Apoſtolicam, & præſidet tam Metropolitanis, quàm cæteris Epiſcopis. † Metropolitani ſeu Metropolitę, à menſura ciuitatū vocantur: ſingulis enim prouinciis præeminent, quorum authoritati, & doctrinæ cæteri Sacerdotes ſubiecti ſunt, ſine quibus nihil reliquis Epiſcopis agere licet. Solicitudo enim totius prouinciæ eis commiſſa eſt. Vnde Pelagius Papa ait.v.q.iij.ſcitote. Scitote certam eſſe prouinciam, quę habet decem aut vndecim ciuitates & vnū Regem, & totidē minores Poteſtates ſub ſe, & vnum Metropolitanum, aliósque ſuffraganeos decem vel vndecim Iudices Epiſcopos. Ad quorum iudicium omnes cauſę Epiſcoporum & reliquorum Sacerdotum ac ciuitatum referātur. Omnes autē ſuperius deſignati ordines Epiſcoporum & ſuperiorum vno, eodémque vocabulo, Epiſcopi nominantur. Sed priuato nomine quidam vtuntur, propter diſtinctionē poteſtatis, quā ſingulariter acceperunt. Epiſcopatus vocabulum, vnde dictum ſit, ſub tit. de Epiſcopo dicetur. Porrò ſecundum Anacletū papā.xcix.d. prouinciæ. Primates & patriarchæ diuerſorum nominum, ſed eiuſdem formæ atque officij ſunt. Et ideò quidam primates vſurpant ſibi nomen patriarchæ, vt Aquilegien. & Granden Primatia autem dicta eſt, à primitus conuerſionis ad ...dem. † In concilio quoque Africano, eadem diſt. j. ſtatutum ...ne primæ ſedis Epiſcopus princeps Sacerdotum aut ſum... ...cerdos, aut aliquid huiuſmodi, ſed tantùm primæ ſedis ...s appelletur Pelagius etiam papa ſtatuit ead.d. nullus. ...triarcharum vniuerſitatis vocabulo, vnquam vtatur

tur,nec aliquis in suis Epistolis vniuersalem nominet illū,
si vnus patriarcha vniuersalis dicitur, patriarcharū nomē
teris derogatur & subtrahitur. Ad hæc summorum pont.
prçsulum atque reliquorū sacerdotū institutio in veteri te
mēto sumpsit exordiū. & in nouo est plenius cōsūmata.xx
§.j.Sūmi nāque atq; minores sacerdotes à Deo per Mosen
stituti sunt, vt perpetu⁹ esset cultus tabernaculi p successi
eorū à filijs Israel. Dauid aūt ad ministeria dom⁹ Dei am
Exo. 27. ianitores instituit,& cantores. Salomō exorcistas inuenit
cut sub tit.de sacerdote dicetur. Hæc oīa ecclesia in nouo te
mento imitata est,vt iā dictum est.Habet.n.ianitores, quo
stiarios appellam⁹,pro cātorib. verò lectores simul & cāto
instituit, exorcistas etiā noīe & officio antiquo manere
pit,pro filijs Aaron. Omnes infra summū pontificem sace
tiū administrantes, consecrati sunt:inter quos quædam † d
cretio est exorta, vt alij appellentur simpliciter sacerdotes,
archipresbyteri, alij Episcopi, alij Archiepiscopi seu Metro
litani,alij primates,alij patriarchæ,alij summi pōtifices ,vt
missum est. Quę discretio maximè à Gentilibus introducta
qui suos flamines, alios simpliciter flamines , alios archifla
nes,alios protoflamines,i.primates appellabant: hi in capit
leum habebant,in quo erat breuis virga, qua à carnibus sac
ciorum aues arcebant. Pileum autem ipsum desuper aliquid
næ habebat quod cùm per æstum ferre nō possent filum tā
capite ferre cœperunt. Vnde à filo,quo † vtebantur, flamine
cti sunt,quasi filamines. Verum festiuis dieb. filo deposito
sacerdotij eminētia pileum imponebant. Maiorum quoque
minorum sacerdotū discretio in nouo testamen. ab ipso C
sto sumpsit exord.ū,qui Apostolos pro maiorib. disci pulos
minorib. sacerdotes instituit. Petrum verò in summum sace
tem elegit. Apostoli etiā eandē formam secuti in singulis ci
tatib. Episcopos & presbyteros ordinauerunt, prout sub tit
sacerdote dicetur. Leuitas verò ab Apostolis legimus ordi
tos. Vndè Cypria.ait.xciij.d.dominus. Meminisse debent D
coni,quoniam Episcopos † & præpositos Dominus elegit.
conos autem post Ascensionem Domini in cœlum Aposto
bi constituerunt: Subdiaconos & Acolytos tempore proce
te ecclesia sibi constituit. Et sicut canon Clementis papæ
tur.lxxxj.d.in quibus B.petrus Episcopos primates vel patr
chas in illis ciuitatibus poni præcepit: in quibus olim apud
thnicos siue Gentiles erant flamines eorum , atque primæ
gis doctores. In quibus verò olim apud eos erant eorum
chiflamines, quos minores reputabant quàm dictos prim

co

orũ, Archiepiſcopos inſtitui præcepit, & in ſingulis reliquis ci
uitatibus, ſingulos Epiſcopos. † Anaclet⁹ quoq; Papa ea.d.Epi
copi.inſtituit presbyteros per caſtella & villas poni & ordinari.
Cæterum in Leuit.legitur voce ſuperna ad Moſen dictum eſſe,
Loquere ad Aaron, homo de ſemine tuo per familias, q habue- *Leuit*.12.
it maculã ñ offerat panes Deo ſuo, nec accedat ad miniſteriũ
ius, ſi cæcus fuerit, ſi claud⁹, ſi paruo, vel grãdi, vel torto naſo,
i fracto pede, ſi mãcus, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habẽs
n oculo, ſi ingem ſcabiem, ſi impetiginẽ in corpore, ſi pondero
us, ſi languidus, quia indignũ eſt dare Deo, quod dedignat ho
no, lxxj.d.hinc & enim.& c.ſeq.ĩ quo inſtruimur quales à cleri
catu ſint repellẽdi † Dicũtur autẽ clerici à cliros Græcè, quod
ſt ſors, ſeu hæreditas Latinè, quaſi ſint de ſorte dñi, vel quaſi
Dominus eorum ſors ſit, iuxta illud Prophet. Dominus pars hę
editatis meæ, & c.xij.q.j.clericus.& c.qui.extrà de præb.cùm *pſal*, 15.
ecundum. Ex quo patet, ꝙ nihil extrà Deũ habere debent, ſed
olum decimas, primitias & oblationes, quæ ſunt hæreditates
Domini accipiant, ſiue quaſi ſint ſorte electi. *In* veteri nanque
eſtamẽto, & apud Gẽtiles, & clerici & ſacerdotes ſorte & libris
eligebantur: & in nouo teſtamẽto Mathias ſorte electus eſt. pri *pſal*. 15.
nus autem clericus factus eſt Petrus. *Igitur* papa decimus à B. *Act*. 1.
etro compoſuit clerum, & diſtribuit gradus. Circa coronam
lericorum tria attendenda ſunt, ſcilicet capitis abraſio, capil-
orum detruncatio, formæ circulatio. Ad capitis abraſionem
ia ſequuntur, ſcilicet munditiæ conſeruatio, deformatio, & de
udatio, munditiæ conſeruatio, quia ex capillis ſordes in capi
e aggregãtur. Deformatio, quia capilli ad ornatũ ſunt. ſignifi-
at ergo tonſura mundã & non formabilẽ vitã, id eſt, ꝙ clerici
ebẽt habere munditiam mentis interius: & non formabilem
itam, id eſt, nõ exquiſitũ habitum exterius, ſecundũ *D*yoni-
um in eccleſiaſtica Hierar. Raſura quoque & tonſura capillo-
um, eſt depoſitio omnium temporalium. Clerici enim victu
 veſtitu contenti, oĩa communia habere debent. xij.q.j.cleri
us, & c.dilectiſſimis. Vnde iuxta Apoſt. Comam non nutriant
ed caput deſuper in modum ſphæræ radant xxiij d. prohibi-
æ. Denudatio autem ipſa ſuperioris partis capitis, nullum de-
ere eſſe medium inter nos & Deum demonſtrat, vt reuelata
acie gloriam Domini liberè contemplemur. Ruſus radimus
aput relictis inferius in modum coronæ capillis, quia caput
entem ſignat, capilli verò ſeculares cogitationes. Sicut ergo
aput mundatur ſuperius à capillis, ita mens noſtra dum ſu-
eriora, id eſt, cœleſtia cogitat, à ſecularibus cogitationibus
undari debet. Sed pars inferior capillos habet: quia non eſt

pro

prohibitum aliquãdo de ſecularibus cogitare,ſine quibus vi
præſens duci nõ poteſt.j.q.j.ſi quis obiecerit.Circa detrũcati
nem capillorũ notandum eſt,quia illa ſignificat , quòd cleri
oẽs ſuperfluas cogitationes debent à mente abſcindere. †Ab
tonſo igitur capite & patentibus auribus.incedere debẽt,ne
pilli creſcẽdo aures operiant,& oculos impediant. xxiij.di. n
liceat,quoniã prouidendum eſt,nec ſeculares cogitationes a
res & mentis oculos impediendo,nos ad ſecularia trahant.V
capillos ſuper aures tondeam⁹,vt quinq; capitis ſenſus expe
tos ad Dei ſeruitiũ habeamus.Benè igitur ad Ezechielem d
citur,Sacerdotes caput ſuũ non radant,neq; comám nutrian
Ezec.44 ſed tondentes attõdeant capita ſua.Siquidem vt ait Greg.ĩ p
ſtorali.li.c.xviij.Capilli ĩ capite exteriores , ſunt cogitation
in mente.Qui dum ſuper cerebrum inſenſibiliter oriuntur,c
ras vitæ præſentis exprimũt.Quæ quia ex negligẽtis ſenſu in
portunè aliquando prodeunt,quaſi nõ nobis,ſentientibus p
cedunt.Quia ergo Sacerdotes qui ſunt ſacri fideliũ duces,ſo
citudines exteriores habere poſſunt,nec tamẽ eis vehement
incũbere debẽt,rectè caput radere,& comã prohibentur nu
re,vt cogitationes cordis de vita ſubditorũ,nec à ſe fundit⁹ a
putẽt,nec rurſus ad creſcendum nimis relaxent.Et benè ſu
Ezec.44 ditur,Tondentes áttondeant capita ſua,vt videlicet curæ te
poralis ſolicitudines , & quantum neceſſe eſt,prouideant,t
men reſcindentur citius,ne immoderatius excreſcant. Du
ergo per adminiſtrationem exteriorum,prouidentia corpo
vita protegitur,& rurſum per moderationem cordis intenti
nem non impeditur,capilli in capite Sacerdotis reſeruãtur ,
cutẽ cooperiant,& reſecentur,nec oculos claudant.Circa ſ
mæ circulationem ſeu coronã ſciendũ eſt,ꝙ fit propter mu
† Primò in ſignũ quòd Chriſtus Rex noſter ſeipſum in ara c
cis oblaturus,ſpineã coronam portauit.Vnde & nos q per
dem paſſionem ſaluari deſideram⁹,Dominicæ paſſionis ſig
id eſt,formã ſpineæ coronæ quã ipſe vt ſpinas peccatorum
ſtrorum auferret in paſſione portauit in capite, in vertici
noſtris portamus,vt ſicut ille pro nobis,ſic & nos pro illo i
ſiones & opprobria paratos eſſe libẽter ſufferre mõſtremus
cundò,circulus capillorũ,virtutem æqualitatis vndique rat
ni conſentientẽ deſignat.Tunc enim tẽporales res benè c
tantur,ſi conueniant rationi.† Tertiò circularis figura fit,
hæc figura nõ habet principiũ,neq; finẽ Per quod dat intell
ꝙ clerici ſunt miniſtri Dei,qui non habuit principiũ neq;
bebit finẽ.Quartò,hæc figura nullum habet angulũ,pe
ſignificatur,ꝙ clerici nõn debẽt habere ſordẽ in vita,

Diaconorum officium, inter ieiunia.
Diaconus, cingitur planeta.
Diaconi duplex offici. & nu 10.11.12.13.
Diaconus, induens casulam, quid notet.
Diaconus casulā induēs ieiuniorū tēpore gladiū vibrat contra hostē.
Diaconatus ordo, vnde initium duxerit.
4 *Diaconus, qualiter instruatur.*
5 *Episcopi manus impositio, super ordinandis quid significet.*
6 *Manus Episcopi cur extendatur, in benedictionibus.*
7 *Sacramētorū dispēsatio, quomodo deo, & quomodo ministris cōpetat.*
8 *Diaconus, qua significatione dalmatica vtatur.*
9 *Diaconorum institutio, quibus constet.*

De Diacono. CAPVT IX.

DIaconoi, † Græcè dicuntur, Hebraicè leuitæ, Latinè verò
ministri siue assumpti, siue offerētes, secundū Isid. xxxj. di.
lex. xxj. d. cleros. Diaconorum quidam ordo in lib. Num. *Num*, 3.
tribu Leui filij Iacob, sumpsisse legitur exordiū, & inde Leuitę
adsumpti vocabantur, quoniā adsumpti † sunt ad auxiliū sa-
erdotum, vt Eleazar & Ithamar. Dominus enim ad Mosen lo-
utus est, dicens, Applica tribum Leui, & fac eam stare in cōspe *Num*. 3.
tu Aaron sacerdotis, & ministrent ei, vt excubent & obseruēt,
uicquid ad cultū pertinet multitudinis, corā tabernaculo te-
imonij, & custodiant vasa tabernaculi, seruientes in ministe-
io. sicut enim in sacerdote consecratio, ita in diacono ministe-
ij dispensatio habetur, vt iam dicetur. *A* quinquagesimo autē
nno iussi sunt Leuitę vasa custodire, & à xxv. annis & supra ius *Num*. 4.
i sunt in tabernaculo deseruire, tanquam ætatis ad onera por-
anda robustæ, qui possent arcam fœderis, mensam propositio-
is & vasa tabernaculi deportare. Quod & in nouo testamento
ecolitur, cum diaconus supra sinistrum humerum stola impo-
tur, & in diebus ieiuniorum super eundem humerum casula
omplicatur: quia quicquid laboris in hac vita sufferimus, tan-
uam in sinistra portamus, donec à sinistra trāseamus in dexte
ā, in qua requiē habeamus. Hinc etiā diaconi Cardinales men-
am Lateranensis altaris humeris suis in die Cœnæ ad sacrariū
eportant, & in sabbato sancto ad altare deportant. Ipsi quoq;
emper summum pontificem velut arcam fœderis deportant.
Non † ergo diaconus dalmaticam, nec subdiaconus tunicellā in
lieb. ieiuniorum in officio missæ portant, propter rationē in 4.
arte sub tit. de diacono. & 6 part. sub tit. de septuagesima scri-
tam, sed casulas siue planetas super humerum sinistrum com-
licatas gestant, non replicatas à dextris & à sinistris, sicut fa-
it sacerdos, sed ab anteriori parte super brachia eleuatas. Sub-

diaconus tamen epistolam lecturus, illā deponit,qua lecta,e resumit.& diaconus euangelium lecturus,illam exuit:& eā d center plicatam super sinistrum humerum imponit,& sub br chio dextro ligat:ita quòd ab humero sinistro ad latus dextrū ad modum stolæ descēdat,sicq; circuncinctus eā tenet,done dicatur illa vltima oratio,post cōmunionem: tunc enim illam duit,sicut prius.Missa verò finita tam subdiaconus,quàm dia- conus illā deponit.Sanè hæc † diuino plena sunt mysterio.Pl netas verò replicatas his tēporibus portant.Primò, propter i supra positam rationem.Secundò,eas portāt ad ostendendum quòd ipsi ad tantam perfectionem in illis tenentur , ad quant sacerdos ī aliis diebus,ad notādum,quod ex charitate,quæ pe planetam significatur,ministrant.& non ex timore,prout in v teri lege fiebat,quæ erat lex timoris,& non amoris,sicut noua præsertim tempore ieiuniorū,quod sine charitate factū, meri torium non est.Fuerunt autem illas ab anteriori parte eleua tas,vt liberius valeant ministrare,& ad ostendendum,quòd i si iuxta Apostolum,Quæ retro sunt obliuiscentes, ad anterio

Philip .3. ra feruntur.Portant etiam illas super brachia eleuatas,ad sign ficandum,quod opere debent charitatem ostēdere, quam ge runt in mente, per manus enim & brachia,charitas cōgruè de gnatur.Non autem replicatas à dextris,& à sinistris, prout fa- cit sacerdos,ad insinuandum similitudinem potestatis, & offi- ciorum suorum.Subdiaconus tamen, epistolā lecturus,tanqu officio suo functurus,illam depônit.Ipse nanq; ex officio su veterem legem repræsentat.Vnde & epistolæ quandoq; de ve teri lege sumuntur,sub qua non ex amore , vt præmissum es sed ex timore seruiebatur. Quia ergo illud durauit , quandi lex durauit,ideò ad hoc figurandum, donec epistola finiatu n̄ tenet planetā,quæ amorē designat.Diaconus verò euangeli legens eam non deponit , sed iuxta modum stolæ suo offici competētis,illā sibi coaptat,quia eius officium est, doctrina euangelicam,quæ est lex amoris , prædicare, & hoc ex amo qui facit iugum Domini suaue,quod iugum,ex quo omnia m dana præmuntur,per stolā super sinistrū humerū significatu cingit autē planeta id est † charitate ab humero sinistro in la dextrum,vt sit ei suaue iugū Domini,in prosperis,& in adue sis,quæ per leuam & dextram designatur, tanquam armat in humeris contra aduersa, & succinctus in altari contra m di suauia seu prospera.Rursus † diaconus duplex gerit offici scilicet,prædicādi populo,vnde lecturus euangelium,dicit p pulo,Dominus vobiscū, & ministrandi sacerdoti.Nempè per prædicandi officium, casulam super humerum p

prædicator in preſenti vita opera populi portare debet,quod à legali ſacerdote tractum eſt,qui dum ſacrificabat ſummitates balthei ſuper humerũ reflectebat.pro eo verò,ꝙ ſacerdoti mi niſtrat,& quia propter inſtantes neceſſitates ire atque redire habet,dexteram habere debet expeditam & liberam. Vnde in Tholetan.conci.xxv.di.vnum.ita legitur vnum orarium oportet leuitam geſtare in ſiniſtro humero,propter quod orat,i.pro eo,quod prędicat:preterea ſubdiaconus & diaconus lecturi deponunt caſulas,quaſi profitẽtes non eſſe veſtem propriam, ſed ob reuerentiam temporis recipere commodatam. Denique circa finem miſſæ diaconus planetam induit,ad notandum,quòd non ſufficit opus ex charitate inchoare,niſi & in charitate perficiatur.† Tertiò,etiam dici poteſt,quòd diaconus caſulam induens,inducit,ſe eſſe prædicatorem,qui in dilectione ferueat, & vitæ contemplatiuæ inhiet,dum verò ſe illa præcingit,& humero duplicatam imponit,opus prædicationis,orationis,& lectionis intromittit,& proximo in neceſſitatibus ſubuenit,quã reflectit in dexteram, cum omnia refert ad ſummum bonum. Et ſic dum caſulam induit Mariam,dum præcingit repręſentat in miniſterio Martham.Quartò,dum diaconus † ieiuniorum, tempore caſulam ſuper humerum replicat,quaſi gladium contra hoſtem vibrat,vt dicetur in procemio tertiæ partis. †In nouo verò teſtamẽto ordo iſte ab Apoſtolis ſumpſit initium, qui ſeptẽ viros boni teſtimonij plenos ſpiritu ſancto diaconos elegerunt vt iam dicetur.*V*nde.& ſancti patres decreuerunt xciij. diſt.diaconi.& cap.ſeq.vt in matrice Eccleſia ſeptem diaconi, circa altare põtifici in celebratione miſſæ adſiſtant.*Hi* in Apocalypſi,dicuntur ſeptem angeli,tuba canentes,quia illorum eſt *Act.* 6. alta myſteria de ſuperna inſpiratione foris reſonare.Hi ſunt ſeptem candelabra aurea,qui Chriſti lucẽ euãgelij aliis oſtẽdere debent.Hi dicũtur ſeptẽ tonitrua,quia terribiliter comminari debent ꝙ omnis arbor,qui non facit fructum bonum, &c. extrà de deci.quanuis.in fi.xciij.diſt.diaconi.& ca.ſeq. Hi præconis more,eccleſiam admonent,ad orandum & genua flectendum.† Ad eos quidem pertinet adſiſtere ſacerdotibus,& miniſtrare in omnibus,quę aguntur in ſacramentis Chriſti in baptiſmo,ſ.chriſmate,in patena,& in calice,oblationes,i. hoſtias inferre,& diſponere in altari,componere etiam,id eſt,ornare mẽſam Dñi in altari atque veſtire,crucem ferre,puta in proceſſionibus,& prædicare, id eſt, legere Euangelium,& Apoſtolum, id eſt,epiſtolam,puta ſubdiacono deficiente.xxv.di. perlectis, extrà de deci.quãuis,in fi.Nã ſicut lectoribus vetus teſtamentũ,ita diaconis nouum prædicare,id eſt,legere præceptum eſt,

Apoc. 10. *Apoc.* 1. *Apoc.* 10.

Sicut enim Dominus donec euangelium prædicauit, miniſter
fuit, iuxta illud: Non veni miniſtrari, ſed miniſtrare, ita nulli ma
gis conuenit euangeliũ legere, quã diacono, qui miniſter inter
pretatur. Vnde cũ ordinatur, ideò ſtolam per quam Chriſti iu-
gũ ſignificatur, accipit, quia euangeliũ in quo de ipſo iugo cõt
netur, lecturus eſt. Ad ipſum † quoque pertinet officium precũ,
id eſt, dicere litanias, & recitatio nominũ eorum, qui ordinan-
di, vel etiã baptizandi ſunt. *I*pſe præmonet aures adhibere ad
Deum, cum dicit, Humiliate capita veſtra Deo, vel humiliate
vos ad benedictionẽ. Ipſe hortatur clamare, dicendo kyrie ele
ſon, in rogationib. ipſe donat pacem. ſ. ſubdiacono, vel ſaltem
cum dicit: *D*ominus vobiſcum, & annuntiat feſtiuitates. Hæc
ſiquidem & alia plura ad eius pertinent officiũ, quæ in canoni
bus. Hier. xxiij. di. diaconi, &c. legimus plenius continentur. De
bent † etiam, tanquam oculi epiſcopi, cũcta circũluſtrare, & e-
piſcopo referre. xxij. diſt. diaconi eccleſiæ, &c. ſeq. vſque ad §
compagis. non tamẽ debent baptizare, nec Dominicũ corpus
diſpenſare, niſi in neceſſitate, ſcilicet epiſcopo vel preſbytero
abſentibus & iubentibus: nec poſſunt calicem benedicere. Nõ
† debent etiam inter ſacerdotes vel coram eis, vel ſupra ipſos,
niſi eorum iuſſu ſedere: poſſunt tamen in conuentu presbytero
rum rogati prædicare. Diaconi, tenent loca quaternionum, qui
apud gentiles erant. Sanè † ſicut in canone xxiij. diſt. diaconus 4
cũ ordinatur, ſolus epiſcopus, qui eum benedicit, manus ſuas
ſuper caput illius imponit, quia non ad ſacerdotiũ ſed ad mini
ſterium. i. ad diaconatũ conſecratur. i. ordinatur. *I*n actib. tam
Apoſtolorũ ita legitur. Hos ſtatuerunt ante cõſpectũ Apoſtolo
rum, & orãtes impoſuerunt manus ſuper eos. In quo oſtẽditur
ſolum epiſcopum, verumetiam presbyteros tunc adſtantes de
bere manum ſuper diaconũ, dum ordinatur imponere. Nũquid
enim plus poteſt præcari ſolus epiſcopus, quàm plures Apoſto
li? Imponentes enim manus, non dant ſanctũ ſpiritũ ſed orant
vt ſuper eos veniat. Cùm igitur vſus omnium bonorum nõ ſit
in vno, ſed in plurib. meritò plures man9 imponũt, vt vnuſqui
que Dominum deprecetur, vt partẽ de ſpiritu ſuo tribuat ordi
nãdo ad inſtar Moſi, de cuius ſpiritu, Dominus dedit ſeptuagin
ta viris. Ideò † aut fit manus impoſitio ſuper ordinandos, quia 5
per manum, opera, per digitos ſpiritus ſancti dona, per caput ve
rò mentem intelligimus. Rectè ergo manus imponitur, qui
donis ſpirit9 ſancti in mẽte imbuti ad opera Chriſti mittuntur.
De man9 impoſitione ſub tit. de epiſcopo dicetur. Sed cũ dia
no manus imponatur, extra de ſac. nõ ite. c. fin. quæritur

quando postea fit presbyter, ei manus imponitur iterato? Respondeo, quia per consecrationem transit de opere ad opus. i. de ministerio ad Dei immolationem, quod sicut nec illud, nisi gratia Dei adiuti, agere non valemus. Suspensio verò manuum fit, dum oratio super caput effunditur ordinandi. extra de sacr. nō ite. c. fi. Et nota † quoniā tunc & super confirmatos in frontib. & cum sal, & aqua, pallæ altaris, vestes sacerdotales & huiusmodi benedicuntur, ideò hæc manuum suspensio fit, quia virtus quædā manib. consecratis inest, quæ quasi suscitatur, dū benedictio cum huiusmodi manuū suspensione super res effunditur 1. Tim. 1.
benedicendas. Vnde Apostolus monens dicipulum Timotheū, inquit, Moneo te, vt resuscites gratiā Dei, quæ est in te per impositionē manuum mearum. Vt sicut corde per effectū, sic corpore per suspensionem manuum, deuotio excitetur. Non enim solū in rebus animatis, verumetiam in rebus inanimatis virtus consistit. Vnde nonnulli asserunt ꝙ virtute templi, si quis illud ex deuotione ingreditur, venialia in eo delentur. Rursus suspensio huiusmodi in prolatione exorcismorū, potissimè fit, quasi sacerdos ipso corporis actu, fugando diabolo virtute consecrationis manuū comminetur. Tertiò, potest † dici, ꝙ dispensatio sacramentorum soli Deo principaliter, ministris vero Ecclesiæ ministerialiter cōpetit, ipsi enim nihil à se, sed à principali habent agente. Quia ergo in sacramentorū dispensatione vestium, vel aquæ & huiusmodi benedictione, seu consecratione, aliqua spiritualis sanctificatio confertur: quā ministri de suis meritis nō confisi, debent ab ipso Deo, corde, & opere postulare, congruū est, hæc per eleuationem seu suspensionem manuum, per quas Tren. 3.
opera intelliguntur, exprimi. Vnde in tre. Leuemus corda no-
3 stra cum manibus. † Diaconus dalmatica vtitur, vt discat occultā rationem sublimium indagare. Vnde in quibusdam Ecclesiis ea, non nisi in festis vtitur, quia discipuli sublimia nō intellexerunt, nisi postquam Dominus est glorificatus. Et vtitur ea sine alba, tempore oblationis, & lotionis tantum: sicut statuit Zozi-
9 mus papa. xciij. di. diaconus sedeat. Adhæc diacono † cū ordinatur, traditur sub certis verbis, stola, & codex euangelij quę res & verba sunt huius sacramenti substantia, cætera sunt de solēnitate. Ideò aūt stolā accipit, quia euangeliū, ꝙ per Christi iugū figuratꝰ, lecturus est. Hoc officio vtitur, qui corpus & sanguinē Mat. 26.
Christi discretè dispēsat, & q̄a ad orādū & vigilādū sui exēplo alios hortatur. Christus verò hoc officiū exercuit, quādo post cœnā sacramētū corporis & sanguinis sui propriis manib. discipulis dispēsauit: & iterū, quādo Apostolos hortatus est adorandū dicēs, Vigilate & orate, &c. & quādo euangeliū prędicauit. Mat. 4.

SVMMA.

1 *Sacerdotalis ordo vnde duxerit initium.*
2 *Melchisedech iustus, sacerdos altissimi.*
3 *Dauid vigintiquatuor sacerdotes instituit.*
4 *Christus, sacerdotes instituit.*
5 *Presbyter, quis dicatur, et vnde nu.* 6. *Et an sapiẽtia, an ab ætate dicatur.*
7 *Sacerdos, quis, et vnde dictus.* Et *qui olim nu.* 9.
8 *Capellæ initium vnde, et inde capellani.*
10 Presbyteri *institutio, quib. cõstet.* 11 *Sacerdotes, vicẽ Christi gerũt.*
11 *Sacerdotalis ordinis dignitas et eminentia.*
13 Pontifex *qua de causa, aut significatione deosculetur sacerdotem iam institutum.* 14 Presbyteratus *institutio.*

De Sacerdote. CAP. X.

SAcerdotalis ordinis institutio, à veteri lege † exordiũ sump-
sit, Dominus nanq; legitur præcepisse Mosi, applica (inquit)
Exo. 40. fratrẽ tuum Aaron, ad te cum filiis suis, de medio filiorum
psal. 98. Israel, vt sacerdotio mihi fungatur. Vnxit ergo Moses Aaron in
Gen. 4. maiorem sacerdotem: filios verò illius, in minores. Vnde prophe
ta inquit: Moses & Aaron in sacerdotibus eius, id est, primi &
summi inter sacerdotes fuerunt. Ipse tamen Moses prior fuit,
quàm Aaron, ordine, & etiam maior administratione. xxij. dist.
sacro. in gloss. Hinc est, quòd Moses illum instruebat, & tanquã
minorem redarguebat, de pœn. dist. iij. inter hoc. sed quo ad cõ
secrationem sacerdotalem pares fuerũt, Moses autem non offe
rebat hostias, sed solum vota pro populo. xxxvj. distin. si quis
vult lxxviij. distin. decreuit. Ante legem etiam sacerdotes fuisse
leguntur. Vnde Melchisedech † iustus sacerdos Dei altissimi
legitur extitisse, cui decimas ex omnibus spoliis, Abraham tã-
quam sacerdoti persoluit. Erant autem multi minores sacerdo
tes, quos cananeos communiter appellabant, & vnus erat sum
mus sacerdos, quem vocabant specialiter Azabarcum. Sed † &
Dauid. xxiiij. summos sacerdotes instituit: sexdecim de Elea-
Lucæ. 1. zar, & octo de Ithamar, quibus tamen omnibus vnum præfe-
Mar. 3. cit, quem statuit principem sacerdotum, & singulis per sortem
Lucæ. 10. vicis suæ diuisit hebdomadas, quarum octaua peruenit Abiæ,
de cuius genere Zacharias pater *I*oannis *B*aptistæ descendit.
† In nouo quoque testamento, Christus maiores & minores
sacerdotes constituit, videlicet xij. Apostolos & septuagin-
ta duos discipulos, per Apostolos electos, quos præmit-
tebat binos in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse ven-
Leuit. 8. turus. xxj. dist. in nouo. Sicut enim Deus per Mosen sum-
mos Pontifices regendis populis in lege præfecit: & ad eorū
societates & operis adiumentum sequentis ordinis viros

læ dignitatis elegit.Nam in Eleazaro & Ithamar filiis Aarō pa Num. 11
ternæ transfunditur plenitudinis abundantia,vt ad hostias sa-
lutares & frequentioris officij sacramenta,ministerium suffice
ret sacerdotum.Et sicut in Eremo per lxx.virorum prudentiū
mentes Mosi spiritum propagauit, quibus ille vsus in populo
innumerabiles multitudines facilè gubernaret, sic & Christus
Apostolis suis discipulos addidit,quibus illi totum orbem san
ctis prædicationibus repleuerunt,sicut hæc & alia,in Pontifica
li subordinatione sacerdotis habētur.Apostolorum itaque vi-
ces,maiores obtinent sacerdotes,i.episcopi,qui dicuntur sum-
mi,j.q.vij.accusatio. de conse.dist.v.manus,&c. de his.discipu- Mat. 16.
lorum verò minores,i.presbyteri.Petrum autem quasi in sum
mum sacerdotem elegit,ei præ omnibus, claues regni cœlorū
tradens,& ipsum præ cæteris ponens caput & fidei fundamen-
tum,inquiens, Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo
ecclesiam meam.xxj.dist.in nouo.Iuxta illud Prophetæ,pro pa Psal.44.
tribus tuis,nati sunt tibi filij,&c.lxviij.di.quorum. Apostoli ve Num. 2.
rò Episcopos,presbyteros,& leuitas ordinauerūt, sicut in proœ
mio huius partis dictum est.Sacerdotes ergo sunt successores. Sap.4.
lxx.virorū,quibus Dn̄s Mosi spiritum propagauit.& lxx. disci-
pulorum.sicut episcopi sunt vicarij Mosi & Apostolorum.† Cæ
terùm secundū Isid.xxj.dist.cleros.presbyteros Græcè, Latinè
senior interpretatur,nō modò pro ætate,vel decrepita senectu
te,sed propter honorē & dignitatē quā acceperunt.Senectus.n.
venerabilis est,&cani sunt sensus hominis,extra de transla.quā Num. 2.
to.ij.q.vj.anterior.Vnde & Dn̄s inquit ad Mosen,Congrega mi
hi.lxx.viros de senioribus Israel quos tu nosti ꝙ senes sint po
puli,& magistri.Presbyter ergo secundum Hier.xciiij.di. legi-
mus ad fi.nomen est ætatis,episcopus verò dignitatis. Porrò si
cut in libro Numerorum legitur,Mosi præcipitur vt eligat pres Prouer.2
byteros,i.seniores.lxxxviij.dist. porrò.vnde in prouer. dicitur, Dan.13
Gloria senum,est canicies.Hæc verò canicies,sapientiam desi-
gnat,de qua scriptum est,canicies hominū,prudentia est.Cùm
que nongentis,& eo amplius annis ab Adā, vsque ad Abraham
vixisse homines legamus,nullus alius prim⁹ appellatus est pres
byteros,i.senior,nisi Abraham, quæ multo paucioribus annis
vixisse conuincitur.Non ergo propter decrepitam ætatem,sed
propter sapientiam presbyteri nominantur.Hinc est,ꝙ illi duo
iudices,q falso iudicauerunt Susannā, presbyteri vocati sunt,q
autem presbyteri nunc nuncupantur olim principes populi,vt
Chore,Dathan & Abirō,vel magistratus aut magistri templi,vt
Nicodemus, Gamaliel dicebantur. Dicitur† autem presbyter,
quasi aliis viuēdi præbēs iter, vel præbens beatū iter, videlicet

populo de exilio mundi ad patriã *P*aradiſi. *D*e *P*reſbytero et
ſub tit. de Epõ dicetur. † *S*acerdos verò, antiſtes dictus eſt, qu
antè ſtat, & ſupra ſe nullum in eccleſiá hẽt. xxj. d. cleros. Dic
tur quoque ſacerdos à ſacrificãdo: quia cõſecrat & ſanctifica
Vnde etiã dr̃ ſacerdos, quaſi ſacra dans vel ſacer dux, vt ait B
da & Gre. in paſtorali. li. ij. xviij. c. Sacerdos etiã, dicitur iuſtiti
cultor: iuxta illud: Cuius meritò qs nos ſacerdotes appellat.
de iuſt. & iu. l. j. † *I*n pleriſq; locis ſacerdotes, capellani vocãtu
nam antiquitus reges Franciæ ad bella procedentes, capam
Martini ſecum portabant, quæ ſub quodam tentorio ſeruaba
tur, quòd ab ipſa capa dictum eſt capella. & clerici in quoru
cuſtodia ipſa capella erat, inde capellani dicebantur: & conſe
quenter ab illis ad cunctos ſacerdotes nomen illud in quibu
dam regionibus eſt transfuſum. Sunt etiã qui dicunt, ꝙ antiq
tus in expeditionibus in tentorio fiebãt domũculæ de pellib
caprarũ, ſupertectæ, in quibus Miſſæ celebrabantur, & inde c
pellæ nomẽ tractũ eſt. Sacerdotes † verò Gẽtilium, flamines di
cebantur, ſicut in procœmio huius partis dictum eſt. Preſbyte
ri vices gerunt Aediliũ, qui apud Gentiles fuiſſe noſcũtur. † Sa
nè ſecũdum canonicã traditionẽ presbyter cũ ordinatur, *E*p
eum benedicente: & manum benedictoriam ſupra caput eiu
tenente: & oẽs presbyteri, qui præſentes ſunt manus ſuas iuxt
manus epiſcopi teneant, ſupra caput illius, ſpiritum ſanctum in
uocantes: quæ manus impoſitio operum ſancti ſpiritus exerc
tationẽ ſignificat. Nã per caput, mens accipitur: per digitos, ſa
cti ſpiritus dona: per manus opera figuramus. Quare autem f
manus impoſitio cum facta fuerit, cum in diaconũ ordinaretu
dictum eſt ſub tit. de diacono. Vnguntur etiã manus presby
ri, oleo, in ſui ordinatione, de qua in j. parte ſub ti. de vnct. dict
eſt. † Sacerdotes vicẽ gerunt Chriſti, dũ pro peccatis obſecrãt
& per pœnitẽtiam reconciliant peccatores. Mediatores. n. ſu
inter Deũ & homines, ꝑut in ſeq. ti. plenius oſtendet. Hi ſtola
ſuper vtrunq; humerũ accipiunt, vt ex hoc ſe per arma iuſtiti
eſſe munitos intelligant: prout in vj. parte ſub tit. de ſtola di
tur. Accipiunt quoque de manu pontificis calicem cum vino,
patenã cũ hoſtia quatenus his inſtr̃is poteſtatẽ ſe accepiſſe c
gnoſcant, placat[illegible]s hoſtias, & corpus, & ſanguinẽ Chriſti of
rendi. Vnde Eps hæc tribuens, dicit, accipite poteſtatem offer
ſacrificiũ Deo, miſſamq; celebrandi, tã pro viuis, ꝙ pro defu
ctis in nomine Domini. † Hoc ordine nullus in eccleſia celſio
eſt. Epiſcopis tñ quædam ſuperaddita eſt poteſtas, ſicut in pr
ximo ti. dicetur: & in huius partis proœmio tactũ eſt: ne ſi ea
poteſtas paſſim penes omnes ſit, obedientia ſoluatur, & ſcã

lum generetur.lxxxix.d.ad hæc. † Non autem vacat à myste-
io,quod ordinator ordinatum in sacerdotem cõmunicans os-
ulatur: Diaconus verò vel Subdiaconus ordinati,communicã
es osculãtur manum ordinatoris.Ratio diuersitatis est primò,
t per hoc ordinum notetur distinctio, prout in iiij. parte sub
it.de communicatione sacramenti dicetur.Secundò,quia Pon
ifex osculando sacerdotẽ denotat,quod ille ad æqualitatẽ or-
dinis recipitur,quantum ad sacramentum Eucharistiæ cõsecrã
dum,quod est sacramentum amoris,qui per osculum significa
ur.Diaconus verò & subdiaconus,nõ recipiũtur ad talẽ æqua
itatẽ,sed ad imitationẽ bonæ operationis,q̃ ex charitate proce
dit:quod secundũ Greg.per manus osculum designatur.†Sa-
nè ei,qui in presbyterum ordinatur,traduntur sub certis ver-
bis stola & casula,calix cum patena,& etiam inungitur, q̃ res
& verba sunt de huiusmodi sacramenti substantia.Cætera verò
procedentia,& sequentia,de solẽnitate sunt. Porrò sicut ait B.
Aug.xxviij.d.de ipsis.Sacerdotes scire debẽt librũ sacramẽtorũ
siue missale lectionariũ,antiphonariũ,baptisteriũ,cõputũ,cano
nes pœnitentiales,psalteriũ,homilias,per circulum anni dieb⁹
Dñicis & Festiuis aptas,è quibus omnibus si vnũ defuerit, sa-
cerdotis nomẽ vix in eo cõstabit.Magnus etiã Dionysius.ea.dis. Oseæ 4.
põs,inquit.Substantia summi sacerdotis sunt, eloquia diuini-
tus tradita,i.vera disciplina,seu sciẽtia diuinarum scripturarũ.
Et Propheta, Quia tu sciẽtiã repulisti,& ego te repellam,ne sa-
cerdotio mihi fungaris.Nõ debẽt.n.discere,qui ex officio alios
debent docere.xxxvij.di.ecce.i.c.vij.conuenientibus. De præ-
missis verò libris & homiliis,in procemio vj partis dicetur.Itẽ,
qui sint canones pœnitentiales,& vtrũ sacerdos pœnitẽtias in
illis diffinitas,valeat moderari,& quæ sacerdotes scire oportet,
diximus in aureo repertorio nostro,sub tit.de pœ.& re.De cõ
puto,in finali parte dicemus.Hoc officiũ Christus exercuit,qñ Mat.26.
post cœnam panem & vinum in corpus & sanguinem sub di- Rom. 8.
uina virtute cõuertit,dicens Apostolis, Accipite & comedite,
hoc est corpus meũ,&c.Excellẽtius quoq; hoc officio vsus est,
cum pro peccatis humani generis seipsum in ara crucis obtulit
patri,idẽ Episcopus,sacerdos,& hostia,& adhuc gloriosius im
plet,dum sedens ad dexteram patris,interpellat pro nobis.

SVMMA.

Episcopus,quis & vnde dictus.
Episcopi sedes in ecclesia,& eius significatio.
Episcoporum varia nomina.& nu.4.
Episcopus,qua die,& hora,consecratur.& nu.12.Et qua solennita id fiat,nu.7.11.

8 *Episcopi consecrandi capiti cur liber imponatur.*
9 *Episcopi consecrationi cur tres Episcopi debeant interesse.*
10 *Manus impositio super ordinãdis & cõsecrãdis, vnde duxerit initii*
13 *Episcopi & presbyteri, quid differant.*
14 *Sacerdotes, mediatores inter Deum & hominem.*
15 *Episcopus & sacerdos, an intelligantur nomine presbyteri.*
16 *Episcopus & presbyter, antiquitus iidem erant.*

De Episcopo. CAPVT XI.

PRopter ea, quę specialiter † officio Episcopali incumbun
Episcopatus inter ordines in sacris canonibus connume
rantur. xxj. dist. cleros. in prin. extrà de purg. cano. quo.
de cons. eccl. vel alta. c. pe. Episcopi autẽ nomen plus sonat on
ris, quàm honoris. Nam episcopos Græcè, superintendens in
terpretatur Latinè, speculatoris officium gerens. xxj. dist. cle
ros. Nã præpositus, in ecclesia speculator dictus est. Iuxta quo
Psal. 10. Dñs inquit Prophetæ: Filij hominis speculatorẽ dedi te dom
Israel: vt plebi sibi commissæ non negligenter incumbat, se
vitam & mores eorum, & cuncta diligenter prospiciat. † Qui
ergo episcopus speculator est, ideo ex institutione Clement
primi, cathedra siue locus eius in ecclesia altior est, vt superin
tendat & populum custodiat, omnésq; conspiciat, & illum cu
cti, sicut vinitori altior locus est pro vinea custodienda. ob hc
inquit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonum opus d
1. Thi. 13. siderat. viij. q. j. qui episcopatum. Nõ dixit honorẽ, sed opus: q
episcopus non tam vt præsit, quàm vt prosit, eligitur. Rursus
distorium episcopi, spiritualẽ iurisdictionem annexam Ponti
cali dignitati designat: quoniam exercere definiendo non d
bet, nisi pro tribunali sedens: quod probatur ex verbis Domi
Mat. 23. dicentis in euangelio: Super cathedram Mosi sederunt Scri
& Pharisæi, quæ dixerint, facite, &c. xix. di. secundum. iij. q.
§. fin. Per scabellum verò, temporalis potestas significatur, q
subiecta debet esse spirituali, sicut probat Gelasius Papa, ex
de maio. & obedien. solitæ. xcvj. dist. duo. & c. sequ. & Innoc.
in sua epistola decretali. Et à spirituali per disciplinã correc
nis conculcatur, quando à vero exorbitat per peccatum, ex
de iudic. nouit. lxiij. dist. Valentinus. Vnde psalmus, Donec p
Psa. 109. nam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. † Pontifex v
Princeps Sacerdotum est, quasi pons & via sequentium
ctus. xx. distinct. cleros. ipse & summus sacerdos, ipse & Pon
fex maximus nuncupatur, vt præmissum est. Ipse nanque e
cit sacerdotes atque Leuitas, ipse officia & ecclesiasticos o
nes distribuit, & disponit, & pordinator est in cũctis. Ipse qu
vnusquisque facere debeat, ostendit. Anteà autem Pontifice

Re

eges erant, prout tactum est in prima parte sub tit. de conse-
aiorum enim hæc erat consuetudo, vt Rex & Sacerdos ponti
x esset. Vnde & Romani Imperatores pontifices dicebantur.
Dicitur etiam præsul, quoniam in concilio præsidet, extrà de
empor. ord. quod translationem. † Dicitur etiam antistes, quia
nte alios stans, præeminet populo, vel ab anti, quod est cõtra,
uoniam hæreticis contra dicit, vt pastor lupis. Ordo episcopa
s vnde processit, dictum est in procemio huius partis. † Sanè
onsecratio episcopalis (in qua Spiritus sanctus dignè sumenti
us adest) datur semper in die Dominica, & hora tertia fit. lxxv.
i. c. j. quoniam ipsi Episcopi vicem Apostolorum obtinent, qui
us in die pẽtecostes, & hora tertia Spiritus sanctus datus est.
on tamen potest quis in Episcopum consecrari die illa, qua in
resbyterum ordinatur, sed & iuxta canonum statuta lxxviij. d.
forte. † Episcopus cùm ordinatur, comprouinciales Episcopi
onuenire debent cum Metropolitano, & duo Episcopi ponãt,
teneant Euangeliorum codicem super caput & ceruicẽ eius,
ue super humeros, vno super eum fundente benedictionem:
eliqui verò omnes Episcopi, qui adsunt, manibus suis caput e-
us tangant. xxiij. distin. Episcopi. Siquidem † tenetur liber sup
aput eius. Primò, vt Dominus firmet Euangeliũ in corde ipsi9.
ecundò, vt per hoc intelligas, cui labori & honori subiiciatur,
uia omne, quod hic eminet, id est, omnis prelatus, plus mœro
bus afficitur, quàm honoribus gaudeat. xxij. dist. verum. Ter-
ò, ad notandum, quod pondus Euangelicæ prædicationis, eũ
rcunquaque ferre pigere non debet. Quartò, admonendum
ũ, vt magis solito iugo subiaceat & obediat Euãgelio. † Triũ
item Episcoporum ad minus cõputato Metropolitano præ-
ntia requiritur ratione, & exemplo. Ratione, ne tantũ benefi
um videatur furtiuè præstitum, vt pro illo pariter praces ad
eum effundant. Et exemplo, quia & Iacobus frater Domini à
tro, Iacobo, & Ioãne Apostolis ordinatus est Episcopus Ie-
osolymitanus. lxvj. dist. porrò. † Manus verò impositio sump-
exordium ab Isaac, qui dum Iacob benedixit, imposuit sibi
anum. Gen. 27. & Moses, Iosue, cùm eum populo præfecit.
ũ. 27. & Dominus Apostolis, cùm eos Principes mundi cõsti-
it. Sed & ipsi Apostoli ꝑ manus impositionẽ spiritum sanctũ
derunt. Actor. 19. De manus impositione, dictũ est sub tit. de
acono. † Cæterum, circa Episcopi ordinationem sciẽdum est,
uòd ipse Sabbato hora vespertina examinatur de moribus, &
præteritæ vitæ, vbi ter benedictio petitur, vt S. Trinitas in
tione preesse monstretur. Manè verò sequẽti examinat
de fu-

de futura conuersatione,& fidei & primitiuę ecclesiæ institutio
ne,propter suspectos in fide,moribus & conditione,& vngitur
caput eius & manus,de quo dictū est in prima parte,sub tit. cō
sec.&c. Deinde vnguntur manus eius,& datur ei mitra in cap
te,in signū quod benedictionē omniū gentiū dedit illi,& testa
mentū suum confirmauit super caput eius. Dantur etiā ei bacu
lus & anulus de quibus in sequenti parte dicetur. Singula autē
cum propriis verbis tradūtur & fiunt. Quæ verba, & capitis &
manuū vnctio,& pollicū cōfirmatio baculi,& anuli atque Eu
gelij traditio,sunt eius substantia sacramenti. Cætera,solenni
tatis sunt. De Euangelio,& baculi traditione,& quare cōsecra
tus equum albū seu albis cooportum equitat: dictū est in præ
dicto tit. de consec. † Consecratur autem Episcopus inter Epi
stolā & euangeliū: extrà de elect. ꝙ sicut nec potest die suæ cō
secrationis ordines celebrare,quia ipse tunc non celebrat, se
cōcelebrat principaliter celebrāti. Papa tamen qui ante hym
num angelicū consecratur,hæc posset,quia ipse Missarum sol
nia perficit consecratus. Differt autem † inter episcopos & Sa
cerdotes,quia licet sex sint,quæ cōmuniter ad omnes pertinē
Sacerdotes,videlicet cathechizare,baptizare,ꝑdicare,cōficer
soluere ac ligare,tamen ad Pontificē nouem specialiter spectā
i. cleri.cos ordinare,virgines benedicere,pontifices consecrar
manus imponere,basilicas dedicare, degradandos deponer
synodos celebrare,chrisma conficere,vestes ac vasa sacrare. Si
& alia quæ ad officiū episcopale pertinēt,puta in fronte chri
mare: benedictionē solennē ante pacem dare,& similia. xxv.
per lectis. lxviij. di. quāuis. Veruntamen & maiores & minor
2. Cor. 5. Sacerdotes cōmuniter in quibusdā vicem gerunt summi pon
tificis. i. est. Christi,dū videlicet pro peccatis obsecrant, & p
pœnitentiā reconciliant peccatores. vnde Apost. Deus erat
Christo,mundū sibi recōcilians,& posuit in nobis verbum
Gal. 5. cōciliationis,obsecramus ergo pro Christo recōciliami ni De
Mediatores † enim sunt Sacerdotes inter Deū & homines,dū
præcepta Dei populo deferunt prædicādo, & vota Deo por
gūt supplicādo. Quocirca tales debēt existere, vt & Deo gr
& hominib. sint accepti. Nā vt ait Alexāder papa. 1. q. 1. Chr
Sacerdotes,quantò digniores fuerint,tantò facilius in necess
Titum. 1 tib. populi,pro quib. clamant,exaudiuntur. Et sic Apost. di
Mediator non est vnius: & discordes recōciliare nō potest,
simul vtriusq; societatis & amicitię vinculo non est concor
enim is q displicet ad intercedēdū mittitur,irati animus ad
teriora ꝓuocatur. xlix. d. §. j. Episcop⁹ † quoq; & sacerdos,no
ne presbyteri intelligūtur,sicut patet ex his,quæ ad Titū Ap
sto

lus scripsit, qui eundem & episcopum & presbyterum nominuit. Quòd autem idem sit episcopus & presbyter, multis mo s comprobatur. Presbyteri, à filiis Aaron in veteri testamen- sumpserũt exordium Episcopi v rò ab ipso Aaron. Qui verò cabantur Sacerdotes, nunc presbyteri dicuntur, qui tũc prin pes sacerdotũ, nunc episcopi nominãtur. Hodie autẽ ideò di- ersa sunt vocabula, vt episcopus non dicatur presbyter, & vel contrà: quoniam antiquitus quando pietati studebant presby ri, in omni loco ordinabantur, & apud Iudæos qui populo æerant, presbyteri dicebantur, hoc nomen honoris accipien s. Vocabãtur etiam episcopi ab illo opere quod implere vi- bantur, eò ꝙ considerare habebant quæcunque ad pietatis altũ fuerãt cõstituta. †Hinc etiãHiero. sic ait. xcv. d. olim. O- m idẽ presbyter, qui & episcopus, & antè quã diaboli instin u studia siue dissensiones in religione fierent, & diceretur in opulis, ego sum pauli, & ego sum Apollinis: & ego Cephæ, cõ uni presbyterorum concilio Ecclesiæ gubernabantur. Post- uam autem vnusquisque eos, quos baptizauerat, suos esse pu abat, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de Pres- yteris superponeretur. Episcopi verò nouerint se magis con- etudine, quàm dispensatione Dominicæ veritatis, Presbyte- s esse maiores. Augustinus verò 2. q. 7. quanquam dicit, ꝙ quã uam secundũ vocabula, quæ vsus obtinuit, episcopus sit pres- ytero maior, Augustinus tamen minor Hieronymo est. Hoc fficium Christus exercuit, quando manus super capita disci- Ioan. 1. ulorum leuans, eis benedixit dicens: Accipite Spiritum sanctũ, uorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.

ADNOTATIO.

Dictus est,) Ἐπισκοπῶ ἐπισκοποῦμαι pro ἐπικέπτομαι, est, considero, viso ægrotum, item recenseo. Inde Episcopoi cti, quorum inspectio in præsidiis Christi, & summa cura. Am rosius autem de dignitate Sacerdotali, cap. 6. Episcopum dici utat, quasi super inspectorem, ideoque & in solio eum in cclesia editiore residere, vt sicut ipse cunctos respicit, ita & cũ torum oculi ipsum respiciant. Speculator item dictus, teste ug. li. 1. de ciuit. Dei, ca. 9. quasi populorũ, quibus præpositus t, obseruator, custos & præfectus: qui speculetur & prospiciat opulorum subditorum mores & vitam. Quod confirmat illud zech. 33. Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem au n eius de manu Speculatoris requiram. Qua etiam significa vsurpauit idẽ verbum Cicero ad Attic. lib. 7. Vult enim us me esse, quem tota hęc Campania & Maritima ora scopon. N. Doard.

LIBER TERTIVS.

SVMMA.

1 *Vestium sacrarum vsus, non debet esse quotidianus.*
2 *Vestes sacræ, vnde duxerint initium.*
3 *Vestes Episcopales.*
4 *Vestes Pontificis, quid signent.*
5 *Sacerdos non debet ferre vestes sacras, nisi virtutibus ornatus fuit.*
6 *Spirituale certamen quomodo ineundum ab Episcopo.*
7 *Vestimenta communia Episcopis & Sacerdotibus, & eorum numerus, & authoritas. & nu. 18*
8 *Senarius numerus, perfectus. Item nouenarius.*
9 *Ornamenta quindecim, Pontificibus accommodata, quid moneant.*
10 *Superpellicij vsus, & significatio. & nu. 11. & vnde fiat nu. 12*
13 *Capa, siue pluuiale, et eius forma atque significatio.*
14 *Vestium vsus verius cur inductus, præter etiam Christi morem.*
15 *Clerici vestimentis lineis cur vtantur.*
16 *Maguntinen: Concilij sanctio super institutione Episcopi, presbyteri Diaconi, et subdiaconi.*
17 *Vestium varia significatio, in Sacerdote euangelico.*

ARGVMENTVM.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiæ Sacerdotum atque Pontificum, & aliorum Ministrorum.

CAP. I.

IN quotidiano † vsu non est vestibus sacris vtendum, ad notandum, quòd sicut mutationem habitus secundum literam facimus: ita & secundum spiritum agamus. Non ergo cum vestibus communis vsu pollutis, in sancta sanctorum ingrediamur, sed cum conscientia munda, & vestibus mundis & sacris Dei sacramenta tractemus. de conse. d. j. c. j. Vnde Stephanus Papa, de cons. d. j. de vestimenta. statuit sacris vestibus nõ nisi in ecclesiasticis & Deo dignis officiis vti. & Ezech. Non sanctificabant populum in
Ezec. 34 vestibus suis. Habet ergo religio diuina alium habitũ in ecclesiasticis officiis, aliũ in cõmuni vsu, vt cũcto populo Christiano exemplũ prębeat bonæ conuersationis, quatenus loti, prius fœdes, noui Christo fiãt homines. Exuit enim tũc sacerdos veterem hominem, cum actibus suis, & induit nouum, qui secundũ
Gal. 3. Deum creatus est. Per vestes quoq; quib. in sacris vtimur innuitur, non omnia sacramenta fore populo reuelãda intelligenda. xlij. d. in mãdatis. §. fi. xj. q. 3. nolite Et nota, quod tẽpore Ludouici Imperatoris filij Caroli magni, & episcopi & Clerici cin-

ro texta,exquisitas vestes & alia secularia ornaméta deposue
int.† Sacræ auté vestes à veteri lege videntur assumptæ.Præce
t enim Dominus Mosi,vt faceret Aaron Sacerdoti,& filiis ei⁹,
stes sanctas,in gloriã & decoré.vt loti & sacris vestib.induti,
ngerentur officio ĩ sacris.*Exod*.27.31.35.& 40.cap.*D*ocuit
im Domin⁹ Mosen per quadraginta dies facere Pontificalia,
cerdotalia vestimenta Sacerdotib. & Leuitis suis, ornaméta
ioq; & linteamina sed & Maria texuit & fecit illa in vsum mi
sterij tabernaculi fœderis.*E*t *E*cclesiast.47. dedit celebratiõ
bus decus,&c.Quædã tamen ab Apostolis sumuntur,sed tã il
, quàm istæ virtutes designãt mysteriũ incarnationis. †Sanè
ntifex celebraturus exuit vestes quotidianas,& induit mun
s & sacras.*E*t primò,sandalia calciat,vt sit memor Domini
incarnationis.Secundò,sibi imponit amictũ,vt motus & co
tatus,fauces & linguam cohibeat,vt fiat cor mundun Spiri-
m rectum percipiens in visceribus innouatũ. Tertiò, albam *Psal*.50.
larem,vt habeat munditiam carnis perseuerãté.Quartò,cin
ulum,vt impetus luxuriæ refrenet.Quintò stolam, in signum
bedientiæ.*S*extò,tunicam iacinthinam,id est, cœlestem con-
ersationem.Septimò,superinduit dalmaticam,id est,sanctam
ligioné,& carnis mortificationem.Octauò,chirotecas, vt de *Esa*.8.
inet vanam gloriã,Nonò,annulum,vt diligat spõsam, id est,
clesiã,sicut se.Decimò,casulam,id est,charitaté. Vndecimo,
dariũ,vt quicquid fragilitate,vel ignorãtia peccat , pœniten-
tergat.Duodecimò,palliũ supponit, vt ostẽdat se imitatoré
hristi,qui lãguores nostros tulit.Decimotertiò,mitram,vt sic
gat ꝙ coronã mereatur percipere æternã.Decimòquartò,ba-
ulum,id est,authoritaté potestatis,& doctrinæ.Et posteà, tape
calcat,vt terrã despicere,& amare cœlestia discat. Oĩb. au-
m præmissis vestibus induitur à ministris, quia ei, vt vestes
duat spirituales, Angeli suffragantur,vel quia vicarius est
hristi,cui Angeli ministrãt,& omnia seruiunt. Rursus Ponti-
x versus Aquilonem suspiciens,quamuis versus Orientem
u versus altare si sit magis accommodũ,respicere possit,tan-
uam Aduocatus & pugil cũ hoste pugnaturus antiquo,vestib.
cris,quasi armis induitur,iuxta Apostolum,vt iam dicetur.
imò,sandalia † pro ocræis habet,ne quid maculæ, vel pulue
s affectionũ inhæreat.Secũdò amictus pro galea caput con-
git.Tertiò alba pro lorica totũ corpus cooperit.Quartò cin-
ũ pro arcu, subingulũ pro pharetra assumit,& est subcingu
illud,quod depẽdet à cingulo quo stola pontificis cũ ipso
collig atur.Quiutò,stola collũ circũdãs quasi hastã cõ
vibrãs.Sextò manipulo ꝑ claua vtitur. Septimo,casu-

la,quasi clypeo tegitur:manus libro,pro gladio armatur.De si
gulis etiã aliter dicetur infrà.Hæc itaq; sunt arma,quibus Põ
tex vel Sacerdos armari dẽt cõtra spirituales nequitias pug
turus.Nã vt inquit Apostolus,Arma militiæ nostræ nõ sunt c
2.Cor.10 nalia,sed ad destructionẽ munitionũ potentia.Et in alia Epi
la ad Ephe.7.cap.Induite vos,inquit,armatura Dei, vt possi
stare aduersus insidias diaboli.State ergo succincti lumbos v
stros in veritate,& induti lorica iustitiæ,& calciati pedes præ
ratione Euangelij pacis:in omnibus sumẽtes scutum fidei,ĩ q
possitis oĩa tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salu
assumere:& gladium spiritus,quod est verbum Dei. Hæc q
dẽ armatura,est præmissa,septuplex vestis sacerdotalis, signi
catiua septẽplicis virtutis sacerdotis,& repræsentatiua Chri
vestium,quibus indutus fuit tẽpore passionis,prout infrà di
tur.† Prouideat ergo diligenter Episcopus,& attendat studi
sè Sacerdos,vt signum sine significato non ferat,id est,vt ve
sine virtute,non portet:ne fortè similis sit sepulchro foris d
bato,intus verò oĩ spurcitia pleno.Quisquis enim Sacerdos
dumẽtis ornatur & honestis moribus non induitur,quantò
nerabilior apparet hominibus,tantò redditur indignior ap
Deũ.Pontificalẽ itaq; gloriã nõ iam honor cõmendat vestiu
sed splendor animarum,quoniã & illa, quæ quõdam carna
bus blandiebantur obtutibus,ea potius,quæ in ipsis erant i
telligenda,poscebant,vt quicquid illa velamina in fulgore a
ri,in nitore gemmarum , & in multi modi operis varietate
gnabant,hoc iam in moribus,actibúsq; clarescat:cùm & a
Ephe. 5. veteres reuerentia ipsa significationum species obtineret,&
pud nos certiora sunt experimenta rerum,quàm ænigmata
gurarũ,prout hæc & alia in Pontificali vbi agitur de Episc
consecratione legũtur.† Sic itaq; munitus ad certamen c
spiritualia nequitiæ in cœlestibus,& pro sedanda in sub
Iudicis ira ad altare procedit,& per confessionem diaboli r
tiat dominio,& seipsum accusat.Populus verò quasi pro su
gile oraturus,in profestis diebus terræ prosternitur.Dum
ille orationes & alia recitat,quasi totis viribus contra diab
pugnat.Dũ Diaconus in ieiuniis ante Euangeliũ casulam
per humerũ replicat,quasi gladiũ contra hostem vibrat.D
Epistola legitur voce præconis.Imperatoris edicta dantur
tus,sunt tubicinæ,præcentores chorũ regentes sunt duce
exercitum ad pugnam,instruẽtes,quibus latentibus alij s
niunt.Cantus autẽ sequentiæ,est plausus seu laus victori
Euangelium legitur, hostis quasi gladio vulneras, aut ex
post victoriã dispersus adunatur.Episcopus prædicãs, est
r

ator, victores laudans. Oblationes sunt spolia, quæ victoribus iuiduntur. Cantus offertorij, est triũphus, qui debetur Impera ori. Pax autem in fine datur populo, vt qui ex hoste prostrato nsinuetur. Et deinde populus, data ei licẽtia, per Ite: *Missa est*: um gaudio de victoria & pace obtenta ad propria redit. Cele raturus itaq; Missam Episcopus aut presbyter indumentis suo ordini congruẽtibus se exornet, & vestium cultui, actioni quo que conueniant ornamenta: ead. distin. rationis. † Circa quòd notandum est, quòd sex sunt indumenta Sacerdotibus & Episcopis communia: quia & sex sunt, in quibus communis Presbyterorum & Episcoporũ potestas consistit. Nouem verò sunt ornamenta Pontificibus specialia, quia & nouem sunt in quibus pecialis Episcoporum potestas consistit. per hunc ergo commu nium & specialiũ indumentorũ numerum cõmunitas & specia itas potestatum inter Episcopos & Sacerdotes significatur, de uo in parte præcedenti dictum est sub titul. de Episcopo. Hoc tenim tam in nouo, quàm in veteri testamento legitur constitutum, vt Pontifices præter cõmunes vestes habeant speciales, ed ibi quatuor erant cõmunes, & quatuor speciales, prout dicetur sub titul. de legalibus indument. & sic quidem ratio mystica postulabat. Nam illæ datæ sunt carnalibus, & mundanis, uoniam quaternarius numerus cõuenit carni, propter quatuor umores, & mundo, propter quatuor elementa. Hæc autem spiritualibus & perfectis data sunt. Nam † senarius numerus qui erfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis conuenit. Vnde sexta die perfecit Deus cœlũ & terram, & mnem ornatum eorum, sed & cùm in plenitudine temporis exta venisset ætate, sexto die sub hora sexta redemit genus hu nanum. Senarius ergo numerus perfectus est, quia suo ordine umeratus perficitur. Nam cùm vnum, duo, & tres, dicuntur, enarius numerus impletur, vel quia in tribus partibus diuiditur, id est, in sexta, tertia & dimidia, videlicet in vno, duobus, & ribus. Nouenarius etiam spiritualibus conuenit, quia nouem sunt ordines Angelorum, qui secundum Prophetam per nouem gemmarum species designantur. † Quindecim ergo unt ornamenta Pontificis quindecim virtutum gradus, ipso umero designantia, quos per quindecim cantica graduum sal. distinxit. Vestes enim sacerdotales, virtutes significant, uibus debent sacerdotes ornari, secundum illud propheticum. Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultẽt. uæ talares, dicuntur quia talus est finis corporis, p quod ostenditur, q̃ nõ sufficit opus bonũ inchoare, nisi studeatur pse erãti fine cõpleri, prout sub tit. de tunica dicetur. Sic ergo no *psal. 13*

ſter Pontifex plura, quã octo induit veſtimenta, quamuis Aarõ
non niſi octo habuiſſe legatur quibus moderna ſuccedunt
quod ideò eſt, quoniam oportet iuſtitiam noſtram magis abu
Mat. 5. dare, quàm Scribarum & Phariſæorum: vt intrare poſſimus i
regnum cœlorum. Poteſt etiam dici, quòd noſter pontifex oct
habet à capite vſq; ad pedes: exceptis veſtimentis pedum & m
nuum, ſcilicet amictũ, albam, cingulum, & ſtolam, duas tuni
cas, caſulam, & pallium. Veſtimentum enim pedum potius pe
tinet ad noſtros quàm ad Aaron: quia noſtris dictum eſt: Eun
tes docete omnes gentes, &c. Denique præter præmiſſas veſte
Mat. 28. ſacris ordinibus & miniſtris deputatas, eſt & alia quædã veſti
linea, quæ ſuperpellicium dicitur, quo quibuſlibet ſeruitiis alt
ris & ſacrorum vacantes ſuper veſtes communes vti debent
prout in ſeq. ti. dicetur. † Superpellicium autem primò, propte
ſui candorẽ, mũditiã ſeu puritatẽ caſtitatis deſignat Iuxta illu
Ecclеſ. 9. Omni tempore veſtimenta, id eſt, opera tua ſint candida, & m
da. propter nomen verò ſuum carnis mortificationem figura
† Secundò, dictũ eſt enim ſuperpelliciũ, eò, quòd antiquitu
ſuper tunicas pellicias de pellibus mortuorũ animalium fact
Geneſ. 3. induebãtur, quòd adhuc in quibuſdã eccleſiis obſeruatur r
præſentantes ꝙ Adam poſt peccatum talibus veſtitus eſt pe
ciis. Tertiò, denotat innocentiam, & ideò ante omnes alias v
ſtes ſacras ſæpè induitur, quia diuino cultui deputati, innoc
Pſal. 24. tia vitæ cunctis virtutum actibus ſuperpollere debent: iuxta
Iacob. 4. lud pſal. Innocentes & recti adhæſerunt mihi. Quartò, prop
1. Pet. 4. ſui latitudinem congruè charitatem deſignat. Vnde ſuper pr
phanas & cõmunes veſtes induitur, ad notandũ, quòd chari
operit multitudinẽ peccatorum. Quintò: propter ſui forma
quia in modum crucis formatur, paſſionẽ Dñi figurat, quòd
illud gerentes crucifigi debent cũ vitiis, & cũ concupiſcent
† Fiunt autem ſuperpellicia, in quibuſdam locis de chriſma
bus lineis, quæ ponuntur ſuper infantulos baptizatos, exe
plo Moſi, qui de purpura & byſſo, & aliis à populo, in taber
culo, oblatis, fecit veſtes, quibus Aaron & filij eius induer
tur, quando miniſtrabant in ſanctuario. Exo. 39. c. † Eſt eti
alia veſtis, quæ pluuiale vel cappa vocatur, quæ creditur à
gali tunica mutuata. Vnde ſicut illa tintinabulis, ſic iſta f
briis infigitur, quæ ſunt labores, huius mundi ſolicitudi
Habet etiam caputium, quod eſt ſupernum gaudium. Pr
eſt vſque ad pedes, per quod perſeuerantia vſq; in fine
ficatur. In anteriori parte aperta eſt, ad denotãdũ, o
conuerſantibus vita patet æterna, ſeu quòd eorũ
bet aliis in exemplum. ij. q. iij. non ſunt. in fi. p

gloriosa corporũ immortalitas intelligitur. Vnde illam nõ, nisi
n maioribus festiuitatibus induimus, aspicientes in futuram
esurrectionem quando electi deposita carne binas stolas acci
pient, videlicet requiem animarũ & gloriã corporũ. Quæ cappa
recté interius patula est, nisi & sola necessaria fibula inconsuta,
quia corpora spiritualia facta nullis animam obturabũt angu- 1. Cor. 1.
stiis. Fimbriis etiã subornantur, quia tunc nostrę nihil deerit im-
perfectioni, sed quod nũc ex parte cognoscimus tunc cognos-
cemus sicut & cogniti sumus. † Quidam autẽ hæretici garriunt
nusquam reperiri in nouo testamen. ꝙ Christus vel discipuli e-
ius præmissis vestibus induerentur, reprehendentes nos teme
rè, quia à talibus ornamur, quoniã sicut *Io.* ait, Dominus sur-
gẽs de cœna posuit vestimẽta sua, & posteà alia nunquam acce *Ioã.* 13.
pit, nisi sua. Nos verò (vt dicũt) plura alia quã vestimus, reuesti- *Mar.* 12.
mus in missa, in qua cęnam ipsam imitamur, & Dominus ab *Luc.* 16.
his, qui volũt ambulare in stolis, nos cauere pręcepit, dicens, Ca
uete à scribis, qui volũt ambulare in stolis. *Dicũt* enim ꝙ hoc
facimus, vt iustiores & excellentiores populis appareamus. cõ-
tra illud, Vos estis qui iustificatis vos, corã hominibus, Deus au
tem nouit corda vestra, quia quod hominibus altũ est, abomi-
natio est apud Deum. Error autem iste ex præmissis apertissi-
mè confutatur. Legitur quoque exod. 42. & 44. Dũ ingredien-
tur sanctuariũ meũ, & accedent ad mẽsam meam, vt mihi mini
strẽt, & custodiãt cæremonias meas, vestib lineis induẽtur nec
ascendet super eos quicquã laneũ. Cũ egredientur atriũ exte
rius ad populũ. exuẽt se vestimentis suis, in quib. ministraue-
runt & nõ sanctificabũt populũ in vestimẽtis suis. Et † no. quòd
ostiarij, lectores, exorcistæ & acolyti, vestib. albis vtuntur, vide-
licet superpellicio amictu, & alba: & baltheo, vt Angelos Dei
ministros per castitatis munditiam imittentur, & eis in carne
gloriosa effecta spirituali quasi in albis vestibus socientur. inde
st quòd potius lineis vestibus vtuntur, quia sicut linum multo
abore ad candorem perducitur, sic necesse est, per multas tri-
bulationes ad regni gloriam peruenire. † In concil. Magũtinẽ.
j. q. j. Episcopus, presbyter, statutũ est, ꝙ Episcopus in ordina-
tione sua recipiat orariũ, baculũ & anulũ, presbyter orariũ &
planetã, diaconus orariũ & dalmaticam. subdiaconus patenã
& crucẽ, & cùm degradantur, ea perdant. Et in conc. Thole. di.
iii. diaconus in cõuentu. statutũ est, ꝙ diaconus tẽpore obla
antũ, scilicet quando legit Euangeliũ vtatur alba, id est
† Notandũ quoq; est, ꝙ vestes Euangelici Sacerdo-
nant in capite, scilicet in Christo, aliũdq; figurãt *psal.* 109.
quam & caput & membra sacerdotis nomine 1. *Petr.* 2.

nuncupatur, ad caput dicit Psalmographus, Tu es Sacerdos i
æternum secundum ordinē Melchisedech. Ad mēbra verò dici
Apost. Vos estis genus electum, regale Sacerdotium. Exponēd
ergo sunt eorū mysteria. Primò, secundū quod mēbris, con
quenter secundum quod capiti, s. Christo conueniunt, prou
in quolibet capitulo distinguetur. De ornamētis autē, & palli
& vestibus ecclesiæ vel altaris, in prima parte dictū est, vbi a
tur de picturis. †Porrò sex indumenta sacerdotibus, & Episco
pis communia sunt hæc, amictus, alba, zona seu cingulum, sto
la, manipulus, planeta. Nouem verò pontificibus specialia su
hæc, caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, chirot
ca, mitra, annulus, baculus pastoralis. De quib⁹ omnibus sing
latim prosequimur, & etiam de sudario & pallio, & de colori
quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis, & de lega
bus indumentis siue veteris testamenti.

SVMMA.

1 *Amictus vsus: et significatio et nu. 3.*
2 *Amictus inuolutio circa collum et pectus quid significet.*

De Amictu. CAP. II.

PRimò de sex ornamentis Episcopis & Sacerdotibus cōm
nibus est secundum præmissa dicendum. Lotis †itaque m
nibus Episcopus seu Sacerdos celebraturus assumit am
ctum quo caput tegitur, quem pontifex loco ephot siue supe
Exo. 28. humeralis & rationalis habet: & nunc etiam superhumer
vocari potest, significans salutem quæ per fidem tribuitur.
hoc Aposto. ad Ephesi. 6. Galeam salutis assumite. Signifi
etiam castitatem cordis & corporis: quia & renes & pec
ambit & tegit, & omnibus sacris vestibus supponitur, sed o
nibus supereminet quia castitas etiam debet esse intus in
Ge. 49. ctore & foris nitere opere. Vnde in renibus stringitur, quia
præcipuè luxuria dominatur. Per amictum quoque s
humeros quia circunquaque diffunditur operum fortit
designatur. Humeri nanque fortes sunt ad opera perag
da iuxta illud patriarchæ Iacob. Supposuit humerum ad
tandum, & factus est tributis seruiens. Duo funiculi siue
chordulæ quibus amictus ante pectus ligatur significan
tentionem & finem quibus informandum est opus n
in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis syncerita
veritatis. Sacerdos igitur non debet otiosus existere sed
1. Cor. 5. nis operibus insudare secundum illud Apostoli ad Tim
2. Ti. 2. Labora sicut bonus miles Iesu Christi. Laudanda tamen
rundam locorum habet consuetudo vt linea camisia
aut superpellicium super communes vestes induat

iàm amictus imponatur, per quod fides, quæ primò adesse de
et, significatur. Porrò amictus super os planetæ reuoluitur,
e quo sub tit. de planeta dicetur. † Amictu quoque collũ strin-
tur per quod vocis castigatio intelligitur, quoniam per col-
m, in quo vox est, vsus loquendi exprimitur, Stringitur ergo
ollum, ne inde ad linguam mendacium transire possit. *L*eui-
er tamen cum eo pectus & fauces stringũtur, prout sub tit. de
ngulo dicetur. Illo etiam caput operimus, ne circunquaque
berè prospiciendo, illicita cogitemus. Pectus seu cor eo tegi-
ir, quia animus Sacerdotis ad ea, quę incumbunt debet totus
se intentus: nec debet tunc ad vanitates, vel ad aliqua munda
a liberè meditanda dissolui. Porrò amictus † quo sacerdos ca *Apo. 10*
ut obnubilat, secundum quod capiti, scilicet Christo, conue- *Esai. 12.*
it significat, id quod in Apoc. describitur: videlicet Angelum
Dei descendisse de cœlo amictum nube. *E*t in *E*sa. Ecce Domi
us ascendit super nubem candidam. Veniens etiam ad salua-
onem mundi, Dei filius, Angelus magni concilij, amictus est *1. Cor. 3.*
ube, dum diuinitatem abscondit in carne. Nã caput viri Chri-
tus, caput Christi, Deus. extrà de sac. vnc. c. vno. Hoc ergo car-
is latibulum significat sacerdotis amictus, quod per illam syn
onem expressius significatur, quia summus Pontifex caput ob
ucit: de qua sub titulo de succinctorio dicetur, & pulchra qui
em quod per calciamentum pedum, hoc ipsum per amictum
apitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnem
notuit. Nam cùm notus esset in Iudęa Deus, & in Israel ma- *psal. 75.*
num nomen eius, in Idumæam extendit calciamentum suum *psal. 59.*
ante conspectum gentium reuelauit iustitiam suam. Amictus *psal. 87.*
tiam, repræsentat operimentum, quo *I*udæi velabant faciẽ
Christi dicentes, Mat. 26. *P*rophetiza nobis Christe, quis est,
ui tu percussit.

SVMMA.

Alba subsequitur amictum. Et quid ea significet, et nu. 6.
2 *Bissus, quid.*
3 *Albæ cõpositio, et forma, cùm in veteri, tũ nouo testamẽto, & nu. 4.*
Manicę albæ, quid moneant.

De Alba. CAP. III.

POst amictum, camisiam siue albam sacerdos induit, † quæ
mẽbris corporis cõuenienter apta, nihil superfluũ aut disso
tũ ĩ vita sacerdotis, aut in eius mẽbris esse debere demõ-
ob speciẽ, cãdoris mũditiã demõstrat, secundũ quod *Eccles. 9.*
ni tẽpore vestimẽta tua sint candida. Fit autem de *Apo. 19.*
propter quod scriptum est: Byssinum sunt iusti-
orum. Et † autem byssus, linum Aegyptiacum.

Sicut enim linum vel byssus candorem, quem ex natura nõ ha
bet, multis tontionibus attritũ, acquirit per artem: sic & hom
nis caro, munditiam, quam non obtinet per naturam, per exer
citia bonorum operum, multis castigationib. macerata sorti tu
1. Cor. 9. per gratiam. Sacerdos ergo, secũdum Apostolum, castiget cor
pus suum, & in seruitutẽ redigat: ne fortè cum aliis prædicau
rit, ipse reprob. fiat. † *H*abet autem alba caputium, quod est pr
fessio castitatis. Habet etiam ligulam, quæ significat linguar
sacerdotalem, quæ ligat contumaces, & absoluit pœnitente
Rursus hæc vestis, quæ in veteri sacerdotio linea, vel podir
Rom. 8. Græcè, seu Latinè tunica talaris dicebatur, stricta fuisse desc
Gal. 4 bitur, propter spiritum seruitutis Iudæorum in timore. In no
psal. 44. verò larga est, propter spiritũ adoptionis in libertate, quia n
Lucæ. 12. Christus liberauit. Quod autem aurifrisium & grãmata, diu
sis in locis, ac variis operibus ad decorem habet: illud insinu
quod Propheta dicit in psalmo, Astitit regina à dextris tuis,
vestitu deaurato, circundata varietate. Rursus † alba cingu
stringitur, vt omnis voluptas carnalis adstricta intelligatur, d
cente Domino: Sint lumbi vestri præcincti. *M*anicæ quoq
tam † albę, quàm etiam tunicellæ conuenienter debent esse s
ctæ, non nimis laxæ, vt labãtur, & brachia nudentur: habent
in summitatib. Aurifrisia, ad designandum aureos torques, q
brachia nuda B. Martini Missam celebrãtis miraculose & d
center operuerunt: prout in sexta parte, sub eius festo dicetu
Per † albã etiã quæ corpus à sursum vsque ad deorsum tegitu
spes quæ ex gratia prouenit ecclesiæ desursum, & ex meri
ecclesiæ deorsum figuratur. De hac Apost. ad Rom. 8. Spe sa
facti sumus. Quia verò vsque ad talos descendit, perseueran
designat, prout tactũ est prope finem in procœmio huius pa
Porrò secundũ quod capiti, scilicet Christo cõuenit alba, q
lineũ vestimentũ, longissimè distans à tunicis pelliceis, quæ
Gen. 3. mortuis animalib. fiunt: quib. Adã vestitus est, post peccat
nouitatẽ vitæ significat, quam Christus & habuit, & docuit,
tribuit in baptismo, de qua dicit Apost. Exuite veterem hor
Eph. 4 nẽ cum actib. suis, & induite nouum, qui secundum Deũ cr
tus est. Nam in transfiguratione resplenduit facies eius, si
Sol, & vestimenta eius facta sunt alba, sicut nix. Semper enim
Mat. 17. stimenta Christi munda fuerunt, & candida, quia peccatum
1. Petr. 2. fecit: nec inuentus est dolus in ore eius. Hæc etiã vestis, rep
sentat albam vestem, in qua Herodes illusit Christo. Luc.

SVMMA.

1 *Zona, quid, & quid designet. & nu. 5. 6.*
2 *Succinctorium duplex dependens & cingulum in sinistro later*

tificis, quid signent. nu. 4.
Oratio & ieiunium, quam vim habeant.

De Zona seu cingulo. CAPVT IIII.

Debet† autē alba circa lumbos Sacerdotis seu pōtificis zo-
na seu cingulo, quod in lege, & apud Græcos zosir, siue
baltheum dicebatur, præcingi, ne defluēdo, incessum im-
diat, vt castitas sacerdotis per albam significata, nullis incen
rorum stimulis dissoluatur. Cingulum nāque continentiam
gnificat. Vnde, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ arden- *Luc. 12.*
s in manibus vestris. In lumbis quidē luxuria dominatur, si-
t dn̄s loquens de diabolo manifestat, Virtus eius in lumbis
us, & fortitudo eius in vmbilico ventris illius. de pœn. di. ij. si *Iob 42.*
nim, inquit, ad finē. Sanè in sinistro latere †Pontificis cingulo
uplex dependet succinctorium, quia duo sunt, quibus casti-
s roboratur, & sine quibus difficilè† conseruatur, s. oratio &
iunium. *V*nde Dn̄s ait, Hoc genus dæmoniorum nō eiicitur,
si in oratione & ieiunio. Mat. 9. Debent ergo lumbi per con-
nentiam præcingi, & per abstinentiā succingi. Vnde Apost. Sta *Eph. 6.*
succincti lumbos vestros in veritate. Verum succinctorium,
uod aliàs perizoma, vel succingulum vocatur, inter indumen
legalia fuisse nō legitur, quia & si legales sacerdotes accincti
pore sacrificij, abstinere deberent, alio tn̄ tēpore licitè vaca-
t ad amplexus. Hodie autē additur cingulum, quia moderni
inistri iugē habere debēt continētiā. Et ideò nō solum cingi,
d etiam succingi debēt. †Ideò autē duplex est succinctoriū,
duplex castitas denotetur, videlicet mentis, quæ per cingu-
m, & corporis, quę per subcingulum significatur. A parte sini
a depēdet, quia potior est castitas mentis, q̄ corporis, & dex-
a pars potior est q̄ sinistra. *V*nde Greg. Lumbis præcingitur
nc, cū carnis luxuriā per carnis cōtinētiā coarctamus. Cin-
lū† quoq; conueniēter tēperantiā designat, de subcingulo *3. Re. 17*
dictum est in proœmio huius partis. Et aduerte, ꝙ pectus & *3. Re. 18*
uces leniter cū amictu stringūtur, q̄a motus in nostra pote- *Mat. 26.*
te nō sunt. Helias pri⁹ clausit celū, quod petiit, ꝙ nō plueret,
uàm animum, q̄n desiderabat vindictā de morte prophetarū,
gua etiā in humido sedet, & in madido, & facilè lubricatur.
de princeps Apostolorum ad vocē ancillæ magistrum suum
gauit. Sed renes fortiter cingulo stringunt, vt castigetur cor-
s, & in seruitutem redigatur, & impetus luxuriæ refrænetur.
orrò secundū quod capiti, s. Christo conuenit zona sacerdo *Apoc. 1.*
lis, significat illud quod Ioan. Apost. ait, Conuersus vidi simi- *Eph. 3.*
m filio hominis præcinctum ad mamillas zona aurea. Per zo-
m auream, perfecta Christi charitas designatur, quam dicit

Apoſtolus ſuperuenientẽ ſcientiæ charitatẽ Chriſti, feruentem
in corde, radiantẽ in opere: cuius ſuccinctoriũ illud ſignifica
Eſa. 2. quod Eſaias de Chriſto loquens prædixit: Erit iuſtitia, cingul
lumborũ eius, & fides cinctorium renũ eius. Nam iuſtus Dñ
Pſal. 10. iuſtitiam dilexit: æquitatem vidit vultus eius. Et fidelis Dñs i
Pſa. 144. verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Duæ ſummi
Act. 1. tates ipſius duæ ſunt partes naturales iuſtitiæ, quã Chriſtus f
Tho. 4. cit & docuit, ſ. quod tibi non vis fieri, alteri nõ feceris, ſed qu
Mat. 7. cunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem faci
Eſa. 33. illis. Cingulum † ergo, iuſtitiã ſignificat: cuius duo ſunt brachi
Ioan. 19. ſeſe conſtringentia, ſ. declinare à malo, & operari bonum. Re
præſentat etiam flagellum, quo *Pilatus* cæcidit Ieſum.

SVMMA.

1 *Stola ſubſequitur cingulum, & quid ea notet.*
2 *Stola, cur protendatur ad genua.*
3 *Stolæ reflexio in vtrunque humerum, quid ſignificet.*
4 *Stola cur collo ſacerdotum, diaconorum verò humero imponitur.*
5 *Stola cur ad lumbos ſuccingatur.*
6 *Stola eſt velut quoddam orarium, ſine quo non licet myſteria eccle-ſtica celebrare.*
7 *Stola, collo ſacerdotis incumbens, quid notet.*
8 *Stola vti quibus prohibitum.*

De Stola. CAPVT V.

POſt cingulum † Sacerdos orariũ ſiue ſtolam, quæ leue D
iugum ſignificat. xxiij. diſt. Eccleſiaſtica, ſiue quæ eſt iu
præceptorum Dñi, ſuper collum ſibi imponit, vt iugũ
2. Cor. 6. ſe ſuſcepiſſe demonſtret. Quam cũ oſculo ſibi imponit, &
ponit, ad notandum aſſenſum & deſideriũ, quo ſe ſubiicit
iugo. Illa autẽ à collo per anteriora deſcendens, dextrum &
niſtrum latus adornat, quia per arma iuſtitiæ à dextris & à
Mat. 11. ſtris, i. in proſperis, & in aduerſis Sacerdos debet eſſe muni
quatenus nec aduerſis frangatur, nec proſperis eleuetur. V
& cùm Sacerdos in ordinatione ſtolam accipit, dicit illi Ep
pus, Accipe iugum *Dei*, iugũ enim eius ſuaue eſt, & onus
leue, ſuaue in proſperis, leue in aduerſis. Stola † quippè v
genua, quæ curuãtur, protenditur, vt nos mites corde, &
les inſinuet. Significat enim patientiam de qua ſcriptum e
Hebr. 10. tiẽtia vobis neceſſaria eſt, vt reportetis promiſſiones. Et i
Lu. 11. In patiẽtia veſtra poſſideatis aĩas veſtras. Hinc eſt ergo,
ſtola cũ zona ſeu cingulo à dextris & ſiniſtris, quibuſdam
xibus colligatur, quia virtutes virtutibus ſociantur & iu
ne aliquo moueantur tentationis impulſu, & ad deſigna
quòd tam in proſperis, quàm in aduerſis debet Chriſt

enter ferri,faciente glutino charitatis.A quibusdã verò Pō
ibus additur præmissis verbis , stola innocentiæ induat te-
s,quod stolam respicit primitiuam,quæ fuit innocentiæ si-
ficatiua.Rursus † stola ab humero sinistro sacerdotis,in dex
m,dũ ordinatur,reflectitur,quia cùm obediẽtia incipiat ab
iua per dilectionẽ proximi transit in contẽplatiuam vitam
dilectionẽ Dei.Longitudo autẽ stolæ perseuerantiam signi
ur.Duo brachia stolæ dependentia,significant prudentiam,
emperantiã.Vnde Apost.ad Tit.3.Sobriè,iustè, & piè viua-
s,&c.Sed & secundum decretum Bracharensis concil.xxiiij.
.Ecclesiastica.dẽt sacerdos de vno eodémq; orario ceruicè
iter,& vtrunq; humerum imprimens signũ crucis in suo pe
re præparare:vt qui imperturbatus præcipitur inter prospe-
& aduersa consistere,virtutum semper ornamento vtroque
cunseptus appareat humero.Siquis autẽ aliter egerit excom
nicationi debitè subiacebit, nisi fortè qs dixerit hoc decre
per cõtrariã generalis Ecclesiæ consuetudinẽ abrogatum.
am non vbiq; partes stolæ reducuntur ante pectus,in modũ
ucis.Crucẽ autem gerit in pectore,dum Christi passionem,
ius minister est,imitatur in mente.Orarium itaque iugum si
ul & onus est,iugum sacerdotibus,onus diaconis. Vñ † fit vt
cerdotibus circa collum,& diaconis super sinistrum humerũ *Num. 3.*
natur.Sicut enim iugũ collo portatur,sic & humeris onera
untur.Lege in Leuitico,& videbis solos Leuitas ferẽdis one
ous destinatos.In diaconis etiã stola iugum significat, prout
parte secunda dictum est,vbi de diacono agitur.Adhuc stola
istro humero diaconi imponitur,quia decet tẽporalia spiri-
alibus deseruire,vel quia dextrã diaconi oportet esse liberã,
expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat , de quo etiã
dictũ est.Ad † lumbos stola succingitur,vt sit fortis & expe-
ior compugnax libidinum. Quandoq; tamen solùm super
istrum brachiũ pars anterior stolæ complicatur , quòd tra-
m est à legalibus sacerdotibus,qui dũ sacrificabant,summi
es balthei super humerũ reflectebant.In Episcopo verò vel
cerdote,ab vtraq; parte æqualiter dependent anterius, quia
ristus,cuius typũ gerunt,qui æquanimiter se habuit in pro-
ris & in aduersis(quæ per leuam & dextram significãtur) ha
atores terræ ad cœlestia ducere desiderabat,quos semp ante
ulos mentis suggerebat. † Dictum est autem orarium , quia
muis sine aliis indumẽtis sacerdotibus baptizare,cõsigna
lia plura orando facere liceat, sine orario tñ nisi magna
te cogente,nihil horũ facere licet.In concilio Tribur.

in bucardo.lib.vj.cap.presbyteri. legitur vt presbyteri non v dant,nisi stola oraria induti.Notādnm autem est, ꝙ antiquit stola erat vestis candida,pertingens vsque ad vestigia, qua P triarchæ vtebantur ante legem,quam primogeniti cùm ben dictionem patris acciperent,induebant,& Domino victim vt pontifices offerebant.Sed postquam alba cœpit portari,m tata est in torquem.Per primam stolam innocētia intelligit quæ fuit in primo homine.Sed cùm eam perdidit propter pe catum,oportuit eam recuperare per vitulum saginatum. Qu igitur superest,vt qui per inobedientiam cecidimus, per ob dientiam resurgamus:rectè pro veste innocentię recuperand subimus torquem obedientiæ.Nam per stolam,qua nunc v mur,obedientiam accipimus Euangelij crucifixi.Porrò † secu dum quod capitii.Christo conuenit stola,quæ super amictu collo sacerdotis incumbit, obedientiam & seruitutem signi cat:quam Dominus omnium propter suorum salutem subi Nam cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est e
Phil.2. se æqualem Deo.Exinaniuit enim semetipsum formam ser accipiens ,factus obediens, vsque ad mortem:mortem autē c cis.Causam quippè mortalitatis nec traxit origine,nec com sit opere.Stola signat ligaturam,qua Iesus ligatus fuit ad colū nam.† Statutū est in canonibus.xxiiij.dist. non oportet.& du bus ca.seq.ne subdiaconi,lectores,& psalmistæ orariis siue st lis vtantur.

SVMMA.

1 *Manipulus quo concilio adhibeatur.& nu.5.*
2 *Manipulus,cur in sinistra geratur.& nu.4.*
3 *Manipulus,vnde sumpserit initium.*
6 *Manipulis non vtuntur diaconi & subdiaconi,seruiente pontifici duenti & exuenti se à sacris vestibus.*

De Manipulo. CAPVT VI.

Psa.118. QVia verò mētibus benè cōpositis, & Diuino cultui ma cipatis,sæpè subrepit accidia,quæ † quodā torpore red dit animū dormientē:Psalm.dormitauit anima mea pr dio:ideò in sinistra manu ministri ad altaris ministerium ac dentis,quædā apponitur manipula,vel fanum , vel manipulu vel sudarium appellatur:quatenus sudorē mentis abstergat, soporem cordis excutiat,bonis operibus inuigilet,depulso ta dio,& torpore.Per manipulum enim bona opera vel vigilant designantur de qua Dominus ait, Vigilate,quia nescitis,qu hora filius hominis venturus sit. Vnde sponsa dicit in Cant cis,Ego dormio,& cor meum vigilat.Per sudarium etiam pe

tia designatur, qua labes quotidiani excessus,& tędium Mat. 14.
lanæ conuersationis extergitur;de quo dicitur.Dormita- Cāti. 5.
nima mea præ tædio.Tedet enim animam peccatorum,cō psal. 118
tiæ,& infirmitatis corpore.Significat etiam futurorum bo 1. Cor. 4.
n retributionem.Vnde in quibusdam locis,quoties in fe psal. 125
lbis vtūtur,manipulos portāt:ex eo,quòd in illa vita vnus
que propriam mercedem accipiet. Et venientes venient
exultatione portantes manipulos suos.Item,quia manipū
ænitentiam designat:inde est,quòd sudarium subdiaconi
s fauore sacerdotali formatur: quia vbi maior excessus,
r exigitur pœnitētię fructus.De sudario etiā infrà dicetur.
ministri † manipulum in brachio sinistro ferunt,ad notan
quòd stricti debent esse ad terrena,sed ad cœlestia expe-
ntiqui autem non erant adstricti ad hoc,quia Deo etiam
emporalibus seruiebant, & ad significandum nos in hac
quæ per sinistrum significatur, pati tædium superflui hu-
s,id est,delectationis,& alia superflua mentis.Ad hoc ma-
us in sinistra,fidem in hac vita designat. † Manipuli vsus
tus est non ab Aaron,sed ab antiquis patrib.quia (sicut le-
in martyrologio Bedæ) Arsenius sudarium semper fere-
sinu,vel manu,ad tergendum effluentiam lachrymarum.
ebant quoque sancti patres,dum sacra tractabant, & sacra
a conficiebant,mapellas,id est, paruas mappas, & man-
n manibus,nunc pro tergendis manibus,& nunc pro ope
is,& nunc pro reuerenter tractandis sacramētis.Porrò se-
um quod † capiti,scilicet Christo conuenit,quod sacerdos
pulum portat in leua designat,quòd Christus brauium ob psal. 125.
at in via.Per manipulum enim præmium designatur,Iuxta Cāti. 2.
legitur.Venientes autem venient cum exultatione,portan
anipulos suos.Per leuā,vita præsens accipitur.Iuxta illud,
eius sub capite meo,& dextera ipsius amplexabitur me.
stus autē simul fruebatur,& merebatur, fruebatur in pa-
c merebatur in via.Nā simul & brauium comprehēdebat,
diū percurrebat:quia simul erat in patria,& in via, nemo Ioan. 3.
t ascēdit in cęlū,nisi qui descēdit de cœlo,filius hominis,
est in cœlo.Manipulus † etiam repræsentat funē,quo Iesus
prehensus à Iudæis ligatus fuit.Vnde Ioan. 18. Comprehē
nt & ligauerunt eum.Manipulus tamen post indutā plane
consueuit Romano pōtifici immitti, quod etiam à plurib.
eruatur,de quo ī quarta parte sub tit.de cōfessione dicetur.
orandum autem,quòd diaconus & subdiaconus pōtifici in
nti & exuenti se à sacris vestibus, siue manipulis seruiunt.

prin

Primò, vt expeditius & liberius administrent. Secundò, ad
dum, quod in tali obsequio non debet fructum quęrere te
psal 125. ralem, qui quandoque per manipulum significatur, Iuxta
psalm. Venientes autem, &c. Rursus, dum Pontifex, se indu
exuit, diaconus stat à dextris, & subdiaconus à sinistris, qui
conus ex ordine suo ad fortiora, & perfectiora, quę per d
significatur, assumitur, quàm subdiaconus.

SVMMA.

1 *Casula quid, vnde dicatur, et quid notet.*
2 *Charitas legis est implementum.*
3 *Casula tripliciter plicatur. Et quid idipsum notet. et. 4.*
5 *Casula vndique clausa integráque quid notet.*

De Casula seu Planeta. CAP. VII.

1. Cor. 5 1 POstremò, super omnes † vestes induitur casula, quę
parua casa dicetur, & à *Græcis* planitan vocatur, ap
planos, hoc est, errore, quoniam errabundus eius l
super brachia eleuatur, significans charitatem sine q
1. petr. 3. cerdos, est sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Sicut
Rom. 12. charitas operit multitudinem peccatorum, & omnia leg
prophetarum mandata continet, dicente Apostolo, pleni
legis est charitas, sic & hæc vestis cuncta plana & alia o
1. Cor. 3. indumenta intra se claudit & continet. De † charitate dicit
stolus adhuc excellentiorem viam vobis ostendant. Si lin
hominum loquar & Angelorum charitatem autem non ha
nihil sum. Et iterum, si fidem habeam, vt montes transferā
ritattem autem non habeam, nihil sum. de consec. dist. iij.
hæc siquidem est vestis nuptialis, de qua dominus inqu
Mat. 22. Euangelio, Amice quomodo huc intrasti, non habens ve
nuptialem ?. sine hac autem nunquam sacerdos debet suu
ficium exercere, quia semper decet eum in vinculo chari
permanere. Per hoc autem, quòd amictus super os pl
tæ reuoluitur, innuitur, quòd bonum opus debet ad ch
tem referri. Nam finis præcepti, est charitas de corde p
& conscientia bona, & fide non ficta. quòd verò casula i
tensione manuum in anteriorem & posteriorem partem
ditur, signat duo brachia charitatis ad Deum, scilicet & a
1. Tim. 1. ximum. *D*iliges (inquit) Deum tuum, &c. In his duobus m
tis tota lex pendet, & prophetæ. Rursus latitudo planetę
tudinem significat charitatis, quę etiam vsq; ad inimicos e
ditur, vnde, Latum mandatum tuum nimis. Duę † quoque
turæ, sinistræ, videlicet & dextrę, sunt duo pręcepta chari
scilicet amor Dei & proximi. *D*uplicatur etiam ante p

quod cor,& inter humeros,per quos opera exprimuntur, eis vestimentum duplex in ipsum efficitur, quia sic debe- bona opera foris ostendere proximis, vt eadem intus in de coram Domino integra seruemus. Charitatem enim de- Mat. 22.
nus habere corde,& opere,& intus,& foris. Rursus ante pe psal. 118.
duplicatur,quoniam per charitatem bona voluntas & san cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros: quia illam aduersa à proximis, & ab aduersariis supportantur. Gal. 6.
brachia autem eleuatur,dum bona opera charitatis operā Ad dextrum, dum operamur bonum ad domesticos fidei. sinistrum,dum extenditur etiam ad inimicos. Adhuc † tri- atur,in brachiis,in dextro quidem, cum fidelibus, mona- ,clericis,& laicis subuenimus, in sinistro, dum infidelibus. psal. 131.
lis Christianis, Iudæis,& paganis necessaria ministramus: casulam quoque rectè opera iustitiæ designantur, iuxta il- Sacerdotes tui induant iustitiam. Sanè sacerdos suū agēs ium non debet casulam exuere,quia præcipiente Domino Galat. 4.
it. 21.c.non licet ei egredi de sanctis,scilicet rebus vel præ psal. 132
is. Porrò,secūdùm quòd capiti,scilicet Christo cōuenit ca Ioā. 1.
,magni sacerdotis est ecclesia vniuersalis, de qua dicit A- olus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christū indui- Hoc est illud Aaron, vestimentum,in oram descendit vn- ntum,sed à capite descendit in barbam, & à barba descen n oram: quoniā de plenitudine spiritus eius nos omnes ac mus,primò Aposto. deinde cæteri. Quod autem casula vni & integra,& vndique clausa est,significat fidei vnitatem & gritatē,veruntamen in extensione manuum in anteriorem, osteriorem partem quodammodo diuiditur,designans an- am ecclesiam, quę passionem Christi præcessit, & nouam, Christi passionem subsequitur. Nam & qui præicāt: & qui Mat. 21.
ebātur clamabāt dicentes, Osanna filio Dauid, benedictus Ioa. 19.
venit in nomine Domini. Hæc etiā vestis repræsentat pur- eum vestimentum,quo milites circundederunt Iesum.

SVMMA.

Vestimentum pedum, vnde traxerit originem.
Pontifices, quando sandalia & caligas adsumant. Et eorum significa tio. nu. 3. 4.
Calciamentum episcopi, quo inuitet quóve prohibeat. & nu. 4.
Sandalia, vnde dicantur, & eorum forma.
Sandaliorum apertura & clausura, quid significent.
Sandalia, ex corio albo fiunt interdum.
Lingula à corio separata, super pede consurgens quid significet.
Sandaliorum corrigiæ, quid notent.

Sand

10 *Sandalia eò quòd capiti conueniūt, quid designent.*
11 *Sandaliis vti, quibus licet, & quibus prohibetur.*

De Caligis, & Sandaliis. CAP. VIII.

SVperius de sex ornamentis, tam sacerdotibus, quàm Ep
pis communibus dictum est, nunc autem de nouē pon
cum spiritualibus dicendum restat, & prius de caligis &
daliis videamus. Vestimentum †autem pedum non habuit
Mat. 28. ginem ab Aaron, qui duntaxat in Iudæa conuersabatur, id
Ephe. 6. que necesse non habuit, sed ab Apostolis quib. dictū est, E
tes, docete omnes gentes. Nisi fortè quis dixerit quòd calig
sandalia in locum fęminalium succedunt. Celebraturi † ig
Ephe. 6. pontifices, pedes interea, dum dicuntur quinq; psalmi in pr
Mar. 6. ratione Euangelij pacis, caligis & sandaliis calciantur, quo
Ephes. 6. pulchritudinē admirabatur propheta, dicens: Quàm spec
Lucæ. 10. pedes Euangelizantium pacem Euangelizātium bona. V
Apostolus ad Ephesios, Calciati pedes calciamentis virtut
Et in Euangelio legitur Dominum misisse discipulos suos s
daliis calciatos, calciatos vtique in præparatione Euangelij
cis. Si enim calciati nō essent, quomodo super serpentes & s
piones calcare potuissent? Cogitent †igitur Episcopi, cur ita
ciati sunt, imitentur eorum exempla, quorum imitantur ca
menta. Siquidem per pedes cōuenienter affectus intellig
tur. Debent nāque habere affectus & desideria calciata, ne
uere terrenorū seu temporalium maculentur. †Per huiusm
quoque calciamentum prohibitio pedum congruè intellig
ne videlicet ad illicita festinent, Quia verò affectus faciliu
ficiuntur, & maculantur tempore prosperitatis, quod per
Matt. 5. trum, quàm tempore aduersitatis, quod per sinistrum inte
tur, ideò, vt maiori periculo citius occurrendum ostendat
dextro pede pontifex incipit calciari. Prius tamen, quàm s
lia pedib. imponantur, caligis induuntur, vsque ad genua
tensis, ibique constrictis: quia prædicator pedib. suis rectos
bet facere gressus suos & genua debilia roborare. Nam qu
Esa. 35. cerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum
ligæ quoque iacinthini, id est, aerei seu cœlestis coloris d
tant, quòd cælestes debet habere pedes, id est affectus & fir
ne claudicet sed dicat: Confortamini pusillanimes. *Et* c
quenter † sandalia pedibus imponuntur, quæ sic vocant
herba, vel sandalico colore, quo depinguntur. Habent au
desubtus integram soleam, desuper verò corium fenestra
Mat. 10. quia gressus prædicatoris & subtus debent esse muniti, n
luantur terrenis, iuxta illud Dominicum, Excutite pul
pedibus vestris. & sursum aperti, quatenus ad cognosc

ſt ia ſeu cœleſtia reuelentur: iuxta illud Propheticum, Reuela Pſa. 118
o lios meos, & conſ. mirabilia de lege tua. In hoc quoq;, quòd
d uper aperta ſunt, quòd corda ſemper ad Deum erecta habe-
r & oculos mentis ad ea, quæ ſurſum ſunt aperire debemus.
ſ nificatur. Quod etiam ſubtus ſolida ſunt, ſignificat, quòd
r ntem in terrenis obtuſam habere debemus, nec debemus
c erere benedictionem Eſau, quæ in terris eſt, ſed Iacob, quæ Gene. 27
in cœlis. Rurſus, quòd ſandalia in quibuſdam locis aperta,
n † quibuſdam integra ſeu clauſa ſunt, deſignat, quòd Euan
ica predicatio nec omnibus reuelari, nec omnibus abſcondi
et, iuxta illud Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium re-
Dei, cæteris autem in parabolis. Matth. 7. Nolite ſanctum
canibus, neque margaritas ſpargere ante porcos. ij. quæſt.
olite. Sandalia † quoque interius quandoque ex corio albo
t: quia neceſſe eſt, intentionem candidam, & conſcientiam
m coram Deo habere, & exterius nigrũ apparet: quia præ-
torum vita propter tribulationes huius mundi nigra & de
ta ſecularibus videtur. Quandoque etiam rubeum, ad vo-
martyrij deſignandum, & quandoque diuerſis coloribus
atum, quo virtutum varietas, quibus ornatus eſſe debet, ſi
icatur. Lingula † verò à corio ſeparata, ſuper pedem conſur
s, linguas eorum qui prædicatori bonum perhibent teſti-
ium, ſignificat, qui tamen quodammodo à ſpiritualiũ con
atione ſeparati ſunt. Secũdò lingula ipſa, ſpiritualiũ lingua
uæ prædicatorem in opus prædicationis introduxit. Ter-
tiam ipſius prædicatoris linguam deſignat, linea verò ab
lingula vſque ad finẽ ſandalij, per mediũ eius procedens,
ngelicam perfectionẽ deſignat: lineæ verò ab vtroque late-
ocedentes, quæ in fine ſandalij ad ipſam lineam mediam
untur, ibique terminantur, legem figurant propheticam;
in Euangelio recapitulantur & in eo determinantur. Supe
quoq; pars ſandaliorum, per quã pes introducitur, variis
uitur funiculis, ne duo eius cornua defluant, ſeu abinui-
ſeparẽtur, ſeu abinuicem diſiungantur: ad notandum, ꝙ
licator ſeipſum variis alligare debet virtutibus, aut ſcrip-
ſententiis, ne ipſius intrinſeca ab his, quę exterius lucent,
altiſſimo diſiungantur. Ipſa quoq; ſandaliorũ ligatura, ſi-
icat, ꝙ prelatus, qui huc illúcque diſcurrere habet, greſſus
s firmare debet, cùm in turbis verſatur. Quia verò † corri-
huc atque illuc manibus ducuntur, vt ſandalia firmẽtur, &
ur, ſignificat quòd prædicator ſic firmo greſſu incedere
t nulli oneroſus exiſtat: & ne in via miniſtrãda deficiat.

Nam

Nam frustra velociter currit,qui prius,quàm ad metam pe
niat deficit.de pœ.distinct.iij.in cassum.Mysticè enim sanda
cursum prædicatoris significant.Quandoq; tamen sandalia
ligantur,quia Christi incarnatio aliquando humanis sensi
aperta est,vt est pannis inuolui,& in præsepio poni. Aliqu
do verò corrigiæ sandalis supererogantur, quia scriptum
Luc.10. Quodcunque supererogaueris,ego cùm rediero reddam t
Potest etiã dici,quod caligæ significant illã lotionem, de
Ioan.13. Dominus ait,Qui lotus est,non indiget,nisi vt pedes lauet.
quia non sufficit munditia cordis,absque patientia persecu
nis,ideò sequuntur centones rubei, qui martyrium figura
Qui autem in corde munditiam & in voluntate(si opus fue
habuerit patientiam,securus accedet ad prædicationem,q
sandalia aliud designant apostolica.Porrò secundũ † quod
piti,scilicet Christo conueniunt sandalia,aliud designant,P
tifex enim in altaris officio,capitis sui scilicet Christi,cuius
membrum repræsentans personam,dum pedibus assumit
dalia illud incarnationis Dominicæ calciamentum insinua
psal.59. quo Dominus ait in Psalm.*In Idumæam extendam calcia*
tum meum,id est, in gentibus notam faciam incarnatió
meam.Venit enim ad nos calciata diuinitas, vt pro nobis
filius sacerdotio fungeretur.Per ligulas autem, quibus p
Ioan.1. bus ipsa sandalia constringuntur,illud idem accipimus, q
per calciamenti corrigiam *I*oãnes Baptist.significauit,cùm
Cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere, vn
videlicet ineffabilem,& copulam carnalem insolubilem,c
verbis diuinitas nostræ se carni cõiunxit. Sanè mediantib
gis pedes sandalis coniunguntur,quoniam anima mediãt
ne,diuinitati est vnita.Sicut enim pes corpus sustentat,ita
nitas mũdum gubernat.*V*nde Psal. *Adorate scabellum pe*
eius,quoniam sanctum est.Verùm secundum decretum G
xcij.dist.§.compagis.& duobus cap.seq.Diaconi + non d
vti compagis, id est,sandaliis,neque manipulis,id est, ca
mentis Episcopalibus,absque indulgentia sedis Apostolic
ciali.Olim enim vtebantur,quia eorum erat discurrere p
mitatum.Hodie ergo ne ipsi nec sacerdotes vtuntur, sed E
copi solum,vt per varietatem sandaliornm,notetur variet
ficiorum.Præterea:Episcopi habent per plebes discurrere
cerdotes verò *D*omini hostias immolare.Clerici autem R
næ ecclesiæ ex concessione Cõstantini Imperatoris vti p
caleiamentis cum vdonibus,id est candido linteamine.x
stinct.Constantinus.

SVMMA.

1 *Orale, siue velum quod suo capiti episcopus imponit, quid significet.*
2 *Crux ante pectus pontificis maximi posita, quid designet.*

De Succinctorio & Orali. CAP. IX.

DE Succinctorio nil aliud dicimus, quā quòd sub zona, & cingulorum proœmio huius partis dictū est. Sanè Rom. † Pōtifex post albā & cinguliū assumit orale, quandā vide r sindonem, quod capiti quasi in modū veli imponit, & re- cat super humeros, & ante pectus legalis pontificis ordinē uens, qui post lineā strictam & zonā induebat ephot, id est, erhumerale: cuius locū modò tenet amictus. † Assumit e- n Crucē quandā, catenulis insertam, quā à collo suspensam, statuit ante pectus. Quoniam & legalis pontifex laminam á gerebat in fronte, pro qua pontifex iste Crucem gerit in ore, & sic signo Crucis aurea lamina cessit. Nam mysteriū, d in quatuor literis auri lamina continebat, in quatuor par s forma Crucis explicuit, iuxta quod inquit Apostolus, Vt ehendatis cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longi-), quæ sublimitas & profundum. Sacramētū ergo, quod ille per laminā præferebat in fronte, hoc iste iam recondit in te. Nam corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit lutē. & secundum Hiero. auro legis, sanguis Euangelij pre or est. Crucem quoque statuit sibi ante pectus, ad designan , quod ait Apostolus, Glorificate & portate Deum in cor- vestro. Imponendo autem sibi & deponendo, Crucem il- osculatur, ad denotādum, quòd Christi passionem, quæ per significatur, credit & confitetur, ad quam repræsentandū ficio Missæ se parat.

Ephes. 3. Rom. 10. *1. Cor. 6.*

SVMMA

Tunica Episcopi quid significet.
Tunicæ duæ in veteri testamento, & earum significatio.
acinthi lapidis vis. 4 *Tunicā vnam super aliā, cur induat Pōtifex.*

De Tunica. CAP. X.

Ost appositam stolam, pōtifex † induit tunicam, quæ alibi subtile, in lege verò podiris, id est, talaris dicebatur, signifi cātē perseuerantiā. Vnde Ioseph inter fratres suos talarē ve describitur habuisse. Cùm enim cæteræ virtutes in stadio ant perseuerantia tantū brauiū accipit, quoniā qui perse- uerit vsque in finē, hic saluus erit, de pœn. di. ij. Apostolus multi. Vnde præcipitur, esto fidelis, vsq; ad mortem, & dabo coronam vitæ. Rursus ideò post albam tunicam induitur, sicut per albam castigatio corporis, ita per tunicā virtutes iæ intelligūtur, quas semper debet habere perfect⁹. Porrò

Gen. 37. *Apoc. 2.*

tunica non cingitur.quoniã sub formã iter nõ impeditur:sic
virtutes per illã designatæ liberũ iter ad cõtẽplationẽ *Dei* p
bent:sed alba cingitur, ut sub cingulo dictũ est. In † vet.te
Matth. 3. erant duæ tunicæ. videlicet byssina & iacinthina Ex. 39.c.&
die etiã quidam Pontifices duabus vtuntur,ad notandũ, qu
propriũ est eorũ,habere scientiã duorum testamẽtorũ,vt sc
de thesauro domini proferre noua & vetera,siue vt se osten
diaconos & sacerdotes.Præterea vnaq; earum typũ propriũ
titur,quoniã alba,quæ bissina siue linea est,castitatẽ signific
vt sub tit.de alba dictũ est.Prima etiã tunica,serica est,quæ
ginem traduxit ex vermibus,qui sine coitu creãtur,castitat
humilitatẽ demonstrat.Secunda tunica,quæ iacinthina esse
bet,sicut & olim erat coloris lapidis † iacinthi,qui ætheris
renitatem imitatur,sanctos significat cœlestia cogitãtes, &
mitantes,siue cœlestem cogitationem & conuersationẽ. Si
n. lapis illo colorẽ cũ aere mutat, nam in sereno aere,seren
& in obscuro pallidus est,sic specialiter decet Episcopũ ga
re cum gaudentibus,& flere cũ flentibus.Si autem illa alte
Rom. 12. coloris fuerit,sic & alterius significationis.*Cæterum* † Pont
vnam tunicam sub alia induit,ad denotandũ, quòd sicut c
perta tunica à populo non videtur,sed tantũ à clericis scitur
& oratio sublimium,& virtutes,quas perfectus semper hab
debet,quæ per illã significãtur, patere non debet omnibus
maioribus & præfectis. Porrò, secundum quod capiti,id
Christo conuenit hæc vestis,quæ in veteri sacerdotio iacin
ni erat coloris,& habebat pro fimbriis mala punica,cum ti
nabulis aureis,ab inferiori parte dependentia,vt Põtifex t
vocalis incẽderet,prout dicet sub.tit.de legal.indumẽtis.c
stẽ Christi doctrinam insinuat,cuius notitiam habuerunt
nes,quibus dicitur per Prophetã In montem excelsum as
de tu,qui Euangelizas Sion.Præcipuè tamen hanc tunicam
buit Euangelicæ textrix doctrinæ sapientia Dei, Iesus C
Ioan. 19. stus,& dedit illam Apostolis suis. Omnia (inquit) quæ aud
Ioan. 15. patre meo,nota feci vobis.Hoc ergo significauit illa tunic
mini,quam milites scindere noluerunt, eò quod esset inconsu
desuper,contexta per totum.xvj.q.vij. sicut *Domini* dam
fore magnum existimãtes.In quo significatum est, quã dã
sint,qui doctrinã Euangelicã hæresib. scindere moliũtur.
diaconus quoq; vtitur tunica,de qua ĩ sequẽti tractatu dic

SVMMA.

1 *Dalmatica Episcopi,vnde ortum habuerit. Et vnde dicta.num.*
3 *Dalmatica,quales habeat manicas. Et quid notent.*
4 *Episcopus cur plura ornamenta habeat,quàm simplex sacerdos.*

Dalmaticæ forma, et compositio. Et nu. 6. 7. Et eius significatio, ibi. et num. 8.

Dalmatica cur intermittatur aduentus Dominici tempore à diacono, à subdiacono verò tunica.

De Dalmatica. CAP. XI.

Pontifex immediatè super tunicam dalmaticam vestit, secũdum † institutionẽ Siluestri Papæ, quæ ab inconsutili Domini tunica, & Apostolorũ collobio creditur mutuata. Est au m collibion, vestis sine manicis, prout in cuculla mon.chali paret, sed Siluester Papa in dalmaticam vertit, latas manicas dendo, & in sacrificiis altaris portandam instituit. in xciij. d. iconi. † Dicta est autem dalmatica, eò quod in Dalmacia, & post nia alia indumenta sacerdotalia sit reperta. Hæc sui forma si ficat largitatem, eò quòd largas habet manicas & proten- . Vnde secundum Apostolum oportet Episcopum non esse *Tit. 2.* pis lucri cupidum, sed hospitalem. xlvij dist. lxxxviij. dist. cõ uens. Nõ ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad ipiendum porrectam, sed illud efficiat, quod propheta sua- t, Frange esurienti panem tuum, & egenos vagósque intro- *Esa. 58.* c in domũ tuam, &c. Et ob hoc fortè diaconi specialiter vtũ dalmaticis, quia principaliter electi sunt ab Apostolis, vt mẽ ex officio ministrent. † Cæterùm, dalmatica diaconi amplio- habet manicas, quàm tunicella subdiaconi, quæ alicubi sub vocatur, quia ipse ampliorem debet habere charitatẽ, quã diaconus, propter maius donum. *Pontificis* etiam dalmati atiores habet manicas, quàm diaconi, ad notandum quòd magis est expeditus, nihil habens, quod ipsius manus re- ngat, quia pro cœlestibus omnia debet largiri. Charitas. n. s extendi debet etiam vsque ad inimicos. Nempè tunicella diaconi, dalmatica diaconi, & casula presbyteri, succedunt ocũ tunicæ iacinthinæ, quæ erat coloris cœlestis, i. aerei, ad andum, & quod omnes ministri altaris cœlestẽ debent ha- e conuersationẽ, licet secundũ maius & minus, quod notat tudo vel strictura manicarũ dalmaticæ & tunicellæ, vt præ- sum est. † Quia igitur sacerdos maximè debet esse ad cœle expeditus, ideò hæc ornamenta non gerit, nec alio brachia ngens. Episcopus autẽ simul vtitur & dalmatica, & tunicel- & omniũ ornamentis, vt ostendat se perfectè omnes habere ines, tanq̃, qui eos aliis confert. *Minores* sacerdotes eos nõ ferunt, & ideò illa nõ portant, quibus sufficit vnũ, quod ce em significet conuersationem. prætereà, pontifex in orna- ntis atque in officio magis expresse gerit similitudinem atoris, quàm simplex sacerdos, & magis sibi conueniunt

ornamẽtorum significata, ideóque pluribus vtitur ornamẽt
†Dẽt autẽ dalmatica habere duas lineas coccineas hinc ind
antè & retro, à summo vsque ad deorsum, vt pontifex ostend
tur habere feruorẽ charitatis ad Deum, & proximũ in prosp
ris, & aduersis, iuxta veteris & noui testamenti præceptũ qu
est, Diliges dominum, Deum tuum ex toto corde tuo, & pro
Deut. 6. mum tuum, sicut teipsum. vnde Ioan. Charissimi nõ manda
Luc. 10. nouum scribo vobis, sed mandatũ vetus quod ab initio hab
1. Ioan. 2. stis. Et iterũ, mandatum nouum scribo vobis, &c. Quandoq;
Ibidem. neæ purpureæ sunt significantes fidẽ sanguinis Christi in vtr
que populo necessariam. in sinistro quoq; latere dalmatica fi
brias solet habere, solicitudines actiuæ vitæ significantes, qu
Episcopus pro subditis suis dẽt habere, iuxta quod dicit Ap
1. Cor. 2. Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea, quotidiana s
citudo omnium ecclesiarum. Per dextrum vero latus, quod f
briis caret, notatur contẽplatio cęlestium sine solicitudinib
& quieta à multiplicitate perturbationum. †Adhuc quædã
maticæ quindecim habẽt fimbrias, antè & retrò, quia quind
cim psalmi in veter. test. quasi quindecim almi gradus exe
de tramite charitatis, & quindecim similiter in nouo testam
to excrescunt de opere charitatis. verbi gratia, Charitas pat
& benigna est, &c. vsq; charitas nunquã excidit. Aliqui verò
bent. xxviij. antè, & totidẽ retrò, vbi septiformis spiritus, est
ćties repetitus, qui replet octo maneries laudantiũ Deũ, s. re
& populos, principes & Iudices, iuuenes & virgines, seniore
Ioan. 23. iuniores. †Rursus in dalmatica varietas est sine scissura, qu
licet varia religionis opera apud Deum agantur, tñ in votis
discrepant. Itẽ aperta est à lateribus sub ascellis, insinuans
qui eam induit, vt Christi qui in latere lancea perforatus est
stigia imitetur. †Adhuc dalmatica formam crucis pręten
vnde per eam Christi passio figuratur, ideóq; in missæ offi
portatur, vbi Christi passio repræsentatur. Significat etiã da
tica sanctã religionẽ, & carnis mortificationẽ atq; sublimiũ
tionẽ. Alba dalmatica, sanctã & immaculatã significat vitã.
bea martyrium. Alba verò opere polymitico variata, notat
ditiam, & virtutum varietatẽ, & est aurifrisio adornata. Iux
lud, Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato circund
psal. 44. varietate. †Porrò, secundũ quod capiti. s. Christo cõuenit d
matica, sui formã latã & largã Christi misericordiã signifi
Luce 6. quã ipse præ cæteris & docuit & impendit. Estote inquit m
Matt. 5. ricordes, sicut & pater vester misericors est Beati nãque m
Luc. 10. ricordes, qm̃ ipsi misericordiam consequentur. Hic est erg
maritanus ille proximus noster, q fecit nobiscũ misericor
fi

perinfundẽs vulnerib.noſtris vinũ & oleũ.Nã per viſcera mi- *Lucæ.* 1.
icordiæ domini Dei noſtri, viſitauit nos oriens ex alto , qui *Titum.* 3
n ex operibus iuſtitiæ noſtræ,quæ fecimus nos,ſed ſecundũ *Mat.* 9.
ĩ miſericordiam ſaluos nos fecit. pro peccatorib. venit,vt de
ccatis veniã indulgeret.Miſericordiã inquit volo & nõ ſacrifi
ũ.Legitur in canone Greg.xxiij.d.cõmunis. quod in primiti-
. Eccleſia nõ licebat Epiſcopo vel diacono vti dalmatica abſ
ie ĩdulgẽtia ſedis Apoſtolicæ ſpecialis.†Sanè dalmaticę tẽpo
aduẽtus Dñi à diaconis intermittũtur,quoniã quãdo aliqua
ritas ſacri ordinis tẽpus intermittitur,clarius reſplẽdet & a-
li⁹ ſumitur,quãdo reſumitur in animis deuotorũ,quia quod
ũ eſt,magis appetitur.xciij.d.legimus.ad fi.Rurſus in aduen-
diacon⁹ nõ vtitur dalmatica:nec ſubdiaconus tunica:q̃a lex,
m ſubdiaconus ſignificat,ante incarnationẽ Dñi euangelij
atu carebat:& charitas euãgelij,quã diaconus ſignificat nõ
apparuerat,vel quia nondũ venerat,qui veſtẽ innocentiæ &
nortalitatis nos induere debebat,ideò, veſtes lætitiæ dimit
ur.Vtũtur aũt tũc caſulis,de quo in ij.parte ſub tit.de diaco
dictũ eſt.In ieiuniis tamẽ pẽte.põt. diaconus dalmatica vti.

SVMMA.

Chiroteca,quo conſilio vtatur epiſcopus.Et eius ſignificatio.
Chiroteca cur manus interdum velentur,interdum ſpolientur.
Chiroteca,quid notent. 4 *Hædi pellis figura & ſignificatio.*

De Chiroteca. CAP. XII.

QVia†plerique bonum opus , quod faciunt, inani fauore
corrumpunt,ideò ſtatim poſt indutam dalmaticam põ-
tifex iuxta ritum Apoſtolorum,manus operit chirote-
vt neſciat ſiniſtra ſua,quid faciat eius dextera.Per chirote- *Mat.* 5.
ergo,cautela cõgrua deſignatur , quæ ſic facit opus in pu-
o,quòd intentionem continet in occulto. Nam & ſi Domi
dixerit,Luceat lux veſtra corã hominib.vt videant opera
ra bona,& glorificent patrem veſtrum,qui in cœlis eſt. Ad
d etiam deſignandum chiroteca circulũ deſuper habet au-
m,ipſe tamen pręcipit: Attendite ne iuſtitiam veſtram facia
coram hominibus,vt videamini ab eis, alioquin mercedem
habebitis apud patrem veſtrum,qui in cœlis eſt.† Manus
o quandoque velantur chirotecis & quandoque denudan-
quia bona opera interdũ ad vitandum vanam gloriam oc
tantur, & interdum ad ædificandum proximos propalantur.
nt†autẽ inconſutiles quoniam actiones põtificis fidei rectæ *1. Cor.* 5.
bẽt eſſe cõcordes.per chirotecas quoq; in manibus,exempla
ctorum quę in operibus habenda ſunt,intelliguntur,quę o-
a ab omni inquinamento mũdata ſunt,ne modicũ fermẽti,

totam massam corrumpat. Per ipsas verò chirotecas albas cas
tas, & munditia denotatur: vt manus, i. operationes sint mund
& ab omni sorde immunes. Porrò secundũ quod capiti scilic
Christo, cõueniunt chirotecę sunt hædorũ pelliculę, quas ma
nibus Iacob Rebecca circundedit, vt pilosæ manus similitudi
Gene. 27 nẽ maioris fratris exprimerẽt. Sanè, pellis hœdi est † similitud
peccati, quã Rebecca mater, id est spiritus sancti gratia, man
bus veri Iacob, id est operib. Christi circundedit, vt similitud
Mat. 4. nem maioris. i. prioris Adę secundus exprimeret. Christus enim
similitudinẽ peccati sine peccato suscepit: vt incarnationis my
sterii diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorũ es
riit & sitiuit, doluit & expauit: dormiuit & laborauit. Vnde cu
ieiunasset xl. dieb. & xl. noctib. ac posteà esurisset, accedens ad
illum diabolus, eum ad similitudinẽ prius Adę tentare tẽtaui
Sed qui primum vicerat, eisdem modis victus est à secundo.

SVMMA.

1 *Mitra Episcopo, corona Papæ datur.* 2 *Mitra quid designet, e n. 5.*
3 *Lingulæ duæ, in mitra Episcopi, quid notent.*
4 *Mitra circulum aureum habet, & magna significatione.*
6 *Mitra solenni quando vtendum, & quando simplici. nu. 7.*
8 *Pontifex Romanus vtitur regno.*
9 *Mitra quid significet eo nomine, quod capiti conuenit.*
10 *Mitram, an & quando, et quorsum episcopus deponat. et nu. 11.*

De Mitra. CAP. XIII.

POstquam Episcopus planetam induit, † mitra loco cidar
seu tiarę seu infulæ capiti eius imponitur. Iuxta illud Glo
ria & honore coronasti eũ domine. Sed & Papa corona
frigium lorum super humerale, chlamidẽ purpuream, & tuni
iacinthinã habet ex concessione Constantini imperatoris. xc
dist. Constantinus. † Mitra autẽ scientiam vtriusque testamen
ti designat. Duo nanque illius cornua, duo sunt testamenta,
terius, nouum, posterius, vetus, quæ duo episcopus memorit
debet scire. xxiij. q. j. episcopus. & illis tanquam duplici corn
fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis episcop
cornutus, sicut & Moses de monte Synai descendens, & du
Exod. 34 tabulas testimonij tenẽs apparebat cornutus Aarõ, & filiis I
rael ex cõsortio sermonis Dei prout legitur Exo. 34. c. Quida
Apoc. 13 aũt hęretici mitrã & eius cornua, & episcopũ illã ferentẽ, cõd
nãt, inducẽtes in fomẽtũ sui erroris, quod Io. ait in Apoc. Vi
aliã bestiã ascẽdẽtẽ de terra, & habebat cornua duo similia ag
& loquebať sicut draco. Duæ verò fimbrię posterius depẽdẽ
spiritus & literæ sunt. † p duas quoque fimbrias seu lingulas,

ta

r ꝙ paratus esse debet tam in mystico, quàm in historico sa
scripturę intellectu: in quarum summitatibus sunt fimbrię
ei coloris, denotantes eius promptitudinē ad fidei, & sacræ
pturæ defensionē. etiam vsque ad sanguinis effusionē. xxv.
sunt quidam. Quæ super scapulas pendent, ad notandum,
od id quod prædicat ore ostendere debet opere: quia enim
pulis nulla pars altior est ad opus, siue ad onus ferēdū, ideò
è per eas opus intelligitur. † Circulus aureus, qui posterio-
n & anteriorem mitræ partem complectitur indicat, ꝙ om-
scriba doctus in regno cœlorū, de thesauro suo noua & ve
a proferre debet. Mat. 13. Caueat ergo diligenter Episcopus
prius velit esse magister, quàm nouerit esse discipulus. x. di.
erum. extrà de elect. c. cum magistrum. de renunc. post tran
sionē, &c. nisi. ne si cæcus cæcū duxerit, ambo in foueam ca- Oseæ 4.
it. Scriptum est. n. per prophetā: Tu sciētiam repulisti: & ego
epellam, ne sacerdotio fungaris mihi. xxxviij. dis. omnes. &
rædicto cap. nisi. Nō incōpetēter etiā mitra, quæ in altū de
forma producitur, altitudinē sapiētiæ designat. Debet enim
scopus sic subditos scientia excellere, vt ipsius cōparatione
eri meritò grex dicantur. xxv. d. §. nunc autē j. q. j. vilissimus.
vij. cōuenientibus. Duæ pendulæ ex posteriori parte, dupli
esignant memoriā. Prima, est actuū diuinorū: ne celebrādo
n contēnens, puniatur. Vnde in vet. test. sacrificiū oblaturus Exo. 40.
iebatur tintinabulis: vt per eorū sonitū reciperetur dignus
repelleretur indignus ab Angelo, ad custodiā tēpli posito.
. di. c. j. Secunda est peccatorū suorū, vt de illis cōpungatur,
œ. d. iij. Iudas. † Mitra etiā quia quandoq; linea est, & alba,
itatis cādorē mūditiámq; significat. Vnde hoc ornamentū
tū capiti necessariū erat, in quo quinq; sensus corporis vi
, quibus corruptis facilè castitas violatur. Sunt etiā nōnulli
ntes, ꝙ mitra pontificis spineam coronā significat, & inde
uod diaconus in officio Missæ in quo pontifex Christū in
one figurat, mitrā illi imponit, & deponit, quia ipse ex offi-
uo hēt Euangeliū legere, in quo Christus spinis legitur co
itus. Duo cornua, sunt duo charitatis præcepta. Pōtifex igi
nitrā accipit, intelligens ꝙ quinq; sensus à mūdi illecebris
odire debet, vt duorū testamētorū præcepta seruet, & duo
itatis præcepta impleat, vt coronā pcipere mereatur æter-
Cæteri verò sacerdotes & clerici, generaliter caput cōtegūt
lo ornamēto, licet in festiuis sint in toto alio corpore subor
ū quia nōdū est plenū gaudiū nostrū. Gaudeamus enim
n re præsentiū, sed in spe futurorū, tum quia ad hoc ten-
us, vt Deū nuda facie contemplemur. † Sanè mitra aurifri-

ſiata vtendum eſt,à Paſcha vſq; ad Aduẽtũ:& à natiuitate
vſque ad Septuageſimam in omnibus feſtis duplicibus,& n
lectionum totius anni:niſi in feſto Innocẽtium, prout dice
ſub tit.de coloribus.& in Dñicis prædictorum tẽporum,&
neraliter quandocunque Gloria in excelſis,& Te Deum la
mus,dicuntur. Cùm enim illa dicãtur in feſtiuis diebus, in
bus virtutẽ & gaudium generale vt ſpeciale capitis vel mẽ
rum ad memoriam reducimus,vt dicetur in prooemio ſept
partis:meritò tunc mitra aurifriſiata vtimur,quia aurum &
marum nitor gaudium repræſentant.In diebus verò ieiunio
non eſt ea vtendum,vt ſequitur,quia cum dies illi ordinati
ad delenda peccata , quæ tunc ſunt ad memoriam reducen
non ſunt tunc agenda vel ferenda,quæ gaudiũ,ſed quæ pot
humilitatem & afflictionem deſignant. In †aliis verò tempo
bus regulariter non aurifriſiata ſed ſimplici vtendum eſt,vi
licet ab Aduentu vſque ad Natiuitatẽ:niſi quia Dñs Papa v
tur aurifriſiata in Dñica,gaudete,& Septuageſima, vſq; ad
cha,& in Dñica,lætare Hieruſalẽ,prout dicetur ſub ti. de c
ribus.& etiam in v.feria cœnæ Dñi,in officio Miſſæ tantum
in Sabbato ſancto in officio *Miſſæ*.Itẽ feſtis trium lection
illius temporis,& in omnibus vigiliis,in quibus ieiunium c
bratur,& quatuor temporibus,& in rogationib⁹. Dominus
Papa vtitur in feſto S.Marci,in Miſſa tantum.Itẽ in officio
functorum.†Illud quoque notandum eſt,quod Romanus P
tifex in ſignum imperij vtitur regno,i.corona *Imperiali*, &
ſignum pontificis vtitur mitra.Sed mitra ſemper vtitur,& v
que,regno verò non ſemper,nec vbique,quia pontificis au
Exo. 40. ritas & prior eſt & dignior & diffuſior Imperiali poteſtate.Sa
Gen. 8. dotium enim in populo Dei Regnum præceſſit,cùm Aarõ
mus pontifex Saulẽ primũ Regẽ præceſſerit,& Noe Nẽbro
qa ſicut legitur principiũ regni Nẽbroth extitit Babylonis
diſt.qui is ita.Noe verò ædificauit altare dño,& holocauſta
tulit ſuper illud.Regno quidem non vtitur niſi certis diebu
locis,nũquã intra eccleſiã,ſed extra. †Porrò ſecundũ quod
piti,i.Chriſto conuenit mitra pontificis,illud ſignificat,ꝙ p
pſal. 20. pheta loquens de filio,dicit ad patrẽ,Gloria & honore coro
philip. 2. ſti eum Dñe & conſti.&c.Hoc eſt itaque nomen, quod eſt
per omne nomẽ,vt in noĩe Ieſu,omne genu flectatur, cęleſ
terreſtriũ.&c.Nã & in aurea lamina frontis põtificalis ſcul
erat nomẽ *D*ñi tetragrammaton,cuius myſteriũ declarabi
in ti.de legi.indumẽtis.Per mitrã ergo capitis , Chriſti ſum
illam glorificẽtiã intelligimus,quæ pp diuinitatẽ debetur
pſal. 98. manitati.*N*ã propter pedẽ adoratur ſcabellũ. Adorate (in
ſca

bellum pedum eius,qm̃ sanctũ est.†Et nota ꝙ sicut ait Zacharias Papa de cons.dist.j.nullus.Eps̃ ad altare oraturus accedens,seu altari assistens,vel orationes ad Deũ effundens,mitrã deponit & baculũ,quia Apostolus prohibet viros capite velato in ecclesia orare,vt reuelata facie gloriã Dñi contẽpletur.Quã 2.Cor.3.
verò ad populum se cõuertit,vt illi prædicet insignia cõmissionis suæ,resumit.vnde & Moses causam populi apud Deũ nudis pedibus,cãm verò Dei,ad populũ gladiis allegabat.xlv.dist. disciplina.ad finem.†Vltimò nota,quòd quidam Episcopi solenniter benedicunt,in Missa & altari,turificantes deposita mitra. Alij verò cum mitra in capite.Primi ea ratione mouentur, quia solenniter benedicendo vice Dei funguntur, & Deus per eorum ministerium benedicit Num.6.in fi.vbi dicitur, Inuocabunt nomen meum super filios Israel,& ego benedicã eis.Alterum verò turificatio significat orationes,Apo.8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum.Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deum ait.ideò cum reuerentia,mitra videlicet deposita,illud agere debet.Secundi verò attendũt, quod benedictio & turificatio non sunt essentialia ad consecrationem corporis Christi,sed ad solennitatem pertinent,& ideò ea cum mitra agunt,vt per hoc à simplicibus sacerdotibus discernantur. Quamuis enim plus habeat Episcopus,quàm simplex sacerdos in his,quæ ad solennitatẽ pertinent, vt in ornamentis & similibus,non tamen in his, quæ ad consecrationẽ ipsam spectãt. Sed hæc ratio minus sufficiens videtur,qm̃ secundum hoc mitra in Missa non deponeretur,nisi quando verba , ad quorum prolationem fit specierum transsubstantiatio,proferuntur.

SVMMA.

Anulus,est fidei sacramentum,& eius vsus vnde aduectus.nu.2.
Anulo litera antiquitus sigillabantur,& qua significatione.
Anulus aureus,& rotundus,quid significet.

De Anulo. CAPVT XIIII.

ANulus est fidei sacramentũ, †quo Christus spõsam suam sanctã ecclã subarrauit,vt ipsa de se dicere valeat, anulo suo subarrauit me Dñs meus Iesus Chr̃istus,cuius custodes & pedagogi sunt Epi & prælati , anulos pro signo in testimoniũ huius rei ferentes,de quibus sponsa dicit in Cant. In- Cant. 3.
uenerunt me vigiles,qui custodiunt ciuitatẽ. Hunc anulum de- Luc. 25.
dit pater filio reuertenti,secundũ illud Euangelij , Date anulũ in manu eius.Ex quo ĩ Euãgelio anuli vsus creditur acceptus. Anulus†ergo Põtificis,integritatẽ significat fidei, vt videlicet sponsam Dei sponsam sibi creditã,sicut se diligat,& sobriã, & celesti sponso custodiat,iuxta illud , Despondi enim vos 2.Co.11.

vni viro,i.Christo.& se meminerit non Dñm,sed pastoré.vj. q.
j.sicut alterius. De hoc sponso & sponsa Ioannes Euāgelista d
Ioan.2. cit: Qui habet sponsam sponsus est,amicus autem sponsi,qu
stat,& audit cum gaudio,gaudet propter vocē sponsi. Episco-
pus ergo vicarius & amicus sponsi,quod si vicarius est, & ipse
quodammodo sponsus est.†Rursus antiqui literas anulo signi-
labant.Vnde Episcopus anulum portat, quoniā scripturæ my
steria & ecclesiæ Sacramenta perfidis sigillare, & humilibus re
uelare debet.Porrò,secundum quod capiti,s.Christo conueni
Exod. 8. anulus digiti,donum significat sancti spiritus. Digitus enim a
Luce 2. ticularis atque distinctus spiritum sanctum insinuat,secundum
Coloss. 2. illud:Digitus Dei est hic.& alibi: Si ergo in digito Dei eiicio dę
Ioan. 1. monia,filij vestri in quo eiiciunt. †Anulus autem aureus & ro-
tundus,perfectionem donorum eius significat quam sine me
sura Christus accipit,quoniam in eo plenitudo diuinitatis co
poraliter habitat.Iam qui de sursum venit,super omnes est,cu
Deus non dedit spiritum ad mensuram,dicens:Super quem
deris Spiritum sanctum & descendentem & manentem sup
Eccl. 15. eum,hic est,qui baptizat.Nam requiescet super eum spiritus s
pientiæ & intellectus. Ipse verò de plenitudine sua secundu
differentes donationes distribuit:alij (secundum Apostolum
dans sermonem scientiæ,alij gratiam sanitatum,alij operatio
nem virtutum,&c.Quod & visibilis pontifex imitatur alios
2.Co.12. Ecclesia constituens sacerdotes,alios diaconos,alios subdiac
nos,& huiusmodi. Non igitur ab re in Episcopi digito gemm
tus fulget anulus,per cuius mysteriū dantur fulgida charisma
ta gratiarum.de anulo sponsæ, satis dictum est in prima par
sub tit.de ecclesiæ sacramentis.

SVMMA.

1 *Baculus pastoralis, quid significet, & vnde habuerit ortum.num.*
3 *Baculus pastoralis, cur sit curuus, & qua significatione, & de eius*
ria forma & compositione.
4 *Baculus pastoralis, est acutus in calce, in medio rectus, in apice reto*
tus, & qua significatione.
5 *Papa non vtitur baculo pastorali, duabus de causis. & nu.6.*
7 *Virga pontificis, quid notet.*

De baculo pastorali. CAPVT XV.

BAculus †pastoralis correctionem pastoralem significat,p
pter quod à consecratore dicitur cōsecrato:Accipe bac
lū pastoralis officij,vt sis in corrigēdis vitiis piè sæuiēs:
1.Cor 4. quo dicit Apostolus:In virga veniā ad vos.Virga igitur past
ralis,potestas intelligitur sacerdotalis,quam Christus ei co

quando Apostolos ad prædicandum misit, præcipiens eis,
baculos tollerẽt. Et Moses cum virga missus est in Aegyptũ.
hoc in prima parte dictum est in titulo de consecrationib.
ulus † ergo à lege & Euangelio sumitur, quia & virga pasto
s & sambuca, & pedũ, & ferula nuncupatur. Moses enim ex 1 Cor. 4.
ndato Domini virgam habuit, quæ terribilia fecit in cœlo
n mari: quia cibum de cœlo, potũ de petra produxit: & gre-
n ad terram fluentem lacte & melle manauit. Adhuc per ba
um, doctrinæ authoritas intelligitur. Hęc enim infirmi su-
tantur, inquieti corripiuntur, errantes ad pœnitentiam tra
tur. Vnde & pedum vocatur quod est lignũ recuruum, quo Exod. 4.
ores pedes retrahunt animalium. † Sanè quandoque bacu-
x osse, & ligno conficitur, quæ chrystalina, & deaurata sphæ
coniunguntur, os superius recuruatur, lignum inferius fer
uitur, modicè tamen reconditur. Siquidem os, est duritia
lignum, mansuetudo euangelij, quæ duo coniuncta, sunt
rula diuinitatis Iesu Christi. Vel os, seueritas: lignum, pon
s est lenitas, quas iungit iudicio per charitatem. Nam seue
vel misericordia multum destituitur si vna sine altera te-
ur. xlv. distinct. disciplina. Ad quod significandum, ferrum
nditur, quia iudicium misericordia temperatur: baculus Abac. 3.
uatur, cùm pœnitentes ad pœnitentiam reuocantur. A-
ndo in curuatura caput formatur, quoniam ad Deum cõ-
s vita æterna promittitur. Quandoque etiam in curua-
scribitur: Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis,
culpam gregis ira turbet in pastore oculum rationis. vj.
merito. Aliquando in sphęrula, scribitur homo, vt Ponti
hominem memoretur, & de potestate collata non eleue-
liquando iuxta ferrũ scribitur, parce, vt in disciplina sub-
parcat, & misericors à misericordia misericordiam conse-
ur. Quòd † verò bacul9 est acutus in fine, rectus in medio,
ortus in summo, designat, quòd pontifex debet pungere
s, regere debiles sui rectitudine, & colligere vagos. xlvij.
ct. §. necesse. xlviij. distinct. disciplina, & cap. omnis. vn-
rsus, Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta. Et
ndo singula singulis, versus iste continet omnia præmis-
sic: Attrahe per primum, medio rege, punge per vnum.
nanus autem pontifex, pastorali virga nõ vtitur, tum pro-
istoriam, tum propter mysticam rationem, extrà de sac.
cap. vnico in fin. Historia est, quoniam B. Petrus Aposto-
artialem discipulum suum, quem Dominus inter disci-
s constituit, cùm dixit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste
trabitis, &c. misit cum quibusdam aliis ad prædicãdum
ger

germanis. Qui in via ad viginti dietas defuncto Fronto, coll
ga eius, rediit ad nuntiandum hoc Petro. Cui petrus, Acci
Mat. 18. hunc baculum & tangens illū dic, Surge in nomine Domini
prædica. Ille verò in quadragesimo die à tēpore mortis illiu
tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita petrus baculum
se remouit, & subditis dedit, nec recuperauit. Innocentius ve
papa iij. scripsit in ecclesiæ Speculo, quod B. Petrus misit bac
lum suum Euchario. primo Treuerorū Episcopo, quem vnà
Valerio & Materno ad prędicandū Euangelium genti Teut
nicæ destinauit, cui successit in Episcopatū Maternus, qui p
baculū petri de morte fuerat suscitatus, quē baculū vsq; hod
cum magna veneratione Treueren. Ecclesia seruat, & ideò pa
pa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi. † Mystica verò
ratio, quia baculus in summitate & est curuus, quasi ad attr
hendū, quod in Rom. pontifice necesse nō est, quia nullus
eo finaliter diuertere potest. præterea per baculū designat
coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiūt, id
à suis superioribus baculos recipiunt & habent. Romanus
rò pontifex, quia potestatē à solo Deo accipit, baculum nō h
bet † porrò secundū quod capiti, scilicet Christo conuenit
psal. 44. ga pōtificis, potestatē Christi significat de qua psal. Virga re
siue directionis, virga regni tui, quia dilexisti iustitiā & od
psalm. 2. iniquitatem, propter quod alibi dicit, Reges eos in virga ferr
duritia ferri, vigorē significat æquitatis, qua Christus tanqu
vas figuli peccatores confringet. Verū potestas Christi non
lum est virga, sed baculus, quia nō solū corripit, sed etiā sust
tat. Vnde psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata s

psal. 22.

SVMMA.

1 *Sudarium Episcopi quid.* 2 *Sudarium quo nobis conueniat.*

De Sudario. CAP. XVI.

EXpeditis nouem specialibus pontificū ornamentis ali
de quibusdā aliis. Et primò de Sudario † Videamus, q
est lineus pannus, quem ministrans Episcopo semper
tū habet, quo ille sudorem & omnē superfluū corporis te
humorem, significās studiū quo humanas contagiones in
vita extergimus, per exempla Sanctorum patrum, quib. ad
tientiam corroboramur. Sicut enim sudor est in corpore, s
tiam tædium est in anima, quandoque ex conscientia pec
tum premens conscientiæ fontem. Habeamus † igitur Sud
ex lino multis tunsionibus castigato, & mūdato per quod
danos extergamus affectus, & etiam cum Dauid & Iob tr
tiam abiiciendo, nos tergamus. In quibusdam ecclesiis Dia
nus Sudarium habēs, illud in dextro cornu altaris deponi

f

rtè quicquam ſordidum acceſſerit, illo tergatur, & Sudariũ
rdotis mundiſſimum maneat. Manipuli quoque penè ea-
. eſt ſignificatio, prout ibi dictum eſt.

SVMMA.

1 *Pallium, quorum ſit proprium. Et quid ſignificet nu. 2.*
3 *Pallij forma & compoſitio* 4. *Pallij circulus, eſt timor Domini.*
5 *Lineæ duæ in pallio, quid deſignent.*
6 *Pallij duplicitas, quid ſignet, & nu. 7.*
8 *Pallij quatuor cruces, quid ſignificent.*
9 *Pallij tres acus, quid notent & quid acus aurea. nu. 10.*
1 *Metropolitanus an poteſt actus legitimos exercere ante pallij adſum ptionem.*
1 *allij vſus.* 13 *Pallio quibus diebus vti licet, quibus non, & vbi.*
1 *allium Romanorum pontificum, quale.*

De pallio. CAP. XVII.

Onſequẽter aliqua de pallio ſubiiciamus, quod patriarcha rum, primatum, & Metropolitanorum † eſt proprium, vt ꝑ illud à cæteris Epiſcopis diſcernantur, ꝙ priuilegiatã obti dignitatem, quare ſub præmiſſis à communib. vel ſpecia ornamentis minimè continentur. Siquidem per palliũ, ſi- vtrunque & ſuperhumerale & rationale legalis pontificis ligimus. Quia enim ſuper vtrunq; pontificis humerum ia- uperhumerale ſiue logion dicitur, quia verò inde deſcen- n ipſo pontificis pectore iũgitur rationale vocatur. Habe- nim ſuper humerale & rationale, quæ catenulis aureis ſi- ungebantur. Sunt tamen, qui dicunt ꝙ rationali nullum e ornamentũ ſuccedit. de quo ſub tit. de leg. indu. dicetur. icunt, quòd pallium pro aurea lamina inſtitutũ eſt: quam robabilius videatur, quòd aurifriſia mitrę vicem laminæ at. † Sanè palliũ, quo maiores vtuntur, ſignificat diſcipli- na ſeipſos ad exemplũ ſubditorum & etiam ipſos ſubditos : & cõſtringere debent. Per hanc acquiritur torques aurea egitimè certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in pa- lis, Audi, fili mi, diſciplinã patris tui, & ne dimittas legẽ ma æ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Sicut n torques ſeu brauiũ non datur, niſi legitimè certanti iux id Apoſt. Multi quidẽ currunt, ſed vnus accipit brauium, ad honorem pallij nemo aſcenſurus eſt, niſi qui in ſingu norum gradibus legitimè prius deſudauerit. Nam & offi- cularia, nõ deferunt principalẽ locum ingreſſus in veſti- actionis. lix. d. ſi offic. ſed examinatis per plurimos grad⁹, radus cęteros antecellat quẽ labor prolixior, & ſtipendia ra fecerũt anteire. C. de offi. ma. offi. nemo. ff. de mu. & ho- Prou. 1. 1. Cor. 3.

grada

gradatim.Super cuncta induméta fertur,vt cæteri hoc vidéte
ad legitimũ certamẽ hortẽtur.Pontifex verò palliũ,dũ sibi im
ponitur & detrahitur,osculatur ad notandum summũ legitin
certandi desiderium,& brauiũ promerendi.† Est auté palliũ c
candida lana cõtextum,habens circu'ũ,humeros constringe
tem,& duas lineas ab vtraq; parte,videlicet antè & retrò per
dentes:à sinistris est duplex,à dextris simplex, habet quatu
curces purpureas,scilicet antè,& retro à dextris & à sinistris.
figuntur in pallio tres acus,& quædam sunt,quę p Metropoli
Ecclef. 1. nũ sine pallio agi nõ possunt,quo etiam,nisi certis dieb. vti n
valet,quia omnia moralib.sunt imbuta mysteriis & diuinis g
uida sacramentis.Nã(vt scriptura testatur) in thesauris sapien
tiæ significatio disciplinæ,in lana quippè asperitas, in candor
benignitas designatur.Nã ecclesiastica disciplina cõtra rebe
Esa.53. les & obstinatos seueritatem exercet , sed erga pœnitentes
Luc. 10. humiles exhibet pietatem.Propter quod de lana nõ cuiusl b
animalis,sed ouis duntaxat efficitur,quæ est animal mansue
vnde Prophe.Tanquam ouis ad occisionẽ ductus est,& sicut
gnus corã tõdente se,non aperuit os suum.Hinc est ꝙ illius
m u ui vulnerib.quẽ Samaritanus duxit in stabulum, & vinu
adhibetur,& oleũ:vt p vinum moderentur vulnera,& p oleu
foueãtur:quatenus q sanãdis vulnerib.præest,in vino morsu
seueritatis adhibeat,in oleo molliciẽ pietatis.Hoc nimirum
p arcam tabernaculi designatur.xlv.di.disciplina,in qua cum
bulis virga cõtinetur & mãna,quoniam in mẽte rectoris c
scripturæ sciẽtia virga debet esse directionis,& mãna dulce
nis,vt seueritas immoderatè nõ sæuiat, & pietas plus quàm
pedit non indulgeat.Item, fit de vili materia. s.lana , vt hab
pretium nõ à se,sed ab eo,quod significatur in se, vt nõ ocu
sed mẽti spectabile sit,vt nõ ad ornãdum, sed ad significãdu
indui intelligatur.† Circulus pallij p quẽ humeri cõstringun
est timor Domini,p quẽ opera exercẽtur,ne vel ad illicita
fluãt,vel ad superflua relaxẽtur,quoniã disciplina sinistrã co
bet ab illicitis,formidine pęnæ,dextrã verò tẽperat à superfl
Prou.28. iustitiæ amore.Beatus ergo vir,qui semper est pauidus.Nã
Eccle.1. ta sentẽtiã Salomonis,Timor Domini peccatum repellit. (
verò sine timore existit,iustificari nõ poterit.Ideò enim cir
lus pallij sub collo humeros constringit,ad notandum,ꝙ ill
ferens,debet esse idẽ opere & sermone.† Duas verò lineas,
rum vna post dorsum,& altera progreditur ante pectus , hu
vitæ curas & solicitudines significare putamus , quibus &
& humeri pontificis sic sæpissimè grauantur & impediũtur
à proprio statu eum auertant,& vana quædã & transitoria
git

re & portare compellant. Hinc, quod pallium antè & retrò
xtris, & à sinistris ante pectus, & super humeros frequẽter
tur, vt his posthabitis in seipsum sæpè redire intelligatur.
uam quoq; & contemplatiuam vitam significant, quas ita
et exercere prælatus, vt exemplo Mosi nũc in montem ascẽ
& ibi philosophetur cum Domino, & nunc ad castra descẽ
& ibi necessitatibus prouideat populorum, prouisurus attẽ
, vt cùm sæpè se dederit aliis, interdũ se sibi restituat. quate
& cum Martha circa frequens ministerium satagat, & cum
ia verba audiat Saluatoris. extrà de renũ. nisi. ad si. lxxxviij. *Luc. 10.*
nct. decreuit. Vtraque tamẽ linea grauat inferius, quia cor
quod corrumpitur, aggrauat animam. & deprimit terrena *Sapi. 10.*
bitatio sensum multa cogitantem. † pallium duplex est in
rà, sicut & rationale, sed simplex in dextra, quia vita præ-
, quæ per sinistram accipitur, multis est subiecta molestiis,
ea duplicitate carere non possumus, quia nunc prosperis
llimur, nunc aduersis fangimur, nunc terrena petimus,
: cœlestibus adhæremus, nunc carni, nunc menti seruimus,
ita futura, quæ per dextram significatur in vna semper est
cta quiete, quod veritas ipsa designauit cum intulit, Mar-
Martha, solicita es, & turbaris erga plurima. porrò vnũ est *Luc. 10.*
ssarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur
a. † Rursus pallium duplex est in sinistra, quatenus ad tol-
as vitæ præsentis molestias prælatus fortis existat, simplex
xtra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem toto
ret affectu: iuxta verbum psalmistæ dicentis, Vnam petij
mino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini om *psalm. 25*
s diebus vitæ meæ. illic enim nulla est duplicitas, siue ru
d prosperitas sine aduersitate, gaudium sine tristitia, & fe-
s sine miseria. † Quatuor cruces purpureæ, sunt quatuor
tes politicæ, scilicet iustitia, fortitudo, temperantia: & pru
a: quæ nisi in crucis Christi sanguine purpurentur, falsum *Matth. 5*
omẽ virtutis vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam
perducunt. Vnde Dominus inquit Apostolis, Nisi abunda
iustitia vestra, plusquam Scribarum & pharisæorum, non
bitis in regnum cœlorum. Hæc est purpura Regis tincta
libus, quã Salomon cõmemorat in Cãticis canti. Is ergo
allij gloria decoratur, si cupit esse, quod dicitur in anterio *Cantic. 7.*
te, debet habere iustitiam, vt reddat vnicuique quod suũ
rudentiam in posteriori, vt caueat, quod cuique nociuum est,
tudinem à sinistris, vt eũ aduersa non depriment, temperã
à dextris, vt eum prospera non extollant. † Tres aũt acus in
infiguntur, scilicet ante pectus, & super sinistrũ humerũ,

& post

& post tergum,nõ ad pũgendum:id est non propter huius vit
punctione:sed ad planetã,palliúmq; iungendũ sunt inuẽtæ. V
quædã ansulæ antiquitus in planetis positæ erãt:quib. acus in
ferebantur,& palliũ simul cũ planeta firmabant , ne à suo loc
pallium moueretur. Possumus tamẽ per tres acus,fidẽ,spem,
charitatem intellige[re]:sine quibus palliũ ab Episcopo ritè te
ri non põt.Rursus tres acus,cõpassionem proximi , administ
tionem officij,distinctionémq; iudicij significãt, quarũ prim
pungit animam per dolorẽ,secũda per laborẽ,tertia per terr
2.Cor.2. rẽ.Prima pungebat Apostolũ,cũ dicebat,Quis infirmatur,&
go nõ infirmor,quis scãdalizatur,& ego non vror?extrà de re
nũ.nisi.Secũda,cùm aiebat, præter illa,quæ extrinsecus sunt,i
stãtia mea quotidiana solicitudo omniũ ecclesiarũ.Tertia pu
2.Pet.4. gebat Iob dicentẽ,Si iustus vix saluabitur,impius & peccat
vbi apparebũt?Super dextrum humerũ nõ infigitur acus, qu
niã in æterna quiete nullus est afflictionis aculeus, nullꝰ stim
Apoc.21. lus punctionis, Absterget enim Dominus omnẽ lachrymã
oculis sanctorũ,mors vltra nõ erit,neq; luctus,neq; clamor
q; dolor erit vltrà,quę priora abierunt. † Acus vero aurea e
dẽt,sed inferius est acuta,& superius rotunda, lapidem co
nẽs pretiosum,quia nimirũ bonus pastor propter curã ouiũ
terris affligitur,sed in cœlis coronabitur, vbi illam pretios
Mat.13. margaritã habebit,de qua Dñs inquit in Euangelio , Simile
regnum cœlorum homini negotiatori quærẽti bonas marg
tas,inuẽta vna pretiosa margarita vendidit omnia sua & cõp
uit eam.In pallio & cũ ipso confortatur Põtificalis officij pl
tudo.† Hinc est ꝙ antè,quàm Metropolitanus pallio deco
tur,non dẽt conciliũ cõuocare,chrisma cõficere,clericos in
prouincia ordinare,Pontifices consecrare,vel ecclesias ded
re,nec se Archiepiscopũ nominare,extrà de elect. ꝙ sicut.in
de post.bonæ.ij.ad fi.Aiũt tamen quidã,ꝙ extra prouinciã
inuitatus posset ordines tanquã simplex Episcopꝰ sine palli
lebrare.Sunt etiam,qui dicunt,ꝙ Episcopus etiam si sit talis
pallio vtatur,nõ potest dare licẽtiã alieno Archiepiscopo vt
pallio,in diœcesi sua,nisi dictus Episcopus palliatus exẽptꝰ
stat,nec etiã Archiepiscopus in prouincia sua,nisi fortè inui
priuilegiũ habeat,quòd possit vti pallio extra suã prouinc
fuerit inuitatus.Sed hæc potius iuris,& rigoris sunt quàm c
litatis,neq; subtiliter intuẽti aliud videtur in Episcopo pall
exẽpto,quàm in non exẽpto.† Sed vnus Metropolitanus n
põt cũ alterius pallio celebrare,neq; pari ratione sepeliri,
cum proprio tantum:extrà de vsu pallij.ad hoc. Palliatus t
ad aliam ecclesiam translatus,cum pallio secundo loco sib

ſepelitur. Item palliatus ad aliã tranſlatus Eccleſiã, nõ po
i vti pallio in prima Eccleſia ob ento, quia nõ ſolum dat
iplatione perſonæ, verumetiã loci, extra de poſt. bone ij.
Hinc eſt, ꝙ nõ poteſt vti eo extra prouinciã ſibi decretam,
de vſu pallij. cum nuper. & c ex tuarũ. ſed & ſi qs renun-
rchiepiſcopatui, neque vlterius pallio vti, extra de renũ. c.
pplicationẽ. Nec etiam poteſt quis pallio, niſi intra eccle-
n diuinis officiis vti. Vñ ſi forte proceſſionaliter, vel ad
candũ, vel aliquo huiuſmodi eñ eccleſiã exire contigerit,
allio non exibit: extra eod. c. j. diſt. j. pallium. &c. ſemper.
dem regulariter vſus palli† interdicitur, niſi in ſolennib.
s, & qui in cuiuſcunq; eccleſiæ priuilegiis continet, extra
ul. & vl. puta in feſtiuitatibus natalis Domini, S. Stepha-
oan. Circuncisionis, Epiphaniæ, ramis palmarum, cœnæ
ni, ſabbati ſancti, in tribus diebus Reſurrectionis, Aſcen
Pentecoſtes, S. Ioan. Baptiſtæ, omnium Apoſtolorum, in
or feſtiuitatibus B. Mariæ, & S. Michaelis, & omnium ſan
m, S. Martini, qui par eſt Apoſtolis, in feſtiuitatibus prin
bus eccleſiæ pallio decoratæ, in dedicationibus eccleſia
onſecrationibus Epiſcoporum, ordinationibus clerico-
: anniuerſario conſecrationis palliati. de cõſe. diſt. j. c. por
idã etiam addunt dies Dominicas, quæ ad reſurrectio-
ertinent, quod tamen in vſu nõ eſt. Poſſet etiã dici, ꝙ vbi
e in ſua prouincia corpus alicuius ſancti quieſcit Metro
nus in feſto eiuſdem ſancti, & etiam ĩ principali feſto cu-
t loci ſuæ prouinciæ, ad locum illum declinans poterit
& ſandaliis vti. In exequiis verò defunctorũ, vel in bene-
nibus nubentium vti non licet, niſi hoc in priuilegio con
ur expreſſum, extra eo. c. fi. Epiſcopus Hoſti. qui Papã cõ
, pallio vtitur ex inſtitutione. Marci Papæ, & etiam qui-
piſcopi ex priuilegio ſpeciali, vt Anicen & quinque Ec-
xtrà de præſum. cum in iuuentute. Poſtremò ſciendum
Rom. † Pontifices, qui B. Silueſtrum præceſſerunt, depin
r tanquam gerentes lineas pallij circa humeros inuolu-
m legalis ſacerdos dum ſacrificabat, ſummitates balthei
humeros reflectebat, in quo ſignificatur ꝙ illorum iuriſ
& poteſtas per pallium ſignificata, inuoluta, & implicata
bera fuit. Ipſe verò & eius ſucceſſores liberam & explica
abuerunt, quare lineæ ipſæ in eis explicitæ & extenſæ,
& retrò dependentes depinguntur. Poteſt etiam dici, ꝙ
ipſæ quæ (vt præmiſſum eſt) ſolicitudines & curas ſigni-
t, ideò à tẽpore Silueſtri Papæ explicitæ dependent, pro-
onceſſa ſibi & ſucceſſoribus tẽporalia, quæ abſq; ſolicitu

dine & cura nequeunt possideri.xcvj.dist.Cōstantinus. De
Bruno dixit,quòd summus Pontifex præter præmissa orna
ta,& regnū portat,& pupura vtit, prout sub tit. de mitra d
est,non pro significatione sed quia Constantinus Imperato
lim B.Siluestro omnia Rom. imperij insignia tradidit in p
cto.c.Constantinus. Vnde & in magnis processionibus om
le apparatus Ro.Pōtifici exhibetur,quę quondā Imperatori
fieri solebat:& cum diademate imperiali Papa ipse corona

SVMMA.

1 *Coloribus quot,& quibus vtatur* Ecclesia.
2 *Indumentis albis,quibus diebus vtatur ecclesia.*
3 *Indumentis albis vtendum in consecratione ecclesiæ,etiam quun die celebretur.*
4 *Paramentis rubeis,quando sit vtendum.*
5 *Martyrium præfertur virginitati.*
6 *Paramentis nigris,quando sit vtendum:*
7 *Paramentis viridibus quando sit locus.*
8 *Colores misti omnes,ad quatuor genera referuntur.*
9 *Paramenta violacea,quo tempore adhibeantur et nu.* 10.

De quatuor coloribus,quibus Ecclesia in ecclesiasti vtitur indumentis. CAP. XVIII.

QVatuor † sunt principales colores,quib. secundū tates dierum sacras vestes ecclesia distinguit,albus beus,niger,& viridis. Nam & in legalibus indum quatuor colores fuisse leguntur:byssus,purpura , iacinth coccus,de quibus in seq.tit.dicetur,Ecclesia etiam Rom. ceo & croceo colore vtitur,vt infrà dicetur. Albis † indu tis vtendum est in festiuitatibus sanctorum confessorum num,qui martyres non sunt propter integritatē & innoc Nam cādidi facti sunt nazarei eius. Tre.4. Et ambulabun
Iob. 38. cum in albis,virgines.n.sunt,& sequuntur agnum,quocu ierit.Apoc.3.Propter eandē causam vtendū est albis in f tatibus Angelorum, de quorū nitore Dn̄s loquitur ad L rum,Vbi eras,cùm me laudarēt astra matutina.Itē in oīb Dei sanctæ genetricis Mariæ.in festo oīum sanctorum,q tū tunc rubei vtuntur,vt infrà dicetur. In principali festo nis Euangelistæ. In conuersione S.Pauli. In Cathedra Pe his etiam infrà dicetur. Item,à vigilia natiuitatis Dom que ad octauam Epiphaniæ inclusiuè,vt dicetur in pr vij.partis,exceptis festiuitatibus martyrum inter mediis tiuitate Saluatoris,& etiam præcursoris,quoniam vterq
Esaiæ.19 tus est mundus,id est,carens originali peccato. Ascendi Dominus nubem leuem,id est, assumpsit carnē à pecca

m

nem,& intrauit Aegyptum,i.venit in mundum, iuxta illud Luc.2.
od *Angelus* inquit ad virginẽ, Spiritus sanctus superueniet Hiere.1.
e,& virtus altissimi obumbrabit tibi,&c. Ioannes autẽ & si Luc.1.
rit in peccato cõceptus,fuit tñ in vtero sanctificatus secun- Mat.2.
n illud propheticum, *Antequã* exires de vulua,sanctificaui
Et Angelus inquit ad Zachariam, Spiritu sancto replebitur
huc ex vtero matris suæ. Itẽ in Epiphania propter splendorẽ
læ:quæ Magos duxit,secundũ illud propheticum, Ambula- Esaię 60.
nt gentes in lumine tuo,& Reges in splendore ortus tui,hi- Luc. 2.
anti,propter puritatem Mariæ,quæ iuxta canticum Simeo- Ioan. 3.
obtulit lumen ad reuelationẽ gentium,&c. In cœna Domi
ropter confessionẽ chrismatis,quod ob mundationem ani
consecratur. Nam & Enaagelica lectio munditiam princi-
ter in illa solennitate commendat,qui lotus est, inquit,nõ
get,nisi vt pedes lauet,sed est mundus totus. Et iterũ,Si nõ
ro te,non habebis partẽ mecum. Itẽ,in sabbato sancto in Mar.16
tio Missæ vsque ad octauam ascensionis inclusiuè qñcun- Mar.18.
officium de tẽpore agitur,præter dies rogationum,& præ-
uã in festis martyrũ intermediis,prout intrà dicetur. In re-
ectione,propter Angelum testem resurrectionis nuntium,
apparuit stola candida coopertus de quo dicit Matthęus
d erat aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut
& quia pueri tunc renati albas habent vestes. In ascensio- Act.1.
ropter nubem lucidam in qua Christus ascendit. Nam &
viri astiterunt iuxta illum in vestibus albis, qui & dixerũt,
Galilæi quid hic statis,&c. †*Illud* autẽ notandum est quod
t in consecratione Pontificis talibus sit indumentis vtẽdũ,
lia secundum Dei proprietatẽ cõueniunt,in dedicatione tñ
esiæ semper est vtendũ albis,quocunque dierum dedicatio
bretur. qm in consecratione *Põtificis* cãtatur Missa de die,
in dedicatione basilicæ,de dedicatione Missa cantatur. Nã
cclesia virgineo nomine nuncupatur, iuxta illud Apostoli, 1.Cor.10.
pondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Chri- Cãnti.4.
De qua sponsus ait in Cant. Tota pulchra es amica mea,& Eccl.9.
cula non est in te,veni de libano,&c. Ipse tñ qui consecra-
debet esse albis ornatus ad notandum,ꝙ omni tẽpore vesti
nta eius debent esse candida,i.vita eius immaculata. Itẽ per
auas prędictorũ festorum,octauas habentiũ,vtendũ est co-
albo,qñ de ipsis agitur octaua. Rubeis autẽ† vtendum est
umentis in solennitatibus Apostolorũ,Euãgelistarũ,& mar
um,propter sanguinem passionis,quem pro Christo fude-
nt. Nam ipsi sunt,qui venerunt ex magna tribulatione,&cę.
ocal.7. Præter quàm in festo Innocentium, vt iam dicetur,

Item in festo Crucis,in qua Christus sanguinē fudit pro no s
Esaiæ 61 Vnde prophet. Quare rubeū est indumentum tuum, sicut
cantium in torculari.Sed secundum alios,melius est tunc a
vti,quoniam nō passionis sed inuētionis vel exaltationis est
stū. Itē à vigilia pētecostes in missa,vsq; ad sabbatū post ip
festū inclusiuè,& hæc propter spiritus sancti feruorē qui su
Act. 2. Apostolos in igneis linguis apparuit.Nam apparuerunt illis
Tren. 1. pertitę linguæ,tanquam ignis,&c.Vnde prophet.De cœlo n
ignē in ossibus meis, Licet autem in Apostolorum petri & pau
martyrio rubeis sit vtendum,ī cōuersione tamē pauli & in ca-
thedra petri vtendum est albis sicut & licet in natiuitate S. Io.
Baptistæ sit albis vtēdum:in decollatione tamē ipsius vtēdu
est rubeis. Cùm autem illius festiuitas † celebratur, qui sim
Ioan. 15. est martyr & virgo,martyrium virginitati præfertur, quia si
est perfectissimę charitatis:iuxta quod veritas ait : Maiorē
dilectionē nemo habet,vt animam suam quis ponat pro ami
suis. Quapropter & in omni cōmemoratione sanctorum ea-
dē rubeis indumētis vtuntur,alij verò,vt ecclesia Ro. cādi
Apoc. 7. cùm nō tamē in eadē,sed de eadem solēnitate dicat ecclesia
sancti secundū Apoc. Ioan. stabūt in cōspectu agni amicti st
Cantic. 2 albis,& palmæ in manib. eorum. Hinc spōsa dicit in Canti
lectus meus candidus & rubicundus electus ex milib ca
Cantic. 2 dus in cōfessionib.& in virginib. rubicundus in martyribu
Apostolis. Hi siquidē & illi sunt flores rosarum,& lilia cōua
Rursus qui in festo omnium sanctorum rubeis vtuntur,e
mouentur,quia festum illud primò in honorem martyrum,
tum institutum fuit. Sed responderi potest,quòd imò etiam
honorem beatę virginis,& hodie ex institutione. Greg. vij
stat ecclesia die illa etiam pro confessorib. & virginibus, p
in vij. parte sub isto festo dicetur. Item per octauas præm
rum festorum octauas habentium,vtendum est colore ru
quando agitur de octaua. † Nigris vtendum est, feria sext
parasceue:& in diebus afflictionis & abstinētiæ pro peccat
etiam in rogationibus,sicut sub illo tractatu in vj. parte d
tur:& in processionibus,quas Rom. pontifex nudis pedibu
cit,& in Missis pro defunctis,& ab aduentu vsque ad vigi
natiuitatis,& à septuagesima vsque ad Sabbatum paschæ
sa quippè dicit in Cant. Nigra sum sed formosa, filia Hi
Cantic. 1 salem sicut tabernacula Cedar,sicut pellis Salomonis, n
me considerare,quòd fusca sim,quia decolorauit me Sol. In fe-
Hiere. 3. sto autē sanctorum Innocentium quidam nigris, alij verò ru-
& 31. beis indumētis vtēdum esse cōtendūt,illi propter tristitiā
vox in Rama audita est,ploratus,& vlulatus multus. Rache

ns filios ſuos,&c.Nã & propter eandem cauſam cãtica lætitię
bticẽtur,& ſine aurifriſio mitra defertur,iſti,propter marty-
im,quod principaliter cõmemorãs,inquit eccleſia,Sub thro-
Dei ſancti oẽs clamãt,Vindica ſanguinẽ noſtrum, qui effu- Mat.2.
s eſt,Dñe Deus noſter,Sicut & in lætare Hieruſalẽ,propter lę Apoc6.
tiã,quã aurea roſa deſignat Rom.põtifex portat mitrã aurifri
o inſignitam,ſed propter abſtinẽtiam,nigris vtit̃ indumentis.
ed eccleſ.Rom.tunc vtitur violaceo colore,quãdo illud occur
it extra dominicam,ſed in octaua rubeo. †Reſtat ergo ꝙ in
ieb.ferialib.& cõmunib. vir.dib.ſit indumẽtis vtẽdũ, quia vi-
dis color medius eſt inter albedinẽ & nigredinẽ,& ruborẽ, &
ecialiter inter octauam Epipha. inter ſeptuageſimam & inter
ẽtecoſtẽ & aduẽtum,quando dominicale agitur officium,hic
olor exprimit̃,vbi dicitur,Cipri cũ narde, nardus & croc⁹.Ad
os†quatuor colores cæteri referuntur.ſ.ad rubeum colorem
occineus,ad nigrum violaceus,q aliter coccus vocatur,ad al-
um byſſinus,ad viridẽ croceus,quanquã nõnulli roſas ad mar
res,crocum ad confeſſores,& lilium ad virgines referant.De Can.3.
olorib.etiam in fine ſequentis tract.dicetur.Violaceo †autem
olore v.i,in dieb.quib.eſt vſus nigri coloris,nõ eſt incõueniẽs,
nde eccleſia Ro.vtitur colore violaceo à prima dominica ad-
ẽtus vſq; ad Miſſam vigiliæ natiuitatis domini incluſiuè, & à
ptuageſima,vſq; ad officium Miſſæ vigilię Paſchę excluſiuè.
uãdoque ĩ p̃dictis tẽporib.officium dicitur tempore agitur,
xceptis quinta feria cœnę Dñi,& ſexta feria ĩ Paraſceue. In fe
iuitatib. verò ſanctorum,q̃ in ſeptuageſima & in aduentu oc-
urrunt,nõ eſt nigris vel violaceis vtẽdum.Et eſt intelligẽdum,
ꝙ in ſabbato ſancto in toto officio,quod agitur ante Miſſam,
tẽdum eſt violaceo colore,hoc excepto,ꝙ diaconus, qui be-
edicit cereum indutus dalmatica, & ſubdiaconus miniſtrans
dutus tunicella,albis vtũtur,quia benedictio illa ſicut & Miſ
ad reſurrectionẽ pertinet. Sed benedictione cerei expleta,
iaconus remota dalmatica,aſſumit planetam violacei coloris
tenet eã vſq; dũ inchoatur officiũ Miſſæ, ſubdiaconus verò
õ mutat veſtes.Quidam etiã in dominica ramis palmarum
tuntur albis in proceſſione, & in ramorum benedictione dũ
egitur euãgeliũ & dũ cãtatur:gloria laus.propter lætitiã feſti-
itatis Chriſto ſanctæ,quæ in præmiſſis cõmemoratur. ſed ec-
cleſia Rom.tũc ſemper vtitur violaceo colore ,& in proceſſiõe
quæ fit in purificatione,ante Miſsã pro eo , ꝙ officiũ illud eſt
de anxia expectatione Symeonis,& ſapit vet⁹ teſtamẽtũ.Vtitur
etiã eccleſia Ro.†violaceo colore ĩ quatuor tẽporib.ſeptẽbris,
& in vigiliis ſanctorũ,in quib.eſt ieiuniũ q̃n miſſa eſt de vigilia.

Et in dieb. rogationū,& in Missa, quæ dicitur in die S.Marci,c officio litaniæ, cùm enim ieiunamus, carnem nostram cruci gentes, maceramus, vt sic facta liuida Christi liuoribus confi metur, cuius liuore sanati sumus. Ad quod designandum tu colore violaceo vtimur, qui pallidus & quasi liuidus est. Cæte rùm vestimina trium colorum ponuntur in altari, in festo Pa chali, prout dictum est in parte 2. sub tractatu de picturis, &.

SVMMA.

1 *Indumenta quatuor, secundum legem Mosaicam.*

2 *Indumenta quatuor, propria legalis Pontificis, eorúmque cōpositi textura & forma. Et per discursum. nu. 3. 4. & 5.*

6 *Vestimentorum legalium significatio, iuxta allegoriam.*

7 *Vestimentorum legalium significatio, secundum tropologiam. Et pri mò de feminalibus.* 8 *Linea sacerdotis, quid notaret.*

9 *Balteus sacerdotis, quid signaret.* 10 *Tunica talaris sacerdotis.*

11 *Ephod superhumerale sacerdotis, et eius cōpositio atque significati*

12 *Rationale, sexto loco adsumebat sacerdos legalis. Et qua significati ne. Simul de eius compositione.*

13 *Charitas, summa virtutum.* 14 *Rationalis loco quid hodie succesi*

15 *Tiara siue cidaris, supremū capitis ornamētū legale, quod Pōtifex timò, adsumebat. Et eius significatio.* 16 *Dni nomē est tetragrā (mat*

17 *Indumenta legalia, ex quo fabricata.*

18 *Pontifex Maximus, cur exterius cappam rubeā gerat. Et cuius con cessione possit gerere chalmydem purpuram, et coccineam tunic atque imperialia ornamenta omnia. nu. 19.*

De indumentis legalibus, seu veteris testamenti.

CAP. XIX.

Qvoniam minus plenè rem significatam, humana fragil tas apprehendit, si penitus rem significantem, ignoret; circo de indumentis legalibus ad huius cæcitatis igno rantiam propellendam, primò secundum historiam, secund secundum allegoriam, tertiò verò, secundum tropologiam al qua dicemus. † primò igitur secundum historiam notādum e quòd quatuor erant indumenta secundum Mosaicā legē, ta minorib. sacerdotibus quàm principi Sacerdotū communia, c quibus legitur Exod. 28. ca. primum dicebatur manascas, quc Græcè perizomata vel periskeli, Latinè verò feminalia linea ci potest, de bysso retorta contextum, quo vtebantur, pro e quòd legitur in Exo. 20. c. in fine. Non ascendes ad alta meū, per gradus, ne reueletur turpitudo tua. & Eze. 44. Fem nalia linea erunt in lumbis eorum. Secundū cathemone, siue nea, quod nos subuculā vel albā, sed moses abaneth appell nit, Hebræi verò discedētes à Babyloniis, emissaneā vocauerū

erat

tq; byssinū & duplex. Tertiū balteus, i. zona vel cingulū cir-
atus, quasi digitis quatuor sic retitulatus, vt quasi pellis vipe
videretur, cōtextū de bysso, croco, purpura, & iacintho, per
e quatuor elementa significantur. Quartum est tyara, quod
bræi, namphiæ, nos autē infulam vel mitrā appellamus à ci-
i pontificali in plurimum differens, quasi formam rotundæ
ssidis repræsentans. Super hæc quatuor cōmunia † quatuor
opriis indumentis pontifex vtebatur, primum erat tunica ia-
nthina, qua Hebræus dicit vethit, Græcè dicitur podiris, La-
nè talaris, quæ habebat pro fimbriis malogranata cum octo-
nta tintinabulis aureis interscalari modo disposita, vt audire
r sonus cùm pontifex ingrederetur sanctuariū, ne fortè mo-
retur. Secundum † erat Ephod, i. superhumerale, de quatuor
ædictis coloribus, auróq; contextum, sine manicis, ad modū
llobij, habens aperturam in pectore quandā, ad magnitudinē
lmi, in qua logion eiusdē mensuræ inserebatur. In cuius par
superiori videlicet super humeros infibulati erant auro duo
pides onichini, quibus duodecim nomina filiorū Israel erant
sculpta, sex in vno & sex in altero. Quod autē Samuel & Da-
d induti leguntur Ephod, illud erat lineum & propriè quidē
hotar, dicebatur. † Tertium Hebraicè dicebatur heen, Græ-
golion, Latinè verò rationale vocatur, quod pontifex ferre-
t in pectore. Dictum est autē rationale iudicij, quia ibi erant
pides, in quorum splēdore sibi Deum esse propitium cogno
ebant. Erat autē rationale quadrangulum duplex in modum
lius palmi, de quatuor prędictis coloribus, auróque contextū
bens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo sar-
ū, topaziū, & smaragdū. In secundo, carbunculū, sapphirū &
spidē. In tertio ligiriū, achatē, & ametistū. In quarto chrysoli
, onichinū, & berillū, in quibus erāt scripta duodecim noīa fi
orum Israel, in singulis singula, iuxta ordinē suæ natiuitatis.
tant ēt in eo scripta hæc duo nomina Purin & Thiamin, i. ve
tas & disciplina. Inferebatur autē logion, superhumerali à par
superiori, p duos anulos, & duas catenulas aureas, immissas
duobus vncinis, qui sub duobus prædictis onichinis & super-
umerali continebātur infixi, ab inferiori verò parte per duos
ulos aureos, cū duabus iuncturis siue catenis iacinthinis col
gabatur Ephod. † Quartū & vltimū erat capitis ornamētū, vi
delicet, tyara seu cidaris in acutū procedēs habēs circulū au-
reum, cū malogranatis & floribus, ex qua supra frontē pende-
bat aurea lamina, quā petalū dicunt, ad modū Lunæ dimidiæ,
in qua scriptum erat, anoth adonay, i. sanctum nomen Domini
etragrammatou, i. quatuor literarum, vt infrà dicetur. Ne verò

cũm mouebatur pontifex, moueretur & lamina, ligabatur
ta seu iunctura iacinthina perspicua, quę summitates poster
diffundebat. Noster ergo pontifex pro feminalibus habet
dalia, pro linea alba: pro baltheo, cingulum, pro podiri, tuni
pro Ephod, amictum vel stolam, pro logio, pallium, pro ci
seu tyara mitram, pro lamina crucẽ, & quędã ex his diuers
habent formã ab illis, secũdũ eandem figurã. Secundò, dica
de typo† d, ctorũ legaliũ indumentorũ allegoriã. Sanè, his v
stib. ornatus Pontifex totius orbis pręferebat imaginẽ. Fem
lia nanque byssina, terrã cõgruè figurabant, quia byssus de t
ra procedit. Est n. byssus linum Aegyptiacũ. Baltei cum vitti
vasculis, circunuolutionem Oceani designabant. Tunica ia
thina ipso colore aerea præferebat. Per tintinabula, sonitus t
nitruorum. Per malogranata, coruscationes fulgurum signa
tur. Quatuor minoris sacerdotii, & quatuor summi pontifi
indumenta, quatuor microcosmi, & quatuor macrocosmi, p
tes ipso numero designabant, i. quatuor humores quatuor e
menta. Ephod sui varietate cœlum sydereũ ostendebat. Qu
autem aurum erat intextum coloribus, figurabat ꝙ calor v
lis penetrat vniuersa, duo lapides onichini, Solem & Lunã,
duo hemisphæria designabant. In rationali verò xij. gẽmæ p
ctorales xij. signa in zodiaco præferebant. Rationale quidẽ e
in medio, quia ratione plena sunt vniuersa terrena, cœlestibu
que hærent, imò ratio terrenorum, & tẽporum caloris, & fri
ris, & duplex inter vtrunque tẽperies, de cœli cursu & ratio
descendit. Per anulos, catenulas, & vncinos, elementorũ hu
rum, & tẽporum colligamẽta significabãtur. Cidaris, cœlũ e
Sap. 18. pyræum, lamina superposita Deũ præfigurabat omnibus pr
dentẽ. Hanc quidẽ allegoriã libri Sap. confirmat authoritas,
cens, In veste. n põderis quã habebat, totus erat orbis terra
& parẽtum magnalia, in quatuor lapidũ ordinibus erant sc
pta, & magnificẽtia sua in diademate capitis illius erat scrip
Tertiò subiiciẽda† est expositio indumẽtorum legalium, sec
dũ tropologiã. His siquidẽ indumẽtis legalis Sacerdos hoc
dine induebatur. Lotis nanq; prius manibus, & pedibus, pri
induebat manastasin, i. feminalia, significans ꝙ Sacerdos mu
datis operibus, & affectibus, lachrymis pœnitentiæ, dẽt assu
re continentiã, vt offerat hostiã immaculatã sanctã Deo plac
tem Rom. 12. Noster tñ Pontifex, quia iugẽ debet habere c
tinentiã nõ induit in sacrificio feminalia sed sandalia, ac si
catur, Qui lotus est, nõ indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mũ
Psal. 14. totus. Io. 13. Per manus enim opera designãtur, secundũ illu
Mat. 10. Benedictus Dominus Deus, qui docet manus meas ad præl
&

digitos meos ad bellũ.Per pedes,ſignificantur affectus,ſecũ
ũm illud,*Excutite pulueremde pedibus veſtris.Et* eſt notan
um,ꝙ ipſemet ſacerdos ſibi feminalia induebat,per quę vir-
nalis continentia ſignificabatur,qua quoniam res eſt conci-
,non præcepti.xxviij.q.j.ſicut.n.xxxiiij.q.v.qui ſitit. ideò ipſe *1. Cor.7.*
et ſibi imponebat,iuxta illud Apoſtoli ad Corin. De virgini- *Mat. 10.*
us præceptum Dñi non habeo,conſilium autẽ do. *Et* Domi-
us in Euangelio: Qui poteſt capere,capiat.Hoc indumentum
lternatim induebant ſacerdotes, quoniam ad iugẽ continen-
iam non ita tenebantur,ſicut miniſtri noui teſt.ideoq; ſecun-
ũ quoſdã huic indumento nullum hodie reſpondet.Secundò
duebat † cathemonem,id eſt,lineam,ſignificans quod ſacer
os debet induere innocentiam,vt quod ſibi nonvult fieri, alij
e faciat.Linum enim propter candorem,ſignificat innocentiã
cundum illud,Omni tempore veſtimenta tua ſint candida. *Eccl.9.*
Tertiò cingebat ſe baltheo,ſignificans caſtitatẽ quocirca lũ
os debet accingi vt reſtringat carnis concupiſcentiam.Vñveri *Lucæ 12.*
s ait,Sint lumbi veſtri præcincti,&c.Baltheũ autẽ, quod con
xtũ erat,ex quatuor(prout ſuperius dictum eſt) ſignificabat,
omnes motus ſurgẽtes ex quatuor humoribus ſiue ex qua-
or elementis dẽt refrænare.*Salomon*,Et cingulũ tradidit Ca *Prou.31.*
næo,& Eſa.Erit iuſtitia,cingulũ lumborũ eius.Per iuſtitiam *Eſaiæ 9.*
im refrænãtur huiuſmodi motus beſtiales.Pendebant autem
q; ad pedas,q̃a vſq; ad finẽ vitæ debebat eſſę mũdus.† Quar
induebat tunicam podiri,i.talarẽ,ſignificans,quod Pontifex
bet induere perſeuerantiã,quia qui perſeuerauerit vſque in *Mat. 10.*
ẽ hic ſaluus erit.per talum enim,i.per extremitatẽ,perſeuerã *Gen.3.*
deſignatur ſecundum illud,Ipſa conteret caput tuum, & tu
cap.eius.Dependebant autem pro fimbriis malogranata, cũ
tinabulis aureis.per malogranatũ intelligitur operatio. per
tinabulum aureum,accipitur prædicatio. Quæ duo debent
ſacerdote coniungi,ne ſine illis ingrediens ſanctuarium , in
nſpectu dñi moriatur.Cœpit enim Ieſus facere,& docere,ſa
rdotibus relinquens exẽplum,vt ſequãtur veſtigia eius, quia
catũ nõ fecit,vt ſit honeſtas ĩ cõuerſatione,nec inuẽtus eſt
lus in ore eius,vt ſit veritas in prædicatione.per tintinabula
que intelligitur vox prædicatoris,ne videlicet ſacerdos per
entiũ iudiciũ ſupernũ inſpectoris offendat.per malogranata, *Act. 1.*
xẽplũ bonæ vitę vel voluntas martyrij,quia huiuſmodi granis *1. Pet.2.*
ficiunt infirmi.Sacerdos autẽ ſecũdũ Greg.xliij. d.ſit rector.
grediens moritur,vel egrediens moritur,ſi de eo ſonitus nõ
diatur,quia iram circa ſe occulti iudicis exigit, ſi ſine prædi
tionis ſonitu incedit.Aptè ergo tintinabula veſtimẽtis illius

describũtur inserta.Per vestimenta etenim sacerdotis q̇d aliu
quã recta opera recipere debemus,iuxta illud prophetę:Sacer-
dotes tui induantur iustitiã. Vestimẽtis itaq; illius tintinabul
psal. 131. inhærent,vt vitæ viã cum linguæ sonitu ipsa quoq; sacerdoti
opera clament.Iterum tintinabulis malum punicũ cõiungitu
Quid per mala punica nisi fidei vnitas designatur? Nam sic
in malo punico vno,exterius cortice,multa interius grana vi
suntur:sic innumeros sanctæ ecclesiæ populos vnitas fidei co
Luc. 21 tegit,quos intus diuersitas meritorum tenet. Quintò indueba
Gen. 49. Ephod,i.super humerale,significans † ꝙ pontifex debet indue
re patiẽtiam,vt in patientia sua possideat animã suam.Humer
enim onera portamus,secundũ illud. Superposuit humerũ su
ad supportandum,& factus est tributis seruiens. Habebat au
duas horas coniunctas in vtroq; latere summitatũ:significãs
2.Cor.6. pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris, & à sinistris,
non erigatur prosperis:nec deprimatur aduersis. Habebat
duos lapides onichinos insertos humeris,in quibus sculpta e
rant nomina filiorum Israel,sex in vno,& sex in alio. per du
onichinos,significantur veritas & synceritas,veritas,per clari
tem,synceritas,per soliditatẽ.per filios Israel,significantur sa
cta desideria,& iusta opera,secundum illud: Maledictus hom
qui non reliquerit semẽ in Israel.per senarium significatur pe
fectio:eò ꝙ Dñs sexto die perfecit cœlum & terram& omne
Genes. 2. ornatum eorum,quod ergo sexnomina filiorum Israel sculp
erant sex in vnõ lapide,& sex in alio:significabat, quòd desid
ria sacerdotis,& opera confici debent non in fermento mali
1.Cor. 5. & nequitiæ:sed in azymis syncetitatis & veritatis:vt syncerit
informet intentionem,& veritas finẽ.Greg.ait in pastorali xi
ca.quod superhumerale ex auro,iacintho purpura coccóq; b
tincto & bysso retorta fieri præcipitur,vt quanta sacerdos cl
rescere virtutum diuersitate debeat demonstretur.In sacerd
tis quippe habitu ante omnia aurum fulget,vt in eo intellect
sapientiæ principaliter eniteat.Cui iacinthus aereo colore sp
dens,adiungitur,vt omne per quod intelligendo penetrat, n
ad fauores infirmos,sed ad amorem cœlestium surgat:ne du
suis incautis laudibus capitur,ipso etiã veritatis intellectus e
cuetur.Auro quicquam & iacintho purpura permiscetur, vt s
cerdotale cor cũ summa quæ prædicat sperat in semetipso su
gestiones vitiorũ reprimat,eisq; velut ex regia potestate cõt
dicat,auro autẽ,iacintho,bysso,ac purpura,bis tinctus cocc
adiungitur,vt ante interni iudicis oculos , omniũ virtutũ bo
ex charitate decorẽtur,& cũcta q̃ corã hominibus rutilãt, h
in cõspectu oculi iudicis flãma intimi amoris accẽdat,quę s

charitas quia Deũ ſimul & proximũ diligit,quaſi ex dupli-
inctura fulgeſcit.Sed cùm mens ad charitatis præcepta tẽdi-
,reſtat vt per abſtinẽtiam caro maceretur.Vnde in bis tincto
:co torta byſſus adiũgitur.De terra enim byſſus nitẽti ſpe-
oritur.Et quid per byſſum,niſi cãdẽs decore munditię cor-
ralis caſtitas deſignatur:quę videlicet torta pulchritudini ſu
rhumeralis innectitur:quia tunc caſtimonia ad perfectũ mũ 2. Cor.4.
tiæ candorẽ ducitur,cũ per abſtinentiã caro fatigatur.Cúm-
ıe inter virtutes cæteras etiã afflictæ carnis meritum proficit,
uaſi in diuerſa ſuper humeralis ſpecie byſſus torta candeſcit.
xtò induebat †logion,i. rationale,ſignificans ꝙ Põtifex de-
t induere diſcretionẽ,ꝑ quã diſcernat inter lucẽ & tenebras,
er dextrã & ſiniſtrã,q̃a nõ eſt cõuentio lucis ad tenebras,ne
e Chriſti ad Belial.de pœ.d.j.§.hoc idem.erat autẽ rationale
adrangulũ ſignificãs,ꝙ debet.diſcernere inter quatuor.ſ.in-
verum & falſum,ne deuiet in credendis,inter bonũ & malũ
deuiet in agendis.Erat & duplex,qnia debet diſcernere pro
ob.ꝓſe videlicet.& populo,ne ſi cęcꝰ cæcũ duxerit,ambo in
eã cadant.Habebat & quatuor ordines lapidũ , ſignificans
Pontifex debet habere quatuor virtutes principales. ſ. iuſti-
m,fortitudinem,prudentiam & temperantiam. In ſingulis
em ordinibus habebat tres lapides,ſignificans quòd ponti- 1.Cor.3.
in primò,debet habere fidem,ſpem & charitatẽ , in ſecun-
,modeſtiam,manſuetudinem,& benignitatem,in tertio, pa-
n,miſericordiam & largitatẽ,in quarto,vigilantiã,ſolicitudi-
m & longanimitatem,per lapides enim figurantur virtutes,
undum illud.Si quis autẽ ſuperædificat ſuper fundamentũ
c,aurum & argentum,& lapides pretioſos.Habebat & duas
enulas auri puriſſimi ſibi inuicem cohærentes,quæ duobus Mat.22.
rebantur vncinis, ſignificans quòd pontifex debet habere
os † charitatis affectus ad Deum,ſcilicet & ad proximũ , de
ibus præcipitur,Diliges Deum tuum,ex toto corde tuo, &
ximũ tuũ, ſicut teipſum.Sicut enim aurum præeminet vni
ſis metallis,ita charitas præcellit vniuerſas virtutes, de qua
it Apoſt.Maior horum eſt charitas.Duo vncini, ſunt inten- 1.Cor.13
& finis,quibus catenulæ inſeruntur,vt tam Deum quã pro
mum diligat ex corde puro,& conſcientia bona , & fide non
a,tam Deum,quàm proximũ diligat propter beatitudinem,
eum propter ſeipſum diligat, & proximum propter Deum. 1.Tim.1.
ortabat autem Aaron rationale iudicij,in quo deſcripta erãt
j.nomina Patriarcharũ,prout dictum eſt in prima parte ſub
de picturis,quod ſecundum Greg. in paſtorali lib. in c.xij.
uè rationale iudicij vocatur,quia rector debet ſubtili ſemꝑ

examine bona maláq; diſcernere,& quæ vel quibus,quand
Exod.18 qualiter cõſtruat ſtudioſe cogitare, nihilq; proprium quæ
ſed ſua cõmoda propinquorũ bona deputare. Vnde in Exo
ptum eſt,pones autẽ in rationali iudicij doctrinam & veri
quæ erunt in pectore Aaron,quando ingreditur coram Dñ
geſtabit iudicium filiorũ Iſrael,& in pectore ſuo in conſpe
*D*ñi ſemper.Sacerdotẽ quippè iudiciũ filiorũ Iſrael in pect
ſuo coram conſpectu Dñi geſtare,eſt ſubiectorũ cauſas pr
la interni iudicis intentione diſcutere. Quidam autẽ dixe
ꝙ rationali nullũ reſpõdet hodie ornamẽtũ,quoniam nõ h
mus copiam lapidũ pretioſorũ,ſed ad inſtar illius defert p
fex in cõſecratione ſua textũ euangelij ante pectus coram
populo.Ibi enim ſcriptũ erat doctrina,veritas,& epiſcopus
bet hábere in corde veritatẽ euangelij,&in ore doctrinã,
tũ ad manifeſtationẽ,& hæc poteſt eſſe cauſa quare in qui
dam eccleſiis poſtes Codicis euangelici,ex auro & argẽto,
pidib.pretioſis ornantur.Eſt etiam & alia ratio,qa ĩ illo ru
aurũ ſapiẽtiæ,argẽtũ eloquẽtiæ,& miraculorũ lapides pret
Cantic.1 xxxix.d.§.hinc etiam.Hæ ſunt ſpõſæ murenulæ aureæ arge
vermiculatę.†Septimũ & ſupremũ capitis ornamentũ era
daris vel tiara,quam vltimò põtifex aſſumebat,ſignificans
Matt.11. militatẽ de qua Dominus ait Luc.18.Omnis q ſe exaltat,h
habitur,& qui ſe humiliat,exaltabitur. *H*anc autẽ geſtaba
capite,ſignificans ꝙ põtifex debet gerere humilitatẽ in m
exẽplo capitis noſtri dicẽtis.Diſcedite à me,quia mitis ſum
Mat. 5. humilis corde.Per caput enim,mẽs intelligitur ſecundũ il
Vnge caput tuũ,& faciẽ tuam laua.Rurſus tiara in minorib
cerdotib.ſignificat cõtinentiam quinq; ſenſuũ,in maiorib.
rò cõtẽplationẽ,dicũtur enĩ eſſe cõtẽplatiui. De cidari dep
bat à fronte lamina aurea, ſignificans ſapiẽtiam vel figur
ſignũ crucis,quod fit in officio cõfirmationis,in qua ſcript
rat,nomẽ†Dñi tetragrammaton.i.quatuor literarũ, quæ
he,ioth,eth,& vau.i.principiũ vitæ paſſionis iſte,prout dic
eſt in ꝓœmio.ij.partis,ac ſi apertius diceretur, Ille,cuius p
fex iſte gerit pſonam.ſ.Chriſtus eſt principium,id eſt,auth
tæ,paſſionis,id eſt,vitæ reſtauratę p paſſionem:quia morte
ſtram moriendo deſtruxit,& vitam noſtram reſurgẽdo , re
uit.†erant autẽ hæc indumẽta pro maiore parte cõtexta o
polimito,id eſt,vario propter varietatem virtutis, de qua
pſalmographus,Aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu dea
to,circundata varietate, & ex quatuor pretioſis coloribus
pſal. 44. licet purpura,cocco,byſſo & iacyntho.Per purpuram regia
gnitatis,ſignificatur põtificalis poteſtas,quę p viã regiã d

cedere, ne declinet ad dextram, vel deuiet ad sinistram, ne li-
t dignos, aut soluat indignos. Per pupuram quoque aqua si-
ificatur, quia in conchis marinis habitant vermes, qui eam
erunt. per coccum coloris ignei, significatur põtificalis do- *Mat. 19.*
rina, quæ sicut ignis lucere debet & vrere, propter quod & di
nctus fuisse narratur. Lucere quidem debet per promissio-
em, vt omnis, qui reliquerit domum, patrem, & matrem, &c.
entuplum accipiet & vitam æternã possidebit. Vrere debet per *Mat. 3.*
ominationem: vt omnis arbor, quæ non fecerit fructum bo-
um, excidetur, & in ignem mittetur. Hinc est quod summus
õtifex capa rubea exterius semper apparet indutus, cum inte
us sit indutus candida veste: quia etiam interius cãdere debet
r innocentiam & charitatẽ: & exterius rubere per cõpassio-
em, vt videlicet ostendat se semper paratum ponere animam
o ouib. suis: quia personã gerit illius, qui pro nobis vniuersis
brum fecit indumentũ suũ. Ex cõcessione verò † Cõstantini *Esa. 65.*
nperatoris. xcvj. d. Constantinus. ferre potest chlamydem pur
ream atque tunicã coccineam & omnia imperialia indumẽ
, scilicet sceptra, signa & ornamẽta. Crux quocunque ierit, eũ *Gala. 6*
æcedit: ad significandũ, magis ei quam cuiquam alteri conue
re: iuxta illud Apostoli, Mihi autẽ absit gloriari, nisi in Cruce
omini, & c. vt se crucifixum imitari debere cognoscat. Rursus
ccus bistinctus in veste pontificali est charitas, quæ quasi bis
igitur dum dilectione Dei & proximi coloratur. Per byssum *1. Tim. 3.*
rò candoris eximij, significatur præclaritas famę, quæ debet
e retorta, vt pontifex bonum habeat testimonium, secundũ
postolum, & ab his, quæ sunt intus, & ab his, quæ sunt foris.
r iacinthũ, qui est coloris aerei, significatur serenitas consciẽ
e, quam intra se põtifex debet habere, secundum quod dicit *2. Cor. 1.*
post. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

Missæ sacramentum, summum omnium est, atque ideò institutum à Christo. nu. 2. 3.

Apostoli & pontifices Missam à Deo primũ institutam, ampliarunt.

Petrus Apostolus, Missam ne primus celebrauit in partibus Orientalibus, etiam in Antiochia, an verò Iacobus. & nu. 7.

Cælestinus papa Missæ introitum addidit.

Hęreticorum de Missæ augmento, ac cæterorum sacramentorum & institutionum Ecclesiasticarum, grauis cauillatio. & nu. 9. Et respõsio. nu. 10. remissiuè.

1 *Missa, omnia Christi mysteria continet.*

2 *Missæ officium, quot, & quibus constet.*

ARGVMENTVM.

De Missa, & singulis, quę in *M*issa aguntur.

CAP. I.

Lucę. 15. INter cuncta ecclesiæ sacramēta, illud cōstat esse [...]
Sapien. 9. cipuum quod in Missæ officio † supra mēsam * sac[...]
Lucę. 22. simi celebratur altaris, illud *E*cclesiæ repręsenta[...]
Mat. 26. uiuium, in quo filio reuertenti pater occidit vitu[...]
saginatum, panem vitæ, & vinum quod miscuit sapientiā [...]
ponens. Hoc † autem officium ipse Christus instituit, cùm [...]
condidit testamentum disponens hæredib. suis regnum, [...]
pater suus sibi disposuit, vt super mensam eius edāt, & bib[...]
regno, quod ecclesia cōsecrauit. Cœnantibus enim illis, ac[...]
Ies9 panē; & gratias agēs, benedixit ac fregit, deditque disci[...]

uis dicẽs,Accipite & comedite,hòc eſt corp⁹ meũ,quod ꝓ vo
is tradetur,hoc facite in meã cõmemorationẽ.Hac igiť inſti-
utione formati cœperunt Apoſtoli ſacroſanctũ frequẽtare my
erium,propter cauſam,quã Chriſtus expreſſerat,& formã ſer-
antes in verbis,& materiã tenẽtes ĩ rebus,ſicut Apoſtolus Co Mat. 26.
inthiis proteſtať dicẽs,Ego accepi à Domino,quod & tradidi
obis,quoniã Dominus Ieſus,in qua nocte,&c.Or igitur miſſæ
officiũ cæteris diuinis officiis dignius & ſolẽni⁹ eſt,ideò de illo
rius,quã de aliis officiis eſt in hac iij.parte dicendũ, in qua ali
uibus additis & detractis ſpeculũ Innocentij papæ tertij ꝓſe
uamur.† Sanè (vt præmiſſum eſt) Miſſam inſtituit Dñs Ieſus
acerdos,ſecundũ,ordinẽ Melchiſedech,quando panẽ & vinũ ĩ
orpus & ſanguinem ſuum tranſmutauit,dicẽs,Hoc eſt corpus I. Cor. 11.
eũ.hic eſt ſanguis meus,ſubiungens,Hoc facite in meã com
emorationẽ.† Apoſtoli autẽ hanc miſſam adauxerunt,dicen
es in Miſſa non ſolũ verba præmiſſa,verumetiã dominicã ora
onẽ ſuperaddentes.Vnde † beatus petrus ſic Miſſam primus
citur celebraſſe in partibus oriẽtalibus, vbi poſt domini paſ-
onẽ quatuor annis cathedrã tenuit ſacerdotalẽ.Deinde verò
cepit cathedram Antiochiæ,vbi tres orationes ad Miſſam ad
cit.In primordio ergo naſcẽtis eccleſiæ Miſſa aliter diceba-
r,quã modo,ſicut in vj.parte ſub tit.de paraſceue dicetur. ſe
uenti verò tempore Epiſtola tantũ & Euangelio recitatis Miſ
celebrabatur.Subſequenter† Cæleſtinus papa inſtituit intro
um ad Miſſam cãtari, prout ſub introitu dicetur. Cætera di-
erſis tẽporib. ab aliis papis & à Gælatio Cæleſtino,& Greg.&
iis diuerſis tẽporibus leguntur adiecta,prout Chriſtianæ reli
onis cultu creſcente viſa ſunt decẽtius cõuenire. De hoc di-
tur in procœmio ſextæ partis,in canone de cõſe.di.j.Iacobus.
gitur quod Iacobus † frater domini, Epiſcopus Hieroſoly-
itanus,& Baſilius Epiſcopus Cæſarien. addiderunt nobis in
ripturis ordinẽ celebrãdi Miſſam. Item iſte Iacobus Alphæi
citur primus Miſſam inter apoſtolos celebraſſe. Nam prop-
r excellentiã ſanctitatis eius,apoſtoli hunc ſibi fecerunt ho-
orẽ,vt poſt Dñi aſcẽſionem primus inter eos Miſſam Hiero
limis celebraret etiã prius quã eẽt ĩ Epiſcopũ ordinatus.Vel
ortè ideò dicitur primus celebraſſe, qa primus in pontificali-
us eam dixiſſe perhibetur , & ſic petrus poſtmodum primus
Miſſam in Antiochia celebrauit, & Marcus in Alexandria.
† Quidã autẽ perfidi hęretici,reprehendunt nos , qa Euãgelia
particulas lacerata in Miſſa legimus,& quia primitiuæ Miſſę,
delicet vltra dominicã orationẽ,aliquid ſuperaddimus.Scri-
um enim eſt,Si quis appoſuerit ad hoc,apponet ſuper illum Apoc. vlt.
Deus

Deus plagas ſcriptas in libro iſto. Et quia ſuper nouũ teſta
tum & ꝑcepta Apoſtolorũ & alias inſtitutiones, & nouã doc
nam doctorũ inſtituimus, & ſeruam⁹ cõtra illud, quod Chr
Mat. 15. ait: Benè irritũ feciſtis mãdatũ Dei: vt veſtrã traditionẽ ſerue
Hebr. 13. Et alibi: Omnis plantatio, quã nõ plãtauit pater meus cœle
1. Cor. 3. eradicabitur: & Apoſtolus: Doctrinis variis & peregrinis no
abduci. xij. d. de his. Item fundamentũ aliud nemo põt pon
præter id, quod poſitũ eſt quod eſt Chriſtus. Dicunt † etiam
Eccleſia Chriſti nec Miſſam nec matutinas cantauit: nec C
ſtus nec Apoſtoli eã inſtituerũt: nec ĩ tẽpore Apoſtolorũ c
tata fuit: nec nomẽ Miſſæ tunc ĩ mũdo audiebatur, nec ſcri
inueniebatur: ſed id, qđ Miſſa repræſentat ab Euangeliſtis c
na vocatur, nec in Eccleſia in principio, nec Apoſtoli cũ mu
li organo, nec dulci alta, nec voce eã cãtabãt, repræhẽdẽtes n
quia hæc agimus, & quia nocturnos & alias canonicas h
dicimus, falſo contra nos inducẽtes illud Amos Prophetæ,
uertã feſtiuitates veſtras in luctũ, & oĩa cantica veſtra in p
Amos 8. ctũ. Et illud propheticũ, Audiunt ſermones tuos, & nõ faci
eos, quia in canticum oris ſui vertunt eos, & auaritiã ſequ
Ezec. 33. cor eorum, & eſt illis quaſi carmẽ muſicum, cum ſuaui dul
ſono canitur. Illorũ † tñ error apertiſſimè cõfutatur, ex his,
in procemio v. partis dicentur. Rurſus in primitiua eccleſia
uina myſteria Hebraicè celebrabantur, ſed tempore Adr
primi Imperatoris Græcè in Oriẽtali eccleſia Chriſtianorũ
mò celebrari cœperunt. Porrò † Miſſæ officium tam pro
reperitur ordinatione depoſitũ, vt quæ ꝑ Chriſtum & in C
ſtum ex quo de cœlo deſcẽdit, vſq; dum in cœlũ aſcendit
ſta ſunt magna ex parte cõtineat, & ea tã verbis, quã ſigni
mirabili quadã ſpecie repræſentet. Ipſum † autem Officiũ ĩ
cõſiſtit, videlicet in ꝑſonis, in operib. in verbis & in rebus.
ſonarũ tres ordines, ſ. Celebrantes, Miniſtrantes, Et circum
tes. Operum quoque tres ſunt ſpecies, videlicet, Geſtus, A
& motus. Verborum etiã tres ſunt diuerſitates, ſcilicet, O
nes, Modulationes, & lectiones. Rerum ſimiliter tres ſun
nenes, ſcilicet, Ornamenta, Inſtrumenta, & elementa. S
dem hæc omnia plena ſunt diuinis myſteriis ſicut in pro
Hebr. 9. mio libri dictũ fuit. † Sanè olim tẽplum erat in duas parte
terpoſito velo diuiſum. Pars prior vocabatur ſancta: interi
rò ſancta ſanctorũ. Quicquid ergo in officio miſſæ ante
ta agitur, quaſi in æde priori eſt: quod autẽ in ſecreta agit
tra ſancta ſanctorũ eſt. Erant igitur intra ſancta ſanctorũ
cenſi: arca teſtamẽti, tabula ſuper arcã: prout ĩ j. parte ſub.
eccleſia & de altari dictũ eſt, & in Exo. habetur. & ſupra t

cherubin gloriæ mutuo vultu sese respiciētia. Huc ītrabat s Pontifex semel in anno, habēs nomina patrum ī rationali per humerali scripta, ferēs sanguinē, & carbones, quos om cū timiamate in turibulo orās ponebat, donec fumus eū mbraret. Deinde tabulā & aram sanguine aspergebat. Post bat ad populū & vestes lauabat. Non enim iudicabatur mū sante vesperā pōst immolationē vituli rufi. Hæc ol m † si- fuerunt, sed recesserunt, postquā significata venerūt. Siqui prior ædes significat præsentē ecclesiam, sancta sanctorū, um, Pontifex Christū sanguis passionem, carbones, clarita Christi, turibulū, carnē ipsius, thus crematū, preces odori- s, ara, cohortes cœli, arca Christū secundum humanitatē, ula, Deum patrē duo cherubin duo testamēta, quæ sese ad cē respiciunt, quia cōcordanter, vestis, quæ lauatur, homi vesperas hominis vestem significat. Confer as ergo, quæ o- fiebāt, & quæ Christus egit, & respice quomodo minister esiæ illa in officio missæ repræsentat, & agit. Quid etiā hęc ificent, sub canone Missæ in principio cu uslibet particulæ s tāgetur. per arcam quoque Christi humilitas intelligitur, à nobis per ipsius misericordiā omne bonū aduenit Et † no. d sicut in Exod. c. 25. & 37. Factum est super arcā propitia ū aureum, id est, tabula aurea, eiusdē longitudinis & latitu is, cuius & arca, vt eam tegere sufficeret. Et hoc dicebatur ulum, quia Dn̄s de loco illo respōsa dabat orantib. Diceba etiā propitiatorium, quia exinde loquens Dn̄s propitiaba- populo, vel quia die propitiationis videbant gloriam Do- i semper ibi descendere. Et inde tabernaculum siue locus er posteriori parte altaris collaturus, in quo Christus propi io nostra, id est, hostia cōsecrata seruatur, hodie propitiato nuncupatur, &c. Ex vtraque verò parte oraculi, scilicet, in bus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei, sunt (secundū Iosephum) duo animalia volatilia habentia rā, quæ à nullo hominū est inspecta. hæc dicit Moses se in sede conspexisse figurata. Vnus cherubin alterū inspicie- , versis tamē vultibus ī propitiatoriū, duabúsq; alis ex op- ito expansis, & mutuo se tangentibus velabāt oraculū siue ebant propitiatorium. Siquidē p propitiatorium īcarnatus s figuratur, de quo Ioan. Ipse est propitiator pro peccatis tris. Duo cherubin duo sunt testamenta, scilicet nouum & s. Dum erga illa nō discrepant, sed mysteriū incarnationis isti cōcorditer narrant illud prophetando, istud asseueran- n propitiatorium vultum suæ intētionis dirigunt, & se mu respiciunt. † Rursus tria sunt Ecclesiæ sacrificia, quæ in ve

teri testamẽto per propitiatoriũ,turibulum,& altare significa
sunt,videlicet,Sacrificium pœnitentiæ,Iustitiæ, & Euchari
psal. 50. De primo:Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. De
cundo,Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.De tertio.Tibi
crificabo hostiam laudis.Super altare, scilicet corporis caro
ctatur p contritionẽ intra turibulum,scilicet cordis,thus a
letur p deuotionẽ,ad propitiatoriũ,scilicet, Dei patris,sang
infert pro redẽptione.Hæc quidẽ tria sacrificia sacerdos o
in Missa,primũ in cõfessione,Secundũ,in præfatione,Terti
actione.Nã hæc tria sunt quæ secundũ Prophetã Deus resp
in homine,& requirit ab homine,diligere misericordiam,
Mat. 5. re iudiciũ,& solicitè ambulare cũ Deo.Diligat ergo miser
diã,qui vult offerre sacrificiũ pœnitentiæ.Faciat iudicium
vult offerre sacrificiũ iustitiæ.Cum Deo solicitus ambulet,
vult offerre sacrificium Eucharistiæ. Hinc est, quod ait be
† Bernadus, Fratres mei immolantes hostiam laudis iu
mus verbum verbis,sensum sensui,affectũ affectui,exaltati
exaltationi,maturitatẽ maturitati, humilitatẽ humilitati,l
tatẽ libertati. Celebraturus ergo Missam offerat altissimo
psal. 50 ficiũ,illud de quo Psalmista ait,Sacrificium Deo spiritus co
psal. 49. bulatus,& alibi,Immola Deo sacrificiũ laudis. Et Apostol
Rom. 12. hibete mihi corpora vestra,hostiam viuentem,sanctam,Deo
Coloss. 3. centem,vt sit rationale obsequiũ vestrũ mortificantes in a
corde membra vestra,quæ sunt super terrã,videlicet,imm
tiam,libidinẽ,concupiscentiam malam,& auaritiam,quat
mundo corde,& casto corpore, sacrificetis Deo vosmeti
In sacramento autẽ corporis Christi secundum August. d
sec.dist.ij. vtrum nil à bono magis,nil à malo minus perfic
sacerdote,dummodo ille cum cæteris in arca consistat,&
mam obseruet traditam à columba,quia non in merito sa
dotis,sed in verbo conficitur creatoris Aurum enim æque
rum est in arca furis,sicut in thesauro regis.j.q.j.§. ex his.
dẽ & Cayphas Pontifex persecutor vnius & verissimi sac
tis,quãuis ipse verax nõ esset,quod dedit tamen consiliu
rum fuit,sed non suũ dedit sed Dei, id est,in forma eccles
q.j.Dominus & capit.dictum. Non ergo sacerdotis iniq
impedit effectum sacramenti, sicut nec medici infirmitas,
Rom. 14. tutem impedit medicinæ.Quãuis igitur opus operans ali
do sit immundum,opus tamẽ operatum,semper est mun
1.Cor 2. Et sicut omnia sunt munda mundis, sic omnia sunt imm
da immundis.prima quæstione,prima omnia & capitulo
1.Cor. 2. ti Malus ergo cùm vitam accipit, mortem incurrit.sic c
trà bonus, cùm mortem sustinet vitam acquirit. Na
manc

anducat indignè,iudiciũ ſibi manducat. Quod verò de talib.
opheta ait:Maledicam benedictionibus veſtris.&Greg.Bene
ctio eorum vertitur in maledictionem,& oratio in peccatũ, *Mat. 1.*
præciſis ab eccleſia non toleratis ſeu notoriis intelligitur.
orum benedictio debet quantum ad epiſcopos maledicto
putari. quoniam ſecundũ Aug.j.q.j.quòd quidem mali inquã
m in eis eſt dicuntur ſacramenta polluere, cùm tamẽ illa p-
aneãt impolluta:ſunt enim bonis ad præmium, reprobis ad
dicium. Vnde Aug.j.q j.ſi fuerit ſpiritualis virtus Sacramẽtis
lux pura ab illuminandis excipitur ad ſalutẽ,ſed per immũ-
s miniſtros quaſi per canale tranſiens nõ coinquinatur. † At
ldiſtę tamen perfidi hęretici,dicunt nuſquam legi,quòd im-
ndis & luxurioſis miniſtris Chriſtus ſponſam ſuã eccleſiam
deret cuſtodiendam : vel poteſtatẽ ſacrorum myſteriorum
agere:vel claues regni,vel poteſtatem ligandi, vel ſoluendi:
ia illi ſoli (vt ait Grego.)& iuſti in hac carne poſiti,poteſta
n habent ligandi atque ſoluendi, ſicut Apoſtoli, qui vitam
fidem illorum cum eorum doctrina tenent.Vnde, vt dicũt
libus ſacramenta præſtita,nec valent,nec proficiunt ad ſa- *Leuit.*
em.Legitur enim in libro Numeri, Quicquid tetigerit im- *Mat. 7.*
ndus,immundũ faciet.& Chriſtus, Non poteſt arbor mala *pſal. 44*
ctus bonos facere,& Dauid, peccatori autẽ dixit Deus;qua *Rom. 14*
tu enarras iuſtitias meas,& aſſumis teſtimonia mea, per os
um.Et Apoſt.Omnia munda mundis,coinquinatis autem &
idelibus nihil eſt mundum.Et Greg.in paſtorali.lib.j.c.x. &
x.d.§.j.dumis,qui diſplicet ad intercedendum mittitur,ira-
nimus ad deteriora prouocatur.Itẽ ibidem lib.iij.c.xij.Ne-
ſe eſt,vt munda debeat eſſe manus,quæ diluere ſordes cu-
,ne tacta quæque ipſa ſordida deterius inquinet.† Celebra-
autẽMiſſa hora tertia,ſexta,& nona.In tertia,quia(ſecundũ
rcũ)hora illa Chriſtus crucẽ aſcẽdit, & linguis Iudæorum
cifixus eſt clamantium:Crucifige.Et quia illa hora ſpiritus
ctus ſuper Apoſtolos in linguis igneis deſcendit. de conſe.
nocte. In ſexta,quia illa hora(ſecundũ Matthæũ) verè cruci
s & immolatus eſt.Et in nona,quia illa hora in cruce pen-
s emiſit ſpiritum.Teleſphorus Papa de conſe.d.j.nocte ſta-
t,vt miſſa ante horam tertiam non dicatur, quod de publi-
& popularibus miſſis intelligendũ eſt,quia ſicut ait Aug.de
ſec.d.j.& hæc non deberẽt in publico fieri,ne populus à pu
cis,quæ hora tertia dicuntur,retrahatur.Cãtatur autem die
s dominicis & feſtiuis,&hora tertia,in profeſtis,hora ſexta,ĩ
adrageſima,hora nona,de cõſec.diſt.j.ſolent.&§ in ieiuniis,
tiam ex inſtitutione Pelagij papæ & aliorum, in diebus ie-

iuniorũ,nõ tamẽ omniũ.In ſabbatis verò ieiuniorum quatu
temporũ ſerò poteſt celebrari,propter ordines ſacros, qui
dominicã ſequẽtẽ ꝑtinere noſcuntur. Sed quia miſſa in ieiu
dici debet:ideò ne minus ieiunent,poſt veſperas inchoatur
ſic vſq; ad noctẽ ieiuniũ protelatur.lxxv.diſt. quòd à partib
lxvj.di.dilectionis.De quo ſexta in parte ſub ſabbato paſch
dicetur.Quòd verò Miſſa quandoq; ſummo mane cantatur
conſuetudine non ex ordine eſt. Leo tamen Papa de conſe.
j. ...ceſſe diluculo , ſiue prima diei parte ad miſſam intrab
neſcio an neceſſitate,an ratione,an ſola vſus Apoſtolica po
Mat.12. ſtate. Vel de peculiari miſſa intelligendũ eſt.Qui autẽ nece
1.Reg.2. ...ate præueniunt tertiam,aut offerunt poſt ſextã,aut nonã,a
...: diu no:ne videlicet eis dies abſque ſacrificio prætereat,ex
ſari poſſunt cum diſcipulis qui euellebant ſpicas in ſabbato.
conſec.d.v.diſcipulos.& cum Dauid,qui comedebat panes
poſitionis,de conſe.diſt.2.tribus.Vel quia in miſſa fit memo
paſſionis,mortis,ſepulturæ,reſurrectionis & aſcenſionis : i
cantatur tot variis horis.In tertia,in memoriam paſſionis &
cenſionis:poſt ſextam , in memoriam mortis : poſt nonam
memoriam ſepulturæ in mane , in memoriam fortè reſu
ctionis. Aſſerunt etiam quidam,Dominum in meditulio h
rum crucifixum,& ideò nunc hanc nunc illam horam poſit
Vnde Eccleſia inter vnam horam, & alteram celebrat miſſ
In †die autem natalis Domini prima miſſa de nocte canta
prout ſub ipſo feſto dicetur.Cæterũ,ſi in quadrageſima occ
runt duo officia,quos dies duplices vocamus, miſſa de feſt
citur in tertia,& abſque genu flexione, officium verò de ie
nio dicitur,in nona,& cũ genuflexione.Tempore etiam ad
tus debet miſſa in ſanctorũ feſtiuitatibus hora tertia celeb
Verùm,nullus debet eadem die plures miſſas regulariter c
brare.de conſe.d.j.ſufficit,extra de celeb.miſ. te reuertent
Christus ſolus paſſus fuit,& valdè felix eſt, qui etiam vnam
gnè poteſt celebrare. Nec poteſt quis duas miſſas cum vno
vnam cum duobus ſacrificiis celebrare.ea.diſt.tribus.ſub
tamen canone,poſſunt plures hoſtiæ confici. Nam & pre
ter debet ſemper hoſtiã ꝓ infirmis habere paratã.ea.di.pr
ter. †Poteſt quoque ſacerdos vnam miſſam cum ſacrifici
aliam ſiccam celebrare.miſſa ſicca dicitur , quoniam ſic ſa
dos non poteſt conficere,quia fortè iam celebrauit,vel ob
cauſam poteſt accepta ſtola Epiſtolã & Euangeliũ legere,&
cere orationem dominicam,&dare benedictionem quim...
ex deuotione,non ex ſuperſtitione velit totum officium n
ſine ſacrificio dicere,accipiat omnes veſtes ſacerdotales,&

n ſuo ordine celebret, vſque ad finem offerendæ, dimittẽs
reta. quæ ad ſacrificium pertinent. Præfationem verò dice-
poteſt, licet in eadem videantur Angeli inuocari ad conſe-
tionem corporis & ſanguinis Chriſti. *De* canone verò ni-
dicat, ſed orationem dominicam non prætermittat, & quæ
ſequuntur ſub ſilentio dicenda non dicat, calicem vel ho-
am non habeat, nec de his, quæ ſuper calicem ſeu Euchari-
am dicuntur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Poteſt etiam
cere, pax Domini ſit ſemper, &c. & exinde miſſæ officiũ ſuo
dine peragat. Melius eſt tamen alia omittere. Verùm † qui-
m incipiunt miſſam de die celebrantes illam ſuo ordine vſ-
e ad offerendam, poſteà incipiunt aliam miſſam & eam can
t vſque ad eundem locum. & idem faciunt pluries, ſi vo-
t & incæpta miſſa viuorum, incipiunt quandoque miſſam
rtuorum, eam proſequentes vſque ad eundem locum. & ex
le procedentes, dicũt tot ſecretelas, quot miſſas inceperunt,
nel tantum canonem dicentes, & cõſecrantes, & in fine tot
tiones dicũt, quot officia miſſæ inceperunt. Sed hoc tan-
iam deteſtabile reprobamus. Poteſt tamen † ſacerdos quã
que plures miſſas vna die celebrare. extra de cele. miſſ. c. iij.
mò, in feſto natalis domini, ſicut in vij. parte ſub illo feſto
etur. Secundò, vbi neceſſitas exigit, puta ſi quis moriatur
bi: & de conſec. di. j. ſufficit. Conciliũ tamen Carthaginen.
i. ſacramẽta, dicit quòd ſi Epiſcopus, vel alius poſt tertiam
erit, commemoratio ſolis orationibus facienda eſt ſine
ſa. Tertiò, cauſa honeſtatis, vt ſi aliqua magna perſona ſu-
ueniens velit miſſam àudire, extra ead. ca. j. & ij. Quàrtò, ſe
dum quoſdã, cauſa vtilitatis, puta propter peregrinos, pro
t hoſpites, propter commeantes, propter infirmos, propter
nſos, & propter raritatem clericorum, & propter pauper-
m eccleſiarum ſacerdotes proprios nõ habentium. Quin
vt dixit Richardus Epiſcopus Crem. in mitrali, cum duæ fe
itates occurrunt poſſunt etiam tres celebrari, tũ quia hoc
icitè in natali, tum quia Chriſti paſſio tripartita eſt. paſſus
n eſt linguis inſultantium, manibus verberantium & cla-
crucifigentium. ipſe etiam eſt à Patriarchis, geſtibus immo
s, à prophetis, verbis ſacrificatus, à patre & à ſeipſo. realiter
atus. ſextò, pari ratione, ſi in die ieiunij occurrit aliquod ſo
ne feſtum, poteſt vnam de feſto, & aliã de ieiunio celebra-
ſi alius presbyter non adſit. † Legitur etiam quòd Leo papa
è ſepties, & aliquando nonies in eadẽ die miſſam celebra
Sacerdos tamen aliam miſſam in eadem die celebratu-
, in vltima tantum perfuſionem ſumat, quoniam ſi in pri-

ma ſumeretur, ieiunus non eſſet, & ſic alia miſſa impediret
e.ti.ex parte. alias autem quoties celebrat, toties corpus C
ſti, etiam perfuſionē ſumat. de conſec. di.ij. comperimus. &
tribus. Sed nunquid † pranſus conficit? Reſpondeo ſic: li
hoc facere nō debeat, Non enim ieiuniū eſt de ſubſtan
prout in canone innuit Aug. in d.c. liquido. alias Dominus
cōfeciſſet. magiſter tamen Hug. dicit contra. Sanè priſcis t
ribus † hæreſibus pullulantibus, & trinitatem impugnan
bus, ex inſtitutione Alcuini magiſtri Caroli, rogatu Bonif
archiepiſcopi Maguntini ſtatuentis, Prima feria, miſſa de t
tate dicebatur. Secunda feria, de ſapientia. Tertia feria, de ſ
tu ſancto. Quarta de charitate. Quinta feria, de Angelis. ſex
de cruce. ſeptima, de beata virgine. Cauſa verò illa ceſſan
lud ceſſauit, & dominicali officio ordinato ſtatutū fuit, q
prima feria ſuum haberet officium, ſcilicet de Trinitate, ſe
da de Angelis, quia tunc primò creati ſunt in bonis gratu
tūc enim lux diuiſa fuit à tenebris, id eſt, boni Angeli à m
quia tunc ceciderunt mali, boni verò confirmati ſunt. † In
ma verò feria, creati fuerunt angeli in bonis naturalibus.
tatur etiam in ſecunda feria pro defunctis, vt illis adhibean
ſuffragia Angelorum. Et quia, vt dicunt quidam, in prima
ria refrigerium habent illi, qui ſunt in purgatorio, & ſtati
ſecunda feria redeunt ad pœnas & laborē. ideò, vt eorū
ueniatur † laboribus, miſſa pro illis in ſecūda feria, celebra
In tertia feria, pro peccatis. in quarta, pro pace. in quinta, p
bulatione, vel in tertia debet repeti introitus miſſæ de do
ca, inſtitutū etiā fuit vt in quarta feria ieiunaretur: & illa
liter die debet miſſa de Dominica dici, niſi feſtiuitas impe
in v. feria debet ſimiliter repeti officiū Dominicæ, intr
Epiſtola & Euangeliū, qa dies Iouis dicitur cognata Do
cæ diei, prout dicet̃ ſub ti. de acceſſu Pōtificis ad altare. I
ta feria, de cruce, illa enim dies appropriatur Chriſto, & c
qa ipſe in ea mori & crucifigi voluit, pro ſalute generis h
ni. † In ſeptima feria de beata virgine, qđ initiū habuit, qu
olim in quadā eccleſia ciuitatis Cōſtantinopolis erat im
beatę virginis, corā qua depēdebat velū, qđ totā velaba
ginē, ſed hoc velū ī ſexta feria poſt veſperas recedebat ab
gine nullo mouēte, ſolo Dei miraculo, quaſi deferret̃ in
vt ad plenū poſset imago à populo proſpici. Celebratis
veſperis, in ſabbato, deſcēdebat ipſum velum ante eādē i
ſiue imaginem, & ibi manebat vſque ad ſextā feriā. Hoc
miraculo ſancitum eſt, vt ſemper illa feria de beata virgi
taretur. Alia † etiā ratio eſt, quia Domino crucifixo & mor

& d

iſcipulis fugientibus & de reſurrectione deſperãtibus in ea
. tota fides in ſabbato illo remanſit. de conſ. diſt. iij. Sabbato.
:bat enim quomodo portauerat eum ſine labore, & pepere-
ſine dolore: & ideò certa erat, quòd filius Dei eſſet, & à mor
tertia die reſurgere debebat. Et hæc eſt rõ, quare dies Sab-
ti magis quã alia dies beatæ *Mariæ* appropriatur. Tertia † ra
eſt: quia dies ſabbati eſt ianua, & introitus ad Dominicã diẽ.
ıde cùm ſumus in ſabbato, ſumus iuxta Dominicã. Dies au-
m Dominica eſt dies requiei, & ſignificat vitã æternam. Vnde
m ſumus in gratia Domini noſtri, ſumus quaſi in ianua Para
. Quia igitur ipſa eſt nobis porta ad regnum cœlorũ, quod
diem Dñicam figuratur, ideò de illa ſolennizamus in ſepti-
ı feria, quæ diem Dominicam præcedit. † Quartò, vt ſolenni
matris ſolẽnitati filij cõtinuetur. † Quintò, vt feſtiuitas aga
in die, in qua Deus ab omni opere requieuit. Notandum eſt
am ꝙ in miſſæ officio, vbi Chriſti paſſio † repræſentatur, tri-
linguarum generibus vtimur, ſcilicet Græca, Hebræa, & La
, ad ſignificandũ quòd his tribus linguis ſcriptus eſt titulus
cis Chriſti. Ioan. 19. & ad deſignãdum, quod omnis lingua,
: per hanc triplicem intelligitur, Deum laudare & confiteri
et: quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei pa
. Licet enim multa ſint genera linguarum, iſtæ tamen princi-
:s ſunt. Hebræa, propter legem, & quia eſt aliarũ mater. Græ
propter ſapientiam. Latina, propter nobilitatem, & dominiũ
nani Imperij. Verba Latina ſunt Epiſtolę, Euangelia, oratio
& cãtus. Gręca ſunt Kyrie eleyſon, Chriſte eleyſon & imas.
braica ſunt, allelu-ia, amen, ſabaoth, & oſanna. Vñ in miſſa
mani pontificis in pręcipuis ſolẽnitatibus legitur Euãgeliũ,
Epiſtola, non ſolum in Latino, verùm etiã in Gręco, ad deſi-
ındum coniunctionem vtriuſque populi ſub vna fide, ſiue ꝙ
leſia conſtat non ſolùm ex Latinis, verumetiam ex Gręcis, &
ie in vj. parte ſub tit. de paraſceue. † Sed quęritur vtrũ ſacer-
minus, quàm duobus pręſentibus dẽt celebrare miſſam? Et
ctur quod non, Statuit nãque Sother Papa de conſe. d. j. quo-
: vt nullus miſſarũ ſolennia celebrare pręſumat, niſi duobus
ſentibus ſibíq; reſpondentibus ipſe tertius habeatur. Cùm e
ı ipſe Presbyter dicat, Dominus vobiſcũ, & in ſecreta dicit,
te pro me, conuenit vt ipſius ſalutationi à pluribus reſpõdea
. Verũ aliud eſt neceſſitatis articulus, in quo poteſt vno ſolo
ęſente celebrare, & aliud religionis contemptus. † Piè quoq;
dendum eſt, & ſacris authoritatibus comprobatur, ꝙ Ange
Dei comites aſſiſtunt orantibus, iuxta illud propheticum. In

Psal.137. conspectu Angelorũ psallam tibi. *Et* Angelus ad Thobiã: Q
Thob.12. do orabas cum lachrymis, ego obtuli orationem tuam Dom
no: Sed in canone missæ continetur: Supplices te rogamus, o
nipotens Deus, iube hæc præferri per manus S. Angeli tui, in
blime altare tuum. *P*ræterea quilibet homo habet suum pr
Mat.18. prium Angelum ad custodiam. Vnde Dominus in Euangel
loquens de paruulis ait: Angeli eorum semper vidẽt faciem
tris. Illos igitur habemus in oratione participes, quos habe
mus in glorificatione consortes. Solus tamen presbyter, n
potest diuinum officium absque ministri suffragio celebra
prout in constitutione Alexãdri cauetur: extra de filiis presb
proposuit. Canon quoque Tholetan. concil. xij. q. j. illud. statu
vt vbi tẽporis vel loci sine clerici copia suffragatur, habeat q
que Deo sacrificans post se vicini solaminis adiutorem: vt si
quo casu ille, qui ad officia impleturus accedit, turbatus vel
terra illęsus fuerit, à tergo semper habeat, qui eius vicem in
pidè assequatur. Si quidem copia temporis suffragatur, si nõ
guerra loci, si ecclesia sit diues cleri: si sit sibi copia clericoru
† Generaliter autem dicendum est, ꝙ illa est legitima Missa
qua sunt sacerdos respondens, offerens atque communicãs,
cut ipsa precum compositio euidenti ratione demõnstrat. † I
troitus ad chorum *P*rophetarum respicit: quoniam secundu
August. Moses minister fuit vete. testam. Prophetæ, ministri
ui. Kyrie eleyson ad eos respicit prophetas, qui circa Domini
uentum erant, de quibus fuerunt Zacharias, & Ioannes Bap
sta filius eius. Gloria in excelsis, ad cœlum respicit angelor
gaudium natiuitatis Domini pastoribus annuntiandum. *P*
ma collecta, respicit ad hoc, quod Dñs circa annũ. xij. ageba
qñ ascendẽs Hierosolymam sedebat inter doctores audien
interrogans. Epistola, ad *I*oannis prædicationẽ pertinet. Res
soriũ, ad beneuolentiã Apostolorum respicit, s. qũo à Dño
cati, secuti sunt eum. Allelu-ia, ad lætitiam mentis eorum p
net, quã habebãt de promissionibus eius, vel de miraculis, q
per eum vel per nomen eius fiebant. Euãgelium respicit tẽ
à sua prædicatione, vsque ad prędictum tẽpus. Quod verò d
ceps in missæ officio agitur, ad illud respicit tempus, quod e
Dominica, quando pueri Hebręorum obuiauerunt ei, vsque
diem Ascensionis eius siue Pentecosten. Oratio verò secreta
que: nobis quoque peccatoribus, designat illam orationẽ q
*I*esus in monte Oliueti exercebat. Quod autem postea agit
significat tempus illud, quo *D*ominus in sepulchro iacuit. Q
do verò panis in vinum mittitur, animam *D*ei ad corpus red
dem

monstratur. Salutatio sequens, significat salutationes postea
cipulis à Christo factas. Fractio oblatæ, signat fractioné pa-
factam à Domino discipulis in Emau. Hæc plenius in suis lo
dicentur. De Missa pro mortuis & ipsorum officio in vij. par
dicetur. Adhuc † Missa non nisi in sacratis Deo locis, i. in ta-
rnaculis diuinis precibus à pontificibus delibutis, absq; ma-
a necessitate dici debet. Nõ ergo in prophanis domibus abs-
ue Episcopi licentia, quia sanctius est Missam non cantare, vel
on audire, quàm in locis, in quibus hoc fieri non oportet, de
nsec. di. j. clericos. & c. seq. Vnde scriptum est, de consec. dist. j.
.& c. iij. seq. & c. concedimus, & c. vnicuique. Vide, ne offeras
locausta tua in omni loco, qué videris: sed in omni loco, qué
gerit Dominus Deus tuus. De hoc dicetur in proem. v partis.
test autem esse necessitas, vt dicatur in naui, vel in exercitu,
papillione, siue sub diuo, si illud haberi non possit, sed tunc
n tabula seu altari viatico. eadem dist. c. fin. Presbyter autem
n debet Missam celebrare sine licentia Episcopi, in altari, in
Episcopus ea die celebrauit. eadem d. cõcedimus. extrà de
iui. in his. Sixtus † tñ Papa, statuit Missam nõ nisi super altari
ebrari. Felix Papa primus, statuit supra memorias martyrum
issas celebrari. Bonifacius papa secũdus, statuit vt in missæ ce
ratione clerici à laicis sint diuisi. Martinus papa, statuit mis-
alta voce cãtari. Vigilius papa, statuit eam in ecclesiæ Oriẽ-
i parte dici. Illud † quoq; notandum est, quod in missa repre
tatur pugna, & victoria Sacerdotis contra hostẽ antiquum,
ocessus ad hanc pugnã ponetur sub tit. de access. pontifi. ad
a. in fine. Arma verò & pugna Sacerdotis posita sunt in proœ-
io tertiæ partis. † Rursus missa quasi quoddam iudiciũ imi-
ur. Vnde & canon actio vocatur de conse. di. j. necesse. Est e-
n actio, causa in iudiciũ deducta, de verb. significat. forus. In
issa quidem causa nostra agitur, oratoriũ, est prætoriũ, Deus,
ex, diabolus, accusator, ministri, testes. Sacerdos, aduocatus,
defensor. Hic est Moses qui causam populi ad Dominũ alle-
bat, cuius patrocinio delatoris fallacia cõfutatur, & nostra in
centia comprobatur & absoluitur, & iudicis ira placatur, &
misericordiam culpa remittitur. xlv. di. disciplina. extrà de re
ic. cum vterini. Ceterùm missa dicitur, mysterium, quod pro
tur, & sacrificium, quod offertur. missæ autem † officium in-
is principaliter diuiditur partes, videlicet in missam catechu
norum, & missam fidelium. missa catechumenorũ est, ab in
itu vsque post offertoriũ, † quæ missa ab emittendo dicitur,
niã quando Sacerdos incipit cõsecrare eucharistiã, catechu

meni foris de ecclesia mittuntur. Vnde antiquitus perlecto Euãgelio diaconus supra pulpitum acclamare solebat: Si quis catechumenus adest, exeat foras, prout dicetur in sexta parte sub quarta feria quartæ Dñicæ Quadragesimæ. Quod ideò fiebat quoniam catechumeni licet sint in fide instructi, nõdum tam sunt renati siue baptizati: & ideò nondum sunt de corpore ecclesiæ, sicut nec Iudæi, nec Gentiles: quare sacris altaris mysteriis interesse non debent, quæ non nisi baptizatis fidelibus cõmittuntur, nec thesauri ecclesiæ sunt inimicis ostendendi. Vnde de quibusdam catechumenorum, & nondum renatorum typū seu figuram gerebant, scriptum est, Iesus autẽ non credebat se illis, sciens quid in homine esset. Hinc etiã in canone Carthagi. *Ioan. 2.*
concilij, de cons. dist. j. Episcopus dicitur, ꝙ nec Gentilis, nec hæreticus, nec Iudæus prohibeatur ecclesiã ingredi, & audire verbum Dei, vsque in finem missæ catechumenorum: nec etiam incestuosi, trigesima quinta distinctione tertia, de ince. & c. sec. † missa verò fidelium, est ab offertorio vsque ad post cõmunionem: & dicitur missa illa à dimittendo, quia ea expleta, ad propria quisque fidelis dimittitur. missa ergo aliquãdo † est nomẽ collectiuum: quia quandoque missa vocatur, quod est ab introitu, vsque ad offertorium, quandoque, quod est ab introitu, vsque ad, ite missa est. & hoc verius, quia tunc hostia mittitur. Quandoque quod vsitatius est, dicitur missa totum officiũ ab introitu, vsque ad ite missa est: siue inuocatio nominis Dei, quæ fit à Sacerdote, super altari, quasi transmissa, eò ꝙ populus fidelis per mysterium Sacerdotis, qui vice mediatoris inter Deum & homines, id est, Christi, fungitur, preces, supplicationes, & vota altissimo transmittit: quandoque tamen officium quod sub silentio, dicitur: quandoque solùm verba illa quibus Dominicum conficitur corpus. Aliquando † missa est nomen proprium, quia significat Christum qui missus est à patre in hunc mundum, significat etiã Angelum qui mittitur, vt per eius manus hostia offeratur in sublime altare Domini. Ipsum ergo sacrificium, id est, hostia, vocatur missa, quasi transmissa prius quidem à patre nobis, vt scilicet esset nobiscum: posteà à nobis patri, vt intercedat: & sit pro nobis apud ipsum. Item transmissa primò nobis à patre diuino, qui per incarnationem Christi filij sui, qui fuit missus cœlestis, & posteà patri à nobis per passionem eius, similiter in sacramento transmissa nobis primò à patre, per sanctificationem, qua nobiscum esse incipit, posteà patri à nobis per oblationem, qua pro nobis apud patrem intercedit: hæc enim missio seu legatio sola sufficiens, & idon

ſt,ad ſoluendas inter Deum & homines inimicitias & offen
as.Cùm ergo diaconus in fine Miſſæ dicit, ite miſſa eſt , idé
ſt ac ſi dicat,redite ad propria,vel ſequimini Chriſtum, quia
niſſa ſiue oblata eſt hoſtia ſalutaris,pro nobis ad Deum pa-
rem placandum.Poteſt †etiam & aliter miſſa diuidi in qua-
uor partes,ſecundum Apoſtolum,id eſt, ad Timotheum ſe-
undo,& habetur etiam in canone cõcil.Tolet.ſcilicet in ob-
ſecrationes,orationes,poſtulationes,& laudes,ſiue gratiarum
ctiones,quorum verborum expoſitio in quinta parte , ſub
ertia ponetur.Pars prima,protenditur ab introitu vſque ad
offertoriũ,& dicitur obſecrationes,id eſt,prædicationes,quæ
cilicet fiunt prius,quàm ſpecies incipiant benedici.ſecunda,
ſque ad finem Dominicæ orationis ibi , videlicet libera nos
uæſumus Domine,&c.Tertia,vſque ad communionem,vide
cet ſecundũ Auguſtinum,orationes, quas Epiſcopus dicit
oſt communionem .Quarta,vſque in finẽ,ſcilicet ſecundum
Auguſtinum,quando poſt ite miſſa eſt,vel benedicamus Do-
nino populus reſpondet. *Deo* gratias ſecundum alios,verò
rima pars,protenditur ab introitu vſque ad te igitur.ſecun-
a vſque ad oremus præceptis ſalutatib. &c. tertia vſque ad
ollectas,quarta vſque ad ite miſſa eſt.Ruſus quinque fue-
unt ſanguinis Chriſti effuſiones,ideò miſſæ officium ab offer
orio in antea in quinque ſubdiuiditur partes vt ibi dicetur.
cc.ſed & quia in ſola cruce etiam inquinaria fuit ſanguinis
ffuſio , ideò & ſolus canõ ſubdiuiditur in quinque partes.
rima, vſq; qui pridie,ſecũda vſq; ad meméto.Tertia, vſq; ad
præceptis.Quarta vſq; ad embboliſmũ.Quĩta,ad collectas,&c.

ADNOTATIO.

ᵃ Menſam . Sacrificium vnum eſt in nouo teſtamento , quod
Hebraicè Miſſa appellatur,Græci,litourgiã,Latini ſacrã obla
onem appellant.Eſt autẽ miſſa(vt Iodocus Clichtoueus dif-
nit)diuinum officium,ab Eccleſia& primorũ patrum inſtitu
one in ſacro altari fieri ſolitum,in quo ſanctæ euchariſtię ſe
undum ritum legitimũ conſenſio fit &oblatio.Huius partes
ſſentiales ſunt,cõſecratio corporis & ſanguinis Chriſti(vete
es benedictionẽ myſticã appellarũt)oblatio,hæ à Chriſto ip-
o ſunt inſtitutæ.Accidentales ceremoniæ ſunt,qbus cõſecra
o ipſa &oblatio ritè perficiuntur,vt orationes,benedictiões,
ratiarũ actiões,oſcula,manuũ expãſiones,eleuationes, com
licationes,genu flexiones,ſignacula crucis,cõmunio, memo
iæ ſanctorum,ſalutationes reſponſiones,oblationes,& ſi quæ
unt ſimiles.Harum quædã à conciliis eccleſiæ ſunt traditæ.
ſidorus ordinem miſſæ&Orationũ:quibus *Deo* oblata ſacri
ficia

ficia consecrantur, primò à B. Petro constitutum esse eiusdem que celebrationem vno eodemq; modo, vniuersum orbem p agere adfirmat: quippè qui primam Missam Antiochiæ celeb uerit. N. Doard.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, quare præmittat psalmos. Et qui sint illi.*
2 *Religiosi, celebraturi se calciare debent, etiam si discalciati solea ambulare.*

De quinque Psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit. CAP. XII.

CElebraturus †Pontifex Missarum solennia, quosdam psa mos & orationes, ex institutione Cælestini primi, præm tit, quos interim dũ caligis & sandaliis ornatur, dicit secu
Psal. 94. dum exhortationem Psalmistæ, dicentis, Præoccupemus facie eius in confessione, & in psalmis iubilemus. Hi psalmi sunt qu que, videlicet, Quàm dilecta tabernacula tua. Benedixisti. Inc na. Credidi. & De profundis: vt quicquid immundum quinq sensuum transgressione commisit, quinque psalmorum orat ne detergat. Quędam enim continentur in quolibet ipsoru quæ rectè conueniunt celebraturis altaris mysterium & euc ristiæ sacramentum. Orationes verò, quas dicit, manifestè pe tinẽt ad impetrandum cordis & corporis munditiam, & m nimen. Rursus ideò dicit: Quàm dilecta taber. & alios Psalmo vt in Christo cuius typum gerit, virtutum plenitudo notetu Et nota. † quod religiosus secundũ ordines suæ professior discalciatus incedens. Missam celebraturus, se calciat, ex pr cepto Apost. dicentis ad Ephes. 6. State calciati pedes in præp ratione Euangelij pacis. Nempè per calciamenta, quæ fiu de pellibus animalium mortuorum, & calcant terram, & su clausa desubter, & aperta desuper: significatur, quòd Sacerd debet esse mortuus mundo, & debet cor habere clausum terrena: & ipsa tanquam lubrica calcare, & vilipendere, & ap tum ad respiciendum, & desiderandum cœlestia.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus, caput pectit.*
2 *Et quo id consilio. aut exemplo.*
3 *Pecten, discretionem significat.*
4 *Lotio manuum. quid notet. E vnde cœperit. nu. 5.*
6 *Sacerdos antè, quàm ad altare accedat, quid agere debeat.*

De capitis compositione, & manuum lotione. CAP. XIII.

CAligis † & sandaliis impositis Pontifex & Sacerdos caput p ctinat, manus & faciem lauat. Nam & legalis Sacerdos crific

ificaturus,lotis prius manibus & pedibus induebat manasta
n,cuius loco hodie sandalia habentur,prout dictum est in ter
a parte sub tit.de legalibus indumẽtis.pectinat†igitur caput
faciem lauat,primò exẽplo Mariæ quæ futuram Christi pas
buem figurans vnxit oleo caput eius,etenim in Missæ officio
hristi passio repræsentatur.Secundò ex mandato Christi di-
entis Luc.3. Tu autẽ cùm ieiunas vnge caput tuũ ac faciem
iam laua,per hoc significans quòd in sanctis operibus nostris Mat.
mnem fictionem & simulationem à nobis amouere debemus.
ertiò,pectinatur caput,nã per capillos,superfluę cogitationes
cura terrenæ solicitudinis, per caput mens & intentio , quæ
nctis animæ actibus,sicut caput cæteris membris superæmi
t significantur. Congruè igitur pectine capilli complanantur
ordinantur,& euulsi separantur , ad notandum , quòd tunc
ecialiter mores componere & superfluas cogitationes à se re
llere debet,iuxta illud propheticum:Auferte malum cogita
onum vestrarum,atque mens ipsius præuia discretione sepa-
ri,quieta i.& purgati à terrenis solicitudinibus,& virtutibus
nari debet.pecten enim propter†ordinatam in incisionibus
uisionẽ,discretionem significat,qua intentio animæ adorna-
r,sicut capilli capitis pectine adornãtur.manus † quoque la-
t propter reuerentiã tanti Sacramẽti, quatenus ad illud per-
ctandũ mũdissimus accedat,vnde Gregor.in pastora. lib. 1
p.12.Necesse est,vt munda studeat esse manu,qui diluere sor
s curat.Corporaliter igitur lauat manus,vt spiritualiter mun
tactus:iuxta illud psal.Lauabo inter innocẽtes manus meas
c.ne quasi illotis manib.ad mensam peruenire videatur:non, psal.
lutum manuum diuina sacramenta contaminet , sed si quis
dignè manducat & bibit,iudicium sibi manducat &bibit.Vn
in euãgelio Matthæi:nõ lotis manib.manducare, non coin-
inat hominẽ.quę verò de ore procedũt,& de corde exeunt,
delicet cogitationes malę,homicidia,& adulteria,&huiusmo 1.Co
hæc sunt,quę inquinant hominem. Solicitè ergo satagendũ Mat.
,vt non tam exteriora manuum , quàm interiora mentium
quinamenta purgentur.†manuũ autem lotio à lege sumpsit
ordiũ,vt præmissum est,Legitur enim Exo.30.& 38.& 40.c.
òd Moses fecit labium æneum de speculis mulierum,in quo
abãt se sacerdotes in ingressu tabernaculi testimonij,quãdo
cessuri erant ad altare.Siquidem in labio æneo sonoro, signi
atur confessio,in altari aureo,mentis amaritudo ? in speculis
ulierum vitæ sanctorum cõsideratio.†Sacerdos ergo prius,
àm ad altare veniat,per confessionem,siue lachrymis pœni-
ntiæ se abluat,per mentis amaritudinẽ se purget: per consi-
derationem

derationem vitæ ſanctorũ ſe informet. De primo dicitur, Mu
Eſaię 4. damini, qui fertis vaſa Domini. De ſecundo, Expurgate vet
1. Cor 6 ferm. &c. De tertio, Habentes impoſitam nubem, deponam
Hebr. 13. omne pondus & circunſtans nos peccatum, vt ſit in numero
pſal. 25. nocentium audacter dicentium, Iudica me Domine, quonia
ego in inno. &c. & infrà, Lauabo inter innocẽtes manus mea
& cir. alt. tuum. Deinde manus lotas manutergio tergit, qu
poſt lachrymas contritionis peccata abhorrere, & abolere, p
opera ſatisfactionis debet. Linum quidem per laborem ad c
dorem perducitur, & pœnitentes per ſatisfactionem ad perp
tuam glorificationem perducuntur. Crinium igitur, manuum
& faciei ornamenta, non ſunt voluptatis oblectamenta, ſed i
figuram à Domino Sacerdotibus legis iniuncta.

SVMMA.

1 *Aſperſio aquæ benedictæ, quid ſignificet. Et quis eã inſtituerit. nu.*
Et quo conſilio. nu. 3.
4 *Aqua cur benedicatur qualibet die Dominica.*
5 *Aquæ aſperſio, variè fit.* 6 *Turificatio quid deſignet.*
7 *Chriſtus fuit lanceatus, in latere læuo.*
8 *Aqua benedicenda, cur ſale condiatur, & forma benedictionis.*
9 *Sal cur prius benedicatur quàm aqua.*
10 *Aquę benedictæ genera quatuor.*

De aquæ Benedictę. conſecratione & aſperſione.

CAP. IIII.

SAcerdos in Dominicis diebus celebraturus, alba† & ſto
paratus, prius, quàm planetam induat, vt liberius vaca
poſſit, aquam ex inſtitutione Alexandri papæ primi ben
dicit, altare, eccleſiam, & populum aqua benedicta conſp
git, vt omnis ſpirituum, immundorum ſpurcitia tam de hab
culo, quàm de cordibus fidelium propellatur. Hæc enim vir
aquæ exorcizatæ ineſt, & etiam, quia omnis Chriſtianorum
pulus baptiſmatis ſacramento renatus, ita miniſterio aquæ
ta renatorum corpora diluit, ſicut ſanguis agni à priſco p
pulo, ad repellendum percuſſorem, in poſtibus ponebatur, v
Hebr. 9. de in canone Alexandri ita legitur, Aquam † ſale aſperſ
populis benedicimus, vt ea cuncti aſperſi ſanctificentu
purificentur, quod & omnibus ſacerdotibus faciendum
mandamus, nam ſi cinis vitulæ aſperſus populum ſanctifi
bat, atque mundabat, ſcilicet à venialibus, multò magis a
3. Reg. 2 ſale aſperſa, diuiniſque precibus ſacrata, populum ſanctifi
atque mundat à venialibus, & ſi ſale aſperſa per Eliſæum ſte
litas aquæ ſanata eſt, quantò magis diuinis precibus ſacra
ſal ſterilitatem rerum aufert humanarũ & coinquinatos ſan

fi

at,& purgat,& cętera bona multiplicat, & insidias diaboli
ertit.& à phantasmatis versutiis homines defendit. Rursus
nc sacerdos iustus tabernaculum aspergit dum Dei miseri-
rdiã petit. Cyprianus † quoq; papa, ait, ꝙ ideò homines aqua
nedicta asperguntur, quia valet ad sanctificationẽ: vnde scri-
ıra per Ezech. dicit, Aspergam super vos aquam mundam & Ezec.
ındabimini ab omnibus immunditiis vestris, & dabo vobis Num.
r nouum, & spiritum nouum in vobis. Item Num. Qui tetige
: cadauer hominis siue humanæ animæ morticinium, id est,
norte cadens, & propter hoc octo diebus fuerit immundus,
pergatur ex hac aqua die tertia & vij. & sic mundabitur à pec
o. Si enim aspersus die tertia non fuerit, septima nõ poterit
undari. Itẽ, qui ex hac commistione aspersus nõ fuerit, pol-
:t tabernaculũ, id est, tanquam pollutus non intrabit cũ a-
tabernaculũ. i. seipsum, qui est pars tabernaculi Domini, id
, ecclesia, & peribit ex Israel. Item, qui aqua expiationis non
aspersus, immundus erit, & manebit spurcitia eius super eũ.
iterũ, purificabis Leuitas circunspergens eos aqua purifica-
nis. Et iterũ, Aqua aspersionis purificatio est, ex quibus appa
aspersionẽ aquę instar salutaris lauacri obtinere. Quidã ta-
n præmissa referũt ad aquã baptismi. Aqua igitur in † memo
n baptismi omni Dominica benedicitur, vt dicetur in vj.
te sub ascensione, præterquam in Pascha, Pente. quia in sab
is dominicas illas pręcedentib. benedictis fontib. ante chris
tis infusionem aquæ recipi & ad spargẽdum nos & domos,
eruatur sicut in canone cautum habetur, ex aqua ergo bene
ta nos & loca in significationem baptismi aspergimus. Nec
ergimur, vt rebaptizemur, sed vt gratiam diuini nominis cũ
moria baptismatis inuocemus, & licet in dictis duabus do
nicis aspergatur altare: nõ tamen tunc cantatur antiphona, Tren. 3
erges me Domine, &c. quia tunc potius lugendum nobis
cũ recolimus nos esse à Christo mundatos, & per suæ suppli
m passionis. iuxta illud, Memoria memor ero, & tab. in me Gal. 2
na mea. In dñicis ergo diebus ante missam & maius altare prou. 2
tũ, & totus populus aspergũtur, quãuis in nocturnis & ves
is omnia altaria vel saltẽ præcipua turificẽtur. † Circa quod
nsiderãdum, ꝙ huiusmodi aspersio alia ratione fit super po
ũ & super altaria, quia enim cõclusit Deus omnes sub pec- Heb. 9
o, saltem veniali, quia septies in die cadit iustus, idcirco ipse 1. Cor.
pulus ecclesiã ingrediẽs, diuinis insistere intẽdens, ipsa aqua
ctificata aspergitur, quæ videlicet ad quotidiana delẽda, si-
& cinis vitulæ in veteri test. Secundum qđ, qui immundus
:, prohibebatur ecclesiam ingredi, donec aqua lauaretur.

Altare

Altare enim aspergitur propter reuerētiā sacramenti, quod
dem consecrādum est, vt inde omnium malignorum spiritu
præsentia arceatur: & quemadmodum Christus p altare, qu
1. Cor. 10. esse dēt lapideum, significatur, secundum illud Apostoli: Pe
autē erat Christus, & fides nostra de vno Christo & nō de p
ribus est, idcirco vt signū signato respōdeat, vnico altari a
so vniuersus aspergitur populus, quia ipse solus est q tollit p
cata mundi. Turificatio verò quādoque † repræsentat diffu
nem diuersarum gratiarum spiritualium, & quoniam gratia
solum in capite: verū etiā in aliis subiectis capiti īuenitur, i
cōuenienter post primū, secundariò alia altaria, quæ per diu
gradus sanctorū intelliguntur, turificari solet. Rursus thus i
ribulo, cor igne orationis accēsum significat: quia verò so
oratio nostra ad Deum & Christum mediatorē nostrum de
principaliter applicari, ideò & altare & crucifix⁹ turificari so
In Paschali autē tempore ad aspergendū cantamus, Vidi a
quod sumitur de Ezechiel c. 47. Cui Dominus ciuitatē os
Ezec. 47. dit ædificatā super mōtem vergentē ad austrum, in qua era
Matth. 5. rabile templum, ciuitas ecclesia est de qua dicitur, Non p
abscond. ciuitas supra montē posita, templum, est corpus C
sti, de quo dicitur, Soluite templum hoc, & post triduum, r
Ioan. 2. illud. Aqua de tēplo egrediēs, fons est baptismi de latere C
sti procedens. Sed † cùm fuerit in læuo lanceatus, cur hic d
tur à latere dextro? Respondeo, duo sunt latera Christi, sci
dextrum & læuum. Dextrum est diuinitas & læuum hum
tas. Altare igitur dextro exiuit aqua, quia de diuina Chris
tura Spiritus sancti aqua inuisibilis procedit, de aqua inui
li, quæ de latere læuo, id est, humanitate lanceata perfluxi
uandi virtutē tribuit. Rectè igitur hæc in processione Pas
cantamus in laudem fluminis huius, cuius inundatione
mortem Christi reuiximus. Verum post octauam Pentec. c
tur in dominicis ad aspergendum antiphona, Asperges me
Psal. 50. mine, &c. quæ à Pascha, vsque tunc intermittitur, quia de
passionis, & humilitate baptismi Propheta prædixit. Por
4. Reg. 2. qua † cùm benedicitur, sal admiscetur, quod ab Eliseo s
sit exordium, & fit hoc ad notandum, quod populus per a
intellectus vt sanctificari possit per Sacerdotis officiū verbo
imbuitur, quod per salem significatur. Fit ter crux super
& salē, quia docetur populus S. Trinitati gratias pro sua c
tione atque redemptione referre. Per aquam quoque co
sio, per salem, amaritudo significatur. Ex qua mista geminu
tus procedit, scilicet diuisio seu separatio delictorum, & c
virtutum ac bonorum operum. Sed † quare prius benedi

uàm aqua? Respondeo, per sal intelligitur amaritudo pœni
æ, per aquā baptismus, q̄a ergo cordis cōtritio debet præ-
re absolutionē, & pœnitētia baptismū, ideò prius benedici
l, quā aqua. Et nota quatuor esse genera aquæ benedictæ.
ma, ī qua fit iudiciū purgatiōis, quæ in vsu nō est. Secūda,
quæ sanctificat in dedicatione ecclesiæ & altaris, de quib.
ima parte dictū est, sub tit. de cons. Eccl. & alta. Tertia est,
n ecclesia aspergimur, de qua hic agitur. Quarta, aqua ba
ni, de qua dicetur ī vj. parte sub sabbato sancto, & hac sole
homines aspergi prius, quàm chrismarētur. & adhuc fit in
usdā locis, sed hodie interdictū est. Putabāt enim se iterū à
atis huius aquæ aspersione mūdari, cùm tamē constet nul
ois baptizari posse. Quia verò maius dignum, trahit ad se
s dignum, ideò si aqua non benedicta admisceatur bene
, efficitur benedicta.

SVMMA.

ntroitus Missæ significatio. Et ortus.
Damasi Papæ institutio, circa Missę introitum.
ntroitus Missæ forma. 4 Introitus vnde dicatur.
ntroitus, vnde debeat adsumi. 6 Tropus quid, & vnde dictus. n. 7.

introitu prima pars Missæ incipit. Sciendum † est autem,
od sancti Patres & prophetæ ante Christi aduentum, sus-
antes & præconisantes præmiserunt desideria, opera, lau-
t preces, quæ singula figurantur ī Missa. Introitus nanque
et ipsa antiphona, vaticinia Prophetarum & sanctorum *Psal. 24.*
m desiderium cum præconiis filij Dei aduentum, & in-
tionem Dei expectantium exprimit. In cuius rei signum
ma Dominica aduentus cantat ecclesia introitum, Ad te
i. Chorus igitur Psallentium clericorum, qui significat
m Prophetarum, & multitudinem sanctorum, Christi ad
m expectantium, animam suā dilatat, & introitū in iubi *Esa. 16*
tat, quoniā Prophetæ, Patriarchæ, Reges, & Sacerdotes,
sq; fideles, aduētum Christi cum desiderio expectabant,
ntes & implorantes, Emitte agnum Domine, dominato-
erræ, &c. Item, Veni Domine, & noli tardare, &c. Hinc
ille Simeon iustus & senex benedixit, dicens, Nūc dimit *Lucæ. 2.*
uū tuum Domine, &c. Quia viderunt oculi mei. Et Euan *Heb. 7.*
, Multi reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos vi-
& non viderunt, &c. Ex eorum ergo persona cantatur
tus per quos Christus introiuit in mundum iuxta illud
n introduxit primogenitum in orbem terræ & adorent
omnes Angeli Dei. Sequitur versiculus psalmisticus,

siue Psal. qui versionē ad operationem notat. Dicitur etiā ve
quia per eū reuertimur ad introitū, significās opera & vatic
Cōsequēter † ex institutione Damasi Papæ, dicitur gloria p
&c. quod significat laudē, quia post operationē danda est gl
Dicitur etiam gloria, vt ostēdatur patrē & filiū, & spiritū sa
habere æqualem gloriā & coæternā maiestatem in princip
nunc, & semper, & ī secula seculorū, id est, ī præterito, præ
& futuro tempore. Interpositio autē gloriæ inter primā ca
psal. 32. & 69. & 44. tionē ītroitus, & ipsius repetitionē, designat captationē be
lentiæ. Vt enim quod expectabant facilius obtinerent, ad t
Trinitatē cordis & vocis glorificationē clamabāt, dicētes,
Esa. 61. de nobis Domine misericordiā tuā, & salu. tu. da no. q sed
per Cherubin, appare corā effra. b. & ma. quorū tandē cla
spiritus sanctus audiens, vnxit eum oleo lætitiæ præ consc
suis, & euangelizandū pauperibus destinauit. sicut ipse D
per Prophetā testatur, dicēs, Spiritus Domini super me, pr
quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Deind
Esaie. 28 tiphona ipsa seu introitus repetit, vt desideriū antiquorū
seu iteratio, & multiplicatio suspiriorū, & clamoris ipsoru
uidentius exprimatur. Vnde Propheta Manda, remanda,
cta, reexpecta, modicum ibi, & modicum ibi, si moram
rit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ho
tem desiderium antiquorum non semper repræsentat intr
intellectu literæ, sed iubilo cantilenæ. Verum in † di
profestis bis introitus cantatur in laudem diuinæ & hu
naturæ, quæ in persona filij sunt vnitæ. in quibusdam verò
stis, & præcipuis festiuitatibus triplicatur in laudem & h
rem Trinitatis, quasi ei tripudiemus, in cuius memoriam
sam cantamus, & dicitur semel cū gloria patri, ad laudem
nationis. Quandoq; autem inchoatur voce demissa, ad n
dum humilitatem. subsequenter alta voce repetitur, quæ
exaltatio significat excitationem à somno peccati, quam
Rom. 13. suppressa demonstrat, iuxta illud Apostoli, Hora est iam n
somno surgere. Potest etiam & aliter dici, prout de inuita
in sexta parte sub tit. de nocturnis dicetur, semper tamen
giè repetitur, vt perfectio lætitiæ denotetur. Quædam ve
clesiæ dicunt introitum primo perfectè, quia ecclesia
laude perfecta laudat, secundò imperfectè, quia imperfec
omnis laus vitæ. Tertiò perfectè, quia perfecta est laus
Dicitur autem introitus eo, q dum ille † canitur, Sacerd
nistraturus ad altare intrat, seu quia per illam antiphon
officium intratur, qui etiam vocatur officium, quasi effi
prout dicet in proœ. v. partis. Celestinus papa statuit, vt

uid centũ quinquaginta ad introitũ Missæ ante sacrificium
antiphona canerentur, quod antea nõ fiebat, sed Epist. pau-
ntum & euangeliũ legebantur; & posteà Missa celebraretur.
† illis ergo psalmis excepti sunt omnes introitus regulares,
dualia, offertoria, & communiones, quæ cum modulatione
nò cœperunt ad Missam in ecclesia Ro. cantari. Greg. enim
oitum Missæ cũ cãtu ordinauit, & vnum versum de illo psal
, qui cãtabatur retinuit. Irregulares verò introitus sunt, qui
undum varietates solẽnitatũ instituti sunt, vt puer natus est
bis, &c. & Spiritus domini repleuit, &c. & ibi sunt versus præ
juã illi Viri Galilæi, & Nũc scio verè, quia misit, &c. & alij
dã secundũ aliquas ecclesias. Et est notandũ, ꝙ quando in-
tus de psalmo sumitur, si primus versus psalmi sit introitus
uis de sequentib. versib. eiusdem psalmi, erit versus illius in
tus, sicut patet in introitu. 3. feriæ primæ hebdomadę qua-
gesimæ, quę incipit, Dñe refugiũ, versus est enim, prius quã
es fierẽt. Si verò nõ primus versus psalmi, sed si aliquis a-
de sequẽtib. sit introitus, tũc primus versus psalmi, erit ver
psius introitus, vt ecce in natali est introitus, Dominus di-
d me, &c. versus verò est. Quare fremuerũt gẽtes. & in fe-
innocẽtiũ introitus est, Ex ore infantiũ, &c. versus est, Dñe
ninus noster, &c. & sic de aliis, quod fit, ad significãdũ vnio
& cõnexitatẽ capitis & mẽbrorũ. Rursus qñque est duplex,
ndoq; est vnus, quãdoq; dimidius, de quo dicetur in 6. par-
b sabbato tertiæ hebdomadæ quadragesimæ. Cùm autem
oitus cãtatur, non sedetur, quoniã ad opus & præconium
isti introitus refertur, vt prædestinati ad verũ cultum Dei
itur. In quibusdã ecclesiis tropi dicũtur, pro psalmis ex in-
tione Greg. Papę, ad maius gaudiũ de Christi aduẽtu reprę
andũ. Est autẽ † propriè tropus, qdã versiculus, qui in præci
festiuitatib. cãtatur immeditè ante introitũ, quasi quoddã
mbulũ, & cõtinuatio ipsius introitus, vt verbi gratia, In fe
atiuitatis ante introitũ, puer natus est, &c. præcedit trop⁹
ecce adest, de quo prophetæ cecinerũt, dicẽtes, puer natus
c. Habuit autẽ tropus originẽ à lege. Legitur enim Num.
dũ eleuaretur arca, cãtabatur, Exurge dñe. cũ verò depor
tur, cãtabatur, Reuertere dñe, ad multitudinẽ exercitus, &
ur † tropus, à tropos, quod est conuersio, quoniam quædã
olẽt fieri cõuersiones ad introitũ, vnde qñq; prius dicitur
is, & post eleison. Et inde etiã tropus dicitur, zona, quę con
itur ab umbilico ad vmbilicũ, eũ circũeundo. Potest † etiã
r dici, quoniã introit⁹ est laus ecclesiæ, de Iudeis cõuersis.
tria cõtinet, videlicet antiphonã, versum, & gloriã, & hæc

propter tres ordines fidelium, qui fuerant Hebraicæ lingu
Patriarchæ, prophetę, & Apostoli. Introitus siue antiphona
patriarcharum: versus prophetarũ: gloria verò Apostolor
antiphonę repetitio, est prædicationis identitas & confirma
quasi quod longè prius Patriarcha gentibus figurauit, pro
ta prędixit: Apostolus euãgelizauit. Ad quam etiã conuersi
notandum, quòd solennes tropi aliqui inserũtur, qui sunt
des ad introitum conuertibiles. Nam tropos Græcè, dic
conuersio latinè, vt pręmissum est.

SVMMA.

1 *Sacerdos accinctus, ad altare accedens, quid notet. Et eius proce nis ordo, & forma. nu.* 1. 7. 8. 9. *Et quorumlibet significatio, su mè per discursum nu.* 3.

4 *Altaris ministri, quid significent* . 5 *Ignis necessarius, ad omni crificia.*

6 *Turiferarius, cur ceroferarios & alios antecedat.*

10 *Diaconi duo pontificem deducentes, quid significent.*

11 *Mapula, quam quatuor ministri ferunt super Episcopum, quid n & nu.* 12.

13 *Stupa, quæ comburitur in ecclesia, quid significet.*

14 *Processio, siue potius supplicatio, ad instar castrensis aciei instru quid notet. Atque nostræ huius institutionis collatio, cum veter sta. ritu. nu.* 15.

16 *Processiones, vnde ortum habuerint.*

17 *Processionis siue supplicationis ordo.*

18 *Crux, est vexillum triumphi & glorię.*

19 *Campanæ pulsatio quid notet.* 20 *Processiones quatuor solen*

21 *Dominicę diei obseruatio, antiquitus nihilominus religiosa, quã h*

22 *Processio, quos cantus poscat.*

23 *Christus post resurrectionem suam, matri primò apparuit, quod tamen Magdalenæ tribuitur.*

De accessu Sacerdotis ac Pontificis
ad altare, & de processione.

CAP. VI.

CVm introitus canitur, Pontifex seu Sacerdos † paratus &
cris indumentis ornatus, de sacra æde egreditur, & ad a
re accedit, significans, ꝙ Christus expectatio gentiũ, c
sacrosancta assumpta, ex virginis carne incorrupta de sec
Esa. 18. habitaculo cœlorum egressus est in mundũ, vel de secreta
videlicet de virginali vtero egressus est, tãquã spõsus de tal
suo, porrò episcopꝰ siue Sacerdos egrediẽs procedit inter d
videlicet inter vnũ presbyterũ, & diaconũ, quẽ antecedit sub
conus euangelij codicẽ clausum gerens. Illũ præcedunt du
rofera

rarij,quos etiã præcedit ferẽs turibulũ cũ incenso. Demũ
copus vel Sacerdos ad altare perueniẽs, mitrã deponit,eõ
onẽ facit,codicẽ aperit,& osculatur apertũ. sacerdos itaq;
Episcopus,illũ magnũ repræsentat sacerdotẽ,scilicet Chri Heb. 9.
de quo ait Apost. Christus assistẽs Põtifex futurorũ bono- Lucæ 10.
,&c. sacerdos & Leuita illũ deducẽtes legẽ & prophetiã
gnant,secundũ illud quod ipse Dominus proposuit in pa
bla sauciati: quia sacerdos quidã descẽdit eadẽ via,& viso Mat. 17.
præteriit,similiter & Leuita,Moses quoque & Helias, in Deut. 18.
a legis & prophetiæ apparuerũt in mõte cũ Christo lo-
es. sacerdos ergo & Leuita deducũt Episcopũ, quia lex &
hetia Christũ annunciauerũt,& promiserũt. Vnde Moses,
it,Prophetã suscitauit vobis Deus de fratribus vestris,ip
tanquã me audietis. itẽ Esaias,Ecce veniet propheta ma-
,& ipse renouabit Hierusalẽ. Vel episcopus † seu sacerdos
duos existẽs significat Christũ inter duo testamẽta. ip
im à duobus testamentis mundo per prophetas & Apo-
s prædicatur. Quia verò ille in mundũ vẽturus,præmisit
hetas,sapiẽtes,& scribas,in locũ scribarum præmittit põ
seu sacerdos subdiaconũ portantẽ scripturas qui sapiẽs
ominica disponere vasa. Quãdoque verò Archidiaconus
cerdos Põtificẽ deducit,quẽ immediatè diaconus & sub-
nus antecedunt,qui significant Apostolos & discipulos,
Christus misit ante faciem suam,& adhuc quotidie mit Luc. 1.
r prædicatores,& prælati ecclesiæ præparare viã Domi-
iritualiter ante faciẽ suã. Adhuc subdiaconus antecedẽs
ficat Ioannẽ Baptistã, qui præcessit in spiritu & virtute
e præparare Domino plebẽ perfectã,& fert ante Põtificẽ
ẽ euãgelij,quia Ioan. ante christũ prædicationẽ euange Mat. 3.
nchoauit,dicẽs,pœnitẽtiã agite,appropinquabit enim re
cœlorũ. Diaconus verò repræsentat prophetas,qui annũ
rũt futurã ex euãgelio vitã. Cæterũ episcopus ideò sequi
angeliũ,ad notãdum,q debet semper illud intueri & in
habere,& ante illũ portatur,qa per doctrinã euãgelij ad
tũ vitã via præparatur. potest etiã dici,quod p subdia co
rũ † ferẽtẽ,& per diaconũ,euãgelij præconẽ,sanctos no
tamẽti,p librũ verò euãgelij,nouũ intelligimus testã. per
erarios verò & turiferariũ sanctos,qui præcesserũt nouũ
n. & per duo candelabra cum cereis ardẽtibus legẽ & p
ã,q Christũ mundi lucẽ nũtiabant,cõmemoramus, sine
enim nõ debet sacrificari,extrà de celeb. Miss. c. fi. iuxta
Le. 6. c. ignis in altari meo semper ardebit. Quid lumẽ hu
di significet,& de cãdelabris,dictũ ẽ in prima parte sub

tit.de picturis. Cerei feruntur super cãdelabra,quæ fundan
tũ designant,vt super fundamẽtum luceat coram hominib
lux prædicatorum.Pulchrè ergo candelabra diaconus & su
diaconus ante Euangeliũ præcedũt,quia lex & Prophetæ le
Mat. 18. gẽ gratiæ præcesserunt.in qbusdã ecclesiis sunt tres cerei,qu
rũ medius significat illũ, qui ait:vbicunque fuerint duo v
tres,&c. In aliis septẽ,quia gratia septiformis tota ecclesia il
minatur.De hoc aliàs sub euangelio dicetur. † Turiferariu
verò ceroferarios & alios antecedit,ad notandũ ꝙ turis sig
ficatio sanctis vtriusque testamenti communis est.Per turib
lum autẽ,cor humanũ competenter notatur,quod debet ess
apertũ superius ad suscipiendum,& clausum inferius ad ret
nendũ,habens ignẽ charitatis & thus deuotionis siue suaui
simæ orationis,seu bonorum exẽplorum sursum tendentiu
qđ per fumũ inde resultantẽ notatur. Sicut enim tus in ig
turibuli suauiter redolet,& sursum ascẽdit, ita opus bonu
vel oratio ex charitate,vltra omnia timiamata fragrat. Adh
turibulum cum incenso,corpus Christi suauitatis odore pl
num,carbones spiritum sanctum:tus boni operis odorem
signant.De hoc etiam dicetur in v.parte sub titu. de laudib
matutinis,& infrà sub tit.de turificatione.† Postquam ad a
re ventum est,cerei qui præcesserant postponuntur,vt ostẽ
tur doctores fuisse ante natiuitatẽ,& post illuminãtes. Can
labra verò manib. per acolytos tenentur,donec Kyrieeleis
incipiatur,ad notandum,ꝙ doctor opere debet exercere,
docet,quodq; nõ debet rudem populũ deserere, donec sc
profiteri:Domine miserere.illo verò incepto, deponũtur q
doq; in pauimento,tum quia post acta bona opera humili
re,& esse puluerem recognoscere nos debemus,tum quia
ctores in bono opere & in prædicatione se terram esse cog
scere debẽt.Sed dum officium inchoatur,subleuari debẽt,
qsq; & præcipuè Prælatus se erigere per bona opera debet
cæteri hoc videntes glorificẽt patrem,qui in cęlis est, Adh
Pontifex ad altare perueniẽs mitrã deponit,prout dictum
in tertia parte sub tit.de mitra,deinde cõfessionẽ dicit.† In
Mat. 5. reà verò dum cõfessio fit,subdiaconus tenet librum Euang
liorum clausum ante faciẽ eius,à parte sinistra. Stat quidẽ
sinistrã,quoniã ipse tenet in aliquibus locũ Prophetarũ,q
sæpè in ecclesia legit,tenet librũ ante oculos Põtificis,vt
iugem memoriam habeat Euangelicæ prædicationis,qui c
sus tenetur,quoniã lex Eũãgelica clausa in Prophetis myst
cõtinetur.Cõfessione autem facta Sacerdos librum aperi
osculatur,prout sub ti.de osculo altaris dicetur.† Sanè secu
dum Innocẽt.Papam iij.Rom.Põtifex dum stationalis sol

celebratur, cum sex ordinibus clericorum, de quibus in
.secunde partis dictum est: à sacrario siue à loco vbi se in
& parauit processionaliter progreditur ad altare designãs,
ristus exiuit à patre & venit in mundum. Hic enim proces Ioan. 16.
s ordo generationis Christi seriem repręsentat quam Mat Mat. 11.
s Euangelista describit, in qua sex inueniuntur ordines per
rum à quibus secundum carnem Christus originem traxit
mundum processit, videlicet patriarchæ, prophetę, Reges,
cipes, pastores, & Duces. Abraham patriarcha. Dauid pro-
a. Salomon Rex. Salomõ princeps. Iudas pastor. Zorobabel
c. † Duo diaconi pontificem deducentes, significant Abra-
& Dauid, quibus incarnationis Christi facta est repromis-
Nam illi promissum est, In semine tuo benedicẽtur omnes
es: isti verò pollicitum est, *De* fructu ventris tui ponã su-
edem tuam, propter quòd Euãgelista figuraliter hos duos Psal. 78.
neratione Christi præmisit inquiens: Liber generationis Mat. 1.
ini nostri *Iesu* Christi filij Dauid, filij *Abraham*. Isti sunt 3. Reg. 7.
columnæ, quas vetus ille pontifex in vestibulo templi po
ante ostium: quas ambit funiculus duodecim cubitorum,
t, quos fides duodecim Apostolorum amplectitur, de qua-
n medio Christi ostium credentibus aperitur. † Quatuor
m ministri super pontificem mapulam ferunt in summitati
quatuor baculorum colligatam, & inde ipsi ministri mapu-
nuncupantur, mapula illa, quę diuersis figurata est imagini
sacram designat scripturã, quæ multis & variis est insigni-
ysteriis. Hæc quatuor baculis super pontificem portatur ex
a, quia sacra scriptura quatuor modis super Christum fer-
exposita videlicet historicè, allegoricè, anagogicè, & tropo- Gen. 2.
cè: prout dictum est in procemio primi libri. Hic est fluuius Exo. 25.
adisi, quia quatuor in capita diuisus progreditur: hæc est mẽ
opositionis, quæ quatuor pedibus eleuata subsistit. Super
tificem ergo portatur extensa, vt is venisse monstretur, quẽ
scripserat & prophetæ. Nam ipsemet Christus incipiens à Luc. 24.
e & *Prophetis*, interpretabatur in omnibus scripturis, quę Ioan. 5.
pso erant: propter quod dicitur alibi: Si crederetis Mosi, cre
etis & mihi: de me enim ille scripsit. † Quatuor ministri ma
m ferentes quatuor sunt *Euangelistæ* sacram scripturam
arantes & fidem exaltantes. *Hinc* est quòd in summita-
s baculorum, eorum imagines collocantur, & præferuntur
luminaria cum incenso, quia lex & prophetæ cum Psal-
* Christi pronuntiauerunt aduentum, Christo attestante,
ait, Necesse est impleri omnia illa, quę in lege Mosis, & pro
tis, & Psalmis de me scripta sunt. In maioribus autem solẽ- Luc. 24

nitatibus septem candelabra, coram pontifice deferuntur:
Apoc. 1. quod illud ostenditur, quod *Ioan.* in Apoc. describit: Cõuer
(inquit) vidi septẽ cãdelabra aurea, & in medio illorum simil
filio hominis, vestitum podere, vt ille, per hoc aduenisse m
stretur super quem requieuit spiritus gratiæ septiformis, sec
Esaiæ 2. dum illud *Esaiæ* vaticinium: Egredietur virga de radice Iesse
flos de radice eius ascendet & requiescet super eũ spiritus D
&c. In q̃busdã etiã basilicis circa mediũ † chori manipulus st
pæ appenditur: cui pontifex transiens, ignem apponit, vt in c
spectu populi citò incineretur: per hoc secundum aduent
commemorans, in quo Christus viuos & mortuos, & seculu
per ignem iudicabit. Nam ignis in conspectu eius semper ar
bit. Leuit. 6. & in circuitu eius tempestas valida, Psal. 49. ne v
licet quis malè securus existat, quoniam qui in primo aduer
blanditur, pro secundo exterret, qui enim iudicandus venit
primo, iudicaturus veniet in secundo. Hoc etiam fit, vt ponti
ignem apponens, cõsideret, quòd ipse debet in cinerẽ redigi
ornatus eius in fauillam conuerti, & quod quemadmodum
pa facilè comburitur: sic etiam faciè & quasi in momento pr
1. Ioã. 2. sens transit mundus, & concupiscentia eius: quia (secundum
Iacob. 4. cobum *Apostolum*) vita nostra, vapor est, & ad modicum
Esa. 40. rens, ne fortè qui gloriosus incedit, in temporali gloria delec
tur, nam omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos
ni. Cùm autem iam pontifex appropinquat altari, primicer
stolæ cantorum accedens, dextrum ipsius humerum coram a
stantibus osculatur: quia cùm Christus nasceretur in mund
Angelus ille cum quo facta est cœlestis militiæ multitudo la
Luc. 2. dantium Deum, natiuitatem eius pastoribus patefecit, de q
Esa. 9. dicit *Propheta*: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis
factus est principatus super humerum eius. Porrò tres Sacer
tes, qui pontifici venienti, coram altari reuerenter occurrunt
Mat. 2. inclinantes os eius osculantur, & pectus, significãt illos tres
gos qui venerunt *Hierosolymã*, dicentes: Vbi est, qui natus
Rex Iudæorũ, & procidentes adorauerunt eum, & apertis t
sauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.
geminum quidem osculum geminam in Christo confiten
naturam diuinam, s. & humanam: diuinam, quasi latentem i
ctore, humanam, quasi patentem in ore, quas etiam per ob
munera Magi mysticè figurarunt. Osculum enim signum e
uerentiæ, vt sub tit. de pacis oscul. dicetur. Disponitur autẽ
† processio, velut castrorum acies ordinata. *Nam* maiores &
tiores quasi custodes exercitus præueniunt, & sequuntur, m
res autem quasi debiliores in medio colligũtur, Præcedũt e

Escopi,& presbyteri subsequuntur,pōtifex,& diaconi, in me
colliguntur subdiaconi & acolyti, cantores verò quasi tu-
bines,exercitum præcedunt,vt eum ad prælia contra dæmo-
excitent & inuitent,de quo prælio Apostolus dicit, Non est
nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,sed aduersus Ephe. 6.
spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Vñ buccinate in neomænia Psal. 80.
tuba, in die insignis solennitatis vestræ.†Præmisimus de pro-
cione summi pontificis inde etiam occasione sumpta & de a-
processionibus aliqua subiiciamus. Circa quod generaliter
andum est,quòd sicut in missa legatio Christi pro nobis in
ndum figuratur,& in processionibus nostris reuersio nostra
atriam nostram denotatur,quarum solennitas egressum po
de Aegypto penè in omnibus imitatur,sicut enim populus
per Mosen ereptus est de manibus Pharaonis, sic populus
per Christum liberatur de ore Leonis.Et sicut tabulæ testa
ti de monte Synaï acceptæ sunt à Mose,& corā populo por
.Exod.34.& 35.c.sic liber Euāgelij sumitur de altari & por
r.Illos verò columna ignis præcedebat,& nos lumen cande
ræcedit. Ante turmas illorum signa ferebantur,ante nos
es & vexilla portantur.Ibi prodigia fiebant,& apud nos mi
la non cessant.Illic, Leuitæ tabernaculum fœderis porta-
: & nostri diaconi & subdiaconi planaria & capsas ferunt.
arcaDomini à sacerdotibus portabatur & apud nos scriniũ
feretrum cum reliquiis à presbyteris deportantur. Apud
Aaron summus sacerdos sequebatur ornatus & apud nos
copus infulatus.Apud eos Moses cum virga apud nos rex
sceptro vel Episcopus cum sambuca.Ibi clangor tubarum
trepitus campanarum. Ibi populus armatur,hic clerus sa-
vestibus & populus virtutibus adornatur. Ibi populus as-
ebatur sanguine hic aqua benedicta cum sale.Illis obuia-
malech sanguinem sitiens, nobis turba dęmonum nostrę
semper insidians. Illis suus Iosue victor extitit & noster
victoriam nobis obtinuit.Cùm autem ad aliquam eccle-
processionaliter tendimus,tunc quasi ad terram promissio
ccedimus. Cùm verò ecclesiam cantantes intramus quasi
entes ad patriam peruenimus.Cùm circa ecclesiā feretrũ
campanarum pulsatione portamus quasi cum arca cũ so-
ubarum& cum clangore populi Hierichô circuimus.Hieri
corruit & destruitur cũ in nobis concupiscentia vincitur.
verò de choro ad aliquod altare imus ibiq; stationē faci
significat quod animę ad Christum tendunt & cōtinēter
onsortiis Angelorũ Secundò etiam Dauid† &Salomō nos
ocessiones informauerunt,cùm Dauid arcā Dei in taber

naculum & Salomon in templum cum hymnis & canticis portauerũt,& ſub alis cherubin locauerunt. Sicut Chriſti humanitas aſcendens cœlũ ingreditur,& ab Angelis perenniter adoratur:quem fidelis anima comitatur. Tertiò,etiã in proceſſionib memoramus,quod Chriſtus de ſinu patris venit in mundũ d præſepe ad templũ,& de Bethania in Hieruſalem, & de Hieruſalem in montẽ optantes,vt de mundo reuertamur ad patriam & de vna Eccleſia ad aliam:ſ.de militante ad triumphantem:ſ quentes crucem,i.veſtigia crucifixi:& nos vitiis, & concupiſc tiis crucifigentes.Sequẽtes etiam veſtigia ſanctorum , præcept Euangeliorum,& induti veſtes ſacras,ſ.loricam iuſtitiæ: cingu lum continentiæ,ſcutum fidei,& galeam ſalutis æternæ. Dein
Epheſ. 6. de ſacerdos celebraturus quaſi cõtra ſpiritualia nequitiæ in cœ leſtibus pugnaturus,ſacris veſtibus quaſi armis induitur:pro dictum eſt in prœmio tertiæ partis. In †nonnullis autem Ec cleſiis ſic proceſſio ordinatur,præcedunt nanque ſeptẽ acoly cum luminariis,ſignificantes omnes qui per ſeptiformem ſpir tusſancti gratiã,lumen ſcientię fidelibus miniſtrauerunt,illos quuntur ſeptẽ ſubdiaconi,cum planariis,ſignificantes illos,q per eãdem gratiam plenitudinẽ diuinitatis in Chriſto habita ram corporaliter docuerunt.Et poſt eos ſeptem diaconi repr ſentantes vniuerſaliter omnes:qui per eandẽ gratiam ſpiritua intelligentiam videlicet Euangelicam de Chriſto habueru Et poſt eos xij.priores figurantes omnes,qui fide ſanctę trin tis vel trium,vel quatuor virtutum operibus coruſcarunt,qu comitantur tres acolyti,cum turibulis & incenſo,ſignifican tres Magos,qui Chriſto munera obtulerunt. Deinde ſequi
Apoc. 5. vnus ſubdiaconus codicem Euangelij baiulãs, qui ſignifica gem,qui ideò pontificẽ præcedit,quia lex continens in ſe pa nis Euangelicæ ſacramentũ,præceſſit Chriſti aduentum:& tat illum clauſum,ad notandum,quòd illud fuit in lege ob rum prius quàm agnus ſeptimi libri ſigilla aperiret. Deinde tifex à duobus quaſi in curru vehitur , quem turba comita orando in quo deſignatur,ꝙ populus ſequitur Chriſtũ in cœ in quo comitatu decẽ ſunt ordines,ſ.oſtiarij,lectores, exor ſtæ,acolyti,ſubdiaconi,diaconi,preſbyteri,cãtores, laici,ma & mulieres,quia currus Dei decẽ milibus multiplex,milibu citur ad inſinuãdũ eorũ ꝑfectionẽ. Sed diaconos ſubdiaco & acolytos pręſertim ſecum paratos adducunt iuxta illud;E
Pſal. 67. Mat. 24. ego mitto ad vos prophetas ſapientes & ſcribas. Prophetę diaconi,ſapientes ſubdiaconi,ſcribę acolyti. His ſiquidẽ Ch vicarius & ipſe Chriſtus ĩ publicũ deducitur in modũ adol tularum tympaniſtriarũ. Cùm autem prodeunt cãtores in

cl

ri suscipiunt gratulando cantantes introitum, cum Gloria *Psal. 67.*
xcelsis: nempe cãtores siue clerici in albis exultãtes, Ange
nt qui Christũ ascendẽtẽ, cum gloria & laudibus in altissi-
acceperunt. Duo chori qui laudes concinunt, sunt duo
uli, Iudaicus videlicet & Gentilis, qui Christo veniẽti cum
ibus occurrunt. ipsa verò processio, est via ad cœlestẽ pa-
n. Aqua benedicta præcedẽs, munditia vitæ est. Lumina- *Lucæ 12.*
nisericordiæ opera iuxta illud, Sint lumbi vestri præcin-
& lucernæ ardentes in manibus vestris, &c. Siquidẽ pôti-
seu sacerdos quasi medius collocatur inter clerum & cru-
ræcedentẽ, & populum subsequentẽ tanquam mediatoris
& hominum vices gerens. prætereà maiores in choro & in
essione posteriores sunt: quia salus fit descendenti. Vnde *Lucę 19.*
hæus, princeps publicanorum, quia pusillus erat, cum as-
lisset arborem sycomorum, vt videret Iesum transeuntẽ,
i Iesus, Zachæe descende, quia hodie oportet me mane-
domo tua, at ille descendit, & excepit illũ gaudens in do
uã. iudæi verò in sublimi stãtes erant, & maiores eorũ pri
cathedras in synagogis habebãt. Crux † ergo quasi regale
llũ & triumphale signum in processionibus præmittitur.
ò, vt fugiãt, qui oderunt eũ à facie eius. Psal. 67. Est enim
m victoriç Christi, iuxta illud, Vexilla regis ꝓdeunt, &c.
dæmones victi sunt, vnde illo viso timẽt & fugiunt. Et ꝓ
hoc in quibusdã locis tẽpestatibus aeris opponitur, vt dę
es fugiant & ab aeris cõcitatione desistant. Nẽpè sanctæ
is mysterium, est nostrum signũ & vexillum. Vnde Esa. 2.
m signũ populorum ipsum gẽtes deprecabuntur, & erit se
hrũ eius gloriosum. Secũdò crucis vexillum pręmittitur,
sicut ait Apostolus ad Galat. Absit nobis gloriari, nisi in
e Domini nostri Iesu Christi ꝑ quẽ mundus nobis, & nos *Gal. 5.*
do crucifigi debemus. De hoc etiã sub ti. de euangelio di
Quãdoq; etiã vexilla pręmittũt, vt dicetur in vj. parte sub
e rogationib⁹. † Sanè, vt præmissum est, dum fit processio
panæ pulsantur. Nã sicut Rex terrenus in exercitu suo re-
habet insignia, scilicet tubas, & vexilla, sic & rex æternus
stus, in ecclesia sua militanti cãpanas pro tubis, & cruces
vexillis hẽt, de quo in parte prima sub titulo de cãpanis
m ẽst. Adhuc cãpanarũ strepitus prophetas, qui Christi
entum prænuntiarunt figurat. panni, & alia substernuntur
co, vnde trãsire & ad cantandum processio stare debet, iu
lud Thobiæ penult. plateæ tuæ sternuntur auro mundo,
lido, & in viis eius cantabitur allelu-ia. † illud autẽ scien-
est, ꝙ quatuor sunt solennes processiones. scilicet in pu
rifica-

rificatiõe beatæ virginis Mariæ. in Ramis palmarũ, in Pasch
de quibus in suis locis dicetur: & quarta quæ fit in ascẽsio
Domini, ad repræsentationẽ illius vltimæ processionis, quã
cipuli post Dominũ in die ascensionis eius in cęlum fecerũ
Mat. 28. venientes cum eo ad montẽ oliueti. Vnde assumptus est, vi
Luc. 1. tibus illis, in cuius processionis repræsentationẽ fit process
in dominicis diebus. † Sciendum est enim, ꝙ primitiua Eccl
sia obseruabat diẽ dominicam solennem, vt & modò, & fieb
in ea processio in memoriam Resurrectionis, & obseruab
etiã quintã feriã: & fiebat in ea processio in memoriã domin
cæ Ascensionis: sed multiplicatis sanctorũ festiuitatibus, fui
lata est solennitas quintæ feriæ, & eius processio, per Agapi
Papam in Dominicã translata est, vt à populo tunc ad Eccl
siã cõueniente simul & solenniter valeat celebrari, vt propt
hoc dies Iouis dicitur vulgariter cognata dici dominicę, qu
videlicet antiquitus par solẽnitas fuit vtriq;. In diebus igit
dominicis processionem facientes. Resurrectionẽ domini
memoramus, vt processionẽ per discipulos post dominũ fac
repræsentemus non quod illi eam in dominica die fecerint
præmissum est: Nempè egrediendo & regrediendo ad eũ, q
si de Hierusalẽ redimus ad Hierusalẽ, prout illi fecerunt, &
quimur crucem, sicut illi crucifixum, & licet illi sine Iesu red
runt: nos tamen cũ cruce redimus, pro eo ꝙ ipse dixit, Vo
cũ sum vsq; ad consummationẽ seculi, quæ processio anteq
Mat. 28. tertia dicatur, facienda est, prout in sexta parte sub Ascẽsio
dicetur. † Non est etiã prætermittẽdum ꝙ in Dominicalib
processionibus de nouo duntaxat testamento cantare & v
ginẽ salutare aliquid, quod ad eius laudem propriè pertine
cantare debemus, ex quo etiã consuetudo inoleuit, vt in cla
stris oratoriũ virginis cõstruatur, quam in statione primò
pristina cõsuetudine salutamus. Licet † enim dicatur, ꝙ Chr
stus resurgens prius Magdalenæ apparuit, verius tamen cr
Psal. 86. ditur, quòd matri suæ ante omnes apparuerit, sed Euãgelist
hoc dicere non pertinuit, quorũ officiũ fuit testes Resurrect
nis inducere, nec decuit ad testificãdũ ꝓ filio matrẽ induce
Si enim verba extranearũ fœminarũ visa sunt incredulis de
ramenta, quomodo non magis matrẽ pro filij amore creder
delirasse. & sic Romana sentire videtur Ecclesia, quę in prin
die post Resurrectionẽ scilicet in Pascha, apud beatã mari
maiorem celebrat stationem quasi pręponẽs Hierusalẽ, id e
virginem, quæ vidit pacẽ præ alijs in principio lętitiæ suę. q
circa sicut prima die ad misericordiã suam apud sanctam
riam maiorem præcurrimus, sic & ad eius honorẽ in Domi
calib

tibus processionibus prima statio deputatur, vt eam laudib.
extollentes,& ab eius oratorium festinantes cum sponso dice-
re videamur: Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris: Cantic.4
Mons quidem, est ipsa casta virgo, ad quam filius resurgens va
dit apparendo,& nos adorando Sed non est necesse, quòd si di
catur, quia nunquã disparuit,& quod semel, melius est,&c. Sed
ideò sic ponitur propter rudes,& sensibus tantùm,& non intel
lectu præditos. Postremò notandum est, quòd in quibusdam
Ecclesiis post processionem omnes clerici antè crucifixum ve-
niunt inclinantes illi,& dicentes. Aue Rex noster, benedictus:
& qui pluuialia aut alias solennes vestes portarunt, ante al
tare illas deponunt, primò ad repræsentandum, quòd filij He-
bræorum sternebant vestimenta sua in via ante Christum in
processione sibi Hierusalem venienti facta. Secundò, ad osten-
dendum, quòd diuino vacaturi officio, omnia mundana à men
tibus abiicere debent.

SVMMA.

Confessio cur ante Missam, à sacerdote ineunda. & nu. 2.
Pectus quando, & cur tundamus.
Manipuli impositio in brachio episcopi, quid notet.
Manuum iunctio in confessione quid notet.
Inclinationes sacerdotis in missa, quid notent.
Inclinationes Christi, tredecim in ara passionis.

De confessione facienda in Missa.

CAP. VII.

PRius, quàm † sacerdos vel Episcopus gradus altaris ascen-
dat,& antè quàm sacrum ordinetur officium, ad seipsum *prou.* 18.
reuertens inclinat se ante altare, significãs Christi exinani *psal.* 31
tionẽ, qui inclinauit cœlos & descendit. Psalm. decimoseptimo,
& formã serui accipiẽs exinaniuit, & cõsiderans quod sicut di-
cit Salomon, iustus in principio sermonis accusator est sui, con-
fitetur etiam de illa prophetica consolatione, Dixi confitebor,& *psal* 25.
c. &c. de pœn. d. j. dixi. de peccatis suis cũ adstantib. generali
ter cõfitetur: psalm. illum præmittens ex institutione Cælestini
de c. j. q. j. rite ad hoc conuenientem. Iudica me Deus,&c. vt di
scretus à gente nõ sancta,& ab homine liberatus iniquo ad al-
tare dignus introeat. Petit enim liberari à tentatione, & illumi
nari à gratia, vt patet in ipso psal. Petit etiã à Deo vt det ei quod
offerat, scilicet filium suum quem nisi ei daret prout Abrahæ
fecit, non haberet quid offerret. † Fit ergo confessio, vt purior *Gene.* 22
& sine macula ingrediatur. In quo notandũ est, quia non, vt
quidam minus prouidè faciunt in specie ne cauterizentur con
scientiæ auditorũ, sed in genere confitẽda sunt peccata, quoniã
ista

ista confessio non est occulta sed manifesta & nota, quòd cu
3.Reg.8 in templo Salomonis dedicato sacerdotes dicerent, Confitem
ni Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericord
eius, nebula impleuit domum Domini & obumbrauit faci
sacerdotum, ita quòd se inuicem videre non poterant. Et ait
lomon, Dixit dominus, quòd habitaret in nebula, dixit, id e
opere demonstrauit, quoniam in monte Synai apparuit in n
Luc.18. bula, Israel in nube processit, & ante Mosen in cauerna posi
transiuit in nebulam. †Percutimus autem pectus, cum pecca
confitemur, exemplo publicani, qui pectus suum percutieb
dicens Dñe propitius esto mihi peccatori. In tunsione quide
pectoris tria sunt, ictus, sonus, & tactus, per quæ significant
tria, quę sunt in vera pœnitentia necessaria, videlicet cordis
tritio, oris confessio, & operis satisfactio, quia in trib. peccam
scilicet, corde ore, & opere. Deinde pro circunstantibus or
indulgentiam peccatorum implorans, nam Christus de seci
to patris in mundum veniens, & de vtero virginali procede
patribus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus Hie
salem introiuit, in montem se inclinauit, causam suam con
hominem dolosum, & iniquum Deo committens, & patri co
fessionem fecit, dicens, Confitebor tibi pater cœli, &c. ipse q
que nobis indulgens proprio corpore peccata nostra portau
Mat.2. Sanè pontifici † facturo confessionem subdiaconus manip
lum coram altari immittit. Primò ad notandum quod co
cessa temporalia per manum alienam, puta subdiaconi vel
terius, & non per propriam recipere & administrare debet.
cundo ad designandum, quòd non sufficit oris confessio nisi
boni operis fructus per populum significatus, sequatur. Tert
vt videns se in inferioris ministerij ornamento ornari ani
humilietur. Rursus, ideò pontifex post acceptā casulam, & n
ante manipulum recipit, quia Christus cuius typum gerit, n
prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum design
tur, obtulit, quàm cœlestē haberet cōuersationē, quæ per ca
lam figuratur, prout in parte tertia, sub dalmatica dictum
Sacerdos verò econtra, ante indutam casulam manipulum
mit, quoniam cœlestem conuersationem adipisci nequit,
prius sanctorum operum manipulos portet. Adhuc ponti
postquam ad altare peruenit, manipulum recipit ad notand
quod tunc demum bonorum operum effectiuum præmi
percipiemus, cum ad æterni tribunal iudicis perueniemus.
†Sacerdos autem, dum facit cōfessionē, & etiam sæpè in Mi
officio manus iungit, quæ manuū iunctiones deuotionē si
ficant. Et quia illa in aliquo est maior, in aliquo est minor, id
cer

rtus manuum iunctionum non est numerus determinatus. ursus sacerdotis manuum iunctio, significat omnium bono- in à Deo fluentium in ipso vnitatem & coniunctionem. Et ia infinita bona infinitis & indeterminatis modis possunt a eo procedere; ideò manuum iunctionū sacerdotis numerus terminatus non est. Inclinationes † verò sacerdotis in officio issæ secundū morem quarundam ecclesiarum sub certo nu- ero perstringuntur: quoniam regulariter octo vicib. profun coram altari & tredecim vicib. mediocriter super altare in- nat. Octo profundas inclinationes ante altare, facit ad referē s gratias ipsi Christo, de octo principalib quæ egit ante sui molationē, quam sacerdos in officio figurat altaris. Primum t admirabilis incarnatio. Secundum, fuit discipulorum gra- ta vocatio. Tertiū, dæmonis in tentationib. superatio. Quar n, miraculorum operatio. Quintum, infirmorū sanatio. Sex- n, mortuorum resuscitatio. Septimum, omnium quæstionū, propositorum per suam sapientiam determinatio. Octauum ltaris populorum instructio, & quæcunque ante sui immo- ionem egit ad hæc octo secundū Bern. reduci videntur. Tre im vero inclinationes mediocriter facit. super altare: quia ristus tredecim fecit in ara crucis, sumendo arā crucis pro o tempore suæ passionis, quòd incedit in hora captionis. Pri im Iudę fuit † proditoris discreta redargutio, dicentis, Iuda, ulo filium hominis tradis? Secundum fuit ipsius captionis impræbitio, dicentis eis. Quem quæritis? qui responderunt, um nazarenum, quibus respondit: Ego sum. Tertium falsis *Lucæ. 22* ibus, & regibus mansueta responsio. Quartum sputorum & *Ioan. 18* borum sine murmuratione toleratio. Quintum in his, quæ it & audiuit nulla sibi vel aliis data perturbatio Sextum dis uli eum ter negantis culpæ condonatio. Alia verò septem merat Ambrosius ab eo, in ligno crucis facta dicens, Actor tatis in cruce pendens officia diuidebat, persecutionem A- tolis, pacem discipulis, corpus Iudæis, spiritum patri, para- nphum virgini, paradisum latroni, & infernum peccatori. ula quoque sub certo numero fiunt, prout dicetur in quar articula canonis.

SVMMA.

Turificatio altaris, quid designet.
Christus omnes orationes non exaudit. *3 Tus orationē significat.*
De incenso benedicendo, & in turibulum mittendo.

CAP. VIII.

1 Ost factam confessionem, & datam absolutionem † pontifex vel sacerdos prius quàm dicat, Deus tu cōuersus, &c.

incen

incenſum cum benedictione in turibulo apponit repræſentā
quòd legalis ſacerdos ferens ſanguinē, & carbones cum tim
mate in turibulo orās ponebat,vt fumus eū obumbraret: p
dictum eſt in procœmio huius partis. Per hoc etiam illud in
nuans,quòd Angelus venit,& ante altare ſtetit habens turib
lū aureum in manu ſua:quod impleuit de igne altaris, & da
ſunt ei incenſa multa,vt daret de orationibus ſanctorum.Sa
Angelus,eſt Chriſtus,turibulum aureum, corpus immacul
tum,altare eccleſia,ignis,charitas,incenſum,oratio,ſecundu
Pſa.140. illud Propheticum,Dirigatur oratio mea,ſicut incenſum in c
Apoc.8. ſpectu tuo.Venit ergo Angelus,id eſt, Chriſtus,qui ſtetit an
altare,id eſt,in conſpectu Eccleſiæ, habens turibulum aure
id eſt,corpus immaculatum,plenum igne,id eſt,charitate &
ta ſunt ei,ſcilicet à fidelibus,incenſa multa,id eſt, orationes
daret,id eſt,repræſentaret eas patri de orationibus ſanctoru
Et † nota,quia non dicit orationes,Chriſtus enim non omn
orationes exaudit,ſed dicit de orationib.de illis videlicet q
pertinent ad ſalutem.vnde cùm Paulus ter Dominum rogaſ
2.Cor.2. vt ab eo ſtimulum carnis auferret,reſpōdit ei Dominus, Suf
cit tibi gratia mea.Nam virtus in infirmitate perficitur.Epiſc
pus ergo vel ſacerdos thus in turibulo apponit, quia Chriſt
orationes inſpirat animo, vt per ipſum offeratur incenſum
odorem ſuauitatis,ſacerdos autem miniſter incenſum rep
ſentat Epiſcopo,vel diaconus ſacerdoti,qa lex illud pretioſ
timiama confecit,quod in odorem ſuauitatis altiſſimo offer
De quo Dominus ſubdit in Exod.30.cap.Talē confectionē
facietis in vſus veſtros,quia ſanctum eſt domino,& homo q
cūque fecerit ſimile,vt odore illius perfruatur,peribit de p
lis ſuis.Et ex hoc verbo fuerunt qui dicerent , ꝙ ſi oblato t
& benedicto ſupra altare turibulum deſcēdat ab altari ad c
cos vel laicos,tunc aliud intus ſine benedictione apponend
eſt,& omnibus tam clericis,quàm laicis offerendum,tanqu
1.Cor.3. illud ſpectet ad latreian,iſtud ad Douleian Melius tñ ſecūd
ſpiritum,quā ſecundū literam,intelligitur , nam litera occi
ſpiritus viuificat,& propter præmiſſam etiā cauſam odor tu
benedicti non datur in eccleſia ſponſo & ſponſæ.Per † cōcre
tionem vel conſecrationem verò turis ſignificatur,quòd ſa
dos orationē feruentem & deuotam debet habere.Thus en
virtutē habet aſcendēdi,ex fumi leuitate,conſolidandi ſui c
litate,conſtringendi ex glutinitate,confortandi ex aromati
tate,ſic dum oratio aſcendit in Dei memoriam, animam c
lidat,quantum ad culpam præteritam,impetrādo medelam

c

ſtringit,quo ad cõmittendi licentiã,cõfortat quo ad præſen
impetrãdo tutelã,de quo etiã dictum eſt ſub tit.de acceſſu
t.ad al.& dicetur ſub tit.de turificatione.Nauicula verò,in
incenſum reponitur,deſignat,quod per orationẽ quã incẽ
ſignificat,de huius mũdi mari magno,& ſpacioſo,ad cœle
patriã ſatagamus nauigare. Vnde in prou. *Facta eſt quaſi* Prou. 31
s inſtitoris portãs de longè panẽ ſuũ. Poteſt etiã dici p̃ tu-
lũ,cor hominis,per ignem,feruor deuotionis,per incẽſum,
iones offeruntur,quæ per Angelum ad Deum perferuntur,
it. Vaſcula quibus ignis recipitur,ſunt filij,qui corda patrũ
ite,& fluentia imitantur, & flammã cœleſtis ſacrificij,quã
oximorum mẽtibus aſpiciunt, in ſuis aſcendere ſatagunt,
umẽta verò,quibus ignis ad altare portat̃, ſunt prædicatõ
ui exemplis ſãctorũ charitatis ignẽ portant,& ĩ corda fi- Luc. 1.
m transferunt,quæ corda patrum in filios conuertunt. Tu
lum autẽ q̃d ſignificet, dicetur ſub titulo de Turificatione.

SVMMA.

)ſculum altaris,quid notet. Item Euangelij.nu.2
)ſculatur miniſtros Epiſcopus. Et qua id admonitione.Idque variò.
m.4.& 5.

De oſculo altaris,& libri. CAP. IX.

Oſt immiſſum in turibulo incenſum ſacerdos ſeu Epiſco-
pus dicto,† *Deus tu conuerſus*,&c.ſacrum oſculatur alta
re,vt notetur pacificatio cum Iudæis, & ad deſignandum, Cantic.1.
d Chriſtus ad nos veniens ſanctam ſibi copulauit eccle-
,iuxta illud Epitalamicum,oſculetur me oſculo oris ſui. In
lo ſiquidem,os ori ſuo coniungitur, & in Chriſto non ſo-
humanitas,eſt vnita diuinitati, verum etiam ſponſa copu-
eſt ſponſo,iuxta illud propheticum, Quaſi ſponſam deco- Eſaie.61
: me corona,& quaſi ſponſam,ornauit me monilibus.Rur-
uando prophetalis verſus introitus à cantore incipitur,
dos ad altare aſcendens illud oſculatur, quia Propheta-
teſtimonio Chriſtus venit in mundum, & ad paſſionem al
.Quoties autẽ in officio Miſſæ oſculetur altare, et in qua
: eius oſcula fiant,& quare manibus ſuper illud depoſitis,
are ſigno crucis in locis oſculandis prius impreſſo, dice-
ub quarta particula canonis. In hoc autem loco altare ſi-
cat populum Iudaicum. Codex † verò Euangelij ſiue
geliũ,populum gentilẽm,qui per Euangelium credide-
leò ergo Epiſcopus vel ſacerdos euangeliũ,& altare oſcula
uia Chriſtus vtiq; dedit pacẽ quando lapis angularis fa-
,fecit vtraq; vnum.Poteſt etiam dici,quòd ſubdiaconus li-
n Euangelij,qui clauſus portabatur,offeret Epiſcopo, vel

O

sacerdoti,ille verò ad altare perueniens,illũ aperit,ab in sinu
dum illud,quod in Apocal.describitur, quòd nemo dignus
aperire librũ,q intus erat scriptus,& foris sigillis septem sig
Ephes.2. tus,nisi Leo de tribu Iuda,clauis Dauid, qui librum aperuit
Apoc. 5. septem eius signacula soluit. Per altare verò Ecclesia signat
Exod.20 iuxta illud Exod. Si altare lapideum feceris mihi,non ędifica
illud de sectis lapidibus. Per sectionẽ lapidũ in altari,diuisio
filiorũ reprobat ecclesia,ne videlicet per errores & scismata
uidantur. Liber ergò aperitur,cũ Episcopus ad altare perue
Lucæ 8. quoniam vbi Christus primitiuã Apostolorum congregauit
clesiã,docens & prædicans scripturæ mysteria reuelauit, dic
Vobis datũ est nosse mysterium regni Dei, cæteris autẽ in
Luc.24. rabolis. Vnde post resurrectionẽ aperuit illis sensum, vt int
gerent scripturas. Rectius igitur facit Episcopus cũ ipseme
perit librum Euangeliorũ,licet & Christus per ministros
patefecerit mysteria scripturarum. Libro verò aperto illum
culatur à parte sinistra ad designandum,quòd prædicatore
Ioan.14 conciliauerũt & obtulerũt gentes Christo , quibus ipse pe
non prædicauit, licet & ipse per se pacem in Euangelio pr
Ephes.2. cauerit,dicens,Pacẽ meam do vobis,&c. Quia verò ipse et
in cruce pendens pacem fecit,ideò mox transitus ad dext
cornu altaris,signat se signo crucis,quia vt ait Apostolus a
phes. Christus pax nostra vtraq; fecit vnum, duos ac diue
parietes,id est,populos copulans. Post hoc codex Euangeli
per altare clausus ponitur,ꝙ quantum ad hoc significat H
salem prout sub Euangelio dicetur. Deindę † Rom. Pontife
etiam alij quidam)conuersus osculatur diaconum, vt osten
Psal.71. pacem illam in aduentu Christi venisse,quam Prophetæ pr
serant.vnde Dauid,orietur in diebus eius iustitia, & abun
tia pacis,donec,&c. Et alius propheta, Pax erit in terra n
Luc. 2. cùm venerit. Et ideò Christo nascẽte,vox intonuit per Ang
Et in terra pax hominibus bonę volũtatis. Osculum enim
doque pacem significat,prout dicetur sub tit. de osculo p
Diaconus verò statim se inclinans osculatur pectus eius,
Ioan.13. gnans quòd inspiratione diuina prophetæ pacem prædixe
turam. Nam & Ioannes super pectus Domini recumbens E
gelij fluenta de ipso sacro dominici pectoris fonte pot
xciij.di.legimus. In † nonnullis verò ecclesiis Episc
primum osculatur ministros, posteà altare,deinde Eua
lium,quoniam Christus primum reconciliauit sibi Apost
posteà Iudæos,deinde Gentiles. In quibusdam etiam
offert osculum pacis cãtoribus,quasi retrorsum implens
pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Dat qu
pr

ſentibus,relinquit abſentibus,nec ante oſculum pacis can
s dicunt,Gloria patri,quia fides trinitatis non ante claruit,
n ſe Dominus inclinauit,& nos reconciliauit,&trinitatem
Apoſtolos prædicari mandauit.Et ideò oſculo dato Epiſco
innuit eis vt dicāt,Gloria patri & filio & ſpiritui ſancto,ſi-
:rat in principio,& nunc & ſemper,& in ſecula ſeculorum, *Ioan.14.*
n.Ecce quid cantor annunciat, ſcilicet quòd corda patrū
uertantur in filios. Abraham tres vidit, & vnū adorauit.Sic
tet nos filio eius credere,trinitatem in vnitate. *P*oſt datam
pacem cantor dat ſanctæ trinitati gloriam ; quaſi diceret *Lucæ.1.*
imus gloriam Deo patri & filio & ſpiritui ſancto, quia pa-
quam prophetauit per ſanctos ſuos prophetas , nobis in
iſſimis temporibus dignatus eſt oſtendere.Quādo verò di-
icut erat in principio,diaconi ad altare procedunt, & iterū
rtuntur ad Epiſcopum,in quo figuratur quòd ideò Apoſto
morti tradiderunt,vt Chriſti corpori adunarētur.Prius au
ſteterunt cum Epiſcopo ante altare inclinati, ſed cum ver
pſe incipitur,ſe erigunt,quod chorus ſanctorum martyrū
nouiſſimā tribulationem in conualle lachrymarum,mane
Poſteà verò martyrio coronati erecti ſtabunt liberati,& ſe-
anteDominum ſemper.Oſculo autem dato,rurſus diaconi
tificem orant , quaſi dicant,Domine doce nos orare. *In*
uſdam † etiam eccleſiis diaconi bini & bini latera altaris
inſecus ſiue alternatim obſculātur,eò quòd Dominus Apo *Lucæ.10*
os binos miſit ad prædicandum,dicens eis : in quamcunq;
num intraueritis,dicite,pax huic domui,qui reuerſi ſunt ad
iſtum ſicut diaconi reuertuntur ad Epiſcopum.

SVMMA.

Turificatio quid ſignificet, & nu.4.
Turibuli forma & ſubſtantia. 3 *Vniones in Chriſto treis.*
Altare cur incenſetur.
Sother, papa.

De Turificatione. CAP. x.

POſt datum † oſculū,Epiſcopus ſeu ſacerdos accipiēs de ma
nu diaconi turibulum ſacrum incenſat altare,quia Chriſt9
corpus aſſumēs,de genere prophetarum,factus ex ſemine
uid,ſecundū carnē ſuis orationib.fouet Eccleſiā,ſecundum
od orat in Euangelio,pater ſancte ego pro eis rogo,& non
eis tantū,ſed pro illis,qui credituri ſunt per verbum eorū.
ôd autē diaconus poſtea turibulū accipit,vt incēſet Epiſco *Rom.1.*
m vel ſacerdotem,moraliter inſtruit,quòd ſi dignè volumus
enſum orationis offerre,turibulum incarnationis debemus *Ioan.17*
ere,nam ſine fide mediatoris,homines Deo placere nō poſ-

ſunt:ſed iuxta verbum promiſſionis ipſius ſi quid petierint
oratione,credentes,accipient.Per turibulum enim verbum
cipitur incarnatū.Nam ſicut† in turibulo pars ſuperior,& in
rior tribus catenulis vniuntur,ita in Chriſto tres ſunt† vnion
quibus diuinitas,& humanitas vniuntur,vnio carnis ad anim
vnio humanitatis ad carnem,vnio diuinitatis ad animam. Q
dam enim quartam vnionem aſſignāt,videlicet diuinitatis
compoſitum ſimul ex anima,& carne,vnde & quædam turil
là quatuor catenulas habent.De hoc etiam turibulo Moſes
Num.16 quit ſpecialiter ad Aaron,Tolle turibulum, & hauſto igne
altari,mitte incenſum deſuper.Eſt & alia in turibulo conſid
ratio,prout in tit.de acceſſu pon ad al.tactum eſt.Rurſus† id
turificato altari Epiſcopus vel ſacerdos turificatur,ad ſignif
dū,quòd ſicut Chriſtus eſt altare & hoſtia?ſic eſt Pontifex&
cerdos,cui eſt orationis ſacrificium offerendum, quia verò
doratur non ſolùm inquantum Deus,ſed etiam inquantum
pſal.15. mo:ideò in quibuſdam eccleſiis pōtifice turificato,altare, à
Cor.2. cono circum circa turificatur,vnde pſalmus, Circundabo a
Apoc.8. re tuum Domine,Sanè turibulū aureū, ſignificat ſapientia
quia omnes theſauri ſapientiæ Dei in eo fuerunt aſconditi.
de ſtetit Angelus iuxta altare habens turibulum aureum,&
ta ſunt illi incenſa,id eſt, Chriſti reſurgens carnem habuit
poteſtate.Argentum ſignificat Chriſti carnem ab omni la
mundā & munditia renitentem.cupreum,fragilē,& mortale
ferreum reſurgentis fortitudinem. Si quatuor habet cater
las,demonſtrat eum ex quatuor elementis conſtare, vel qu
tuor virtutibus, ſcilicet iuſtitia,prudentia,fortitudine, & te
perantia decorari. Quinta quæ partes diuidit,animam de
gnat,quæ ſe in morte à carne illo triduo ſeparauit. Si verò t
habet catenulas,figurat animam,carnem & verbū in vna co
nire perſona.Quarta quę partes ſeparat,poteſtas eſt qua ani
ſuam poſuit pro ouibus ſuis. Si vna tantum catenula ſuſt
tatur,deſignat quòd ſolus de virgine generatur, quódque
lus eſt inter mortuos liber.Circulus cui hęc omnia innect
tur,eſt deitas, quæ nullo termino clauditur, à qua hæc om
continentur,& operātur.Præter myſticam † etiam rationem
hoc incenſatur altare,vt omnis ab eo nequitia dæmonū p
pellatur.Fumus enim incēſi valere creditur ad dæmones ef
Thob. 6. gandos.Vnde cùm Thobias interrogaſſet Angelum quot re
dia haberent ea quæ de piſce iuſſerat obſeruari,Reſpon
cordis eius particulam ſi ſuper carbones ponas , fumus e
omne dæmoniorum genus extricat.Sother† papa.xxiij.diſt.
cratas.ſtatuit ne moniales incenſum circa altaria ferant.

SVMMA.

acerdos qualiter se disponere debet initio Missæ.
acerdos, initio Missæ cur ad dextrã altaris partẽ primũ deflectat.
piscopi & superiores Missam auspicantur, remoti ab altari ad
xtrum latus vergentes. Et quibus id de causis. nu. 4 5. 6 7.
Anacletus papa, item, Lucius, statuerunt ministros plures Episco
celebranti. Et quibus causis ducti. 9 Puluinar Missale,
id notet.

ualiter Episcopus vel sacerdos, & ministri ad altare
stare debent.

Vrificatione † peracta. Episcopus vel sacerdos ad dextrã
altaris partẽ se trãsfert: ibi vna cum ministris planè offi
ciũ, & Kyrieeleison dicit, qui trãsitus de medio altare in
ã partẽ, significat Christi transitũ de passione per resurre
em ad vitam æternam. Item à læua transiens in dextram
tur Christum ingredientem mundũ, læuam enim tetigit
tus quãdo tẽporalem assumpsit vitã, ad dextrã iuit, quan
rnẽ assumptam ad Dei dexterã eleuauit. Rursus per hoc,
† accedens ad altare prius dexteram illius partẽ petit, in-
quod Emanuel in lege promissus prius venit ad Iudæos
d gẽtiles, Iudæi enim tunc propter legẽ in dextra parte
nt, gentiles verò quasi in sinistra, quia idola colebant. Sa
s ergo sacris vestibus ornatus, Christũ carne nostræ hu-
atis vestitũ significat, veniẽs ad altare, Christũ de cœlis
e ad populum, vt eum saluaret designat. deinde in dextrã
ns, designat ꝙ Christus in mũdũ veniẽs, venit ad Iudęos, -
ibus voluit nasci. Beata enim Maria, Iudæa fuit: de hoc
tu dicetur sub tit. de mutatione sacerdotis & ordine. et
ꝙ licet domino Papę celebranti vel missam audienti, le-
à capellanis suis introitus & kyrie, & gloria in excel-
credo, & sanctus, & agnus Dei, non tamen graduale vel
-la, vel tractus, vel offertorium, vel postcommunio: pro
òd illa instructoria sunt & introductoria quibus ipse
et. illud autẽ notandũ est, ꝙ sacerdos stat erectus ante
, ad notandũ, ꝙ Christus venit suos regere inuincibili do
, & respicit versus oriẽtẽ, quia Christus nõ suã, sed patris
tatem quæsiuit, nec respicit retrorsum, tũ quia Christus
patris faciẽ intuetur, iuxta illud, Scio vnde venio, & quo *Ioan. 8.*
, tum quia nemo mittẽs manũ ad aratrũ, & respiciẽs tetro *Luc 9.*
r, Dei extra de voto. magnę. imò ad populũ dorsum vertit
: sentãs, quod Dominus ait ad Mosen, Videbis posteriorã
faciẽ autẽ meã videre nõ poteris. Exod. 5 3. cap. † episcopi *Exod. 38*
n & superiores, celebrantes nõ ante altare, sed remoti ab

illo ad dextrum, eius latus vsq; post dictum offertoriū man
quod fit primò ad repræsentandum ꝙ ex latere Christi
per altare significatur, initium nostræ redemptionis fuit. †
cundò fit hoc, nō solum ad maiorem solennitatem, vt per
à minoribus sacerdotibus discernantur. Verum etiam fit
quia ipsi in missa repræsentāt non solum Christi dignitat
excellētiam aut eius oblationem: verum etiā humilitatē &
dientiā in ipsa sui oblatione & consecratione. Siquidem C
stus quantum ad sui dignitatē, est patri æqualis, & sedet à
tris Dei patris, prout in symbolo legitur, quod repręsentat
latus, stans ante oblationem, ad dextrum latus altaris. In
verò oblatione, Christus pro nobis factus est hostia, & i
pręlatus eius vices gerens, ex tunc ipsi altari, quod aram
cis insinuat, debet totaliter inhærere. † Tertiò quoniam p
torum actus esse debent incitamento subditis ad doctrin
ideò vsque tunc manet ab altari separatus, & ex tunc m
lauandum & turificandum & sacrificādū ad altare acced
ostendat quæcunque in missa præcedunt solennitates &
des esse, de conse. di. ij. panis est. Sed tunc deinde ad essen
seu substātialia peragēda accedit. Quartò, in † hoc repra
tat, ꝙ legalis Pontifex intrans in sancta sanctorum, carb
ferebat, & sanguinē, prout tactum est in procemio huius
tis † Quintò fit hoc ad repræsentandum quod ait Prop
Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Don
nā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sacerdos
Christum repræsentans, sedet à dextris altaris Deum pa
hoc loco signantis, donec ad cōsecrandum hostiā acceda
quā fracta sunt tartara, & inimici dæmones deuicti & qua
bellum pedum positi. Ministri verò, scilicet diaconus, & s
conus, retro illum ad altare stantes, qui tamē inueniend
cesserunt, signantes martyres, qui in veteri testamento fu
post Domini natiuitatē dignè coronantur, & ad quācū
ris partē ille transierit, ipsum retro stātes sequuntur, vt o
Ioan. 12. impletū esse, quod Dominus admonuit, dicēs, Qui mihi
strat, me sequatur, & vbi ego sum, &c. intēdentes semp
solicitè in illū, ad notandū quòd fideles, quāuis adhuc
vita positi, tamen æternitati Christi semper intēdunt. in
dam etiā ecclesiis illo se vertēte, ad populū illi similiter
tunt, & illo se cōuertente ad altare, se similiter cōuertu
Christus ab oratione ad ꝑdicationē, aliquādo verò ecō
dum viueret, se cōuertit: quod designat versio ad populi
uersio ad altare. in quo quidē imitādus est à prædicator
ꝑ ministros ipsos cōgruè designātur. Anacletus † Papa d

.j.Epiſcopus.ſtatuit ꝙ Epiſcopus Deo ſacrificans,ſecum te-
habeat diaconos,qui oculi eius dicuntur,& ſubdiaconos re
ólq; miniſtros:qui ſacris induti veſtibus in fronte,i.antè &
rgo,& preſbyter à regione,i.à parte dextera,læuáque, con-
corde,humiliato ſpiritu,ac prono ſtent vultu,cuſtodientes
à maliuolis hominibus,& cõſenſum præſtantes ſacrificio.
ecundum Lucium papam de conſec.diſ.j.iubemus.cum nõ
rant,quia propter maliuolos oportet illum habere bonum
monium ab his,qui foris ſunt,ſtatutum eſt etiam , vt cele-
miſſam habeat à tergo vicini ſolaminis adiutorẽ,prout di-
n eſt in procemio huius partis.Et ideò in quibuſdam eccle-
aliqui diaconi ſtant poſt Epiſcopum,quaſi orantes,vt eum
antur vſque ad mortem,& cum eo tráſeant ad vitam æter
.Maior tñ pars in dextera parte moratur altaris & minor in
ſtra,quia vtrũque petit eccleſia,ſ.& temporalem benedictio
,& æternam,vt ibi ſic tranſeamus per bona temporalia, vt
amittamus æterna.Cæterùm,dicti miniſtri retro ſtantes in
ati ante facies ſuas,vſque in finem dominicæ orationis per
erant,ſignificantes illos Apoſtolos,qui in paſſione Dñi ma-
tribulatione oppreſſi,non audebant ſe erigere,vt Chriſti di
ulos ſe eſſe confiterentur. Stabant tamen in facie fidei,ſed
teà eriguñtur,ſicut dicetur ſub.ij.partic.canonis ſuper verbo
is quoque.ſignantes etiam chorum ſanctorum martyrũ in
alle lachrymarũ ante nouiſſimam tribulationẽ manẽtiũ,po
eriguntur , quia illi poſteà martyrio coronati ſtant erecti,i.
omni tribulatione liberati.Adhuc ſtantes facie inclinati , ſi-
mulieres,quæ de cœnaculo ad monumentũ vultibus de
ais,currebãt in Chriſti amore ardentes.Sanè ſacerdos † mi-
e: inter moras puluinar molle miſſali ſupponit , ad notãdũ,
euotum & molle cor & quod facilè diuinã impreſſionem re
at, ſupponi debet iugo Domini & cœleſtium præceptorũ,
ta illud ſapientis,Suſcipiat verba mea cor tuum,&c.vt in eo
itus Domini requieſcat.De hoc etiã ſub Euangelio dicetur.

SVMMA.

Kyrie eleyſon, quid ſignificet, & cur nouies dicatur.nu.2.
Peccatum, in quotuplici ſit differentia.

De Kyrie eleyſon. CAP. XII.

TRanſlato in † dexterã altaris partem epiſcopo ſeu ſacerdo-
te,deinde quia tẽpus plenitudinis , & annus benignitatis
aduenit,ſicut prædictũ fuit à Pſal.Tu exurgẽs Dñe miſere Pſal. 91.
s Syõ,quia venit tẽpus miſerẽdi eius,cógruè chorus laudat
uocat trinitatẽ triplicãdo Kyrie eleyſon. Ideò aũt poſt in-
tũ dr̃ Kyrie eleyſon , quia ante omnẽ orationẽ ſacerdo

necesse est misericordiam Dñi implorare. Siquidem Kyrie eleyson, Græcè interpretatur Dñe miserere. Nam Kyrie sonat Dñe, eleyson miserere: & inde Christe eleyson. i Christe miserere. Vnde propheta: Miserere nobis, te enim expectamus. Dicitur † autem nouies: primò vt ordo humanus ex hominibus reparatus, nouem associetur ordinibus angelorum. Secundò vt ecclesia perueniat ad societatem nouem ordinum angelorum. Tertiò, contra nouem genera peccatorum. Est † enim peccatum originale, veniale, & mortale, item peccatum cogitationis, locutionis, perpetrationis. item peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis: fragilitatis, per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam: malignitatis, per inuidiam. Hoc est peccatum in patre: peccatum in filium, peccatum in spiritum sanctum. Adhuc ideò dicitur ter ad patrem, Kyrie eleyson, ad filium autem ter, Christe eleyson, & ter ad spiritum sanctum, Kyrie eleyson, sed ad patrem & spiritum sanctum sub eodem tantum vocabulo, quia pater & spiritus sanctus sunt eiusdem tãtum naturæ, ad filium verò sub alio, quia filius & si sit eiusdem naturæ cum illis, est tamen & alterius, vt geminæ gigas substantiæ. Propterea, ideò dicit ter quantum ad patrem, ter quantum ad filium: ter quantum ad spiritum sanctũ, vt notetur pater in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque. De hoc dicetur in v. parte sub tit. de prima, & in medio mutatur Kyrie in Christe, vt notet duas esse naturas in Christo. Rursus Kyrie eleyson ter triplicatum, significat preces patrum vet. testa. multiplicatas, ad hoc vt gratia summæ trinitatis per aduentum Christi eos consociaret nouẽ agminibus angelorum. Est † autẽ magna istorum verborum efficacia. Legitur enim ꝙ dum *B. Basilius* Kyrie eleyson clamasset, porta Ticinæ siue Papien. ecclesiæ sunt apertæ. Rursus B. Geminianus Kyrie el. clamante, quinque Reges conuersi dicuntur in fugã, vnde fortè significat aliud, quam Dñe miserere. quod tñ nos ignoramus. In quibusdam ecclesiis statim post vltimum Kyrie el. subiciũt imas, quod verbum Græcum sonat latinè nobis. Et sensus est, Kyrie eleyson imas, i. potentia diuina miserere nobis. B. Gregorius instituit Kyrie el. nonies & à clero tãtum publicè in missa cantari, quod prius apud Græcos simul à clero & populo cantabatur. Siluester verò Papa illud de Græcis assumpsit.

Esai. 33.

SVMMA.

1 *Gloria in excelsis hymnus, à quo, & quo loco dicatur. Et eius hymni excellentia. nu. 3.*

2 *Christus dissoluit triplicem inimicitiam, quæ intercesserat ante suum aduentum.*

Hilarius Pictauien. quid addiderit ad hymnum, Gloria in excelsis.

Simacus Papa. 6 Innocentius tertius, quid statuerit in rē sacrā. Bethleemitani Episcopi priuilegium.

De Gloria in excelsis. CAPVT XIII.

D Icto Kyrie el. mox Sacerdos vel pontifex ex institutione
Thelesphori papæ inchoat † hymnum, Gloria in excelsis
Deo, quem Angeli auditi sunt decantare, sicut legitur in
ngelio Lucæ, qui Angelorum hymnus perhibet testimoniū
orali Christi natiuitati. Sanè Sacerdos primus & solus illū
oando pronuntiat, qui Angelum magni concilij repræsen-
lam ortum Saluatoris solus Angelus, cuius personam ipse
, primò nuntiauit, vnde Lucæ, *Ecce* euangelizo vobis gau- *Luc. 1.*
magnū, quod erit omni populo, quia hodie natus est, &c.
lm inchoando stat ante medium altaris, in hoc cōmemo-
ꝙ dum medium silentium tenerēt omnia, natus est in me *Sap. 18.*
. pro hominibus *M*essias quem prophetæ prædixerant, re-
ntans etiam, ꝙ Angelus Christi natiuitatem pastoribus an
ians stetit in medio eorum: & incipiens eleuat manus pro-
ausas scriptas in seq. tit. ad fin. Item incipiens vertit se ad
ntem, tum quia Angelus ab Oriente venit in Bethleem, tū
ad orientem Dn̄m adorare solemus. Tertiò inchoans stat
medium altaris, ad notandum, ꝙ Christus mediator fuit in
os & Deum. x. di. qm̄ per cuius mediationem Deo pacifica
nus. Chorus verò concinendo respondens, gerit personam *Luc. 1.*
tudinis, de qua in Euangelio sequitur. Subitò facta est cū
elo multitudo cę. mi. lau. de. & di. gloria ī altissimis Deo, &
ra pax hominibus bonæ volun. &c. de conse. dist. j. nocte.
nus autem iste non tantum est Angelorum, sed etiam ho- *Luc. 13.*
m congratulantium, ex eo quod mulier illa quæ drachmā
derat decimam, iam lucernam accenderat, vt drachmam
tam inueniret, & pastor dimissis nonaginta nouē ouibus
erto iam venerat, vt quæreret cētesimam ouem amissam.
natiuitatem enim Christi, tres erant inimicitiarum † par-
imus inter Deum & homines. Secundus, inter Angelum
minē. Tertius, inter hominē & hominē. Homo nanq; per
edientiā creatorē offenderat, & per suū casum restauratio-
Angelorū impediuerat, atq; per varios ritus se ab homine
auerat. Iudæus nanq; cæremonias excolebat, Gentilis ido
exercebat, sed veniens pax nostra, fecit vtraq; vnū, & hu-
di parietes destruxit. Abstulit. n. peccatum, & recōciliauit
nē Deo, reparauit casum, & recōciliauit hominē Angelo,
ixit varios ritus, & recōciliauit hominē homini. Restaura *Eph. 2.*
go, secundum Apostolū, quæ in cęlis & quæ in terris sunt, *Eph. 1.*
hoc illa cęlestis militiæ multitudo psallebat, Gloria in ex *Luc. 2.*

celsis Deo,i.Angelis,qui nunquã peccauerunt , nec discordiã
cũ Deo habuerunt.Et in terra pax à Christo facta hominibu
videlicet Iudæis,& Gẽtilibus bonæ volũtatis, qui vsq; ad Ch
sti natiuitatẽ propter peccata sua cum Deo & cum Angelis di
cordiã habuerunt.Hinc ẽt est,ꝙ Angelus loquitur,& congau
det pastoribus , quia pax est inter Angelos & hoĩes reformat
nascitur Deus homo,quia pax est inter Deũ &hominem resta
rata:nascitur in pręsepio bouis & asini,quia pax est inter hom
nes & homines reparata.Per bouẽ.n.Iudaicus:per asinũ,Gẽt
Deu. 22. lis populus figuratur:secũdũ illud,Nõ arabis in boue & asino
Esa. 1. Iudæo,s,& Gentili.xvj.q.vij.in noua.Et iterum: Cognouit bo
possessorẽ suum,& asinus præsepe dñi sui.Ideò ergo † canitu
hymnus iste:Quia quẽ venerãtur Angeli in cœlis, homines re
nerãtur in terris.Per hoc ꝙ dicitur.Gloria in excelsis &c.rep
sentatur mœstitia antiquorũ Patrum ex tædio expectãdi inc
nationẽ Dñi,Esa.28.Expectate Deũ,&cę.Et ideò etiã cantat
allelu-ia:quia habebant spẽ liberationis:vnde Psal.Sperauer
& liberasti eos.In hoc quoq; hymno notatur spes ecclesię,q
cum Angelis spectat se canere:vnde iam illorum canticum a
mit.Sequitur laudamus te,s.inenarrabilia opera tua prædica
Psal. 21. do,quæ verba & sequentia à B.†Hilario Pictauien. asserun
apposita fuisse,& præcedentia solũ antiquitus dicebantur in
sa.Innoc.tamẽ tertius dixit illa à Thelesphoro Papa addita
se.Alij verò à Simaco Papa.†Simacus papa constituit tã in D
ca die quàm in natalitiis martyrũ,Gloria in excelsis ad Miss
cantari,quia sanctos per Dñicam resurrectionẽ gloria Ange
rum sociatos esse recolitur.Cantatur etiam in festis Aposto
rum & Confessorum,in quorum honorem quæcunque eccl
dedicata est,& generaliter in festis,quæ nobis cœlestem so
nitatem repræsentant.In diebus verò luctus & ieiuniorum,
dicitur præterquam in duobus Sabbatis specialibus ministe
adornatis.Iuxta illud: Cantate Domino canticũ nouum,pr
dictum est in proœ.huius partis.Dictus quoque Thelesph
papa præcepit illum cantari ad Missam nocturnam natalis
mini,quam & ipse instituit.Quidam dicunt non esse cãtand
in Missa,nisi in hora tertia, quia tũc Spiritus sanctus super
stolos descendit,& eos gloria & exultatione repleuit.Inno
†tertius statuit,vt quando in diebus profestis celebratur in
norem B.Virginis,vel spiritus sancti,vel S. Crucis,nec hym
Angelicus,nec symbolum dicatur,nec etiam Te Deum lau
mus,in laudib⁹ matutinis.In Aduẽtu verò vel in Septuage
nõ canitur prout ibi in septima parte,& sub tit.de septẽ di
post Pascha dicetur,Episcopus†tamẽ Bethleemitanus ex
su

omni die & omni Missa,&pro defunctis Gloria in excelsis cantat,pro eo,quòd hymnus ille Luca testãte,primò in Bethleemitana regione cantatus est.

SVMMA.

1 *Dominus vobiscum,salutatio,vnde ortũ habuerit,& vbi habeat locum nu. 2. Et quomodo intelligatur nu. 4.*

3 *Orationes,flectamus genua,vel humiliate capita vestra Deo, cur tantum præmittantur.*

5 *Responsio cum spiritu tuo,vnde orta.*

6 *Amen,responsio,quid significet,& quomodo accipiatur.*

7 *Pax vobisc.vers.cur dicatur ab Episcopo in Missa.*

8 *Diaconus,quare ad horas non dicat,Dominus vobiscum.*

9 *Populus in Missa salutatur septem vicibus. Et qua id potissimum significatione.*

10 *Sacerdos,quare quinque vicibus se vertat ad populum salutandũ.*

11 *Sacerdos,cur semper voluat se ad dextram.*

De Salutatione ad populum. CAP. XIIII.

ANgelico hymno finito,Sacerdos ad populum se voluẽs illũ salutat,dicens,Dominus †vobiscum:quod sumptũ est ex libr.Ruth.2.Sic enim legitur,Booz salutasse messo suos,& propheta in paralipomenon Assa Regem,&qui cũ erant:& Angelus salutans Gedeonem dixit,Dominus tecum. Booz quidem figuram Saluatoris expressit, qui Ruth Moabitem duxit vxorem.Et hæc salutatio,significat salutationem quam Christus fecit Apostolis post resurrectionẽ, de quo in quinta parte sub tit.de prima parte dicetur. In † omnibus ergo Missæ orationibus Sacerdos præmittit,Dominus vobiscum,nisi in orationibus quæ præcedunt prophetias,vel etiam orationes super populum in Quadragesima,& nisi in orationibus,quæ immediatè sequuntur post primam orationem,& in iis,quæ dicuntur in parasceue,sed tunc Missa non dicitur,licet Sacerdos communicet.Cùm enim per dictam salutationẽ notetur Dominũ esse cum populo,qui est in eo per spiritum gratiæ septiformis,ideò Ecclesia ordinauit septies tantum in Missa populum salutari,vt iam dicetur.Ideò in præmissis orationibus tantum dicitur.præmittitur †tamen aliis exhortatio ad humiliationem per,flectamus genua,vel per, humiliate capita vestra Deo,quia oratio,quæ facienda est cum ieiunio ad malignum spiritum eiiciendum, tunc demum valet,si cum humilitate fiat.Rursus in diebus ieiuniorũ †repræsentat Ecclesia tempus Babylonicæ captiuitatis.Meritò ergo Sacerdos tunc populum vtpote absentem non salutat,nec se ad illum conuertit,sed absolutè incipiens,oremus insinuat pro eo fore orandum, & quia oratio debet fieri cum effectu, Ioan.10.

mox

mox ſubiicitur flectamus genua, vel humiliate capita veſtra
Deo. Repræſentat etiã tẽpus dominicæ paſſionis, qđ præcipu
poſt cœnam cũ diſcipulis factã incipit, quia ergo tẽpore ill
Dominus diſcipulos nõ ſalutauit, ſed eos ad orandum plurie
excitauit, ideò Sacerdos tunc populũ non ſalutat, ſed ei orar
inſinuat. Sed & ꝙ tempore illo Chriſtus in oratione genua fl
xit. ideò mox ad genua flectẽdum inuitat, Dixit autem flecta
mus gẽua, in perſona vniuerſitatis omniũ fideliũ, quaſi omni
ſyndicus ſeipſum includẽs, & ideò loquitur in prima perſon
excitans ſe, & omnes ad orandũ humiliter, & deuotè, ſed mo
ſubiicit eleuatio in pſona alterius, ſcilicet Chriſti, cuius typum
gerit in officio Miſſæ, & tun c loquitur in ſecunda perſona, &
in diſſimili cantu, quaſi ipſis Chriſtus dicat ſurgite, quoniam
veſtram humilitatẽ & deuc tionẽ video: & tunc vice omnium
loquitur ſiue orat. Quid ſigi nificẽt collectæ q̃ dicuntur poſt fl
ctamus, & poſt humiliate, di cetur in iiij. parte ſub quarta feri
in capite ieiuniorum. Aliis ve rò diebus eccleſia tẽpus exulta
tionis & plenitudinis & quæ præcipuè fuit poſt Chriſti reſu
rectionẽ repræſentat, & tunc Sacerdos populum ſalutat repr
ſentans, vt præmiſſum eſt: ꝙ D ominus poſt reſurrectionẽ di
cipulos ſalutauit. Sacerdos ergo orationibus præmittit Dom
nus vobiſcum, vt populum redc lat attentum: ꝙ mens eius a
Deum dirigatur & ei per intenti onem ſedulam cõiungatur,
eſt ſenſus Dominus vobiſcum, i d eſt in vobis maneat & v
præmio vitæ æternæ remuneret, & petitionibus veſtris effec
tribuat, ſeu gratiam Dei impetret is perſeuerantes in illa. Ch
rus verò † & populus reſpõdent, Et cum ſpiritu tuo, quod ſu
pũ eſt ex Epiſtola ſecũda ad Timo th. vlt. vbi dicitur. Dom
nus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. h uiuſmodi etenim mut
ſalutationes, notant ꝙ Sacerdotis & populi vnus debet eſ
affectus, et eſt ſenſus, tu pro nobis fac turus es preces ad D
minum, & quia Dominus Deus prece s illas tãtum approba
& exaudit, quæ ex bono corde procedi unt, oramus & nos ſi
liter pro te, vt ille ſine quo nullũ eſt bo num, ſit cũ ſpiritu tu
vt qui tecum eſt in ore, ſit & in corde, & in te maneat, & ſec
dum hoc ceſſat hæſitatio quærentiũ, q uare populus reſpõd
Et cum ſpiritu tuo, cùm Sacerdos dicet ndo Dominus vobiſ
optauerit Dominum eſſe cũ illis nõ ſol ũ in ſpiritu, verũ et
in corpore, nam & idipſum populus q h anc reſpõſionẽ opt
vt præmiſſum eſt. Poteſt etiã dici ꝙ hac reſponſione popul
ſe refert ſolũ ad actionẽ immolationis ad quam ſacerdos ꝑ
dit, in qua per ſpiritũ totaliter eleuatus, & ab omni terrenita
prorſus abſtract⁹ eſſe debet. poſtquã verò chorus reſpõdit, i

ltare reuoluēt,ſcilicet ad orientem, vt dicitur in proœ. v.
is,& quaſi parū de ſua bonitate confidens vniuerſalē ad ſe
git eccleſiā dicēs,quaſi omniū ſyndicus:oremus.q.d. ora-
nnes ſimul mecum, vt quod poſtulamus, citius impetre-
, quoniam impoſſibile eſt multitudinem non exaudiri, & Mat. 10
rationem dicit,dicendo ergo oremus, hortatur alios ad
dū,quia & ipſe monuit Chriſtus diſcipulos orare dicens:
,ne intretis in tētationem,& poſteà orat,quia poſtea Chri
orauit,ipſe enim fecit & docuit,ꝙ autē dicit oremus, ab
uis habemus,qui præmiſſo,oremus,ſubiungebāt cōmuni
rationem,dicit autē oremus ſtans ante mediū altaris pro-
rationes poſitas in principio præced.tit.oratio autē quam
ſignificat indulgētiā quā Dominus repromiſit, & deinde
it ad dextram partem altaris,vt dicetur ſub ti.ſeq. Oratio
nita † chorus reſpōdet amen,ꝙ eſt Hebraicū verbum. q.d.
obis ſicut oraſti,ſeu feliciter acta oratio tua:&eſt ſumptū
ex Apo.10.Amb.exponit amen,i.verū eſt,quod ſermo ſo-
ffectus ſentiat.de cōſ.d.2 re vera.in fi.xxxviij.d.ſeduló.4.
hoc nomen quandoq; ponitur pro verè,vt ibi:Amen, a-
dico vobis:extrà de iureiur.& ſi Chriſtus,prout ſub tit.de
one dicetur.Et not.ꝙ præmiſſa ſalutatio. ſ. Dominus vo-
m,ad minores & imperfectiores,& ſimplices pertinet,ſa-
s epiſcopus,vel eius ſuperior qui perfectus eſſe debet,&
ſſam Chriſti ſimilitudinē gerit,vt ſe vicarium Chriſti oſtē
raturus,prima vice vtitur verbo Domini dicētis.Ioā. 20.
obis,† quæ fuit prima vox Dñi ad diſcipulos, quādo eis
eſurrectionem apparuit, quaſi diceret in præſenti detur
pax temporis,& in futuro pax æternitatis.De vtraq; Ioā.
cē relinquo vobis,pacē meā do vobis.Hoc etiam verbo
ſt diſpēſator Ioſeph ad fratres eius.Poſteà verò ad inſtar
orū ſacerdotū,dicit Dominus vobiſcū,vt ſe eſſe vnum ex Gen. 45.
ſtēdat.xcv.di.olim.& c.ſeq.in fi.Et eſt aduertendum, ꝙ
emum pax vobis dicitur,quādo gloria in excelſis canta
hoc ideò vt correſpondeat ei,quod ibi dicitur, & in ter-
hominib &c.præterea hęc ſalutatio à Chriſto tempore
& lętitiæ.ſ.reſurrectionis ad diſcipulos facta illi cantico
correſpōdere debet.Sunt etiā qui dicūt ꝙ Pontifex ſo-
r celebrās in diebus,quibus gloria in excelſis, dicitur,
entat Chriſtum poſt reſurrectionē ſeu reſurrectionis gau
o tempore ſæpè Chriſtus dicta ſalutatione ad diſcipu-
s eſt, ideóque Chriſtū imitādo primis dieb.hoc dicit..n
verò,quas aliis dieb.vel tēporibus dicit,vel etiā,quæ ab
ribus dicūtur,Chriſti paſſio figuratur,& planctus atque
afflictio

afflictio cōformatur. Et ideò in illis pax vobis nō dicitur, ne ga
dium cum dolore misceatur, potest etiā dici, ꝙ per Christun
facta est pax inter Deū & hominē, & inter Angelos & homine
quod manifestauit Angelus, quādo in Christi natiuitate cāta
uit: Gloria in excelsis Deo & in terra pax hominib. Pacē ver
inter Deum & homines manifestauit Christus, quando post
Luc. 1. surrectionem dixit Apostolis, pax vobis, hæc repræsentatur
Missa. Primum per quēlibet Sacerdotē, qui potest cantare, Gl
ria in excelsis, Angelū repræsentās. Secundū, ꝑ Episcopū, q
solus dicit, pax vobis, repræsentās Christū, qui in persona ecc
siæ dixit Apostolis, pax vobis, vtrunq; autē dixit Episcopus s
lēniter celebrās, quia vtrumq;. s. Christū & Angelū repræsenta
Ioan. 20. Ipse enim specialior est Christi vicarius, quàm simplex Sac
dos, ideoque cùm omittit officiū Angeli. s. tēporib. quibus ca
tica lætitiæ subticentur. s. Te Deū laudamus, & Gloria in ex
sis: omittit similiter adhuc officiū Christi, non dicens, pax v
bis, sed Dominus vobiscum, sicut simplex Sacerdos. Non e
per Episcopum qui repræsentat Christum, & Angelū vna
sine altare nuntiatur. Idem etiam est in, Ite missa est, quod n
dicit nisi Gloria in excelsis dicatur. † Sanè diaconus non di
Dominus vobiscum per horas, eò ꝙ non ita gerit typum C
sti qui per Booz hac salutatione vsus est sicut Sacerdos, qu
in persona, Christi vtitur legens tamen Euangelium, hoc d
quia tunc vtitur officio prædicatoris, & pronūtiat doctri
ab ipso Christo immediatè prolatam, & etiam cereum pas
lem benedicens: quia tunc Christi resurrectionem repræ
tat. Sunt tamē quidam, qui dicunt, quòd in diuinis officiis,
dicere tenentur, licitè possunt hoc dicere, cùm prohibitu
legatur, quibus generalis vsus ecclesię contradicit, vt se in
res sacerdotibus cognoscat. Notandum autem est, quòd
tem † vicibus populus salutatur in Missa, quatenus exclus
ptem vitiis capitalibus suscipiat gratiam septiformem. M
rium enim Missæ, ad septem dona spiritus sancti refertur.
mò in ipso Missæ exordio ante collectam. Secundò,
Euangelium. Tertiò, post Euangelium sine dicto sym
scilicet ante offertorium. Quartò, ante præfationem, cù
cit Sacerdos, Per omnia secula seculorum, & conse
ter Dominus vobiscum. Quintò, ante pacis osculum
dicit, Pax Domini sit semper vobiscū. Sextò, ante priman
communionem. Septimò, finito finali post communi
vel orationem. In prima salutatione spiritus sapientię, in
tur, quia sapientia intrauit in hunc mundum, vt sa
nos. In secunda spiritus intellectus, ideò enim prędica
dc

ret nos. In tertia ſpiritus conſilij, hoc enim ſecreto Dei cō
ſe paſſioni obtulit, vt redimeret nos. In quarta ſpiritus for
inis, quia pendens in cruce diabolum expugnauit, vt redi Ioan. 10.
t nos. In quinta ſpiritus ſcientiæ, quia reſurgens diſcipu-
lutauit, & eis ſenſum aperuit, vt erudiant nos. In ſexta ſpi
pietatis, quia ſola pietate humanam naturam ſuper aſtra
:t, vt exaltaret nos. In ſeptima, ſpiritus timoris quia Ange
nebunt cùm venerit ad iudicium, vt glorificet nos. Cæ-
n, in qualibet ſalutatione mutatur officium Miſſæ, & de v-
ficio ad aliud trāſitur, quare meritò ſalutatio præmittitur.
enim ad operarios nouiter ingrediuntur, eos ſalutare ſo-
s, & ſecūdum hoc octo officia ſunt in Miſſa. Rurſus ſaluta
iam in octaua, vt quidam volunt: ſcilicet poſt offertoriū
ecretelam. Nam voluens ſe ad populū dicturus: Orate fra
&c. debet dicere ſub ſilentio: Dominus vobiſcum. Verùm
eis † quos ſalutamus faciem regulariter repræſentemus: ta
n quinque duntaxat ex præmiſſis ſalutationib. ſacerdos
pulum ſe conuertit. Nam in illa ſalutatione, quæ fit ante
gelium ſe non conuertit, quia iam intentus eſt ad verba
nnuntianda, nec etiam in illa, quæ ante præfationē, quia
tentus eſt ad ſacrificium altaris tractandum: nec etiam
, quæ fit ante pacis oſculum, quia iam tenet corpus Chri
manib. & habet cor ſurſum ad Deum. Et omnino inten
t ad reuerenter illud tractandum. Nemo enim mittens
trum & reſpiciens retrò aptus eſt regno Dei, extra de vo.
æ. Cæterū quinta, ad populum, cum Dominus vobiſcum
conuerſio, ſignificat quinq; apparitiones, quas Chriſtus
diſcipulis ſuis in die reſurrectionis. Prima fuit Mariæ Mag Luc. 9.
æ, Ioan. 40. & Matth. vlt. Secunda eidem, & aliis mulieri-
deuntibus de ſepulchro, quando dixit eis, Auete. Matt.
rtia, Petro. Quarta, duobus diſcipulis eūtibus in Emaus.
ta, in domo decē diſcipulis, abſente Thoma, Ioā. 10. Sed
ltera illarū manifeſta non fuit, quando videlicet primò
uit Mariæ Mag. vel ſecundū alios, quando apparuit Pe- Mat. 16.
nia neſcitur quādo aut vbi, ideò ſacerdos ante ſecretelam
us orate fratres, prædicit ſub ſilentio, Dn̄s vobiſc. ſed pa
: dixit Apoſtolis Orate, ne intretis in tentationē. Fuerunt
. & aliæ apparitiones de quibus nil ad præſens. Nō eſt etiā pſal. 117
endū † q; ſacerdos ſemper voluit ſe ad populū ad dextrā,
eādē ſe ad altare reuoluit, quaſi iſto facto dicēs: Dextera
cit virtutē dextera Domini exaltauit me, dextera Domi-
t virtutem. Secundò ad deſignandum, quod in ſepulchro
nico Angelus à dextris ſedebat. Tertiò vt per hoc Sacer-
dos

dos innuat se rectam & obtentam habere intẽtionem pro se
pro populo, ad cœlestem patriam, quæ per dextrã significat
iuxta illud Cãtic. Dextera eius amplexabitur me. Quartò q
Cant. 2. versus salutãdo populũ, & conuersus dicendo oremus, hor
tam se, quã populum ad orandum, & oratio debet fieri pro
ternis, quæ per dextrã significatur, vnde Christus sedere dici
Mat. vlt. ad dextram partis: meritò parte dextera fit vterq;. gerit q
pè Sacerdos typum Christi qui perfectus est in salutationib
psal. 26. & orationibus, quæ ad dextrã fiunt. Verumtamen postquam
xit, orate pro me fratres, &c. se reuoluit ad sinistram, iuxta P
Circuiui & immolaui in taber. eius ho. &c. præparans se ad
molandum, quendam circuitum facit, se igitur cõuertit
sinistrã, quæ imperfectior & infirmior ad est, notandũ imp
ctionẽ cuiuslibet Sacerdotis, præter Christum. Hinc est, q
missa verba dicẽdo, obsecrat tãquam imperfectus, & pecca
& indigens aliorũ auxilium impendi sibi ab aliis siue ben
ciũ orationis. Secundò quoque, reuoluitur tunc à sinistra, v
hoc significet tristitiam de passione Christi, ad quam repræ
tandam statim intendit. Tristitia enim rectè per sinistram
ficatur: iuxta illud Apostoli, à dextris & à sinistris per glo
& ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Debent e
2. Cor. 7. fieri illæ volutiones & reuolutiones, ante medium altaris, i
Eccle. 15. illud, In medio ecclesiæ aperuit os suum, &c. In quo & ill
Cant. 3. memoratur, quod Redemptor noster, iuxta Salomonem,
suum media charitate constrauit propter filias Hierusale
attendite, quia quidam dicto Dominus vobiscum, ab alta
uoluti, dicunt oremus, stantes ante medium altaris, per ho
nuantes se loco in manifesto & populo conuenienti orar
cet ante medium altaris, quodq; populus debet de medi
dis orationes ad Deum effundere. Alij verò ad dextrum c
altaris, vbi orationem præferre debent, dicunt, oremus, vt
ter insinuationem & orationem nullum actum alium int
nant, & vt ibi præcedat orandi insinuatio, vbi mox subse
sa oratio, & orantis populi esse debet intentio.

SVMMA.

1 *Oratio nostra à Deo incipere, ab eodem terminari debet. Missæ offic. cur ab oratione incipiat, & in gratiarum actionem t netur. ibid.*

2 *Orationes cui competat dicere. Sacerdotes qui dicantur, ibid Dominus vob. cur à sacerdotibus præmittatur omnibus oration*

3 *Oratio habenda est breuibus.*

4 *Oratio, vnde dicatur, & vnde originem habuerit.*

5 *Orationum verba, qualiter intelligantur.*

atio, cur principium à patre finem verò à filio sortiatur.
,nomen est proprium. 8 *Secundum, quid, & vnde dicatur.*
en, respon. quid significet.
llecta quomodo terminetur, variè per discursum.
llecta cur nulla dirigatur ad spiritum sanctum.
ationes qualiter terminari debeant in exorcismis.
ationes cur dicantur collectæ. 14 *Collectarum quinam fuerint*
tores.
tiones dicendæ in templo, quot numero.
atio vnica in summis festis dicitur. Et qua id ipsum ratione.
eranensis Eccles. orationem dominicam dicit loco collectæ in Mis-
r horis.
nus quo consilio eleuentur in orationibus.

De oratione seu collecta. CAP. XV.

tatione p̄missa, subiiciuntur orationes, quia † enim om-
nostra oratio à Deo inchoata, circulariter per ipsum ter
ari debet, ideò Missæ officium incipit in oratione, & ter
r in gratiarū actione. Vnde videndum est, quis debet o-
s dicere, Qualiter & pro quib. sit orādū. Quid sit oratio.
Et vbi. Et versus quám partem orationes dicēdæ sint. De
one Sacerdotis ab vna parte altaris, ad alterā. Vnde ora-
dicātur, vnde originē habuerint. Qualiter verba eorum
antur. Qualiter orationes terminentur. Quare vocentur
æ. Quæ & quot orationes dicendæ sunt & de inuētorib.
Quomodo *Pontifex* vel Sacerdos illas dicēs stare debet.
primum notandum est, quod ea quib. populus imme-
rdinatur ad Deum, Sacerdotes tātū dicūtur, qui sunt me
s inter Deum & populum, quorū quidā dicūtur publicè
ia ad totū populū, in cuius persona ipse sol⁹ ea Deo pro
cut & sunt orationes & gratiarū actiōes, quidā priuatim,
officiū eius tantū spectāt, vt cōsecrationes huiusmodi
es, quas ipse pro populo facit, non tn̄ in persona populi
c in omnib. præmittit Dominus vobiscum, vt mēs po-
o coniungatur, & quia populus in his, quæ ad Deū per-
cerdotē ducē habet, ideo in fine cuiuslibet suæ oratio
lus consentit, respondēs amē: vt iā dicetur, propter qđ
s oratio altè terminatur, etiā si priuatim fiat. Sanè oran-
t breuib. verbis, non in multiloquio, vt iam dicetur xij.
iiij. di. sit rector. prope fi. Vnde & Græci parū & frequen
t, sed in lachrymis & in puritate cordis, nō in voce cla-
d in mentis intentione & lachrymarū cōpunctione, sic i
u diuinę maiestatis & Angelorū, oportet nos esse, vt mēs

psalm.6. nostra voci concordet,iuxta illud Psal.Exaudiuit Dominus vo
psalm.50 cem fletus mei.Et iterũ,Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus,
&c.Debet etiã oratio esse deuota,nã omniũ creatori cum deuo
tione est supplicandũ Dum autem sacerdos altè dicit orationẽ,
alij non debent verbis orare,sed illã orationem attẽdere,& ad
eam respondere amen.pro quib.sit orandum,dicetur in vj.par.
sub titu.de parasceue.Quid sit oratio,& qua hora,& vbi horæ
canonicæ dicendæ sunt, & versus quam patrẽ orandũ est,dice-
tur in procem.v.partis.Quid significet oratio, quæ dicitur ante
epistolã,dicetur sub tit.de sessione Episcopi.Sanè sacerdos dũ
Exod.30 orat,ad dextrã consistit altaris,iuxta illud Exod. Deprecabitur
Aaron super cornu altaris,& placabit super eum in generatio-
nib.suis,in hoc illud signans,quod fuerat prophetatũ Deus ab
Abac.3. austro veniet:Christus,n.Iudæos docuit,ad quos à patre missus
fuit,quia dextra Iudæos,gentiles sinistra figurat,& quoniam l
titia per dextram tristitia verò per sinistram designatur, id
circò ad dextram partem altaris primum accedit, vt gaudiu
dominicæ natiuitatis ostendat. Deinde dicturus euangeliu
ad sinistrum cõuertitur,vt tristitiam passionis insinuet.Sed ite
rum redit ad dextram,vt gaudium resurrectionis annuntiet.d
hoc aliter dicetur sub tit.de mutatione sacerdotis. Rom. ve
Pontifex oraturus,ad sedem post altare,vel alius Episcopus a
latus altaris ascendit,& stans collectam pronuntiat quam in
bro legit aperto,& deinde sedet,quia sicut Euangelista testat
Luce.4. venit Iesus in Nazareth,vbi nutritus fuerat,& intrauit secun
consuetudinẽ diei sabbati,in synagogã,& surrexit legere,& t
Esaie.4. ditus est ei liber Esaiæ prophetæ,quẽ vt aperuit,inuenit locu
vbi scriptum erat,Spirit' Domini sup me,propter qđ vnxit m
& cum plicuisset librum,reddidit ministro& sedit.Rurs' põti
ad lat' altaris,vsq; ad dictum offertorium morat',vt dictum
snb tit.qualiter Eps vel Sacerdos.†Sequitur videre vnde ora
dicatur,& vnde orationes originem habuerunt. Et quidẽ di
tur oratio,ab orando,eò ꝙ per eã populo bona corporis,& a
mæ orando petuntur.Licet.n.dominus sciat,quibus egemus,o
rare tñ debemus,prout dicetur sub oratione Dominica,o
enim Sacerdos,pro bonis,vt adsint,& pro malis, vt absint. d
Apoc 8. gnantur autẽ orationes,in Apoc.per fumum aromatum,q a
psal.39 dit in cõspectu dñi de manu Angeli.Christus.n.ver' homo
Heb.5. pter nos passioni deditus,cuius illa vox est,holocausta etiã
delicto nõ postulasti,tunc dixi,ecce venio semper pro nobis
rabat,quia secundum Apost.exauditus est in omnib.pro su
ucrentia.†Qualiter verba orationum ĩtelligẽda sint,videam
equidẽ,quod in quibusdã codicib. continetur , prosit huic

...ncto talis oratio ad gloriā & honorem, ſic intelligi debet
...l hoc proſit, vt illi magis ac magis in fidelib. glorificētur,
...tiā honorētur in terris, extrà de celeb. miſ. cū Marthę. pro-
Cùm enim ipſi ſint perfectè beati, omnia eis in cęlis ad vo
ſuccedūt, vnde nō egent noſtris orationibus, imò iniuriā
martyri, qui orat pro martyre, licet plerique reputent non
...gnū ſanctorū gloriā poſſe vſq; in diē iudicij augmētari, &
eccleſiam interim ritè pro poſſe augmentationē glorifica
s eorū, optare. Quia autē poſt finē orationis ſubiungitur, Ioan. 14
...ominum noſtrū Ieſum Chriſtū filiū: illud ſignificat, quod
...n euangelio dicit, Quicquid petieritis patrē meū, in nomi
...eo, fiet vobis. Orat enim ſacerdos ad Deū patrē, vt per fi-
...lū, qui Dominus noſte... eſt æqualiter, ſicut pater, oratio p-
...tur. Hinc † enim eſt, ꝙ omnis oratio generaliter ad patrē di Rom. 5.
...ur, & terminatur in nomine filij. Non enim per aliā viam
...os æterna Dei beneficia poſſunt decurrere, quàm per eū, Ioan. 14.
...ſt mediator Dei & hominū homo, Chriſtus Ieſus. x. d. quo
...cut per med antē cryſtallū mittitur ignis in eſcā ſuperpo
Sole lōginquo. Et ſumptum eſt hoc de Epiſtola ad Ro. vbi
...ur, Gloriemur in Deo, per Dominū noſtrū Ieſum, nemo
venit ad patrem niſi per me. Et ipſe alibi dicit, Si quid pe-
...is patrē, in nomine meo, dabit vobis. Et nota quòd † Ieſus
...opriū nomen, prout dictum eſt in proœmio ſecūdæ patris.
...d verò ſequitur, qui tecū viuit & regnat in vnitate ſpiritus
...i, &c. ita poteſt intelligi, in vnitate ſpiritus ſancti, hoc eſt,
...cū ſpiritu ſancto, nā pater, & filius & ſpiritus ſanctus, ſunt
Vel in vnitate ſpiritus ſancti, hoc eſt, in ſpiritu ſancto, qui
...itas patris & filij: & amor, & connexio vtriuſque. Poſſunt
...n ſic exponi præmiſſa verba, per Dominū noſtrū, &c. vt ſit
...s, O pater, exaudi per filium tuum, qui hoc vult & poteſt,
quia viuit, poteſt, quia regnat, viuit inquam, & regnat tecū
...itate ſpiritus ſancti, non quidē viuit & regnat, vt tyrannus
...u iniquitatis, ſed viuit & regnat Deus ſpiritu benignatis.
...d verò ſequitur, Per omnia ſecula ſeculorum vel conſecu-
...vel antinomaticè intelligi poteſt. Conſecutiuè, ſicut ge-
...iones generationum, quaſi dicat, per omnia ſecula ſecu-
...n ſibi inuicem ſuccedentium. Dicuntur enim ſecula, quia
...untur, nam aliis diſcedentibus alia ſequuntur. Antinomati
...ut cantica canticorum, & eſt ſenſus, ſicut ante omnia ſecu
...us cū patre in vnitate ſpiritus ſancti, in deitate vixit & fuit,
...in præſenti ſeculo & in futuro, vbi iuſti cum S. Angelis per
...bunt, & iniuſti cum diabolis cruciabūtur, credatur æqua-
...uere cum patre & ſpiritu ſancto & nullo fine concludi.

†Sequitur amē quod verbum optantis vel affirmātis,ostēdit af
fectum vel cōsensum,vt præmissum est.populus enim assentiēs
voci Sacerdotis,qui dixit,per omnia secula seculorū, assentit,
ꝙ seculū per eū creatum est. Vnde in fine psalmorū, vbi nos di
cimus,fiat fiat,Hebræus dicit,amen amen. Et Christus in euā-
gelio,sępè dicit.amen amen,id est,verū dico vobis. Respicit er
go ad formā orationis,vt quod oratur,optetur, vel admodum
conclusionis,vt quod concluditur affirmetur,verbi gratia,cùm
Sacerdos orans dicit;Da nobis quæsumus Domine,salutē mē
tis & corporis,populus respōdet,amē,id est,fiat, & cùm Sacer
dos concludit,qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus san-
cti Deus per omnia secula seculorū,populus affirmādo respon-
det,amen,id est,verum est, vel amen interpretatur veritas,vt in
Apocal.hoc dicit amen.testis fidelis.de hoc dictum est in præ-
cedenti tractatu. Circa †terminationem collectarū, notandum
est,ꝙ in eis quandoque dirigitur sermo ad patrem,quandoqu
ad filium, quandoque ad spiritum sanctum & quandoque ad
totam Trinitatē.Si sermo ad solum patrē dirigitur, nō habita
mētione de filio,neq; de spiritu sancto,tunc dicetur in fine,per
Dominum nostrum Iesum Christū filiū tuū,qui tecum viuit &
regnat in vnitate spiritus sancti Deus,per omnia secula seculo-
rū,siue per eundē,& eiusdem,vt in illa oratione, protector in
te sperantium,&c. Si verò fiat mentio de filio,vel de spiritu san
cto, refert an ante finalem partem orationis,an in fine ipsius
fiat mentio de filio.Si verò dirigitur ad patrem,habita mentio
ne de filio ante finē:tunc dicitur in fine per eundem dominum
nostrū,&c.vt in illa oratione:Deus qui de beatæ Mariæ virgi
nis,&c.Si in fine,tūc subiicitur immediatè,qui tecum siue,per
eundem,& eiusdem,vt in illa collecta S. Stephani: Omnipotē
sempiterne Deus,qui primitias martyrum.Et in illa, Deus qui
salutis æternę,vel dominū nostrū Iesum Christū,siue per, vt in
illa collecta, Deus, qui nos redemptione, quæ dicitur in vi
gilia Natalis.& in illa, Illumina quæsumus,quæ dicitur in Epi
phania,vel Iesus Christus dominus noster,vt in illa,Deus,qui
ad æternā,quæ dicitur feria tertia post Pascha,& in secreta illa
Ipsi tibi. quæ dicitur in cœna Domini.Si verò in oratione quæ
ad patrem dirigitur,fit mentio de spiritu sancto, dicitur in fine
per dominum nostrum, sed tunc dicitur ibi in vnitate eiusdem
spiritus sancti Deus,vt in illa,Deus qui corda fidelium.& in il
la, Adsit nobis quæsumus virtus spiritus sancti, &cæ. Quòd
si fiat ibi mentio de spiritu sancto & posteà de filio tunc
subiicitur in fine immediatè, qui tecum,vt in illa oratio
ne,Mentes nostras quæsumus domine paracletus, & in illa

Vt

...e igne,&c. Rurſus, quando ad Patrem dirigimus ſermonẽ, ...ndo vt ipſe det nobis ſpiritum viuificandi, vel huiuſmodi: ...c dicitur, per dominum: ſiue per eundem, vel eiuſdem, vt ...illa oratione quæ dicitur in benedictione cinerũ: Deus qui ...miliatione, &c. & in illa quæ dicitur in benedictione fon- ... Omnipotẽs ſempiterne Deus, reſpice, &c. Si autem ſermo ...ilium dirigatur, vt in illa oratione, Excita domine poten- ...n tuã, & veni, & ſimiliter in aliis collectis, de aduentu do- ...ni. & in illa, Deus qui virginalem aulam, tũc dicitur in fine, ... viuis & regnas cũ Deo patre, in vnitate ſpiritu ſancti Deus, ... Et ſi fiat ibi mentio de patre, tunc dicitur, qui cum Deo ...te, &c. vt, in illa oratione canonis, Domine Ieſu Chriſte fi- ...ei, &c. Si verò ſermo dirigitur ad ſpiritum ſanctum, dicũt ...dam, ꝙ tunc dicitur in fine, qui cum patre & filio viuit, & ...nat Deus, &c. Veruntamen †omnis oratio dirigitur ad pa ...n vel ad filium, & nulla ad ſpiritum ſanctum, quia ſpiritus ...ctus eſt donum, & à dono non petitur donum, ſed potius ...gitore doni, petitur, ergo à patre. & filio, & ad eos ſermo ...gitur, tanquam ad donatores, & non à ſpiritu ſancto, qui ...donum & pariter ab vtroque procedit. Si autem ad totã ...nitatem ſermo dirigitur, tunc dicitur in fine per dominũ ... per eundem, & eiuſdem, vt in illa oratione canonis, Suſ- ... ſancta Trinitas, & in illa quæ dicitur in fine Miſſæ: Pla- ... tibi ſancta Trinitas, in quibus dicitur per Chriſtum do- ...um, quod ſuccedit in orationibus in locum per dominũ ...rum cauſa breuitatis Idemque in oratione, quæ ad Deũ ...em dirigitur de eo mẽtio fiat, vt in illa, Omnipotẽs ſempi ...e Deus, qui dediſti famulis tuis, tunc dicunt quidã, qui vi- ...& regnas Deus, per omnia ſecula ſeculorũ. Alij verò intel- ...ites quod oratio ipſa ad Deum filium dirigatur dicunt ... qui viuis & regnas in vnitate ſpiritus ſancti Deus per om ...ecula ſeculorum. & in illa oratione Fideliũ Deus omniũ ...litor tota nanque Trinitas cõditor & redemptor eſt, licet ...ſtus propriè ſit redẽptor. Poteſt etiã dici ꝙ oratio quæ ad ...itatẽ dirigitur cõcluditur ſine aliqua perſonarum diſtin. ...ui viuis & regnas Deus per omnia ſecula ſeculorum. Vel ...ertat orans ſermonẽ ad ſe, vel ad populũ dicẽs. quod ipſa ...are dignetur, & ſic etiã cõcluditur in orationibus & bene ...onibus. Sanè in oratione in qua ſermo dirigitur ad ca- ...eccleſiæ ſic videtur debere dici qui viuis & regnas, cum ...ſtus ſit caput eccleſiæ, extrà de ſacra vnct. cap. j. ſed non ...a. Tota nãq; Trinitas eſt caput eccleſię ideoq; dici debet ...dominum noſtrum. in exorciſmis † verò ad expellendum

dæmonē aliter dicitur,quoniā in aquæ benedictione dicitur
per eum qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos,& ſecu
lum per ignem.Similiter & in catechiſmis dicitur,qui vēturu
eſt,&c.quàm citò enim diabolus audit Chriſtum eſſe ventur
iudicare ſeculū per ignē,fugit,timens iudiciū ignis, quia ſc
ſe poſt diē iudicij æterno igne premēdum. eadē quoque rati
ne dicit magiſter Gilbertus quod orationes in exequiis mo
tuorū debent ſimili modo finiri,cōmunis tamen vſus eccleſi
tenet,vt dicatur:Per Dominum noſtrū,&c.in illa tamē orati
ne,Fidelium Deus omnium conditor,debet dici,qui viuis
regnas,&c.vt præmiſſum eſt.& aduerte,ꝙ orationes in lau
bus,in Miſſa,& in Veſperis,ſub eodē & ſolēniori tono dicun
tur pro eo,ꝙ illæ horæ ſolēnius & feſtiuius in eccleſia dicūtur
in aliis verò horis & officiis alius tonus minus ſolennis ſeru
tur,tum quia minus ſolenniter dicùntur,tum quia illæ ad ali
referri poſſunt ſignatū.Omnibus autē orationibus,prętercu
in exorciſmis præmittitur,oremus,non tamen ſemper Do
nus vobiſcum,vt dictum eſt in præcedenti. Sequitur vide
† quare orationes,quæ circa principium Miſſæ dicuntur,co
lectæ vocentur.&quidē ideò,quia ſacerdos qui fungitur le
tione ad Deum pro populo:in eis petitiones omniū in v
colligit,& cōcludit,vt eas ad Dominū referat,propriè tam
dicuntur collectæ,quæ ſuper collectū populū dicūtur,put
proceſſionibus,vel dū colligitur populus ad ſtationem faci
dam,vt de vna eccleſia procedāt ad altare.lix.di.quoniā. de
ſe.di.v.cōuenit.In vrbe nanque quælibet eccleſia ſtationa
habet aliquā eccleſiam ſibi vicinā,in qua colligitur popu
die ſtationis,& ibi dicitur collecta ſuper populū collectum
inde omnes ſimul ad eccleſiam,in qua fit ſtatio,accedunt
de in cōcilio Agaten.de cōſe.di.v.conuenit.in fin. dicitur
plebs collecta oratione ad veſperā dimittatur ab epiſcopo
benedictione,& eſt ſumptū hoc nomē de Leuitico, vbi ſc
phegia,quæ eſt vltimū feſtorum legalium , collecta voca
pro eo quia in fructuum collectione fiebat & figurabat fu
operum noſtrorum collectionē cum dicetur,Ecce homo,
omnia opera eius cum eo.Orationū † varij fuerunt doctor
quarum numerus & varietas intantū excreſcebat quòd o
uum Africanum cōcilium conſtituit,vt nullæ preces vel o
tiones,vel Miſſæ vel præfationes vel cōmendationes, vel m
nuum impoſitiones dicātur,niſi in cōcilio fuerint approb
Et Gelaſius Papa tam à ſe quā ab aliis appoſitas preces dic
ordinaſſe.B.Greg.ſecluſis his quæ nimia vel incōgrua vid
tur,rationabilia coadunauit,cōgrua multa nihilominus
ne(

ne cessaria superaddens. Cæterùm, quidam † modum & ordinē excedentes, in tantum orationes multiplicant, vt auditoribus tā tum in tædium generent & fastidium, quasi Deus & homo, verbo rum multitudine flecti possit, vt præmissum est. de conse. dist. v. nimis mediocriter. cùm econtrà Esaias dicat, Cùm multiplicaueritis orationes vestras non exaudiam. Et Dominus in euangelio Esaię 1
dicat, Cùm oratis, nolite multū loqui sicut Ethnici faciunt. Pu- Mat. 6
tant enim in multiloquio exaudiri. Vnde cùm ei dixissent Apostoli, Domine doce nos orare, cōpendiosam eos orationē docuit, Pater noster, &c. Huiusmodi ergo orationis formam sequentes sacerdotes in Missa septenarium orationis numerum non excedunt. Nam Christus septem petitionibus omnia corpori & animæ necessaria cōprehendit in illa, prout sub eo dicetur, quia vero numero Deus gaudet impari, quidam obseruant, vt impares dicant in Missa orationes, videlicet, vel vnam tantum, sicut vna epistola, vel vnum euangeliū dicuntur, & iste numerus est ordinarius, vel tres, vel quinque, vel septem. Vnum, ad designandum fidei vnitatē, vel vnitatis sacramentū. Tres, ad significādum mysterium Trinitatis, & quia Christus ter in passione orauit dicēs, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Quinq;, ad designādum quinq; plagas Christi, seu in quinq; partitā Christi passionem. Septē, ad designandū spiritū gratiæ septiformis seu septem dona Spiritus sancti. Deus enim diuisionē & discordiā detestatur. Vnde cùm cæterorum dierū operib. benediceret, operibus tamen secūdæ diei benedixisse nō legitur, eò quòd binarius numerus primò ab vnitate recedebat, & ab eo cęteri diuisibiles numeri originem sortiuntur, & impar numerus mūdus est. xxxij. q. 1. nuptię. Et nota, quòd in summis † festis tātūmodo dicitur vna collecta, nisi fortè eadem die aliud festum occurrat. Sciendum quoque est, quòd totidem collectę & eodem ordine dici debent in secreta, post communionem, quot pręcesserunt ante epistolam in exordio Missę, nec plures, nec pauciores, finis namque debet suo principio & quilibet post communionē collectę secretelę pręcedentibus conuenire. Cauendum est etiā, quia si collecta pro defunctis ītermisceatur in Missa quę dicitur pro viuis, nō finalis, sed penultima, vel antepenultima dicatur, quia finis debet ad suum principium retorqueri, de cōsecratione dist. j. Episcopus. Semper enim facienda est memoria pro defunctis, prout dicetur sub decima particula secretę, super verbo, Memento etiam Domine, &c. quia etiam viuorum & etiam sanctorum, in quorum honore celebrantur, qui in vita glorię viuunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri nō

debet collecta pro viuis: etiam, vt quidam dicunt, illa commu-
nis, Deus qui viuorum dominaris, &c. ab August. composita a
notandū, quod defuncti iuuare nequeunt viuentes in hac vita, ne
etiam implorare æternā vitam: licet ipsi iuuari valeant ab vi
que. In Missa tñ pro defunctis potest, vt quidam dicunt, esse p
ultima collecta de sanctis: & econuerso. Inno. Papa primus c
posuit quatuor collectas pro mense Septembri. Innocentius v
rò papa tertius composuit illam: A cunctis nos quæsumus D
mine, mentis & corporis defende, &c. In † ecclesia Lateran. nū
quam dicitur oratio, sed in Missa & in omnibus horis loco o
tionis alta voce pronuntiatur oratio Dominica, quæ in noui
testamento prima oratio fuit. Nam & in primitiua ecclesia sic
fiebat. † Sanè pontifex seu Sacerdos dum orare seu orationem
dicere incipit, manus eleuat, & extendit, iuxta illud He. 12. Ma
nus remissas erigere, & genua debilia roborare: & Romano p
tifici, & etiam aliis Episcopis in multis ecclesiis ministri ads
tes, eleuatas manus sustentant quæ manuū eleuatio à lege su
psit exordium. Legitur enim Exod. 16. c. & xxxvj. dist. si quis
cùm Israel pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moses asc
dit super verticem collis: cúmque leuaret manus, vincebat I
rael, si verò paululum remisisset, Amalech populum superab
Aaron autem & *Hur* sustentabant manus eius, ex vtraque p
te. Legitur etiam 3. Reg. cap. 8. quòd Salomon stetit ante al
Domini in conspectu ecclesię Israel: & expandit manus sua
Act. 1. cœlum orans pro populo. & Genes. 4. Leuo manum meam
Dominum Deum excelsum. Eleuatio autem ipsa, repræsent
quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cęlum. Vel ele
Psa. 140. manus ad instar Saluatoris in cruce pendentis. Vnde illud: E
uatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. *E*xtensio
rò manuum ideò fit. Nam Christus cùm expandisset manus
Luc. 23. cruce, pro persecutoribus orauit, dicens, Pater mi, dimitte il
quia nesciunt quid faciunt: moraliter instruens, quia Chri
Ioan. 6. semper paratus est recipere pœnitentes. Iuxta illud quod i
promisit: Omnis qui venit ad me, non eiiciam foras. Quidam
men perfidi hæretici derident huiusmodi manuum extensio
Esaie 1. propter illud Esa. Cùm extēderitis manus vestras, auertam o
los meos à vobis.

SVMMA.

1 *Epistola, quid. Vnde dicatur, & quid significet.*
2 *Epistola vbi debeat legi.*
3 *Epistola cur præmittatur* Euangelio.
4 *Diaconus lecturus Epistolam, à quibus, & quot comitetur.*
5 *Epistolam legens, quo flectere vultum debeat.*

Epi-

pistola sumpta ex libro Mosi vel Salomonis qualiter terminetur.
pistolam legere non potest quis nisi fuerit subdiaconus.
inisterium verbi Dei est triplex. 9 Sedendi vsus, vnde.
ectiones Apostolicas & Euangelicas: quis primum statuerit debere dici ante sacrificium.
uangeliorum, Epistolarum, & prophetiarum varia est terminatio.

De Epistola. CAPVT XVI.

ORatione finita, dicitur Epistola, † quæ significat doctrinã Apostolorum. Eleganter autẽ illam præcedit oratio: quia legitur Luc. 10. c. Rogate Dñm messis, vt mittat operarios in messem suã. Sanè Epistola Græcè & Latinè supermissio, perogatio: dicitur ab epi quod est supra, & solon, missio. a enim est ab Apostolis supra legẽ Mosi, supra Psalmistas phetas, supra Euangelium, sicut & prophetiæ supra legẽ: & literæ de vna persona ad aliam missæ appellãtur Episto upra missæ, quasi missæ supra, seu præter id, quod refert nũ ua voce: sicut & Apostolus supra id, quod dixerat Ephe- orinthiis & aliis, Epistolas mittebat. Legi debet † Epistola dum magistrum Petrum Antisiodoren. in dextra parte iæ: quia Christus primò venit ad Iudæos, qui dicebantur xtera esse. Melius tamen fit in medio ecclesiæ pro eo, quòd nes fuit medius inter Apostolos & prophetas, vt iã dicetur. ur quoque Epistola in loco inferiori: Euangelium in supe & supposito panno, de quo sub euangelio dicetur. Præmit autem epistola euangelio. Epistola nanque designat offi- quod Ioannes ante Christũ exercuit, qui præiuit ante fa- omini parare vias eius, sicut ipse testatur. Ego, vox claman deserto, parate viam Domini. Ioãnes ergo quasi subdiaco subminister illius, qui de se dicit, Non veni ministrari. Vn ut prædicatio Ioãnis præcessit prædicationem Christi, ita la euangelium præcedit. Gerit quoque epistola, figuram x prophetiæ, quæ Christi aduentũ præcesserunt, sicut ipsa elium præcedit. Præcessit quidem Lex euangelium, sicut a lucem, sicut timor charitatem, & initium perfectionem. subdiaconum epistolam lecturum vnus tantum comita- olytus, quia prædicationem Ioãnis pauci secuti sunt, quo ex neminem ad perfectionẽ ducit, sed diaconum euãge- ecturum, tam subdiaconi quã acolyti & cęteri comitan- ia prædicationem euangelij, quę perfectionẽ facit, pluri- ceperunt. Dici etiam potest, quod per subdiaconi & dia- d legendũ processum, duplex Christi manifestatio per du a eius aduentũ significatur, quorum primus vnum tantũ

Lucæ 1.
Mat. 20.

habuit præcursoré,s. Ioannem, qui per subdiaconum præce
tem significatur. Secundus duos habebit, videlicet, Enoch &
liam : qui per duos vel plures præcedentes diaconum figur
tur. Facies autem † epistolã legentis respicere debet altare, q
Christum significat, quia Ioãnnis prædicatio se & alios diri
bat in Christum, de cuius vultu iudicium, & ęquitas procedi
extra de eccl. ben. vt nostrum. Is verò, qui pręcedit subdiaco
euntem legere, non vertit faciem ad legentem, quia Ioannes
ad se audientes, sed potius ad Christum dirigebat. Sed qui d
conum euntem legere præcedebant, nunc respiciunt ad eu
gelium, & ad faciem recitantis. Primò, vt ex mutua vtriusque
spectione, amor & charitas Christi notetur, qui in Euangel
Esai. 44. prædicatur. Secundò, vt se esse contestes euangelicæ doctri
ostendant, sicut legitur in Esa. Vos estis testes mei, dicit Do
nus. Quia verò Ioannes fuit limes præcedentium, & subseq
Lucæ 16. tium, medius inter Apostolos & prophetas. Nã lex & proph
vsque ad Ioanné, & ex eo regnum Dei euangelizatur. Ide
stola nec semper legitur de prôphetis, nec semper de Apost
Ioan. 1. sed interdum sumitur de veteri testaméto, interdum de n
Ioãnes enim, cuius vocé repræsentat epistola, cũ antiquis
Ioan. 1. stum prædixit futurum, dicens: Qui post me venit, ante m
ctus est, & cum modernis Christum ostendit repræsentem
cens: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Inte
ergo sumitur de Apostolis: quia licet eorum doctrina no
cesserit euangelium: tamen ad vitam æternam refertur: sicu
& prophetia: & interdum de veteri testamento: rarò tñ, qui
lum templi est scissum, nec ponendum est ante oculos ve
Epistola tñ non legitur de quinque libris Mosi, quia in illis
poralia promittebantur. In cuius signum lectiones de illis
ptæ terminantur in grauem accentum, vt iam dicetur. Co
randum † auté est, quod quando lectio vel epistola de libris
si, vel Salomonis sumitur, nomen eorum recitatur, vt dicet
prooemio vj. partis. Ité in epistolis, quæ sumuntur de proph
vel de Actibus Apostolorum, siue de Apocalypsi ponitur in
cipio hæc oratio, In diebus illis, & in fine dicitur, ait Dom
omnipotés, eò quòd in libris illis hoc sæpe scriptum inuen
Eadé etiam ratione, dicitur in epistolis Iacobi & Petri, Cha
mi, & in epistolis Pauli, fratres, & in Christo Iesu Domino
stro. In epistola tamen ad Hebræos dicunt quidam non de
Hebr. 3. apponi, Fratres, eò, ꝙ Apostolus suspectus erat Hebræis, se
lius vt est, apponatur, quoniam quidam boni erant inter e
ipse eos in quodam loco eiusdem epistolæ vocat fratres. P
pter præmissam etiam causam dicitur in euangelio. In illo

propriè tamen loquẽdo nulla epiſtola eſt de veteri teſta
o:ſed illæ lectiones vocãtur.Porrò licet in epiſtolis,quæ
oca leguntur dicantur : Lectio lib. Apocalypſis beati
is Apoſtoli,in quibuſdam tamen Eccl eſiis , & Apoſtoli
verbum beati.Certum enim eſt,ꝙ beatus *Ioannes* præ-
fuit inter apoſtolos à Chriſto dilectus. Dilectio autem
onos nos efficit,quia beatus,quem elegiſti &aſſumpſi- *Pſal. 64.*
c ergo conſideratione,eum ſicut cæteros ſanctos ſuper-
eum eſt beatitudinis titulo ſanctum oſtendere,&Solem
mmodo facibus adiuuare.xj.qu.j.cap.omnia. cum ipſe
titulus per ſe patens effectum beatitudinis,ſcilicet dile-
em Dei euidenter præ cæteris ſit fortius.Cæterum nul-
bet †epiſtolam ſolenniter in Eccleſia legere,niſi ſit ſub
nus, qui ſi fortè defuerit, dicatur à diacono,de quo di-
eſt in ſecunda parte ſub tit.de ſubdiacono,& de diaco-
l etiam à ſacerdote.Melius enim eſt,vt ſacerdos etiã miſ
cantãs,illam legat,quàm ſi ab acolyto vel alio inferioris
is legatur.Circa hoc autem notandum eſt,ꝙ populi in-
io fit per verbũ Dei,quod quidem à Deo per eius mini
ad populũ peruenit,& ideò ea quæ ad plebis inſtructio *Rom. 10.*
pertinent,nõ à ſacerdote,ſed à miniſtris dicuntur.†Mini
m tamen verbi Dei,triplex eſt.Primum,authoritatis, qđ
it Chriſto qui miniſter dicitur,Matth.7. Erat enim ſub
tate docens.Secundum manifeſtæ veritatis,quod cõpe-
edicatoribus noui teſtamẽti,de quo dicitur in 2.Cor.3.
& idoneos fecit miniſtros.Tertiũ,figurationis,quod cõ-
prædicatoribus veteris teſtamẽti,ideóq; doctrinã Chri- *Mat. 21.*
ponit diaconus.Doctrina verò prędicatorũ veteris teſta
proponit̃ per ſubdiaconos.Nec obſtat,ꝙ aliquãdo ꝑ eos
ur loco epiſtolæ aliquid de ipſo veteri teſt.quia prędicato
oui teſta.etiã vetus prædicãt.Cæterũ doctrina prædicato
teris teſtamẽti,nõ ſemper legitur,ſed illis diebus,quibus
puè cũ figuratio noui & veteris teſtamẽti deſignat̃,vt in
iis quatuor tẽporum,&quando aliqua celebrãtur,q̃ in ve
ege figurata ſũt,ſicut paſſio,natiuitas,baptiſmus,&aliqd
ſmodi,&quoniã vtraq; doctrina ordinat ad Chriſtũ & eo
qui præibãt , & eorũ,qui ſequebãtur,ideò doctrina Chri
ſtponitur quaſi finis.Cum autem dicitur Epiſtola,genua
ctimus,cùm ad nouum pertineant teſtamentũ , imò ſe-
us,quia doctrina in ſilentio & quiete audienda eſt. Vſus
am ſedendi à veteri teſtamẽto aſſumitur,ſicut in Eſdra le
.Milites tamen ſtare cõſueuerunt,quando epiſtolæ *Pauli*
ur in honorẽ eius,quia miles fuit:vnde in ſignũ militiæ
ſuæ

ſuæ depingitur cũ enſe in manu, vel ideò, q̃a ipſe ſuã præ
tionem Euangelium nominauit. Et eſt ſciendũ, quòd nun
in quadrageſima legitur epiſtola Pauli: niſi tantũ in cœna
mini: quia ad nouũ pertinet teſtamẽtũ. † Sanè lectiones a
ſtolicas & euangelicas, quis primò ante ſacrificiũ dici de
ſtatuerit, non omnino certũ eſt. Creditur tamen, ꝙ primi
ceſſores Apoſtolorum, eò ꝙ in illis eadem ſacrificia cele
iubẽtur. Quæritur autem, quare † prophetias voce infe
deflexa: euangeliũ verò ac epiſtolam, vocẽ exaltãdo, finin
Reſpõdeo per prophetiam, quæ eſt in veteri teſtamẽto, ſy
goga, quæ inclinata eſt, & cecidit intelligitur, ideoq; incl
do vocẽ & quaſi cadẽdo prophetia finitur. Hinc etiã eſt, qu
ſynagoga depingitur, quaſi fracta haſta vexilli, per euang
verò & epiſtolã eccleſia militans repræſentatur, quæ exa
eſt & ideò illa cũ exaltatione vocis finiuntur. Præterea, in
ri teſtamento tẽporalia & caduca promittebantur, in cu
gura lectiones in grauẽ accentũ terminantur, in nouo ve
ſtamẽto ſpiritualia & æterna, in cuius rei ſignum euange
epiſtola in accentũ terminãtur acutũ. Quædã tamẽ lecti
de veteri teſtamento ſumptæ, quæ in officio Miſſæ pro ep
lis ſæpè legũtur, in acutũ terminãtur accentũ. & ſub tono
ſtolari legũtur. Cum enim tũc in locũ epiſtolæ ſuccedan
tiò, & quo ad hoc, & quo ad nomẽ, illarũ debẽt imitari f

ADNOTATIO.

*Miſſio.) Videtur author hoc verbũ minus duxiſſe à ſua e
logia, Dicitur enim epiſtoli, apo tou epiſtelein, q̃d eſt mi
quia ad abſentes mittitur. Vel, ſi mauis, epiſtoli, iuſſum m
tum. N. Doard.

SVMMA.

1 *Subdiaconus, Epiſtola lecta, reuerentiam facit ſacerdoti, qua*
ſignificatione. & num. 3.

2 *Subdiaconus ſacerdotem oſculatur, lecta Epiſtola.*

De reuerentia poſt lectam Epiſtolam facienda.

CAP. XVII.

POſt lectam † epiſtolam, ſubdiaconus cũ acolyto ad ſa
dotem accedit illud inſinuans Matth. 11. ꝙ Ioannes
1 audiſſet in vinculis opera Chriſti, miſit duos ex diſcip
ſuis nõ credẽtes Chriſtũ eſſe Meſſiam, vt interrogarent il
Ioan. 1. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et reſpond
Ieſus, ait illis, euntes annunciate Ioanni, q̃ vidiſtis & audi
Cæci vident, &c. vt dicetur in vj. parte, ſub tertia dominic
uentus. Quia verò illi per viſa miracula cognouerũt hũc
de quo eorũ magiſter prædixerat. Qui poſt me venit, ante

fac

est, cuius non sum dignus soluere calciamenta sua: ideò
ad pedes calciamentum Rom. Pontificis subdiaconus
ur. prætereà, quia dextra †Domini fecit virtutẽ, ideò sub psal. 117
s in quibusdã ecclesiis osculatur dextrã sacerdotis. Ed
a epistola subdiaconus librum clausum episcopo repræ
pse verò supra illum manum ponit, quam subdiaconus
ur. Nempè episcopus Christum figurat, qui clausus liber
ntatur, ad designãdum, quòd solus Christus potuit ape
um, & soluere signacula eius, in quo & ipse Christus &
steria clausa erãt, donec cœpit ab ipso Christo per præ
nem euãgelij aperiri. Christus autẽ legẽ, in qua clausus
ur opere impleuit, qui non venit legẽ soluere, sed adim
uod significat manus impositio super librũ. Manus e-
us significat. Ipsa quoq; manus impositio, significat de-
t promissionem credendi, & opere cõplendi, quæ lecta
Quia verò nemo accipit benedictionẽ in lege promissam:
cum amore qui per osculum designatur, opere perficit,
ermones alios facere docet: ideò ad hoc designandum
onus benedictionem accepturus manum Episcopi os-
†Rursus quia pontifex (vt præmissum est) Christũ re-
at, subdiaconus & cæteri debent ei actus suos humiliter
& ab ipso benedictionis gratiam postulare Vnde in
lio, cùm omnia benefeceritis, dicite, Serui inutiles su-
od debuimus facere fecimus, & subsequenter episco- Luc. 7.
sacerdos subdiacono benedicit: quia & Christus cõmen
annem dicẽs, Quid existis videre in deserto? prophetãs
ico vobis plus, quàm prophetam. Amen, amen dico vo Mat. 11
er natos mulierũ, &c. Subdiaconus ergo post finem, dia
erò ante principium lectionis ad sacerdotes accedit, &
reuerentiam, quia lex finẽ accepit in Christo, sed euan
originem sumpsit ab ipso, nam lex & prophetæ vsque
nem, Euangelium Christi & epistolæ post Ioannem. In
rò prodefunctis subdiaconus lecta, epistola non venit
m manus, tum quia ibi cessat ratio supra dicta, tũ quia Ioan. 1.
issa quælibet solennitates subtrahuntur.

SVMMA.

rdos, in missa quare sedeat limita nu. 3.
o ministrorum in missa quid notet.
onfessione Sacerdotis, vel Episcopi & ministrorum.

CAP. XVIII.

tione finita †Sacerdos seu Episcopus sedet. Et est notã-
m, quòd in missæ officio trib. horis sedet, videlicet dum
istola legit, de quo in ti. de mutatiõe sacerdotis dicetur,

&

& dum re ſponſoriũ &allelu- ia cantantur, ſignificans tre
Luc. 2. quib. Dominus ſedit Hieroſoſymis in templo in medio do
rum, audiens, & interrogans illos. Sedens autem ſtat conu
ad populum, vt oſtendat poteſtatem ſibi à Deo eſſe datã, u
poſſit ſpeculari, & ſuperintendere, qui ſtant in eccleſia h
ter, qui ſuperbè, animæ enim ei cõmiſſæ ſunt, & de illis e
tionem redditurus Déo Sed etiam in loco eminentiori, v
Act. 1. ſi vineator cuſtodiat vineam ſuam, &populo ſuperintend
Mar. vlt. & dominus in alta Polorum ſede ſtans, cuſtodit ciuitaten
Porrò, oratio quæ dicitur ante epiſtolam, prius, quàm ſac
ſedeat, ſpecialiter ſignificat tempus illud, quo Chriſtus i
lum aſcenſurus Apoſtolis benedixit. Seſſio verò, quæ ſequ
ſignificat Chriſti ſeſſionem poſt Aſcenſionem ad dextran
tris, ſedes quippè victoris eſt. Vnde ſeſſio ſacerdotis, victo
Chriſti deſignat, vt dicetur ſub tit. de mutatione ſacerdot
Mat. 19. ſio † miniſtrorum, ſignificat ſeſſionem ipſorum, quibus di
Luc. 19 Sedebitis vos ſuper ſedes, iudicantes. xij. tribus Iſrael, ſc
illos, qui in cœleſtibus iam regnant. Qui verò in choro
rant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur. Vnde lecto
cantores ad officium ſurgentes, negotium Dei agunt, q
dicitur, negotiemini, dum venio. Quidam ergo miniſtr
Ephe. 2. cum epiſcopo ſedent, per quos Chriſti membra in pace
quieſcẽtia, ibi intelliguntur, de quibus Apoſt. Conſedere
nos in cœleſtibus in Chriſto, aut illi, qui iudicabunt. xij. t
Iſrael, alij verò ſtant, per quos Chriſti membra adhuc in
mine poſita intelliguntur. Nempè pontifice ſedente in q
dam eccleſiis, candelabra mutantur de locis ſuis, & collo
Ioan. 1. tur in ordinẽ vnius lineæ à primò, vſque ad altare ad nota
quòd de plenitudine Chriſti omnes accepimus in ſpiritus
tate, ſed gratiarum varietate, diuiſiones enim ſunt gratia
idem autẽ ſpiritus. de conſec. d. iiij. cum omni. Spiritus er
primò cereo ſtato ſeu candelabro, id eſt, à Chriſto, proced
& vſque ad altare, id eſt, electorũ corda perueniens altern
in membris dona variat gratiarum. Et memento, quòd ac
1. Cor. 12 deponunt candelabra in terram, quoniã poſt peracta præd
tionis officia per humilitatẽ agnoſcunt, quòd ſunt puluis
nis, ſicut dicit Abraham. Loquar Domino, cum ſim pulu
cinis. † In Ro. ordinario legitur, vt pontifex non ſedeat, d
poſt primam orationem, dicatur amen. Non ergo debet ſe
Gen. 18. vſque ad lectionem, quoniam præcedẽs officiũ gratulatior
aduentu & operibus Chriſti deputatur. Epiſcopus enim C
ſtum venientem & operantẽ ſignificat, cæteri verò eos, qui
ibant, & qui ſequebantur, & qui obuiabant, repræſentant.

SVMMA.

raduale sequitur Epistolam.1.imit.num.2.quid significet.ibid.& 7.& vnde dicatur nu 3.

raduale, qua voce offerendum. 6 *Responsorium, vnde dicatur.*

rsus responsorij, vel gradualis, quid significet.

ymnus, gloria patri. non cantatur post responsorium Missæ, post ho rarum autem, sic.

adualia, qui composuerint.

De graduali. CAP. XIX.

t epistolam †cantatur graduale seu responsorium, quod
ttinet ad opera actiuę vitæ, vt notetur nos operibus re-
ondere eis, quæ in lectione audiuimus, scilicet prędicatio Mat. 3
ursus quod Ioannes prædicabat pœnitentiam dicens:
ntiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Et
, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Meritò post Episto-
uale sequitur quod pœnitentiæ lamentum insinuat, pro
od in diebus pentecostes de officio tollitur, vt iam dice
tiò ideò post epistolam sequitur graduale, quia post prę Ioan. 1.
nem Ioannis discipuli secuti sunt Christum: sicut Ioan
ngelista describit, Stabat (inquit) Ioannes, & ex discipu
duo, & respiciens Iesum ambulantem, dixit: ecce agnus
audierunt duo discipuli eum loquentem, & secuti sunt
Ad hoc cantus epistolam comitatur, quia prædicatio-
edicatorum secuta sunt gaudiũ ecclesiæ & Dei laudes,
nia credentiũ de conuersione, quia per graduale, cõuer
udæis, per versum, cõuersio de gentilibus, per allelu-ia,
ue in fide lætitia, per sequentiã, cãticum victoriæ figu-

Alia ratio ponetur sub tit. de tractu. †In quibusdam
ecclesiis graduale ante Epistolam cantatur, ad notandũ
rædicator prius opere, & posteà verbo debet docere. Di
utem† graduale, vel gradale, à gradibus scilicet humili-
gnificans ascensus nostros de virtute in virtutem: sicut
ael de mansione in mansionem processerunt, vt tandem
us Deus Deorum in Syon. Vnde in Deut. Terra nostra
uosa est. Hæc terra est cœlestis Hierusalem, quæ per Deut. 1.
iones cœlestium habetur. Conuenit enim gradale illi, psal. 83.
lum ascendit de virtute in virtutem: sed adhuc in con-
ositus lachrymarum. iam tamen ascensiones in corde
uit. Rectius †ergo faciunt qui graduale non festiuis &
atis vocibus offerũt, sed quasi cantum grauem, asperum
iter potius & lamentabiliter canunt: tamen respon-
, per quod etiam prædicatio noui testamenti figura-
ius lectione & epistola, quæ significat prædicationem
veteris

veteris testa.canitur,vt si quis fortè cordis aurib.obturati
pressa admonitione veteris testa.non excitatur, saltem ex
modulatione noui demulceatur. Veruntamen & lector &
tor officium suum impleturi gradū ascendunt,quia docto
fectione vitæ vulgū transcēdere debet.iiij.di.statuimus. P
etiam dici,quòd per epistolam Ioan. per graduale Apost
prædicatio intelligitur, per allelu-ia deuotio & lætitia. R
per lectionem vetus,per cantum verò,nouum intelligitur
men.Sic ergo cantus suauior est lectione, sicut nouum te
suauius est veteri.†Secundò,dicitur graduale,à gradib.alt
eò quòd in festiuis diebus in gradib. cātatur sicut & allel
ad notandum præmissos virtutū gradus.In profestis verò
bus in medio chori ante gradus altaris cantatur, ad desig
dū,quòd in corde,quod est in medio corporis, præmissos
dus fundare debemus.Tertiò dicitur graduale, quoniam A
stoli post Dominum gradiebantur,vt iam dicetur. Respon
† verò dicitur,quia versui vel epistolæ correspondere deb
si in epistola agatur de gaudio,& in responsorio similiter,
de tristitia,& hic similiter, ne possit nobis improperari, q
Luce 7. Dominus dicit,Cantauimus vobis,& non saltastis, lamen
Rom. 12. mus,& non plorastis. Vnde Apost.Gaudete cū gaudēt:b.&
cum flentib.Dicitur etiā responsorium,quia choro respon
illud incipientib.cantatur, propter quod significat vitā ac
in qua sancti se adinuicem hortantur,vt ad ęternā perueni
tam. Potest tamen responsorium ad responsionem Apost
Matt. 4. rum referri,quoniam Christo vocante & dicēte,Venite post
ipsi non tantum verbo,sed opere responderunt,quia relict
mnibus secuti sunt eum, & gradiebantur post Dñm, disci
post magistrū,de hoc dicetur in procę.v.partis. †Significat
graduale seu responsoriū laborantes in hac vita, & ideò nō
citur intra octauas paschæ & pentecostes per quas octauæ
stræ resurrectionis designantur:quandoquidem laboris ex
tes erimus,Absterget Deus omnē lachrymam ab oculis sa
rum suorum.Itaque in graduali seminamus,in allelu-ia,m
Apo. 21. mus.Versus respons.sic vocatur,quoniā de eo fit reuersio a
sum responsoriū,prout sub tit.de.allellu-ia dicetur. Rursus
duale bonū opus & vitā præsentē,in qua seminamus,& à
mino peregrinamus,significat,versus verò adiutoriū desig
Versus†ergo post graduale canitur,quia adiutorium nobis
cessarium,quandiu in hoc ergastulo detinemur.Graduale
nè incipitur,ne nimis versus ascendant,in quo designantur
religionē propter eius austeritatē ingredi metuūt,versus verò
tè,in quo designantur,qui ieiunando, orando & alia bona

cie

lo ascendunt, non timentes carnem, quã cũ vitiis & concu
ntiis mortificant. Ad hoc quãdoque vnus solus versum cã
l monendũ, ꝙ quisq; secum fragilitatẽ suã tractet. Et quã-
: graduũ tenore versus altè non inchoetur. In quo etiã si-
antur hi, qui cõsideratione propriæ fragilitatis, quicquid
, humiliter agũt. Finito tamen versu, vox fiducialiter exal
in quo designatur, ꝙ de misericordia Dei confisi fiducia-
omni suæ actioni insistunt. Cantatur † autẽ graduale à per
, prout in tit. seq. dicetur. Porrò responsoriũ, quod in mis-
tatur, nec perfectè nec imperfectè repetitur: nec ei, gloria
subiicitur, quod tamen in responsorio aliarum fit horarũ.
quod attendendum est, quòd aliæ canonicæ horæ institu
t, ad referendum Deo laudes, pro diuersis beneficiis in il
ris ab eo receptis. Hinc est, ꝙ lectio in illis primò dicitur,
beneficium vel pars eius in illa hora datũ designatur, po
ntatur responsorium, in quo laus beneficio correspõdet,
rgo laus repeti debet, iuxta illud Apostoli, Gaudete in do
semper, iterum dico, gaudete, id est, laudem Deo dicite,
uiusmodi responsoriũ repetitur. Sed & quia quis benefa
suo tenetur, Deo verò nihil aliud possumus, nisi gloriam
norem offerre, ideò in fine responsorij & cuiuscunq; no-
i, vbi in lectionibus aliquod beneficium totum vel pars
st repetitum, referimus gloriã, & gratiã Trinitati. Respõ- *philip. 4.*
n autẽ, quod in missa cantatur gratiam designat, vt præ-
m est responsorium Apostolorum Christo eos vocante,
a relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerunt pro quo
n eos vocari oporteret, ideò respõsorium illud nullo mo *Ioan. 20.*
petitur, sed nec cum gloria patri finitur, quia non ad glo
sed ad luctum vocati sunt, dicente domino in Ioan. Sicut
me pater, & ego mitto vos. Et nota † ꝙ Gregorius, Ambro
: Gelasius composuerunt gradualia, tractus & allelu-Ia, &
ssam eã cantari statuerunt. Cæterùm, quandoque solum
nsorium cantatur in missa, quandoque solum allelu-Ia,
loque responsoriũ, cum allelu-Ia, quandoque cum tra
uandoque allelu-Ia, cum tractu, de quo dicetur in sexta
sub tit. de septem diebus post Pascha.

SVMMA.

llelu-Ia, quid significet & vnde profecta vox. nu. 2.
llelu-Ia verbum hebraicum, et eius interpretatio variè. nu. 4.
llelu-Ia quod cantetur in ecclesia, vnde tractum.
neuma allelu-Ia, quid significet.
ersus, vnde dicatur. 8 Cantorum. varia differentia.

De Allelu-Ia. CAP. XX.

ADNOTATIO.

*De hoc verbo magna eſt apud Doctos diſſenſio, prim
ſignificatione, proximè de orthographia. Aug. enim dua
nes efficit, vt Allelu. ſonet laudate, ia verò, vniuerſalem
uerſaliter, ſcilicet Dominum. ia autem apud *Hebræ*
Hieronimo, vnũ eſt de decẽ nominib. Tũ ex præſenti
thorum varietate, probabilius ſequere iudicium. N. Do

QVia poſt luctum ſequitur conſolatio. Nam beati q
Mat. 5. gẽt † quoniam ipſi conſolabuntur, ideò poſt g
cantatur allelu-ia, quod eſt lætitiæ canticum, &
ab angelis decantari, ſicut legitur in Apoc. 19. Rurſus,
cenſus de virtute in virtutem, per quos graduale dixim
ficari, ſepè tædioſi eſſent, niſi gaudiũ haberent admiſtum
filiis Iſrael multa inconuenientia acciderunt, quando d
ſione in manſionem proceſſerunt, ideò poſt graduale ca
allelu-ia. Thobię penult. plateæ ſuæ ſternentur auro m
& candido, & in vicis eius cantabitur allelu-ia. Eſt † aut
3. Reg. 9. lu-ia, laus angelica, ſententia quidẽ breuis, magnũ con
iubilũ, ſiue incitans ad iubilum. Iubilat enim eccleſia,
ꝙ grandis reſtat via vſq; ad montẽ Dei Oreb, quod int
tur menſa timẽs, ꝙ fideles obdormiãt in fide, & faciãt vi
conflatilẽ, id eſt, laſciuiãt in temporalib. Eſt autem † allel
braicũ nomen, vocabulum ſiquidem ſignificãs potius, q
primens ineffabile gaudium in hac vita peregrinantium
diũ, videlicet angelorum, & hominum in æterna felicita
tium, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor
nis aſcendit. Cuius verbi expoſitio ſecũdum Inn. 3. ex 9
habetur cum allelu-ia præmittatur in tit. ſtatim pſalmus
nẽdo ti. incipit Laudate pueri Dominũ. Vnde ſecundũ e
lu-ia interpretatur Laudate pueri Dñm. Aug. verò ſic e
al. id eſt, ſaluum, le, id eſt, me, lu. id eſt, fac, ia, id eſt, Domin
ro. ſic, alle. id eſt, cantate, lu, id eſt, laudẽ, ia. id eſt, ad Dom
Greg. ſic alle, id eſt, pater, lu, id eſt. filius, ia. id eſt, ſpiritu
ctus, vel alle. id eſt, lux, lu, id eſt, vita, ia. id eſt ſalus.
ſter petrus Antiſiodoren. ſic, al, id eſt; altiſſimus, le, id eſt
tus eſt in Cruce, lu, id eſt, lugebant Apoſtoli. ia, id eſt ia
rexit. Petrus Comeſtor dixit ſuper App. & Aug. in gloſſa
terij, quòd allelu ia, eſt verbũ imperatiui modi, & ſonat
id eſt, laudate, ia. id eſt, vniuerſaſem, vel ia. id eſt inuiſibile
licet Deum, quaſi laus inuiſibilis Dei. Et quoniam allel
futuræ beatitudinis quaſi proprium eſt vocabulum, meri
gis eo tempore, ſcilicet paſchali frequentatur, quo Chriſt
ſurgens eiuſdem beatitudinis ſpẽ nobis tribuit, & promi

it ibi dicetur. Quod enim †aliis temporibus caneretur ad
am, olim ecclesiæ Romanę consuetudo non erat: sed à bea
reg. constitutum, imò potius restitutum est. Nam cũ prius
pore Damasi Papæ fuisset eadem, consuetudo defecerat. Hic
dicit, quòd allelu-a dicatur in missa, tractum esse de eccle-
hierosolymitarum. Canimus igitur allelu-ia, post graduale,
icum videlicet lætitiæ post luctum pœnitentiæ: summo o-
nitentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ re Mat. 5.
a est lugentib. Iuxta illud: Beati, qui lugent: quoniam ipsi
olabuntur: iubilantes potius, quàm canentes, vnámq; bre
digni sermonis syllabã: in plures pneumas, protr. himus,
cũdo auditu mẽs attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi
per erit vita sine morte, & dies sine nocte. Est †etiam allelu-
iodicum in sermone, & multũ in pneuma: quia gaudium psal. 99.
maius est, quã possit explicari sermone. Pneũma enim, seu Cantic. 1
us qui fit in fine, exprimit gaudiũ & amorẽ credentium: &
a lætitia & laus secuta sit, per prædicationem & fidem au-
n. Iuxta illud: Audiuit & lætata est Syon, &c. & in Canticis, Lucæ 5.
tabimus, & lętabimur in te. Quid sit pneuma, dicitur in Lucę 28
emio v. partis: Quando autem dicitur sequentia: non dice
neuma post allelu-ia, prout sub tit. de seq. dicetur. Po-
etiam allelu ia, referri ad exultationem eorum, qui de
culis Christi gaudebant: laudantes Dominum, & dicentes,
a vidimus hodie mirabilia, & quia visitauit Dominus ple-
suam. Tunc enim cantabatur iubilo allelu ia, quia om-
lebs, vt vidit, dedit laudem Deo, & gaudebat de vniuer-
uæ gloriose fiebant ab eo. Hinc est, quòd à septuagesima
e ad pascha, non cantatur allelu-ia: quia tempore tristitiæ
debet decantari carmen lętitiæ, prout ibi in proęmio. vj.
s dicetur. Porrò quòd allelu-ia, interposito versu repeti-
& sic bis in missa dicitur, designat æternæ vitæ gaudium, &
d interiecta lætitia sancti geminam glorificationis stolam
pient, animæ videlicet & corporis. Nam secundum stolam
tis seu animæ, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cu
bus suis. secundum stolam carnis fulgebunt, & tanquã scin psal. 149
in arundin. & de hoc dicetur in vj. parte sub sabbato in Sapien. 3
. *V*ersus ergo nihil sinistrum aut triste, sed totum iocun-
, & dulce debet sonare, quales sunt illi Dominus regnauit,
rem indutus. Dominus regnauit, exultet terra, &c. Iubila psal. 92.
eo omnis terra, &c. Iustus, vt palma florebit, &c. quoniam psal. 96.
erget Deus omnem lachrymã ab oculis sanctorum: & iam psal. 99.
erit luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. †Versus Esai 91
que dicitur à reuertendo, eò quòd per eum reuertimur Apoc. 21

ad allelu-Ia,qui post allelu-Ia sequitur, quia significat o
tionẽ,quæ laudi cõiũgi debet:quia nõ benè Deum laud
benè operari cessat.Per hoc verò ꝙ allelu-ia cũ pneuma
tur,laus & gaudiũ ineffabile patriæ significatur. In nõnu
clesiis allelu-ia,cãtatur à pueris,graduale à magnis,vt no
psa'.8. ꝙ Deus ex ore infantium perfecit laudẽ: & psalmista, La
psal.112 pueri dominum:cuius psalmi titulus est allelu-Ia. Illi enir
pueri sunt,laudi Christi cõueniunt,fortes verò in fide,& i
rando aduersa,qui pugnare possunt,contra Amalechitas
duale debẽt cãtare. Circa † hoc notandũ est,ꝙ cãtorũ alij
qui in choro cãtus voce magna distribuunt , hi sunt rec
ecclesię,qui Deum laudant,& alios verbo & exẽplo ad la
dũ inuitãt,alij sunt pueri,qui graduale in gradibus cantar
sunt actiui de virtute in virtutẽ,in charitatis gradibus a
dentes:qui dum graduale inchoãt,alios ad compunction
uitant.Dum versum concinunt ad se redeuntes suas cogi
2.Tim.4. nes accẽdunt:& dum illum finiunt,se bonũ certamẽ certa
cursum insinuant consũmasse.Alij sunt perfecti viri:qui ir
ecclesiis allelu-ia vel tractus in pulpitis concinunt,hi sun
templatiui,carnem affligentes,& mentem excedentes,quo
Philip.2. conuersatio est in cęlis: non est hic hominũ sed Angeloru
quentiam verò non illi soli decantant, sed chori cõmunite
bilant,quoniã iubilus æternus & ineffabilis,angelis erit cõ
nis & hominib. Debet etiã allelu-ia,gradib. & versus o
tẽ decantari,& quoniam vitam contemplatiuã significat: d
legi in altiori loco,quã responsorium: quod actiuam desig
Rursus in quibusdã ecclesiis cantãs allelu-ia,sumit aliqu
manu,vt insinuet se Deũ non solũ voce,sed etiam opere
laudare seu manus ducit,iuxta psál. Omnes gentes plau
Psal.46. manibus,iubilate &c. In plerisque etiam ecclesiis allelu-i
Trinitate cantant in dominicis diebus,scilicet Benedictus
qualis pater , vt fidẽ hilariter profitentes ad spem perueni
Et attende,ꝙ allelu-Ia,dominicale à Pentecoste , vsque ad
uentum sæpè omittimus,quoniam aliter & aliter in aliis
aliis gradualibus disponuntur.Et igitur diligens cantor a
dat,& diligenter vniuersitatibus officiorum assignet.

SVMMA.

1 *Tractus,quid. Et quãdo,& cur assumatur in ecclesia. Et vnde*
2 *Tractus & allelu-Ia,quam differant.* 4 *Tractuum dicend*
ordo,& nu. 5.
6 *Tractus,significat captiuitatem Babylonicam.*
7 *Versus sequentiarum,cur dicantur à duobus.*

De Tractu. CAP. XXI.

Dominica† septuagesimæ, vsq; ad vigiliam paschæ, scili
cet in diebus & officiis luctus, quia tunc nō canitur car
mē lætitiæ, loco allelu-Ia, quod significat exultationē ha
de spe æternorū, dicitur tractus ex institutiōe Thelespho
ræ. Dicitur autē tractus, à trahendo, quia tractim & cum
itate vocū & prolixitate verborum canitur, eò q miseriā
porē præsentis incolatus insinuat, de quo Psal. Heu mihi, *Psal. 129.*
incolatus meus prolongatus, &c. In tractibus enim repr̨
tur longa sanctorum patrum expectatio, & Iudæorum
uorū mœror, & afflictio, qui tempore Babylonicæ captiui *Psa. 136.*
sedentes super flumina Babylonis, & flentes in salicibus
rgana suspenderunt, quod tēpus ecclesia repræsentat à se
gesima cātica lætitiæ subticendo, & tractus dicendo. Tan
utem interest inter allelu-Ia & tractum, quantum inter l̨
tribulationē. Item tantū interest inter responsoriū, cui
s respōdēt, & tractū, cui nemo, quantum inter actiuam
templatiuam vitam. est autē tractus medius inter respon
m & allelu-Ia, vt dicetur in vj. parte sub tit. de septem die
ost Pascha. Porrò, tractus, quia gemitū & canticū lachry- *Iosue. 15.*
le exprimit, lachrymas sanctorū, siue in actiua, siue in cō *Psa. 136.*
latiua vita repræsentat. † Vnde tractus dicitur, quia san-
spirātes ab imo pectoris gemitum trahūt, quia licet gau
vt monet allelu-Ia: tamē hic in valle lachrymarū cōmo-
s, habent irriguū superius & inferius, quod tractus mysti
emit enim flebiliter pro dilectione supernæ beatitudinis
per flumina Babylonis sedentes, patriæ suæ memores, in
lachrymas fundunt pro suis & aliorū accessibus, dū ex
tate Babyloni fluuij seipsos vident sæpè aspersos & alios
is immersos, ipsius fluuij rapiditate ferri deorsum. Sed
hic ploratus quādoq; est respectu superni gaudij, quādo
pectu nostræ miseriæ, ideò tractus similiter quandoque
lætitia pro superiori irriguo, vt De profundis & aliis hu
di, de vtroq; irriguo tractat Gregor. in iij. li. dialogorū.
iiij. † Et est aduertendū quia post duos tractus tribulatio
quitur tract⁹ lætitiæ, prout sub dominica septuagesim̨,
minicis sequentibus videri potest, & hoc ideò quia post
dies sepulturæ domini occurrit tertius resurrectionis.
s, quia gaudiū sanctorū nō est hic plenum & continuū
pè interrumpitur, ideò ecclesia quandoque interponit
m, vt in tempore septuagesimali, & cum in sabbato Pas-
post alia sequatur tractus, quia hoc gaudium non expe
e fletu, in sabbato tamen in albis duplicatur allelu-Ia,
æterna vita perfectum erit gaudiū, glorificata carne cum

anima,& cōpleta resurrectiōe sanctorū cū resurrection C
sti,Sanè in † dominica septuagesimæ vsque ad quartā
cinerum dicuntur tractus solū in dominicis diebus,eò
pulus tunc melius conuenit in ecclesia , qui indiget ec
qualiter captiuitatem diabolicā per Babylonicā signific
debet deplorare.† Tractus enim tēpus Babylonicæ capt
tis repræsentat,sed post dictam feriā,quæ est caput ieiu
magis frequentātur:quia tunc magis est tempus mœror
flictionis,vtpotè ordinatū ad excutiendū iugum diabol
ptiuitatis,per mœrorem satisfactionis,quæ præcipuè i
vigent.Sed licet & Dominica dies resurrectionē figuret
in dominicis septuagesimæ cantica lætitiæ subticētur,q
dei toto septuagenario Babylonicæ captiuitatis contin
flicti fuerunt,& non in istius vitæ septuagenario,quæ p
tenarium , & per consequens, per septuagenarium du
continuè dolores & miserias expetimus , donec ad oct
veræ & perfectæ , & non figuratæ resurrectionis per C
misericordiā veniamus.† postremò considerandū est:ꝙ v
sequentiarum bini & bini,sub eodē cantu dicūtur,quod
tingit,quia (vt plurimū) bini & bini per rithmos sub pa
syllabis componūtur,quod in versibus tractuū non rep
qui ex sacra scriptura vt plurimū sumuntur: ideoque in
nequeūt,cōbinari.Rursus illæ sub vno cantu cōbinantu
notandū, ꝙ exultatio veræ charitatis in vno Deo perfic
sequentia enim exultationem , combinatio charitatem
Psal. 140. gnat.Versus verò tractuū,quia mœrorē significāt,singul
decātantur,iuxta illud psal.singulariter sum ego,donec
seam. Hier. 11.q.j.quando.Solus sedebam, quia amaritu
plenus eram. Non est etiam omittendum, ꝙ licet regul
Lucæ 7. graduale,vel allelu-Ia,immediatè sequatur epistolā,ne no
sicus ille reprehendat dicens,Cantauimus & non saltasti
mentauimus & nō plāxistis.Allelu-Ia,enim cātatur pro
tione,graduale pro planctu subiungitur pœnitentiæ.Ho
men fallit in sabbatis quatuor temporū,& in quarta & in
ta feriis maioris hebdomadæ,& in quibus tractus imme
sequitur epistolā.& hoc ideò,quia in illis diebus musicu
nobis aufertur.Nā indicta quarta feria vēditur,in sexta
figitur,qđ in dictis sabbatis,quod ad aliquid repræsentat
ideò ad maiorē luctū insinuandum,tractus in illis imme
epistolam comitatur.Quòd autem tractus maiorē insinu
ctum,quàm graduale,per hoc innuitur,quòd nunquam
allelu-Ia,cantatur,nisi ob specialē causam in sabbato pas

SVMMA.

equentia seu prosa, quid & quidnam notet.
Nocherius Abbas, sequentiarum author.
Petrus Cōpostellan⁹ Episcopus, author est antiphonæ, Salue Regina.

De Prosa seu sequentia. CAPVT XXII.

Ost allelu-ia, † prosa seu sequentia dicitur, quod est simili-
er canticum exultationis ad notandum geminam glorifi-
ationis stolam, quam sancti accipient, prout iam præmis-
Cantatur autem sequentia ab omnibus simul, in choro, vt
tur concordia charitatis, talis enim laus Deo placet, vnde *Canti. 4.*
nticis vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, in vno
orum tuorum, ideò dicit in vno, vt notetur cōcordia & vo
vniformis, quia laus sic facta, est cibus delicatissimus Deo,
est tunica illa inconsutilis, quam Deus non patitur scindi.
.xj. sicut de hoc dictum est sub ti. de allelu-ia, vt dicetur in
.v. partis, vbi de antiphonis agitur. Nocherius abbas sancti
li, in Theutonia, primò sequentias pro pneumis ipsius alle
composuit, & Nicolaus Papa ad Missas cantari concessit.
Hermanus contratus Theutonicus, inuentor astrolabij,
posuit sequentias illas, Rex omnipotens & sancti spiritus,
*A*ue Maria gra. & antiphonam. Alma redemptoris mater,
non Bariona. Petrus verò Compostellanus Episcopus fecit
Salue Regina misericordiæ, vita, dulcedo & spes nostra sal
l te clamamus. Quidam verò Rex Franciæ Robertus nomi
omposuit sequentiam illam, Veni sancte spiritus. & hymnū
rus nouæ Hierusalem, Antiquitus enim mos erat, vt sem-
antaretur allelu-ia, cum pneuma, sed posteà dictus Papa in
t loco illius pneumæ in præcipuis solennitatibus sequen-
lici. Quando ergo non dicetur allelu ia, non debet se-
ntia dici, quoniam loco pneumæ eius dicitur, & idem signi-
, quod pneuma, scilicet æternæ vitæ gaudium, & delicias,
nullo verbo exprimi possunt, & ideò per pneuma, quæ est
non significatiua intelliguntur. *E*t inde est, quòd qui-
sequentiæ antiquæ solent verba noua & incognita habere
usitata, tum quia cœli gaudium secretum atque incognitū
talibus est, tum quia nobis incognitus est modus laudan-
eum in patria, tū quia iubilus cordis in præsenti vita cogni
est ad plenū, tum quia omnia noua sunt pulchritudine de-
ata, vt in procœmio digestorum. *H*odie verò sequentiæ cum
e significatiua dicuntur, ad notandum, ꝙ in illa magna fe-
itate vitæ æternæ iubilus plenè scietur. Sequentiæ verò ęter
itę mysticāt laudes, iuxta illud, Beati qui habitāt in domo
Domine; in se, &c. Hēnt enim verba laudiflua & dulcē atq; *Psal. 83.*

suauẽ cantũ,quia ibi oĩa erunt plena laude & melodia cœl
organi,abundauit dulciflua lætitia,quia sicut lętantiũ omn
habitatio erit ibi. Rursus qm̃ laudes æternitatis verbis hu
Psal.86. nis plenè non resonantur,ideò quædã ecclesię mysticè pne
tizant sequẽtias sine verbis,aut saltẽ aliquos versus earum,
la enim erit significatio verborũ necessaria, vbi singulorũ
da patebunt singulis intuẽtibus librum vitæ,& vbi idem e
stis,accusator,& iudex.x.q.iij.eotum.Et nota,secundum.Isi
prosa est producta rõ à lege metri resoluta,sic dicta,ex cò
profusa,sequentia verò dicta est,quia pneuma iubili sequit
hic in Euangelio dr̃, sequentia sequentiæ in numero singu

SVMMA.

1 *Sacerdos mutat locum in altari,et id qualiter,quáve significat*
2 *Euangelium,quo consilio legatur in sinistra parte altaris.*

De mutatione Sacerdotis. CAP. XXIIII.

HActenus,dum epistola lecta fuerit,& choro graduale
iẽte,sacerdos†tacitus ad dextram partem sedebit alta
illud insinuans,quod Ioanne prædicante Christus qu
modo tacebat,quia non prædicabat apertè, sed dicturus e
gelium surgit,quia vt euangelista tradit,postquam Ioannes
Marc.1. ditus est,venit Iesus in Galilæam prædicans euangelium re
Mat. 4. Dei,& quoniã sedes victoris est,sessio sacerdotis,victoriã Ch
sti rectè significat,qui post ieiunium vicit diabolum ,nam r
quit eum tentator,& accesserunt angeli & ministrabant ei.P
dictam ergo sequentiã,surgens sacerdos, & ad sinistram alta
Mat. 9. partem accedens,pronuntiat euangeliũ, significans quòd C
stus non venit vocare iustos,sed peccatores, iuxta quod ips
euãgelio dixit,Quia nõ indigent qui sani sunt,medico,sed
Mat.25. malè habent.ij.q j.multi.per dextram enim iusti,per sinistrã
tem peccatores significãtur,propter quod Dominus in iudi
statuet quidem oues à dextris,hœdos verò à sinistris,de hoc
ctum est sub tit.de oratione.Quidam tamen dixerunt , ꝙ id
sacerdos in principio missæ consistit ad dextram , cum ve
pronuntiat euangelium conuertitur ad sinistram,& circa fin
iterum redit ad dextram,quia cultus Dei primò fuit in popu
Iudæo,& Iudæa tunc erat ad dextram,deinde Iudæis nõ cr
dentibus,& verbũ Dei tanq̃ indignis respuentibus, cultus D
trãsiuit ad gentes,ad quas Apostoli transierunt, & tunc Iud
fuit à sinistra parte, & circa finẽ reuertetur iterum ad Iudæo
ad prædicationẽ Enoch & Heliæ,qui cõuertent corda patrũ
Luc.1. filios,quoniam in diebus illis saluabitur Iuda,& reliquiæ Isra
Hie.23. saluæ fient,qui enim primò dixerat in viã gentium ne abieriti
pòstea præcipit,dicens,ite in orbẽ vniuersum.Quia ergo præd
cati

o peruenit etiam ad illos, qui in sinistra parte fuerunt, dum ato Gedeonis vellere ros areã irrigauit, meritò in parte sini legitur Euangelium, sicut in seq. tit. dicetur. Vñ versus: Est cur pars altaris dextera Missæ. *P*rincipium, finémq; tenet, iúmq; sinistra: Dextera *I*udæos, Gentiles læua figurat. Cœ b his, defertur ad hos, refertur ad illos Nostra fides, & erũt res in fine fideles. Sed cum sacerdos qui pronuntiat Euange, repræsentat personã Christi, qui non prædicauit Gẽtibus, udæis: iuxta quod ipse dicit in Euangelio, Non sum missus, d oues, quæ perierunt domus Israel. Vtrũ illud rectè dica- prudens auditor aduertat. De hoc dictũ est sub tit. qualiter copus vel sacerdos. Ad quancunque verò altaris partẽ ille se sferat, ministri eũ retro sequuntur, prout dictum est ibidẽ.

Mar. vl. Iudith. 6.

Mat. 15.

SVMMA.

Diaconus lecturus euangelium, benedictionem petit, & quorsum id ipsum. nu. 7.
Euangelium vnde dicatur, & quid.
Euangelium est mysteriorum omnium caput.
Diaconus manum pontificis quare osculetur.
Euangeliorum librum, vnde sumat Diaconus.
Diaconus librum euangeliorum ab vtra sumat potius altaris parte.
Diaconi benedictio, vnde cæperit. 9 *Diaco. qualẽ debeat se præstare.*
Diaconus & subdiaconus eadem ne via in pulpitum ascendant, atque redeant.
ulunar suppositum libro euangeliorum, quid notet.
Diaconus cur premittat ante euangelium, turibulum cum incenso.
Acolyti cum turibulo & incenso præcedunt diaconum dicturũ euangeliũ, & quibus id de causis. 14 *Cerei, quid significẽt.* & *n.* 15.
Crux antecedit diaconum in euangelij lectione.
mbo, ambonis quid, quidque notet.
Euangelium in alto & sublimi loco dicitur: fallit nu 19.
Aquilæ superimponitur liber euangeliorum, & qua significatione.
Euangelium, quare versus Aquilonem legatur.
Diaconus, lecturus euangelium, populum salutat.
Euangelium legente diacono, omnes stantes audiunt.
Euãgeliũ, auditur nudato capite. Itẽ positis armis & baculis. nu. 25.
Diaconus, cur principio euangelij subiiciat, sequẽtia sancti euangelij.
Diaconus, initio euangelij, lustrat os, frontem, & cor, signo sanctæ crucis. Item populus. nu. 28. *& quid ita.*
Subdiaconus, vtram manuum supponat libro euangelij.
Diaconus, librum euangelij osculatur.
Subdiaconus, librum euangelij, refert, vacuo diacono.
Sacerdos osculatur euangelium: euangelio dicto à diacono, et qua

De Euangelio. CAPVT XXIIII.

SVprà proximè tractatum † est, qualiter Sacerdos non so
niter celebrans, ipsemet Euangelium dicit. Verùm, qua
Episcopus vel Sacerdos celebrat cum ministris cuncta so
nius peraguntur, tunc enim in quibusdam ecclesiis, vt Ro
diaconus dextra manu Pontificis osculata codicem euang
sumit de altari, illum subdiacono ad ferendum tradens, po
benedictionem postulat ab Episcopo, vel à Sacerdote, & ei
nedicitur. In aliis tamē ecclesiis prius benedictionem postu
quàm codicē accipiat de altari. Data itaque benedictione p
cedit diaconus, ad pulpitum per dextram partem chori, qu
præcedit diaconus, cum textu Euangelij, & illum præcedit t
bulum cum incenso, & ante turiferarium ceroferarij cum fa
lis accensis, ante illos in quibusdam ecclesiis, Crucis vexill
sicque pulpitum ascendit, & Euangelium incipit, quo dict
Episcopum vel Sacerdotem simul redeunt quæ singula pro
quemur. Notandum est autem, quòd in quibusdam ecclesi
præcipuis festiuitatibus, diaconus proficisci volens ad leger
euangelium, incipit antiphonam, quæ est in nocturnis super
nedictus, & dum ipse accedit ad pulpitum, illa cātatur & fin
à choro, vt notetur charitas, & cantatur sine pneuma, ad not
dum, quòd Deus non præcepit nos habere, nisi simplicem
ritatem. Sanè iam figura mutatur, nā diaconus, qui prius rep
sentabat prophetam, iam repræsentat Ioannem Euangelist
Mat. 11. quoniam lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo regn
cœlorum euangelizatur. Ideò autem euangelium legitur, vt
sut Christus post legem, prophetias, & Psalmos ore suo præ
canit, ita post epistolam responsorium & allelu-ia, per illud
pulo prædicatio eius annuncietur. † Et dicitur Euāgelium, q
si bonus nuntius, ad quod est bonum & quod est nuntius.
enim Euangeliū Christi & Apostolorū prædicatio, nuntiat
dē vitam, post mortem, requiem, post laborem, regnum, post
uitium. † Est autem sciendum, ꝙ sicut caput præeminet cæte
corporis membris & illi cætera membra seruiunt, sic & Eu
gelium principale est omniū, quæ ad officiū Missæ dicuntu
toti præeminet officio Missæ, & quæcunque ibi cantantur, &
guntur, illi cōsentiunt in intellectuali ratione, prout in sexta
te

ſub qualibet dominica dicetur.†Diacon⁹ ergo primò dex
manum Pontificis oſculatur,nihil dicens,quia prædicator
ngelizare debet pro gloria æterna , de qua ſponſa dicit in Cant.2.
nticis,Dextra illius amplexabitur me.Nã & Angelus qui re
rectionis Chriſti gloriã venerat nũtiare,ſedebat in dextra,
la candida coopertus.in aliis tamen eccleſiis non oſcula-
,ſed ſolum inclinans benedictionẽ poſcit.Verum ſubdiaco
vel diaconus nõ manus,ſed pedes Rom Pontificis oſcula
,vt ſummo Pontifici ſummã exhibeat reuerentiã & oſten- Luc.7.
eum eſſe illius vicarium,cuius pedes oſculabatur mulier Pſa.109.
quæ fuerat in ciuitate peccatrix.Adorandum eſt enim ſca Mat.21.
um pedum eius,quia ſanctum eſt,cuius etiã reſurgentis
ortuis pedes mulieres tenentes adorauerunt.Generaliter
no debet manũ ſummi Pontificis oſculari,niſi cum de ma
us eius aliquid accipit,vel cum ad manus eius aliquid tri-
t,vt oſtẽdatur,quod ex vtroque debemus ei gratias agere,
ſicut ſemper dat propria,ſic nunquã recipit aliena.Quas
ationes Rom.Pontifex recipiat,ſub tit.de obligationibus
etur.Subſequenter †diaconus textũ euangelij ſumit de al-
,quia de Siõ exibit lex , & verbũ Domini de Hieruſalẽ, Eſaie.2.
vtique Moſaica lex quoniã exiuerat de mõte Sinai:ſed euã
ca,de qua Propheta ait,ecce dies veniunt,dicit Dominus, Mat.21.
ummabo teſtamẽtum nouum,ſupra domũ Iſrael,& ſupra
num Iuda.Sumitur etiã liber de altari,quoniã Apoſtoli de
ri euangelium aeceperunt,cum prædicãtes paſſionẽ Chri
uangelizabant.Vel altare in hoc loco,ſignificat Iudæos,à
bus transfertur regnum Dei,& datur genti faciẽti fructũ
s.et ex eo,ꝙ liber ſumitur de altari,notatur quod euange
n eſt verbum Dei,quod per altare ſignificatur,ſecundum
d Exo.20.Altare de terra facietis mihi. & ꝓpter præmiſſas
ones,quidam volentes dicere finita Miſſa euãgeliũ ſancti
nnis,vel aliud,imprimunt primò ſignum crucis ſuper alta
& poſtea in fronte.Sumit †autẽ illum,vt quidam volunt,
dextra parte altaris,quia eccleſia de Iudæis,à qua noſtrum
pſit exordium antiquitus,fuit à dextris,& ponit eũ in ma
ſiniſtra,dextrã ſupponens,iuxta illud,Leua eius ſub capite Cant.2.
o,& dextra illius amplexabitur me,&hoc propter triplicẽ
ſam.Primò,quia euãgeliſta docet cęleſtia,quæ per dextrã,
eniſque per ſiniſtrã intelliguntur,ſupponi.Secũdò, inclina
liber ſuper ſiniſtrum humerum , ad notandum ꝙ Chriſti
dicatio de Gentili populo,tranſibit ad Iudaicum.Eſa.10.
in diebus illis ſaluabitur Iuda.Tertiò,quia in vita tẽpora-
ui per illam ſignificatur,neceſſe eſt euangelium prædicare.

Et

Et textus euangelij in quibusdã Ecclesiis ornatur,exteri
gento,& lapidibus,prout dictũ est in parte iij,sub tit.de l
bus indumentis.Libet autẽ ipse ab aduentu sacerdotis a
Esa.2. tare,donec Euangelium legatur,super altare remansit, c
Rom.10. quãtũ ad hoc significat Hierusalẽ:quoniã euãgelica doct
Luc.10. primũ in Hierusalẽ facta est:& ibi permansit ab aduentu
mini,donec publicaretur gẽtilibus:iuxta illud,De Sion e
lex,&c.vt supra.Hierusalẽ enim est locus passionis,quæ p
tare etiã significatur.Cõsequẽter † benedictionẽ postulat,
nullus debet prædicare nisi mittatur.Iuxta illud. Quon
prædicabũt,nisi mittãtur:extrà de hære.cum ex iniũcto.
Esaie.6. minus inquit Apostolis.Rogate dominũ messis,vt mittat
rarios in messem suam.xxv.di.in nouo.Esaias autẽ cum a
set vocẽ domini dicentis : Quẽ mittam & quis ibit ex v
Respõdit:Ecce ego sum,mitte me:dixitq; dominus, Vn
dic populo huic,audite audientes,&c.viij.q.j.sciendũ. Ru
Exo.14. † huiusmodi benedictionẽ præfigurauit Moses,qui asce
montẽ accepit tabulas,& benedictionẽ,& populo mãdata
posuit:& dominus etiã benedixit ordini diaconali , cui d
spiritum sanctũ,& misit ad prædicãdum per vniuersum o
Pontifex ergo, vel Sacerdos visibiliter benedicit diacono
lecturus Euangeliũ,quod nõ fecerat subdiacono lecturo
Baru.2. stolã,quia Christus inuisibilis manẽs,legem &prophetas
per epistolam significantur,inuisibiliter misit, sed postqu
terris visus & cũ hominibus cõuersatus est,Apostolos&
Mat.10. gelistas visibiliter misit,&docuit.Euntes(inquit)prædicat
cẽtes:Appropinquabit regnum cœlorum.Illi autẽ regressi
cuibant castella euangelizantes,& curantes vbique. Et mi
eum ad legendum Euangelium,ad notandũ ꝙ Christus m
Apostolos ad prædicandũ regnũ Dei.† Diaconus autẽ,ea q
sibi in benedictione dicuntur considerans,se corde purũ,
mundum,& opere castũ studeat exhibere,quatenus sacro
Cant.4. ctum euangeliũ possit dignè proferre , quia puteus aquar
viuentiũ,id est,euangelica prædicatio,nõ fluit impetus,id
liberè,nisi de Libano,id ẽ,corde casto,&ore cãdido.Nõ en
est speciosa laus in ore peccatoris: imò peccatori dixit De
Quare tu enarras iustitias,&assumis testamẽtũ meũ per os t
iij.q.viij.§.quod testatur,& ideò signo crucis munitur,dein
licẽtia &benedictione obtẽtis,& insuper cruce impressa,vt
curus incedat,procedit ad pulpitũ cũ silẽtio,inclinato capi
nihil in qbusdã ecclesiis ferẽs,propter illud,qđ Dominus ip
Luc.10. præcepit Apostolis,quos misit ad prædicãdũ regnũ Dei.Nih
inquit,tuleritis in via,& neminẽ salutaueritis. In aliis tame

ſſiis diaconus fert librum, vt iam dicetur. Sed perueniens
mbonem, ſalutat, quaſi intrans domũ cui offert pacem, vt
. dicetur, & tranſit per dexterã partem chori ad ſiniſtram,
ɔer Euangelij de dextra ad ſiniſtrã transferãtur, & ibi legit,
de Sion exibit lex & verbum, vt ſupra. Iudæa enim reſ-
te verbum Dei, Apoſtoli tranſierunt de Iudeis ad gẽtes, & Eſa. 2.
à prædicatum eſt gentib. quę per ſiniſtrã intelliguntur. Vn
poſtolus ad Hebræ. dicit, Vobis oportebat prius prędicare
m Dei, ſed quoniam repuliſtis illud & indignos vos iudi- Act. 13.
, ecce conuertimur ad gentes. extrà de renun. niſi. de hoc
in tit. proxi. In eccleſia † Romana, & in quibuſdam aliis,
iaconus per vnam viam, & diaconus per aliam in pulpi-
aſcendit, quoniam ille docendo, & iſte diſcendo in augmẽ
ſcientiæ procedit, & quia miniſtrator per meritum ope- pſal. 35.
prædicator per meritum oris in augmenum iuſtitiæ pro- Mat. 10.
tur, vnde pſalmiſta, iuſtitia tua ſicut montes Dei, per ean
amen viam deſcendentes ad Pontificẽ reuertuntur, quia Act. 1.
nalem perſeuerantiam pertingunt premiũ, ſicut Dominus
ui perſeuerauerit vſq; in finẽ, &c. de pœniten diſt. 2. Apo
. & ca. multi. Et quia prædicatio ſine opere, non ſufficit.
t enim Ieſus facere & docere. Ideò prædicator per ean-
viam reuertitur, per quam acceſſerat miniſtrator. Præte-
leò lecturus Euangeliũ ab vna parte progreditur, & aſcẽ- Mat. 2.
ab altera regreditur & deſcendit, iuxta illud Euangelij. Act. 13.
iam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam, quoniam Apoſto
is prædicauerũt Iudæis, & poſtea gentibus, ſecundum il
poſtoli, Quoniam repuliſtis verbum Dei, & indignos vos
. Sanè diaconum † ſubdiaconus antecedit, quia Ioannes
s prędicatio Chriſtum & eius prædicationem præceſſit, 1. Cor. 7.
s in quibuſdam eccleſiis, puluinar quod libro ſupponat.
uluinar quidem, quod libro ſupponitur ad quietem, ſigni
r vitæ ſolatium, ſiue temporalia, quaſi dicat, Si vobis ſemi Deut. 25
s ſpiritualia, non eſt mirum ſi à vobis metimus carnalia.
9. xij. q. j. §. j. Nam ſecundum Apoſtolũ primo ad Corinth.
ltari ſeruiũt, cum altari participant. extrà de præbe. cùm
dum, dignus eſt enim operarius mercede ſua. Matt. 10. Et Matt. 11
nus præcepit in lege, Non claudes os bouis triturantis
de præb. extirpandæ. Rurſus puluinar ſupponitur Euan
ad notandum quod ſuaue eſt iugum Domini, ſiue onus
gelij illud portare volentibus Vnde in Matth. iugũ meum pſal. 83.
, & onus meũ leue, huic iugo, qui ſubiicitur, omnia ſubie pſal. 116.
bet, ſecundum Aug puluinar ergo ſuauitas & dulcedo
udatis Dei. Vnde proph. paraſti in dulcedine tua pauperi
Deus

Deus,&iterũ,Quàm dulcia faucib. meis eloquia tua domi
In Ecclesia tamen Romana,diaconus præcedit,vt doctor, si
diaconus sequitur,vt auditor:ille præcedit,vt prædicet,iste
quitur vt ministret. Post lectionem verò subdiaconus,quasi
ficienter edoctus præcedit,referens euangeliũ,quoniã mer
dem euangelij,de sua ministratione reportat, secundum ill
quod Dominus ipse promisit in euangelio,Qui recipit Pro
Mat. 10. tam in nomine Prophetæ,mercedẽ Prophetæ recipiet: quen
deò præmittit diaconus ad Pontificem , vt ostendat se fru
prædicationis referre,de quo dominus insserat,Posui vos,v
tis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Adhæc si
diaconus librũ,&puluinar reportãs significat,ꝙ prædicator
Ioan. 15 no opere debet vitam suamDeo offerre. vnde Apost.ad Cor
9.omne quodcunq; facitis,aut verbo,aut opere in nomine
mini Iesu Christi facite.xxvij.q.vlt.non obseruetis. Præmi
quoque† diaconus ante euangelium turibulũ cum incenso
Christi opera præcesserunt eius doctrinam,iuxta illud, C
Act. 1. Iesus facere & docere. Turibulum autem,cum thure signi
orationẽ cum deuotione , quam tunc maximè debent hal
fideles in audiendo diuinum sermonem. Rursus diaconus i
præmittit turibulũ,quia prędicator debet odorem bonæ c
1. Cor. 2. nionis ex se mittere,iuxta illud Apost. Christi bonus odor
mus in omni loco,nã cuius vita despicitur,restat vt eius præ
catio cõtemnatur,extrà de sac.vnc.c.j. † Tertiò turibulum p
psal. 140 cedit,vt ipsius diaconi oratio sicut incẽsum in conspectu do
ni dirigatur. Ante turibulum verò præmittit duos ceroferar
cũ faculis accẽsis. Primò,quia debet desideriũ & gaudiũ in
dib. auditorũ accendere,quatenus & libenter audiant,& gra
Mat. 5. ter obediant. In quibusdã tamen ecclesiis turibulũ cereos p
Luc. 6. cedit,quoniã orationes & opera,virtutes de oratione flam
lucem & signa præcedunt,iuxta illud,Luceat lux vestra.&ill
Et virtus exibat de illo,& sanabat omnes. Secũdò,Sacerdos
Mat. 7. Episcopus præmittit ante diaconũ duos acolytos portantes
reos,& incensum,ad notãdum ꝙ Christus præmittebat bi
nuntios ante faciẽ suam in omnem ciuitatem,& locũ quo i
erat venturus,præferentes coruscationes miraculorũ,& od
Mat. 10. virtutũ,vnde reuersi dixerunt,Domine in tuo nomine etiã
monia subiiciũtur nobis. Facies enim Christi cõuenienter
intelliguntur Apostoli,qui normã doctrinæ suę populis ostẽ
bãt,propter quod ipsis aiebat: Qui vos recipit,me recipit. Te
Luc. 4. tiò, ideò librum euãgelij præcedũt turibulum , & candelabr
quia doctrina Christi virtus & fama pręibat, Euãgelista testã
Exiuit Iesus in virtute spiritus in Galilęã & fama exiuit de il

vniuersam regionē,&ipse docebat in synagogis eorū. Quare
propter causam in secunda parte sub titu.de acolyto scrip-
†Rursus duo cerei illuminati,doctores ecclesiæ per quos
lesia illuminatur,qui debent habere notitiā vtriusq; testa
nti designant.Hinc est quod ipsi cerei plerunq; quibusdam
ersorum colorum lineis decorantur,ad notandū,quod per
tores ipsos sacra scriptura diuersis sensibus exponitur.
ut dictum est in principio libri.Si verò lineæ ipsæ aureç vel
enteæ sint,designant,ꝙ in ipsis doctoribus est aurum sapiē
,& argentum eloquentiæ.†Vel cerei ipsi designant duo te-
nenta,quibus genus humanū illuminatur, vel legē & Pro-
tas,qui in quibusdā ecclesiis,dum euangeliū legitur,in pa
ento ponuntur,quoniam legis vmbra & Prophetarū eni
ita per lumen euangelij etiam ab humilibus intelligūtur,
propter euangelicā doctrinam, lex & Prophetia penitus
nuerūt in litera.In quibusdā tamen ecclesiis in diebus pro
s,vnus puer cum vno tantum cereo diaconū præcedit per
d significatur,ꝙ primū Christi aduētum,qui humilis fuit
ecultus,præuenit tātum vnus pręcursor, scilicet Ioannes
tist.qui fuit lucerna verbi.In diebus verò festiuis duo cerei
cedunt,quia in secundo aduentu,qui solennis erit & ma-
tus duo præmittētur præcones,scilicet Helias &Henoch,
nterficientur ab Antichristo in Hierusalem, quod signi-
ur per extinctionē cereorū. De candelabris & etiā cereis
r dictum est in prima parte sub ti.de Picturis. Antecedit
uoq; crux,primò ad notandū,ꝙ diaconus debet prædica
ucifixum.Secundò,quòd qui eum intuetur per fidem sa-
r à morsu serpentis antiqui,ipse est enim serpens in palo.
iò,crux præcedit euāgelium in signum,quòd prædicator
i debet crucifixū.Vnde Dominus inquit Petro, Sequere
oan.21.cap.Post hæc diaconus super ambonem ascēdit.
icitur autē ambo,ambonis,pulpitū,vbi legitur euangeliū
us ab ambio,ambis,quia locus ille gradibus ambitur.Sūt
n in quibusdā ecclesiis duo paria graduū siue duo ascēsus
lā per mediū chori,vnus à sinistris,videlicet versus oriētē
fit ascensus,alter à dextris,videlicet versus occidētē quo
escensus,vt præmissum est.Vel ascēdit ab australi parte,
hristus à Bethel,id est,Bethlehē q̄ est ad austrū, venit in
usalē:vnde dicitur:Deus ab austro veniet.Ascendit ergo Abac.3.
mbonē,ad notādū,ꝙ Christus ambit omnes q custodiūt
um euāgelij,& vt possit ambiri:&sic melius ab hominib.
lligi.Itē ascendit† vt in edito &alta voce annuntiet euan-
m,tanquā vbique & ab omnibus audiendum,iuxta illud Mat.10.

propheticum: Super montem excelsum ascende tu, qui euan
lizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam. & dominus inq
in euãgelio: Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce, & qu
in aure auditis, prędicate super tecta: extrà de hæret. cùm ex
iuncto, vt imitemur dominum, qui in montem ascendit, vt e
gelium prædicaret, & aperiens os suum, docebat discipulos
Matt. 5. cens: Beati pauperes spiritu, &c. Lex etiam in monte data est
Exo. 19. Euangelium ergo in alto & in eminenti loco legitur, quia d
ctrina euangelica delata fuit vbique terrarum: vnde in omn
Psal. 75. terram exiuit sonus eorum, &c. ix. d. ita. Epistola verò in lo
inferiori. quia lex & prophetę, qui per illam figurãtur, clausi
runt in Iudæa: vnde notus in Iudæa Deus, &c. Præterea, per
stolam prædicatio vete. testam. quæ humilior: per Euangeli
no. test. quæ excelsior est, intelligitur: doctrina enim Christi,
lex euangelica excellit Apostolicam, & Apostolica legalem d
ctrinam. Vnde Apost. ad Hebr. 7. Lex neminem ad perfectio
ducit: Euangelium autem dat salutem omni credenti. In M
†autem pro defunctis non in illo loco eminentiori, sed iux
altare Euangelium, & epistola leguntur, ad notandum, quod qua
tum spectat ad defunctos, non prosunt prædicationes, quæ
uis publicè fiunt. Ipsis autem, cùm sint absentes, fieri neque
publicè, vel occultè: sed magis fiũt pro ipsis orationes per q
ad Christum, qui per altare significatur, appropinquãtes eis
sumus reuelationem aliquam obtinere. † Legitur etiam de n
re Euangelium super Aquilam, iuxta illud Psalmi 17. Et vola
super pennas ventorum: & Aquila ipsa seu locus, in quo legi
in dieb⁹ festiuis aliquo panno lineo vel serico cooperitur, ad
Eze. 11. gnificandum mollitiem cordium Christianorum. Vnde do
nus per Prophetam: Ecce cor carnium, dabo vobis & scribã
gem meam in cordibus vęstris. Locus verò in quo epistola l
tur non cooperitur, ad significandum duritiam cordium Iu
rum. † Lecturus autem euangelium, transit ad partem sinistra
prout iam & suprà sub titul. de mutatione sacerdotis dict
est: & opponit faciem suam aquiloni, iuxta illud Esai. 43. D
cam aquiloni, da. & austro noli prohibere, vt ostendat nos d
ctrina euangelij debere armari, & prædicationem Christi co
tra illum specialiter dirigi, qui ait: Ponam sedem meam ab Aq
Esai. 4. lone, & similis ero altissimo: nam & secundum Prophetam: A
Hier. 1. aquilone pandetur omne malum super habitatores terræ. Ru
sus versus aquilonem euangelium legitur, iuxta illud, quod l
gitur in Cantic. 4. Aquilo surgat, id est, diabolus fugiat, & aust
veniat, id est, spiritus sanctus accedat. Rectè enim contra di
bolum euangelium legitur, vt illũ sua virtute expellat, quon

olus nihil tantū, quantū Euangelium odit. Siquidem Aq
ntus frigidus, diabolū significat, qui flatu tentationū cor
ominū à Dei timore congelat, & refrigerat. Cum ergo fi-
n Euangelio contineatur, quæ est armatura nostra cōtra
olū, iuxta illud, Cui resistite fortes in fide: meritò legitur 1. Pet. 1.
illū. Quādoque etiā versus meridiē legitur, quia doctri-
hristi quæ prima fuit inter Iudæos, & nunc inter gentiles
s in fide redibit. Hi verò, qui eum inueniendo præcesse-
respiciunt ad euāgeliū, & ad faciem recitantis, prout sub
tola dictū est. Deinde † lecturus euangelium, salutat po-
, vt illū ad audiendum verbū Dei attentū reddat, dicens,
inus vobiscū, ostendens, etiam per hoc se orare vt Domi Lucæ 10.
it cū eis, & obseruans, quod dominus iussit: in quācūq; Mar. vl.
i intraueritis: primū dicite, Pax huic domui. Chorus ve-
populus quasi redditus attētus, ad illū, & ad quancunque
in qua Euāgelium legitur se vertunt, quia omnibus pro
im est. Ite in mundum vniuersum, prædicate euāgelium
creaturæ, id est, homini, pro quo facta est omnis creatu
qui habet aliquod participium cū omni creatura, & res
ent, & cum spiritu tuo: supple, vt dignè possis euāgelium
e, ac si dicant, tecum sit ad dicendum, & sic mutuò se salu
prout sub præfatione dicetur. † Sanè euangelium stando,
dendo auditur sicut statuit Anastas. papa de consec. di. j.
olica, vt ad prælium pro Christi fide seruanda prompt tu
tetur. Vnde Luc. 22. Qui non habet gladiū, vendat tuni-
& emat illum. Et quia ipsius doctrina ad amorem cœle
dirigit mentes nostras ad huiusmodi etiā promptitudi- Mat. 19.
designandū, quidā dum Euangeliū legitur, chlamydes de
nt, & etiā ad notandū, qđ omnia tēporalia amittēda sunt
er Christū, iuxta illud Euāgelij: Ecce nos reliquimus om
secuti sumus te. Et ex quo standū est apparet, ꝙ nec iace
appodiare debemus Euāgeliū audiendo. Reclinatoria Eccles. 1.
ūc relinquūtur, ad notādū qđ nō debemus confidere in
pibus, nec sustētari in terrenis, quia vanitas vanitatū, &
a vanitas dixit Ecclesiastes. Subauditur cōparitione Dei,
ē curam nostrā iactare debemus. Et secundū ipsum Ana
m, stantes curui manere debemus, vt humilitatē, quæ à
ino docetur, etiā corpore demōstremus. † Auditur etiā
nudato. Primò, vt attētio adesse demonstretur: ob quā
ausam ꝗdā tūc mentonē & genas manu tenent. Secūdò,
inq; sensus patuli sint ad audiendum. Tertiò, ad notādū
nia quæ sub velamine & figura in lege ac Prophetis con
ntur, sunt in euāgelio manifestata. In Christi passione Mat. 17.

velū templi scissum est,&c.†Deponuntur etiam tūc bacul
ma.primò,ne imitemur Iudęos,in cōspectu crucifixi arūd
& arma ferentes.Secūdo,ad notandū,ꝙ Christo prædicāt
nes legales obseruantiæ quæ per baculos significantur de
tæ sunt.Tertiò,depositio baculorū & armorum humilitat
tat & Christianę perfectionis esse nō se vindicare,sed Dñ
Rom. 12. seruare vindictam,iuxta illud,Mihi vindictam,& ego retri
dicit Dñs. & Mat.5. Qui te percusserit in vna maxilla , p
ei & alterā.xxiij.q.j.§.j.Auditur etiā euangeliū in silentio,
omnia soluta.sunt in euāgelio,quæ in lege & prophetis pr
sa erant.Pontifex verò seu Sacerdos,dum euangelium le
faciem vertit ad illud,ad notādū,ꝙ Christus prædicatores
gelij semper ad adiuuandum respicit stans super scabellu
designandum,ꝙ p huiusmodi prædicationē omnis aduer
testas debellatur,& Christi pedib.submittitur,& sic impl
quod in psal.dicitur,Donec ponā inimicos tuos scabel.&c
conus vero statim†postquā sibi respōsum est,&cū spiritu
vt cunctos reddat dociles & beneuolos,ad audiendū verb
uangelij.i.bonum nunciū nunciantem regnum Dei,subdi
Psal. 109. quentia S.Euangelij,turificans librum,& signans signo cr
Et etiam in quibusdā locis osculatur librum.q.di. hic est
seu euangelium Dei,hic est liber crucifixi,quē prædico,h
liber pacifici,per quē recōciliationem accepimus. vnde A
1.ad Corint.1.Prædicamus vobis Christum crucifixum.Pe
censi autem fumum , bonæ prædicationis opinio intellig
Deinde signat †se in fronte,in ore,pariter & in pectore, s
corde,ne diabolus,qui bonis operibus insidiatur, tollat e
erubescentiā,deuotionem de corde,vel sermonem de ore
Lucæ 9. dicat Ro.1.Ego Christi crucem non erubesco, sed eā or
dico,& corde credo,quia corde creditur ad iustitiā, ore a
Dan. 3. confessio fit ad salutē.1.Corin.1.Prædicamus, inquit Ap
lus,Christum Iesum,& hunc crucifixum, Iudæis quidem
dalum,gentibus autem stultitiam.Et Apost,ad Gal.6 Mihi
absit gloriari,nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. D
nus etiā in euangelio ait,Qui me erubuerit,& sermones m
hunc filius hominis erubescet,cùm venerit in maiestate s
patris,& sanctorum Angelorum.Vnde in Daniele legitur
est confusio confitentib.te Quidam autē signant se tantu
frōte,& in pectore,quasi ī vtroq; superliminari. Clerus ve
populus audito titulo euangelij,scilicet sequentia,&c. siu
Act. 2. no nuntio vertentes se ad orientem siue ad altare,vt Deum
est verus oriens glorificent,quia misit eis verbum salutis,
legitur in Act.Apost.Et glorificauerūt Deū dicētes,ergo

Deus penitẽtiã dedit & vitã: cum reuerentia & honore re-
dent: Gloria tibi *Domine*. Proposito itaq; euãgelio ad legẽ
n, in quo agitur de gloria, & de nostra liberatione, scilicet
liter Christus diabolum deuicit, & nos ab ipsius seruitute li
auit, & victor ad gloriam patris ascendit, ipsi auditores euã-
j lætantes in laudẽ sui Saluatoris clamãt, dicentes, gloria ti-
)omine, quasi dicãt, gloria tua, quæ nobis in euangelio prę
itur, nobiscum sine fine permaneat, & semper crescat. & hęc
endo signo † crucis in fronte, in ore, & in pectore, se simili-
contra diabolũ muniunt, ne eos impediat in audiendo. In
nte, quia ibi est locus pudoris & verecũdiæ. Vnde per hoc, ꝙ
cem fronti imprimunt, ostendunt se nõ erubescere credere
cifixum, cuius liber legitur, & eum habere Deum & Domi-
n. Per hoc quod in ore signãt, significãt crucẽ Dñi audacter
dicare. Per hoc, quod in pectore, ostendunt se libenter cõ-
i pro nomine Christi: qua etiã ratione quidã quandiu euan-
ũ legitur, cũ vtroq; pollice ante pectus signum crucis figu-
Rursus nos in ore signamus, ad designandum, ꝙ de verbis
gelij debet esse locutio nostra, in pectore verò, ad designan
n, quod verba euangelij debent nos percutere in pectore, &
nẽte. Mox verò post factum signum crucis, versus diaconũ
ituri euangelium se conuertunt. De crucis mysterio, dicc-
in proœmio quintæ partis. † Porrò alicubi subdiaconus dũ
itur euangelium, sinistram manum libro supponit, ad notã-
n, quod illi qui sub tẽpore legis fuerunt, quoniam finis seu
mus fuit *Ioannes*, quem significat subdiaconus, & si aliqua
na agebant, illi tamen debilia & infirma erant quæ per sini-
am significantur, quia si lex ad gratiam disponeret, tamen
gratiam non præbebat. Conuenienter ergo sinistra ma-
s libro Euangelij supponitur in quo Christi fides prędica-
, sine qua per opera legis nemo saluatur. Rursus per sini-
am manum temporalia, per librum euangelij, spiritualia con
nè designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad no-
ndum quod sicut anima sine corpore non viuit, ita nec spi-
ualia diu sine temporalibus subsistere possunt. Terminatur
em euangelium, exultando vocem in fine, prout sub epi-
la dictum est, & mox illo finito munit se diaconus signo cru
, ne diabolus susceptum semẽ euangelij de vase signato
rripiat. † *Et* deinde euangelium osculatur, ad notandum se
charitate & amore euangelizasse. Auditores verò se ver-
orientem conuertunt, quasi ad Hierusalem gratias agen-
, quia inde venit ad nos euangelium, iuxta illud, quod Do- Act. 1.
nus dixit in euangelio Apostolis, Vos eritis mihi testes Hierũ

in omnes gentes,incipientes ab Hierusalem,& signo cr
in pectore muniũt cõtra diabolũ,ne semẽ verbi Dei suff
in eis,vnde Luc.8.Volucres cœli comederũt illud.Et ne
nem Domini rapiat de pectorib.eorũ.q.d. Deus nos fac
doctrina Christi perseuerare,& vt significet se habere in
quod exprimitur ore. Quod etiam apertius designatur
busdã ecclesiis in quib.finito *Euangelio* dicitur,amen,&
quasi dicant verũ est,ꝙ in Euangelio dictũ est,quod est
tra quosdam hæreticos,qui lecto Euangelio , quasi cont
centes,dicũt falsum est.Vel amen.q.d fiat nobis, quod D
nus in Euangelio pollicetur,iuxta illud Neemiæ.8. Ben
Esdras Domino Deo magno.Et respondit omnis populu
men,amen.Et eleuantes manus suas incuruati sunt & a
uerunt proni in terrã.In aliis verò ecclesiis dicitur,Deo gr
sicut fit post aliquã lectionem vel capitulũ. Quidã etiã li
dicunt. Benedictus qui venit in nomine Domini , quod
nis Euangelij *Matthæi*,quod legitur in festo B.Stephani
dominica Palmarũ,in quibusdam locis cerei, qui significa
doctores,per quos ecclesia illuminatur,post lectũ Euãge
tingũtur,quoniã Christo in eis loquẽte possunt ecclesiam
minare,eo autem tacente,id est,spiritu sancto ab eis rece
hæc nequeũt.*P*reterea Euãgelij prædicatione finita,lex &
phetiæ cessabunt.*I*n nonnullis tamen ecclesiis dũ Euang
legitur,candelabra cũ cereis deponũtur ad terram,ad not
legem & prophetiam inferiorem Euangelio esse. Consec
ter † subdiaconus codicem Euangelij refert,diaconus ver
cuus redit, vt ostendat se prædicatione finita contempla
vacare.Veniens autẽ prius ad legendũ Euangeliũ,librũ in
busdam ecclesiis ferebat,ad notandũ,ꝙ ipse non solũ de
Eccle.1. docere,sed & facere.Redit etiam ad Episcopũ seu Sacerd
vnde venit,ad notandum,quod omnis doctrina à Deo est
ipsum reuertitur.Vnde Salomon: Vnde exeunt flumina r
psal. 96. tũtur.Textus quoq; Euangelij super puluinar reportatur
Cant. 5. ecclesia,vt audiuit Euangeliũ,illud suauiter corde suscep
lætata est.Iuxta illud:Audiuit & lætata est *Sion*, & ait:A
mea liquefacta est,vt dilectus locutus est.Liber quoq;Eu
& turibulũ ad pontificẽ reportantur,quia ad eũ omnia bo
ferenda sunt,à quo cũcta procedunt.Ipse enim est finis c
Apoc. 1. mãs,sed nõ cõsumẽs,alpha & omega,primus & nouissim
tiũ,& finis.Nã & Apostoli prędicatione peracta,ad Christ
uersi sunt referẽtes ei gratias de miraculis & prędicationi
fectu.†Episcopus verò thus odorat,& Euãgeliũ osculatur,
mò,ad notandũ,qa qđ Episcopus inspirauit & docuit, li

it & acceptat, Deus enim nihil accipit, nisi ꝙ efficit, nec
nerat, nisi ꝙ donat, quia ſicut cũcta quæ fecit, bona ſunt,
illa ſunt bona, niſi quæ fecit. Nam vidit Deus quæ fece-
erant valdè bona. Secundò apertũ codicẽ oſculatur, ad Geneſ. 2.
icandũ ꝙ ſcire debet quod nuda ac aperta ſibi eſſe debẽt
iq; ſunt in lege, vnde Luc. 8. Vobis datũ eſt noſſe myſte
regni Dei, & Malach. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſciẽ
& legẽ requirunt, ſupple ſubditi. de ore eius, extrà de hę.
ex iniuncto. Tertiò, qa ipſe ſolus intrat in ſancta ſancto-
prout in procœ. huius partis dictum eſt. Quartò, quia hu-
di oſculum ſignificat affectum amoris, ad euangelium,
cipuè in epiſcopo vigere debet, adeò vt paratus ſit mor-
o eo ſubire. xxv. q. j. violatores. Quintò, ſubdiaconus li-
apertum Prælato ſeu Sacerdoti offert ad oſculãdum, ad
dũ ipſum debere delectari in fide fideliũ, q̃ infuſa eſt in
patefacta p̱ euangelij prædicationẽ, q̃ prius in lege fue-
auſa. Poſtea in quibuſdam eccleſiis liber clauſus illis, qui
n choro oſtenditur, pro eo ꝙ poſt præmiſſa verba vobis
eſt, &c ſequitur in Apoſtolo, cæteris autẽ in parabolis.
eſt aduertẽdũ, quod poſtquam diaconus lecto euangelio
m oſculatus eſt, ad notandũ ſe ex charitate & amore euã Luce. 8.
aſſe tunc demũ fertur euangeliũ epiſcopo, qui Chriſtum
icat, ad oſculandũ, id eſt ad prædicationẽ acceptandam,
antè ad figurandũ, ꝙ Deus illam duntaxat ad prædica-
acceptat, quæ fit ex amore & charitate. Veruntamẽ in
pro defunctis euangeliũ nõ fertur pontifici ad oſculan
quia tunc præmiſſæ rationes ceſſant, tũ quia in miſſa il
nis ſolẽnitas ſubtrahitur, ne feſtiuæ ſolennitates cũ deſo
nis mœroribus miſceantur. Legens tamẽ euangelium in
pro defunctis, librum in quibuſdam eccleſiis oſculatur:
icunq; illud pronũciat, debet charitatis amore in illũ tẽ
cuius doctrinam euangelicã recitauit, qui amor per oſcu
deſignatur. & eſt † aduertẽdũ, ꝙ ſtatim poſt libri oſculũ
ios miniſter pontificẽ qui Chriſtum deſignat, incẽſat, ad
endũ quod ſacerdotis maximè officiũ eſt, orationis igni
acrificium, quod per incenſum ſignificatur, Chriſto offer
ſolum in expiationẽ delicti, verũ etiam in gratiarũ actio
prout Leuit. habetur. Poteſt etiam ſub epilogo dici, quia
er euangelij per ſubdiaconum portatur, quòd diaconus
tum aſcẽdit, quòd aperto libro populũ ſalutat, & omnes
dẽt, quod titulum euangelij præmittit, quòd alta voce &
ctè & cõtra Aquilonem legit, ꝙ omnis populus aures &
os ad librũ dirigit, & in ſilentio ac ſtando audit, & in fine

ad cœlũ manus leuans orat dicens,amẽ.Hæc inquam o
Neem. 8. & singula ex lege sumuntur,Legitur enim in principio
miæ,q̃ cõgregato populo ad plateã quæ est ante portã a
rũ,Esdras scriba attulit librũ legis Mosi,& stetit super g
ligneum,quẽ fecerat ad loquendum,&aperuit librum c
omni populo. Porrò Leuitæ silentiũ faciebant in populo
audiendũ legẽ,benedicentes Deo magno, & omnis po
stans in gradu suo respondit,Amen.Et legerunt in libro
Dei distinctè & apertè ad ĩtelligẽdũ.Omnis verò populu
uantes manus suas adorauerunt proni in terrã.Illud † qu
prætereundũ nõ est,q̃ euãgeliis,quæ in ecclesiis legũtur,
raliter duæ præfationes præmittuntur,prima est,Initiũ S
gelij,secunda,sequentia S.Euãgelij.Siquidem prima præ
præmittitur principio cuiũslibet Euãgelij quatuor Euan
starũ,scilicet Euãgelio Ioannis,*In principio erat verbum*
Euangelio Matthæi:Liber generationis:Euangelio Luc
in diebus Herodis,&euangelio Marci:Principiũ euang
su Christi.Quod in quibusdã ecclesiis legitur in 1.dom
de Aduentu,vt ibi dicetur,& tunc nõ subiicitur illis,*In* i
pore,quia in ipsis principiis agitur &determinatur certu
pus,vnde esset nugatio,& superfluerent verbalia illa.Sec
præfatio præmittitur omnibus aliis euãgeliis,&dicitur
tia,quia verba ipsa,quæ legenda sunt,sequũtur post initi
post ea,quæ præcedunt euangelium,vnde sumpta sunt
S.euangelij,&c. vel sequẽtia,est numeri singularis,&tunc
dicitur,sequentia S.Euangelij secundũ Ioannẽ: suppletu
est. † Sanè in euangeliis,quibus ipsa secunda præfatio pr
tur,subiicitur quãdoque In illo tẽpore,&quãdoque nõ su
tur.Siquidẽ sine,in illo tẽpore,dicuntur,quãdo ex eorum
bis certũ est de tẽpore,vt præmissum est,& tunc incipi
aliquã determinationẽ Regiæ vel alterius potestatis , vt i
Anno quintodecimo Tyberij,vel simplicẽ rei gestæ narrat
certum tempus determinãtẽ,vt illud , Cum esset desponsa
illud,Postquam cõsummati sunt.& illud,cũ natus esset I
& illud,Factum est autẽ,cum baptizaretur.& illud,Cum
tẽ esset annorum duodecim & illud , postquam impleti
dies.&illud,Vespere autem sabbati.&illud,Elizabeth im
est.&c.Reliquis verò euangeliis subiicitur,In illo tempo
est sensus,In illo tempore,scilicet gratiæ,de quo dicit A
2.Cor. 6. ecce nunc tempus acceptabile,&c.de pœn.dist.j. ecce.N
etiam omittendum,q̃d euangelium legitur in ecclesia qu
que secundum historiam,vt illud,quod dicitur in die Pa
Mariæ Magdalenæ,& Mariæ Iacobi,&c.& illud quod cũ
in

tali ad ſecundam miſſam de paſtoribus. Quandoque ſecũ
allegoriam, vt illud, quod legitur in aſſumptione B. Mariæ,
o mentio fit de Maria & Martha, vbi dicitur, Intrauit Ieſus
oddam caſtellum, &c. prout in vij. parte dicetur. Quando
ecundum rem vt illud de S. Trinitate. Quandoque ſecun-
perſonam, vt illud quod cantatur in feſto S. Thomæ Apo-
vbi dicitur, Thomas vnus de duodecim. Quandoque ſecũ
partem, vt illud, quod dicitur in feſto S. Crucis, de Nicode
bi dicitur, Sic oportet exaltari filium hominis, &cę. in quo
Christus paſſionem ſuam ſignificat, & exaltationem cor
ſui in cruce. Et ideò euangelium, in quo hæc clauſula con
ur, legitur in feſto S. Crucis. & in feſto Michaelis Archan-
propter illum verſum, Angeli eorum ſemper vidẽt faciem
s mei, qui in cœlis eſt. Item etiam ſecundum partẽ, vt illud.
r generationis, &c. Et hoc propter vltimum verſum in quo
entio de Chriſto. Quandoq; ſecundum totũ, vt illud quod
ur in circũciſione Domini, Poſtquam cõſummati ſunt dies
, &c. Quandoque ſecundum tempus: vt illud quod dicitur
ima die Quadrageſimæ, ſ. propter ieiunium. Quandoque
ter litanias, vt illud, Si quid petieritis, &cæ. quod in litaniis
ur, in quo fit mentio de aliquo pane & piſce. Et quandoque
ter locum, illud, vt quod legitur in dominica ſexageſimæ, vel xvij.
iit, qui ſeminat, &c. Sanè mulier etiam † abbatiſſa non de-
egere euangelium. Licet enim B. Virgo dignior & excellen
eſſet Apoſtolis vniuerſis, Dominus tamen non commiſit ei
es regni cœlorum. extrà de pę. & remiſ. noua. Hinc eſt ꝙ ab
ſſa non poteſt proprias moniales benedicere, vel earum cõ
onem in criminibus audire, vel euangelium legere, vel pu-
è prædicare. In matutino tamen poſſet, ſed non publicè euã
um dicere. vij. q. j. diaconiſſam. Et nota, quòd quatuor ſunt
ngelia de B. Maria, vt dicetur in ſeptima parte ſub feſto Aſ-
ptionis.

SVMMA.

Symbolum Apoſtolorum immediatè ſequitur Euangelium.
Symbolum, dicitur voce ſublata maximè in Miſſa. In prima autem
& Completorio, demiſſa, & nu. 3.
Symbolum auſpicans ſacerdos, cur manus eleuet. 5 *Symbolũ, quid.*
Symbolũ eſt triplex, & vnde dicatur. 7 *Apoſtoli ſymbolũ ediderunt.*
Athanaſij Symbolum. 9 *Symbolum Nicenum.*
Symboli cantandi in Miſſa vſus à Gręcis profectus.
Græcorum error de proceſſione ſpiritus ſancti.
Græci temerè ſpiritum ſanctum à filio procedere negant.
Symbolũ maius, quibus diebus adhibeatur, vide per diſcursũ. & n. 14.

15 Symboli expositio. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24 25. 27. 29. &
16 Deo credere, Deum credere, & in Deum credere, quid & in qu
rant.
17 Diuinarum personarum distinctio.
26 In Ecclesiam quando credamus.
28 Lepræ curatio. 31 Vita æterna.

De Symbolo. CAPVT XXV.

EVangelio † lecto mox cantatur alta voce Symbolum i
s. Credo in vnum Deum, quia enim corde creditur ad
tiam, ore autem confessio fit ad salutem: Ro. 10. ideò e
sia, vt ostendat quòd euangelij verbum seu prædicationem
& corde recipit, mox fidei symbolum ore decantat. Symbo
ergo post euangelium, fidem post prædicationem ostendit.
Ro. 10. de Ioan. Hęc eo loquēte, multi crediderunt in eum. Nam s
dum Apostolum ad Rom. 10. Fides est ex auditu, auditus
per verbum Dei. † Dicitur autē alta voce, vt omnes illud di
Eccl. 10. & addiscant. Oīs enim Christianus tenetur publicè fidem
tholicam confiteri propter quod in frōte signatur. In prima
rò & in cōpletorio sub silētio dicitur, ne muscæ morientes
dant suauitatem vnguenti, prout in v. parte sub tit. de prim
getur. † Rursus ideò in Missa patenter dicitur, ad notandu
hodie fides catholica liberè prędicatur & docetur. In prima
rò sub silentio, dicitur, ad notādum, ꝙ in primitiua ecclesia
sertim tempore passionis Christi prędicatores & fidei pro
sores siluerunt: & in completorio ad notandum, quod simi
in fine seculorum, Antichristi nempè persecutione inualesc
illorum ora claudentur. Sanè Sacerdos seu episcopus illud
Iacob. 1. pit, ad designandum, ꝙ omne bonum à Christo procedit. N
omne datum optimum, & omne donum perfectum de sur
Luc. 7. est, &c. j. q. j. quàm pio. Ne autem musicus ille cœlestis dicat:
tauimus vobis, & non saltastis: chorus euangelicę doctrinę
sona voce respōdet, & solenni tripudio fidem catholicā prof
dicens: Patrem omnipotentem, &c. quanuis in Missa Papę q
doque aliter obseruetur, prout iam dicetur. † Ad hoc Sacerd
illud incipiens manet erectus ante mediū altaris, manibus e
sis, sursum eleuatis, quas postquam inceperit, iungit. Siquid
Sacerdos Christum reprę sentans, erectus manet, ad notandu
quòd Christus semper paratus est cunctis spiritualia bona l
giri. Et ante altaris medium, innuens quòd non est personar
acceptator, sed quantum in ipso est, omnibus ęqualiter influ
nec angulum diligit neque sinum. Manibus quoq; extensis,
designandum, quòd paratus est abundāter benè meritis illa
giri. Sursum tamen eleuatis, quasi ipso facto ostēdēs, quod q
sursu

m ſunt,querere,atq; à Deo miſericordiã poſcere, & in eo
ſperare debemus.Deinde poſtquã inceperit,manus iungit:
ei ſoli de pceptis bonis gratias agere,& nos humiliare de
us.Et qm̃ ſymbolũ,verbũ eſt euãgelicum, quo ad ſenſum,
ſtãdo illud audire ſicut & euangeliũ,& ſic illo dicto,ſignũ
s faceredebemus.Symbolõ* †aũtGręcè,Latinè ſonat iudi
el ſignũ,vel collatio,tũ quia regulã fidei plenã indicat, &
ctã,tũ qa ſimul in vnũ fidei cõtinet articulos.†Et nota,ꝙ
x eſt ſymbolũ,primum eſt ſymbolumApoſt.quod vocatur
olum minus quod videlicet ex inſtitutione Damaſi papæ
citè per ferias in ſingulis canonicis horis. Et illuc dr̃ à ſyn
l eſt cum,& bolos quod eſt ſententia, quia cõpoſitum fuit
uerſis verbis Apoſtolorum,ſicut pueri in feſtiuis cõuenię-
ferre ſolent bolos,i.fruſta carnium & panis quę in vnũ col
,ſymbolum vocatur,i.collectio minutiarũ.xliij.d.nõ opor
aditur.n.ꝙ poſtquã Apoſtoli ſpiritum paracletum accepe
cùm iã forẽt ad prędicandũ euãgelium profecturi, confe-
es in vnum ſuper articulis fidei ſtatuerunt,vt ſicut oẽs erãt
a fide concordes,ſic oẽs vnã fidẽ cõcorditer prędicarent.
eò ſymbolũ minus cõponentes,vnuſquiſq; bolũ,i. particu
vnam appoſuit.Vñ ſecundũ Apoſtolorum catalogum ſiue
erum duodecim particulas dignoſcitur cõtinere. †Petrus
ue appoſuit,Credo in Deum patrẽ omnipotentẽ,creatorẽ
& terrę.Andręas,Et in Ieſum Chriſtumfilium eius vnicum
inum noſtrum. Iacobus,Qui conceptus eſt de ſpiritu ſan
atus ex Maria virgine. Ioannes,Paſſus ſub Pontio Pilato,
fixus,mortuus,& ſepultus. Philippus, Deſcendit ad infe-
ertia die reſurrexit à mortuis.Bartolomęus Aſcendit ad cę
det ad dextrã Dei patris omnipotentis.Thomas, Inde vẽ
eſt iudicare viuos & mortuos. Matthęus,Credo in ſpiritũ
um. Iacobus,Sanctam eccleſiam catholicam ſanctorũ cõ
onẽ.Simõ,Remiſſionẽ peccatorum.Thaddęus, Carnis re-
onem.Mathias,Et vitam ęternam Secundum ſymbolũ eſt,
icunq; vult ſaluus eſſe,&c. Ab Athanaſio Patriarcha Alexã
in ciuitate Treueri cõpoſitũ.Hoc tñ põt dici tertiũ, nam
nũ de quo ſequitur,fuit prius in prima Nicena ſynodo cõ
um.†Tertium eſt Nicenum.xv.d.c.j. ſcilicet Credo in vnũ
n,quod Damaſius papa ex condicto vniuerſalis ſynodi a-
Conſtantinopolim celebrare inſtituit,in miſſa cantare pa-
r:quanquam & Marcus Papa primus ſtatuiſſet illud alta
cantari:& vocatur ſymbolum maius. A Gręcis ergo vſus
ndi ad miſſam ſymbolum:creditur prouenifſe,quod ſimi-
duodecim clauſulas continet.†Prima eſt Credo in vnum

Deum, &c. Secunda: Et in vnum dñm Iesum Christum. T
Qui propter nos homines, &c. Et cũ dicitur ibi. Et homo f
est. debemus genua flectere: quia Christũ hominẽ factũ &
nobis crucifixum adoramus. Quarta: Crucifixus etiã pro n
Quinta & resurrexit tertia die secundum scripturas, i. eo
do, eo ordine, & eo tẽpore, quo prædictum est in scripturi
ta: Ascendit in cœlum. Septima: Et iterum vẽturus est, &c.
ua, Et in spiritum sanctum dñm. Nona: Et vnam sanctam c
licam ecclesiam. Decima: Cõfiteor vnum baptisma. Vndec
Et expecto resurrectionem mortuorum. Duodecima: Et v
venturi seculi, amẽ. Et est notandum quod in prædictis Ni
& Cõstan. conciliis non leguntur verba illa: secundum scri
ras: neq; illa, filióque procedit, & quoniã apud † Græcos in
ipsius symboli, sub anathemate dicitur prohiberi, ne quis c
de trinitatis aliud docere vel aliter prædicare, quã ibi cont
tur præsumat, sed & Calcedonen. concilium apud eos cele
tum anathematizare præcepit eos, qui alteram fidẽ ausi e
cõponere, proferre, scribere, docere, vel aliud Symbolũ tta c
q̃ præmissum est: ideò ipsi Græci nos anathematizatos as
pro eo, quod ibi addimus verba ipsa. Sed minus bene dicu
quia illud nõ fuerit canon latæ sententiæ, sed comminatio
dam: tum quia inferior potentiorẽ ligare nõ põt. xxj. d. infe
Rom. n. ecclesia non subest cõciliis, sed potius cõcilia sub
sibi: extrà de elect. significasti. Præterea, verba illa: secundũ
pturas, sumpta sunt ex expositione fidei eiusdẽ cõcilij Cõs
nop. & sic nihil videtur additũ nec errorẽ aliquẽ sapiunt,
vt suprà sunt exposita intellecta. Itẽ per verba illla, filióque
docemus aliud vel aliter de trinitate prædicamus, imò idẽ
enim filius idẽ sit cũ patre in substantia, ergo quod à patr
cedit, & à filio procedit, & sic nihil addimus, sed potius de
mus, nec alteram fidẽ cõponimus, proferimus, scribimus, v
liud symbolũ tradimus, nec in aliquo cõtra prędictum faci
anathema. Mirũ † tñ est, quo ausu ipsi Greci spiritum sanct
filio procedere negare præsumunt, cum & hoc in cõcilio
sino apud eos edito contineatur expresse de conse. di. v. vlt.
nult. sed ipsi se errasse videntes, quosdã prælatos de suis ad
rale cõcilium Lugdunen. sub Greg. Papa. x. celebratũ mise
qui in dicto cõcilio publicè nobis videntibus suo & omniũ
latorũ & Imperatoris Romani nomine professi sunt, ꝙ spi
sanctus æternaliter ex patre & filio, non tanquã ex duobus
cipiis, sed tanquam ex vno principio, non duobus spiratio
sed vna spiratione procedit, extrà de summa trini. & fide ca
prout in eiusdẽ Greg. constitutione habetur, coram toto c

r Græcè,& ter Latinè ſymbolũ cum dictis verbis,ſecũdũ
pturas filióq; ſimiliter decantando.† Cantatur autẽ hoc
olum maius in ſolennitatibus eorum duntaxat,qui illud
ſuerunt,& in illis,de quibus aliqua mentio fit in ipſo,vi-
et in omnibus diebus dominicis.in feſtiuitatibus Domi
licet in natali,Epiphania,cœna Domini,Paſcha Aſcenſio
tecoſte & trãsfiguratione, & in feſto de Trinitate , & in
ibus feſtiuitatibus B.Mariæ,S.Crucis,Angelorum,&Apo
rum,de quibus fit mẽtio ibi,&Apoſtolicã eccleſiã.In ſo-
atibus autẽ Lucæ & Marci euangeliſtarum,dicunt quidã
ebere cãtari,quia illi Apoſtoli nõ fuerunt.Idẽ dici debet
dicationibus eccleſiarum,&in cõmemoratione omnium
orum,quanquã & ipſa ſit dedicationis feſtiuitas.et dici-
tiã intra octauã natalis Domini,excepta die innocẽtium,
a cantica lætitiæ ſubticentur.In octaua tamẽ cantatur,
t in vj.parte ſub illo feſto dicetur.Cantatur etiã intra o
as Epiphaniæ,Paſchæ,Aſcẽſionis,Pentecoſtes,Apoſtolorũ
i & Pauli,&Aſſumptionis B.Mariæ.Licet enim in natiuita
s ſanctorum Ioan.Bapt.& ſancti Laurẽtij , ſymbolum nõ
atur,in octauis tamẽ eorum cantatur,eò ꝙ intra octauas
ſtolorum&Aſſumptionis occurrunt,&ob hoc etiã in octa
.Ioan,Baptiſtæ præfatio,de Apoſtolis in octaua B Laurẽ
ræfatio de aſſumptione cantatur.In quibuſdã tñ eccleſiis
tur ſymbolum in feſto B.Ioannis Baptiſtæ,&nõ incõpetẽ
quia in ſymbolo de propheta fit mẽtio ibi,Qui locutus eſt
prophetas,& quia ipſe nõ ſolum fuit propheta,ſed pluſquã
pheta,de eo quoque ſcriptum eſt.Fuit homo miſſus à Deo
& ita fuit Apoſt.de ipſo eſt,ait Ioan.os aureum in ſermo-
ui legitur in feſto decolationis Ioannis,par Angelis Apo Mat. 2.
orum vox.Ipſe etiam primò baptizauit &baptiſmum præ Ioan. 1.
uit & in ſymbolo fit mẽtio de baptiſmo. Horum quidẽ
nium fit cõmemoratio in ſymbolo.Quorundam tamẽ ob
è vt epiphaniæ,eſt tñ illud profeſtum Domini eſt etiam
am illud baptiſmatis de quo in ſymbolo cõtinetur ibi,Cõ
or vnum baptiſma &c.& cœnæ Domini,ſed illa eſt ſolenni
eucharitiæ ad quam reſpicit illud Sanctorum cõmunio-
& Angelorum,ſed illi nomine cœli debẽt intelligi de quo in
bolo dicitur ,ibi Creatorẽ vel factorem cœli & terræ,&c.
ibuſdam tamẽ videtur tunc nõ eſſe cantandum,eò quòd
geli nunquam habuerunt fidem,ſed ſpem,nec credunt ſed
nt.quoniam plenam ſcientiam habent.Fit etiam comme
ratio licet obſcurè dedicationis eccleſiarum ſed ad illam
picit illud,Sanctam eccleſiam catholicam,tunc enim ſancti

ficatur

ficatur.& vt ita dicã catholizatur ecclesia,cum dedicatu
octauas verò respicit resurrectio mortuorũ,de qua dicitu
Et expecto resurrectionẽ mortuorũ.In festo S.Agnetis s
bolũ non cantatur:quia licet in ecclesia celebretur:nõ e
men festum octauæ:prout in vij.parte sub ipso festo dic
†Porrò quidam nõ absurdè symbolũ cantant singulis di
à die resurrectionis vsq; ad festũ ascensionis:sicut in omn
diebus Dominicis,&etiã in solennitate B.Mariæ Magdal
dicentes illam fuisse Apostolorum epistolã:eò ꝙ ipsa prin
surrectionis gaudium Apostolis renuntiauit:&in festo B
tini:quia de eo cantatur:Martinus par Apostolis. Quidã
dicunt illud in principali festo cuiuslibet ecclesiæ seu o
rij:nõ tamen in octauas illorũ si eas celebrent.Veruntam
quibusdã mẽtio fit in symbolo,in quorũ cõmemoratione
bolum nõ cãtatur,vt passionis&sepulturæ,quoniã illorum
rum officiũ aliorum regnorum regulam nõ sectatur.Nõ
tur etiam,quando in profestis celebratur ad honorẽ B. M
virginis,vel sanctæ crucis,vel sancti spiritus,extra de cele
sarũ.cõsiliũ.in quibusdam locis cantato symbolo,vel cu
tatur,populus cãtat Kyrie eleison,quoniam postquã Chr
&Apostoli docuerũt fide fideles recepta,laudes Deo ded
quas forsitan repræsentat suauissimi symboli melodia.
Matt.15. autẽ sciendũ est,ꝙ Christus non venit prædicare gẽtibus
Iudæis,iuxta illud Euangelij,Nõ sum missus,nisi ad oues
Matt.10. perierunt domus Israel.Vnde præcepit Apostolis.In viam
Matt.vlt. tiũ ne abieritis,& in ciuitates Samaritanorum ne intraue
donec post resurrectionẽ præcepit eis,dicẽs, Euntes in m
vniuersum,prædicate euãgeliũ omni creaturæ.Et idcirco
mã.Põtifice solẽniter celebrãte symbolũ fidei,non cantor
choro,sed subdiaconi ad altare decantãt,& generaliter ip
Rom.10. vniuersa respõdẽt,vsq; dum ipse Põtifex dicit,Pax Domin
Matt.15. semper vobiscum,quoniam vsq; post Christi resurrectio
sola Iudæorũ ecclesia,quæ per subdiaconũ,qui sursum ad
tare cõsistat,designatur,corde creditur ad iustitiã &ore c
sio fit ad salutẽ,extra de sacr.c.j.sed ex tũc cantores in ch
respondent,& vniuersa decantant,quia post resurrection
clesia gentium,quã cantores qui deorsum in choro subsist
designant,fidem Christi recepit,&laudum præconia perso
saluatori.Inter euangeliũ tamen &sacrificium chorus cõc
offertorium,quoniã inter passionẽ & prædicationẽ gentil
fidei votũ Deo offerens cantauit,quando mulier Cananea
finibus Tyri & Sidonis egressa,clamauit &dixit,Miserere
dñe,fili Dauid.Filia mea malè à dæmonio vexatur,cuius ta

d

fidem cõmendans Dominus,ait:O mulier, magna est fi-
ua,& fiat tibi sicut petisti.†Postremò symbolum Aposto-
n tanquàm breue & omnia continẽs,sub cõpendio expo-
is.Credo in Deum patrẽ omnipotẽtem,creatorẽ cœli &ter
c.Nota ꝙ aliud est,vt ait Aug.credere Deo: aliud est cre-
Dẽũ,& credere in Deũ.†Credere Deo est credere vera es
æ loquitur,quod etiã mali faciunt:& nos credimus homi
non in hominem.Credere Deum,& credere quod ipse sit
,quod etiam dæmones faciunt.Credere in Deum,& cre-
o amare,& credendo in eum,ire : credendo ei adhærere,
soli boni faciũt, ergo qui dicit credo in Deum,mẽtitur,si
iligit Deũ:nisi dixerit,ꝙ in persona ecclesiæ loquitur,di- Deut. 6.
atẽ Deũ, singulariter,Deorum fugit pluralitatẽ.Vnde no Ephe. 4.
ter in maiori symbolo additũ est hoc verbũ vnũ,iuxta il-
udi Israel,Dominus Deus tuus,vnus est. Et Apostolus, Esa. 40.
est Deus,vna fides,vnum baptisma.† Dicens verò patrẽ, Esa.6.
t personas distinguere,de quib. Esa. Quis appendet trib. Mat.28.
s molem terræ.Et alibi,Seraphin clamabant sanctus,san- Ioan. 5.
anctus.Et Dominus,Baptizate omnes gentes in nomine
,& filij,& spiritus sancti.Et Ioan.Tres sunt, qui testimo-
ãt in cœlo, pater,verbum,& spiritus sanctus.Pater est pri-
õ tẽpore,sed authoritate in trinitate persona.Quod sequi
mnipotentẽ,nomen est essentiale,ideoq; illud ad substan
n Deũ,vel ad relatiuum patrem non sine ratione referi
dicentes,Credo in Deũ patrẽ omnipotẽtem, vel credo in
omnipotẽtem.Similiter & quod sequitur,Creatorem †cę
erræ,vbi cõfutatur hæreticus qui aliũ cœli aliũ terræ asse. Genes. 1
reatorẽ,aliũ cęlestiũ , alium terrestrium,alium corporum psal. 101
animarum,contra quos ait Moses. In principio creauit Coloss. 1
cœlum & terrã.Et Dauid.In principio tu Domine terram Matt. 1.
asti,& opera manuum tuarum sunt cœli,& Apostolus, In psal. 44.
condita sunt vniuersa in cęlo & in terra.†Sequitur,&in Ie
Christum filium eius vnicum Dominum nostrum.Ecce al
n trinitate,persona,hic est Iesus,q saluum facit populum psal. 2.
peccatis eorũ hic est Christus oleo lætitiæ præ consortib. Gala. 4.
is,hic enim vnicus patris filius,de quo Dauid Filius me'
,ego hodie genui te.Et Apost.Misit Deus filiũ suum,natũ
uliere,factũ sub lege,hic est dominus noster,qui nos crea
ui nos suos alienos,pretio sanguinis emit.†Sequitur, qui
ptus est de spiritu sancto,natus ex Maria virgine.Ecce pri Esa 7.
Christi sacramentum,scilicet incarnatio,ac si dicat, Qui Luc. 1.
fit Deus,factus est homo,nõ ex virili semine,sed cõceptus
atiõe spiritus sancti,natus ex Maria, virgine vnde Esa ecce

virgo

virgo cōcipiet,& pariet filiū,&vocabitur nomē eius Em
Et Angelus in euāgelio, Aue Maria gratia plena, Dominu
& ille. Spiritus sanctus superueniet in te,& virtus altissim
brabit tibi. Quidā tamen hæc verba, Qui cōceptus est d
tu sancto iungunt cum præcedentib. Sequitur. † passus
tio pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Ecce secundū
mentū, secundū humanitatē Christi. s. passio, cuius tēpus
bitur sub Pōtio pilato, forma subditur, crucifixus, finis
psal. 21. ditur, mortuus,& sepultus, vnde plangens dicit ex ore I
& Hiere. Foderunt manus meas,& pedes meos,& dinum
Esai. 2. runt omnia ossa mea. De morte ait propheta, Domus D
exitus mortis. De sepulchro ait Esa. Sepulchrū eius ext
r.osum. Hæc sunt in euangelio manifesta. Sequitur: † D
ad inferos: tertia die resurrexit à mortuis. Ecce tertiū sac
tum. s. resurrectio: sed de descensu ad inferna pręmittit
quo mortui liberātur: vnde in Oseæ: De manu mortis l
bo eos: de morte redimam eos: ero mors tua, ó mors, m
tuus ero, inferne. Hic est euangelicus fortis, qui fortē lig
psal. 3. eius vasa dirupit, hic est qui dicit in Psal. Ego dormiui, &
psal. 56. ratus sum,& exurrexi, quoniam dominus suscepit me: qu
dicenti: Exurge gloria mea, exurge cum psalmis & cithar
ui sermone respōdet. Exurgā diluculo, cuius resurrection
lieres & viri perhibent testimonium in euangelio. Quo
dicitur in maiori symbolo. Resurrexit tertia die, secūdū s
ras: exponit. i. eo modo, eo ordine,& eo tēpore, quo pręd
psal. 17. est à scripturis. Sequitur, † ascēdit ad cœlos. sedet ad dext
psal. 142 patris omnipotētis. ecce quartū sacramentū. s. ascēsio. A
psal. 107 enim sicut ait Dauid, super cherubin,& volauit super pēn
torū,& parauit in cœlo sedē suā,& regnū eius omnib. do
bitur. Cur ait pater, Sede à dextris meis: donec ponā ini
Act. 2. tuos scabellū pedum tuorum. Et vt ad ascensionē, de visu
que testimonium nō deesse, ait Luc. vidētib. discipulis ele
est,& nubes suscepit eum ad oculis eorū. Sequitur inde v
est iudicare viuos & mortuos, ecce quintū, qđ nōdum ap
psal. 49. est sacramētū, veniet etenim rex manifestè, cui pater iud
ioan. 5. dedit:& sicut ait Dauid: parauit in iudicio thronū suum,
psal. 17. cabit orbē terræ ī æquitate: iudicabit populos in iustitia.
& 49. bi Deus manifestè veniet, Deus noster,& nō silebit. Et L
Act. 1. veniet, sicut vidistis eū euntē ī cęlū.& Michæas. Iudiciū D
Mich. 6. nicū populo suo. Sequitur: Credo in spiritū sanctū. † ecce
Gene. 1. in trinitate persona. s. spiritus sanct⁹: de qua Moses spiritu
psal. 147 mini ferebatˊ super aquas. Et psal. Flabit spiritus eius &
ioan. 15. aquæ. Et Dn̄s in Euāg. spiritus, q à patre procedit, docebi

ia.Ille.n.docet,ille sanctificat,ille viuificat, ille peccata re-
t per hunc resurrectioné in gloria,per hunc cõsequimur vi
ęternã.Vñ sequitur,Sãctam eccłam catholicã. Et † possunt
verba & sequentia sic intelligi & cõiungi,Credo in spiritũ
um,sanctã ecclesiã catholicã,i.credo per spiritum sanctum
am ecclesiam fidelium sanctificari. Itẽ,credo in spiritũ san
,sanctorum cõmunioné,i.per spiritum sanctum sanctos in
lo charitatis vniri.Et credo in spiritum sanctum,remissio
ccatorum.i.per spiritum sanctum peccata remitti. Et cre-
spiritum sanctum,carnis resurrectioné & vitã ęternam,i.
iritum sanctum gloriã carné cõsecuturã,& animamvitam
am,vel sic,Credo sanctam eccłam catholicam,nõ ita dici
vt asserit Aug.de cõs.d.iiij.prima.in fine,credere ĩ ecclesiã,
: in Deum,sed in ecclesiam † sanctam catholicã credimus
n ecclesia cõuersantes & in Deũ credimus, & quæ sequũ
os inde firmissimè cõsequi profitemur,s.sanctorũ cõmu-
,remissioné peccatorum,carnis resurrectioné & vitã æter
vnde & sic cõiunges,Credo in sanctam ecclesiam catholi
anctorum cõmunioné,i.per fidé quam habeo, existens in
& vniuersali ecclesia,assequor sanctorum cõmunioné,i.
diam & vnioné.Sicut enim est vnus pastor,sic vnum oui-
at vnus Deus,sic vna fides,& vnum baptisma.Vel pręcipio
orum cõmunioné,i.panem benedictionis, de quo dicitur.
e,& manducasti.de cõs.d.ij.vt quid.Similiter,& quę sequũ
Credo in † sanctã ecclesiã,peccatorũ remissioné, i. per fidé
habeo existés in sancta & vniuersali ecclesia,cõsequor re
oné peccatorum & lepræ curationé,de † qua dicitur in le-
euangelio,Maria soror Aaron,cum septé diebus fuerat ex Nu. 12.
stra,est à lepra mundata.l.dist §.ecõtra.Naamam Syrus se 4.Reg.5.
otus in Iordane est à lepra curatus,sic & Dominus decé Luc. 17.
os mundauit,sed vnus tantũ dedit gloriam Deo.De Mag- Luc.7.
a dicitur,quia dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit Lucę 5.
um.Paralytico quoque ait Dominus.Fili remittuntur tibi
ata tua.Sequitur,† Credo in sanctam ecclesiam catholicã,
resurrectionem,i.per fidem quam habeo existens in ec- Iob. 19.
consequor carnis resurrectioné,de qua Iob,Credo quod
nptor meus viuit,& in nouissimo die de terra surrecturus
z in carne mea videbo Deum saluatorem meum, vnde in
lio,Deus Abrahã,Deus Isaac & Iacob, non est Deus mor
n,sed viuorum.Et Apostolus,Omnes quidé resurgemus,
on omnes immutabimur.Similiter coniungendũ est quod
itur,Credo † in sanctam Ecclesiã catholicam, vitã æternã, Mat. 22.
fidem quam habeo existens in Ecclesia, consequar vitam

æternam: hæc eſt terra viuentium: de qua Dauid: Credo v
Pſal. 26. bona Domini in terra viuentium. † Eſt autẽ vita æterna, vi
Deum patrem, & quem miſit Ieſum Chriſtum. de hoc eti
ſabbato ſancto, in vj. parte, vbi agitur in baptiſmo, dicetu

*ADNOTATIO.

*Symbolon autem Grecè ſymbolon, variè accipitur, pro
verbi à quo manat, ratione & natura, ſymballo enim, para t
lo natura ſua actiuum eſt, & ſignificat committo, collido, c
go, conuenio, confluo, paciſcor, contractus conuentáque
item & cõficio, vt ſymballo to enipnion. Inde ſymbolon, ſi
vt ſigna militaria Herodiano. Signis equidẽ vtebantur inu
Apoſtoli. Symbolon item, nota, & ſignum rei apud Cicero
vt dictio & nomen, eſt nota rei animo conceptę: ſymbolon
inſignia, i. paraſima. Item omen, quæ oi oniſma, Grego. di
& maſculino genere. Qua ratione vſus eſt Syneſius in to
pho: Ou gar oimai nomizetai nymphei triais badizsoepi e
ran, ina mi to nimphio ſymbolos apaiſios genitai. Item & ſ
nino ſymboli, conflictus, conflictio militaris. Symbola etia
cebantur teſſeræ quædã, quæ dabantur publicè ciuitatibu
buſdam hominibus ſibi amicis, vt hoſpitaliter & amicè re
rentur in opp. dis fœderatis. Hodie ſic vocari poſſunt te
collybiſticæ, vt placet Budæo, quas literas collybicas vocãt
ſi ad permutandam pecuniam externam inſtituta. Symb
auto tmima, quaſi teſſera, & fruſtum abſciſſum. Plato in Sy
ſio, ſymbolon commiſſuram videtur dicere. homines enim
in loco ait geminos fuiſſe, i. diphneis. Symbolon etiã, ſigni
ſimilitudinẽ, & quandam naturæ concinnitatẽ. Ariſtot. Peri
neſios quæ phthorais. Symbolai in cõuiuis dicebãtur, qua
rentius & Plautus ſymbolas vocauerũt. Athen. lib. vij. Cõu
autẽ ipſum è ſymbolis coagmẽtatum, dicebatur ſynagogio
deipnon ſynagogimon, vt ipſe inquit. Qui autẽ ſymbolas n
ferunt, aſimboloi dicũtur. Aſimbolos, etiã pro incerti & in
ponitur, qui nihil in mediũ attulit. Apoſtolorũ ergo ſymbo
dices ſignum & breuiarium quoddam fidei Chriſtianæ, c
ſtum conflatum & compoſitum ex multis bolis, i. fruſtis p
culiſque. Symbolorum porrò hæc eſt lex, vt ſententiam ab
nant verbis ad ſummũ quinq;, & breuiora ſunt, hoc venuſt
plus habeant, quale eſt illud Auguſti. Matura, Obſcuritatis
quid & allegorię ſymbolũ condit, vt paululũ à naturali ſenſu
flectatur: modò ne tanta ſit quãta Pythagoras eſt vſus, vt ab
telligẽtia dictorũ ſuorũ arceret imperitos, q ſymbola ſua qu
ędã ænigmata longiſſimè abduxit illinc, quò ſenſus ſpectar
ita vt Tyrrhenos induxerit, illi citra omnẽ allegoriã parere,

nõ adſequerẽtur. Vnde ſimbolicon,pro allegorico & ænig
o dicitur,apud Plutarch. in viij.Sympoſ. N. Doard.

SVMMA.

rædicationis vſus vnde. 2 Prædicationis officium,cui competat.
rędicatio,ſublimi loco debet fieri. 4 Prædicatio,qualis eſſe debeat.
rædicationem,quæ ſequantur.

De Prędicatione. CAP. XXVI.

Voniam,vt præmiſſum eſt,euangelium prædicatio eſt,&
ſymbolum,fidei † profeſſio,ideò poſt illa,fit populo præ
dicatio,quaſi euangelici verbi,& ſymboli,ſiue noui & ve
eſtamenti expoſitio,qui modus ſumptus eſt ex libr. Nee-
n principio vbi legitur,Et legerunt *Leuitæ* in libro legis
Neemias autem ſacerdos,& Eſdras ſcriba interpretaban-
pulo vniuerſa. Præterea monebantur antiquitus,qui in Neem. 8
no odio erant,vt ad concordiam venirent,prius,quàm cõ
carent,& mundi eſſent,prius,coram ſuo ſaluatore,cui no
t ſecreta cordium apparerent,ex quo ſiquidem prædicã-
s in eccleſia inoleuit.Inde etiam eſt quòd oratio Domini,
ſt ad primam,& in aliis horis voce demiſſa,dicitur ad miſ
ta voce,& patenter dicatur, quia in huiuſmodi fraterna
io continetur, communiter tamen poſt prædicationem
lũ decantatur,quia fidem prædicatam ſe tenere eccleſia
etur.Verùm † cùm prædicandi officium priuilegiatum,ſit,
prædicare debet,niſi cui committitur,aut cui ex officio
iuncto incũbit,iuxta illud Apoſtoli, Quomodo prædica- Rom. 10
niſi mittãtur,extra de hæreticis.cum ex iniuncto. & ideò
caturus licentiam petit dicens,Iube domine. Debet autẽ
licator in loco eminentiori eſſe, ſicut & euangelium le-
propter rationes ſub tit.de euangelio ſcriptas. Nam & Ie
lens turbas,aſcendit in montem, & aperiens os ſuum, Matt. 5.
at eos.Et Eſdras fecit gradum ligneum ad loquendum, Neem. 8
um eſt in prima parte ſub tit.de eccleſia,vbi de pulpito
.Debet † tamen humiliter proferre,quæ docet,nec ſecun
Greg.xlvj.d.habet.in fi.illum elatis morib,prędicet,quem
dibus audientium ſacris ſermonibus inſectatur.Et ſecũ
Amb.prædicatio Chriſtiana non indiget pompa,nec cul-
nonis.debet quoque ſecundũ Greg.prædicator eſſe diſ-
in ſilentio,vtilis in verbo,ne aut tacẽdo proferat,aut pro
la reticeſcat.xliij.di ſi rector. Sunt tamen nonnulli huius
inæ obliti,qui ſicut ait Beda.2.q 7. ſecuti,ſunt auditores
n præcipitium mergunt,quibus non ſalutaria quæ corri-
ſed quæ illos delectẽt errronea prædicant.Alij verò ſecun-
Greg.xlix.d.hinc & eaim.viij.q.j.oportet.xliij.di.§. fi.dũ

æstimari hebetes nolunt, sæpè ex immoderata subtilitate quibusdam inquisitionibus plus quam expediat exercent creta mysteria sua prædicatione nō intelligentibus resera Oportet enim eum qui docet, & instruit, pro ingenio disc semetipsum aptare, & verbi ordinem, pro audientium ca te dirigere, quoniam qui docet ea, quæ ab auditoribus in nequeunt, non ad eorum vtilitatem, sed ad sui ostétatione cit, vt plura scire videatur, vel adulatione, vt eis placeat, q
Cor. 2. secreta reuelant, iuxta quod Apost. ait, Christus me misit p care non in sapientia verbi. In concilio Carthag. de conse cerdote, statutū, vt sacerdote verbum, s. prædicationis in E sia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, videlicet con nens excommunicetur. Post prædicationem, fit confessio
Psal. 76. dulgentia pro commissis & omissis conceditur, vt sic con tiis emundatis, iuxta illud propheticum & scopebam spi meum, accedant singuli ad communionis sacramentum, mox in missa, vel sacramētaliter vel spiritualiter recepturi quæ spiritualis communio fit per fidem, operātem per di nem, iuxta illud Augustini. Crede, & manducasti, de cons ij. vt quid.

SVMMA.

1 *Canon Missæ, in quot partes diuidatur.*
2 *Secreta, in quot partes diuidatur.* 3 *Offertorium vbi q̄n v*
4 *Offertorij versus hodie sæpè intermittitur, idque temerè.*
5 *Offertoriū vt cantetur, à patribus receptum est, idque de caus*
7 *Offertorium, vnde nomen traxerit.*
8 *Offertorio facto quid faciat sacerdos,*

Secunda pars Missæ in offertorio. CAP. XXVI

SEcunda pars missæ in offertorio siue in Dn̄s vobiscum pit, quæ in quatuor † subdiuiditur particulas. Prima, d secretela. Secunda, præfatio. Tertia canon. Quarta orat minica, cum sua prefatione, scilicet preceptis salutaribus. etiam quicquid ab hoc loco, vsque in finem missæ dicitur, ta vocari, quæ secreta in quinque diuiditur partes. † Prim ab offertorio vsq; ad prefationē, & hoc specialiter dicitur ta. Secunda dicitur præfatio. Tertia, canon. Quarta orati minica. Quinta, est embolismus. Quia etenim fuit do sanguinis effusio. Prima, in circuncisione. Secunda, in s Tertia, in flagellatione. Quarta, in crucifixione. Quin mortui lanceatione. Sanè ordo conueniens est. vt post præ tionem sequatur fides in corde, laus in ore, fructus in op Prædicatio quidem est in Euangelio, fides in symbolo, laus fertorio, fructus in sacrificio, quapropter offerenda can

sacrificiū laudis offertur: vnde psal. Circuiui, & immolaui Psal. 28.
bernaculo eius hostiā vociferationis: cantabo & psalmum
n Domino. & in Paralip. Cū offerrent holocausta, cœperūt
es canere Domino, organis, & in diuersis, quæ Dauid rex 2. Par. 5.
rauerat, concrepare. † Offertorium quidē inter euangeliū
crificiū canitur: prout in tit. de symbolo dictum est. Sacer-
autem dicturus, oremus, præmittit Dominus vobiscū, qua
eret: nisi Dominus sit nobiscum, orare non possumus ad
ē nostram. Subiicit ergo oremus, monens populū orare, vt
n in symbolo recitatam credat, & in ea stabilis permaneat,
& Christus discipulis suis dixit: Orate, &c. Luc. 22. monēs
n vnūquemq; ad se redire, cōscientiā suam discutere, & seip
in holocaustū iustū Deo offerre. Prius ergo, quā chorus cā
ffertoriū, salutatur à sacerdote, vt possit deuotè cātare, &
postquā ille dixit, oremus, chorus cantat canticū offeren-
siue offertoriū: & populus offert: vt notetur, quod post imple
em mādatorū offerimus nos ipsos, sicut sub tit. de oblatio
cetur: ac si vnusquisq; offerens dicat Credo: & fidē quam
nbolo professus sum, opere cōpleo: & orationi sacerdotis
entio: vnde & sacerdos statim offert dona consecranda. Et
ende, quod offertorij versus cū multa dil gētia ab antiquis
bus inuēti, hodie plerisque locis omittuntur: tū breuita-
ausa, vt tam ministri, quàm populus oblationib orationi, &
mento altaris liberius vacēt: tū etiā quia sicut ait Aug. xij.
nnia. ipsam Christianā relig onem paucissimis & manifestis
celebrationū sacramentis misericordia Dei voluit esse li
. Et secundū Hier. de conse. d. v. non mediocriter. Melior
uinq; psalmorū, cum cordis hilaritate decātatio, quā totius
erij cū anxietate modulatio: verborū etenim multitudine
s flecti non potest. Solum ergo in offertorio, quod dicitur
issa pro defunctis, versus ipsi hodie dicuntur: quia officiū
non sequitur in multis normā alterius officij. † Porrò à 2. Cor. 7.
b. introductū est. vt offertoriū cātetur: quia (vt premissum
uando offerebāt in tubis clangebant: hilarē nanq; datorē
it Deus. xxiij. q. vj. §. ex his. inductum est etiam ex eo, quod Sa
on in dedicatione templi & altaris, innumerabilem multi- 3. Reg. 8.
nē holocaustorum obtulit, cum magna solennitate: & à Exod. 45
e cui descendenti de monte, & populum salutanti, & oran
currit populus, & munera obtulit. † Cantatur etiam of-
rium, dum offertur, ad memorandum iucunditatem Israe
populi, offerentis donaria ad ędificium tabernaculi: vel po
ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur in A-
l. 12. cap. Mulier, id est, ecclesia amicta sole id est, Christo

quem induit in baptiſmo: habens lunã ſub pedibus, id e
nia mutabilia calcans, & in capite coronam duodecim ſt
id eſt, chorũ duodecim Apoſtolorũ, & habens in vtero, ſ
ca, quę in ſui initio geſta ſunt: clamat parturiens, & cru
vt pariat. Clamorem ergo eius parturientis vel ſalubrem
ni cruciatum imitatur offerenda, per ſuũ grauem & grau
num cantũ, quę pneumis diſtentia, & verſibus fœcundat
tumuis longa iubilatione, quod ſignificat, non ſatis expri
valet. Quis tamẽ offertoriũ cãtare inſtituerit, ignoratur. T
†nomen offertoriũ à feria, quod eſt oblatio, quæ in altari
tur, & à pontificib. conſecratur, inde offertoriũ dicitur,
pręfertum: oblatio verò, vocatur, quia offertur. Dicitur eti
fertorium, quia dum offerenda cãtatur, ſacerdos accipit
tiones, vel hoſtias à miniſtris: de quibus ſub tit. de obla
dicetur. †Aduertendum autem eſt, ꝙ licet ſacerdos pręm
oremus: non tamen immediatè orat, imò turificat, oblati
recipit, & alia agit: quaſi ipſo facto dicat: non ceſſat orare
non ceſſat benè agere. Dum ergo offertoriũ canitur & in
ſum portatur, inſtante memoria Dominicæ paſſionis, ſilen
obſeruat, vſque dum alta voce dicit: Per omnia ſecula ſec
Ioan. 11. rum. Illud inſinuans, quòd Ieſus poſt ſuſcitationem *Laza*
palam ambulabat apud *I*udęos, cùm cogitarẽt eum inter
re: ſed abiit in ciuitatem, quæ dicitur Effrem, & ibi moral
cum diſcipulis. Collegerunt enim pontifices & *P*hariſæi
lium: & vnus ex ipſis, Cayphas nomine dixit: Expedit vt
homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Et a
die cogitauerunt eum interficere: de hoc dicetur ſub tit.
clinatione Sacerdotis.

SVMMA.

1 *Manus lauat ſacerdos denuò, ſtatim ab offertorio, & turifica*
& qua de cauſa. Et qua ſignificatione. nu. 3.

2 *Manuum lotio fit ſemper ad dextrum altaris cornu.*

De manuum ablutione. CAP. XXVIII.

PRius, quàm ſacerdos offerat manus iterum lauat, qu
†prius dum veſtibus ſe ornaret, lauiſſet, prout dictu
ſub tit. de capitis coopertione. Et etiam poſt ſecunda
rificationẽ iterũ lauat, vt ſic magis ac magis mundatus of
hoſtiã immaculatam, ſanctam, Deoque placẽtem. Nam &
pſal. 50. cùm mundatus eſſet, petebat amplius emundari, dicens,
plius laua me ab iniquitate mea, & à peccato, &c. Lauat
tem ſemper ad dextrum cornu altaris, nam dextra proſp
pſal. 91. tionem, ſiniſtra aduerſitatem ſignificat, quia igitur pluries
catur in proſperis, quàm in aduerſis, iuxta illud pſalm. Cad

la

e tuo ſcilicet ſiniſtro,mille,&decẽ millia àdextris tuis,me
nagis lauandum eſt ad dextrã quàm ad ſiniſtram.Saecr-
taq; † hoſtiam oblaturus lauat manus,ad ſignificandum
are ac mundare debet conſcientiam lachrymis pœnitẽ-
t cõpunctionis,iuxta illud:Lauabo per ſingulas noctes le Pſal. 6.
eum lachrymis meis ſtratum meũm rigabo.Et ideò tũc Pſal. 25.
Lauabo inter innocẽtes manus meas,id eſt,opera:&Eſa. Eſaiæ 1.
mini,&mũdi eſtote.Nam & Chriſtus prius, quàm verum
cum ſacrificiũ in ara Crucis offerret,in reſuſcitatione La
achrymas miſeratus effudit, euang.teſtante, Ieſus inquit,
nuit ſpiritu,turbauit ſemetipſum &lachrymatus eſt.La- Ioan. 11.
tiã manus,ne reus ſit corporis & ſanguinis Domini,iux
d,Mundæ ſunt manus meæ à ſanguine huius,&vt mũdi
terreno pane,iam in populi oblatione recepto,vel à ter- Mat. 27.
deſiderio.

SVMMA.

llam ſuper altari diſponit diaconus,ſacerdote manus abluente.
crificiũ altaris,ex quo cõfici debeat. 3 *Corporale,quid ſignificet*
orporale,qualiter complicetur,& ſternatur ſuper altari,& quàm
variè id ipſum ſignificet.
rporale quamdiu maneat ſuper altari.
theri Papæ edictum ne mulieres contingant vaſa ſacra.
lla altaris,quid & vnde dicatur.

De Pallis,& corporalibus. CAP. XXIX.

tim verò dũ ſacerdos manus abluit,diacon⁹ † corporalẽ
ã,ſuper altare diſponit,in quo admonentur miniſtri &
ulus,vt ſint ab omni carnali cupiditate mundi,ſicut ipſa
mundata eſt à naturali viriditate,& humore, munditia
ae corporalis ſignificat mũditiam populi fidelis.De hac
n canone ita dicitur,de conſec.diſtin.j. ex conſulto.ex
lto enim omnium conſtituimus,vt ſacrificiũ altaris † nõ
co panno, aut intincto quiſquam celebrare præſumat,
puro linteo ab epiſcopo conſecrato,terreno, ſcilicet li-
eſt,de terra procreato,atque cõtexto,ſicut corpus Do
oſtri Ieſu Chriſti in ſyndone linea,munda ſepultũ fuit, Mat. 27.
iſtus veram carnem paſſibilẽ& mortalẽ de terreno virgi
rpore aſſumpſit,de lino igitur candido,non intincto ex
tione Sixti papæ,& Euſebij fit corporale.Significat † au-
orale paſſionis intẽtionẽ ſeu corpus Chriſti,quia ſicut
ulto labore ac multis tõſionib. acquirit cãdorẽ ita Chri
multo certamine ad reſurrectionis gloriã peruenit.Si
t etiã eccleſia,per quam corpus Chriſti intelligitur, quæ
paſſionib⁹ &preſſuris ad cãdorẽ æternę vitæ pducitur,

Tertiò,significat ipsum Christū. Cùm enim sic cōplicetu
nec initiū nec finis eius appareat,sic eius diuinitas initio
ret,nec finē habebit.Et sicut oblata cōiungitur corporali
ponitur in altari,sic Christi caro iuncta diuinitati , affi
cruci.Et nota†quod in quibusdam ecclesiis palla corpo
quæ calici supponitur,in longū altaris extenditur, quæ
tuor in longū,& tres habet plicaturas in latū.Siquidē in
gū altaris extenditur:quia vt aiunt quidā,linteamē,quo
sti corpus inuolutū fuit,per illam figuram extensum in l
tudine sepulchri inuentum est. Quatuor eius plicaturæ in
gum,quatuor designant cardinales virtutes,scilicet iusti
prudētiā,tēperātiā,&fortitudinē:per quas innatæ nobis
siones reprimuntur. Tres verò plicaturæ in latū,tres theol
cas virtutes,scilicet fidē,spem,&charitatē,per quas Deo
mur,figurant. Potest quoque & aliud in his figurari , Du
enim est palla,q̄ dicitur corporale.vna,scilicet quam diac
super altare extendit,altera quā super calicē plicatā impo
gnificantes duo linteamina,quibus Ioseph corpus Christ
uoluit. Extēsa,repræsentat syndonem qua corpus fuit in s
chro inuolutum:&inde corporale vocatur,plicata super c
posita,sudariū quo caput eius fuit separatim inuolutū. Siq
Ioan. 19. extensa,q̄ corporale vocatur,significat fidē:plicata,quæ
rium vocatur intellectū,hoc enim mysteriū credi debet
cōprehendi nō valet,vt fides habeat meritū cui humana
nō præbet experimentū de pœ.d.iiij.in domo.Secundò q
corporale siue syndone subsistēs,significat Christi humili
in passione,sudariū verò laborē. Tertiò,corporale,significa
reū,quo Christus erat præcinctus.sudariū laborē in psecu
nibus. Adhuc palla sup calicē posita, aliquā,scilicet super
eius partē nō totū tegit,in quo datur intelligi,quod sudar
aliquā partē capitis Christi tegebat:& aliquā nō:sicut mos
Iudæis facere,quædā tamē ecclesiæ nō habēt, nisi vnū co
rale,p eo quod in euāgelio legitur.q Ioseph corpus Iesu i
uit in syndone mūda . nō enim dixit in syndonibus in plu
& hoc ad significandū sacramēti vnitatē,& significat synd
qua Christi corpus fuit inuolutū.† Corporale autē ideò re
net super altare vsq; post sumptionē corporis &sanguinis
eleuationē calicis de altari,qa linteamē &sudariū ī sepulc
vsq; ad resurrectiōē remāserūt. Pręterea corporale remanē
pter sui albedinē,ostēdit mūditiā mētis,quā semp habere
corpus domini sumēs.†Sother Papa 22. d. sacratas. statuit
fœminę sacratę,vel moniales sacra vasa,puta calicē,vel pate
el sacras pallas,&corporale cōtingāt. Ipsæ tamen huiusmo

or

iamenta altaris & ministrorũ facere possunt, exẽplo *Mariæ* alia fecit, & texuit in vsum mysterij tabernaculi fœderis. Cõ niter † tamen palla, vocatur munda mappa super quam distẽ ur corporale. *Et* dicitur palla, eò ꝙ palliat vel abscondat in mysteriũ supradictũ. Debet autẽ altare duplici mappa operi- ad duplicem stolam, mentis, s. & corporis designandam.

SVMMA.

Manibus episcopi aut sacerdotis lotis, minister quid agere debeat.
Item subinde episcopi munus. nu. 2.
Episcopus accedit ad altare sine mitra, & baculo.
Offertorium, triplex. Et ex quo illud fieri debeat.
Offerendi antiquus mos.
Panes sacerdotales, itẽ propositionis. nu. 7. 8 Hostia *rotũda cur fiat.*
Oblationum duo genera, donum quippè, & sacrificium.
Sacrificium, quid. 11 *Libare, quid.*
Hostia, quid. 23 *Holocaustum, quid.*
Ministrorum officia circa oblationem sacerdotis, & nu. 16.
Panis & vini oblatio: quid signet, cùm & vnum solum sacrifitiũ sint.
Diaconus patenam cũ hostia, offert sacerdoti, & qua significatione.
Aquam cum vino miscere in calice inferiori episcopo non licet. Et quid commistio designet. Et id ex cuius institutione. Et quorsum. nu. 19.
Sacerdos missurus aquã in vinum, cur pauxillum in terram fundat.
Aqua benedicitur: vinum minus. Et quid ita.
Manus osculum, quid significet.
Hostia ferè ponitur inter sacerdotem & calicem.
Ampulla quid, & vnde dicatur.
Calicis ferendi mos, variè. Et cur maximè læua. 26.
Cantoris primi officium. Item secundi. nu. 28.
Patenæ absconsio seu velatio quid significet. & nu. 30.
Subdiaconus qualiter teneat patenam.
Offerre debet populus, & vnde offerendi mos. & nu. 34. Et quæ significatio oblatorum. 33 *Sacrificiorum legalium diuersa genera.*
Offerens manum sacerdotis osculatur.
Clerici & monachi, an & qñ offerant. 37 *Oblationes qui recipiant.*
Pontifex Romanus quas oblationes tangat.
Oblationes pro defunctis, cuiusmodi sit.
Moses iubet finem imponi oblationibus.

De oblatione Sacerdotis, & de officio ministrorum circa illam, & de patena, & de oblationibus populi, & clericorum. CAPVT XXX.

Lotis igitur manibus diaconus vel sacerdos, minister extẽsis manibus mediante munda tobalia, accipit manus Epi,

quaſi iuuans illum de faldiſtorio ad ſurgendum, quod qu
fit non ad adiuuandum, ſed potius ad prouocandũ illum,
Pſal. 43. Chriſtum, quem ſignificat, ꝙ ſurgat, & pro populo oret.
Ephe. 5. illud, Exurge Dñe adiuua nos. Et iterum, Exurge, qui dom
& ſic mediante munda tobalia, ad notandum, quod med
munditia manuum, i. operum noſtrorum, excitatur Dñs a
iuuandum omnes nos apud patrem. Si autem hoc ad ipſu
tificem Chriſti vicarium referatur, tunc dicendum eſt, quo
ſe prouocatus adiuuatur per munditiam manuum eorum
quibꝰ orat, vt eius oratio efficax habeatur. Rurſus Chriſtus
nia bona opera Eccleſiæ principaliter operatur, ſicut legit
Eſai. 26. Eſa. Omnia bona opera noſtra operatus es in nobis Dom
cuius locum gerit Epiſcopus. Miniſter verò tãquam eius fa
lus, eius coadiutor typum cooperãtis Eccleſiæ gerit, quæ in
operibus Chriſti operãtis miniſtra eſt, & adiutrix, ſicut dic
1. Cor. 3. poſt. Coadiutores enim Dei ſumus, qui tobaliam, i. deuota
uerentiam adhibet, quoniam ſecundum Apoſtolum, No
mus ſufficientes aliquid cogitare à nobis, quaſi ex nobis
ſufficientia noſtra ex Deo. Deinde epiſcopus † vel ſacerdo
greditur ſanctuarium, perueniens ad altare conſecratum, id
Luc. 22. Chriſtus qui cœnaculum grande ſtratum eſt ingreſſus, cu
ſcipulis cœnaturus, & eis corpus ſuum traditurus, vbi my
oblationem accepit à miniſtris, inſinuans illud, quod Ioan.
geliſta deſcribit, Ieſus (inquit) ante ſex dies Paſchæ venit in
thania, vbi Lazarus mortuus fuerat, quem ſuſcitauit Ieſus,
Ioan. 12. cerunt ei cœnã in qua Martha miniſtrabat. Procedit autẽ a
tare abſque mitra & baculo, & cũ veſtibus ſacris, prout in
locis dictum eſt. Conſidera ergo ordinem, nam euangeliũ
cedit, fides in ſymbolo ſequitur, deinde munera offeruntu
Rom. 10. ceſſe eſt enim primum audire, quomodo inquit Apoſtolus,
Heb. 11. dent ſine prædicante, deinde quis niſi rectè crediderit, mu
Deo acceptabile offerre nõ poterit, quia ſinę fide impoſſibil
Deo placere. Hic ergo de triplici oblationis genere dicẽdũ
videlicet de oblatiõe ſacerdotis, miniſtrorũ, & populi. Sacer
itaq; primò offert ſeipſum. † Offerenda etiã ſunt quæ ſunt
Deo, i. animæ habentes ſimilitudinẽ Dei impreſſam. Deind
ſunt ſacrificio neceſſaria, ſ. panem, vinum, & aquam, & alia
ficio apta. Et † nota, quod in vet. teſt. ponebantur ſuper men
Exo. 40. tabernaculi xij. panes azymi & ſimilia, mundi valdè, & pon
tur ſeni altrinſecus, & ſingulis ſupponebatur patena aurea, &
per patenã pugillus turis. Panes † autẽ iſti dicti ſunt ſacerdo
les, quia ſoli ſacerdotes eos de altari ſublatos comedebant.
ſecundum Ioſephum, quia Dñs præceperat, quod ſoli ſacer

illos formarent,coquerent,& ponerẽt in mensa,& tollerẽt,
tamen hoc non obseruauerunt.Et ex his conuincitur ꝙ sa-
lotes debeant hostias facere per seipsos. †Dicebãtur enim Exod. 25.
:s propositionis,quia positi erant super mensam propositio
:oram Domino,in memoriam sempiternam duodecim tri-
m filiorum Israel:vel porrò positi,i.longo tempore positi,
: totam hebdomadam.Nam in diluculo sabbati recentes,
lidi imponebantur mensæ,& erãt ibi immoti vsque ad se
is sabbatum:& tunc subtrahebãtur,vel erant ibi in ęternũ,
uccessionem ponendi in mensa. Hostia autem formatur
ũda,quia Domini est terra,& plenitudo eius orbis terrarũ
iuersi qui habitãt in eo.viij.dist.quo iure.& ipsa sui forma Psal. 88.
ficat illum,qui principio caret,& fine : quanuis ipse sit al-
& omega, principium principians,atque finis. Apo. 1.c.Rur
ùm figura rotunda formetur à puncto ad punctũ: per hoc
itur,ꝙ ab ipso sunt omnia:& ad ipsum omnia,retorquen-
nde *Psal.* Veritas tua in circuitu tuo.De hac figura dictum
proę.secundę partis:& de hoc ẽt dicetur in vj. partic.cano
per verbo:Accepit panem. †Cæterùm duo sunt,quæ offe-
ur,donum videlicet & sacrificium.Donũ dicitur,quicquid
vel argento,vel qualibet alia specie offertur. Aliud tamen
onum,& aliud munus,prout dicetur sub j.partic. canonis,
r verbo hæc dona.†Sacrificium,est victima & quęcunque
a cremantur,seu ponuntur quasi sacrum factum,vel signũ,
prece mystica consecratur,pro nobis in memoriam Domi
passionis.Quidam autem peruersi hæretici nobis ad præ-
tionem magna reputant,quia sacrificamus & consecratio
hostiæ sacrificium appellamus,cùm scriptura ex persona
ini dicat:Nolo sacrificium:& Esaiæ. Ne offeratis vltrà sa-
ium frustrà.Et in Euangelio , Misericordiam volo,& non
ficium.*David*:Si voluisses sacrificium,&c.De hoc , & quid Esaia 1.
cramentum,dictum est in prima part.sub ti.de ecclesiasti- Mat. 3.
cramentis.Omne autem,quod Deo datur,aut dedicatur, Psal. 50.
onsecratur.Quod dedicatur,dicendo datur, vnde & appel
.Errant igitur,qui consecrationem,dedicationẽ significa-
tant. Immolatio ab antiquis dicta est, eò ꝙ in mola altari
posita victima redderetur, mactari enim post immolatio
t,nunc autem immolatio& pani & calici conuenit,libatio
rò tantum calicis oblatio est. Iuxta illud,& libauit de san- Eccl. 50.
vuæ,& illud poeticum,Nunc pateras libate Ioui.Libare
propriè est effundere,& antiquitus quod in liquida mate
fferebatur,vt vinũ & oleũ,libamẽ dicebatur,quod verò in
,vt similia,panis,& thus,oblatio nominabatur.Hostię †apud

veteres dicebantur ſacrificia, quæ fiebant prius quàm cōn
ſies pergerent, victima verò ſacrificia, quæ poſt victoriam
ctis hoſtibus immolabant, de quo ſub vj. partic. canonis d
ſuper verbo, Qui pridie, & erant victimæ maiora ſacrificia
hoſtiæ, vel Victima dicebatur, quia vincta ducebatur ad a
† Holocauſtū illud eſt, vbi totū, quod offerebatur, puta a
vel vitulus, in altari igne conſumitur. olon, enim Græcè, d
totum, tiauſton, incenſio. Cæremoniæ apud Latinos, dic
ſacra omnia, quæ apud Græcos orgia vocantur, propriè t
cæremoniæ, à carendo dicuntur, eò ꝙ his, quæ in ſacris o
tur, in ſuo vſu careant homines. Alij appellant cæremonia
ſeruantias Iudæorum in abſtinentia quarundam eſcarum
dum veterem legem, à carendo, quia carent rebus quibus
nent. Panis autem & calicis ſacramentum, eucharistia di
prout dicetur ſub dicto verbo, Qui pridie porrò circa obl
nem † ſacerdotis miniſtri ſua officia exequūtur, diaconus
corporalem ſuper altare explicat & diſponit, in quo oſten
ꝙ euangelium Chriſtum ſeu corpus Chriſti, imò tantam
humanitatē plenè deſcribit. Corporale enim hoc corpus
ſti ſignificat, prout in præced. tit. dictū eſt. Deinde ſubdiac
in primis calicem præparet, panem & vinum in illo diſpon
ſacerdote poſtmodum conſecranda, quia nimirum lex qu
ſubdiaconum hic cōgruè deſignatur, huiuſmodi oblation
ſterium præſignauit, dicens quod Melchiſedech ſacerdos
Gen. 14. lit Abrahæ panē, i. de frumento, & vinum de racemis à C
poſtmodum exhibenda, & in veritate conſecranda, ſicut in
neſi habetur, & dicetur ſub vj. partic. canonis, ſuper verbo
ceperit panem. Oblatio † panis & vini ſignificat pia deſide
delium, ſeu pro immolatione, ſeu pro hoſtia viua. Rurſus i
ne corpus Chriſti, & in vino, ſanguis eius, in aqua popul
præſentatur. Et dicitur panis, à pan quod eſt totum, cū hic
futuro eſt tota vita noſtra, vinum dicitur à vite, cui Dñs in
gelio ſe cōparat. Aqua verò ab æqualitate dicitur, quia pe
Mat. 20. ſacramentum Angelis ęquari debemus. Licet autē duę ſ
cies, non tñ ſunt duo ſacrificia, vnitas enim verbi, vnitate
ficit ſacrificij, hoc eſt enim illud pallium, quod Noe filij c
xerunt, quo Chriſtiani Chriſti ebrietatem, i. paſſionem ſub
ficio tegunt. Deinde † ſubdiaconus ferens in manu ſiniſtra
cem & deſuper corporale & illum diacono offerentes, ſign
ꝙ dñs ſubdiaconus fuit, quando librum aperuit, & diac
quando dixit, Non veni miniſtrari, ſed miniſtrare. Diaconu
rò patenam cum hoſtia de manu ſubdiaconi recipit inter
lices & indices vtriuſq; manus, interpoſito tamen manipul

r ipsos pollices,&patenā.Nēpe manus subdiaconi , opera
t legis,patena,latitudo cordis, manipulus,opera euāgelij,
ex, vigor virtutis,index,discretio.Fiūt igitur hæc ad signi
dū,ꝙ opera legis,&latitudo cordis,ac opera charitatis,nō
ciūt ad salutē:nisi operib⁹ euāgelicis,quorū diaconus au
iator est,cū vigore virtutis,&discretione mētis adhibitis
iuētur atq; pficiātur.Supponūtur autē indices pollicibus,
otandū,quod virtutis vigor exercēdus nō est,absq; discre
e.quæ cūctarum est mater &fundamentū virtutum,extrà
ffic.cu.ca.j.Subsequēter† diaconus ipse patenā cū hostia,
stitutione cōcilij Anthiritani.l.dist.presbyteros.xxv.dist.
ectis,Pōtifici repræsentat,ad notandum quod per euāgeli
aditionē,quam diaconus figurat,ad altare,id est,ad solen
itum peruenit ecclesia,quia lex quæ per subdiaconū signa
hoc nostrę salutis sacrificiū solūmodo præfigurauit,vt prę
um est,& Pōtifex seu Sacerdos hostiā collocauit super al
,calicē verò cum vino,ipse diaconus retinet,&collocat in
i.Circa quod notandū est,quod hostia significat corpus
isti nō sanguinē,sacerdos Christū,solus ergo sacerdos abs
iiusq; adiutorio illā offert,dicēs,Suscipe sancte pater,&c.
Christus seipsū ī ara crucis obtulit Deo patri,&illā in alta
p corporale,quasi suprā syndonē mūdā disponit,innuens
d ipsemet Christus hoc sacramentum instituit,& ecclesię
idit obseruandum,dicens,Hoc est corpus meum,&c.hoc
e in meam commemorationem,&c.Disponit autē & col-
t hostiam cum signo crucis,quia sicut Christi oblatio in
e facta fuit,sic & oblatio sacerdotis , qui in illius memo- Luc.22
t,cum signo crucis fieri debet.Collocat etiā illum directè
r crucē, in consecratione altaris cum chrismate factam,
& Christus carnem suā cruci affixit.Verùm vinum in ca
sanguinē Christi designat,& ideò solus diaconus absque
rdote,qui Christum designat,calicem tenet, ad notandū
Christi immolatione sanguis fuit à corpore separatus,nō
ē solus,sed vnà cum sacerdote illū offert , & super pallam
oralē collocat , seu potius sacerdotis illo mediāte,quod
o patet,quia nō dicit offero in singula.sicut dicitur in ho-
oblatione,sed dicit,Offerimus tibi Domine,&c. Ex quo
clarè conuincitur,ꝙ ambo pariter debent ipsa verba pro
:.Diaconus ergo calicē vnà cū sacerdote offert, quia non
m Christus seipsum Deo patri obtulit,verùm etiā p euan
i sui,cuius diaconus est figura,& baiulus,huius sacrificij
n instituit,& ecclesiæ commēdauit,quam institutionē &
endationem ipse diaconus tanquā prædicator euangelij

enun

enuntiare &manifestare debet ex suo officio, ab ista m
Ecclesia obseruanda. Ideoq; participari debet sacerdoti
lice offeredo, non tamen in consecrado, quia illud folius
ficium sacerdotis. Solus †tamẽ episcopus vel Sacerdos
vino commiscet in calice, quod nulli inferiori facere lice
niam solus Christus populos sanguine suo redemit. Pra
admistio hui⁹, vnionẽ populi, cũ Christo designat, vt seq
quæ fieri non potest, nisi per gratiã Christi, cuius typũ g
Pontifex & Sacerdos. Cõmiscetur autẽ aqua vino in cal
institutione Alexandri papæ j. Primò † ad notãdũ, quod
quã salus populi esse potuit sine sanguinis effusione, n
tiã sanguinis effusio sine populi salute, quia Christus po
Luc. 12. sibi recõciliauit in morte. Scriptum est enim, ꝙ aquæ m
sunt populi multi. Christus autẽ sanguinẽ suũ fudit pro p
lo, sicut ipse testatur: Hic est sanguis meus noui testamẽ
pro multis effundetur, in remissionem peccatorum. Secu
ad notãdũ, ꝙ de latere Christi simul exiuit & sanguis &
quatenus nec Christus sit sine populo, nec populus sine
1. Cor. 9. sto. Cum ergo aqua vino miscetur, tunc Christo populu
natur, de cõsec. di. ij. cùm omne. prope finẽ. Hoc quoq; n
rium lex Mosaica præsignauit: sicut Apost. exponit, dicen
bebant de spirituali, cõsequẽte eos petra, petra autẽ erat
stus. de cõse di. ij. re vera. Quapropter sacerdos in calice
fundit, vt sicut aqua non separatur à vino, sic populus nu
separetur à Christo. Tertiò cõmiscetur, vt diuinitas & hu
nitas in vna persona cõiunctæ esse intelligãtur. de cõsec.
c. ij. iiij. & v. Nam per vinũ diuinitas, per aquã humanitas,
ligitur: qui ergo in altaris officio aquã sine vino vel ecõu
ei ministrat: quãtũ in se est diuinitatẽ ab humanitate sep
de hoc dicet in particula canonis, super verbo: hoc est co
meũ: & super verbo: hic est calix Sanc sacerdos † minister
surus vinũ & aquã in calicem, prius effundit modicũ in t
nõ solum vt meatus siue locus vasis, per quẽ fluere debe
detur, & si quid est in superficie vini, vel aquæ emittatur,
etiã ad ostendendum, ꝙ sanguis & aqua de latere Christi
in terram fluxerũt, ad quod mysterium se præparat perag
† Considerandũ etiam est, ꝙ aqua benedicitur, quãdo vin
miscetur, vinum verò nõ, & hoc ideò, vt dicunt quidã. Pr
qa vinũ suã benedictionẽ expectat, sed hæc ratio nõ vid
sufficiẽs, imò quia tũc totũ vinum est, quoniam in benedi
ne vini sub nomine calicis tam vinũ, quàm aqua simul be
cuntur. Vnde potest secũdo modo dici, q̃d vinum in hoc l
Christum significat, qui nulla eget benedictione: aqua pop

hac vita nequit eſſe ſine peccato, propter quod indiget
dictione Dei. vt reddatur d gnus ad præmiſſam vnionē cū
to. Ad hoc igitur ſignificandum, aqua benedicitur, quādo
admiſcetur. Tertiò etiā vinum nō benedicitur, quia ſubdia
s qui non benedicit, debet illud ex officio ſuo in calicem
re, vt pręmiſſum eſt. Quartò, quia populus q̃ p aquā ſigni
ur, vnitur Chriſto ſolū per benedictionē gratię ipſius Chri
ē ſacerdos benedicēs figurat. Eſt autē pius de vino, quàm
ua ponendum, arbitrio ſacerdotis, ita tamen ꝙ aqua à vi
ſorbeatur, & vini ſaporem retineat, extrà de cel. Miſſ. per
us, & hoc in ſignum, ꝙ eccleſia debet incorporari Chri-
n Chriſtus eccleſiæ, vnde Aug. Non tu mutabis me in te,
cibū carnis tuæ, ſed mutaberis in me, de hoc etiam dice-
per dicto verbo, Hic eſt calix, & in vj. parte ſub v. feria cœ
mini, prope fin. Prædictus etiā Alexander Papa ſtatuit o-
nē ex azymo & in modica fieri quātitate, dicens, Hæc o-
quātò rarior, tantò prætioſior. Non eſt etiam † omitten-
in Miſſis priuatis miniſtrans ſacerdoti ampullā cū vino,
eius non oſculatur, ſed miniſtrans ampullā cū aqua ſic,
ā vinum Chriſtum, aqua genus humanum, oſculū verò
inter Deum & hominem ſignificat reformatā. Regulari
nen cùm celebranti aliquid porrigitur, vel ab eo recipi-
anus oſculū interponitur, ad deſignandū ꝙ omne ſeruitiū
q; reuerētia Deo exhibita, cuius vices celebrans gerit,
dere debet ex feruore charitatis & amoris, qui per manus
i deſignatur, de hoc etiā ſub euangelio dictū eſt, & ſub
pacis oſculo dicetur. Calix autem ponitur Romæ ad dex
atus oblatę, & benè, quaſi ſanguinem ſuſcepturus, qui de
Chriſti noſcitur profluxiſſe, & ad deſignandum ſanguinē
ā de dextro Chriſti latere emanaſſe. Pręttereà niſi à late-
recta pars crucis, quæ fit cōiter ſuper hoſtiam & calicem,
ducitur ſolūmodo ſuper hoſtiā, quod tamen fieri debet.
enim ipſa inchoari debet ſuper hoſtiam, & perfici ſuper
n, prout ex diuerſis locis, & verbis ipſius canonis colligi
identer, de hoc dicetur in viij particula canonis, ſuper
, Hoſtiam ſanctam. Communiter † tamen alibi ponitur
inter ſacerdotem & calicem. Primò ad notandum, quod
us eſt mediator Dei & hominum. x. diſt. quando. & ſecū
oc Sacerdos Deum patrem, hoſtia, Chriſtum, aqua in ca
opulum ſignificat, quia non niſi Chriſto mediante ad re-
ionis gaudium poſſumus peruenire. Secundò, propin-
eſt Sacerdoti hoſtia, quàm calix, quia prius à Chriſto cō-
legitur, quàm ſanguis, & Apoſtolis prius data, ſed hęc

ratio

ratio facit potius pro dictis Romanis, qui cruces incipiu
per hostiam, & deinde eas super calicem producunt. Porrò
Sacerdos accepit patenam cũ hostia, vrceolum cũ aqua,
cum vino, thuribulum cum incenso, efficit super ea crucis
culum, vt per crucis virtutem omnis conatus diabolicæ
gnitatis effugiat, ne cõtra sacerdotẽ vel sacrificium aliqu
do præualeat. Et nota, † ꝙ ampullis, in quib. vinũ & aqua
nentur pro sacrificio, spiritualiter considerãdum est, ꝙ in
ua substantia incõprehensibilia continentur futura sacra
ta. Dicitur autem ampulla, quasi ampla bulla, significans c
manum, quod amplum debet esse latitudine charitatis. R
ampullæ. i. vasa ad offerendum vinum, sunt prædicatores
daciter increpantes vel quilibet spiritus sancti gratia inel
& alios inebriantes. Hydriæ verò. i. aquatica vasa, sunt do
aqua sapientię salutaris potati, & vitalib. aquis repleti. R
adhuc præmissa alio ordine prosequamur. In † quibusda
clesiis subdiaconus portat calicem in sinistra, patenam in
tra, & desuper corporale, vnus cantor oblatam cum fauo
vinũ cum ampulla, alter verò præbet aquã vino miscẽdã, v
diaconus fundens aquam in calice offert presbytero seu
copo. Nẽpè subdiaconus, est Christus, calix, passio, patena
sinistra, præsens vita, dextra, futura, corporale, ecclesia, vn
tor, Iudaicum populum figurat, alter gentile, ampulla, de
nem, oblata, corpus, vinum, sanguinem, aqua, ecclesiam,
diaconus, Christũ, presbyter seu episcopus *D*eum patren
diaconus ergo calicem † portat in sinistra, quia Christus d
rente bibit in via, id est, passionem sustinuit in præsenti vi
tenam in dextra, quia per crucẽ peruenit ad gloriam, pr
psal. 109 hoc enim exaltauit illum Deus desuper corporale, quia ei
sionem ecclesia non desinit imitari. Corporale enim can
tur, & ecclesia per multas tribulationes Christo conform
psal. 2. Subdiaconus etiam noster scilicet Christus patenam cum
ce portauit, quando crucem in passione baiulauit. † Primu
tor offert oblatam cum fauone, & vinum cũ ampulla quia
mitiua ecclesia de Iudęis suscepit fidẽ passionis in deuo
mẽtis. Oblatam ergo nõ nudis manib. sed cum fauone ca
do. i. cum manipula alba, & munda offert, ad notandũ, ꝙ C
corpus ab his tantũ dignè suscipitur, qui carnem suam cur
tiis & concupiscentiis crucifigunt. † Alius autem cantor of
quanquã diaconus miscet vino, & offert Presbytero seu
copo, hęc est gentilitas, quę suam obtulit multitudinem q
Christus in passione obtulit Deo patri. Potest enim nõ in
tanter dici, quòd altare mẽsam Domini, in qua cum discip

conuiuabatur, ara, crucem: calix. sepulchrum vel passionē
isti, de quo in prima parte sub tit. de picturis dictū est: &
na, quæ à patendo dicitur, cor latum & amplū significat.
er hanc patenam, id est super latitudinē charitatis, sacrifi
n iustitiæ debet offerri, vt holocaustū animę pingue fiat. P... 1
cordis latitudinē habebāt Apostoli cum Petrus dicebat Mat. 2
oportuerit me mori tecū, non te negabo. Similiter & om-
Apostoli Christo dixerunt. Sed latitudo cordis ab eis au-
t, & latuit, cū omnes Magistro relicto, fugerunt & latue-
. Ad † quod significādum post susceptam inde oblatam sa
los abscondit sub corporali patenam, vel saltē eam ab al-
remotam subdiaconus retrò cōtinet innolutam. per hoc
discipulorum fuga vel latibulum, vel infidelitatis execca
designatur. qui dum verū sacrificium offerretur, Christo re
fugerunt & latuerunt, sicut eis ipse prædixerat, Omnes Mat. 2
uit) vos scandalū patiemini in me in hac nocte. Scriptum
nim, percutiam pastoré, & dispergentur oues gregis, post-
autē surrexero, præcedā vos in Galilæā. Aliquanta particu
atenæ nō abscōditur, vt ostendatur ꝙ B. Virgo, & B. Ioan-
euāgelista nō fugerunt, nec latuerunt, de hoc dicetur sub
e Sanctis. Et ideò sacerdos dicturus, Pax Domini, quasi
minicæ resurrectionis annunciaturus eulogium, resumit pa
m, quia cum esset serò die illa vna sabbatorum, & fores es
clausæ, vbi erāt discipuli cōgregati propter metum Iudęo Ioan. 20.
, venit Iesus, & stans in medio, dixit eis: pax vobis, resumēs
es, quæ trepidantes aufugerent. † Rursus patena quæ pro-
sui formam, diuinitatem quæ initio caret, & fine, signifi
vsque ad Dominicam orationē, absconsa tenetur, ad desi
ndum, quod diuinitas nobis absconsa & velata est in hoc
ndo, sed quando in oratione Dominica dicitur: panem no
m, manifestatur ad ostendendum, quod quando ad panē
rum, qui in cœlis est, perueniemus, tunc diuinitas quæ in
mundo absconsa & velata est, manifestabit se nobis, & vi- 1. Ioan 3.
mus ipsum sicuti est. De hoc dicetur sub tit. de resumptio
atenæ. In qbusdā tamen locis patena discooperta tenetur
designandum, quod sacerdos orat pro æternis, q̄ per Chri- Phil. 3.
rædicationē nobis reuelātur. per patenam enim, quæ rotū
st, æternitas, quæ principio caret & fine, congruè designa
sanè subdiaconus † tenet patenam parte posteriori eleuata
si diceret: imitamini me qui posteriorum oblitus, ad ante
a me extēdo: innuēs etiam ꝙ referre debemus omnia ope
ostra ad Christum & ad coronam ęternam. patena quoque
sum à calice reuoluta, scilicet pars superior subtus posita
signi

ſignificat lapidem à ſepulchro cōmotum & reuolutū. Et
quòd diaconus tradit patenam ſubdiacono tenēdam, inn
quòd Chriſtus cōtulit diſcipulis ſuis poteſtatē prædicand
Exod. 13. grūm Dei. Circa hoc etiam videbitur ſub tit. de reſumpt
3. Reg. 3. patenæ. Circa †oblationem populi, notandum eſt, quod p
lus offerre debet, iuxta illud Exod. Nō apparebis in cōſp
Dei tui vacuus. de conſe. di. j. omnis. Per oblata quoq; mu
poſſumus cōmemorare copioſam victimā, quę oblata eſt
pulo, cum Rex Salomon tēplum & altare Domino ſacraret
plo enim illius plebs fidelis offert ſe & dona Deo, ſed in v
ri teſt. cōueniebat populus in Hieruſalem quibuſdam ma
ſolennitatibus, ſcilicet Paſcha, Pentecoſte, & in feſto Scæ
phegiarū, vt orarent in templo, & tunc tenebātur offerre. E
ta, quòd in veteri teſt. populus offerebat ſacrificium lega
voluntarium pro peccato, pro gratiarum actione dona, vo
holocauſta. †Sacrificium legale ſunt decimæ & primitiæ,
ea quæ lex iuſſit offerri. Deut. 12. capit. Voluntarium eſt, q
ſponte pro peccato & pro legis tranſgreſſione offerebatur
na ſunt, quæ in templi ornatum offerebantur. Vota, quæ
periculis infirmitatis vel belli. De holocauſto præmiſſum
vnde dicitur in Paralipom. q obtulerunt principes pro v
pro ſpōtaneis, pro peccato, pro regno, ꝓ ſanctuario, pro I
Ritus † igitur Synagogæ tranſiuit in religionē eccleſiæ, &
crificia carnalis populi, mutata ſunt in obſeruantiam po
ſpiritualis. Nam ſicut populus ille Moſi deſcēdenti de m
diuerſa dona ad faciendum tabernaculum offerebat, ſic E
copo de pulpito veniēti Chriſtiani deuotas offerunt oblati
Alius offert aurum, imitatus Magos qui aurum Domino
Matt. 2. tulerunt. Alius argētum, ſecutus illos, qui pecuniam in ga
philactio poſuerunt. alius verò aliquid de ſua ſubſtātia, vt
cietur illis qui per Paulum & Barnabā neceſſaria pauperi
traſmiſerunt. Nec eſt curādum, quæ quantitas, vel ſpecies
ratur, ſed potius mens attēditur offerentis, vnde prou. 3. H
ra dominum Deum tuum, de tua ſubſtantia, & Tho. 4. *Ex*
ſubſtātia fac eleemoſynā, & Magi obtulerunt Chriſto nato
rum, thus & myrrhā. Mat. 2. iuxta illud pſa. Tibi offerēt Re
Pſal. 68. munera. Nec ſecundū Gre. offerēs à muneribꝰ, ſed munera
offerēre placēt. Offerunt quoq; legale ſacrificium in decimi
primitiis, voluntarium in ſpōtaneis oblationib. ꝓ peccato,
pęnitētias redimunt, ꝓ gratiarum actione, dum pro collati
Deo aliqua gratia quicquā offerunt dona, dū in ędificio ec
ſiarum, vel vtēſilia, vel aliquid offerūt. Vota, dum qđ in parti
lis vouerūt, exoluunt. Holocauſtū offerunt qui ſeculū derel

quu

nt,& ſua pauperibus diſtribuunt. Offerens †autē manum
:dotis oſculatur,per quod fides cum opere deſignatur,de
etiam præmiſſum eſt. Offerens verò panē & vinū, ſignificat
pulos qui præueniunt parare neceſſaria ad Paſcha. Verùm
ci & monachi etiā adminiſtrationes habētes,nō offerunt
n officio mortuorum,& in noua celebratione ſacerdotis,
quibuſdam præcipuis ſolennitatibus,de cōſe.di.j. alia.cū
ipſi de oblationibus viuant,& ipſi ac ſua Deo oblati ſint,
nētur offerre Viri ante mulieres offerunt. Ipſi enim for-
Chriſto deſignant,ſcilicet martyres,qui in primitiua ec-
plures contumelias paſſi Chriſto victimam obtulerunt,
occubuerunt. Deinde mulieres,quæ fragiliores deſignāt,
et cōfeſſores,qui tempore pacis Domino laudes hoſtias
lerunt. Prætereà,vir,caput eſt mulieris,& ideò à capite ra-
ſt reddēda. ff. de edendo. argentarius. †Subdiaconi autem
colyti recipiunt oblationes,quæ ad manū Epiſcopi defe-
ur,ad notandum ꝙ ipſe nō ſua,ſed aliena manu debet tē
lia miniſtrare. †Sanè Ro. Pontifex nullā oblationem ma-
s tangit,niſi illam,quæ pro defunctis offertur,quam ideò
ibus accipit,vt ſigillet errorem dogmatizantiū,eleemoſy-
nō prodeſſe defunctis,& niſi oblationem panis, quam tan
im propter reuerentiā ſacrificij,quod ex pane conficitur.
quia eſt vicarius eius,qui de ſe dicit. Ioan. 6. Ego ſum pa-
iuus. Cæteras verò oblationes ad pedes accipit propter il
uod in Act. Apoſt. habetur,quoniam offerebant pretia eo
quæ vendebantur,& ponebant ante pedes Apoſtolorum.
4. Et quia omnia ſua ſunt,prout ſub euangelio tactum eſt.
cerdos oblationes manu tangit repręſentans illud Leuit. 1.
Ponétq; manus ſuper caput hoſtię,& acceptabilis erit at-
in expiationem proficiens. Et †not. ꝙ pro defunctis offer-
anis & vinum. Iuxta illud Thob. 4. Panem tuum & vinum
n ſuper ſepulturam iuſti cōſtitue,id eſt,diſtribue. Et pecu-
ſiue argentum,exemplum Iudę *Machabæi*. Qui miſit of-
xij. millia drachmas argenti pro peccatis mortuorū. 2. *Ma*
. 12. Et pretia eorū ponebantur ante pedes Apoſtolorū,vt
niſſum eſt. Et lumē,ad illuminandum illos, qui in tenebris
atorij ſedent,quaſi offerēs,ipſo facto dicat, *Lux* æterna lu
eis Domine,&c. Sanè †Moſes,videns,ꝙ populus multa ob
et,iuſſit pręconis voce cantari ne quis vltrà offerret, Exod.
x. 26. c. Nullus tamē ſacerdotum noſtri tēporis talia facere
s eſt. *In* nōnullis locis parochiani in die natalis Domini of
nt ſacerdotib. panes,quos Calendarios vocant,propter il-
quod legitur Leuit. 22. Offeretis panes duos ſacerdoti qui

cedunt in vsum eius. Et vocabitis hunc diē celeberrimū
Mat. 21 sanctissimum,&c. Susceptis itaq; à populo oblationib &
offertorium cantāte, Episcopus vel Sacerdos ad altare re
quoniam Christus susceptis fidelium votis cantantibus
Osanna in excelsis, in proximo immolandus intrauit in

SVMMA.

1 *Turificatio altaris suscepta oblatione mystica quid innuat. & Et qualiter, & quando fieri debeat.*
2 *Maria ter vnxit corpus Christi.*
4 *Rothomagense consilium, quid statuerit de turificatione.*

De secunda turificatione. CAP. XXXI.

OBlatione mystica de qua præmissum est , suscepta,
†adoletur incēsum, per quod illud innuitur, quod
subscribitur à Ioanne in euāgelio, de quo præmiss
prope principiū præcedētis tit. Maria ergo. s. Magdalena
pit librā vnguēti nardi pistici pretiosi,& vnxit pedes Iesu,
pleta est domus ex odore vnguenti. Et sacerdos in modū
cis superducit & circumducit incensum super sacrificium
tare. vt & crucis signaculo & turis incenso diabolicæ frauc
lignitas extricetur,& effugiat. Quod verò tertiò superdu
circūducit incensum, designat quod Maria ter † exhibuit &
buit vnguentū circa corp⁹ Iesu. Primò enim vnxit pedes ill
domo Simonis Pharisæi. Secundò, cùm in domo Simonis
si super caput eius vnguentum effudit. Tertiò, cùm emi
mata, vt veniens vngeret Iesum iam positum in monum
Luc. 7. voluntas enim reputatur pro facto. xvij. quęst. j.& si ergo
Ioan. 2. per ipsam non steterit quo minus expleuerit , quod in
Mart. vlt. Quòd verò postmodum vndique totum incensatur altare
signat, quòd post factum illud totam respersit ecclesiam ,
Dominus ipse testatur: Amen, amen dico vobis, vbicunqu
dicatum fuerit euangelium hoc in toto mundo, dicetur q
Mat. 26. fecit in memoriā eius. Potest † etiam dici, ꝙ altare turificat
Apoc. 8. figuram Angeli, qui stetit iuxta aram templi habens turi
in manu sua, de quo fumus aromatum in conspectu Do
ascendebat. Christus enim magni consilij Angelus, carnem
maculatā igne sancti spiritus plenam , pro nobis in ara c
obtulit Domino in suauitatē odoris. Fumus aromatum ,
orationes sanctorū, quæ per ardorē charitatis ex passione
mini prorogatæ ad Deū patrē ascendunt, & nos ad coron
gnitatis prouehunt, ideoq; sacerdos turificat in modū cruc
coronæ, si semel turificat, recolit vnicā passionē: si autem
coronat, vn.⁹ denarij retributionē. Si verò ter, æternitatis in
sione operationē,& trium ordinum glorificationem,& ide
tific

ans ait, Dirigatur Domine oratio mea, ſicut incenſum in
ectu tuo, &c. Moraliter autẽ incenſum deuotionis adolen *pſal.* 140
ſt in turibulo cordis, igne charitatis vt odorẽ ſuauitatis e-
tat, vt videlicet tã nos q̃ oblatio noſtra, ſimus bonus odor
, de quo dicit ſcriptura, fungi ſacerdotio, & habere laudẽ in
ine ipſius, &c. Hoc enim incenſum ſacerdos accipit, id eſt, 2. *Cor.* 2.
ſtus acceptat & incẽſat ex eo ſacrificiũ & altare. Poteſt etiã *Eccle.* 44.
ꝙ turibulum quod oblationi ſacerdos ſupponit, ſignificat
iſtũ per quẽ petit, vt ſibi propitietur *D*eus. Sanè omnib. de
ır incenſum, vt oſtendatur, ꝙ omnia à ſacerdote facta perti
ad omnes, vnde pſal. Dirigatur Domine oratio mea, ſicut
nſum in conſpectu tuo. niſi in Miſſa pro defunctis, vt dice-
n 7. parte ſub tit. de officio mortuorũ. In † concilio Rotho-
en. in Bucardo, lib. 3. c. vt tẽpore. ita legitur. In tẽpore quo
ur Euangelium, finito euangelio ſuper oblationem incen *pſal.* 140
in mortem, videlicet redẽptoris noſtri, ponatur, decreui-
. Leo etiam papa ſtatuit incenſum ſuper oblatã poni. Qui-
tamen hæretici garriunt, non eſſe in Miſſa turificandum,
niam Chriſtus in cœna terrenum incenſum non fumigauit.
ſa. Incenſum, eſt abominatio mihi. Quare altare & crucifi *Eſaie.* 1
turificantur, vt dictum eſt ſub tit. de aquæ benedictæ aſper
e. Poſt turificationem iterum digitos lauat, nec vlterius vſ
poſt communẽ cum eis cum quibus ſacrã hoſtiam tracta-
ebet, aliquid tangat, ſed poſt eius eleuationem eos iungat,
cetur ſub viij. particula canonis. Miniſter quoque Epiſco-
ahit & ſuper brachia eius informat planetam, & alia indu
ta, nam & legalis Sacerdos dum ſacrificabat, ſummitates
hei ſuper humerum reflectebat.

SVMMA.

Inclinat ſe Sacerdos facta turificatione. Et deinde oſculatur altare. nu. 2. *Et eorum ſignificatio myſtica.*

Sacerdos conuerſus ad populum, omnium orationes petit, quamque his orationem adſumat. Et cuius exemplo, aut præcepto.

Oza percuſſus à Domino, quòd eius arcam temerè tetigiſſet. Item Bethſamitæ.

Sacerdos cur oret voce demiſſa, implorato ſtatim populi ſuffragio, vide per nu. 6. 7. 8. 9. 10.

Sacerdos cur tollat vocem incipiens, Per omnia ſecula ſeculorum.

Sacerdos cur manũ tollat ab altari incipiens, per omnia ſecula ſecul.

De inclinatione Sacerdotis, & oſculatione altaris, ac oratione. CAP. XXXII.

*T*Vrificationis expleto myſterio Sacerdos † ſe inclinãdo di-
cit, Suſcipe S. Trinitas, &c. quod ſumitur de 3 Danielis, vt

videlicet hostiã offerat ex pinguedine charitatis, vt sit d
ad sacrificiũ immolandũ. Sacerdotis inclinatio, Christi hu
Phil. 2. tatem significat, qui exinaniuit semetipsum, formam seru
piens, factus obediens vsq; ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis,
tiam inclinans se ad pedes discipulorũ, post sacramentũ in
na traditũ orauit ad patrem. †Posteà verò se erigens oscu
altare, ad notandũ ꝙ per passionẽ Christi populus liberatu
& Deo patri reconciliatus, vnde Apost ad Ephes. 3. Faciẽs
vt recõciliet ambos Deo in vno corpore. Consequenter s
mentũ incepturus, orat primũ pro se, deinde pro populo.
uertens enim †se ad illum sub silentio dicit, Dominus v
cum, sicut dictum est sub tit. de salutatione, & mox voce a
tulũ eleuata, vt oratio omniũ auxilietur ei, quasi non præs
ꝙ solus possit tantũ mysterium exequi monet illum dicen
rate pro me fratres, &c. & ego pro vobis, in quo significat
lud, quod Christus discipulis suis dixit, Luc. 22. Orate, ne i
psal. 19. tis in tentationẽ. Et ibidẽ: Ego pro te oraui Petre. Monet a
orare, vt sacrificiũ fiat Deo acceptabile: & populus debet
Lucæ. 1. ter secretè orare respondens: Memor sit dominus omnis
psal. 17. ficij tui, & holocaustũ tuum pingne fiat: vel respõdet: Susc
Iacob. 5. Dominus sacrificium, &c. vel dicat: Spiritus sanctus supe
Ioan. 17. niet in te, vel illud: Mittat tibi Dominus auxiliũ de sancto
immola Deo sa. lau. Debemus enim inuicẽ orare, secũdũ A
vt saluemur. Orauit enim Christus primũ pro se: Pater (in
venit hora, clarifica filiũ tuũ, vt filius tuus clarificet te de
pro populo dicẽs: Pater sancte, serua eos quos dedisti mih
sint vnũ, sicut & nos: extrà de sum. trin. c ij. Dicturus ergo:
te pro me fratres, se vertit ad populum, quia ipsum distinc
loquitur, sed dicturus: Oremus post Dominus vobis. se ad a
cõuertit: quia tunc nõ distinctè, sed per modũ conception
aliquid excitat ad secũ orandũ, seu gratias referendum. M
to itaq; populo, sacerdos statim reuoluitur ad altare per sin
partẽ, prout sub tit. de salutatione ad populũ dictum est, &
Ioan. 11. tandẽ dicit orationẽ quã intermiserat ab offertorio, citra,
do dixit, Oremus, ad notandũ, ꝙ Christus iterũ redit Ieros
mã ad domũ orationis, quã ad tẽpus deseruerat cùm succ
rat in Effrẽ. Sic enim legitur in Euãg. Cùm venisset Iesus Ie
2. Reg. 6. solymã, intrauit in templum, & eiecit ementes, & vendente
tẽplo dicẽs, Domus mea, domus orationis vocabitur. Insta
nim sacerdos orationib. ne indignus inueniatur. †vt Oza, q
git temerè arcam Dñ, & percussus est à Domino. Nec legi
aliud fecisse, nisi vxorẽ propriã cognouisse in nocte præced
ti. Bethsamitæ quoq;, quia temerè voluerunt arcã Domini

occisi sunt de populo.lxxxviij. de plebe quinquaginta mi-
etiosa arca est calix Domi. Orat autẽ voce demissa. †Pri
e vilescat officiũ Missæ, & ideò oratio ipsa per secretè, dici
quibusdã secreta, à quibusdã secretella, ad differentiã ma-
ecretæ, à quibusdã verò sacra vocatur, de quo & de huius
silẽtio sub tit. de secreta dicetur, vt dictũ est sub tit. de of
io. Secũdò, orat in † silentio, vt deuotius oret, nec cogi-
omodo eius vox & corporis cõpositio placeãt populo, qa
minus elõgatus est à discipulis, quantũ cõtinet iactus la
vt oraret. Tertiò, in † hoc ꝙ secretè orat, significat secre-
cces Christi dicẽtis: Pater mi, si fieri potest, transeat à me Mat. 16
ste. Mat. 26. Quartò, hoc silentiũ † recolit sacramẽtũ in sa
is patrũ abscõditũ, vt in Abel, Isaac, in agno Paschali, in
ruffa, in hirco emissorio. Quintò, in hoc † repræsentatur
ũ, quod Dominus habuit in passione, quia tanquã ouis
cisionẽ ductus est, quod & martyres imitati sunt. Vnde
murmur resonat, non querimonia, &c. Sextò, ideò † ora-
que post oblationes sequuntur in silentio & secretè di*
qnia Iudæi statim post suscitationẽ Lazari voluerunt oc
Iesum, ille verò abscondit se in ciuitatẽ Effren, in solitu
& tacuit à prædicatione, & miraculorũ operatione, vsq;
nis palmarũ, quo venit in domũ Simonis leprosi, & tunc
cauit apertè, ad quod designandum sacerdos in fine secre
uat iterũ vocẽ, dicens palã & alta † voce, Per omnia secu.
expositũ est sub ti. de oratione. Secundò ideò dicitur al-
omnia, ad notandũ, ꝙ post resurrectionẽ Christus prædi
apertè. Tertiò, quia est principiũ sequentis orationis, vt iã
ur. Quia verò quærit assensum populi, & cõfirmationem,
pse est quasi legatus populi, ideò populus assentiens voci
icit, Amen, quia seculum per ipsum creatũ est, adhuc di-
is, per omnia secu. sec. deponit manus sub altare. Primò
andum, ꝙ omnẽ cogitatũ temporalẽ deponit, & se tota
Deo cõmittit immolationi duntaxat tota mente intendẽs
dò manus deponit: cum enim nunc ad cordis eleuatio-
ad gratiarũ actionẽ inuitet, & eleuationẽ cordis per con
ationẽ præcedere debeat, exercitium bonæ operationis,
manuum depositio, significat. De qua operatione posteà
s referimus ei, qui in nobis incipit opus bonum, vt perfi-
cut dicit Apost. idcircò tunc manus deponit.

SVMMA.

ræfationis principium quibus literis notetur.
ræfatio, quorsum instituta, et vnde aucta. nu. 3.
ræfationis declaratio, et amplius n. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 34

5 Sacrificij faciendi vetus mos maximè de oratione sacerdotis
15 Angelorum nouem ordines. (*sacrifican*
16 Angelis cur pennæ adpingantur. 17. Gabriel quid signific
eius munus.
18 Michael, quomodo interpretetur, & eius officium.
19 Raphael, quid sonet Latinè, & cui officio præsit.
20 Vriel quomodo sonet Latinè.
21 Angelorũ omniũ officia, per discursũ. n. 22. 23. 24 25. 26. 27
29 Cherubin & seraphin, in cælo eminentia, & sedes.
30 Angelorum sex tantum ordines cur in communi adferantur p
tione, tribus silentio præteritis. & nu. 31.
32 Hierarchia quotuplex, & vnde dicatur.
33 Deus, angelicam & humanam creaturã, edidit, in laudẽ et glor
35 Gelasius Papa: Præfationes communes dictauit primum.
36 Vrbanus papa quid addiderit præfationi communi.

De præfatione. CAP. XXXIII.

ANte præfationem describitur in libris quædã † figur
præsentas ex parte anteriori literã u. ex parte verò p
riori literã d. quæ duæ literæ cõiũctæ pro verè dign
nuntur, litera videlicet pro dictione. Sanè per literã u, quæ
rius clausa & superius aperta est, habens initiũ à linea long
humanitas siue humana Christi natura, quæ in Virgine pr
piũ habuit, sed fine carebit: per d, verò, circulariter clausu
uinitas seu diuina natura, quæ nec principiũ nec finẽ habe
guratur. Tractus autẽ in medio vtrãq; copulans partẽ, crux
per quã diuinis sociantur & vniũtur humana. Ideò ergo
figura in præfationis principio ponitur, quia per mysteriũ
nis, & dominicæ passionis parificãtur homines Angelis, &
ciantur homana diuinis, in præconia Saluatoris. † In præf
nibus enim omnibus cõueniũt homines & Angeli, ad con
dũ præconia Regi: vnde & alta & delectabili voce canta
quia in eis Angelorũ præconia repræsentãtur. Et cãtantur
altari, & à solo sacerdote, iuxta illud Apoc. 14. Et cantabant
si canticũ nouũ ante sedẽ, & nemo poterat dicere cantic
nisi, &c. siquidẽ † hæc oratio vocatur præfatio, quia præced
crificium principale. Est enim quasi prælocutio, id est, ad m
steriũ præparatio: prælocutio, videlicet totius orationis se
turæ à Te igitur, vsq; ad Agnus Dei. In hac enim præloqu
sacerdos grates laudes Deo, vt melius ad cõsecrandum cor
Christi valeat peruenire. Vocatur etiã præparatio, quia præ
rat fideliũ mẽtes ad futuræ reuerentiã cõsecrationis. Dici
† etiã hymnus angelic⁹, quia angelicis laudib⁹ est plenus. Ve
tũ sacrificiũ, vocatur in secretella oblatio. sed à Domin⁹ vo

qu

ſtatim poſt illam ſequitur,vſque ad ſanctus, vocatur hym
anè in proximo ti.dictum eſt in fine ſecretellæ dr̃ alta vo-
r omnia ſecu.ſe.quod quidē eſt finis illius orationis,& ini
æfationis,per quod ſacerdos inſinuat,ꝙ Chriſtus eſt lapis
aris,qui fecit vtraq; vnū,Iudæos cōtinēs & gentiles, vt ſit Ioan.10.
uile & vnus paſtor.Dicturus ergo ſacerdos rē attētione di
nā,ſalutat populū dicens,Dn̄s vobiſ.optans nos tales exi
cum quibus dn̄s manere dignetur,& illud nobiſcum cele
conuiuium,ad quod mulier attulit alabaſtrum vnguenti
piſtici pretioſi,& effudit illud ſuper caput dn̄i recumben
populus reſpondet,& cum ſpiritu tuo,& ſic mutuò pro ſe
Nā † & in vet.teſt.omnes ſacerdotes orabant, dū conſum Ioan.12.
ur ſacrificiū Ionatha inchoante,& cęteris reſpondētibus. 2.Ma.2.
à ſacerdos eos incitans,ſubiungit,Surſum corda,ſ.in cœ-
is,non in terrenis,& eleuat manus, pp rationes ſub ti.de
one ſcriptas ad fi.Chorus reſpondet, Habemus ad dn̄m, i.
e debemus,vnde in canone Cyprian.de conſe.di.j.qn̄ Pa
dicitur,ideò ſacerdos ante orationem canonis præfatio-
emiſſa parat fratrum mentes,dicendo , Surſum corda,vt
plebs reſpōdet,habemus ad dominum, admoneatur nihil
Dominū cogitare debere.Rurſus ideò chorus ſubiungit
mus ad dominum,vt eccleſia ſicut mulier vnguentaria ſur
d illam verbi diuinitatem cor eleuet,& illud caput æqua-
o patri,fide contingens,vnguento catholicæ profeſſionis
gat,cuius ſanè præconium ſacerdos proſequitur,dicens,
as ~ agamus Domino Deo noſtro,quia pro omnibus be-
is quæ nobis contulit,gratias ei referre debemus.Chorus
nder,Dignū & iuſtum eſt , quoniam gratias omnipotenti
eferre debemus.Sequitur per Chriſtumdominum noſtrū,
ndum eſt,confidentes & credentes,ꝙ per Chriſtum ma-
m eius laudant angeli,adorant dominationes,tremūt po
s.Hoc ſacræ confeſſionis præconium ita rectè concludit
a,vt cum angelis & hominibus decantet hunc deuoti pe
hymnū, Sāctus,ſanctus,ſanctus dominus,Deus ſabaoth Eſaie 6.
ūnt cę.&c.de quo infrà dicetur.Poteſt † etiam pręfationis Luc.2.
m ad illud referri,quia Ieſus aſcendit in cœnaculum ma
ſtratum in quo multa locutus eſt cum diſcipulis ſuis , &
agēs,hymnū illum retulit Deo patri,de quo d. Mat. Et
dicto exiuerunt in mōtē oliueti.Ergo per,Dominus vo
ratio,quam diſcipulis fecit accipitur,per Surſum corda,
s ad cęnaculū,iterū,per ſurſum corda, ad confitendum
rgimus,& angelorum miniſterium imploramus qui vota
uſcipiant,& ad Deū perferāt.Per gratias agamus, Chri-

ſto recolimus gratiarum actionẽ:& inuitamus populũ ad
dum gratias Deo patri,per filium,per quem redimimur,&
Angelis ad laudãdum admittimur.Monet ergo ſacerdos p
lũ,ſurſum,i.ſupra ſemetipſum habere vel eleuare corda,ad
minum,iuxta exhortationẽ Apoſtoli dicẽtis:Quæ ſurſum
Col. 3. quærite,non quæ ſuper terram.Nã quæ in terrenis ſunt,ni
Matt. 5. gnum Deo offerre poſſunt:vbi.n.eſt theſaurus tuus, ibi e
cor tuum.Multi quidẽ dũ ore loquuntur cęleſtia,corde me
tur terrena,quibus Dñs improperat per prophetã, populus
labiis me honorat,cor autẽ eorum longè eſt à me.Chorus
reſpondens,profitetur ſe ſacerdotis monita ſuſcepiſſe, dic
Habemus ad Dñm, vnde diligenter prouideat,ne cor hab
Eſai. 29. deorſum ad ſeculum,ſpiritui ſancto dãnabiliter mentiatur
cerdos etiam,poſtquam attentos reddidit & deuotos,horta
vt gratias agamus Dño Deo noſtro, quoniam ipſe eſt Deu
1. Co. 14. eſt,Creator,ipſe eſt Dñs,i.redẽptor,ipſe eſt noſter,ſ. Salua
Tunc enim erit veriſſimè noſter,cùm erit omnia in omnib
ſufficientia ſingulorum. Rurſus,quia †populus profeſſus e
intentum eſſe ad Dñm,ideò preſbyter ſubiungit, Gratias a
mus.Chorus verò ſacerdotis verbum approbans & affirmã
ſpondet,Dignum & iuſtum eſt. Dignũ quidẽ quantum ad D
Pſal. 94. quia ipſe eſt Dominus Deus noſter. Iuſtum, quantum ad n
quia nos ſumus populus eius,& oues paſcuæ eius.Dignum
que & iuſtum eſt,quantum ad vtrunque, vt ſcilicet populu
mul cum ſacerdote gratias agat Deo,à quo omnia bona ſu
pimus.†Subſequenter ſubiungit ſacerdos,Verè dignum,&
Et ſecundum magiſtrum Petrum Antiſſiodorenſem, hic inc
præfatio,id eſt,prologus vel prolocutio ſequentis canonis,
prans Domini beneuolentiam,dicens,Verè dignum & iuſt
eſt,æquum & ſalutare,dignum,quòd bonus eſt,iuſtum,quia
neficus,ęquum,quia miſericors,ſalutare,quia ſalus,vel dign
quia nos mera voluntate feciſti,iuſtum, quia nos pura mi
cordia redemiſti,æquum,quia gratuitè nos iuſtificas, ſalu
id eſt,ſalute plenum,quia perpetuò nos glorificas.Nos tibi
per & vbique gratias agere, Domine ſancte pater omnipo
æterne Deus.vbique enim eſt Dominus ſanctus, vbique eſt p
Pſal. 101. ter omnipotens,& ſemper eſt æternus Deus. Vnde Pſalm. in o
ni loco dominationis eius benedic anima mea Domino.Et it
rum,Benedicam Dominum in omni tempore,ſemper lau ei
1. Ioan. 2. in ore meo.Sequitur †per Chriſtum Dominum noſtrum. Adu
catum enim habemus ſecundum Apoſt.apud patrẽ,Ieſum Ch
ſtum dñm noſtrum,qui interpellat pro nobis,& ipſe eſt propi
tiatio pro peccatis noſtris, qui exauditur in omnibus, pro ſu
reu

rentia. Per eum ergo, quasi per mediatorem laudes offeri- Heb. 5.
;per eum, quasi aduocatum gratias exhibemus. †Per quē
statem tuam, &c. Maiestas dicitur quasi maior stās, vel ma
otestas: quia maior est eius potestas, quàm hominum. Lau
Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, vbique
laudant, adorant, & tremunt, per quem omnia facta sunt,
uē simul cum patre omnes spirituum ordines sunt creati.
dixit Deus; Fiat lux, & facta est lux. Verbo dixit, & verbo Gene. 1.
quia verbo Domini cœli firmati sunt, & omnia per ipsum Psal. 32.
sunt, & sine ipso factum est nihil. Choros angelorum no-
t, quia angeli huic officio non dubitantur adesse. Et est no
ū, quod Ecclesia angelis est assimilanda, ad hoc vt placeat
. Rursus †per hoc, quod dicitur, Domine sancte pater om-
tens æterne Deus, per ChristumDominum nostrum, quem Psa. 148.
nt Angeli, adorant, &c. intelligitur, quod Ecclesia & angeli Neem. 9.
nt Deum, non solum inquantum Deum verum etiā inquā Iob. 26.
hominem, Dicitur ergo laudant, VndePsal. Laudate eū om
ngeli eius, adorate, &c. Vnde Esdras, Exercitus cœli te ado
Tremunt. †Vnde Iob, Columnæ cœli contremiscunt & pa
aduentum eius. Tremere verò, dicuntur non metu fortitu
, cùm sint perfectè beati, sed administrationis affectu, vel
ientiæ famulatu, cùm secundum Apostolum omnes sint ad- Heb. 1.
stratorij spiritus in ministerium destinati. Tremunt quoq;
states, non quòd ordines angelorū corporales sint, sed ideò
ur, vt intelligamus omnia cœlestia, terrestria, & infernalia
conspectum diuinæ maiestatis tremere atque timere, sicut Philip. 2.
s tremere ac timere ante dn̄os nostros solemus. †Sequitur Esai. 66.
cœlorum, per cœlos throni accipiunt, quia Dn̄s ait, Cœlū Psa. 148.
sedes est, & dicuntur cœli laudare Deum, quia laudis ma-
m præbent. Vnde propheta, cœli cœlorum, & aquæ quæ su
cœlos sunt, laudent nomen Domini. Cœli quidē diuinæ ius
obediunt, quia se ostendere serenos & nebulosos, potesta-
non habent. Cherubin quoq; & Seraphin. †Ad intelligen
eorum, quæ hic dicuntur, notandū est nouē esse ordines
lorū, videlicet angeli, archangeli, throni & dominationes,
tes, principatus, potestates, Cerubin & Seraphin. Aggeloi
; Græcè dicuntur nuntij Latinè. s. excelsi & cœlestes eò ꝙ
lis ad annuntiandum & exequendum Dn̄i voluntatē mit-
tur. †Angelorum autem vocabulum officij nomen est, nō
ræ, spiritus enim sunt super. sed cū mittuntur angeli vocan
Quibus ideò pictor licentias pennas facit, vt celerē eorū in
tis discursum significet, sicut & iuxta fabulas poetarū vēti
nas habere dicūtur propter velocitatem scilicet iuxta illud:

Psal.103. Quia ambulant super pennas ventorũ. Archãgeloi ergo Græ
summi nuntij interpretantur, qui enim parua vel minima a
tiant, angeli sunt, qui summa, archangeli nuncupantur. Arch
geli ergo d cuntur, eò ꝙ inter angelos teneant principatu
nam archon, Græcè, Latinè princeps interpretatur. Sunt e
duces & principes, sub quorum ordines vnicuiq; angelorũ s
officia deputata. Qu dam autẽ archangelorum priuatis no
nibus appellãtur, vt per vocabula ipsa in opere suo, quid va
designetur. † Gabriel nanq; Hebraicè interpretatur Latinè
titudo Dei. vbi enim ipsa potentia diuina, vel fortitudo ma
statur, Gabriel mittitur. vnde ipse annuntiauit Christum na
turum qui diabolum deuicit, & humiliter ad debellandas
reas potestates venit. † Michael interpretatur, quis vt Deus,
enim aliquid miræ virtutis in mundo fit, hic archangelus m
tur, & ex ipso opere nomen est ei: quia nemo valet facere, qu
facere potest Deus, vnde ip e missus est in Ægyptum ad imm
tendas illas plagas famosas. Quidam tñ dixerunt, ꝙ Michael
nomen vnius angeli. † Raphael interpretatur curatio vel me
cina Dei. vbicunque enim curandi vel medicandi opus nec
Exod. 3. rium est: Raphael archangelus mittitur, vnde ad Thob. mis
est, vt eũ à cæcitate liberaret, de Gabriele, Michaele & Rapha
le, dicetur in vij parte sub festo Michaelis. Vriel, interpreta
† ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignem in rubo, legimus
tiam ignem missum desuper, & implesse quod præceptũ est: I
sunt nomina personalia angelorum, quę nec à seipsis, nec à D
imposita sunt: sed ab hominibus: & nescitur à quibus: nec a
personalia inueniũtur in scriptura. Alia verò sunt nomina o
nũ. Cęterũ throni, dñationes, virtutes, principatus & potestat
quibus vniuersam cœlestẽ societatẽ Apostolus cõplectitur, o
nes angelorũ & dignitates intelliguntur, vt iam dicetur. † Se
pro hac ipsa distributione officiorũ, alij throni alij dñationes,
lij virtutes, alij principatus, alij potestates, dicuntur pro certis
gnitatibus quibus adinuicẽ distinguuntur. Throni † sunt agm
na angelorum, qui Latinè sedes interpretantur, & vocati su
throni, quia illic cõditor pręsidet, & per eos iudicia sua dispon
Dñationes, † sunt hi qui in virtutibus, & principatibus pręemi
nent, qui pro eo, ꝙ cæteris angelorum dominantur agminibu
dñationes vocantur. Nominantur ergo hic ad notandum ꝙ e
magis assimilari debemus, quia vsum dominandi docent. Est, n
dominatio, facere Dei voluntatem. Virtutes † angelicæ quædam
ministeria perhibent, per quos in mundo signa & miracul
fiunt, propter quod & virtutes dicuntur. Principatus sunt
qui angelorum † agminibus præsunt, qui pro eo quòd subdi-

ngelos ad explendum ministerium diuinũ disponunt, prin
us vocabulum acceperunt, nam alij sunt qui administrãt,
ui adsistunt, sicut & per Danielẽ dicitur Millia milliũ mini
ant ei, & decies millies centena millia adsistebant ei. Pote Dan. 7.
es† sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde po
um nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorũ po-
es coercentur, ne tantum noceãt, quantum cupiunt, no-
tur ergo hic, ad notandum, quòd potestatẽ diaboli arcere
mus. †Cherubin autẽ & ipsi sublimes cœlorum potesta-
angelica mysteria perhibent, qui ex Hebræo in Latino Exod. 25
tiæ multitudo seu plenitudo, interpretantur. Sunt enim 3. Reg. 6.
miora agmina angelorum, qui pro eo, ꝙ vicinius sunt po
iuina scientia cæteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo
alia, super propitiatorium arcæ ficta ex metallo, propter
ficandum Apostolorum præsentiam, in quorum medio
ius ostenditur Deus. †Seraphin verò, est multitudo ange-
qui ex Hebræo in Latinũ ardentes vel incendentes inter
ntur, eò ꝙ præ cæteris ardent, & accẽduntur in charitate,
ia inter eos & Deũ nulli angeli consistunt, & ideò quantò
ius corã eo consistant, tantò magis claritate diuini lumi-
nflammantur, vnde & ipsi† sicut in Esa. legitur. Velant fa-
& pedes sedentis in throno Dei. Et idcirco cætera angelo- Esai. 6.
turba videre plenè Dei essentiã nõ valet, quoniã Seraphin
git, secũdũ Esa. Nominatur ergo hic Cherubin & Seraphin,
sicut illi toti in Dei dilectione ardere debemus. Reperi-
utẽ hoc nomen seraphin neutrum & masculinum, sed neu
er terminatur in n, vt in hoc loco B. seraphin. Masculini
terminatur in m, vnde Propheta seraphim clamabãt alter
terum. Hiero. dicit, quòd Cherubin & seraphin singularis
numeri, & generis masculini, cuius terminatio pluralis est
, non quod in ministris Dei sit sexus, sed vocabula diuer-
eneribus iuxta linguæ proprietatẽ appellantur. Græca ve-
õsuetudo neutro genere per m, scribit. Iosephus dicit Che
n & seraphin esse duo animalia volatilia, prout dictum est
oc. huius partis. Præmissa autem ordinum nomina præ-
herubin & seraphin, & præter nomina angelorum, Latina
Verum cum nouem sint ordines angelorum sicut dictum
Qui postquam decimus cadens propter superbiam ver-
t in diabolum in perseuerantiá æternæ beatitudinis soli-
sunt. Quæritur quare tribus exclusis sex tantum in præfa
communi ponuntur in qua per cœlos throni accipiũtur,
ctum est. Videtur enim ex hoc quòd illi cum cæteris ma e
m diuinam non glorificant & adorant sed absit hoc. Nam

virtutes cœlorũ omnes ordines cõprehẽdunt, vt testatur in homilia illius euangelij: Erunt signa in Sole & Luna.

Psal. 23. *Psal.* Verbo Domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius, o
Idem. virtus eorum. Et iterum: Dominus virtutum ipse est Rex riæ, vel fortè, licet occulta, tamen circa hoc prouisum est ne. Dionysius † quippè tres esset tradidit hicar. siue ordine gelorum, trinos in singulis ponens, vt similitudo trinitat eis insinuetur impressa: & dicitur ierarchia, à ierõ, quod e crum, & archi, quod est principatio, quasi sacer prir cipatus enim tres ordines superiores, & principales, tres inferiores, medij. Superiores sunt, Cherubin, Seraphin, & throni. M sunt, dominationes, principatus, & potestates. Inferiores s

Psal. 81. virtutes, archangeli, & angeli, de quorum singulis medius † do in præfatione subtrahitur: ad notandum: q̃ cõparation nitatis æternæ cuius maiestas in ea præcipuè cõmendatur nis alia trinitas diminuta reperitur, & imperfecta: nam qui nubibus æquabitur Domino: quis similis erit Domino in *Dei*. De superioribus subtrahitur Cherubin, de mediis p cipatus, de inferioribus archangeli. Hanc quippè æternã & diuiduam trinitatem laudant angeli, adorant dominatio tremunt potestates, cũ quibus & nostras voces, &c. Deus † nipotens duas rationales edidit creaturas, angelicam videl & humanam, quæ laudibus diuinis insisterent, & ei gratia redderent actiones, quas dum pari voto cõcelebrant tanq superiores cum inferioribus corde in cęlesti cythara sociãt de qua dicit Ioan. Et audiui vocẽ cytharœdorũ cytharizar in cytharis, suis & cantabãt quasi canticũ nouum. Apo. 14. I ergo dic † *Socia* exultatione concelebrãt, quoniam omnes dicti ordines & etiã humana creatura maiestatẽ *Dei* patris Christum socia exultatione æqualiter concelebrant. supp cõfessione quasi non superba præsumptione sed humili la dicentes, sanctus sanctus sanctus, &c. † porrò Gelasius papa ctus & hymnos cõposuit, & præfationes cantuum quidem nõ elimato sermone dictauit. Et est notandũ quòd licet o innumeræ essent præfationes hodie decem tantum sunt can nizatæ. Vnde Gelasius papa de consec di. j. inuenimus in qu Inuenimus has nouẽ præfationes in sacro catalogo tãtumm do recipiendas, vnã, in resurrectione, & in albis paschalibus, est, septimana paschali, aliã in die ascensionis domini, tertia in die pentecostes, quartam, in natali Domini, quintam, in E phania domini, sextã de Apostolis, septimã, de sancta trinitat octauam, de cruce, nonam, de ieiunio in quadragesima tantũ modo dicendam, de qua dicetur in vj. parte sub iiij. feria cineri

Vrb

nus† quoque papa lxx.d.ſanctorum,addidit decimam de
virgine Maria. Illam videlicet Aequum & ſalutate, quæ
gentium tuum ſancti ſpiritus,&c.

SVMMA.

nctus,Sanctus,Sanctus.hymnum qui primũ inſtituerit. Eo quorũ ſit ille hymnus.nu.2.

ãctus,Sãctus,Sanctus,cur ter cãtetur.et eius explicatio. n.4.5.7.

baoth,quomodo interpretetur.

ſanna,quid ſignificet. Et cur geminetur.nu.9.

rganorum vſus,vnde profectus.

iaconus et ſubdiaconus ſtant poſt ſacerdotem, in principio canonis. Et quid.

De Sanctus. CAP. XXXIIII.

clesia ſperans ſociari angelis,& archangelis,de quib. †in
ræfatione mentio facta eſt, ſtatim poſt illã conformat ſe
ngelico cantui canens hymnum illum, Sanctus, ſanctus
s,quẽ Sixtus papa primus inſtituit decãtari.Hic eſt enim
s puerorum,quem cãtauerunt Domino offerenti ſe illis
ima Luna,qui quaſi reſeruatus fuit vſque ad quartam de
Lunam in Bethania. Cùm ergo ſacerdos finit laudẽ ſiue
tionem totus chorus,qui repręſentat eccleſiam, ſimul ca
tum euangelicum hymnũ,vt vna & ęqualis gloria & laus
or decantetur patri & filio & ſpiritui ſancto.† Notãdum
eſt,quòd hymnus iſte partim angelorum & partim ho-
verba complectitur Prima enim pars laudem continet an
m,vltima hominum. Legitur enim Eſa.6.c.ꝙ Seraphin
bant alter ad alterum,& dicebant,Sanctus, ſanctus, ſan-
ominus,Deus exercituum,plena eſt omnis terra gloria e-
egitur quoque in euangelio Mat.21.c.& Marc.11. ca.qđ
æibant,& qui ſequebantur,clamabãt, dicentes, Oſanna
auid.benedictus,qui venit in nomine domini.Si quidem
ngelorum,ſcilicet Oſanna in altiſſimis trinitatis,& vnita-
Deo,cõmendat arcanum vox hominum, ſcilicet Oſanna
auid,diuinitatis & humanitatis in Chriſto, perſonat ſa-
ntũ.Meritò autem cantica angelorum in eccleſia canta-
uia per hoc ſacrificium terrena cœleſtibus iungi non du
us,& ideò cum eis in excelſis ſaluari clamamus. † Illud
aduertendũ ꝙ ter dicitur ſanctus, vt notetur trinitas ſeu
tio perſonarũ, ſed ſemel tantũ dicitur, Dominus Deus
oth,vt notetur diuinę vſię vnitas.de cõſec.di.2.ego,quia
adoratur,vt ſic trinitatis & vnitatis myſterio comprobe-
em,dicitur ter,in ſingulari numero ſanctus & non dici-
uraliter ſancti,vt vna ſanctitas in his trib.perſonis, & vna

ęter

æternitas intelligatur. Hoc nõ solum Seraphin clamabant excelso Dei solio, secundũ prophetã, sed & quatuor anim secundum Apoc. in circuitu sedis, requiem nõ habebant d nocte, dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus o
Apoc. 4. potens. † Dicitur autẽ Deus sanctus. i. sanctificans non au sanctificatus: vnde sancti estote: quia ego sanctus sum d nus Deus vester. Dicitur pater sanctus, dicẽte filio, pater sa fica eos in veritate, quos dedisti mihi quia tu sanctus es. tur filius sanctus, angelo protestãte. Quod nascetur (inquit
Leuit. 19 te sanctũ, vocabitur filius Dei. Dicitur, Sanctus, sanctus, san
Ioan. 17. Christo dicente: Accipite spiritum sanctũ, quorum remis
Luc. 1 peccata, remissa erunt. Dicitur † quoq; dominus Deus sab
Ioan. 20. i. dominus exercituũ: videlicet angelorũ & hominũ, quorũ ribilis est, vt castrorũ acies ordinata, de quo in psalmo di ab angelis. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum: tot enim exercitus habet Deus in terra, quot sunt ordines clesia, tot habet in cœlis, quot ordines sunt in angelis. Not
psal. 23 ergo cœlorũ & terrę, angeli, & homines diuina pleni gratia perhibẽtur, vel ad literã cœli & terra gratia diuina replẽtur deitas est vbiq;, vnde propheta. Si ascendero in cœlum, tu es, si descendero ad infernum, ades. Sabaoth. † ergo Dom exercituũ siue militariũ virtutũ, siue victoriarũ interpreta
psal. 138 vel omnipotens, vt ipse sit dominus Deus & ipse omnipo qui exercitus angelorũ atq; hominũ disponit. Et ideo su pleni sunt cœli & terra gloria tua, hoc est, vt eius gloria c terra gubernẽtur, & q in cęlis, & qui in terra sunt, glorifice honorent nomẽ sanctũ eius: cęli autẽ pleni sunt gloria, re, verò, spe. Tunc verò in re plena erit, cũ adimplebitur illud
Mat. 6. volũtas tua, sicut in cęlo & in terra. Dũ autẽ dicimus, pleni cęli & terra gloria tua: agimus gratias creatori, de omnib. b ficiis. Dũ verò dicimus † Benedictus qui venit, &c. agimus tias specialiter de beneficio redẽptionis Quia enim necess est ad æternã salutẽ incarnationis mysteriu cõfiteri, rectè su
Ioan. 5. gitur, benedictus, qui venit in nomine domini. Ego, inquit ni in nomine patris mei, nomen patris est fili⁹, de quo dicit pheta, ecce nomẽ dñi, venit de lõginquo. Dũ ergo sanctus choatur, inclinati stare debemus, quia tũc incarnationẽ ma
Esa. 30. statẽmq; diuinã p angelorũ hominũmq; cãtum incognitam neramur. Rursus dicẽdo, Benedict⁹, &c. & cũ hęc sint de euan lio debemus signũ seu vexillũ crucis nobis facere seu impon re, quia Christus per crucẽ triũphauit, & nos triumphare fac Quãdo enim Christus venit ad Hierosolymã descẽdit de mõ oliueti, tũc filij Israel clamauerunt, dicẽtes, Benedict⁹, q veni in n

mine domini:quia aduentus Chrifti in Ierufalẽ fignificat
ã refurrectionẽ,quãdo ipfe veniet iudicare viuos &mor-
& apparebit nobis in eadem carne,in qua pro nobis paf- Philip. 2.
ft:& tũc in nomine Iefu omne genu flectetur cęleftium
ftrium & infernorum,vnde & ex tũc quidã incipiũt genu
ere,& deuotè orare.Sequitur,† Ofanna,quod eft verbum
cũ & fignificat,falua obfecro,fupplendũ eft populũ tuum
otũ mundum.cõpofitum quidẽ verbũ eft , ex ofi,quod in-
etatur faluifica,&anna quod eft apud Hebræos interie-
obfecrãtis,motũ animi fignificans,fub deprecãtis affectu.
rè ergo,dicitur Ofiãna,ꝙ nos corrupta,i.vocali litera &
dicimus ofãna,quod facimus ex ignorãtia,aut fciẽter,fyna
ites vocalem,elidimus,prout in metris fieri cõfueuit.Dici
ntẽ bis † ofannạ in excelfis,propter duas partes falutis,quę
tola mẽtis,& ftola carnis quibus fanctibeatificãtur in glo Pfal. 117.
videlicet anima & corpore faluati inter angelos depute-
n excelfis.i.altis.f.in cęlo. Reperitur autẽ hic verficulus
l. 117.ꝙ enim turbæ dixerũt,Ofanna:hoc eft quod hic di
O Domine faluũ me fac,& eifdẽ verbis ibi fubiungitur.
dictus,qui venit in nomine domini † Sanè in hoc angelo-
hominũ cõcentu,quãdoq; organa cõcrepant, quod à Da
à Salomone introductũ eft:qui inftituerunt hymnos in
icio domini organis,& aliis inftrumẽtis muficis concre-
laudes à populo cõclamari.Verũtamẽ quãtò cor eft ma
rpore,tãtò domino deuotius corde,quàm corpore cõfite
de hoc dicetur in fine proę.v.partis.Ex nũc autẽ † verbis&
ous Chrifti paffio repræfentatur,Nã diaconus & fubdiaco
adũt poft dorfum epifcopi feu facerdotis , in quo fuga
olorũ in Chrifti paffione fignificatur,prout in ti.de obla-
ctũ eft,fi qui verò ftãt retro altare profpiciẽtes in epifco
gnificãt mulieres,quæ à longè ftãtes eiꝰ paffionẽ viderũt.
es autẽ,& qui retrò ftant,& qui faciẽ epifcopi ĩfpiciũt,in
t fe,maieftatẽ diuinã,& incarnationẽ domini venerãtes,
er cantũ angelorũ,& hominũ ĩtroducta funt.Ordo enim
orum d.fanctus,fanctus,fanctus,dominus Deus fabaoth
tatem introduxit diuinã.Ordo verò hominũ dicẽs Bene
s,qui venit in nomine Domini,aduẽtũ fignificauit in car-
a quoq; inclinatio mœftitiam fignificat difcipulorum,de
Chrifti qui non audebant fe erigere & cõfiteri fe effe di
os eius,ideoque ftant inclinati,donec dicatur,libera nos
o.Vanum enim erat eis ante lucẽ furgere,id eft,ante re-
tionẽ de Chrifto gloriari,per quam funt ab omnibus tri
onibus liberati. Vnde & hæc petitio in Dominica ora- Pfal. 126
tione

tione ſeptima eſt: qui numerus eſt vniuerſitatis. De hoc di
eſt ſub tit. qualiter Epiſcopus vel ſacerdos ad altare, &c.

ȘVMMA.

1 *Canon Miſſæ ſoli ſacerdoti conuenit, & eſt ſummum* Miſſæ. *E*
ſecretè fiat. nu. 3.
2 *Canon, quid, & vnde dicatur, & cur cum ſilentio fiat. & nu.*
4 *Anna typum eccleſiæ gerens, tacitè orauit.*
5 *Canon primus, ſiue ſecretella, quid ſignet.*
7 *Canon quòd ſublata fuiſſet voce ductus, oſtentum quoddam &*
8 *Conſecrantis mens quò ferri debeat.* (*gium en*
9 *Canon expeditè dici debet & cur ita.*
10 *Canonis* Miſſę *ſubſtantia, eſt quædam paſſionis dominicę imag*
11 *Canon vnde incipiat.*
12 *Canonem* Gelaſius Papa à Petro *ordinauit.*
13 *In canone* Miſſę *ſedentes, quid notent. Item quid ſtantes.*

De ſecreta vel Canone Miſſæ. CAP. XXXV.

Mat. 26. POſt acclamatum præconium ſecretum ſilentium, in q
miſſæ canon deuotè dicitur: † & ſacrum myſterium pe
tur, quod fit per ſolum ſacerdotem: quoniam ſecundũ
Chriſtus ſolus orauit. Et ſecundum quoſdam hic incipit M
quoniam cætera ſunt de ſolennitate: de conſe. d. ij. panis eſt
non autem miſſæ & oblatio, vt dictum eſt in tit. de præfat
& actio & canon & ſacrificium, & ſecreta vocatur. Actio di
propter ſacra myſteria, quæ in eo aguntur: & quia tunc cũ
agitur cauſa noſtra, vt dictum eſt in procemio huius partis
de quia in c. illo: communicantes, &c. & in illo, Hãc igitur o
tionem certis diebus vltra ordinaria canonis ſeu actionis
ba, quædam adduntur & dicuntur, ideò in miſſalibus in
locis ſuper illas additiones ſcribitur talis titulus ſeu rubric
fra actionem: eò quòd ille infra, ſeu quaſi in medio ipſius
nis ſiue canonis dici debet. Canon † verò dicitur, quod re
patrũ compoſitus eſt: à ſanctis enim patribus aliqua verba
ſtica ſunt ibi inſtituta. Kanon autem Græcè, dicitur regula
nè. Dicitur etiam canon: quia regulariter Chriſtus verus ſa
dos in eo repræſentatur, ſeu quia per hunc regulariter fit c
cratio ſacramenti. Sacrificium autẽ dicitur à ſua parte dign
de quo dictum eſt ſub ti. de oblatione. Secreta dicitur, quaſi
bis occulta, quia humana ratio nequaquam tantum myſte
plenariè capere poteſt: ad quod ſignificandum meritò ſec
voce celebratur. Ad hoc † eſt ſignificandũ ſacerdos ſecretam
trans quaſi velatur quibuſdã cortinis, q̃ ſunt in lateribus al
ris, prout infrà dicetur in quarta particula canonis ſuper verb
Hanc igitur. Dicitur etiã ſecreta: quia ſecretè & ſub ſilentio
citi

Christus enim ad cõsecrationẽ corporis sui venturus, secre
olus orabat ab hora cęnæ, vsq; dũ suspensus est in cruce,
orationes secretè significãt. Priscis quoq; tẽporibus anti Ioan. 12.
atres sub silẽtio sacrificabãt, & cõmunicabant, quod etiã
bbato sancto obseruamus: Præterea, vt Ioãnes Euãgelista
ibit, postquã Christus honorificè fuit receptus & magni-
is à turbis, cũ Psalmis & laudibus, abiit, & abscõdit se, non
trepidantis formidine, sed dispẽsationis officio, quia non
nerat hora eius quæ postquam post aduenit, spontaneus
ssionẽ accessit. Illud ergo Christi latibulũ, hoc secretũ salẽ
præsentat: in quo sola dirigitur ad Dominũ intenta deuo
unc enim sacerdos intrare debet in cubiculũ cordis, &
tensuum corporis clauso, Deũ patrẽ orare, qui exauditor
amoris cordis, non vocis. Vnde Anna † typum gerẽs Ec- 1. Reg. 1.
;, non petitione clamosa, sed tacita deuotione, quod peti-
npetrauit, de qua in libro Regũ legitur, ꝙ loquebatur in
suo, & labia eius tantũ mouebantur, sed vox penitus nõ
batur. Vnde & Mosi Dominus, inquit; Quid clamas ad Psal. 4.
ĩ tamẽ ipse taceret. Propheta etiam dicit: Dicite in cordi-
estris, & in cubilibus vestris compungimini. Potest tamẽ
i, ꝙ prima secretella repræsentat tẽpus illud, quãdo Chri
enit Hierosolymã ad diem festum non manifestè, hæc au
reta tẽpus illud quo receptus fuit in Hierusalẽ cũ hym-
ramis, & sexta feria sequenti crucifixus fuit, præfatio ve
ıd, quando Christus in cœnaculo hymnum retulit: & illo
exiuerunt in montẽ oliueti: sursum corda ascensionem.
ndò ideò secreta † in silentio dicitur, ne sacerdos claman-
s quæ aguntur, minus intendat. Tertiò, ne vox sacerdotis
clamore deficiat. Quartò, ne sacrosancta verba vilescãt.
† enim, quòd cum antiquitus publicè & alta voce canon
tur, omnes penè per visum illum sciebant, & in plateis
icis decantabant. Vnde cum quidam pastores illũ in agro
rent, & panẽ super lapidẽ posuissent, ad verborum ipsorũ
tionẽ panis in carnẽ conuersus est: ipsi tamen diuino iudi
ne cœlitus misso, percussi sunt, ꝓpter quod patres statue
verba ista sub silentio dici, inhibẽtes sub anathemate, ne
rantur, nisi à sacerdotibus super altare: & in missa & cum
bus sacris. Quædam etiã orationes, quæ ante præfationẽ
lentio dicuntur, secretæ vocãtur, de quo & de silentio sub Ioan. 4.
inclinatione sacerdotis dictũ est. Cõsecrantis ergo † mẽs, Eccle. 10.
emissum est, ad id solũ dẽt esse intẽta, nã eos qui adorãt, in
u & veritate adorare oportet. Ne verò muscæ venientes
nt suauitatẽ vnguenti, id est, ne importunæ cogitationes

tollant deuotionem orationis, flabello ſpiritus abigãtur.i
ratione gratiæ repellantur, quatenus auſter aduenıens,
tus ſanctus accedẽs, perflet hortũ.i.mentẽ fœcũdet, vt ar
fluant.i. virtutes abundẽt. Ad quod etiã ſignificandũ æſt
pore materiale flabellũ, dũ ſecreta dicitur, adhibetur. H
†ratione videlicet ne muſcæ veniẽtes perdãt ſuauitatẽ vn
dici poteſt ꝙ canõ dici debet expeditè, nõ moroſè. & ne a
rib. tędium generet. Vnde in Exo. dicitur, Fac feſtinanter
de immolatione agni dictũ eſt. Et probatur etiam ibi, & c
Cantic. 4 detis feſtinanter, ſed nec nimis etiam feſtinanter, quia n
bet ſacrificiũ ſine ſale.i.diſcretione & deuotione offerri.
etiã in libro legi, ne vllus error cõtingere poſſit. † Porrò
dos miſſam celebrans, repræſentat ea, quæ olim pontifex
ſancta ſanctorum egit & quę Chriſtus egit, quẽ ille præfi
uit. Siquidẽ ea, quæ fiunt à principio ſecretè, vſque in finẽ
Exo. 12. ſionẽ Dñi, ſepulturam & reſurrectionẽ dominicam repr
tant. Recolitur enim ibi memoria eorũ, quæ geſta ſunt pe
domadam ante paſchalẽ à decima Luna primi menſis, qu
Ieſus abiit Hieroſolymam, vſq; ad ſeptimam decimã qu
reſurrexit à mortuis, propter quod in pleriſque ſacrariis in
dicationẽ & canonẽ imago crucifixi depingitur, vt nõ ſolũ
lectus literæ, verùm etiam aſpectus picturę memoriã dom
paſſionis inſpiret, † Et fortè diuina factũ eſt prouidẽtia, lic
mana nõ ſit induſtria procuratũ, vt ab ea litera canon inci
ſ.à T. quæ hebraicè thau, quę in ſui forma ſignũ & myſter
cis oſtẽdit, & exprimit dicẽte Dño per Ezechielẽ, Signa t
frõtib. virorũ dolẽtium & gementium ſuper abominatio
Ezech. 9. *H*ieruſalem, quoniam per Chriſti paſſionẽ hæc omnia i
ce impleta ſunt & efficaciam habẽt. In quibuſdam tamen
cib. & maieſtas patris, & etiam imago depingitur crucifi
ſacerdos quaſi præſentẽ videat, quẽ inuocat, & quẽ alloq
dicens, Te igitur, &c. & paſſio, quæ hic repræſentatur, c
oculis ingeratur. Sacerdos autẽ oſculatur pedes ipſius ma
tis, & ſe ſignat in fronte, innuens, ꝙ reuerenter ad myſteri
ſionis accedit. Quidam tamen prius oſculantur pedes ma
tis, & poſteà crucifixi, ſecundũ ſeriẽ canonis. Alij econtrà,
per filium peruenitur ad patrem. Deinde dicens. Te igitur, i
clinat, vt ibi dicetur. Secreta ergo paſſionem repræſentat.
ſio incipit ibi, vnde & memores, &c. crucifixio ibi. *H*oſtiã
tã, hoſtiã ſanctã, hoſtiam immaculatam. Oratio verò à Chr
in cruce incepta ibi: ſupplices te rogamus, &c. Epiſcopi
ſacerdotis inclinatione facta ante altare, ſignificat emiſſion
ſpiritus, capite inclinato. Eleuatio vocis, cùm dicitur. *No*
quoq

;,significat exclamationē centurionis,dicentis,Verè filius
erat iste.Duæ cruces supra corpus,& calicem factę, docēt
tū pro duob.populis crucifixū,oblata in calice,significat
s Christi.Vinum in calice,sanguinē eius.Subdiaconus re-
s à facie episcopi,incipientis,pater noster,significat mu-
,sepulto domino recedentes à monumento.Patena,signi-
œminarū corda in obsequio sepulturæ Christi, latitudi-
aritatis patentia,prout sub ti.de oblatione dictum est, de
r sua loca dicetur.Traditur†autē ꝙ Gelasius Papa quin
esimus primus à B.Petro, canonem principaliter ordina-
on enim secreta tota simul ab vno cōposita est, prout di-
in 3.particula super verbo,cōmunicantes.Et licet aliqua
sint ab aliquib.quos tamen ignoramus,addita,quæ in e-
lij textu non continentur,vt dicetur in 6.particula super
,Eleuatis oculis,nulli tamen subtrahere vel addere licet,
rtè quandoq; eorum nomina, pro quib.nominatim sacri
offertur,sicut inferius in x.particula ostendetur.† Notā
erò est ꝙ quidam sedent in canone missæ, significantes
olos,qui sedebant tristes de nece domini in cœnaculō,a-
t significantes Mosen,qui extensis manib.orabat,& Aarō *Exo. 17.*
r illius manus sustentabant,de quo sub titu. de oratione
n est.Quidam verò vt aliqui ex ministris, nec sedent nec
ed in vestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum
tit.de sanctis,& sub tit. qualiter sacerdos & ministri ad
debēt stare.

SVMMA.

anon, quot contineat partes variè. Et nu. 2.3.4.
nonis expositio, primę partis, scilicet, Te *igitur. Et nu. 6.*
ristus fuit à tribus traditus.
uces tres cur faciat sacerdos super oblatione, quidve notent.
S*cerdos benedicens, dicit, hæc dona, hæc munera.* Et *qua id significa*
one. Et *an, & quatenus illa differant latè. Et cur dona, potius,*
uàm, donum, dicat nu. 10.
I*bata dona & munera, dicit sacerdos, in benedictione.* Et *quæ di-*
antur illibata. 12 *Sacrificia* Ecclesiæ, *quot.*
C*onis secunda pars, cum expositione.*
S*rificium altaris, pro quibus offerri debeat.*
P*ificare & adunare, an idem.* Item, *custodire & regere.*
P*æ nomine cur oretur. Et ex cuius institutione. Et* Pontificis *etiam*
omine.
ationes pro quibus faciendæ. 18 Potestates *duæ sunt.*

De expositione Canonis, qui incipit, Te igitur.
CAP. XXXVI.

EXpositioni canonis hic vacare præuidimus. Veruntam
quicquid exponendo conamur exprimere, vix vllius ap
ret esse momenti. Deficit nanque lingua sermo dispare
peratur ingeniũ, opprimitur intellectus. Pulsabo tamen a
stium, vt amicus accõmodet mihi tres panes. de pœ. d. j. opp
tuna. qui maximè in hoc conuiuio necessarij erunt, videlice
dẽ, quæ petit & accipit vitam: spem quæ quęrit, & inuenit vi
& charitatem, quę pulsat, & aperit veritatem. † Canon autem
decim continet partes. Secunda incipit ibi: Memento Dom
Tertia ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hãc igitur. Quinta
Quam oblationem, Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Simili
do. Octaua ibi: Vnde & memores. Nona ibi: Supplices te ro
mus. Decima ibi: Memento. Vndecima ibi: Nobis quoq; †
dicunt, ꝙ continet duodecim partes. Secunda pars ibi: In
mis. Tertia ibi: Memento. Quarta ibi. Cõmunicãtes. Quinta
Hanc igitur. Sexta ibi: Qui pridiè. Septima ibi: Vnde & mem
res. Octaua ibi: Suprà, quæ propitio. Nona ibi: Memento. De
ma ibi: Nobis quoq;, Vndecima ibi: per quẽ hęc omnia. Du
cima ibi: Oremus, præceptis salut. moni. † Sed secundum a
sex soliũ continet partes. Secunda incipit ibi: In primis. Ter
ibi: Communicantes. Quarta ibi: Hanc igitur. Quinta ibi:
plices te rogamus. Sexta ibi: Oremus præceptis. Sunt † etiã
dicunt, ꝙ quinq; tantũ sunt partes: vnde & quinquies cõclu
tur, per Christũ Dominũ nostrũ, eò ꝙ per quincupartitam
passionẽ oratio fidelium exauditur: de hoc dictũ est in fine
œmij huius partis. Incipit ergo † canon & eius prima partic
Te igitur. Et exponitur igitur. i. certè. Sacerdos enim hoc d
alloquitur Deũ tanquã præsentẽ vel igitur istud continua
præcedentia, quasi diceret, Tu es sanctus Deus, igitur clem
sime pater. i. clarissima mẽte abũdantissime, vel, id est, mise
cordissime, vel. i. mentẽ clarificãs. Mens enim clarescit, cum D
propitiũ sentit, quæ verba dicendo, sacerdos se ante altare in
clinat, significãs, quod Petrus inclinauit se, dũ prospexit in mo
Ioan. 20. numentum. Rursus hæc sacerdotis inclinatio in principio can
nis humilitatem Christi ad passionẽ, quodque sacerdos ipse cu
reuerentia ad mysteriũ crucis accedit, significat. Et in his ver
bis notatur, quod sicut legalis sacerdos vultum versus propiti
torium habebat, prout dictũ est in proœ. huius partis, sic & n
ster ad Dei clemẽtiã cor debet habere, & sicut põtifex intraba
in sancta sanctorũ semel in anno ferẽs sanguinẽ hirci aut vituli
Hebr. 9. sic & Christus per propriũ sanguinem introiuit semel in sancta
æterna redẽptione inuenta, sic & minister ecclesiæ intrat cũ san
guinẽ in sancta sanctorũ, quoties in mẽte memoriã sanguinis

Christi

sti gerens secretè inchoat mysterium, qui nō solū mēte,
etiam crucis signaculo,de quo iam dicetur, Christi recitat
onē.Sequitur, † Supplices,id est,humiles.vti accepta ha-
id est,vt accipias,seu grata habeas,& hic osculatur altare
uerentiam passionis per hoc compati se ostēdēs sanè eo
ie,qua † laudes à turbis Christo sunt acclamatę, videlicet
na Luna primi mensis,quādo secundū legē typicus agnus
mos Hebræorum inferebatur, verus agnus Iesus Chri-
ngressus est Hierosolymā,& multis insidiis quærebatur
ortem,Traditus autē à tribus scilicet à Deo pro nobis,vn Rom. 8.
ost.Proprio filio suo non pepercit Deus,sed pro nobis
bus tradidit illū à Iuda,vnde in Mat. Quærebat Iudas op
nitatem vt eum traderet Iudæis.Et à iudæis Pilato vt in Mat. 28.
.Gens tua & pōtifices tui tradiderūt te mihi.Prima tradi Ioan. 18.
it ex gratia,quia dilexit nos,& tradidit seipsum pro no- Gala. 2.
cūda ex auaritia,quia cōstituerunt ei xxx.argenteos.Ter Mat. 26.
it ex inuidia.sciebat enim Pilatus,ꝙ per inuidiā tradidis- Mat. 27.
, Deus ergo tradidit ex dono,iudas pro munere,iudęus
rificiū illibatum.Ad quod † designādū sacerdos facit tres
s super oblatā,& calicem cum dicit. Hæc munera, hæc
a sacrificia illibata.quasi dicat,offerimus tibi clemētissi-
ter,hæc dona,hæc munera,hæc sancta sacrificia, cōme-
tes illam traditionē,quā Deus fecit ex dono, iudas pro Philip. 2.
re, iudæus in sacrificium illibatum,singuli tamē ad mor
tē crucis.secundò etiam fiunt tres cruces in reuerentiam
qui est trinus Deus,cuius potētia fit cōuersio panis & vi-
rtiò, in figurā triplicis vnionis in acceptatione saluatoris.
tò,in memoriā trinæ crucifixionis,Prima fuit in volunta
sequētium: de qua Ioan. 2. Collegerunt ergo Pōtifices &
sęi cōcilium,&c.secunda fuit in voce clamantium,de qua Marc. 15.
At illi magis clamabant,crucifige eum.Tertia fuit in cru- Lucæ 23.
one manuum & pedum,de qua Luc. crucifixerunt eum.
tò,in tribus crucibus tēpus ante legē,quod tribus distin
r interuallis,innuimus.s.ab Adam ad Noe.inde ad Abra-
&inde ad Mosen.in quibus tribus tēporibus iusti Christū
crificiis præfigurauerunt,vt Abel in Agno,Melchisedech
ne & vino,& Abraham in filio. Verum per præmissa tria
.nō aliud atq; aliud dicitur,sed res vna pro sui magnitu
liuersa appellatione laudatur,donū quidē dantis,munus
ētis,sacrificiū offerētis.Pater dedit,filius obtulit,spiritus
us recipit,vnde Apost Christus per spiritū sanctum semet
obtulit Deo immaculatū,singuli tamē dederūt & obtule
& acceperunt,sed ad distinctionē pater dicitur dedisse,pro

pter authoritatem, filius obtulisse propter humilitatē, spiri
sanctus accepisse propter benignitatē. Eadem enim † sacrifi
dona sunt simul & munera, dona sunt, à nobis ad sustētation
Deo collata. munera sunt nobis à Deo, vt laudet, oblata. Nā
sacris offeruntur altaribus & munera nūcupātur, & dona. vn
Dan. 5. & Dominus inquit in euāg. Si offers munus tuum ante alta
vade prius recōciliari fratri tuo. Et Daniel dixit ad Balthas
Gen. 5. Munera tua tibi sint & dona tua alteri da. xiiij. q. v. scriptum
Heb. 5. alibi, respexit dominus ad Abel, & ad munera eius. Sacrifi
dicuntur, quia sacrificantur & offeruntur, pro peccatis nost
vt nos sacros efficiāt. Vnde populus inquit, de pontifice, vt o
rat dona & sacrificia pro peccatis. Sermonū igitur inculcat
piæ deuotionis est exercitatio, & ineffabilis cōmendatio sa
menti, quod sacramentum dignè eucharistia appellatur, Pr
dicetur in vj. parti. super verbo, Qui pridiè quàm pateret
Propriè autē munus homini, donum Deo datur. Nam mun
dicuntur, quæ manibus dantur vel accipiuntur. Rursus dic
tur dona, quo ad panē in quo est farina & aqua, munera quo
vinū in quo est vinū & aqua. Hæc sancta sunt sacrificia quo
vtrūq; secūdū Aug. Dona referimus, cū nosmetipsos Deo off
mus, & donamus munera, cū eius beneficiorū memores sum
sacrificia illibata, cum ei humilitatē, & laudes impendimus.
hoc vide, de conse. d. ij. in canone cōperimus. Et † nota, ꝙ id
dicitur pluraliter dona, munera, sacrificia, quia panis & vin
prius quàm cōsecrentur, diuersæ sunt species substantiarū
& diuersæ substantiæ specierū, sed vbi consecratio cœlestis
cesserit, species quidē remanent sed substantiæ cōuertunt
itaque diuersa sunt continentia, sed vnicum est cōtētum, n
idē sub vtraque cōtinetur, licet non in idē vtraque substan
cōuertatur, sicut infrà plenius ostendetur. Dicūtur etiā † san
& illibata, quia panis & vinū sanctificantur in sacrosanctū co
pus, & immaculatum sanguinē Christi. Nō enim dicuntur il
bata, quasi nōdum gustata, sed potius dicuntur illibata, id e
immaculata, quæ sine macula cordis & corporis oportet offe
quatenus & cor ab iniquitate, & corpus ab immunditia purg
antè quam offeratur, quoniā (vt ait Apost. de cōse. d. ij. qui ca
1. Cor. 11. re, & c. seq.) Quicunque manducauerit panē, & biberit calicē d
mini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. ℘bet a
tē seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, q
enim māducat & bibit indignè: iudiciū sibi manducat & bib
Dicūt ergo illibata, id est, sine labe, sicut agnus Paschalis imm
culatus, qui significat Christū, estq; sine macula, id est, ruga, ve
illibata, id est, incorrupta, nō quia substantia panis & vini co
rum

i non possit, sed quia corpus & sanguis filij Dei, in qua vir
erborũ species iam trãssubstãtiatę sunt, corrumpi nõ pos Psal. 5.
nde Psal. Nõ dabis sanctũ tuum videre corruptionẽ. Ter
cuntur illibata, ad notandum, ꝙ nullus extraneus ad fidẽ
approximare illis, vt dicetur in iij. part. super verbo, Cõ
icãtes. Tria † autẽ sunt ecclesiæ sacrificia, per tria, quæ fie
n vet. test. figurata, prout dictũ est in proœ. huius partis.
tur † in primis, quæ tibi offerimus, &c. Sanè legalis Põti-
grediens in sancta sanctorũ orabat, vt dictum est in proę
uius partis, & Christus ante passionem orauit se glorifica,
ipulósq; conseruari, & nunc etiam sedens ad dextrã pa
terpellat pro nobis, sic & noster minister sequens Aaron
ristum pro tota supplicat ecclesia, quæ cõsistit in prelatis,
ditis, &c. Licet autẽ vnus tantum sacrificium offerat, tñ Rom. 8.
iter dicit offerimus, quia sacerdos non tãtum in sua, sed
us ecclesiæ persona sacrificat. Quapropter in sacramẽto
ris Christi, nil à bono maius, nil à malo minus pficitur
dote, prout dictum est in proœ. huius partis. Verùm † no
c inuestigãdum occurrit, quibus, & pro quibus, & quali-
quare, debeamus sacrificium altaris offerre. Et quidem
uatuor ex ipso canone colligere possumus euidẽter, qui
oli Deo, videlicet indiuiduæ trinitati, pro quibus ecclesia
catholica, videlicet pro omnibus orthodoxis, qualiter,
fidei, videlicet in cõmunione sanctorum, quare, pro be
is corporalibus, spiritualib. & æternis, sed omnibus pro-
Deum. Primum notatur ibi. Tibi reddunt vota sua ęterno
viuo & vero. Secũdum ibi, Pro ecclesia tua sancta catho
ertium ibi. Cõmunicantes & memo. vene. Quartum ibi
edemptione animarum suarũ pro spe salu. & incolu. suæ.
icium ergo laudis offertur, & generaliter pro cunctis, &
liter pro quibusdam, i. pro prelatis qui sunt iuxta aposto
n sublimitate constituti, & pro subditis viris & mulierib.
cerdotibus & adstantibus, pro nobis & nostris. De præ-
subditis ibi, Vna cum famulo tuo papa nostro, & omni Rom. 13.
rthodoxis. De viris & mulieribus, ibi, Memento domine
orũ famula. tua. De sacerdotibus & adstantibus, ibi, Om
circunstantium, & qui tibi offerunt hoc sacrificium. De
& nostris, ibi, pro se suísq; omnibus. Sic ergo exponẽda
era, quæ tibi offerimus in primis, i. principaliter pro eccle
sancta, catholica, i. vniuersali toto terrarum orbe diffu-
fidei sacramentis vnita, quam, i. vt eam pacificare digne-
habeat pacem ab hæreticis, & schismaticis, & adunare,
ispersa est inter perfidos & paganos. Vel hic dicitur, quod

orandum est, pro discordãtibus ab inuicem, quam & custo
dignèris à vitiis & dæmonibus, & regere in prosperis & ad
sis. Idem tamen videtur esse † pacificare quod adunare, cust
re, quod regere. Tunc enim pacificat, cum fidelium mentes
nantur, vt per spiritum sanctum charitate diffusa multitu
Rom. 5. credentium sint cor vnum, & anima vna, extra de sum. trini.
Act. 4. Tunc custodit, cum inter mundi pericula regitur, vt de sa
Psal. 19. mittens auxilium, eam de Syon tueatur. Licet enim in Apo
Apoc. 1. ptem scribatur ecclesiis, vna tamen in Canticis est columba
Cant. 6. sap. edi. si do. & excidit co. septem. Vna igitur est ecclesia sep
ordinibus distributa vel septem chrismatibus insignita qua
se pacificat & adunat, ille † custodit & regit qui propter ipsiu
gimen, & munimen proposuit vniuersis vt omnes ab vno
corpus à capite gubernentur, pro quo statim oratur cum d
tur, Vnà cum famulo tuo papa nostro, quæ verba Clemens p
addidit. Nam vt inquit pelagius papa, constat ab vniuerso o
separatos esse, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria
stolici pontificis memoriam secundum consuetudinẽ non
quentant: qui verò non sunt de Rom. ecclesia diœcesi, pro
quoq; debent orare põtifice, quatenus vnitatẽ spiritus in vi
lo pacis obseruet, vnde debent dicere verba sequentia, s. &
stite nostro. Antistes tamen ipse celebrans non debet ea dic
Quod verò addunt quidã de antistite & rege noua traditio
vbi orandum esse pro prælatis ostenditur. orandum etiam
1. Tim. 2. pro principe, Apostolus docet. † Obsecro (inquit) primo om
fieri obsecrationes, orationes, & postulationes, & gratiarũ a
nes, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui i
blimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam a
mus, in omni pietate, & castitate. de conse. d. j. de hymnis. a
Sicut enim duę sunt vitę, & cęlestis videlicet & terrena, vna
spiritus viuit ex Deo, & altera, qua caro viuit ex spiritu, ita d
sunt. † Potestates: ecclesiastica, videlicet & mundana: vna q
moderatur spiritualia: altera, quæ moderatur carnalia, ista
clericos, & illa per laicos. xvj. d. duo. Post vtranque potestate
orandum est pro omnibus orthodoxis, qui vtranque fidẽ ca
licam, videlicet & Apostolicã venerãtur & colunt, & sic hære
& schismatici excluduntur. Orthodoxi enim quasi gloriãtes d
cuntur, qui videlicet Deum rectæ fidei confessione glorifica

SVMMA.

1 *Canon memoria viuorum continere debet.*
2 *Deus scit eos quos approbat, obliuiscitur, quos reprobat.*
3 *Orandum pro omnibus fidelibus.* 4 *Sacrificium laudis.*
5 *Amicos diligere debemus, vt charitatis ordo seruetur.*

Bo

Bona hominis tria, pro quibus ſacerdos offert Deo.
Vota quæ dicantur.

e ſecunda parte canonis, ſcilicet Memento Domine.

CAPVT XXXVII.

MEmento Dn̄e famulorum, famulárúmque tuarũ & om
nium circunſtantiũ, &c. Secunda † pars in qua etiã oſtẽ-
ditur orãdũ eſſe pro ſubditis. Et ex hac iunctura verbo
euidenter conuincitur, quod in hoc loco debeat ſacer-
ſpecialiter viuos quos voluerit memorare, qm̄ ſub ſequen
emento defunctorum, poterit agere memoriam ſpecialẽ.
c etiam euidẽter apparet, quod ſanctũ ſit & ſalubre Miſſa-
intereſſe myſteriis, cùm ſacrificiũ euchariſtiæ pro circun
tibus ſpecialiter offeratur. Verum † cùm Deus nihil igno-
nec alicuius valeat obliuiſci, quid eſt ꝙ petimus vt Deus
ninerit noſtri? Porrò Deus dicitur ſcire, quos approbat, vn
ouit Dn̄s qui ſunt eius, & dicitur neſcire quos reprobat,
e, Non noui vos. Rurſus dicitur obliuiſci malorũ, cùm ma
d bonum reuertitur, vnde ſi impius egerit pœnitentiã, om
n iniquitatum eius non recordabor. Et dicitur obliuiſci
orum, cùm bonus ad malum peruertitur, vnde, Si iuſtus à *Iob* 7
tia ſua auerit ſe, oẽs iuſtitias eius non recordabor. Deus *Pſa.* 139.
n quandoq; recordatur ad miſerendũ, vnde, Memẽto mei *Pſal.* 24.
s meus, quia ventus eſt vita mea, quandoq; ad puniẽdum,
e, Memento Domine filiarum Edom in die Hieruſalẽ. Peti
ergo non vt noſtri meminerit, ſed vt noſtri miſereatur, ſe
dum illud, Reminiſcere miſerationum tuarum Dn̄e, & mi-
ordiarum tuarum quæ à ſæculo ſunt. Sequitur, Quorum ti
des cognita eſt, & nota deuotio, &c. quaſi qui propitiaris fi
bus & deuotis, qui ſolus vides in cõſcientiis, quæ rectè cre
t, & deuotè te diligant, vtpotè renum ſcrutator & cordium
s, ſcientiarũ dn̄s, occultorũ omniũ perſcrutator, in cuius
ectu nulla creatura eſt inuiſibilis. Pro quib. tibi offerimus,
qui tibi offerunt, hoc ſacrificium laudis, &c. quaſi diceret,
nento Dn̄e, nõ ſolũ eorũ, pro quibus offerimus, ſed etiam
rdotũ, qui offerũt hoc ſacrificiũ laudis, &c. Cũ enim ſacer
offert pro populo, nihilominus & pro ſe. Vel ideò dicit, pro
bus † tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, quia nõ ſolũ offe
ſacerdotes, ſed & vniuerſi fideles, nã & quod ſpecialiter
npletũ miniſterio ſacerdotũ, hoc vniuerſaliter agitur voto
ium, vel pro quibus offerimus, ſ. actu, vel qui tibi offerunt,
uotione. Dicitur autem ſacrificium laudis, ſecundum illud
ſt. Quicquid facere debetis, omnia in laudem Dei facite, 1. Cor. 1
eus laudetur in vobis. Secundò ſacrificium laudis dr̄, quia

†Christus gratias agēs illud instituit: prout dicetur in vj. par
super verbo gratias agens. Tertiò ideò, quia cum Deo quicqu
offerimus, sua sibi reddimus, non nostra largimur, vnde si esu
riero, non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitud
Ps. 149. eius: ergo immola Deo sacrificium laudis, & redde altissim
vota tua. Quartò, quia Deum laudare debemus, non solū qu
Mat. 28. passus est pro nobis, sed etiam, quia nobiscum est quotidie, v
que ad consummationem vitæ: vel quia nō solum se dedit p
nobis in pretium, sed etiam quia dedit se pro nobis in cibun
Ioan. 6. vt per pretium redimeret nos à morte: per cibū aleret nos a
vitam, vnde: Qui manducat me, viuit propter me: pro se enth
siou est, i. expositio eius, quod sequitur, s. pro redemptione a
marum nostrarum, pro spe salutis & incolu. suæ. Sequitur †su
que omnibus, &c. videlicet consanguineis vel affinibus, fam
liaribus vel amicis: licet enim diligere teneamur etiam inim
Mat. 5. cos, secundum illud: Diligite inimicos vestros, seruare tñ de
bemus ordinem charitatis, qui incipit à seipso. xxiij. q. v. si no
licet. de pœ. d. iij. sanè cauendū. extra de vsu pallij. in fi. secund
illud, Introduxit me rex in cellam vinariā, & ordinauit in m
Cant. 2. charitatem, nam & Apost. ait, Dum tēpus habemus operemu
Rom. 8. bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. *Pro*
demptione animarum suarum, &c. quasi non pro temporali
cro, vel appetitu terrenorū, sed pro spe salutis & incolumitat
suæ, i. pro salute vel incolumitate speranda, spe enim salui su
mus, pro salute quidem mentis & incolumitate corporis, na
vtraque sanitas est ab illo qui dicit, Salus populi ego sum. Ve
vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, i. de remissi
ne peccati, sic ecōtrà de reatu peccati ꝓcedit infirmitas vtri
que, iuxta sententiā veritatis, *E*cce sanus (inquit) factus es, ia
Ioan. 5. noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat, extrà de pœ.
remi. cū infirmitas, in prin. Porrò †tria sunt hominis bona, co
poralia, spiritualia & æterna, videlicet infirma, media & supre
ma, pro quib. sacerdos dicit se offerre. Pro corporalibus, i. pro
incolumitate, pro spiritualib. i. pro redēptione, pro æternis, i. pro
salute. Nā & Dñs docet nos pro his tribus orare, videlicet pro
æternis. vnde, *A*dueniat regnum tuum, pro spiritualibus. vnde
Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, pro corporalibus.
vnde, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Offeri-
Mat. 6. mus enim sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in præmiū,
pro spiritualibus, vt dentur nobis in meritum, pro corporali-
bus, vt dentur nobis ad adminiculum, vt per hæc & ista perue
niamus ad illa. Verùm cùm dicat Apost. ꝙ virtus in infirmitate
1. Cor. 8. perficitur, extrà de sac. vnc. c. j. & iterū cū infirmor, tunc fortior
sum

Quid est,quod ꝓ corporali incolumitate sacrificium lau
fferimus,nisi vt nobis cōferta vel reddita sanitate gratia-
actiones in ecclesia referamus.sequitur, Tibiq; reddunt
,&c.† Vota,sua dicuntur, quę volūtariè promittuntur,q̄a
ter &libēter Deo vouere &votū reddere debemus, extrà
oto.magnę,verùm,cū nostra donemus,&aliena reddamus,
nodo vota,si sua sunt,reddunt,&nō potius donant, vel si
unt,quomodo sua &nō potius aliena?sanè votum&homi 1. Cor. 15.
:Dei est,sed Dei ꝓpter authoritatē gratiæ,hominis, ꝓpter
tatē arbitrij,propter quod dicit Apost.Non autem ego,sed
a Dei mecum. Vel vouere,hominis est,reddere verò Dei.

SVMMA.

Canonis tertia pars,Communicantes Et quis eam addiderit.
Canon Missæ,à pluribus compositus fuit, & cum triplici sanctorū
mmemoratione.
Canon cōmemorationem B.Mariæ,& aliorum sanctorum continet.
onfessorum tamen,non.nu.5.6.7. 4 Ecclesia ex multis constat.

De tertia parte canonis. CAP. XXXVIII.

Communicātes,tertia pars.† Ciritius Papa addidit hæc ver
ba:Cōmunicantes &memoriā venerantes.Sanè Pontifex,
vt lex iubebat,turibulum viuis carbonibus plenum intra
a sanctorū secum portabat,sicut in proœ.huius partis di-
n est,& Christus carnis suæ turibulum omni virtute plenū
ad astra:sic & sacerdos noster Christi vicētenens, vacuus
catis & plenus virtutum,odoribus ad sacrificium altaris
dere debet.Communicantes &memoriā venerantes.Com
icare idem est,quod participare,quia sanctorum & ange-
m pascuis communicare debemus.Quatuor autem modis
clesia communicatur:prout dicetur in vj.partic.super ver-
ui pridie.Memoriam venerari,idem est quod memoriam
orabiliter colere,quod B. Maria virgo per aduentū spiri-
ancti genitrix facta est filij Dei Iesu Christi domini no-
qui Deus & homo est.Illud†autem notandum est,ꝙ secre
on tota simul ab vno, sed particulatim à pluribus ex eo
enditur fuisse composita,quia ter in ea sanctorū cōmemo
repetitur,licet hoc ipsum prouenerit ad laudem &gloriā
tatis In secunda quippè cōmemoratione supplentur, qui
itiuis sanctis deesse videbantur in prima, verum in ea cō
ioratione,quæ fit ante consecrationē corporis Christi, po
itur sanctorum suffragium,in ea verò quæ fit post conse-
onem corporis Christi,sanctorū consortium imploratur,
nimirum ante quàm Corpus Christi,quod est vniuersalis
clesia consecretur , id est , ante quàm regnum adueniat,
neces-

necessarium est nobis in via sanctorũ suffragiũ, vt meritis e
& precibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. sed vbi c
pus Christi fuerit consecratũ, id est, vbi regnũ aduenerit, a
quemur in patria sanctorũ consortiũ, vt societatẽ & partẽ c
Apostolis & Martyribus habeamus. In via quippè cõmun
mus cũ sanctis per fidẽ, quã ipsi hic habuerũt, & nos habem
in patria verò participabimus cum sanctis per spem, quam
si habent & nos habebimus. Nos † enim fidẽ habemus, & i
& illi spem habent, & rem, nos percurrimus stadiũ, illi possi
brauium, nos pugnamus in via: illi triumphant in patria. C
municamus igitur & memoriã veneramur Apostolorũ ac M
tyrũ, & præcipuè gloriosæ virginis Dei genitricis Mariæ, vt
rum suffragio, de fide, perducamur ad spẽ, de stadio, peruen
mus ad brauium de via, ad patriam trãseamus. In primis a
nominatur nomẽ B. Mariæ, quia ipsa eum, qui oblaturus est,
qui verè hostia est, genuit, & in cœlis obtinet principatum.
minãtur & xij. Apostoli & xij. Martyres, qui omnes huius sa
ficij testes fuerunt, & passionem Christi, verbis & effusionis
guinis testimonio probauerunt. In hac igitur cõmemoratio
sanctorũ illud obseruat ecclesia, quod antiquitus agere cõ
uit, vt in orationibus suis recolat patrũ memoriam, quate
eorũ meritis suffragantibus facilius obtineat, quod implo
Dan. 3. Sic & Moses, pro peccante populo intercedens, patrum me
riã imposuit, dicens, Recordare Abrahã, Isaac & Iacob seru
rũ. &c. Exo. 31. Sic & Azarias orasse legitur in fornace: Ne q
sumus auferas misericordiam tuam à nobis domine Deus
ster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum
Israel sanctũ tuũ. Et quoniã extra vnitatẽ ecclesiæ nõ est lo
offerẽdi sacrificiũ vnitatis, ideò sanctorũ memoriæ cõmun
mus in sacrificio, quatenus in cõmunione sanctorum sacrifici
offeramus, nã sicut † vnus panis ex multis granis, & vnum co
pus ex multis mẽbris, sic ex multis fidelibus vna cõstat eccl
sia. Scriptum est enim alienigena nõ vescetur ex eis, quoniã sa
Exod. 12. cta sunt, & ideò solũ illũ esum eius agni recipimus, qui nost
cõiunct⁹ est domui, videlicet omnẽ domesticũ fidei, à Princip
vsq; ad plebeium à populo vsq; ad publicanũ. Scripserunt aut
Exod. 12. quidã, ꝙ qa sacerdos legalis scripta habebat in logeio nomina
duodecim tribuum seu patrũ. Exo. 30. ideò in huius rei memo
riam presbyter nominat memoriã B. Virginis & Apostolorũ &
quorundã martyrũ. Sed † cum ecclesia inter sanctos magnificè
memoriã cõfessorum veneretur, quare in canone nõ fit de illis
cõmemoratio? Respõderi potest, ꝙ canõ prius fuit editus, quã
memoriam sanctorũ cõfessorum ecclesia celebraret. Nã omnes
fere

ncti qui in canone cõmemorantur, præcessere. Siluestrũ, Ioãnem, & Paulũ, & Marcellinum, & Petrũ, qui proximè fferunt. Ecclesia verò post tempus B. Siluestri, cœpit mem sanctorum cõfessorum venerari. Canon autem ex eo ncitur præcessisse, quòd Apostolorũ catalogiis non ita re r in illo dispositus, sicut in emẽdatiorib. codicib. siue euã inuenitur. In prioribus enim editionib. vt dicit Hierony. olùm euangelistarum mutatus est ordo, sed etiam verbo- sententiarũ erat confusa commistio. †potest etiam dici, ideò in canone solũ fit mẽtio de martyrib. quia cùm hoc nentum sit sacramentum amoris, in ipsius sacramenti mi io debet solùm memoria fieri de illis, in quibus specia- pparuit signum veri amoris. In Apostolis apparuit per tẽ- ium abiectionem: in Martyrib. per corporum tormentis itionem. De primò, Mat. 19. Ecce nos reliquimus omnia, e secundo, Sapien. 3. Et si coram hominibus tormenta pas ,&c. Rursus †ideò non fit mẽtio de confessorib. quia illi nt passi, sicut Christus, cuius passionis est memoriale hoc nentum. Gregor. 3. addidit hæc verba, scilicet quæ in qui m ecclesiis dicuntur, scilicet: Quorum solennitas hodie spectu tuę maiestatis celebratur, Domine Deus noster, o orbe terrarum. Terminatur autem hęc particula per eũ lominum nostrum: sicut enim per filiũ omnia facta sunt, per ipsum habent omnia esse reparata & terminata, & se- m quosdam non debet hic responderi amen, neque vsq; ctionem hostiæ, quia Angelorum chorus sancto ministe- sistens, respondet Amen, hoc tamen non vbique serua- e hoc dicetur in 2. particula.

SVMMA.

anonis quarta pars Et eius expositio. 2. *Seruitutis duæ species.*
Adoratio soli Deo competit non imaginibus.
eo Papa, quid addiderit canoni Missę.
ix variè & multipliciter accipitur.
sculatio altaris, quotuplex. Et quid significet.
sculatur altare sacerdos, manib. ab ipso altari rem itis. Et qd ita. Rom. 8.

*D*e quarta parte canonis. CAP. XXIIX

HAnc igitur oblationem. Quarta pars, & hoc dicendo, sacer dos †in quibusdam ecclesiis profundè se inclinat. Sanè legalis Põtifex orãs, fumo thimiamatis obũbrabatur, & tegebatur, ne pateret alicui dũ cremaret incẽsum: sicut in proœmio huius partis dictũ est. Et Christus dũ patrẽ interpellat pro nob. Angelorum pertransit intuitum, quia intelligi nõ potest quã cum præsentia sumptæ carnis impetret apud patrẽ pro no

bis

bis.Sacerdos quoq; dum vicem Christi gerit,quodammod
gitur,&latet,quia nec cogitari,nec narrari potest,quantavi
& potentia sit in verbis eius, & in hoc mysterio,quod latet
mines & Angelos,ad quod repręsentandũ in quibusdam e
siis sacerdos secretam intrans,quibusdã cortinis, quæ sun
vtroq; latere altaris,quæ tunc extenduntur,quasi tegitur &
latur.Seruitutis nostræ,id est,meæ,& cunctorum, qui tibi
uiunt & famulantur.Et†nota,ꝙ duæ sunt seruitutis specie
na quæ soli,creatori debetur quæ dicitur latreya : * altera
creaturis impenditur,quæ vocatur douleia.Quasdã enim c
turas possumus inter omnia venerari. Vtranq; speciem D
nus determinat,dicẽs:Reddite quę sunt Cæsaris,Cęsari:&
Mat.22. sunt Dei,Deo.Vnde versus:Latria sitDomino,debetur duli
uo.Ad corpus Christi fertur perdulia ferè.Latria ergo est
tium,siue cultus soli Deo creatori debitus, quẽ debemus
per omnia reuereri.Ad eã quidem pertinẽt tẽpla,& altaria
cerdotalia sacrificia,festiuitates,cæremoniæ,& huiusmodi
soliDeo sunt exhibẽda,iuxta illud:Dominum Deum tuum
Deute.6. rabis,& illi soli seruies.i.soli Deo seruitutem adorationis i
Mat.4. des.Nõ enim sanctis & angelis ad honorẽ Dei,sed potius
ad honorẽ sanctorũ & angelorum dedicãtur templa, & al
consecrantur,& sacrificia offerũtur,nec ipsis adorationis
tus,sed soli Deo impenditur,vt dicetur in procæ.vij. partis
Rom.1. si secus fiat,nõ theosibeias cult⁹ exhibeatur, sed idolatrię
men incurratur,seruiẽdo creaturæ tanquam creatori,& m
do gloriã incorruptibilis Dei,in similitudinẽ corruptibilis
minis.Si†igitur nec homines nec angeli adorãdi sunt,atte
quid agũt q̃ sub prætextu cuiusdã religionis seu pietatis d
sas adorant imagines, non enim licet aliquid manufactum
rare,prout probatũ est in parte.j.sub tit.de picturis. Vna qu
tantũ Dei patris est imago quã vnà cũ patris adoratione v
rari debemus.s.vnigenitũ Dei filiũ Iesum Christũ qui est s
Hebr. 1. dor glorię,& figura substãtiæ eius:cuius nõ solũ deitatẽ,se
psal.98. tiã humanitatẽ adorare debemus,iuxta illud,Adorate scab
pedũ eius,quoniã sanctũ est.Cęteras verò imagines & cre
ras sacras & sanctas.i.angelos,homines & sacramenta, no
tria,sed dulia possumus venerari.De adoratione angelorũ
Gene.18 tur,ꝙ Abrahã oculis eleuatis in conualle Mambre tres vid
Gen.33. vnũ adorauit ex angelis.Loth quoq; duob.angelis intrãtib
& 34. uitatem,occurrens adorauit,petens vt in domum suã hosp
declinarẽt. De adoratione hominũ,legitur ꝙ Iacob vidẽs
venientẽ præcessit vtrãq; turmã,& pronus in terrã septies
rauit.Filij quoq; Iacob adorauerũt Ioseph inÆgypto.De
rati

one ſanctorum dicit eccleſia, Crucē tuam adoramus Dñe.
libi legitur, Chriſtiani ſacras imagines piē venerātur & ado
t. Sequitur, Dies † quoq; noſtros, & nota, ꝙ Leo papa adiū
nfra actionem, Hanc igitur oblationē, vſq; placatus acci-
B. autem Gr g. has tres petitiones in canone dr̄ addidiſſe.
na eſt, diéſq; noſtros in tua pace diſponas, ſupple, per eum
pro nobis eſt traditus in manus eorum, qui pacē oderunt.
ūda, ab æterna damnatione nos eripi, ſupple, per eum, qui
nobis temporali morte damnatus eſt. Tertia. & in electo-
iubeas grege numerari, ſupple, per eum, qui pro nobis dā
as eſt cum iniquis. In pace tua, &c. † Et nota, ꝙ eſt pax pec-
rum, pax iuſtorum quæ dicitur pax pectoris ſiue ſpiritua-
ax temporalis, & pax æternitatis. De pace peccatorum di-
Pſal. Zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. Et de
e iuſtorū, dicit Apoſt. Fructus ſpiritus eſt, charitas, gaudiū, pſal 67.
patientia. Hanc reliquit Dñs Apoſtolis, dicens, pacē relin- Gala 5.
vobis. De pace temporis inquit proph. Orietur in diebus Ioan 14.
iuſtitia & abundantia pacis. De pace ęternitatis, Dñs dixit pſal 61.
ſtolis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, Ioan. 14.
do vobis. pro hac triplici pace ter oramus in Miſſa. primò
ac oratione, Hanc igitur, ibi, diéſque noſtros in tua pace
one. Secundò, in oratione libera nos, ibi, Da propitius pa-
in diebus noſtris. Tertiò, in pax domini, ibi. Da nobis pa-
, vt de pace temporis, per pacem pectoris trāſeamus ad pa
æternitatis. Ob hoc etiam ſacerdos in Miſſa ter oſculatur
re, videlicet in princ. canonis, dicens, Vti accepta, &cę. & in
tione, Supplices, & poſt orationem, Domine Ieſu Chriſte,
dixiſti Apoſtolis, licet quidam nonies oſculentur, vt ſui ad
orium ad hoc impetrandum nouē choros vel ordines ange
um, in quibus omnes ſancti locati vel locandi ſunt, inuocēt,
indicant, vel hoc faciunt, quaſi gratias agentes de nouē or
ibus quos quilibet ſacerdos gradatim ſuſcepit. Circa huiuſ
di † altaris oſcula notandum eſt, ꝙ ſacerdos ea facit tribus
oribus in Miſſa, iuxta tria quibus indiget, & alia tria ab eo
ltari agenda. primò enim facit quædam oſcula, ante collo
ionem hoſtiæ & calicis, ſ. qñ primo ad altare accedit, quan-
ad primum collectam dicturus eſt, Dominus vobiſ. & iterū
ſt euangelium dicturus, Dñs vobiſ. qui oſcula facit, vt fiat
gnus miniſter in ſacrificando. Secundò facit alia poſt collo-
tionē calicis, & hoſtiæ prius, quàm communicet, ſ. dicturus,
rate fratres, &c. & quando in canone dicitur, Vti accepta, &
ando dicit, Ex hac altaris participatione, & finita oratione
a, Domine Ieſu Chriſte, qui dixiſti Apoſtolis, quæ facit,

vt ſit

vt ſit iuſtus in Chriſti corpore recipiendo. Tertiò verò fa[...] poſtquam communicauit, ſcilicet dicturus Dominus vob[...] ante poſtcommunionem, & completa oratione, Placeat t[...] cta, & cæ. quæ facit vt ſufficiens inueniatur gratia Dño D[...] receptis referendo. Verùm oſcula, quæ fiunt ante colloc[...] hoſtiæ & calicis, & ea, quæ fiunt poſt communionem, fiū[...] altare, videlicet in medio eius. Cùm enim ſacerdotis dign[...] authoritas in ſacrificando, necnō ſufficientia ad referēda[...] tias de acceptis, ſit ſolum à Deo, à quo noſtra ſufficientia [...] circò ante calicis & hoſtiæ locationem, & poſtquam cōm[...] uit, oſculatur medium altaris, per quod propter virtutem [...] crationis & vnctionis ibi in Miſſa altaris factæ, maximè re[...] tatur Deus, in quo vniuntur extrema. Oſcula verò, quæ fiū[...] calicis & hoſtiæ collocationem antè, quàm communicet [...] ſiniſtris calicis, prope hoſtiam. Ad hoc enim, quòd ſacer[...] iuſtus in ſacrificando, requiritur nō ſolum actio diuina, [...] etiā ſua, vnde Aug. Qui fecit te ſine te, nō iuſtificabit te, ſ[...] Requiritur ergo diſpoſitio ex parte ſua, quod fit, ſi nō reſ[...] uinis monitionib. ſed infuſio gratiæ fit ex parte Dei, ideóq[...] la quæ fiunt ante cōmunionē non directè fiūt in medio a[...] Rurſus illud quod eſt ex nobis in iuſtificatione noſtra, eſ[...] diminutiuum, & eſt modicū reſpectu eius, quod ex Deo [...] ritò ergo fiunt à ſiniſtra parte calicis, quæ eſt pars dimin[...] obliqua reſpectu dextræ. Fiunt tamē iuxta hoſtiam, tum q[...] iuſtificatione plura & nobiliora ſunt à Deo ſeu à Chriſto, [...] etiam illud, quod à nobis eſt, potius habere rationē mali, [...] boni, niſi quodammodo eſſet à Deo per gratiam præuen[...] elicitum, regulatum & acceptum. Poteſt etiam ſecundò d[...] ideò quando calix & hoſtia non ſunt ſuper altare, oſcula [...] medio altaris, videlicet directè ſuper locum crucis, ex chri[...] in ipſius conſecratione factæ, quia Chriſtus ſtās in medio [...] pulorum ſuorum, dixit eis, Pax vobis, quæ pax per ipſa [...] deſignatur. Tertiò, ad deſignandum, quod ſicut habetur i[...] ticis, Chriſtus aſcenſum in cruce purpureum, i. ſanguine r[...] catum, media charitate monſtrauit, quæ charitas per oſc[...] deſignatur, quæ etiam media dicitur, quia communis omn[...] pro omnibus enim voluit pati ex charitate. † Porrò fiūt o[...] ipſa manibus ſuper altare depoſitis. Primò ad notandum, [...] charitas per oſculum deſignata, operibus debet inniti, na[...] cundum Greg. Operatur magna, ſi eſt, ſi autem renuit op[...] amor non eſt. Secundò, ad notandum, quòd in altaris ſacr[...] ſacerdos omnium temporalium curam deponere, & ſolu[...]

Ioan. 20

Cant. 3.

scio affixā mētē debet habere. Tertiò, ad designandū, ꝙ ad
pera eius nō sufficit, ꝙ solum Dei misericordia obtinetur.
c nonnulli in locis ipsis osculādis signū crucis cū trib. ex-
digitis prius imprimunt, tū quia omnia in fide trinitatis
la sunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandū est,
prius crucis signaculo insigniri. Et quanquā altaris mēsa
crata fuerit, & alia multa crucis signa in ipso missæ officio
fferint, non tamē hoc superfluū, tū quia nō ratione ipsius
ed ratione operis in loco ipso fienda fiunt, tum quia quan
anq; altaris mensa fuerit cōsecrata, nescitur tamē quid in
pso maligno spiritui permittatur à Deo, alia etiā multa si-
tius facta nō ratione loci, sed ratione cōsecrationis corpo
anguinis Christi facta fuerunt. Alij tamē in penultimo &
Dominus vobiscum, nec osculātur altare, nec in illo impri
signum crucis, sed se solum ante faciem suam signant, &
tum quia per altaris osculum, quod in fine Missæ fit, intel
sacerdos omnia præcedentia approbare, & eis toto mē-
ctu assentire, tum quia per corporis Domini præsentiam
immundus spiritus loco ipso credēdus est aufugisse. De
etiam altaris & libri, sub tit. de osculo altaris dictum est.

ADNOTATIO.

ir latreia.) Paulus ad Ro. 12. Rationalē cultū quem Deo
re debemus, τὴν λογικὴν λατρείαν appellat & θυσίαν
ἁγίαν, εὐάρεστον, τῷ θεῷ, hostiam viuētem, sanctā accep
e Deo. Cæterùm enim ille omnem victimarum immola-
& oblationem, omnem item Idolorum seruitutem asper
abhorrétque. N.D.

SVMMA.

anonis quinta pars, Quam oblationem, & eius expositio. & num.
7.8.10.11.13.
das, quarta feria immane sacrilegium perpetrauit.
ruces quinque facit sacerdos in quinta canonis parte. Et quid illæ,
ationale, & rationabile, quid differant. (designent. 4.5.6.
ostia dicitur salutaris rationalis, acceptabilis, & rata. Et quibus
idipsum rationibus.

De quinta canonis parte. CAP. XL.

Vam oblationem, &c. Quinta † pars in qua sacerdos acce
dit ad dominici corporis consecrationē dicēs, Quā obla
tionem, i. terrenā materiā, ad corpus tui filij destinatā tu
quæsumus in omnib. id est, tota cogitatione, tota mente,
o intellectu, digneris facere benedictā, &c. Sanè quarta fe
udas † vnus ex duodecim, à diabolo supplantatus, immane
legium perpetrauit, dum filium Dei. 30. argenteis vendidit

Pharisæis in recõpẽsatione dãni, quod incurrerat pp effus
Ioan.12. vnguẽti. Quare, inquit, hoc vnguẽtum nõ vẽditur trecenti
nariis & datũ est egenis? Dixit autẽ hoc nõ quia de egeni
tinebat ad eũ, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ
tebantur, asportabat. Quilibet autẽ argenteus valebat de
narios vsuales, & ita damnum vnguenti, quod valuerat tr
tos denarios, triginta cõpẽsauit argẽteis. Si verò dicamus
teos fuisse denarios vsuales, dicemus, ꝙ Iudas vẽdidit Ch
quasi vile mancipiũ triginta denariis, qui sunt decima te
rum denariorũ quos valuerat vnguentũ pp quod Dñs d
Zach.11. ctiuè loquitur per Proph. Appẽderunt (inquit) mercedẽ m
ginta argẽteos, pretium appretiati, quo appretiatus sum a
Ad designãdũ † ergo pretij quãtitatẽ, quo Christus vẽditu
sacerdos hic facit tres cruces cõmuniter super oblatã & c
cùm dicit, benedictã, adscriptám, & ratã, nã & trecẽta pari
triginta multiplicationẽ suscipiunt à ternario, postmodũ
ad designandũ venditionẽ & emptionẽ, duas cruces imp
sigillatim, vnã super hostiã, & alteram super calicẽ cum
vt nobis corpus & sanguis fiat. q.d. Illa vẽditio fuerat ma
Ps.108. cta, proscripta, irrita, iniqua, & detestabilis, sed tu Deus
oblationem digneris facere benedictam adscriptam, rata
Psal.68. tionabilem, acceptabilem. Iudas enim dilexit maledictio
& venit ei, & noluit benedictionẽ, & elongata est ab eo,
Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, per
nos in cœlestibus benedicas. Iudas deletus est de libro v
Ps.108. tium, & cum iustis non scribetur. Sed tu Deus hanc obla
digneris facere adscriptam, per quam nos inter electos a
bas. Iudas laqueo se suspendit, & episcopatum eius acce
ter. Sed tu Deus digneris hanc oblationẽ facere ratam, pe
ratum sit nostræ salutis promissum, vel rata, quo ad conf
tionẽ in omnibus bonis ne sicut Cain offeramus, qui
Deo, sed diabolo obtulit sacrificium. Item Iudas exiuit
natus, & oratio eius facta est in peccatum. Sed tu Deus
oblationẽ facere digneris rationabilem, i. ratione plenam
quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Iuda
que reddidit malum pro bono, & odiũ pro dilectione ret
Sed tu Deus, hanc oblationẽ facere digneris acceptabile
quam nos tibi reddas acceptos. Secundò fiunt tres cruce
muniter super oblatam & calicem, quia Christus tria co
niter egit circa panẽ & vinũ, videlicet accepit, bñdixit, &
Postmodũ specialiter facit vnã crucẽ super oblatã, quia
comedite, hoc est corpus meũ, & alteram super calicẽ qu
xit, Bibite, hic est sanguis meus, & secũdum hũc sensum

ngitur.Qui pridiè,quàm pateretur, &c. † Tertiò fiũt tres
s quia Iudas vendidit Chriſtũ ad crucifigendũ tribus,ſci
acerdotib. Scribis,& Phariſæis.Ad notandũ ergo cõmu-
res emptores,facit ſacerdos tres cruces communiter ſu-
blatã,& calicẽ,dũ dicit benedictã,adſcriptã & ratam: Ad
dũ verò diſcretè venditorẽ,& venditũ,vel tradentẽ,& tra
,facit duas cruces diſcretè ſuper oblatã & calicẽ, cùm di
fiat corpus & ſanguis. Quartò tres † primę cruces notãt,
factũ eſt,eſſe ex virtute crucifixi.Vel,ſignificant tres dies
Chriſtus prædicauit poſt Dominicã in ramis palmarũ, vel
quo in ſepulchro quieuit,vel tria loca corporis,in quib.
eſt.i.manus,pedes,& latus.Duę verò ſequẽtes ſignificãt
am & humanã naturã,vel ꝙ Chriſtus in anima & corpore
eſt.Et fiunt quinque in figuram,ꝙ Chriſtus quinq; vul-
abuit,vel in quinq; crucib. tempus legis exprimimus,
quinq; libris diſtinguitur,& in quolibet Chriſti paſſio de
ur,quæ lex quinque perſonis regebatur, ſcilicet , Iudice,
Principe,Propheta, & Sacerdote,quib Chriſtus aſſimila-
oſſunt quoque præmiſſa verba ſecundo modo ſic exponi,
us vt Deus hanc oblationẽ † faciat benedictam,adſcriptã,
am , id eſt , vt eam conſecret,approbet , & confirmet in
abilem hoſtiam,& acceptabile ſacrificium , ita vt nobis,
,ad noſtram ſalutem panis,fiat corpus& vinum , ſanguis
iſſimi filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti,Patri quidem di
eſt filius,ſicut ipſe pater de cœlo teſtatus eſt,dicens,Hic
ius meus dilectus,&c.& nos eum diligere debemus, quia
rior dilexit nos,&pro nobis paſſus eſt. † Tertio modo ſic,
ſumus, vt tu Deus hanc oblationem facere digneris be- *Mat. 3.*
tam, id eſt , vt à te ſpiritualiter benedicatur. Vnde virtu
ris noſtri fuit benedictus fructus virginis Mariæ,adſcri-
,id eſt,talem, quæ de memoria tui nulla poſſit obliuione
i,ratam, id eſt,talem,quæ de beneplacito tuo nulla poſſit
ione conuelli:rationabilem, id eſt,talem,quæ tuę diuinæ
ni conueniat.Differt enim † inter rationabile & rationale:
nabile dicitur , quod de ratione procedit: rationale verò
ur,quod vtitur ratione,vnde & liber iſte rationale vocatur
eorum, quæ in eccleſiaſticis officiis aguntur,rationes cõ-
. Acceptabilem,id eſt,vt per eam tibi Deo acceptemur.
rto modo ſic. † Digneris facere benedictam, id eſt ſpiritu
to replere,adſcriptam,id eſt,diuinitati aſcribere , ratam id
veritate,vt ad ſalutem ſufficiat ſolidare,rationabillem,id
noſtra fide , acceptabilem , id eſt , in noſtra deuotione.
into modo ſic,quã † oblationẽ tu Deus omnipotẽs digneris

facere in omnib.benedictã:hoc est transferre in eam hosti
q̃ est omnimodè benedicta,adscripta,rata,rationabilis,& a
ptabilis,benedicta dicitur hostia salutaris.i.ab † omni caus
ledictionis immunis tam originali quàm actuali,tam crim
li,quàm veniali:sicut Elizabeth inquit ad Virginē: Benedi
fructus ventris tui:adscripta dicitur.i.figuris & scripturis v
bus designata,tam in agno paschali,quã in mãna cœlesti,
Luc. 1. in Isaac immolando,quàm in Abeli immolato:quoniam (v
quit Ioan.)Hic est agnus,qui occisus est ab origine mund
ta dicitur quasi nō transitoria:sicut vetus lex,quæ cessit,vb
ua successit:sed quę permanet in æternum secundum ordi
Melchisedech.Rationabilis dicitur,quasi non pecualis,sic
rat legalis,quæ sanguine taurorũ & hircorũ nō poterat à pe
to mundare,sed quæ sanguine proprio cōscientias emũda
operib.mortuis.Acceptabilis dicitur,quia non illa,de qua
Prophet.Sacrificium & oblationē noluisti, sicut Dominus
Hebr. 9. Nō accipiã de domo tua vitulos,neque de gregib.tuis hir
psal. 39. sed illa de qua dicit Psal.Tibi sacrificabo hostiam laudis. V
psal. 49. Dominus ait:Sacrificiũ laudis honorificabit me. Et secun
psal. 115 hãc dispositionē rectè subiũgitur,vt † fiat corpus & sangui
psal. 49. lectissimi filij tui Domini,&c.Patri enim dilectus est filius
tã illud:Hic est filius meus dilectus,&c.& nos eũ diligere
Mat. 3. mus:quia ipse prior dilexit nos,& passus est pro nobis.Au
1.Ioan. 4 rò sic exponit.Benedictã per quã benedicimur: Adscript
quã in cœlo omnes adscribimur.Ratã,per quã in viscerib.
sti.i.de corpore Christi ꝙ est ecclesia,censemur.Rationabi
per quam à bestiali sensu exuimur.Acceptabilem,vt qui n
ipsis displicemus per hanc acceptabiles eius vnico filio si
subiungēs ꝙ sacerdos euangelistarum verba assumēs,dicit
pridie,quam pateretur,&c.Amb.dicit,ꝙ hæc verba, Qua
blationē adscriptam,rationabilem,&c.sunt verba Euang
vsque ibi, Accipite & manducate,& bibite ex hoc omnes
verò dicunt quòd Alexander papa primus addidit canoni
bã illa,Qui pridiè.vsque Hoc est corpus meum.

SVMMA.

1 *Canonis sexta pars, qui pridiè, quã pateretur ab Alexãdro adiecta Et eius partium interpretatio.& nu.12.14.39.4*
2 *Christus passus est sexta feria.*
3 *Eucharistia datur post baptisma,sicut olim manna post tran maris rubri,& quid Eucharistia.* 4 *Hostia,vnde dicat*
5 *Melchisedech panem & vinum offerens, primus illum sacrific exercuit.*
6 *Panis in sacrificio debet esse de frumento,& vinum de vite.*

Panis sacrificij, debet carere sale. Et de eius forma. nu. 8.
Panis sacrificij, non debet esse fermentatus, sed azymus.
Græci sacrificant ex fermentato pane, falso ducti errore.
Sacrificans in fermentato, an conficiat.
Consecrationis forma cur alia vtatur Ecclesia, quàm fuit tradita ab Euangelistis.
Sacramenti fractio. Et an Christus prius fregerit, quàm consecrarit, aut contra. Merè diuina, & paradoxa.
In Christi corpore, vnde miracula considerantur quæ percurrit Author per discursum. n. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27
Gregorius Papa, cum ministraret hostiam matronæ ridenti & incredulæ orauit pro ea.
Hugo de sancto Victore, quid responderit fratribus, simplicem sibi offerentibus hostiam.
Corpus Christi sub alia specie sumitur, quinque potissimũ de causis.
Panis fractio, in altari, & eius intellectus.
Sacramentum mure corrodente, quid comedatur. Item, quid incineratur, dum Sacramentum crematur. nu. 33.
Christus, quale corpus suum dedit in cœna, mortale, an immortale, passibile, an impassibile. & nu. 35.
Iudas an cum aliis Apostolis, corpus Christi sumpserit. In vtramque partem rationes probabiles.
Eucharistiã an dēat negare homini criminoso et scelesto sacerdos. disti.
Iudæ Christus ne dederit sacramentum, ad bonum, an malum potius eius.
Christus manu sua communicauit Apostolos.
Corpus Christi, sumptum & comestum quid.
Corpus Christi non violatur in secessu nec vomitu.
Panis an cõsecretur prius, quàm vinũ: aut ecõtrà aut simul & vnà.
Sacramenti formę nihil est addendum, detrahendum, transponendum, aut mutandum.
Sacerdote vno deficiente quouis casu, post consecrationem, an alius debeat totum, vel partem supplere.
Consecrari vna species tantum & seorsum an possit.
Vino in calice prætermisso, quid agendum sacerdoti.
Sacerdotibus pluribus vni Episcopo concelebrantibus, an ille solus conficiat, qui primitus prænunciat verba.
Corpus Christi cur eleuetur post cõsecrationẽ latè & maximè. n. 52
Campanula cur pulsetur in eleuatione sacramenti.

De sexta parte canonis. CAP. XLI.

QVi pridie quã pateretur, &c. Sexta pars, & hæc verba dicitur † Alexander Papa primus addidisse, vt præmissum est. Quod autẽ hoc loco agitur, repræsentat id, ꝙ Christus in

cœna fecit,& eſt ſenſus horū verborū. Qui pridiè,quàn
retur,id eſt,vna die antè quàm ipſe paſſus eſt pro nobis,
tradere diſcipulis ſuis corporis & ſanguinis ſui myſteriu
illi traderent nobis. Quintadecima † namque die primi
q tunc extitit feria ſexta,paſſus eſt Chriſtus,&p̄cedēte
videlicet decimaquarta luna primi menſis ad veſperā, v
ſcripturā impleret poſt typicū Paſcha,corporis &ſangui
ſacramentū inſtituit,&eccleſiæ tradidit frequētandū.Si
fuerat præfiguratū in Exo. 10. die menſis primi tollat vn
que agnū per familias &domos ſuas,& ſeruabit eum,vſ
quartādecimā diem menſis huius,immolabitq; eum vn
multitudo filiorū Iſrael ad veſperā,& ſumēt de ſanguin
ac ponent ſuper vtrunque poſtē,& ſuper liminaribus do
in quibus comedēt illū,& poſt pauca. Eſt enim Phaſe
cè. Paſka , Græcè,Latinè tranſitus Domini. † Illud autē
dum eſt,quod ſicut manna data fuit Heb ræis poſt tranſi
ris rubri iam ſubmerſis Aegyptiis,ſic euchariſtia datur C
nis poſt ablutionē baptiſmi , iam deletis peccatis,vt pe
tiſmū emūdemur à malo,per euchariſtiā confirmemur
no,ſicut enim manna populū illum per vaſtitatē inuiæ
dinis ad terrā promiſſionis perduxit , ſic euchariſtia po
iſtū per incolatū vitæ præſentis ad patriā Paradiſi perd
dicta,quia non aliud inuenitur vocabulum , quo digne
ſacramētum valeat appellari,niſi q; Græcè melius,dicitu
riſtia , quod Latinè exponitur ſecundū Iſidor. bona gra
ſecūdū alios,dator gratiæ,viaticū quoque rectè app
quia deficiētes in via,deducit ad patriā. Sicut enim filii
à tranſitu maris rubri manna nō defuit,donec venirent
ram promiſſionis,ita & fidelibus renatis per baptiſmū r
tū &ſanctificatū ſanguine Chriſti nō deficiet euchariſti
nec veniet finis huius ſeculi. Sed nec tūc,niſi quo ad ho
vlterius non ſumetur ſub ſpecie. Sed videbimus Deum f
faciē. Hoſtia † verò ſecundum Hebræos dicitur ab oſtio
niam ad oſtium tabernaculi offerebatur. Sed ſecundū g
dicitur ab hoſte,q̄a deuictis hoſtibus fiebat hoſtia,id e
ficium,&victima pro vincendis,de quo dictū eſt ſub ti. d
tione. Dicitur quoq; hoſtia immolatio,quia ibi Chriſtu
mētaliter immolatur,quia ſemel in veritate ꝓ peccatis
latus eſt in cruce,qđ tractū eſt à mola,quæ fieri ſolebat
dam genere frumenti,quod far ſeu ador dicitur. Quod
manna præceſſit,in euchariſtia cōſumatur. nam quanta
quiſque partē accipiat,totā percipit euchariſtiā,ſicut eu
manna,quia nec qui plus collegerat,habuit amplius,ne

parauerat, reperit minus. Hãc ergo præfigurabat panis ille Exo. 10.
estis, de quo Sap. protestatur: Panem de cœlo præstitit sine Sap. 16.
ore oẽ delectamentum in se habentẽ, & omnis saporis sua-
itẽ: quod de se Christus exponẽs: Ego (inquit) sum panis vi- Ioan. 6.
, qui de cœlo descendi, si quis mãducauerit ex hoc pane, vi
in æternum. Et panis, quẽ ego dabo, caro mea est pro mun
ita. Et est notandũ, ꝙ in ecclesiã cõmunicatur corpus Chri
sumendo pacẽ, dando panẽ benedictum, & benedictionem
cipiẽdo, vt dicetur sub tit. de pacis osculo. Qui autẽ vult cõ
nicare, debet timorẽ, fidem & delectationẽ habere. de cõ-
I. ij. timorẽ. Sequitur: Accepit panẽ, &c. Hunc † sacrificij ritũ
lchisedech legitur celebrasse primus, offerens panẽ & vinũ. Gen. 14.
it enim sacerdos Dei altissimi. Vnde Dauid inquit ad Chri-
m, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchise- Ps. 106.
h, &c. Sacrificium igitur euangelicum præcessit legale, non
um dignitate, sed etiam tẽpore, sicut Apostolus plenius ostẽ
in epistola ad Hebræos. Ideò verò panẽ & vinum in sacrifi
corporis & sanguinis sui Christus instituit, vt in sumptio
corporis & sanguinis Christi doceatur esse pfecta refectio,
ia sicut præ cæteris cibis & potibus corporalibus, panis cor
minis confirmat, & vinum cor hominis lætificat: ita & cor-
s & sanguis Christi præ cæteris cibis & potibus spiritualib⁹ Ps.
eriorẽ hominẽ reficiunt & satiãt: vñ, Poculũ tuũ inebrians Ps.
ã præclarũ est. In his. n. duob. plena cõsistit, & perfecta refe-
o, sicut ipse testatur: Caro mea, verè est cib. & sanguis meus, Ioan. 6.
rè est potus. De hoc etiã dicetur in vij. part. super verbo, Hic
calix. Cæterùm † panis debet esse de frumento, vinúmq; de
e, quia Christus semetipsum cõparauit frumẽto, cùm ait: Ni
granum frumẽti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum so-
m manet. Et viti, cùm dixit: Ego sum vitis vera. Ipse etiã fuit
cemus torculari crucis pressus. Vnde Esa. 63. Vestimẽta tua,
ut calcantiũ in torculari. Porrò nec racemus vuę, nec granũ
umenti debet offerri, nisi vel expressum in vinũ, vel redactũ
panẽ: de conse. di. ij. cum omne, quia Christus & panẽ se di
t, & frumento se comparat. In canone tamen Apostolorũ in
icardo li. v. c. si quis. ita canitur: Si quis Episcopus vel presby
r præter ordinationẽ Dñi alia quædã in sacrificio offerat su-
r altare, s. mel, aut lac, pro vino siceram, aut confecta quędã,
ut volatilia, aut animalia aliqua, aut legitimam constitutio-
em faciens, deponatur. de hoc dictum est sub tit. de oblatio-
e sacerdotis. Non † debet etiam in pane ipso poni sal, quãuis
uidam hæretici contrà faciant, pp illud, quod scriptum est,
Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies. & illud, Nõ auferas

Leuit. 2. ſal fœderis Dñi Dei tui de ſacrificio tuo,& illud:In omn
tione tua offeres ſal.Et in Euãgelio:Omnis victima ſaliet
de ſale diſcretionis nõ materiali intelligitur. Panis autem
formatur in modũ denarij,tũ quia panis vitę pro denarii
ditus eſt,tum quia idẽ denarius in vinea laborantibus in
mium dandus eſt,& in forma rotũda,vt dictum eſt ſub
oblatione. In hoc enim pane ſæpèſcribitur nomẽ & imag
peratoris noſtri.q.j. ꝙ quidam.in fine, quia per eũ ad im
Dei reformamur, & nomina noſtra in libro vitę ſcribũtu
nulli etiam ibi agnum figurant,tum quia is qui immola
Exo. 12. rus eſt agnus:tũ etiã,ꝑ ꝑ illud quod legitur Exo.29. Hæ
dem facies in altari,offeres agnos iugiter & vinum,ad lib
in agno.Panis †quoq; nõ fermẽtatus, ſed azymus in ſac
debet offerri,tũ ratione facti,tum ratione myſterij. Scri
nanq; eſt in Exo.prima & 14.die primi menſis ad veſpe
medetis azyma vſque ad diẽ 21.eiuſdẽ menſis ad veſper
7.diebus fermentatũ nõ inuenietur in domibus veſtris.
Qui comederit fermentatũ peribit anima eius de cœtu
Item,Omne fermentatũ non comedetis. Itẽ,in cunctis h
culis veſtris comedetis azyma.Cũ ergo Chriſtus die qua
cima primi menſis ad veſperã cœnauerit cũ diſcipulis,&
Paſchalẽ comederit,& vtiq; ritu legali cum azymis panil
lactucis agreſtibus,conſtat ꝙ ea hora fermentatũ nõ in
batur in domibus Hebręorũ,& ita panẽ azymũ in corp
abſque dubio cõſecrauit.Cùm enim fermentũ corruptio
1.Cor. 5. gnificet,vnde ſecundum Apoſto.Modicum fermentum t
maſſam corrumpit,vt nihil corruptum vel corrũpẽs,ſed
ſyncerũ atq; ſyncerans in hoc eſſe ſacramento mõſtretu
fermentatũ,ſed azymum cõſecramus. Iuxta illud Apoſto
1.Cor. 5. ſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus,itaque epulemur n
fermento veteri,ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.
†tamen in ſuo perſiſtentes errore de fermentato confic
Latinos azymitas vocantes,cùm ipſi verius fermentarij
nuncupari.Dicunt enim in Paraſceue lunam xiiij.extitiſ
qua verus agnus eſt immolatus,vt legis impleretur figur
xiiij.luna primi menſis paſchalẽ agnum iuſſerat immolar
igitur eo die ſe paſſurum eſſe pręnoſcens,in præcedenti
ra,neceſſitate ductus,anticipauit comedere paſcha,& qu
licitè poterat comedere fermentatum,ideò & ipſi corpus
mini de fermentato conficiunt.Dicunt enim, ꝙ cùm bea
go Maria prægnans fuerit de ſpiritu ſancto rectè per fer
tum ſignificatur Dñi incarnatio,propter virginei vteri t
rem.Sed reſpõderi poteſt,quod non offerimus in ſacrific

vterum,nec ille eſt ad tranſubſtantiandũ neceſſarius, ſed
; & Dei verbũ. Sed † nunquid conficit,qui fermentatũ, vel
ũ ſimul,& fermẽtatum,hodie apud nos ſacrificat:& vide
uod non:cùm Chriſtus azymũ conſecrauerit, q̃n ſacra-
um inſtituit,vt dictũ eſt.Præterea,vt iam dicetur.Eccleſia
etro & Paulo hunc ſacrificij ritum accepit.Quidam tamẽ
radicunt,præſertim ſi negligentia vel ignorãtia hoc facit:
de celeb.miſſ.c.fin.Nã & legitur in Leuit.Offeretis panes
entatos,cũ hoſtia gratiarum:qui offerentur pro pacificis. Leuit. 7.
pentateuco legitur,Offeretis panes primitiarũ, de dua- Leuit. 23.
lecimis fermentatæ ſimilæ,& multis cũ fermentato ſacri
ibus eccleſia cõmunicat. † Sequitur:Eleuatis oculis in cę
c.Per hoc,ꝙ Chriſtus oculos in cęlũ leuauit,inſinuat,no-
habere à patre,quod hẽt,quódq; in principio noſtrorum
ũ debemus dirigere mentis oculos ad Dñm, tanquam ad
oré omnium operum bonorum. Itẽ per hoc,quod oculos
elũ leuauit,& patri gratias egit:docuit nos,quod ſemper
ſupplicare debemus,vt hoc tã magnũ ſacramẽtũ per ma
noſtras perficere dignetur.Hic autẽ † tria cõmemorãtur,
nullus euãgeliſtarũ deſcribit, videlicet,Eleuatis oculis in
m,&c.vſq; diſcipulis ſuis.Itẽ,æterni teſtamenti. Itẽ myſte
dei.quis ergo tãtæ audaciæ extitit,vt hoc de corde ſuo tẽ
rit interponere.extra de celeb.miſſ.cum Marthæ.Sanè for
iſtam verborum ab ipſo Chriſto acceperunt Apoſtoli:&
ſis eccleſia. Multa quidem tam de verbis, quàm de factis
ninicis propter breuitatẽ prætermiſerunt euangeliſtæ,quę
n Apoſtoli ſuppleuerunt,vt eſt,quod Apoſt.ait in Epiſt.1,
15.Viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul,deinde
s eſt & Iacobo,deinde Apoſtolis omnibus, nouiſſimè au-
tanquam abortiuo viſus eſt & mihi.Nam inter ipſos euã
tas quædam omittuntur ab vno, quæ ſupplentur ab alio,
e cùm tres Euangeliſtæ cõmemorent,hoc eſt corpus meũ.
s Lucas adiecit,quod pro vobis tradetur.Et cũ Matthæus
larcus dicant,pro multis,Lucas dicit,pro vobis, ſed Mat-
us addidit in remiſſionẽ peccatorum. † Sequitur Gratias
ns,&c.Hic colligitur vnde ſacrificium laudis dicatur.Dici
enim ſic,Chriſtus gratias agens,&c.illud inſtituit.Gratias
agebat,non pro ſe,ſed pro nobis, i. pro reparatione om-
m futura,de hoc dictum eſt in ij.part.ſuper verbo,pro qui-
benedixit,&c.Benedixit.n.benedictione cæleſti,& virtute
bi,qua conuertitur panis in ſubſtantiã corporis Chriſti,ſci
t,hoc eſt corpus meũ.Et in prolatione huius verbi,fit crux
er panem,quæ ſignificat quòd Chriſtus paſſus eſt etiam in

natura totus enim passus est,& secundum animã & secu
corpus,vt dicetur in xj.part.super verbo & præstas,vt t
minẽ redimeret. Quia enim Christus accepit panẽ & ca
in sanctas ac venerabiles manus suas,vtrunq; benedixi
sacerdos Christi exẽplo,panẽ & calicẽ in manu accipien
quẽ per se crucis signaculo benedicit,quę duæ cruces in
tempus cœnæ,& tẽpus gratiæ,in qua duo parietes in an
lapide coniunguntur,vel ꝙ Gigas geminæ substantię c
Psa.108. tur. Cùm autẽ ad prolationẽ verborum istorum, *Hoc* e
pus meum. Hic est sanguis meus,sacerdos conficiat,de
d.ij.panis est,credibile iudicatur, ꝙ & Christus eadẽ ve
cendo confecit. Verùm † cùm Dñs prius fregerit,q̃ cõse
rit,videtur ꝙ ecclesia,q̃ prius cõsecrat,quã frangat,alite
quàm Christus egerit & sic peccat,quoniã eius actio,no
bet esse instructio,xij.q.j.exemplum. Super hoc dixeru
dam,ꝙ Christus post benedictionẽ & conuersionem fr
tunc confecit cùm benedixit literã hoc ordine constru
Accepit panẽ benedixit subaudiendum est,dicens,Hoc
pus meum & tunc fregit,& dedit,& ait, Accipite & co
& iterauit,hoc est corpus meũ. Prius ergo protulit hæc
vt eis vim conficiendi tribueret,deinde protulit eadẽ, v
stolos formam conficiendi doceret. Alij dixerunt, quo
Christus prius fregit quàm consecrauit,nam prius ben
& postea fregit & demum protulit verba illa , Hoc est
meum,&c.& tunc dedit,& secundum hoc & sacramen
fecit,& formam instituit post benedictionẽ,cùm dixit,H
corpus meum,intelligentes illam benedictionem fuiss
quod signum,quod super panẽ impressit,vel aliquod, q
per panẽ expressit,quib.illud videtur obsistere,ꝙ prius
quàm dixit,Hoc est corpus meũ,nec est credibile,ꝙ pr
derit,quàm cõfecerit. Sanè dici potest, ꝙ Christus virtu
na nobis occulta primò cõfecit,& posteà formã expres
qua posteri benedicunt. Ipse nãque virtute propria ben
nos verò ex illa virtute quã indidit verbis. Cùm ergo sa
illa Christi verba pronũtiat,Hoc est corpus meũ, & hic
guis meus,panis & vinum in carnem & sanguinem con
tur,illa verbi virtute,qua verbum caro factum est,& ha
in nobis,quia dixit & facta sunt,mandauit & creata sun
fœminam mutauit in statuam, & virgam conuertit in co
qua fontes mutauit in sanguinem,& aquam conuertit i
Nã si verbum Heliæ potuit ignẽ de cœlo deponere, nõ
bum Christi poterit panẽ in carnẽ mutare, certè maius
nihilo creare,quod nõ est,quã quod est in aliud trãsmut

c

e.dist.ij.re vera & cap.panis.&incomparabiliter maius est
Deus ita factus est homo quòd nõ desinit esse Deus, quã
l panis ita fit caro:quòd desinit esse panis. Illud per incar-
onem semel factum est,istud per consecrationẽ iugiter fit.
prolationem ergo verborum panis diuinitus transubstan-
r in carnem, diuina enim & materialis sacrificij substan-
it verbum,quod accedens ad elementum, perficit sacra-
ntum,sicut verbum carni vnitũ effecit hominem Christũ.
andum †est autem,quòd in corpore Christi vndecim mi-
la considerantur,de quibus expressa reddi ratio non po-
licet similitudinariè rationes ad hoc deseruiant. Primum
t,quod panis & vinum transsubstantiantur in corpus, &
guinem,de quo iam rationes positæ sunt. Alia etiam ratio
deseruit,quia & cibus &potus corporalis,fit caro,& san-
mediante natura,multò ergò fortius ipsa natura.s. Deus
nediatè facere potest, quod panis conuertatur in corpus
l,&vinum,in sanguinem. Secundum †est,quòd quotidie pa
ranssubstãtiatur in corpus,&nullũ fit augmentum in Deo,
o huic deseruit,quia & si scio aliquod secretum, quod plu- Ioan. 1.
is manifesto,licet illud omnes illi me reuelante sciant,ta- Psal. 148.
n in me solo siue in mẽte mea nullũ propter hoc fit augmẽ Exod. 4.
Tertiũ †quia quotidie sumitur,& comeditur,nec aliqua fit
diminutio:ratio,quia &si de lumine meo lumina mille su
ntur,nil deperit in meo,nam & vidua Sareptana comede-
,& nunquam diminuebatur farina de hydria:nec oleum de
hyto. Quartum †est,quia indiuisibile diuiditur,&in quali-
parte eucharistiæ tot⁹ & integer remanet,ratio in speculo,
quo aliquid repræsentatur,& si diuidatur per partes,in quali
parte idẽ repræsentatur,vt dicetur in sequenti particula su-
r verbo,Simili modo. Quintum,†quia à criminosis sumptũ
coinquinatur,ratio,quia nec Sol trãsiens super loca fœtida
inquinatur.xix.d.secũdũ. Sextum,quia †corpus Christi qđ
cibus vitæ,peccatoribus est mortale,vt dictum est in proœ.
ius partis,ratio quia&infirmis &debilibus corpore bona ci
ria,vt capones,&bona vina sunt nociua. Septimũ,qa †sum
m à sacerdote &quolibet alio,ore clauso in cœlum rapitur.
conse.di.ij.quia corpus.in prin.vt iam dicetur super verbo,
cipite,ratio,qa de corpore virginis incorruptæ Christus exi
,quia etiã de monumẽto clauso surrexit,cũ sit res simplicis
na,& ostio clauso in locũ vbi erãt discipuli intrauit. Octauũ
cũ sit corpus immẽsum,quod in tã parua hostia stat,ratio, qa
pupilla oculi,quæ minima est,magnum montem apprehen-
lit. Nonum,†quia idem corpus totum simul in diuersis locis
consistit,

consistit,& à diuersis percipitur,& videtur ratio,quia &
hominis semel prolatum,iuxta vocis naturã, totum si
in auribus diuersorum.Prætereà,qui fecit corpus & loci
que facit in altero esse,vt vult.Rursus,Luna &Sol,& lu
diuersis locis à diuersis vidẽtur.Decimũ,† quia pane tra
stantiato,remanent accidentia panis.s.tactus,color,&s
tio,per similitudinem defecit hic,vt dicetur super verb
git.† Vndecimũ,quia specie panis est,& sumitur corpus
guis Christi imò totus Christus.Similiter sub specie vi
sumitur vtrunque,& tamen nõ est ibi duplex sumptio,
ris & sanguinis Christi,ratio,quia licet in vno prãdio c
ante potum,& post,nõ tamen dicor bis prandere,& de
cetur sub vij.particula super verbo.simili modo. Verun
(sicut ait Leo Papa de conse.di.ij.in quibus.) Quid quæ
turæ ordinem in Christi corpore,cum præter naturam
natus Christus ex virgine? Et not.quod † quædã matro
gulis diebus dominicis offerebat panes B.Gregorio, q
post missarũ solẽnia corpus Domini illi offerret,& dice
pus Domini nostri iesu Christi custodiat te in vitam æte
lasciua subrisit,ipse verò mox dextram ab eius ore con
partem illã Dominici corporis super altare deposuit ,
corã populo matronam interrogauit,ob quam causam
præsumpserit.At illa inquit,quia panẽ,quem propriis m
fecerã,tu corpus Domini appellabas.Tunc Greg.pro m
incredulitate se in orationem prostrauit,& surgens parti
illam panis ad instar digiti carnẽ factam reperit,& sic m
ad fidẽ cõuertit.Orauit iterũ,& carnẽ illam in panẽ cõu
vidit,& matronæ sumẽdã tradidit.Legitur † quoque c
Hugo de sancto Victore,doctor excellẽtissimus, vltima
mitate laboraret,corpus Domini instãter petiit sibi dar
que nullum cibũ retinere posset,fratres eius turbationẽ
tes simplicẽ sibi hostiam attulerunt,quod ille per spiritũ
cens ait,Misereatur vestri Deus fratres,cur me deludere
Iste enim quẽ portatis,Dominus meus non est. At illi at
mox corpus Domini attulerunt,sed ipse se videns nõ p
cipere,eleuatis in cœlũ manibus sic orauit Ascẽdat filiu
trem & spiritus ad eũ qui fecit illũ.Eccl.vlt.Et inter hæc
spiritum emisit & corpus Domini inde disparuit. Quin
† ex causis sacramẽtũ corporis & sanguinis sui Christ⁹ s
specie sumẽdũ instituit.Prima est ad augendũ meritũ,
aliud ibi cernitur,& aliud esse creditur vt fides habeat
q humana ratio nõ præbet experimẽtũ.de pœ.d.iiij.in
Secunda est ad fouendum sensum ne abhorreat animus

t oculis,quia nõ cõſueuimus carnẽ crudã comedere vel
em humanũ bibere,de conſe.di.2.panis eſt.Fouetur e-
iſus in vno,dũ videlicet ſolita percipit. & ædificatur fi-
tero,dũ in eo quod videt,quale ſit illud,quod nõ videt,
t.Tertia eſt,ad vitandũ ridiculũ ne inſultaret paganus,
ageret Chriſtianus,vt ita veritas adſit,& ridiculũ deſit.
,quia nõ poſſet mortalis homo intueri claritatem, quæ
orpore Chriſti,quod experti ſunt diſcipuli in transfigu- Mat. 17.
,prætereà panis confirmat,& vinũ lętificat cor hominis. pſal.103.
,non ſumitur ſub ſpecie agni,ne iudaizare videamur,&
e legali agnum offerẽtes.Sequitur † fregit,quæri ſolet qd
s in menſa fregit,& quid ſacerdos nũc in altari frangit?
it,qui dixerũt,ꝙ ſicut poſt conſecrationẽ vera panis re
accidentia,ſic & vera panis ſubſtãtia, quia ſicut ſubiectũ
ſt ſubſiſtere ſine accidentib. ſic accidentia nõ poſſunt
re ſine ſubiecto,quoniã accidentis eſſe,nõ eſt aliud,quã
ed panis & vini ſubſtantiis permanẽtib.ad prolationem
erborum,corpus & ſanguis Chriſti,veraciter incipiunt
illis:ita ꝙ ſub eiſdẽ accidentib.vtrunq; verè ſuſcipitur
& caro,vinũ,& ſanguis,quorũ alterũ probat ſenſus,reli
redit fides.Hic dicunt,ꝙ ſubſtãtia panis frãgitur ac at- 1.Cor.10.
inducentes ad hoc illud Apoſt.panis quẽ frangimus. Et Act.20.
a ſabbati,cum veniſſemus ad frangendum panes,&c.Et
ũ eos dum ſacramentum à mure † corroditur,etiam ipſa
ubſtantia comeditur, ſub qua corpus Chriſti mox eſſe
cũ corrodi incipit,de conſec.d.2.qui benè.ſuper verbo
corpus.Innoc. 3. dixit in ſpeculo eccleſiæ quòd forma
rangitur & atteritur,ſed corpus Chriſti ſumitur & co-
ur,ea quæ notant corruptionem,referens ad formam pa-
verò,quæ notant acceptionem,ad corpus Chriſti.Beren
quippè,quia ſuſpectus habebatur de hæreſi, coram Ni-
Papa confeſſus eſt panem & vinum,quæ altari imponun
ſt conſecrationẽ,non ſolum ſacramentum,ſed etiã in ve
erum corpus & ſanguinem Chriſti eſſe, & ſenſualiter
lum ſacramentũ,ſed etiam in veritate manibus ſacerdo
actari,frangi,& fidelium dentibus atteri,non autem cor
hriſti vel in partes diuiditur,vel dentibus laceratur,cùm
nortale,& impaſſibile.Sed in qua re fiat fractio vel attri-
atus Aug.de conſec.diſt.2.qui manducat,oſtendit, dicẽs
do Chriſtus manducatur,reficit, non deficit nec quan-
anducamus,partem de illo facimus. Et quidem in ſa-
ento ſic fit. Nam & Chriſtus carnalem ſenſum diſcipu-
redarguit,qui putabant carnem eius, ſicut aliam carnẽ
diuid

diuidendam in partes & morsib.lacerandã.Dicitur autẽ f
panis,nõ quod sit,sed quod fuit,sicut dicebatur. Simon l
sus,non ꝙ talis existeret,sed quia talis extiterat.Si verò q
tur quid à mure comeditur,dum sacramentum corroditu
quid incineratur,dum sacramentum crematur.† Respon
se Inno.ꝙ sicut miraculose substantia panis conuertitur i
pus domini,cùm incipit esse sub sacramẽto:sic quodãmo
raculose reuertitur,cum ipsum ibi desinit esse,non ꝙ illa
substantia reuertatur,quæ transiuit in carnẽ: sed eius lo
liud miraculose creatur,quãuis huiusmodi accidentia sin
iecto possint esse,sic edi.Dedit.† Queri solet quale corpus
st⁹ in cœna dedit mortale,aut immortale,passibile aut im
bile:ac cætera quę ad hanc pertinent quæstionẽ?Et licet
citate fidei sufficiat dicere, ꝙ tale dedit,quale voluit. Et r
quale dederit,ipse nouit.Fuerunt tamen, qui dixerunt ꝙ
veraciter ipse idẽ erat,qui dabat,& qui dabatur:ita in eo
dabat,erat passibilis & mortalis,& in eo,quod dabatur er
mortalis,& impassibilis sicut visibiliter gestabat,& inuisib
inquã,quantũ ad formã corporis,non quantũ ad speciem
menti.Nam in eo quod gestabat,quod erat,hoc appareb
eo verò quod gestabatur,quod erat ipse, non videbatu
forma panis & vini,velabat formã carnis & sanguinis. H
ille verus *Dauid*,qui corã Achis rege Geth suis manib.fe
tur.Quoniam igitur immortalis dabatur, incorruptibilit
batur.Hi profectò cõcedunt , ꝙ si pars aliqua sacramen
1.Reg.27 triduũ mortis Christi reseruata fuisset,idem corpus simu
cebat mortuũ in sepulchro,& manebat viuum sub sacra
in ara crucis patiebatur,&sub forma panis non lædebatu
quoniam incredibile iudicatur, vt secundũ eandẽ naturã
esse mortalis & immortalis,quod tamẽ cõgruebat ei, sec
eandẽ personã:fuerũt alij,qui dixerũt,ꝙ Christus mortali
fuit,non necessitate,sed voluntate,in eo quippè ꝙ immu
Luc.4. rat ab omni culpa,liber erat ab omni pœna,vt nil morti
ret,pro eo ꝙ nil peccati haberet.Sustinuit tamen sponte
litatem: quia mortem sustinere volebat.quoniam si mort
tem non suscepisset, omnino mori non potuisset, vt erg
baret,ꝙ mortalis erat nõ necessitate,sed volũtate,quãdo
mortalitatẽ deposuit,& quãdo voluit, mortalitatẽ recepit
tur in euãgelio,ꝙ cũ Iudęi duxissent Iesum , vsq; ad supe
mõtis,& eũ pręcipitare vellẽt,ille transiens per mediũ ill
ibat.Cùm ergo esset ducẽdus,teneri se,sicut passibilem t
bat,sed cum esset præcipitandus,sicut impassibilis , per
ill

transibat. †Potest tamē salua fide concedi: ꝙ tunc tale
uale tunc habuit mortale, videlicet & passibile, non q̄d
ati sub sacramento scilicet nunc, sed ꝙ sub sacramēto
pati, scilicet tunc. Nunc autē sumitur à nobis immorta
passibile, nec tamē maiorē nunc habet efficaciam, sicut
iorē potētiam. Quia ergo passibilis edebatur, & tamen
lebatur, non erat humanæ naturæ, sed diuinæ potentię,
ebat quicquid omnino volebat. Discipulis suis. Dubita
, vtrum Iudas † cum aliis acceperit euchariſtiam. Lucas *Lucæ* 22.
stendit Iudam interfuisse cum aliis, qui statim post, cali *Mar.* 14.
litorē cōmemorat, dicens, Hic est calix noui testamēti,
uine meo, qui pro vobis effundetur. Veruntamen etiā,
anus tradentis me, mecum est in mensa. quotquot autē
erunt, eucharistiam acceperunt. Marco testante, qui ait,
erunt ex eo omnes. iuxta quod Christus ipse præcepe *Mat.* 2
e Matthæo, Bibite ex hoc omnes. Econtrà iudas nō in-
e probatur, Nam secundum Matth. statim dixit Iesus bi *Ioan.* 1
us calicem, non bibam amplius de hoc genimine vitis
diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum, in re-
tris mei. Iudas ergo non aderat, quia cum eo non erat
rus in regno. in hoc casu fortè tenendum est illud, quod
es insinuit, quia cum iudas accepisset buccellam, exiuit
uò, erat enim nox. Christus autem post alios cibos, tra- Luca 22.
charistiam, Luca testante qui ait, Similiter & calicē post
cœnauit. Patet ergo, quòd iudas prius exiuit, quàm Chri
aderet eucharistiam, quod ergo Lucas post calicem cō-
rat traditorem, per recapitulationem intelligi dictum
quia sæpè in sacra scriptura, quod prius factum fuerat,
ius enarratur, sicut Matthęus biduo ante pascha cōme-
alabastrum vnguenti, quod secundū Ioan. ante sex dies
æ mulier in domo Simonis leprosi effudit. Sed † concess
udas acceperit eucharistiam, quod plerique concedunt,
medicus salutaris medicinam dedit ægroto, quam ei
ferā esse sciebat? quoniam qui manducat indignè, iudiciū *1. Cor.* 1.
anducat, &c. Respondeo, fortè vt suo doceret exemplo,
sacerdos non debet illi communionem negare, cuius
n, & si sit sibi notum, non tamē est Ecclesiæ manifestum,
tè non sit corrector, sed proditor. Vnde legitur in ca-
, de consecr. distin. ij. non prohibeat. Non prohibeat dis- *Psal.* 21.
tor, id est, sacerdos, pingues terræ, id est, peccatores, mē-
Domini, id est, corpus & sanguinem Christi manducare,
oneat exactorem timere, sed cum minus malum sit
i suspectum de crimine, quàm committere crimen &
de

de duobus malis,cùm alterum vrget,minus tamen sit eligẽdũ. xiij.d.duo.& cap.nerui.videtur,quòd discretus sacerdos negare debet eucharistiam criminoso,quatenus minus malum incurrat,vt maius euitet,id est,vt reddatur suspectus,manducet, indignè.Sanè cum nemo debeat vnum mortale committere, ne proximus aliud mortale committat , eligendum est potius sacerdoti non prodere peccatorem , quàm vt ille non peccet, sed ille potius debet eligere,vt abstinendo reddatur suspectus, quàm quòd communicando manducet indignè.xiiij.di.cap.1. Sed quæritur,an Christus ad bonum,an malum † eucharistiam Iudæ tradiderit? Et quidem nõ videtur ad bonum dedisse, ne
Psal. 134. sua sit intentione fraudatus,qui teste Propheta,fecit vniuersa quæ voluit.Iudas enim nõ ad bonum sed ad malũ accepit,sed nec ad malum dedisse videtur,quia Christus nõ est actor malorum:sed vltor.Respondetur,quòd si hæc præpositio ad,cum dicitur,dedit ad malum,intẽtionem denotet,vel effectum, falsa est propositio.Si autem consecutionem innuat vel effectũ,vera est.Sane,quia Christus buccellam intinctam Iudæ porrexit,constitutum est ab ecclesia,ne,eucharistia detur intincta.de consec.dist.ij.cum omne,nec debet intelligi quòd sub buccella panis intincta Christus eucharistiam dederat traditori , sed per buccellam intinctam atque porrectam,suum denique traditorem expressit.† Sequitur,Accipite &manducate.Quis vnquam crederet,quòd panis in carnem & vinum in sanguinem conuerti potuisset:nisi ipse saluator hoc diceret.Qui panem & vinum & omnia ex inuisibilibus creauit:voluit ergo per nos panem & vinum sibi offerri,& ab ipso diuinitus consecrari, vt fidelis populus credat verum esse mysterium,quod ipse tradidit discipulis suis dicens, Accipite &manducate , similiter & de calice
Mat. 26. dixit.Sane non est † intelligẽdum,quòd si sumptum corpus de manu Domini,sibi discipuli ministrarent,sed qui consecrauit, idem &ministrauit,ac si diceret,Comedite hãc vtranque huius sacramenti comestionem insinuans. Dupliciter enim corpus Christi comeditur,quia dupliciter intelligitur,scilicet verum, quod de virgine traxit,& in cruce pependit,&mysticum quòd Ecclesia Christi spiritu vegetata.De vero corpore Dominus ait hoc est corpus meum,quod pro vobis tradetur. De mystico dicit Apost.vnus panis,& vnum corpus,multi sumus. Verum corpus Christi comeditur sacramentaliter,id est, sub speciei, Mysticum autem comeditur spiritualiter id est , sub specie panis,in fide cordis. De comestione sacramentali, dicit do-
Luc. 22. minus,Accipite & comedite,hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur,hoc facite in meam commemorationem. Hoc

modo

ıodo tam boni quàm mali Christi corpus manducant, sed bo-
i ad salutẽ, mali verò ad iudicium. Nisi enim & mali Christi
orpus comederent nõ dixisset Apost. ad Corint. 11. Qui man
ucat indignè, iudicium sibi manducat, nõ diiudicans corpus 1. Cor
)omini. Ille autem indignè sumit, qui sacramentaliter & nõ spi
tualiter sumit. *N*am & *I*udas cum aliis traditur eucharistiã ac
episse, vt iam dictũ est. *D*e spirituali comestione Dominus ait,
Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius san *Ioan.*
uinem, non habebitis vitam in vobis, hoc modo corpus Chri
ti comedũt soli boni, vnde qui manducat meam carnem, & bi
it meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Nam qui ma- *Ioan.*
et in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, vt quid paras dẽ- 1. Ioã.
em & ventrẽ? crede, & manducasti, de consec. di. 2. vt quid qui
redit in Christum, comedit ipsum, quoniã incorporatur Chri
to per fidem, id est, mẽbrum eius efficitur, vel vnitate corporis
ius firmius solidatur. Alibi enim quod manducatur, incorpo-
atur, & qui mãducat, incorporat, hoc autem quod manduca-
ur, incorporat, & qui manducat, incorporatur. Vtrunque mo-
lũ edendi Christus insinuat, vbi dicit: Spiritus est, qui viuificat, *Ioan.*
caro nõ prodest quicquam: quia caro Christi nisi spiritualiter
comedatur non ad salutem, sed ad iudicium manducatur. Sed
†quid est de corpore Christi postquã sumptum fuit & come-
tũ? Respõderi potest ꝙ si præsentia quæritur corporalis, in cœ
o quæratur, vbi Christus est in dextra Dei sedens: de consec.
d. 2. trib. Ad tempus tamen præsentiam adhibuit corporalem, vt
ad spiritualem præsentiam inuitaret. Vnde cum sacramẽtum te
netur, gustatur & comeditur: Christus corporaliter adest in vi-
su & in sapore: & quandiu corporalis sensus afficitur, corpora-
lis præsentia non aufertur. Postquam verò in percipiendo sen-
sus deficit corporalis, deinceps non est quærẽda præsentia cor
poralis: sed spiritualis est retinenda: quia dispensatione comple
ta Christus de ore transit ad cor. *M*elius est enim, vt procedat
in mentem, quàm descendat in ventrem. cibus est, non carnis,
sed animæ: venit, vt comedatur, non vt cõsummetur: vt guste-
tur, non vt incorporetur: ore comeditur, sed stomacho non di *Mat. 15.*
geritur, reficit animũ, sed non effluit in secessum. *I*llud verò, ꝙ
Dominus ait: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in
secessum emittitur, non de spirituali, sed de carnali cibo dictũ
est. Quòd si fortè secessus, †aut vomitus post solã Eucharistiæ
perceptionem euenerit, ex accidentibus humoribus generatur,
cum interdum humores absque cuiuslibet cibi materia vel ef-
fluant in secessum, vel emittantur ad vomitum, ita quòd quã-
tum ad nos, seruat per omnia corruptibilis cibi similitudinem:

ſed quantum ad ſe,non amittit immolabilis corporis veritatẽ. ſpecies quandoq; corroditur,& maculatur,ſed veritas nunquã corrumpitur,aut inquinatur:ſed quando tale quid videris,noli timere ſibi ſed eſto ſolicitus tibi,ne tu fortè lædaris,ſi malè crediderís.†Sequitur hoc eſt corpus meũ.Cũ ad prolationẽ iſtorũ verborũ,hoc eſt corpus meũ,panis mutetur in corpus,& ad prolationẽ iſtorũ verborum,Hic eſt ſanguis meus,vinũ mutetur in ſanguinẽ.de conſec.d.2.panis eſt.& prius proferantur iſta verba,quã illa,videtur ꝙ panis prius mutetur in corpus, quã vinũ in ſanguinẽ.Et ita videtur per conſequensꝙ corpus ſine ſanguine eſt,vel ſanguis eſt ſine corpore. Propterea dicitur à quibuſdam,ꝙ cũ totũ eſt dictũ,totũ eſt factum, nolẽtes vel nõ volentes ipſius conuerſionis determinare momentũ.Alij verò dicũt, ꝙ licet ad prolationẽ præcedentiũ verborũ panis anteà mutetur in corpus,& ad prolationẽ ſequẽtium,vinum poſteà mutetur in ſanguinẽ,nunquã tamẽ corpus eſt ſine ſanguine,vel ſanguis ſine corpore.de cõſec.d.2.cõperimus.ſicut neutrum eſt ſine anima,ſed ſub forma panis,ſanguis exiſtit in corpore , per mutationẽ panis,in corpus,& econuerſo,non ꝙ panis.i.corpus in ſanguinẽ,vel vinum mutetur in corpus,ſed neutrum poteſt exiſtere ſine reliquo,de hoc iã dicetur:Sed†quæritur, quid demonſtrauit Chriſtus quãdo dixit,hoc eſt corpus meũ,ꝑ hoc pronomẽ,hoc,nõ videtur ꝙ panẽ,qa panis nõ erat corpus Chriſti, nec etiã corpus,qa nondum illa verba protulerat , ad quorum prolationẽ panẽ mutauit in corpus.Super hoc dicunt quidam, quod per hoc pronomen nihil demonſtratur,ſed illud materialiter ponitur.Sed ſecundum hoc quomodo per dictionem nihil ſignificantem fit tranſſubſtantiatio?Prætereà,dominus vtebatur illa voce ſignificatiuè,& nos vtimur materialiter,ergo non facimus,quod ipſe fecit.Alij dicunt,quòd eavis data eſt ipſis verbis quod ad ipſorum prolationem fit tranſſubſtantiatio.Item,ideò ſacerdos ea non profert ſignificatiuè,quia non poſſet ſic ea proferre. Mentiretur,niſi diceret,hoc eſt corpus meum. Verum à præmiſſæ quæſtionis laqueo facilè ſe abſoluit,qui dicit, quòd Chriſtus tunc confecit,quando benedixit : de quo dictum eſt ſuper verbo,benedixit. Nam ſi opponatur de ſacerdote , qui tunc conſecrat,cum illa verba pronuntiat,Reſpondetur quòd ſacerdos nil demonſtrat,cum illis verbis non vtatur enuntiatiuè ſed recitatiuè quemadmodum & cum ait,Ego ſum vitis vera,ego ſum lux mundi , & innumera talia. Rurſus †quæritur quid demonſtrauit cùm dixit Manducate ex hoc omnes, licet in nullo quatuor Euangeliſtarum hoc legatur de corpore, ſed tãtum de ſanguine inuenitur dictum.Bibite ex hoc omnes.

Cùm

Cùm enim iam panē fregisset, si demonstrauit aliquid fragmēto
rum, illud non debebant omnes comedere: sed singulis debe-
bat singula distribuere. de consec. d. 2. singuli, & ca. seq. si demō
strauit corpus non poterāt ex illo: sed illud comedere, quia cor
pus Christi nō māducatur per partes: sed integrū. Sanè freque-
ter in sacra scriptura videtur agi de vno, sed agitur de diuersis:
vt est illud: benedixit, fregit, & dedit, benedixit panē, fregit for-
mā, & dedit corpus Eodē modo, cum dixit: Manducate ex hoc
omnes, pronomen ostendit integrū corpus, & prępositio innuit
formam diuisam: vt iste sit sensus, Comedite corpus integrum,
sub forma diuisa. Nam sola forma per partes diuiditur, & totū
corpus integrum manducatur. Simili modo potest intelligi, qđ
subiunxit: Hoc est corpus meum i. illud, quod præbeo sub hac
6 forma. Quæritur † etiā, si additio vel subtractio, vel transpositio
vel interpositio, vel mutatio fiat in illa forma verborum, quæ
Christus expressit: vtrū effectum consecrationis impediat, vt si
dicatur addendo, hoc est corpus meū quod assumpsit de virgi-
ne, vel subtrahendo, hoc est corpus, non dicendo meū, aut trans
ponendo, vt dicendo, corpus meū hoc est, vel interponendo, vt
hoc est vtique corpus meū, siue mutando, vt hoc est corpus Ie
su. Sanè grauiter peccat, qui quodlibet horum quomodo libet
attentauerit, præsertim si formam intendat mutare, vel hæresim
introducere. de cōsec dist. 4. retulerunt, quia forma verborum,
quam Christus expressit, per omnia debet illibata seruari, quā-
uis (secundum Philosophum) nomina & verba transposita idem
significent, extra de rescript. neque vtile per inutile vitietur, &
non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferendum. ex-
tra de verb. sign. prętereà. Quid si inter prolationem formę pa-
nis, & vini interponatur spatium, & quidem nihilominus fit trās
substātiatio? de hoc tamen dubium non est, secundum illos, qui
duas asserunt esse formas, vt iam dicetur, de hoc no. de consec.
47 d. iiij. si non sanctificatur. Sed cùm ad † prolationem istorū ver-
borum, Hoc est corpus meum, panis mutetur in carnem. de cō-
sec. di. 2 panis, & ad prolationem illorum, Hic est sanguis meus,
vinum mutetur in sanguinem. videtur quòd panis sine vino, vel
vinum sine pane valeat cōsecrari, vt præmissum est, & ita si post
prolationem istorum, & ante prolationem illorum impedimen
tū accidat sacerdoti, quo minus procedere valeat, videtur quòd
panis sit mutatus in carnem, vino in sanguinem non mutato.
Nunquid ergo hoc casu alius sacerdos totum repetet à princi-
pio, & sic super panē iterabitur cōsecratio, an verò ab eodē lo-
co tantum incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuiditur
mysteriū vnitatis, extra de elect. quod sicut. Super hoc ita legit

in concilio Tholetano.v.q.j.nihil.Censuimus conuenire, vt cũ à sacerdotib.missarum tẽpore sacra mysteria consecrantur, si ęgritudinis accidit cuiuslibet interuẽtus, quo ceptum nequeat consecrationis explere mysteriũ, sit liberũ Episcopo vel Presbytero alteri consecrationẽ exequi cœpti officij, vt præcedentib. supple qui defecerũt libenter alij ꝓ cõplemẽto succedẽt, de hoc etiam dicetur in 7. particula super verbo noui & æterni. ad finẽ, Verũ cum inter theologos de tempore consecrationis, sit diuersa sententia, quibusdã dicentib. ꝙ cum totũ est dictũ est factũ, aliis asserẽtib. ꝙ panis ante mutatur in corpus, & posteà vinum mutatur in sanguinẽ, vt dictũ est, ideò pleriq; tutius incedentes affirmant ꝙ alias sacerdos repetere debet consecrationẽ atque perficere, quoniam non dicitur iteratum, quod nescitur esse factum, extra de sacra. non ite. c. j. tamẽ ne vlla iteratio vel diuisio sacramenti, nec aliquis scrupulus erroris vel dubitationis remaneat, consultius iudicatur, vt illa talis oblata studiosissimè pro infirmis recondetur, & super aliis speciebus panis & vini totus canon repetatur, & præmissa hostia cõsecrata in fine missę à ministro vel alio sumatur. †Sed si vinũ inueniri non possit, vel aliquo casu intercedente defuerit, quæritur vtrũ necessitate cogẽte, vel casu intercedente, sola panis materia possit in Eucharistiã consecrari, sicut & sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari? Sunt sanè, qui dicunt ꝙ cùm verbũ & elementũ conficiãt sacramentum, nec forma verborum nec materia rerum, quas Christus expressit mutari siue dimidiari potest, quia sicut vinũ sine pane, sic panis sine vino minimè consecratur, vnde siue aqua pro vino mittatur in calicẽ, siue ordeũ pro frumẽto formetur in panem, sicut neutrum per se, sic neutrũ cum alio trãssubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel vinum sine pane, mutari posset in carnẽ, aut sanguinem in his regionib. in quibus alterutrum inueniri non potest, licitè posset alterũ sine altero consecrari, minus enim ignorãtia, quã necessitas, vel negligẽtia quã difficultas excusat. Alij verò dicũt, ꝙ cũ Christus prius conuerterit panem in carnem, & posteà mutauerit vinum in sanguinem sicut Euangelistæ lectionis textus ostẽdit, & sine vino panem, & sine pane vinum consecrari contingit. Grauiter tamen offendit, qui negligenter vel ignoranter alterutrã speciẽ prętermittit. Grauius qui scienter aut spõtè, maximè si formã intendit mutare, vel hæresim introducere. Quid †ergo faciẽdum est sacerdoti, si vinũ post consecrationẽ cõperiat prætermissum? Respondeo, si hoc studiose causa introducẽdi hæresim factũ est, nõ est sacramẽtum corporis. Si verò per obliuionẽ, vel negligentiam nihilominus facta

est consecratio corporis,vt præmissum est,de conse.di.4.retu-
lerunt.Tūc enim vt dicūt aliqui,vinū apponere debet,& super
illud solum verba ad consecrandum sanguinē repetere,scilicet
ab illo loco,simili modo,&c.vsq; in finem,omissis tamē crucib.
duabus,quæ fiunt sigillatim super panē.Alij dicunr quòd vino
apposito in calicē panē cōsecratū debere immittere,sicq; absq;
aliqua repetitione sumere sacrificium,sicut fit in die parasceue.
Aliis videtur ꝙ non dēt vinū apponi,ne scandalum generetur.
Sed quod primi dicunt,verius est,nam vtilius scandalum nasci
permittitur,quàm veritas requiratur.extra de re.iu.qui scanda
lizauerit.Si enim hæc veritas prætermittatur,scilicet quod vi
num non apponatur,nō potest verè dici hoc sacramentum,cō
mistio corporis & sanguinis,nec corpus Christi sine sanguine
sumi debet.de consec.di,ij.cōperimus.vel hostia seruetur,& su
per aliis speciebus canon repetatur,vt præmissum est.Verunta
men,si sacerdos aqua gustata ieiunium soluerit,illa die non ite
ret sacramentum.si autē ante verba transsubstantiationis:scili
cet,Hic est calix noui testa.&c.aduertit vinum fortè prætermis
sum,vel etiam vtrunq; scilicet vinū,&aqua,tunc illa apponat
in calice.& in cōsecratione ꝓcedat,reincipiēs ab illo loco,Hāc
igitur oblationem,&c.si verò vinum sine aqua apponatur,nō
ideò minus est sacramētum,vt dicetur in seq. particula , super
verbo,noui & æterni testamenti. Quia si aliquid de sanguine
stillauerit,de hoc dicetur etiam super verbo,qui ꝓ multis.Ve
rum † cum interdum vni Pōtifici multi sacerdotes cōcelebrāt,
prout dicetur in vj.parte sub v.feria cœnæ Domini,vbi agitur
de oleo infirmorum,si fortè nō simul omnes cōsecratoria ver
ba pronuntient,quæritur an ille solus conficiat,qui primus illa
pronuntiat,& an cæteri iterent sacramentum?si enim hoc cōce
datur,poterit cōtingere,ꝙ ille non cōficit, qui principaliter ce
lebrat,&ille cōficit,qui secundario celebrabit,&sic pia celebrā
tis intentio defraudatur.sanè dici potest , quia siue prius siue
posterius proferāt sacerdotes,referri debet eorum intentio ad
instans prolationis episcopi,cui principaliter cōcelebranti cō-
celebrant,& tunc omnes simul consecrant &conficiunt.Quan
quam nōnulli cōsentiant,ꝙ qui primus pronuntiat,ille conse-
crat,nec aliorum defraudatur intentio,quia factum est id , qđ
intenderant.Consueuerant autē presbyteri cardinales Roma-
num circunstare pōtificē,& cum eo pariter celebrare,&cōsum
mato sacrificio de manu eius cōmunionem accipere,significā
tes Apostolos,qui cum Domino pariter discumbentes sacram
de manu eius Eucharistiam acceperunt,& in eo,ꝙ cōcelebrāt,
ostendunt Apostolum tunc à Domino ritum huius sacrifi-

cij didiciſſe. ſanè dictis † verbis illis, hoc eſt corpus meum, ſa- 5
cerdos eleuat corpus Chriſti primò, vt cuncti adſtantes illud videant, & petant quod proficit ad ſalutẽ. Iuxta illud, *Ego ſi exaltatus fuero à terra, &c.* Ioan. 12. ſecundò ad notãdũ quod nõ eſt aliud dignum ſacrificium, imò eſt ſuper omnes hoſtias. Tertiò, exaltatio Euchariſtiæ in manu ſacerdotis, ſignat Chriſtum verum panem, per Prophetas in ſcripturis exaltatũ, quando ſcilicet eius incarnationẽ prophetizabãt. Vnde Eſa. Ecce virgo concipiet: & hunc cibũ fore cæteris excellentiorẽ. Similiter & de potu. Quartò, ſignificat reſurrectionem. Quintò, hoſtia eleuatur, vt populus non præueniens cõſecrationẽ, ſed ex hoc cognoſcens illam factam eſſe, & Chriſtum ſuper altare veniſſe, reuerenter ad terram proſternantur. *Iuxta* illud, ad Philip. In nomine Ieſu omne genu flectatur, &c. & illum corde & ore adorent. Iuxta illud Apoſtoli ad Rom. Corde creditur ad iuſtitiã, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutem. Adoratio ponetur prope finẽ. xj. particulę canonis. Licet igitur fides ſufficiat ad ſalutẽ, iuxta illud Aug. de cõſec. di. ij. vt quid crede & manducaſti: non tamẽ ſuperflua eſt eleuatio, tum propter cauſas præmiſſas, tum † quia 5
ibi tempus & locus agendi opus ſe offerunt, fides ſine operibus ſecundũ *Iacob.* mortua eſt, propter eaſdẽ quoq; cauſas calicis eleuatio, licet ſanguis videri nõ poſſit, ſuperflua non eſt. Vtrũ, autẽ calix coopertus debet eleuari, dicetur in ſeq. particula, ſuper verbo, qui pro vobis & tam corpus, quã calix, cũ vtraq; manu eleuantur, propter maiorẽ reuerentiã & ſecuritatem. Et ex inde ſtringit pollices & indices prout dicetur ſuper verbo, & memores. † In eleuatione autẽ vtriuſque, ſquilla pulſatur, nam & in vete. teſta. Leuitæ tempore ſacrificij tubas clangebant argenteas, vt earum ſonitu populus præmonitus foret ad adorandum Dominum præparatus. Et propter cauſam eandem, ſquilla pulſatur, dum corpus Chriſti ad infirmum portatur. Mula etiã capellã Domini Papæ baiulãs ſquillã fert ob reuerentiã reliquiarũ, quas portat, tunc etiam cærei accẽduntur, propter cauſam in ij. parte ſub tit. de acolyto ſcriptam.

Eſaiæ 6.
philip. 2.
Rom. 10.
Iacob. 2.

SVMMA.

1 *Sacramentum, quare ſub vtraque ſpecie ſumatur.*
2 *Chriſtus Paſcha typicum celebrauit cum Apoſtolis, luna primi menſis, ad veſperam.*
3 *Chriſtus, idem & totus in cœlo, idem & totus hic, & vbique eſt.*
4 *Chriſtus non ſinit nos tentari, vltra vires noſtras.*
5 *Teſtamentum, dicitur etiam promiſſio.*
6 *Aqua poſita cum vino in calice, an conuertatur in ſanguinem.*
7 *Chriſtus reſurgẽs an totũ ſanguinẽ ſuũ reſumpſerit effuſũ in cruce*

8 *Chriſti*

Christi præputium, adseruari in Lateranen. Basilica.
Aqua prætermissa, an quod gestum est in calice, sit irritum.
0 Vinum optimum sumendum est, aliud tamen non violat sacramẽtũ.
1 Vinum si fuerit gelatum in calice, quid agat sacerdos. Et quid, si mu
sca, vel aranea, quidve aliud ceciderit in calicem. nu. 12.
3 Eucharistia nõ est dãda ægroto vomẽti. Itẽ, nec ebrioso, insano, hæreti
co, epileptico, & similibus. 14 Itẽ de aliis accidentib. n. 15. 16. 17.
8 Sacerdoti quæ pœnitẽtia imponenda, propter sanguinem fusum, vel
hostiam sacramenti quomodolibet maculatam. Ex decreto concilij
Aurelianem.
9 Sanguis si profluat à naso sacerdotis, quid agendum.
0 Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.
1 Sacramentum corporis Christi tria habet.
2 Corporis & sanguinis Christi substantia, est sacramentum.
3 Sacramentum, an vnum tantum, an diuersa. & nu. 24.
5 Signorũ diuersitas. 26 Sacramẽta legalia, & euãgelica differunt.
7 Sacramentum, dicitur actiuè & passiuè.
8 Sacramẽtũ, cõsistit in trib. 29 Sãguis Christi, pro quib. sit effusus.
30 Peccatum remittitur, & quo ad culpam, & quo ad pœnam, per san-
guinem Christi.
31 Sacramentum altaris, cur quotidie Ecclesia repetat.
32 Passionis Christi triplex habemus memoriale.

De septima parte canonis. CAPVT XLII.

Simili modo, &c. †Septima pars: licet sub vtraq; specie suma
tur, vtrunq;, s. corpus & sanguis, vtraque tñ species conse-
cratur, & neutra superfluit, de conse. d. ij. cõperimus. vt ostẽ
datur, quòd Christus humanã naturam assumpsit, s. corpus &
animam, vt totum redimeret. Panis enim refertur ad carnẽ, &
vinum ad animã, quia vinum sanguinem operatur, in quo se-
des est animæ. xxiij. q. ij. Moses. Vñ legitur in Leuit. Anima car *Leuit. 17.*
nis, in sanguine. Moses quoq; testatur, quòd caro pro corpore,
sanguis autẽ offertur pro anima, quocirca panis & vinum in sa
crificio offeruntur, quod valet ad tuitionem corporis & aĩæ,
ne sub specie panis sanguis sumatur cũ corpore, & sic sub alte
ra tantũ specie sumatur, ad alterius tantum putetur peruenire
salutẽ. Et quanuis sub specie panis, sanguis sumatur cũ corpo
re, & sub specie vini sumatur corpus cũ sanguine, secundũ In-
no. iij. nec sanguis sub specie panis, nec corp⁹ sub specie vini bi
bitur, aut comeditur, qa sicut nec sanguis comeditur, nec cor
pus bibitur. ita neutrũ sub specie panis bibitur, aut sub specie
vini comeditur. Etsi cõcessibile videatur, quòd corpus bibẽdo
& sanguis comedendo sumatur. Est ergo, secundum eũ, mo-
dus sumendi carnem & sanguinẽ, quo neutrũ mãducatur aut

bibitur. Et ideò rectè statuitur in canone de conse.d.ij. cōperi
mus, ꝙ corpus Christi sacerdos sine eius sanguine, non sumat.
Vnde in quibusdā locis post sumptionē corporis & sanguinis
Christi aliquid de ipso sanguine reseruatur in calice, & superin
funditur vinū purū, vt ipsi cōmunicātes inde sumāt: nō enim
esset decens tantum sanguinē conficere, nec calix capax inue-
niretur. Vtrum autē per contractum sanguinis, vinum apposi-
tum efficiatur sacramentum, dicetur super verbo, hic est calix.
Lucæ 22. †Sequitur postea quàm cœnatum est, &c. xiiij. Luna primi mē
sis ad vesperam Christus secundum legē, typicum Pascha cum
Apostolis celebrauit: de quo cùm dixisset: Desiderio desidera
ui hoc Pascha manducare vobiscum, antè quā patiar. cùm hoc
diceret statim ostendit: vt s. veteri Paschæ finem imponens no
ui paschæ substitueret sacramentū. Accipiens enim panem, be
nedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicens: Accipite & co
medite: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Simili
ter & calicē, postquā cœnauit, dicēs, Bibite ex hoc omnes. Hic
est sanguis noui tēst. qui pro vobis, & pro multis effundetur in
remissionē peccatorum; hoc facite in meam cōme. Hac igitur
institutione formati, celebramus iugiter per mysterium, quod
semel offerebatur in pretium, nam vbi veritas venit, figura ces
sauit. Christus enim post cęnā, corpus & sanguinē suum dedit
Apostolis: vt hoc sacramentū velut vltimū testatoris mandatū
arctius memoriæ cōmēdaretur: de conse.d.ij. liquido. vnde no
Lucæ 22. uissimū condēs hæredibus testamentū, dixit: Vos estis qui per-
māsistis mecū in tētationib. meis: & ego dispono vobis regnū:
sicut pater meus mihi disposuit: vt edatis, & bibatis super men
sam meā in regno meo. Et licet Apostoli eucharistiā, nō ieiuni
acceperint, nō ideò calumniandū est, quod pransi debeāt hoc
1.Cor.11. sacramētū recipere, sicut faciebāt illi, quos Apostolus arguit di
cens: Cōuenientibus vobis in vnū: iam non est dñicam cœnā
manducare: vnusquisq; enim præsumit cęnā suā ad manducan
dū: & alius quidē esurit: alius ebrius est. Itē ex hoc verbo post
quā cœnatū est: videtur ꝙ sacerdos cōmunicare dēt prius quā
trāseat ad calicis cōsecrationē. Sed de hoc dicetur sub ti. de cō
municatione sacerdotis. Sequitur: Accipiens & hunc præclarū
calicē, &c. ponitur continens †pro cōtento. Nā & vnus & idē:
& nunc & hic & alibi sacrificatur ab omnib. totus est in cęlo:
totus in altari, simul & sedet ad dexterā patris, & manet sub spe
cie sacramēti: sicut tactū est in vj. part. sup verbo: eleuatis ocu
lis. Quod aūt vinū in calice cōsecrauerit, patet ex eo, quod ipse
Mar. vlt. subiungit: Nō bibā amodò de hoc genimine vitis, &c. Et fiunt
Mat. 26. istæ consecrationes cum signo crucis, vt dictū est in vj. part. su
per

per verbo benedixit,quia virtute crucis & verborũ fit trãssub
stãtiatio naturarũ.Hæc autẽ sunt verba, Hic est calix mei san
guinis,i. continens sanguinẽ meum,vel sanguinis, significans
passionem.Nota † ꝙ passio dr̃ calix,vel à calida potione, vel qa
mensuratè sumitur.Fidelis enim Deus,qui non sinit nos affli-
gi,plusquam portare possumus.1.Cor.10.De calice dictum est
in parte j.sub tit.de picturis,hic autẽ parũ eleuato calice sacer
dos illum deponens,non deserit eum,ad notandũ, ꝙ quilibet
Apostolorum sic calicẽ accepit, quod vnicuiq; *Dñs* ministra-
uit.Sequitur,noui & æterni testamenti,&c.Subaudi confirma *Heb.9.*
tio,noui,dicit,quia nos innouat per fidẽ Christi, æterni,dicit,
quia lex noua nõ est transitoria,sicut antiqua,extrà de celeb.
mis.ca.cum Marthæ.Vetus enim test.quod hircorũ & vitulorũ
fuit sanguine dedicatũ,promittebat homini temporalia & trã-
sitoria,nouum verò,quod Christi sanguine fuit consecratum,
promittit æterna,&ideò testamentum,s.illud fuit vetus & tran
sitorium,hoc autẽ nouũ est & æternũ.De nouo habetur Lucæ
22.Dispono vobis regnũ,&c.vt suprà, vel inde probatur æter- *Heb.9.*
num,i.perpetuum.vnde asseritur nouũ,i. vltimum. Nouissimũ
enim hominis testamentum,immobile perseuerat, quia testa-
toris morte firmatur.Iuxta illud Apost.Testamentum in mor
tuis confirmatum est,alioquin non valet,dum viuit, qui testa-
tus est.†Porrò testamentum nõ solum dicitur scriptura,sed &
promissio,vt dicetur in proœ.vj.partis, & secundum hunc mo
dum dicitur.Hic est sanguis noui & æterni testamenti,i.cõfir-
matio nouæ & æternæ promissionis,sicut Dñs ipse promittit. *Ioan.6.*
Qui manducat corpus meum,& bibit meũ sanguinẽ,habet vi *Heb.9.*
tam æternam,vnde nec primũ testm̃,vt inquit *A*post.sine san-
guine dedicatum est.*L*ecto.n.vniuerso legis mãdato Moses ac
cipiens sanguinẽ hircorum,aut vitulorum,ipsum librũ, & om *Exo. 24.*
nẽ populum aspersit,dicens , Hic est sanguis testamenti,quod *Heb.9.*
mandauit ad vos Deus.*E*cce quã propriè Moses verba præce-
pit quib.Christus vsus est in cœna.Quæritur vtrũ aqua † cum
vino cõuertatur in sanguinẽ?De quo etiã iam infrà dicetur. Si
enim conuertitur,ergo aqua est sacramentũ sanguinis,imò vi
detur,ꝙ populi.Nã aquæ multæ,populi multi.*E*t ob hoc aqua
miscetur vino,vt Christo populus adunetur. Nam & de latere
Christi sanguis exiuit,& aqua,prout tactũ est sub tit.de obla-
tione.Si verò nõ cõuertitur,quæritur vbi post cõsecrationẽ exi
stat, & quõ separatur à vino,cui fuerat in vnũ cõmista.Si autẽ
post consecrationem aqua pura permanserit, secundum hoc
non bibit solum sanguinem sacerdos,in hoc sacramento,& sic
post vnam sumptionem iterum eodem die communicare non

debet,ac ſi prius aquā bibiſſet.Nā idcirco ſacerdos poſtquam perfudit eodē die,iterū non ſacrificat,quia vinū purificationis ſumit.An fortè dicetur,quòd ſicut vinū mutatur in ſacramētū redēptionis ſic & aqua tranſit in ſacramentū ablutionis , quæ de latere Chriſti pariter effluxerūt, quis hoc audeat diffinire? Nā & illud inquiritur,vtrum Chriſtus reſurgēs † à mortuis ſan 7
guinē illum reſumpſit,quē in cruce effudit?Si enim capillus de capite noſtro nō peribit,quātò magis ſanguis ille nōperiit,qui fuit de veritate naturæ? & tñ ille in pleriſque eccleſiis,dicitur cōſecrari.Quid etiam de circūciſione præputij,vel præciſione vmbilici dicetur,an in Chriſti reſurrectione redit ad veritatē humanæ naturæ,& ad locum glorificatū.Sed † melius eſt totū Deo committere,quàm aliud temerè diffinire. Creditur tamē præputium in Lateranen.baſilica cōſeruari, licet à quibuſdam dicatur,ꝙ illud fuit in Hieruſalē delatum ab Angelo Carolo magno,qui tranſtulit illuc,& poſuit Aquiſgrani honorificè in eccleſia B.Mariæ,ſed poſteà à Carolo Caluo poſitum eſt in eccleſia,ſ.Saluatoris,apud Croſium,ſed ſi hoc verū eſt , mirandū eſt.Cū enim caro illa de veritate humanæ naturæ fuerit,creditur,ꝙ Chriſto reſurgēte ad locum ſuum glorificatū rediit.Aliqui tamen dixerunt,quòd hoc verum eſſe poſſet,iuxta opinionem eorum,qui dicunt id ſolum eſſe de veritate naturæ humanæ,& reſurgere,quod ab Adam traductum eſt.Illud autē omnino nefas eſt opinari,quod quidam dicere præſumpſerunt, videlicet aquam in phlegma conuerti.Nam & de latere Chriſti non aquam,ſed aquaticum humorem,id eſt , phlegma, mentiuntur exiiſſe.extrà de cele.miſſ.in quadam.Duo nanque præcipuè eccleſiæ ſacramenta de Chriſti latere effluxerunt,videlicet ſacramentum redemptionis in ſanguine , & ſacramentum regenerationis in aqua. Non enim baptizamur in phlegmate,
Ioan. 9. ſed in aqua,iuxta illud Euāg.Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto,non introibit in regnum celorum.Quibuſdā tamen non videtur abſurdū,quòd aqua cū vino tranſeat in ſanguinem,ea videlicet ratione,quòd aqua per admiſtionē tranſit in vinum,& vinum,per conſecrationē tranſit in ſanguinē,vt in c.cū Marthæ.Et nota de conſec.d.ij.c.j.&c.non oportet. Aqua nanque tranſit in vinum , cùm multo vino modicū infunditur aquæ,alioquin tota vini ſubſtantia propter guttam aquæ mutaretur,vt quoddā fiat ex illis cōfuſum,quod nec ſit aqua,nec vinum,& tota fontis vel fluminis aqua ꝓpter modicā vini ſtillā in cōfuſionis ſpeciē mutaretur,nec panis ille poſſet in eucharistiam conſecrari,qui factus eſt de frumento,cui fortè cōmiſtum fuerit vnum granum ordei,vel auenæ.Sic ergo,ſi plus opponatur

ponatur aquæ, quàm vini, erit irritum ſacramentũ, oportet qui
é, vt tantũ vini ponatur ibi, ꝙ aqua commiſtũ ſaporem vini re
neat, extrà de cele. Miſ. c. pe. de hoc dicetur in vj. parte ſub v.
ria cœnæ Domini, ad finem. ſi autem poſt calicis conſecratio
em aliud vinũ mittatur in calicẽ, illud quidẽ nõ tranſit in ſan
uinem, nec ſanguini commiſcetur, ſed accidentibus prioris vĩ
i commiſtum corpori, quod ſub eis latet vndique circunfun
itur, non madidãs circunfuſum. extrà de celeb. Miſ. c. cũ Mar-
hæ. ipſa tamen accidentia vinũ appoſitũ videntur afficere, q̃d
ide cõficitur, quia ſi aqua pura fuerit appoſita vini ſaporẽ aſſu
mit. Quidam autẽ voluerunt adſtruere, ꝙ ſicut aqua pura per
quæ benedictæ contactum efficitur benedicta, ſic & vinũ per
acramẽti cõtactũ efficitur cõſecratũ, & trãſit in ſanguinẽ, quo-
ũ aſſertioni minimè ratio ſuffragatur, extrà de conſe. ec. vel al
i. ca. quod in dubiis. de quo etiã dicetur ſub v. feria cœnæ Do
nini. ſed nunquid irritum † eſt, quod geritur, ſi fortè aqua præ-
ermittatur? & videtur ꝙ ſic, ex his, quæ ſub tit. de oblatione fa
ta ſunt. Cautũ quoque eſt in canone Cypriani, de cõſe. d. ij. ſi-
ut in ſanctificando, quod nõ poteſt calix domini eſſe aqua ſo-
a, neque vinum ſolum, niſi vtrunq; miſceatur. Et ſicut calix Do
nini non eſt aqua ſola, neque vinum ſolum, ſic nec corpus Do
nini poteſt eſſe farina ſola, niſi vtrunque fuerit adunatũ, & pa-
nis vnius cõpage ſolidatum, & hoc quidam conſtãter affirmãt,
aſſerẽtes, ꝙ ſicut aqua ſine vino conſecrari non poteſt, ſic nec
vinũ ſine aqua tranſſubſtantiari valeat, quia de latere Chriſti
ſimul vtrunque manauit. Alij verò cõcedunt, quod ſi quiſque
nõ intẽdens hæreſim introducere, obliuione vel ignorantia præ
termiſerit aquã, non fit irritum ſacramentum. illam tamen per
obliuionem prætermittens venialiter peccat, per negligentiam
mortaliter, & eſt grauiter puniendus, & ſemper poteſt apponi
ante tranſſubſtantiationẽ, & quod prædicitur vnũ ſolum non
poſſe offerri intelligunt, niſi fiat ſimpliciter vel ignoranter, vel
non poteſt, id eſt, nõ debet. Nã & Græcorũ eccleſia dicitur nõ
apponere aquã in ſacramẽto, ait enim Cypria. de cõſ. d. iij. ſcri
ptura. Si qs de anteceſſoribus, vel ignorãter, vel ſimpliciter nõ
obſeruauerit, quod nos Dominus facere exẽplo, & magiſterio
docuit, poteſt ſimplicitati eius de indulgẽtia Domini venia cõ
cedi, nobis verò non poteſt ignoſci, q nunc à Domino inſtructi
ſumus, vt calicem Domini cũ vino noſtro, id eſt, vinum cum
aqua in calice miſtũ, ſecũdũ quod dominus obtulit, offeramus.
Ex quibus verbis apertè colligitur, quod vinum aquæ miſtum
Christus in cœna diſcipulis tradidit. ſi verò vinum prætermitta
tur, de hoc dictum eſt in vj. part. ſuper verbo, Hoc eſt corpus.

Porrò

Porrò licet diligēti † studio vinū optimū pro ſacrificio ſit qu
rendū: vitiū tamen vini nō maculat mūditiā ſacramēti, quoc
ca ſiue nouū vinū, quod muſtū appellatur, ſiue etiā acidū, c
appellatur acetū, offertur, ſacramētum conficitur, & diuinitu
conſecratur, vitandū eſt tamen, ne tale vinum miſtū vel coct
vel roſatum, vel ſpeciatum in calice ponetur. Sunt tamen q
dicunt acetum nō eſſe vinū, cum propriā mutauerit natura
nam vinum eſt calidum, illud frigidum, & ideò ex eo confi
non poſſe, ſicut nec ex agreſta. Quod concedi poteſt in ace
ex alio, quàm ex vino facto. Nam ſi ex vino factum fuerit ſ
cus, cum eadem propriè ſit aoia, id eſt, ſubſtantia. ff. de contra
emptio. & venditionibus. de conſe. d. ij. ego. C. de ſum. trini. i
ter claras. §. omnes verò. Iulius quoq; Papa, de conſe. d. ij. cu
omne. & ca. præcedenti, dixit ꝙ cum lacte cōfici nō poteſt.
trus autē vuæ in neceſſitate comprimi & inde confici pote
ſed de ipſo botro non compreſſo, nō poteſt communicari. N
poteſt etiā confici cum aqua, cum qua panis in muſto intinct
lauatur. † Illud autē notandū eſt, ꝙ ſi vinum in calice conge
tum fuerit, debet tandiu exhalare ſacerdos, donec glacies ſo
uatur ꝙ tū ſi ſic ſolui nequiuerit, adhibeat ignem. † Si aute
muſca, vel aranea, vel aliquid tale inciderit in calicem proi
debet vinum illud in piſcinā, & aliud vinū & aqua apponi. Si
rò poſt tranſſubſtātiationē ibi ceciderit, vel ſanguinem teti
rit, ſanguis ſumatur; & illud prius in aliquo calice ſuper vi
perfundatur, & quāto diligentius & cautius fieri poteſt, ablu
tur, & demū ſuper piſcinā cremetur, quia vix poſſet abſq; ho
rore & vomitu ſumi. Ablutionem verò ipſam ſacerdos poſt c
ſecrationē, vel miniſter ſumat. Sed & ſi quis ſtatim Chriſti c
pore ſumpto, nauſeam patitur, vomitus ſimiliter ſuper piſci
comburatur, & puluis in piſcinam mittatur. Si tamen aliqua
ſtiæ particula videatur ibi, vel ſi corpus Chriſti infirmo dat
reiicitur illud reuerenter ſuſcipiatur, & contritū cū vino in
lice ſumatur, ſi integrum nequeat recipi, & ſi horror ſit illud
mere, ꝓ reliquis cuſtodiatur. Non eſt † igitur dāda euchariſt
ægroto vomēti, ſed credat, & manducauit, de cōſec. di. ij. vt q
Sed & ſi quis adeò ægrotus eſt, vt maſticare non poſſit, tunc
tum ſumat aquā, à Chriſti corpore tactā, minimam tn̄ partic
lam ſumēs totū ſumit, vt præmiſſum eſt. Nō eſt † etiam dan
ebrioſo, inſano, hæretico, epileptico, & ſimilibꝰ, niſi infirmit
ceſſante. xxvj. q. vlt. is qui. leproſo tamen dari poteſt, & muto
ægroto cōpoti ſumenti poſt cōfeſſionē & abſolutionē à pecc
tis. Qualis autē pœnitētia imponēda ſit ei, qui propter ebri
tē, vel voracitatē, vel infirmitatē euchariſtiā euomit, in cau

dę habetur,de consec.d.2.si quis per totum. Et nota quod is,qui
nmunicanit,si commodè,& absq; violẽtia naturæ potest,de-
t abstinere à sputo,alioquin post horã conuenientem spuere
test,saltem in loco,vbi sputũ nequeat pedib.cõculcari. Si qui
homo spiritualis omnia iudicat,& ipsę à nemine iudicatur, 1. Cor. 2
omnia munda sunt mundis. Quòd si † super lignum,vel lapi
m,vel terram,eucharistia vel aliquid de sanguine ceciderit,
guis lingua lambẽdus est,& deinde radendus:& extergẽdus
ipse locus & puluis in sacrario siue cum reliquiis reponẽdus,
verò super corporale ceciderit,sugatur,sicut diligentius fieri
terit,& lauetur ter in calice,& aqua lotionis post Missam su-
atur,deinde corporale recondendum est, & loco reliquiarũ
tuãdum est. † Si verò palla altaris intincta fuerit,& eodẽ mo-
ipsa particula,intincta incisa,est pro reliquiis seruanda. Si
tẽ super casulã vel albã deguttet,similiter fiet. Si super quod-
nq; prophanum vestimentũ,comburẽda est pars illa,& cinis
loco sacro reponẽdus,vt dicunt. Pius tamen Papa statuit, de
sec.di.2.si per negligẽtiam.vt si aliquid de sanguine stillaue-
in terram,lingua lambatur. Si verò fuerit tabula, locus co-
datur ne conculcetur,& rasura igne consumatur,& cinis in-
altare condatur,& si super altare stillauerit,sorbeat minister
llam quantum poterit. Si † super linteũ altaris , minister lauet
nteamina,quæ stillam tetigerunt,tribus vicibus,calice subter
osito,& aqua ablutionis sumatur in calice,& iuxta altare recõ
atur. Ibidẽ † etiam sequitur,qualis pœnitẽtia sacerdoti cui hęc
ontingerent sit prius quàm celebret imponẽda. Et nota,quòd
ante transsubstantiationẽ effusa fuerit pars, mutentur pallæ
ub silentio,& celebrans suum officiũ exequatur,si totum effu
um sit, tunc præmissa confessione minister denuò reincipiat
fficium ab illo loco,Hanc igitur oblationem,&c. Si verò post
trãssubstantiationẽ pars effusa est,tunc similiter officium exe-
quatur. Si totũ,ita quòd nihil hauserit,quod valdè enorme est,
unc ponat hostiã super propitiatorium,& minister denuò po-
at vinum & aquam,& reincipiat, Hanc igitur oblationẽ, &c.
confessione tamen præmissa,& hostia seruata sumatur postmo-
dum à ministro in fine Missæ,vel seruetur pro infirmis. Rursus
concilium Aurelian. de consec.di.2.statuit,quòd qui non benè
custodierit sacrificium,vt mus,vel aliud animal illud comede-
ret.xl.dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in ecclesia,vel
pars eius ceciderit,& inuẽta nõ fuerit.xxx.dies pęniteat. In eo-
dem etiam capitulo,ita sequitur,in Bucardo li. 5. Vnde scriptũ
est,Perfundens aliquid super altare de calice, quando offertur,
sex dies pœniteat,aut si abundantius.7.dies pœniteat. Qui au-
tem

tem perfundit calicem dum Missæ solennitas celebratur.xl.di
pœnitebit.Si verò Missa celebrata presbyter neglexerit accip
re sacrificium,similiter.xl.dies pęniteat. Et qui pollutus noctu
no tempore acceperit sacrificiũ.vij.dies pęniteat. Qui neglig
tiam erga sacrificium fecerit,vt à vermib.consumptum , ad n
hilũ deuenerit,tres quadragesimas cũ pane & aqua pęniteat.
integrũ inuentum fuerit,& in eo vermis cõburatur, * cinis s
per altare recondatur.Et qui neglexerit,quaternis diebus sua
negligentiam soluat.Si cum amissione saporis sacrificium d
coratur.xx.dies ieiunio explicantur. Qui verò conglutinatu
miserit.7.dies pęniteat,si sacrificiũ fuerit sordida vetustate p
ditũ,igne cõburẽdũ est, & cinis iuxta altare sepeliẽdus,sicut
gitur in bucardo.lib.v.cap omne.Item etiã notandũ est , ꝙ
naso sacerdotis † celebrantis sanguis exierit,vel nausea super
nerit,recipiatur in aliquo vasculo,ne sancta contaminentur
ter terso naso,vel ore abluto,reincipiat sub silentio,vbi dimi
Si verò infirmitas superuenerit,innitatur super crepidinem s
orã altaris,vel sedeat donec conualescat,& sic incipiat,vbi d
sit,sed si nullo modo potest consummare ministerium,aliu
cerdos paratus incipiat,vbi ille dimisit,prout dictũ est in 6.
tic.super verbo,Hoc est corpus meũ.Sed si incertũ est , vbi
dimisit,tunc quia periculosum esset verba sacramenti itera
vel prætermittere,posita oblata illa super propitiatorium mi
stret denuò,vt præmissum est.Sequitur:mysteriũ fidei,&c.Id
dicitur † mysterium fidei,quia aliud videtur,aliud intelligit
hoc credere iubemur,discutere non audemus, fides enim n
est,nisi de occultis. Iuxta illud,Fides non habet meritum,&
supra Greg.de cõse.d.2.quid sit ad fidẽ.dicit ꝙ ideò dicitur
steriũ fidei,quia credere debemus , ꝙ ibi salus nostra consi
vel quia sine fide non fit hoc sacramentũ,id est,sine ea illud
telligi plenè nõ potest.Dicitur autẽ mysteriũ, quia secretã &
conditã habet dispensationẽ.xq.j.multi.mistirion autem G
cè,dicitur secretum Latinè,& secundũ Inno.3.de celeb. M
cũ Matthæ.nullus euangelistarum dixit hęc verba.Ex his a
& aliis scripturæ verbis,quidam dixerunt in sacramento alt
veritatẽ corporis & sanguinis Christi non esse, sed imaginẽ
tũ,& speciẽ & figurã, ꝓ eo , quòd scriptura memorat aliq
ties id,quod in altari suscipitur,esse sacramentũ,& mysteri
& exemplum.Sed hi profectò laqueũ erroris incurrũt. De
etiã tactũ est in 6.parti.super verbo,Fregit.Nũquid enim
sacramentũ altaris veritas nõ est,quia figura est,Absit om
si tamen hoc esset,ergo nec mors Christi veritas est , qa fig
est,resurrectio Christi veritas nõ est,quia figura est,nã mor

&resurrectionem, Christi figurã & imaginem, &similitudinem
esse manifestè declarat Apost. dicens, Christus mortuus est pro Rom. 8.
delictis nostris, &resurrexit propter iustificationẽ nostrã. Et Pe 1. Pet. 2.
trus Apost. Christus passus pro nobis, vobis relinquens exẽplũ,
vt sequamini vestigia eius. Ergo mors Christi, exẽplum fuit ne
in peccato moriamur, & resurrectio eius, exemplũ fuit vt iustè
viuamus. Si enim veritas non fuit, ergo Christus verè mortuus
non fuit, & verè nõ resurrexit, sed mors eius & resurrectio eius,
vera non fuit sed absit hoc. Nam Prophe. de eo prædixit, Verè Esa. 53.
languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.
Altaris ergo sacramẽtum, est veritas&figura. Tria † quippè sunt
in hoc sacramento discreta, videlicet, Forma visibilis. Veritas
corporis. Et virtus spiritualis. de conse. dist. ij. corpus forma pa
nis & vini, veritas carnis &sanguinis, virtus charitatis & vnita
tis. primum, oculo cernitur. Secundũ, animo creditur. Tertium
corde percipitur. primum, est sacramentum, & non res. Secun-
dũ, est sacramẽtum, & res. Tertiũ verò, res & non sacramentũ.
Sed primũ est sacramentum geminæ rei. Tertiũ, est res gemini
sacramenti. Secundum autem, est sacramentum vnius, & res al-
terius. Nam forma panis vtramq; Christi carnẽ significat, id est
verã & mysticã, sed veram carnẽ & continet & significat, my-
sticã verò significat, sed non continet. Sicut enim vnus panis
multis granis conficitur, & vinum ex diuersis racemis cõfluit, Rom. 8.
sic & corpus Christi ex multis membris componitur, & vnitas
eucharistiæ ex diuersis personis cõsistit, scilicet in prædestina 1. Cor. 10.
tis, vocatis, iustificatis, &glorificatis. Nam quos Deus prædesti
nauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos &iustificauit. Vnde&
Apost. Vnus panis, vnum corpus, multi sumus. in cuius rei typũ
facta est arca Domini de lignis Sethim, quæ sunt imputribilia,
& albæ spinæ similia. patet † ergo, ꝙ substantia corporis & san-
guinis Christi est sacramentum &res, sed alterius sacramẽti est
res, & alterius rei est sacramentũ &res, sed alterius sacramenti
est res & alterius rei est sacramentũ. Est enim res primi, quia fi-
guratur &continetur à primo, videlicet à forma visibili, &c. Et
est sacramentum tertij, quia significat, & efficit tertium, id est,
vnitatẽ ecclesiasticam. Dicitur ergo hoc mysterium fidei, quo-
niam aliud ibi cernitur, &aliud ibi creditur. Cernitur enim spe-
cies panis & vini, & creditur veritas carnis &sanguinis. Quod
autem hic dicitur mysterium fidei, alibi dicitur spiritus & vita.
Spiritus enim est mysterium, secũdum illud. Litera occidit, spi-
ritus autẽ viuificat, & fides est vita, secũdum illud, iustus ex fi 2. Cor. 3.
de viuit. Hinc ergo Dominus ait, Verba quæ locutus sum vo- Rom. 1.
bis, spiritus, & vita sunt. Verum, cum consecratio perficiat Ioan. 6.

sacramentum;& post consecrationē non sit in altari panis, aut
vinum,quæritur quis panis est corporis,aut quod vinū est san-
guinis sacramentū?Nā si dicatur,ꝙ panis qui fuit, vel vinum,
quod extitit,profectò nec ille corporis,nec illud est sanguinis
sacramentum,quia panis transiuit in corpus, & vinum in san-
guinem.Si verò dicatur quod sit species illa,quæ remansit. Illa
quidem nec extitit ex granis,nec confluxit ex racemis, quoniā
ex his non prouenit accidens,sed substantia.Quā ergo simili-
tudinem assignabimus inter sacramentum rei & rem sacramē
ti?Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum,qua
rum sunt sacramenta,propriè sacramenta nō dicerentur, sicut
sacramentum baptismi,quod est ablutio carnis exterior,simi-
litudinem habet significati,quod est ablutio mētis interior. Sa
nè sacramentum illud in eo gerit similitudinē corporis,in quo
panis similitudinem repræsentat,species ergo panis,sacramen
tum est corporis non solum ratione rei significatæ,verum etiā
ratione contentæ.Quæritur autē,vtrum species † panis,& veri 2
tas corporis vnum sint sacramentum,an diuersa? Et videntur
diuersa.Cùm autē diuersa sint signa,videtur quod diuersa sint
sacramēta.Prætereà,scriptū est,Proficiant in nobis quæsumus
dn̄e tua sacramenta,&c.quæ verba sub tit.de oratione nouissi
ma,exponētur.Sed videtur cōtrà,quod sint solum vnum.Cùm
enim eandem rem sacramenta significent,videtur,ꝙ idē sint sa
cramentum.Prætereà legitur,Præsta vt hoc tui corporis & san
guinis sacramentū,nō sit nobis reatus ad pœnā.Super hoc di-
cunt quidā,ꝙ forma panis & vini, sunt vnū sacramētū,nō ꝓp
vnum significatū,sed propter vnū contentum.Species autē pa
nis & veritas corporis,sunt vnum sacramentū, nō propter vnū
contentū,sed propter vnum significatum. Hi debēt cōcedere,
ꝙ sicut diuersæ res propter idē,& vnū significatum,idem sunt
sacramentum , sic eadē res propter diuersa significata,diuersa
sunt sacramēta.Quibus obiicitur,ꝙ si species panis & veritas
corporis,idem sunt sacramentum,cùm species panis sacramē
tum sit corporis,ergo veritas corporis idem est sacramentum,
& ita idem est sacramentū sui.Sed hoc non procedit, quia spe
cies panis,& est quoddam sacramentū,quod est veritas corpo
ris,est quoddā quod nō est illa,quoniā sunt duo sacramenta di
uersa.† Alij verò dicūt ꝙ siue diuersa sint significata,siue diuer
sa significantia,semper diuersa sunt sacramenta,quod oportet
cōcedere ꝙ in altari sunt ad minus quatuor sacramēta, videli
cet species panis,& species vini,veritas carnis,& veritas sangui
nis.Prætereà,cū panis & vini diuersa sint accidētia,vt sapor,&
odor,pōdus & color,quātitas & figura,videtur ꝙ singula per se

sint

nt varia sacraméta,qua enim ratione potius vnũ,quã aliud di
endum est sacramentũ:Sed cui⁹ rei sacramẽtũ est odor,aut
por?Ad hoc potest nõ incõgruè respõderi,ꝙ omnia simul ac
epta,sunt vnũ Eucharistiæ sacramentũ ꝙ nullũ per se solum
gnificet,sed omnia simul panis speciẽ repræsentat,quæ corp⁹
Christi cõtinet & significat.†Signorũ aũt alia sũt naturalia,a-
a positiua.Naturalia sunt,q̃ secundũ naturã significãt,quorũ
uædam sunt,quæ ꝑ antecedẽs,signãt consequẽs, vt in rubore
espertino,significatur serenitas matutina.Alia sunt, quę ꝑ cõ
equẽs significãt antecedẽs:vt fumo,vel cinere, significat ignis
uisse.Positiua sunt illa, quæ secundũ impositionem significãt. Nu. 21.
Quorũ alia sunt signa rei sacræ,vt serpens æneus, erectus ĩ ere
mo alia sunt signa rei nõ sacræ,vt arcus triũphalis erectus ĩ bi
io.Porrò signorũ rei sacræ alia sunt sacra,vt baptism⁹:alia nõ
acra,vt agnus Paschalis.Sacra sunt signa noui test.nõ sacra ve
eris:q̃uis enim vtraq; sint signa rei sacræ,id est,rẽ sacrã signi-
icantia:nõ tñ vtraq; sunt sacra,id est,iustificãtia: licet nõnulli
dixerũt sacraméta legalia iustificasse.Hæc.n. est † differentia
nter legalia & Euãgelica sacraméta,quia illa significabãt tan-
um:hæc autẽ iustificant & significant. Verũ quandoq; largè,
quandoq; strictè sacramentũ accipitur. Largè, secundũ quod
omne signum rei sacræ sit sacrũ,siue nõ sacrũ, dicitur sacramẽ
tum:vnde signa legalia,sacramenta dicuntur. Strictè secundũ
quod sacrũ solummodo signũ dicitur sacramentũ. de conse.
dist.ij.sacrificium,&c.signũ &c.species.j.q.j. multi. Sacramen
tum † autẽ actiuè & passiuè,quasi sacrũ signãs,vel sacrum si-
gnatum.Nam omne sacramẽtũ quandoq; signum rei,quando
que res signi variè nuncupatur: secundũ quod sacramentum
accipitur ꝓ signo tali Sacramentũ dicitur à sacro,& signũ,qua
si sacrũ signum,sed secundum quod sacramentum accipit ꝓ
re signi,sacramentum dicitur à sacro,& secreto,quasi sacrum
secretum. Species ergo panis, dicitur sacramentum acti-
uè,id est,sacrum signãs,vnitas autẽ ecclesiæ dicitur sacramen-
tum passiuè,id est,sacrũ signatum.Corpus verò Dominicum,
vtroq; mõ dicitur sacramentum,id est,& sacrum signans & sa
crum.Sacramentum † verò cõsistit in tribus,s.in rebus,in fa-
ctis,in verbis,secundum proprietatẽ,similitudinẽ & interpre-
tationẽ.Leo nanq;,secundum proprietatẽ, signat diabolũ,vn- 1.Pet.5.
de Aduersarius vester diabolus, tanquã leo rugiens circumit, Luca.8.
quærens quem deuoret. Seminare, secundum similitudinem
significat prædicare. Vnde, Exiit,qui seminat seminare semen
suum,aliud cecidit in terram bonam,& aliud super petram,&
aliud inter spinas. Emanuel, secũdũ interpretationẽ significat

Christũ. Vnde & Vocabitur nomẽ ei⁹ Emanuel, quod interpre.
tatur nobiscum De⁹. Res, vt aqua baptismi, factũ: vt signaculĩ
crucis: verbũ, vt inuocatio trinitatis. Singula reperiuntur ĩ ho
excellẽtissimo sacramẽto, res, id est, corpus & sanguis, factũ, id
est, esca & potus, verbum, hoc est corpus meum, hic est sangui
meus. Sequitur, Qui pro vobis & pro † multis effundetur ĩ re
missionẽ peccatorũ, &c. Pro solis prædestinatis effusus est qua
tum ad efficaciã, sed pro cũctis hominibus quantũ ad sufficien
tiã, Effusio quippè sanguinis iusti, pro ĩiustis, tam fuit diues ad
pretiũ, vt si vniuersitas crederet ĩ redẽptorẽ, nullũ omnino vi
culũ diaboli retineret, verbum .n. effusionis abundantiã nota
xvj. q. j. reuertimini. peccatũ autẽ duobus † modis remittit, vi
delicet quo ad meritũ culpæ, & hoc p sanguinis fidẽ, qua iust
ficatur à culpa, & quo ad debitũ pœnæ, & hoc p sanguinis pr
tium, quo redẽpti sumus à pœna. Omnes. n. quasi oues erraui
mus, vnusquisq; in viã suam declinauit, & Dñs posuit in eo in
quitates omniũ nostrum. Vnde vulneratus est propter iniqta
tes nostras, attrit⁹ est ꝑpter scelera nostra disciplina pacis n
stræ super eũ, & liuore eius sanati sum⁹. Verè lãguores nostro
ipse tulit, &c Es. 53. Quia ergo iustus iniustè punitus est, iniust
iustè sunt liberati. Assumpsit enim in se pœnam pro omnib. v
daret semp gratiã vniuersis. Hic autẽ sacerdos eleuat calicẽ, v
illum populo ostẽdat, nec est superflua hæc eleuatio, vt dict
est in fine partic. præcedẽtis. Et est notãdum, ꝙ quædam eccl
siæ duas habẽt pallas corporales, & ibi eleuatur calix cooper
tus cum altera earum. In quo ostẽditur, hoc sacramẽtum oc
cultissimũ fore, & difficillimũ, ad intelligendũ, ꝙ tẽpore insti
tutionis huius sacramẽti sanguinis Christi inuisibiliter erat, q
inter venas eius existebat. Aliæ verò ecclesiæ vnã tãtum habẽ
pallã, & ibi eleuatur discoopertus absq; velamine. Primò, ad
designandum ꝙ post institutionem huius sacramenti sangui
Christi factus fuit visibilis per ipsius effusionem ĩ cruce. vnd
hic dicitur, Hic est sanguis meus, &c. In eo. n ꝙ calix ñ est coo
pertus cũ palla, super qua est hostia consecrata, designatur, q
sanguis Christi à corpore effusus est, & separatus est. Secundò
quia hostia est super pallam corporalem, nec bono modo pos
set alibi poni. Tertiò, quia propter venti flatum, periculosum
est coopertum cum palla leuare. Et nota, quid sacerdos actu
Christi repræsentans, dum dicit, Accipiẽs calicẽ parum eleua
calicẽ, deinde benedicit: & vt sine periculo calicem benedica
illũ in altari deponit. Subsequẽter etiã dicit, accipite, parum te
net eleuatũ vsq; dũ in altũ eleuet, vt illũ populo ostendat. Seq
tur. Hoc quotiescunq; feceritis, &c. Hæc clausula qa cõsecra-
tionem

onem tam corporis quã ſanguinis, reſpicit, poſt depoſitũ cali
ẽ, debet dici. Sanè in perceptione corporis Chriſti & ſanguinis
ıagna eſt nobis adhibẽda diſcretio. Cauendum eſt enim, ne ſi
imiũ differatur mortis periculum incurratur, Domino prote-
ſtãte, niſi mãducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius
anguinẽ, nõ habebitis vitã in vobis. Si verò quis indignè ſuſ-
epit, ſecundum Apoſt. iudiciũ. ſ. dãnationis ſibi mãducat & bi-
ıit, de cõſec. d. 2. qui ſcelerate. & ca. ſeq. ideóq; ſecundũ eũdem Ioan. 6.
Apoſt. probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de cali- 1. Cor. 2.
e bibat, Dicet ergo quiſquã cõmunicãdũ eſſe quotidie. Alius
erò dicet ecõtra. Faciat igitur vnuſquiſq;, quod piè crediderit
aciẽdum: nõ enim ligauerunt adinuicẽ, nec alter alteri ſe pro-
oſuit Zachæus. ſ. & ille Cẽturio cũ alter eorũ gaudẽs Chriſtũ 1. Cor. 3.
n domo ſua ſuſcepit: & alter dixit. Dñe nõ ſum dignus, vt in-
res ſub tectũ meũ: & hoc eſt quod Aug. ait. xij. de illa. de cõſe.
l. 2. quotidie. Alij quotidie communicant corpori & ſanguini
Dñi: alij certis dieb. accipiũt quod liberã habet obſeruantiam, Luc. 19.
de hoc ſub ti. de oſculo pacis dicetur. Et + no. ꝙ licet Chriſtus ſe Mat. 8.
mel credẽtes ſua morte redemerit: eccleſia tamẽ hoc ſacramen
ũ quotidie neceſſariò repetit, ob tres precipuè cauſas. *Primò*,
quia in vinea laborantes, eo quotidie reficiũtur. Secũdò, vt neo
phyti per illud incorporẽtur Chriſto. Tertiò, vt memoria paſ-
ſionis Chriſti quotidie mẽtib. fideliũ, ad imitãdũ infigatur, quo
idie enim egemus, ideoq; panis quotidianus vocatur. Quoti-
dianum ergo ſacrificiũ, vt probat Paſchaſius Papa. de cõſ. d. ij.
cùm iteratur, eſt cõmemoratio, nõ iteratio paſſionis. Et ideò ſe
quitur, *In* mei memoriam facietis. i. in hoc ſacramẽto vobis
quotidie mortis & paſſionis Chriſti memoria renouabitur, de
cõſ. d. 2. corpus, &c. iteratur. Vnde 1. ad Cor. 10. Quotieſcunque
manducaueritis panẽ hunc, & calicẽ biberitis, mortem Domini
annuntiabitis, donec veniat, propter quod ipſe dicebat Apoſto
lis, Hoc facite, in meam commemorationẽ. Hanc vltimam no-
bis memoriã Dominus reliquit, prout dictum eſt ſuper verbo,
Poſtquã cœnatũ eſt. Et nota, quod habemus triplex memoriale
dominicæ paſſionis, † Primum, quantum ad viſum in imagini-
bus & picturis, & propterea crucifixi imago depingitur in libro
& in eccleſiis. Secundũ, quãtum ad auditũ, ſcilicet paſſio Chri-
ſti prædicata. Tertium quantum ad guſtum, ſcilicet ſacramen-
tum altaris, in quo Chriſti paſſio patenter exprimitur, & prop-
ter hoc præmiſit, & memoriam ve. Et ſequitur, vnde & memo-
res. Qui autẽ calicẽ diſcoopertũ eleuant, illum in hoc loco cũ
palla corporali cooperiunt, innuentes quòd ſepulto Domino
aduoluto lapide, clauſum eſt oſtium monumẽti, vt. d. Mar. 6 c.

SVMMA.

1 *Canonis pars octaua. Et eius interpretatio. Et nu. 4. 9. 10.*
2 *Deus, propter nos, proprio filio non perpercit.*
3 *Sacerdos quare brachia extendat in octaua parte canonis.*
5 *Digiti consecrati, à sacerdote constringuntur, in viij. parte canonis tribus de causis.*
6 *Cruces quinque super hostia, quid significent.*
7 *Signa cur fiant super Eucharistia.*
8 *Hostiam puram, &c. illa pars canonis, quàm variè exponatur.*
11 *Offerre Deo quid, & qualiter debeamus. Et in quo peccarit Cain Deo offerendo.*
12 *Abrahæ sacrificium, gratum Deo. Item, Melchisedech.* 13.

De octaua parte canonis. CAP. XLIIII.

VNde & memores, &c. Octaua. † pars, qa Domin⁹ ipse &
præceperat in c. Simili modo, & hoc in sui memoriam f
ciemus. Idcirco in hac parte tria sibi cõmemoranda pr
ponit ecclesia, scilicet tam beatã passionẽ, necnon & ab infer
resurrectionem, sed in cœlos gloriosam ascensionem, quoru
primum, id est, passio excitat charitatẽ, secundum, id est, resu
rectio, corroborat fidem, tertium, id est, ascẽsio, lætificat sp
1.Cor.15. Quid † enim in nobis magis charitatẽ accendit, quàm quò
Psal.67. proprio filio suo non pepercit Deus? Rom. 8. Quid magis i
Ioan.12. nobis fidem confirmat, quàm quòd Christus resurrexit à mo
tuis? Sicut .n. in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo om
nes viuificabuntur. Quid magis in nobis amplificat spẽ, quàn
q̧ Christus ascendens in altum capti. dux. ca. de ho. vt vbi ips
est, illic sit & minister eius. † Sacerdos igitur hoc repræsentã
dicendo, tam beatæ passionis, manus in modum crucis exten
dit, vt habitu corporis, manuũ Christi extensionem in cruc
Luca.22. repræsentet, quod tamen alij faciunt quando dicunt, Hanc
gitur oblationem, repræsentãtes crucifixionem statim secutu
ram. Et quia Christus prolixius orans, factus est iñ agonia,
deò agoniam illam habitu oculorũ & faciei quodãmodo re
præsentat. Dicens autẽ, nec non & ab inferis resurrectionẽ, il
las ad se, vt prius reducens, eas parum erigit, vnde in cantic
Abac. 3. Abacuc, altitudo man⁹ suas leuauit, & hoc in signũ, q̧ Chris
Act 1 ĩuictus leo surrexit à mortuis. Itẽ dicẽs, sed & in cœlos glori
sæ ascensionis, eas erigit æqualiter vsq; ad humeros, in signũ
quòd Christus eleuatis manibus ferebatur ĩ cœlũ, & sedet a
Mar.xvi. dexterã Dei patris. † Quod igit᷑ dicitur, vnde & memores &
sic est intelligẽdũ. q. d. nos esse sacerdotes profitemur & pleb
tuã memorẽ esse testamur Christi filij tui, &c. sacerdotes q̃
memores & instructi esse debẽt, quia ipsi Missam celebrant &
sac

crificium Christi exẽplo offerunt. Plebs etiam sancta memor
se debet, quia Christus non solum pro sacerdotib. verum etiã
o plebe passus est quæ sancta dicitur, quia fide & baptismo
ercepto sanctificata est. Itẽ † ex nunc stringuntur digiti. s. pol-
ces & indices, nec disiunguntur, nisi quando oportet hostiam
ngi vel signa fieri, quod fit primò ob reuerentiã sacramenti,
e videlicet aliquid tangant, post tactũ corporis Christi. Secun
ò, videlicet, in signum, quod in hoc sacramento secundus acce
t, primo .i. filius patri obedit, & ideò subiicitur, Vnde & me-
iores tam beatæ passionis, resurrectionis, & ascẽsionis, &c. Ter
ò, digiti qui corpus Christi tetigerunt, iunguntur ad ostendẽ
um, ꝙ fideles illũd fide & deuotione tangẽtes debent esse cha
itate coniuncti, & sicut digiti in tangẽdo, & signando ab inui-
ẽ ad oram diuiduntur, sic & fidelium operationes in hac vita,
ùm expedit separantur, quoniã quandoque ꝑ contẽplationem
d spiritualia eleuãtur, & quandoq; pro mundanis necessitati-
us temporalia administrant. Quartò digitorum cõiunctio in-
icat ꝙ corporis & sanguinis Domini nostri sacramento, &
nẽs & corpus sacerdotis inseparabiliter esse debẽt affixa. Quin
ò stringuntur, ne puluis seu particula hostiæ illis fortè adhæ-
ens cadat. Quia verò ecclesia dixit se memorem † dominicæ
passionis, ideò statim acerbiorẽ speciẽ ipsius passionis comme
norat recolens, in quinque crucib. quinque plagas, sicut enim
ubsequens expositio declarabit, abhinc vsque dum corporale
desuper calicẽ remouetur, dominicæ passionis ordo memora-
tur. Nam vbi dicit sacerdos hostiã purã, hostiã sanctã, hostiam
immaculatã, panẽ sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis per-
petuę, quinarium crucis signaculũ imprimit super oblatã & ca
licẽ, significãs quinque Christi plagas, videlicet duas manuum
totidémque pedũ & vnã lateris, vel quinque cruces, significãt,
quod Christus quinque secula redemit. Tres autẽ cõmuniter
facit sacerdos super oblatam & calicem, quoniã in trib. verbis
vtrunque pariter intelligitur Nunquã enim in crucis signaculo
panis separatur à calice, nisi cum separatim nominantur in ca-
none, & quãdo ostia collocatur à ministro in latere calicis, re-
cta pars crucis solummodo super panem, transuersa verò vs-
que ad calicem debet protendi, quoniã recta pars crucis, cor-
pus Christi sustinuit, transuersa verò brachia distendit Duæ ve
rò cruces, separatim factæ animam Christi separatã à corpore
significant. Sed cùm iam plenè & perfectè sit consecratio cele-
brata, nam materia panis, & vini iam transit in substantiã car-
nis & sanguinis, nec vlterius potest deteriorari, vel meliorari, &
sacerdos vlterius vtitur suis, non Christi sermonibus, de cõsec

dist.2.panis est. Quaeritur †quare super eucharistia adhuc bene
dictionis insignũ imprimitur, aut aliquod consecrationis ver-
bũ profertur? Praeterea quaedam subiunguntur in canone inuẽ
ta, ꝙ nõdum sit trãssubstãtiatio cõsummata. Super hoc dicunt
quidã de cõse.d. 2. vtrũ. ꝙ scriptura nõ attẽdit hic huiusmodi
angustias tẽporis, sed sacerdos cùm nõ possit simul multa pro-
ferre, agere ita loquitur & agit, ac si tempus staret, & essent ad-
huc facienda, quae in principio sermonis nondũ erant facta: &
verba & signa nõ ad tẽpus suae prolationis, sed ad conceptioni
loquentia sunt referenda. Inno. Papa 3. dixit, ꝙ in canone aliud
verba significant: & illud signa praetendunt. Nãque verba prin-
cipaliter spectant ad eucharistiã cõsecrandã: signa verò princ
paliter pertinent ad historiã recolẽdã: nã verbis vtimur ad con
secrandũ panẽ, & vinum in corpus & sanguinẽ Iesu Christi: si
gnis vtimur ad recolendũ ea, quae per hebdomadã ante Pasch
gesta sunt circa Christũ. Patet ergo, ꝙ quantũ ad ordinẽ eucha
ristiae cõsecrandae, c. illud: Qui pridiè quàm pateretur, &c. in fi
ne canonis subiici debuisset, quia in eo consecratio cõsumm
tur, sed quoniã impedisset ordinem historię recolendae, qui
quod fuit gestum in medio, poneretur in fine. Prouidus cano
nis ordinator, vt ordinẽ seruaret historiae, quasi quadam nece
ssitate cõpulsus, capitulum illud: Qui pridie, &c. quasi cor can
nis in medio collocauit, vt quę sequũtur intelligãtur pręceder
secundũ illam figurã, quae saepè fit, vt quae narratione succedũt
intellectu pręcedãt, vel potius, vt tã literae, quàm historiae suu
ordo seruetur. Dicatur itaque ꝙ pertinẽt signa ad historiã pa
ssionis recolendã, quia significant quinq; sensus, qui tunc re ve
ra patiebantur in Christo, vel quinque eius plagas, vt dictũ est
sed verba nõ pertinẽt ad eucharistiã cõnsecrandã imò pertinẽ
ad eucharistiã cõsecratã, hoc modo nos serui, videlicet sacerd
Mat. 13. tes, sed & plebs tua sancta. s. populus Christianus. Nam ꝙ pop
lus agit voto, sacerdotes peragunt ministerio. Offerimus prae
clarae maiestati tuae. i. prae caeteris clarae. Nam si iusti fulgebũ
sicut sol, in regno patris eorũ, quantò clarius maiestas diuin
praefulget? De tuis donis. i. de frugib. segetum, & hoc quantum
ad panem, qui est consecratus in carne. Ac datis. i. de frugibu
arborum, & hoc quantum ad vinum, quod est consecratum
in sanguinem. De †His inquam & illis offerimus hostiam purã
hostiam sanctam, hostiam immaculatam. i. eucharistiam im
munẽ ab omni culpa originali, veniali, & criminali. Vnde dica
tur hostia, dictũ est in 6. part. super verbo, Qui pridiè. Vel purã
quãtum ad cognitionẽ, quasi puro corde sanctam, quantum ad
locutionẽ, immaculatã, quantum ad operationem, quia pecca
tum

ŭ nō fecit,nec dolus inuētus est in ore eius,supple hoc est,pa- 1. Pet. 2.
em sanctorum.i.sanctificantē,supple,datorē vitæ æternæ,quā
um ad stolam carnis,& calicē salutis perpetuæ, quantū ad sto
am aīæ,secundū illud,Ego sum panis viuus qui de cœlo descē Ioan. 6.
li.Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternū. Possunt
†etiam secundo modo hæc verba exponi , vt videlicet Christ⁹
licatur hostia pura quia cōceptus est sine peccato, dicatur pa
nis vitæ æternæ,quia est refectio Angelorū, & calix salutis per
petuæ,quia refectio est hominū.Vel tertio modo,hostiā purā,
qa Christus oblatus est,vt nos liberaret de fęditate originalis
peccati.Sāctā,quia vulneratus est , vt superfluerēt sacramenta
quibus ecclesia sanctificatur.Immaculatā,quia mortuus est,vt
nos liberaret de morte æterna.Panē vitæ æternæ,qa est nostrū
viaticum,quasi via.Et calicē salutis perpetuæ, quia est refectio
angelorū inebriās in patria.Vel sic quarto modo,de tuis donis
ac datis.Dona sunt,in re æterna,data,in opera tēporalia.Offeri
mus hostiam puram,s.corporis,hostiā sanctam, s.sanguinē,ho
stiam immaculatam,quo ad vtrunq;.Vel puram,i.ab aliis sepa-
ratam,sanctam,i.sanctificatam,immaculatam,i.à maculis emū
datam,hostiam de corde puro,cōscientia bona,& fide nō ficta. 1. Tim. 1.
Sequitur,Supra quæ,&c.Cùm autē orauerit,pro hostia trāssub
stantianda,eámque iam transsubstantiatam patri obtulerit,nūc
orat ꝓ ipsius acceptatione,vt ea ad instar antiquorū sacrificio-
rum acceptet propitio(supple)nobis,ac sereno vultu,id est,re-
spectu placabili digneris respicere, non ꝙ vultus eius mutetur
aliquando:sed tunc Deus vultum suum super nos illuminat,&
serenat,cùm misericordiam suam super nos exhibet, & decla-
rat secundum illud Psal. Illuminet vultum suum super nos , & Psal. 66
misereatur nostri.Item per hoc,quod dicit, digneris respicere,
notatur quòd sacerdos noster vultum habet versum ad propi-
tiatorium,de quo in proœ.huius partis dictum est , & tunc as-
pergit intus tabernaculum,dum per misericordiam Dei, quæ-
rit eius propitiationem,vt habeat Deus illa munera accepta,si-
cut habuit munera Abel iusti. Vnde sequitur,Sicuti accepta Ge. 4.
habere dignatus es munera Abel,&c. Hoc autem aduerbiū
10 †sicuti similitudinē innuit,nō exprimit q̄titatē.Multò quippè ac
ceptius est hoc sacrificiū Deo q̄ ꝙ obtulit Abel,ꝙ obtulit Abra
ham,ꝙ obtulit Melchisedech,valet.n.amplius res, q̄ vmbra,ve Ge. 22.
ritas,quā figura.Ipsam ergo similitudinē magis,q̄ quātitatē de Ge. 14.
11 bemus attendere.Offerendo †igitur,similes sumus Abel rectè
quidē offerētes,rectè nihilominus diuidamus,quod quia Cain
nō egit,peccauit,sua nanq; rectè,cui debebat,obtulit Deo,sed
retinens sibi seipsum,& cor suū subtrahens Deo malè diuisit,

Abel aũt acceptũ Deo intus in corde obtulit holocauſtũ, quia
nõ ſe ſibi retinuit, ſed Deo totũ ſe ſubdidit & impẽdit. Et ideò
legitur in Gene. Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius. Ad
Ge. 4. Cain verò & ad munera eius nõ reſpexit. xiiij. q. v. ſcriptũ. Prius
reſpexit ad Abel, & poſtea ad munera eius, quia nõ offerẽtes à
muneribus, ſed munera ab offerente placuerunt. †Similiter &
Abrahã egregius fide, totũ prius ſe offerebat altiſſimo, & pro-
ptereà cùm ſua duceret offerẽda, placidas ei hoſtias offerebat
ꝙ vt nos ſcientes imitaremur, paternos ab illo Deus exegit affe-
Ge. 14. ctus. Tolle (inquit) filium tuũ vnigenitum, quẽ diligis Iſaac, &
offer eum in holocauſtum ſuper vnum mõtium, quẽ mõſtra-
Ge. 14. uero tibi. Statimque prõptum & obedientẽ inuenit, imò nobis
oſtendit. Meſchiſedech † quoq;, niſi ſe prius acceptũ Deo ſacri-
ficium obtuliſſet, futurorum cauſas minimè præuidiſſet, quarũ
intuitum myſticum panis & vini primus obtulit ſacrificium,
erat. n. ſacerdos Dei altiſſimi. Nominantur igitur iſti tres patres
vet. teſt. quia illi eorum ſacramenta, ſpecialius cæteris, hoc ſa-
cramentum præſignauerant. Quid enim per manus Abel offe-
rentis de primogenitis gregis, niſi Chriſtus primogenitus, in
multis fratribus, exprimitur, qui malitioſè occiſus eſt à populo
Iudæorum, ſicut ille inuidiosè à fratre ſuo? Nam ſecũdũ Apoſt.
Rom. 8. Ipſe eſt agnus Dei, qui occiſus eſt ab origine mundi. Quid per
Apoc. 5. ſacrificium Abrahæ dilectum & vnicum filium offerentis, niſi
Rom. 8. Chriſti paſſio deſignatur? de quo dicit Apoſt. Proprio filio ſuo
Mat. 17. non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Hic
Pſa. 109. eſt (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Oblatio
quoq; Melchiſedech tam propriè nouum ſacrificium præſigna-
uit; vt inde prædictum ſit, Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ
ordinem Melchiſedech, qui ſecũdum Apoſt. aſſimilatus per om-
nia filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum. Abel, dicitur puer,
non tam à pueritia, quàm à puritate, ſecũdum illud, Ecce puer
meus dilectus, quẽ elegi; poſui ſuper eum ſpiritũ meum. Abra-
ham dicitur Patriarcha, non ita Iſraeliticæ plebis, quàm populi
Chriſtiani, illius per carnẽ, huius per fidẽ, ſecundum illud, Non
vltra vocabitur nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abrahã,
quia patrem multarum gentium conſtitui te. Melchiſedech in-
terpretatus eſt, Rex iuſtitiæ, deinde Rex Salem, i. pacis, propter
illud quòd legitur, Orietur in diebus eius iuſtitia & abundan-
Ge. 17. tia pacis, donec auferatur luna, ſanctum ſacrificium, immacula-
Pſal. 17. tam hoſtiam, hoc addidit in canone, Leo Papa j.

SVMMA.

1 *Chriſtus quomodo ſanguinem ſuum adſpergit.*
2 *Sacerdos cur ſe inclinet, dicturus ſupplices, &c.*

Cruces tres factæ à sacerdote, super oblatam quid significent.
Sacerdos, cur se inclinet, cãcellatis manibus, ante pect⁹, in 9. par. cã.
Diaconus cur manus, in nona parte canonis lauet.
Sacramenti dignitas & excellentia.
Canonis interpretatio, in octaua parte, & nu. 9.
Angelus adstat sacerdoti celebranti.

De nona parte canonis. CAP. XLIIII.

SVpplices te rogamus,&c. Nona pars Pontifex, vt lex iube-
bat,& in proœ. huius partis dictum est, aspergebat tabulam
& aram,& exterius sacrũ sanguine pacifico, & Christus to-
ies † aspergit patrem sanguine, quoties eum placat per carnem
ssumptam, arám aspergit, quandiu numerum restaurat Ange-
orum. Exterius sacrum aspergit, dum homines sanctificat, &
atri qui in terris sunt, reconciliat. Sacerdos eosdem aspergit, *Heb.* 1.
uia hoc sacrificium placat Deum,& veniã impetrat, & sic etiã
uper hos aspergit, nam qui nos emundat, augmentat numerũ
iuium supernorum. Aspergit etiam intus tabernaculũ, prout
n præcedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat
ublime altare, cõmemorat sancta sanctorum. Sanè hymno di-
to post cœnam, exiuit Iesus in montem oliueti trans torrentẽ *Ioã.* 18.
Cedron,& processus pusillum cecidit in faciem suam, orans, & *Mat.* 6.
lixit, Pater, si fieri potest transfer calicẽ hunc à me. Sed & secũ- *Luc.* 22.
dò & tertiò abiit & orauit eundem sermonẽ dicẽs, & factus in *Mat.* 26.
agonia prolixius orabat,& factus est sudor eius sicut guttę san
guinis decurrentis in terram, Tunc venit ad discipulos suos di
cẽs, Surgite, eamus, ecce appropinquat qui me tradet. Traditor
autẽ dedit eis signum dicens quem osculatus fuero ipse est. Ie-
sus † procidit orans & dicens Pater si fieri.&c. ideò sacerdos se
inclinãs orat & dicit, Supplices te rogamus,&c. vel sacerdotis in
clinatio significat emissionẽ spiritus Christi prout dictũ est in
procemio canonis. De inclinationibus dictum est sub tit. de cõ
fessione. Itẽ dicens vt quotquot ex hac altaris &c. osculatur se
mel altare per quod repræsentatur osculũ proditoris postquã
dñs ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur agentes gra-
tias Trinitati quæ per passionem Dñi genus reconciliauit hu-
manum. Alij bis ad notandum geminam in Christo naturã seu
ipsum in anima & corpore passum. Quia verò in agonia proli- *Luc.* 22.
xius orabat tertio dicens eundem sermonem, ideò † sacerdos
facit tres cruces. Primam super oblatam dicẽdo sacrosanctum
filij tui corpus, & secundam super calicẽ dicendo & sanguinẽ,
tertiã signando seipsum in facie dum dicit, Omni benedictione
cœlesti fortè propter sudorẽ corporis crucem imprimens su-

per corpus:& pp guttas sanguinis crucē imprimens super sanguinē,& quia procidit in faciē suā orās,ideò imprimit sibi crucē in facie. Vel potius crux, quæ fit supra corpus designat vincula,quibus est ligatū corpus,illa quæ fit super sanguinē designat flagella,quibus allisus est,& sanguis eductus. De vinculis legitur, Ministri Iudæorū cōprehēderunt & ligauerunt, vincientes,duxerunt & tradiderunt Pontio Pilato. De flagellis legitur
Mar. 12.
Ioan. 19. Apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit,cuius liuore sanati su-
Mat. 26. mus. Per tertiam verò crucē,quæ fit in facie, recolitur illud,q expuebant in faciē eius,& palmas in faciē eius dabant,& velantes faciē eius dicebāt,prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit. Tertiò,crux quæ fit supra corpus,martyrium Christi, quæ fit supra sanguinē,martyrium sanctorum designat. Quartò,primæ duæ cruces significāt, q Christus pro duobus populis passus est. Tertia,quæ fit in facie,q in corpore suo passus est. Alij verò nō faciunt præmissas duas cruces. Cōsiderari † etiam oportet q sacerdos dicendo supplices,&c. stat inclinatus cancellatis manibus ante pectus,ad designandum, q orationis humilitas per inclinationē designata,tunc demum & non aliàs exaudiri digna est,si ex fide procedat pectoris,i. mentis. Fide,dico per dilectionem operāte,quę operatio per manus intelligitur. Quia verò quædam sunt opera vitæ actiuæ,quædam verò vitæ contēplatiuæ,sed opera vitæ actiuæ quodāmodo cancellatim ad opera contēplatiuæ vitæ,sicut sinistra ad dexteram,cōparantur,eò q opera actiuæ sicut supposita seu inferiora ad opera cōtemplatiuæ disponunt,& opera contemplatiuæ sicut superposita & altiora illa perficiunt & confirmant,& ideò in ipsa manuū cancellatione dextra superponitur sinistræ. Rursus orat cancellatis manibus ante pectus,quasi ipso facto dicat, Obsecro te per crucem & passionem tuam,vt iubeas hæc præferri,&c. Cancellatio enim manuum passionē Christi figurat, & dextera per quam resurrectio,læuæ,per quam passio designatur superponitur,vt per hoc Christi resurrectio à mortuis insinuetur. Verùm in nōnullis ecclesiis † diaconus infra actionem lauat manus,significans primò,quod Pilatus se lauit,cùm se mundum à Christi sanguine proclamauit. Vel secūdò,quòd nostra sordida opera Christi passione mundantur. Tertiò, quod nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramenta procedat. Sequitur. Iube hæc perferri,&c. tātæ sunt profunditatis hæc verba,vt intellectus humanus vix ea sufficiat penetrare. Vñ B. Greg. de conse. di. ij. quid sit sanguis. & in fine † dialogi,tāti sacramenti dignus interpres de illis tanq̃ de re ineffabili penè,ineffabiliter loquēs, quis inquit fidelium habere dubiū possit in ipsa immolationis

hora

ora ad ſacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo. Ieſu Chriſti my
erio angelorum choros adeſſe, ſummis ima ſociari, terrena cę
ſtib. iungi, vnumq; ex inuiſibilib. atq; viſibilib. fieri? idē etiam
libi dicit, Vno eodémque tēpore ac momento in cœlum. i. cœ-
ſtem naturam rapitur, miniſterio angelorum, conſociandum
orporis Chriſti, ſcilicet myſtico, & ante oculos ſacerdotis in
ltari videtur. †Saluo tamen occulto cœleſtis oraculi ſacramē-
o, poſſent hæc verba licet ſimplicius tamen ſecurius ſic expo- Heb. 1
i, Iube. i. fac hæc. ſ. vota fidelium. i. ſupplicationes & preces, per
ferri. i. præſentari, per manus ſancti angeli tui. i. per miniſterium
angelorum, qui ſunt adminiſtratorij ſpiritus, & vota noſtra co-
ram Deo offerunt, Iuxta illud, quod ait Raphael angelus ad
Thobiā, Tho. 12. Quādo orabas cum lachrymis, obtuli oratio- Apoc. 8.
nem tuam Domino. Ex hoc †ergo euidēter apparet, quod an-
gelus ſacris myſteriis adeſſe credendus eſt: non vt conſecret,
quia hoc non poteſt, ſed vt orationes ſacerdotis & populi Deo
repræſentet, ſecundū illud Apoc. Aſcendit fumus aromatum in
cōſpectu domini de manu angeli, quæ ſunt orationes ſanctorū.
In ſublime altare tuum, ſupple, hoc eſt in conſpectu diuinę ma Dan. 13.
ieſtatis tuæ, id eſt, in contemplatione maieſtatis, & curiæ tuæ
cœleſtis, nam ipſe Deus, dicitur altare ſublime. Exod. 20. Non
aſcendas ad altare meum per gradus. i. in trinitate non facies
gradus. Porrò ſicut B. Auguſtinus determinat nō dicitur ange-
lus offerre orationes Deo, quaſi tunc primò Deus nouerit quid
velimus, quia Deus omnia nouit antè quàm fiant, ſed quia ne-
ceſſe habet rationalis creatura temporales cauſas ad æternita
tē referre, ſiue petendo, quid erga ſe fiat, ſiue conſulendo quid
faciat, aut quid Deo iubente implendum eſſe cognouerit, hoc Exod. 12
nobis, vel euidenter, vel latēter reportet. Poſſunt etiam ſecūdo
modo præmiſſa verba ſic exponi. †Omnipotens Deus, iube
hæc ſcilicet panem & vinum perferri, id eſt, trāſmutari, in ſublī
me altare tuum, id eſt, in corpus & ſanguinem filij tui, ſuper
choros angelorum exaltari, quia corpus Domini dictum eſt al
tare, iuxta illud, Altare de terra facietis mihi, per manus angeli
tui, id eſt, per miniſterium ſacerdotis. Non enim ſecundum Au
guſtinum depoſcit ob aliud illic deferenda, niſi vt intelligatur,
quod illa fiant, id eſt, tranſſubſtantientur in eo ſacerdotio, id
eſt, in eius myſterio, virtute ſpiritus ſancti. Sed cùm iam
tranſſubſtantiatæ ſint, exponi poſſent tertio modo ſic Iube
hæc, id eſt, corpus Chriſti myſticum, ſcilicet Eccleſiam Chriſti
militantem perferri, id eſt, aſſociari, in ſublime altare tuum, Leu. 6.
id eſt, in Eccleſiam triumphantem, quæ dicitur altare: ſecun
dum illud, Leuiticum Ignis in altari meo ſemper ardebit, id eſt,
feruor

feruor charitatis in ecclesia triumphabit,& hoc per manus angeli tui.i.per operationẽ & virtutẽ Christi filij tui qui est magni cõsilij angelus.Esa.9.Ipse enim corpus suũ mysticũ Deo patri coniũgit,& ecclesiæ triũphanti.Quarto modo,hic angelus magni cõsilij Cõsiliarius ille,cuius cõsilio pater mũdũ creauit, & recreauit sublime altare in cõspectu Dei est Christus crucifix⁹, sedẽs in dextra patris.Igitur angelus fert hæc sacramẽta in sublime altare in cõspectu Dei, dũ cicatrices ostẽdẽs, interpellat
Hiere.3. apud patrẽ pro nobis hæc sacramenta conficientib. Quæ verò sint illa,quæ petit in sublime altare præferri, determinat Dominus dicens,vt quotquot,&c per hoc enim demõstratur,corpus Christi mysticum quod Christus quotidie ad se trahit per mẽbra,vnde Hier.patrẽ vocabis me,&post me ingredi nõ cessabis.

SVMMA.

1 *Canonis decima pars.Et interpretatio.& nu.4.*
2 *Ecclesia orat in missa,pro defunctis.*
3 *Dormientes hoc est mortui,resurgent.*
5 *Quiescentes in Christo,qui dicantur.*
6 *Paradisus,locus refrigerij.*

De decima parte canonis. CAP. XLV.

MEmẽto etiã Domine,&c.†Decima pars.Hæc coniunctio etiã cõtinuat,sequẽtia proximè præcedentib. vel dici potest ꝙ superfluit.Nã in antiquis codicib. præcedebat immediatè quædam oratio, incipiens,Memẽto mei quæso domine.&c.in qua sacerdos pro se orabat vt dignè posset offerre,vnde tũc rectè sequebatur.Memẽto etiã domine famul. &c. Sed quia in multis modernis codicib. oratio illa nõ inuenitur,ideò secundũ illos istud etiam superfluit,vel quod melius est, respicit aliud Memẽto,quod præcedit,in quo rogauit pro viuis,hic autẽ orat pro defunctis.Orat †ergo pia mater ecclesia, non solũ pro viuis,verũ etiã pro defunctis,& eos deo patri sacræ oblationis intercessione cõmendat,certissimè credẽs,ꝙ sanguis ille preciosus,qui pro multis effusus est in remissionẽ peccatorum, nõ solũ ad salutẽ viuentiũ,verũ etiã ad absolutionẽ valeat defunctorũ Ideoq; Gabilon.cõciliũ,de cõsec.d. 1. visum.statuit, vt in omnibus missarũ solẽniis loco cõpetenti,videlicet in hoc loco secretæ,vel in diebus non solennibus,in dominica enim die ob resurrectionẽ dominicã animæ requiem creduntur habere,ecclesia pro defunctis Dominum deprecetur, iuxta illud Aug. Non sunt prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum,quas faciẽdas pro omnib. in Christiana catholica societate laudamus.Et quia quãdoq; desunt defunctis parẽtes, filij,cognati,amici,qui supplicationes ꝑ eis effundãt,vna &pia

mater

iater.i.tota ecclesia omnes defunctos sub generali cõmemo-
atione suscipit tacitis illorũ nominib. & eis exhibet commu-
ionem. Innoc.quoq; Papa statuit, eadẽ dist. de nominibus vt
nte consecrationem hostiæ non recitẽtur communia defun-
torum. possent enim populo recitari, sed Deo, quem nihil latet
necesse non est, qui cũ signo fidei nos præcesserũt. s. ad domi-
num.xij.q.ij.quã ptęposterũ.in fi.non ꝙ ibi sit fides aut spes, v-
bi spes est, & res: nam fides eũacuatur, charitas nunquã excidit t.Cor.1
sed signũ fidei pro charactere fidei Christianitatis recipitur de
pœn.d.2.charitas qui fideles ab infidelib.discernũtur, secundũ
illud: Audiui numerum signatorũ cẽtum quadraginta quatuor
millia signati ex omni tribu filiorũ Israel, & dormiũt in somno
pacis secundum illud, in pace in idipsum dormiã, & requiescã. Apoc.4.
Frequenter enim sacra scriptura defunctos dormientes appel- psal.4.
lat, pro eo quia sicut † dormiẽtes euigilãt, ita mortui resurgẽt,
propter quod dicit Apost. Nolo vos ignorare de dormiẽtib. vt
non contristemini, sicut & cæteri, qui spẽ non habẽt. Et Domi-
nus inquit in euãgelio, Lazarus amicus noster dormit. Ipsis do
mine & omnib. in Christo quiescentib. in hoc loco sacerdos, 1.Thes.4.
quorũ maluerit defunctorum debet agere memoriã specialem.
Finita est enim memoria mortis domini: & ideò sequitur, Mors
nostra Christus præcessit, & nos eius vestigia sequimur. In Chri Ioan.2.
sto quiescẽtib. † Sed nonne, qui decesserunt cũ fide & dormiũt
in somno pacis, de quib. præmissum est, quiescũt in Christo, &
sic videtur hoc superfluere? Sed quia sacerdos post verba illa, in
somno pacis, fecerat specialẽ memoriã pro aliquib. ideò subii-
cit, pro ipsis Dominus, & mox non incõpetẽter supponit clausu
lã generalẽ, & omnib. in Christo quiescentib. de quib. præmise
rat. Hic † autẽ vocãtur quiescentib. in Christo qui in charitate
mortui sunt habẽtes tamen aliqua purgabilia, eò ꝙ non plenè
satisfecerũt pro peccatis cõfessis propter quod ad locũ purga-
torij descenderũt, vbi existẽtes suffragio indigẽt ecclesiæ militã
tis, tãquã nondũ habentes in re pacem, & refrigeriũ gloriæ, li-
cet habeãt in certa & infallibili spe locũ refrigerij. in quo non
est ardor pœnarũ, lucis in quo non est obscuritas tenebrarum,
& pacis, in quo nõ est cõflictus pugnarũ. Nam absterget Deus
omnem lachrymã ab oculis eorũ, & iam non erit amplius ne-
q; luctus, neq; clamor, sed nec vllus dolor, quoniam priora tran
sierunt, sed delectabuntur in multitudine pacis, cum placebũt
6 coram Domino in regione viuentium. † Paradisus dicitur ergo
locus refrigerij, propter ardorẽ ignis purgatorij, per quẽ ani-
mę transeunt, iuxta illud Psal. Trãsiuimus per ignẽ, & aquã, &c.
Locus lucis cõtra tenebras inferni, de quib. Mat. 23 Mittite cũ
in

in tenebras exteriores. Locus pacis propter mẽtis trãquillitatẽ, quę est ibi, cõtra vermẽ cõscientiæ eorũ, qui salui nõ erũt. Vnde Esa. Vermis eorum non morietur, nec ignis eorũ extinguetur. Esa. 66.

SVMMA.

1 *Sacerdos quare percutiat pectus suum in vndecima canonis parte. & nu.* 2. 3.
4 *Peccatum negare in nobis, non possumus.*
5 *Misericordiæ & miserationes Domini magnæ, & multæ.*
6 *Præmium gloriæ æternæ an vnum idemque sit omnium.*
7 *Ioannes cur denuò repetatur in vndecima parte canonis, atque præmittatur Matthiæ & Barnabæ Apostolis.*
8 *Canonis octauæ partis interpretatio, & summa, & nu.* 9. 10. 12. 14. 16. 17. 18 21. 22.
11 *Calix cooperitur, hostia non. Et quid ita.*
13 *Christus crucifixus sexta feria.*
15 *Sacerdos faciens cruces, manus super mensa altaris extendit, & qua id significatione.*
19 *Sacrificium septem vicibus signatur in canone, & qua idipsum admonitione.*
20 *Sensus quinque exercentur, in Eucharistiæ sacramento.*
23 *Christi passione quatuor impetramus. Et quot digitos sacerdos calici leuando adhibeat. Quidque illud notet.*
24 *Diaconus cur osculetur humerũ sacerdotis, in vltima parte canonis.*

De vndecima parte canonis. CAP XLVI.

NObis quoq;, &c. *Vndecima* pars, hęc autem oratio protenditur vsq;. Per omnia secula seculorũ. Et hęc verba † proferendo sacerdos, paululum expressa voce percusso pectore silentium interrumpit, repræsentãs cõtritionẽ & cõfessionem latronis in illo passionis dominicę articulo increpantis alterum & dicentes: Nos digna factis recipimus, hic autẽ nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum Luc. 23. domine, memento mei, dum veneris in regnũ tuum, propter quod dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso. Rursus † per exaltationem vocis, & percussionem pectoris exprimitur illud, ꝙ Centurio, & qui cum illo erant, visis his, quæ fiebant timuerunt valdè dicẽtes: Verè filius Dei erat iste, & omnis turba quæ simul aderant, ad spectaculum illud, percutientes pectora sua reuertebantur. Mat. 27. Noti verò eius & mulieres, quæ Christum secutæ fuerant, à Galilæa, stabant à longè, hæc videntes, quos significant ministri. s. diaconus & subdiaconus retrò stantes, qui ad hanc vocem erecti in os sacerdotis vel episcopi intuentur. Pręmissa † autem pectoris vnica tunsio, significat ꝙ secundum Apost. ad Rom. vij. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, & fit cũ tribus digitis

igitis.s.sine pollice, & īdice, vt trinitas in vnitate notet. Pecto
s quoque tunsio, quandoque pœnitētiā designat, prout sub tit. d
4 ōfessione dictū est. † Peccatorib⁹, ideò dicit. Quia si dixerim⁹ *Ioan. 1.*
peccatū nō habem⁹ nosmetipsos seducimus, & veritas in no
is nō est, de pœ dist. ij. §. n. inquit. Licet enim omni tempore
ebeam⁹ ex corde nos recognoscere peccatores. vj. di. testamē
um. præcipuè tū cum pro remissione peccatorū sacrosanctum
iysteriū celebramus. De multitudine miserationū tuarū spe
5 ātibus iuxta quod Psal. inquit, Secundū † multitudinē misera *Psal. 50.*
onū tuarū dele iniquitatē meā. Et nota, quod vna tantū est Dei
nisericordia, nō aliud quidē, quā ipse misericors, sed multi sunt
ius affectus, qui miserationes dicūtur, vnde, Reminiscere mise
ationum tuarū Domine, & misericodiarū tuarū quæ à seculo *Psal. 24.*
unt, Partē aliquā & societatē donare digneris, sed cū ipse *De⁹*
it omnia in omnibus, salus, & præmiū, & gloria singulorū, iux
a illud, Salus populi ego sum, quid est, quod dicitur aliquā so
cietatem, &c. tanquā non oēs sint eundē denarū accepturi: Sa
nè licet vnum & idē sit † præmiū singulorum, videlicet ipse
Deus, in cuius cognitione salus æterna consistit, secundum il-
lud quod ipse dicit in euangelio, Hæc est vita æterna, vt cogno *Ioan. 17.*
scant te verum Deum, & hunc quē misisti Iesum Christū, ta
men secundum differentiam meritorum alij plus, alij minus,
diuina visione fruuntur, nam & stella differt à stella in clarita-
te, propter quod ipse Dn̄s ait, In domo patris mei mansiones
multæ sunt. de pœ. di. iiij. in domo. sicut vnus Sol est, cuius lu-
mine participant vniuersi plus, alij minus secundum differen- *1. Cor. 15.*
tiam intuentium, Cum † Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba. *Ioan. 14.*
In hac secunda commemoratione sanctorum magna ex parte
supplētur, quæ de primitiuis sanctis deesse videbātur ī prima. Sed
quare Ioannes repetit, & Stephanus sociatus Ioanni, pmitti-
tur *Mathiæ* ac *Barnabæ* Apostolis? Super hoc dici pōt, quòd
Ioannes in prima cōmemoratione disponitur, & cum cæteris
numeratur ptopter dignitatē apostolatus. In hac autē comme
moratione repetitur & cū *S*tephano sociatur, propter priuile
gium cœlibatus: virgines. n. sunt & sequuntur agnum quocun
que ierit, propterea cæteris præmittitur. Virginitas nanque Ioan- *Apoc. 14.*
nis inde maximè cōmendatur, quia Christus ī cruce matrē vir-
ginē discipulo virgini cōmendauit, & ex illa hora accepit eam
discipulus in suā. Stephani verò virginitas ex eo maximè com
probatur, quia ipse deputatus est sub Apostolis, ad ministeriū
viduarum, & ī eo, quod fœminis est præpositus, testimoniū me *Ioan. 19.*
ruit syncerissimæ castitatis, posset autē nō euāgelista, sed ba *Act. 6.*
ptista Ioānes intelligi, nisi præmitteretur, cum tuis sanctis Apo
stolis

ſtolis ac martyribus:vnde cōuincitur ꝙ Apoſtoli tātū ac martyres ſubnotantur:q̃uis & Ioānes Baptiſta meritò poſſet inter martyres numerari.Enumerat ergo ſacerdos ſanctos quorū ſocietatē petit: qa & ſacerdos legalis noīa filiorū Iſrael habebat ſcripta,vt ſuprà dictū eſt.Et aduerte ꝙ hic octo viri, & ſeptem mulieres cōputantur: quia per hoc ſacrificiū ſeptē charismata gratiarum,& octo beatitudines iunguntur in nobis. Sequitur

pſa.101. †Non æſtimator meriti:quia nō ſecundū exigētiā meritorum

Luc.6. retribuit,ſed mitius puniēdo,vel magis remunerando,q̃ quiſq; meruit.Vnde nō ſecundū peccata noſtra fecit nobis,neque ſecundū iniquitates noſtras retribuit nobis:& alibi:Mēſurā bonā & cōfertā & coagitatā,& ſuperfluentē reddēt in ſinū veſtrū. Per Chriſtū Dñm noſtrū.Hic nō reſpōdetur,Amen. tū quia angeli,qui ſemper aſſiſtunt,reſpōdēt,prout in fine tertiæ particulæ dictum eſt,tū quia hæc tacitè dicuntur,nec reſpōdētes audire poſſunt:tū quia verba ſequentia per quē oīa,&c.iſtis cōiunguntur,& ab eis depēdēt,ita ꝙ nihil interponi pōt. Hoc autē loco benedicuntur vuæ, prout dicetur in vij. parte ſub v. feria cœnæ Dñi,vbi agitur de diutno officio.In canone Apoſtolorū in bucardo lib.v.cap.offert.ita legitur.Offerri nō liceat ad altare,ſ.ad benedicēdum præter nouas ſpicas & vuas:& oleum, & fabas:& thymiama ad incenſum tēpore, quo ſancta oblatio celebratur.Sequitur:†Per quem hæc oīa,&c.ideò dicit oīa: quia per filium omnia creata ſunt.vnde Ioan. 1.Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil:& vidit Deus cuncta,quæ

Gene. 2. fecerat,& erant valdè bona.Creas igitur, condendo naturam ſanctificas conſecrando materiam,viuificas tranſſubſtātiando creaturam,benedicis accumulando gratiam. Quod autem dicitur,hæc omnia,eſt ſimplex pronominis demonſtratio, ſicut tempus verbi confuſum.Nam præſens confuſum præſentis,nō tenet vſum:& eſt ſenſus,hæc oīa,ſcilicet panem & vinum,& aquam,ſemper bona creas ſecundum cauſas canonicas primordiales:& ſanctificas,ſecundum cauſas ſacramentales:viuificas, vt tranſeat in carnem & ſanguinem:& benedicis , vt conſeruēt

Ioan. 1. vnitatē & charitatem.Rurſus in eo,quod dicit ſanctificas, notatur,ꝙ†quodcunq; ſanctificatur,per gratiam Chriſti ſanctificatur.De plenitudine eius omnes accepimus,vnde Ioan.16.Pater ſanctifica eos in veritate,i.in filio.In eo,quod dicit viuificas notatur ꝙ quicquid viuificatur,per filium viuificatur. Ioan.2. Ego ſum via,veritas,& vita.viij.di.qui contempta.In eo , quòd dicit benedicis,inſinuat,ꝙ benedictio cęleſtis datur nobis per fructum virginis benedictum,vel creas,vt ſint, ſanctificas tibi deputando,viuificas,animando, benedicis , vt vtilia ſint,præſtas

is vt prosint. Fiũt autẽ tres cruces super dictis verbis, sanctifi
.s, viuificas, benedicis. In quib⁹ Ecclesia primitiua repræsenta
ır, quæ fidẽ trinitatis suscepit. De hoc tamẽ aliter iã dicetur.
quidẽ sacerdos dicturus, Præstas nobis, vel diacon⁹ remouet Mat. 27.
orporale de super calicẽ, ad notãdũ ꝙ quãdo Christus emisit Luca. 18.
piritum, velũ tẽpli scissum est à summo vsq; deorsum, & aper Ioan. 19.
a sunt nobis ea, quæ prius obscura erãt in lege, & clausa, sicut
licitur in Euãgelio, de qbusdã, & erat absconditũ verbũ istud
b eis, vbi enim sumpto aceto consummatũ est, reuelatũ est,
x calice discooperto accipiẽs hostiam dicit, Et præstas nobis.
Dubitari autem vidimus, quare calix, & non hostia cooperi-
ur. Ad quod quadruplex põt ratio assignari. Primò, propter pe
iculũ, quia sanguis facilius posset recipere immunditiã quàm
hostia. Secundò, qa in calice & sanguine magis significatur pas
sio Christi q̃ in hostia, vnde illud, pater, si fieri potest, transeat
à me calix iste, & in cano. in forma sanguinis ponitur actus ef Mat. 26.
fusiõis, ibi, Qui pro vobis effundetur, &c. quia ergo ĩ calice &
in sanguine magis significatur Christus mortuus, q̃ in corpo-
re, ideò sicut & mortuus, pãnis, & lapidibus operitur, ita & ca-
lix pãno, & sanguis calice, & corporali cooperitur. Tertiò san-
guis in calice cooperto repręsentat corpus Christi in sepul-
chro clauso & signato, hostia verò corpus Christi extra sepul-
chrum. Quartò, sanguis Christi calice cooperto repræsentat
Christi corpus in syndone inuolutũ, hostia verò, non inuolu-
tum. Sequitur. per ipsum &c. Sic † absq; alicuius verbi vel tẽ-
poris interpositione cõiungas præmissa verba. per Christũ Do
minũ nostrũ. per quẽ omnia, &c. & facis punctũ ibi. Et præstas
nobis, plana est litera. Dic ergo per ipsum, id est, tanquã per me
diatorem cũ coæquali, quia ipse coequalis patri. In ipso, tanquã
in consubstãtiali, vel in ipso, id est, in mẽbris eius, in patre qp
pè notatur authoritas, propter principium, in filio, æqualitas
propter mediũ, in spiritu sancto, communitas propter consor
tium. Sanè, vj. feria † crucifixus est Christ⁹, hora tertia linguis
Iudæorũ quod narrat Marcus, hora sexta manibus gẽtilium, Mat. 26.
quod narrat Io. circa horam autem nonam inclinato capite
tradidit spiritum. Ad recolendam igitur crucifixionem hora
iij. factam ex linguis Iudæorũ clamantium ter Crucifige cru
cifige eum, & rursus Tolle tolle crucifige eum. Sacerdos facit
tres cruces super oblatam & calicem dum dicit Sanctificas vi-
uificas & benedicis. Ad recolendam verò crucifixionem quæ
post interuallũ triũ horarum est facta manibus gentiliũ cùm
milites crucifixerũt Iesum, sacerdos facit iterũ tres cruces cũ
hostia super calicem super præmissis tribus, verbis scilicet per

ipſum:& cum ipſo:& in ipſo. †Poſtmodū autē ad deſignādū
diuiſionē carnis & animæ domini morientis,facit dūas cruces
cū ipſa oblata ī ore calicis dū dicit: *Eſt tibi Deo patri omnipo*
tenti in vnitate ſpiritus ſancti. Cū enim in Chriſto tres ſint vni
tæ ſubſtantiæ: videlicet diuinitas, corpus & anima, duæ tātum
ſ. corpus & anima fuerūt ī morte diuiſæ, nā diuinitas à neutra
eſt diuiſa & ſeparata,& pptereà nō tribus crucibus,ſed duab.
mors Dñi deſignatur.† Cæterū ſacerdos faciēdo cruces, ma
nus ſuper menſam altaris extendit, quia & Chriſtus ſuper arā
crucis manus expandit,iuxta illud propheticū Eſa.65.Expandi
man⁹ meas ad populū nō credentē mihi.Secūdò etiā præmiſſæ
tres cruces cū corpore ſup nudū calicē † factæ ſignificāt tres
cruciatus,quos Chriſt⁹ in nuda cruce ſubſtinuit, videlicet,paſ
Tren. 1. ſionē,propaſſionē,& compaſſionē,paſſionē,in corpore, propaſ
Mat.21. ſionem in mente,cōpaſſionem in corde. De paſſione corporis
ait Dominus per Proph.O vos omnes, qui tranſitis per viā,at
tendite & videte,ſi eſt dolor,ſicut dolor meus. Foderūt.n. ma
n⁹ meas & pedes meos,& dinumerauerūt omnia oſſa mea.De
Marc.14. paſſione mentis,Dominus inquit Apoſtolis, Triſtis eſt anima
mea vſque ad mortē. Cœpit enim Ieſus tædere & pauere,cœpit
Luce.23. contriſtari & mœſtus eſſe.Ex compaſſione verò cordis,pro cru
cifixoribus orauit ad patrē,dicens, *Pater* ignoſce illis,quia neſ
ſciunt quid faciūt,ſi enim cognouiſſent,nunq̄ Dominum glo
riæ crucifixiſſent.Et ideò ſacerdos facit has cruces cum hoſtia
ſuper calicē,quia Chriſtus ſuſtinuit huiuſmodi cruciat⁹ in cor-
pore ſuper patibulum. per calicem enim paſſio deſignatur , vt
iam dictū eſt,&c. Tertio † modo,tres cruces cum hoſtia ſuper
calicē factæ,ſignificant fidē Centurionis dicentis Mat.27. Ve-
rè filius Dei erat iſte,& ita cognouit eum vnum in trinitate,ſ.
Chriſtū Deum & hominem. Duæ verò,quæ fiunt in ora,ſeu la
tere calicis,deſignāt duo ſacramenta,quę de latere Chriſti pro
fluxerunt,videlicet aqua regenerationis, & ſanguis redemptio
Ioan.19. nis,iuxta teſtimonium *Io.* dicentis, Vnus militū lancea latus
eius aperuit,& continuò exiuit ſanguis & aqua,& ideò imme-
diatè poſt has duas cruces latus calicis, in quibuſdam eccleſiis
cum hoſtia tāgitur,per quod percuſſio lateris Chriſti cum lan
cea militis deſignatur. Quartò tres præmiſſæ cruces in quibuſ
dam eccleſiis ita fiunt & benè.† Nā prima quæ fit ſuper ipſum
fit ſupra os calicis exterius,ſignificans, ꝙ De⁹ eſt extra omnia
nō excluſus. Secunda,quæ fit ſuper cū ip o, fit parum inferius
ſub prima,videlicet à labio calicis,in labium, ſignificans quòd
De⁹ eſt ſuper omnia,non elatus. Tertia, quæ fit ſuper in ipſo,
fit īter os calicis,circa mediū cōcauitatis eius , ſignificās quòd
eſt in

ſt inter omnia non incluſus. Quarta, quæ fit ſuper Deo patri,
tà medio oris calicis recto diametro cõtra faciẽ ſacerdotis,
gnificans, ꝙ omnia quæ in miniſterio miſſæ occultè aguntur,
n fine nobis ante oculos ponẽtur. Quinta, quæ fit ſuper in vni-
ate ſpiritus ſancti: fit à latere calicis, inter ipſum calicẽ & ſacer
lotẽ, videlicet deſcendendo à ſummitate calicis cõtra pedem,
ignificans ꝙ Deus eſt ſuper omnia, non cõpreſſus ſeu proſtra
us, quidã tamen de his duabus vltimis non faciunt, niſi vnam.
Quinto dictæ tres cruces, ſignificant tres cruciatus, quos Chri
tus ſuſtinuit tribus temporib. videlicet ante mortẽ, alapas, fla-
gella, ſputa, & huiuſmodi. in morte, crucifixionem, & poſt mor
tem lateris perforationem. Prima ſignificat primũ, ſecunda ſe-
cũdum, tertia, tertium, quarta verò, ſignificat ſeparationẽ ani-
mæ à corpore Chriſti, quinta deſcẽſum in lymbum, vel crucia-
tum in pedib. Sextò quinque ordines ſignorum, quæ fiunt ante
ſextum. ſ. ante tactum calicis cum hoſtia: quando videlicet de
duabus vltimis nõ fit niſi vna, ſignificant quinque ætates mun-
di, quæ fuerunt ante Chriſti natiuitatem. Sextum verò, videli-
cet ipſe tactus ſignificat ſextum tẽpus. ſ. à Chriſti natiuitate, vſ-
que ad finẽ mundi. Ipſe enim vnicus tactus ſignificat Dominũ
ſemel aſcendiſſe crucem, vt finẽ haberet. Ipſa autẽ res eſt cru-
ciatus, qui per dictas quinque ætates omnib hominib. fiebat.
Notandum † igitur eſt, ꝙ ſacrificium ſeptem vicibus ſignatur in
canone. Prima vice ter, vbi dicitur. Hæc dona, hæc munera, &c.
Secunda vice, quinquies, vbi dicitur, Quã oblationẽ tu Deus,
&c. Tertia vice bis ſemel, vbi dicitur, Qui pridiè, &c. Tibi gra-
tias agens benedixit, &c. & iterũ, vbi dicitur, Similique modo,
&c. ibi: Item gratias agens, &c. Quarta vice quinquies, vbi dici
tur, Hoſtiam puram, &c. Quinta vice bis, vbi dicitur, Sacroſan
ctum filij tui corpus &c. Sexta vice ter, vbi dicitur, Sanctificas
viuificas, &c. Septima vice quinquies, vbi dicitur, Per ipſum, &c.
prout in ipſis locis dictum eſt. Inter quas ſeptem vices ſacrifi-
cium ſignificatur duabus vicibus bis: & duabus vicibus ter: &
duabus vicibus quinquies, ſeptima verò vice bis & ter.
Signatur ergo ſimul omnibus vicibus, iunctis quinquies quin
que: quæ ſunt ſimul. xxv. quo numerus per ſe ductus ſemper in
ſeipſum reducitur, ſi ducatur in infinitum: quantumlibet enim
multiplicetur euchariſtię ſacramentum, ſemper eſt idem ſacrifi
cium. Aug. tamen de conſe. d. 2. ſemel dicit, ꝙ ſi tantum ſemel
ſignum crucis fieret ſuper panem, & vinum, ſufficere poſſet:
quia ſemel Dominus crucifixus eſt. In hoc etiam ſacramen-
to quinque ſenſus corporis, ſcilicet viſus, auditus, guſtus, odo-
ratus, & tactus exercentur, ſcilicet circa colorem, ſaporem

odorem,fractionem,& sumptionē:vt quinq; sensus animę spi-
tuales exuberēt.s.v sus intelligentiæ,auditus obediētiæ,odora-
tus discretionis,gustus dilectionis,& tactus operis, de quibu
repetitur in Euāgelio:Domine quinq; talenta tradidisti mih
ecce alia quinq; supe lucratus sum.Sed & binarius & ternariu
Mat. 23. bene cōgruit sacramento,binarius propter carnē,& sanguin
ternarius propter panem,& vinū & aquā.Itē binarius, propte
duplicem modū edendi s.sacramentalē sub specie panis,&vin
& spiritualem,in fine cordis.Et ternarius proptet tria quæ sun
in hoc sacramento discreta,videlicet forma visibilis vini,& pa-
nis,veritas corporis & sanguinis:& virtus spiritualis vnitatis
charitatis,de quib.est in 6.partic.super verbo Mysteriū fidei,
ita ternarius binarium.i.fides trinitatis per dilectionem Dei,
proximi operetur.Fiunt igitur tres cruces, quæ quatuor ha-
bēt angulos super sacrificiū,quia Christus dum in cruce pepē
dit,quatuor climata mundi redemit,& septē ordinib.ordinātu
ad notandum septiformem spiritus sancti gratiam,quæ in ho
mysterio necessaria est,& ferè in quolibet ordine per numer
imparē signacula disponūtur,quia corpus Christi vnū mane
non scinditur, omnis honor tanquàm domino,& gloria tan
Deo.Sequitur,Per † omnia secu.sec.nō solum crucis impressio
Mat. 27. verū etiā vocis expressio,& pectoris percussio, quæ gesta sun
iuxta crucē insinuat,prout dictum est super verbo, Nobis qu
que.Quia ergo Iesus clamans voce magna,tradidit spiritum
ideò sacerdos dicendo.Per omnia sec.se. exaltat vocem & al
quantulum calicē eleuat.Vel dicitur altè,ad incitationem pop
li,vt sciens finem canonis,respōdeat, Amen.vel ideò, quia Cē
turio clamauit,Verè filius Dei erat iste,quia verò mulieres la
mentabantur,flentes Dominū,ideò chorus quasi lamentando
respōdet,Amen,repræsentans fideles,qui Dominū cōtrito cor
de lugebant, velut quondā Abel inuidi fratris furore occisum
parētes eius lamentabātur. † Cōsequenter diaconus accedit &
exaltatū parūper sacrificiū, seu calicē cū corpore de altari tan
Gen. 4. ipse,quā sacerdos deponit,quia vt legitur Io.20. *Venerunt* Io
seph ab Arimathia,& Nicodemus,& impetratum corpus Ies
à Pilato,deponentes sepelierunt.Sacerdos ergo eleuans, Nico
demū repræsentat,ipsa verò eleuatio,Christi depositionem d
cruce,depositio collocationē in sepulchro demōstrat.Et adue
te quia sacerdos dicēs,Pręceptis salutaribus moniti,calicem si
mul & hostiā deponit.Ad cuius rei euidentiā notandum est, q
Christi corpus & sanguis bis in 6. fera eleuata,& deposita fue
runt, semel in cruce leuata,de cruce ad terram deposita, & se
mel de terra eleuata,& in sepulchro collocata.primū repræse
tatu

ur in prima eleuatione,& depositione corporis, & sanguinis
risti quæ fit statim post eorũ cõsecrationẽ alia repræsenta-
in leuatione & depositione,quæ fit in hoc loco. Cõgruè igĩ
,dũ hæc verba proferuntur,fit corporis & sanguinis eleua-
,& depositio,designãtes eleuationẽ corporis Christi de ter-
& locationem eius in sepulchro, quia Ioseph, qui illud de
ice,& de terra leuauit, & in sepulchro locauit, monitus &
tructus erat præceptis salutarib. Christi sicut fidelis discipu
; eius,vnde de eo legitur in Marco,Et ipse erat expectãs re- Mar. 15.
ũ Dei.Simul aũt eleuãtur corpus & sanguis iam consecrata,
ia ipse Ioseph(vt aiunt quidã) simul corpus cũ sanguine in
pulchro locauit.Adhuc in ipsa eleuatione tenetur hostia cum
uatuor digitis.Cùm enim expectemus, & necesse habeamus
npetrare quatuor principaliter p merita passionis Christi. s.po
stãtẽ cõtra diabolũ,humilitatẽ contra mũdum,castitatem cõ
a corpus propriũ,& subiectionẽ ac dilectionẽ,quo ad Deũ &
roximum,ideò ad hoc repræsentandũ meritò cũ quatuor prin
palib.digitis hostia tenetur.Quædã tñ ecclesiæ in trib.primis
etitionib.dominicæ orationis tenent calicem eleuatũ, & tũc
alicis eleuatio aliud significat, prout ibi dicetur. In quibusdã
tiã ecclesiis dum calix parumper ab altari eleuatur, quidam
uer stãs vltimus,post diaconũ, habens cappã ex transuerso,ad
esignandum,ꝙ caput.i.Iudæi expectãtes Messiã.i. Christum Ioã. 19.
ùm iam venerit,trãsuersum est in caudã. Quia verò Nicode-
nus sepulto Domino aduoluit saxũ magnũ ad ostium monu-
nenti,ideò diaconus super os depositi calicis corporale depo- Mat. 27.
nit,diaconus quoq; calicẽ cũ corporali inuolués, repræsentat
Ioseph,qui corpus Domini synode munda inuoluit.Rursus,qa
in pace factus est locus eius,diaconus † secundũ moré quarun-
dã ecclesiarũ mensam osculatur altaris,& quia factus est princi
patus super humerũ eius,osculatur dextrum armum Põtificis,
vt in vtroq; significet Christum quieuisse post mortẽ, & vicisse
post mortẽ iuxta quod ipse prædixit in Psalm. In pace in idip- Psal. 4.
sum,dormiã & requiescam.& alibi,O mors,ero mors tua mor- Oseæ. 13.
sus tuus ero inferne,Christus enim p mortẽ triũphauit de mor- Philip. 2.
te,nã quia factus est obediẽs vsq; ad mortẽ, mortẽ autem cru-
cis,idcirco Deus exaltauit illũ,&c.Hoc ipsum etiam significat,
quod Christus sibi crucem super humerum baiulauit.Secũdo,
diaconus osculãdo dextrã sacerdotis, significat quod vult esse
particeps laboris vt sit socius æternæ retributionis. Tertiò
per hoc innuit quod Ioseph deponens corpus, illud fuit oscu-
latus.In quibusdam ecclesiis sacerdos hic etiam hostiam oscu-
latur,innuens quod Nicodemus idem fecerit, quod Ioseph vel

potius per Dñi passionẽ, factã esse nostrã recõciliationem. Post osculum huiusmodi diaconus retrocedit à facie sacerdotis, repræsentans mulieres sepulto domino à monumẽto recedẽtes.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars.* 2 *Sacerdos populum precibus lauat.*
3 *Oratio Dominica tanquam summa & maxima, subiicitur à sacerdote, amplectenda à populo.*
4 *Orationis Dominicæ vis. Et commendatio à quatuor causis.*
5 *Orare nos vult Christus, licet nihil sit nescius eorũ, q̃ nobis cõferũt. Et maximè ob rationes quinque.* 6 *Orationis Dominicæ summa.*
7 *Orationes Dominicæ septem petitiones. Et earum distributio, nu.* 8.
9 *Oratio Dominica, duplici ordine distincta.*
10 *Dona septẽ. Virtutes septẽ. nu.* 10. *Beatitudines septẽ. nu.* 11.
12 *Vitia septẽ capitalia, Cui respondent numero, septẽ populi Cananeorum.*

De oratione Dominica, Pater noster, &c. CAP. XLVII.

SEcundum eos, qui dicunt quod tertia pars missæ: quæ dr̃ † postulationes incipit hic, Oremus præceptis salutaribus, &c. & quod durat vsq; ad collectas. Hæc pars cõtinet quinque clausulas. Prima est ipsa præfatio .s. Orem⁹ præceptis quod addidit beatus Greg. Secũda est pater noster. Tertia libera nos quæsumus Dñe. Quarta pax Dñi. Quinta fiat cõicatio. Quia ergo Iesus voce magna clamabat. *In manus tuas Dñe cõmendo spiritũ meum*: (Luc. 23.) ideò sacerdos & non totus populus prout Græci faciunt eleuata facie pronuntiãt Oremus præceptis, &c. Nõ enim dicitur sub silentio sed palam quia est de Euãgelio ad notandum quod rex cœlorum in noua lege palam loquebatur & sine velamine prædicauit. Ab hoc ideò hęc Dñica oratio & etiã credo in vnum Deum alta voce dicuntur vt oẽs illam dicant & addiscant. Alia etiã ratio posita est sub ti. de prædicatione. Sed tertia clausula .s. libera nos, &c. sub silentio dicitur in signum quod Christus interdũ à prædicatione siluit aliter tñ ibi dicetur. Sed & proferens pater noster, &c. iterum sicut prius extẽdit ac sursum eleuat manus. Primò .n. dicens præceptis salutaribus &c. actus *Ioseph* de quibus in præcedenti columna dictum est quos præceptis salutaribus monitos & diuina institutione formatos gessit repræsentauit. Quia igitur doctrina audiendo meditando & in quiete docẽda est. v. qu. iiij. in loco. ideò verba ista depositis super altare manibus protulit dicẽs pater noster, &c. Christũ populũ orare docentẽ repræsentans; ideóq; Mosi orantis exẽplo manus extẽdit & sursum eleuat vt feruorẽ cordis & rectam ad Deum intentionem ostendat. xxxvij. d. si quis vult. Rursus dicendo, præceptis salutaribus, &c. calicem simul & hostiam deponit, vt præmissum est. Sanè legalis † Pontifex

x regressus ad populum lauabat vestes:immundus tñ erat vs
ıe ad vesperã:sicut in proœ.huius partis dictũ est.Sic & Chri
us qui intrauit in sancta sanctorum,redit ad Ecclesiã,cõpatiẽ
o & auxiliãdo:& lauat vestes suas,i.sanctos mundificat: & tñ
sque ad finẽ mundi mẽbris eius aliquæ maculæ adherent. Sa-
erdos etiã redit ad populum:quia dum rursus alta voce multi
licat preces,foras exire videtur:& precibus velut aquis vesti-
ıenta sua,i.populum lauat & mundat,& tñ immundus iudica
ır:quia vsq; ad mortẽ erit in omni homine,quid lauetur.Ora
ırus ergo & ostensurus se causam suam agere coram Deo:&
uæ quotidiè petere debeamus,monet populum orare † dicẽs:
ater noster,&cæ.quæ oratio habetur Mat.vj. c.Fiducialiter.n.
rare possumus,vt filij patrẽ:quos ipse dñs ad sic orandum in-
ormauit,& ipse vice vniuersalis ecclesię quã repræsentat,orat:
e tñ sua authoritate&quasi præsumptiuè petere videatur,prę
ıittit quasi loco præfationis,præceptis salutaribus, &c. Dicit
utẽ præceptis,& diuina institutione:quia dñs & hãc orationẽ
nstituit,& Apostolos sic orare præcepit:& ex tũc maximè pro
trati orare debemus,vsq; in finẽ dñicæ orationis,saltẽ in pro-
estis diebus,in festiuis verò stantes. Tres autem articuli sequẽ
es,s.præceptis salutaribus,pater noster,& libera nos,significãt
tres dies dominicæ sepulturæ, ideóque & his duntaxat vtimur
n parasceue. In quibusdam ecclesiis,dum sacerdos dicit,Pater
noster,à diacono,& dũ prælatus dat benedictionem solennem
post Pater noster,manus eius à diacono,& sacerdote sustentã- Exo. 17.
tur,in quo repræsentatur , quòd Hur, & Aaron sustentabant
manus Mosi orantis,de quo sub tit.de oratione dictum est.
Beatus Greg.orationem dominicam post canoné super ho-
stiam censuit recitari , asserens in registro incongruum esse,vt
super eucharistiã diceretur oratio,quàm scolasticus cõposue-
rat & illa omitteretur quam dominus ipse dictauerat &Aposto
li dicere consueuerant. Et cantatur apud Græcos à toto popu-
lo sed apud nos à solo sacerdote. † Illud autem notandum est
quòd hæc oratio cæteras orationes ꝓpter quatuor antecellit.s.
authoritate doctoris,breuitate sermonis, sufficiãtia petitionũ,
& fœcunditate mysteriorum. Authoritate doctoris,quia fuit Mat. 6.
ipsius saluatoris Apostolos orare docentis ore prolata,& inde
dicitur oratio dominica. Breuitate sermonis quia facilè dicitur
& profertur. Iuxta illud Cùm oratis nolite multum loqui,&c.
Sufficientia petitionum,quoniam vtriusque vitæ necessaria cõ
tinet. Fœcunditate mysteriorum,quia immensa continet sacra
menta. Verùm licet sciat Dominus,quid velimus,vult tamen
nos orare vocaliter propter multa. † Primò pro excitando

deuotione:quia quod facit flatus carboni,hoc facit pronuntia
tio deuotioni: vnde,ad ipsum ore meo clamaui,& exaltaui sub
Psal. 65. lingua mea.Secundò,pro aliorum instructione:vt cortina cor-
Exo. 36. tinam trahat,& qui audit,dicat,veni,extrà,de sac.vnc.c.j.vnde,
Apoc. 22. Luceat lux vestra coram hominibus. Tertiò,pro linguæ obse-
Mat. 5. quio,vt quod lingua peccamus,lingua satisfaciamus,vnde. Si-
Rom. 6. cut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatē,
ita exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactionem.xlvij.distinct.
omnes. Quartò,pro rei petendæ commemoratione, quia fa-
cilius obtinetur,quod instantius postulatur,de pœn.d.j. impor
tuna.xliij.d.sit rector.in fine.vnde,petite,& accipietis, pulsate,
Lucæ. 8. & aperietur vobis. Quintò,pro impetratæ rei custodia ,i.quia
quod sæpius requiritur,diligentius custoditur,vnde tene quod
Apoc. 5. habes,ne alius accipiat coronam tuam. Sanè in hac oratione
oratur pro bonis adipiscendis,&pro malis vitandis.Pro†bonis
temporalibus,spiritualibus & æternis.Pro malis præteritis,præ
sentibus & futuris.De bonis æternis dicitur,Adueniat regnum
tuum.De bonis spiritualibus,Fiat voluntas tua, sicut in cœlo
& in terra. De temporalibus, Panem nostrum quotidianum da
nobis hodie.Aeterna petuntur in præmium,spiritualia in meri
tum,tēporalia in substentaculum.De malis præteritis, dimitte
nobis debita nostra,&c.De præsentibus,sed libera nos à malo.
De futuris,& ne nos inducas,&c.Præterita sunt dolenda,præ-
sentia sunt vincenda,futura sunt præcauenda.Septē†sunt ora
tionis dñicæ petitiones propter captationē beneuolentiæ,quę
significant septē verba Christi in cruce.Primū fuit, Pater,igno
sce illis.Secundū,Ecce mulier filius tuus.Tertium, Ecce mater
Lucæ. 1. tua.Quartū,Hodie mecū eris in Paradiso. Quintū, Eloi eloi.
Sextum,Pater in manus tuas.Septimum,Cōsummatū est. Vel
Ioan. 2. significat septē verba,quæ tantum beata virgo legitur de Chri
Lucæ. 2. sto dixisse.Primum fuit discretionis, quō fiet istud. Secundum
humilitatis,ecce ancilla Dñi.Tertiū salutationis , ecce,vt facta
est vox salutationis tuæ in auribus meis. Quartum gratiarum
actionis,Magnificat anima mea Dñm.Quintum cōpassionis,fi
li,vinū nō habent.Sextum instructionis,quodcunq; dixerit vo
bis,facite,Septimū amoris.Fili,quid fecisti nobis sic? Prima au
tē petitio est,sanctificetur nomē tuū.Secunda, Adueniat regnū
tuum,Tertia,Fiat voluntas tua.Quarta,Panem nostrum quoti
dianū.Quinta,Et dimitte nobis debita nostra.Sexta, Et ne nos
inducas in tentationem.Septima, Libera nos à malo. Et hæ se-
ptem†petitiones secundum Apostolum,septem postulationes
dicuntur , quarum primæ tres spectant ad vitam æternam
siue ad patriam. & ideò sacerdos in quibusdam locis eleuato

alice dicit eas,& præfationē,præceptis salutaribus, &c.dicens:
erò,Sicut in cęlo,parū magis eleuat illū,& dicens,& in terra,
eponit illū. Tres vltimæ ad præsentē vitā siue ad viā, pertinēt,
: ideò deposito calice,dicit eas,media verò,s.panē nostrū,&c.
ertinent ad vtrunque. Porrò tres primæ succedunt ordine tē
oris,sed præcedunt ordine dignitatis. Tres vltimæ succedunt
ordine dignitatis,sed præcedunt ordine temporis. Duplex igi-
ur†ordo est in dñica oratione notandus, vnus in ascēdendo,
qui conuenit cum virtutibus,alter in descendendo,qui cōcor-
dat cum donis,dona nanq; de summis ad ima descendunt,vñ,
Resquiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus,&c.Vir
tutes verò de imis ad summa condescēdunt.vnde, Beati paupe Esa. 11.
res spiritu,qm̄ ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, &c. Mat. 5.
Nēpè Dñs in oratione ipsa secutus estordinē dignitatis qui est
artificialis,vt de maioribus ad minora descendat.Sed doctores
in illius expositione sequuntur ordinem temporis,qui est natu
ralis,vt de minoribus ad maiora,i.de temporalibus ad æterna
conscendant,quē modum seruabimus exponendo. Et fit hic
adaptatio septem petitionum,septē virtutum , septem donorū
spiritus sancti,& septem beatitudinum, cōtra septem vitia ca-
pitalia septem virtutibus opposita.Nam dona petitionibus, vir Esa. 11.
tutes donis,& beatitudines virtutibus obtinentur. Septem do
na sunt hæc,sapientia,intellectus,consilium,fortitudo, sciētia,
pietas,& timor,de quibus dicit Prophe. Requiescet super eum
spiritus sapientiæ & intellectus,spiritus consilij & fortitudinis,
spiritus sciētię & pietatis,& replebit eum spiritus timoris Dñi.
o Septem†verò virtutes sunt hæ,paupertas spiritus, mansuetu-
do,luctus,esuries iustitiæ,misericordia,mūditia cordis, & pax.
1 Septem†quoq; beatitudines sunt istæ,regnum cœlorum, pos
sessio terræ,consolatio,saturitas,misericordiæ consecutio, vi-
sio Dei,filiatio Dei,de quibus cōiunctim dominus ait. De pri-
ma. Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnū cœlo-
rū. De secunda,Beati mites,qm̄ ipsi possidebunt terrā. De ter-
tia,Beati qui lugent,quoniā ipsi cōsolabuntur. De quarta, qui
esuriunt & sitiunt iustitiā quoniam ipsi saturabuntur. De quin
ta Beati misericordes quoniā ipsi misericordiam cōsequentur.
De sexta Beati mundo corde quoniam ipsiDeum videbunt.De
septimaBeati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.Septē verò
12 vitia†capitalia sunt inanis gloria siue superbia,ira,inuidia,aci
dia,auaritia,gula,luxuria,quę significata fuerunt in septē popu
lis qui terrā Israel promissam tenebant, ,videlicet Etheus,Ger-
gezeus,Amorrheus,Cananeus,Ferezeus,Eue⁹,& Iebuseus.Ho
mo igitur est ægrotus, Deus Medicus: vitia sunt languores:

petitiones ſunt plāctus,dona ſunt antidota,virtutes ſunt ſanitates,beatitudines ſunt fœlicitates & gaudia.Hæc ſeptem vitia per ſeptē petitiones huiuſmodi fugātur orationis,prout inferius oſtēdetur.Ad orationis ergo ipſius expoſitionē veniamus. Et nota,ꝙ in quibuſdā eccleſiis dū hæ ſeptē petitiones dicuntur,diaconus ſtat inclinatus cōmunionē expectās,in quo ſignificat Apoſtolos,qui poſt mortē Dñi per ſeptē hebdomadas cōfirmationem ſpiritus expectauerunt. Subdiaconus verò quieſcit,quia mulieres in ſabbato, quæ eſt dies ſeptima,ſiluerunt.

SVMMA.

1 *Orationis Dominicæ expoſitio.*
2 *Pater quis dicatur.Et cur Deus,dicatur pater noſter quāq; variè.*
3 *Beneuolentia captatur a tribus.* 4 *Cælum,vnde dicatur.*
5 *Malum eſt triplex,à quo petimus liberari.*
6 *Timor,quo auertimur à malo,eſt triplex.*
7 *Tentamur à tribus,Deo,homine,& ſatana,idque variè.*
8 *Tentatio Dei in hominem.*
9 *Peccata,ſunt debita pœna.Et quotuplicia ſint debita, quæ petimus nobis remitti.*
10 *Debitorū veniæ petēdæ diuerſus mod⁹,perfecti hominis,& īperfecti.*
11 *Peccatum in Deū,vel in proximum,an debeamus remittere , an verò potius punire.*
12 *Panes quinque ſunt nobis neceſſarij.*
13 *Panem ſuperſubſtantialem,quem petamus.*
14 *Voluntas Dei,dupliciter intelligitur.*
15 *Voluntas Dei,qualiter fiat in cælo & in terra.*
16 *Patrem,filium, & ſpiritum ſanctum, quomodo debeamus diligere.*
17 *Regnū Dei,quod petimus aduenire,quod dicatur,& nu.* 18 *Et quā varia regna.*
19 *Nomen Dei patris,quatuor modis ſanctificatur.*
20 *Amē,omnes ferè orationes claudit.Et quid ſignificet.Et qualiter accipiatur in oratione Dominica.Et qualiter alibi.Et cur in eadē oratione proferatur à ſacerdote-met,cùm ſecus fiat aliàs.nu.* 21.

De expoſitione Dominicæ orationis. CAP. XLVIII.

PAter noſter,&c. Ordinem temporis,vt præmiſſum eſt in †huius orationis expoſitione,ſeruātes à fine eius initium 1
ſumamus,verſus principium,ordine retrogrado proceden
Iob.7. do. Siquidem homo multis malis circundatus , primò pe-
1.Ioan.1. tit liberari à malo,quia verò ſine tentatione non eſt vita hominis ſuper terram : ideo liberatus à malo , petit in tentationem ne inducatur.Et quia dum in hac vita conſiſtit , ſemper eſt in quocunque peccato:nam ſi dixerimus,quia peccatum non habemus,veritas in nobis non eſt:ideò petit,vt debita,id eſt,peccata ſibi dimittantur. Cùm autem liberatus fuerit à malo,cùm vicerit tētationes: cū debita fuerint ei dimiſſa : quia qui per ſe ſtare nō pōt,neceſſarius eſt ei, ſpiritus fortitudinis, ne præmiū expectan

spectãdo deficiat, ideóque petit, vt panis quotidianus sibi do-
etur, deinde cùm fuerit liberatus à malis, & roboratus in bo
is petit vt fiat volũtas Dei sicut in cœlo & in terra. Et quoniã
ræmissa in hac vita perfectè fieri nõ possent, mox petit vt re-
nũ adueniat, in quo nomẽ patris sanctificetur in cœlis, vt nũ-
uã de cætero possit à sanctificationis gratia separari. Postquam
etitionũ cõtinuationẽ præmisimus, mox ad eorũ excisionẽ ve
iamus. Prænotandũ † tamen est, ꝙ illud, ꝙ in oratione præmit
itur, videlicet pater noster, qui es in cœlis, captatio beneuolen
iæ est vt iam dicetur, Nempè patir Græcè, dicitur genitor Lati Ephe. 3.
iè, & Hebraicè abba, * & dicitur Deus, pater, à patrãdo siue ꝑ-
iciẽdo: quia ꝑ eum omnia facta sunt. Deus autẽ & generaliter,
& specialiter, & singulariter dicitur pater. Generaliter omnium
per creationẽ. Specialiter iustorum per adoptionẽ. Singulariter
Christi per generationẽ. Per creationẽ, vt ibi, Flecto genua mea Luc. 2.
ad te Deum patrem omnipotentẽ, à quo omnis paternitas in cę
lo & in terra nominatur. Per adoptionẽ, vt ibi, Si vos, cùm sitis
mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater ve Mat. 2.
ster de cœlo dabit vobis spiritũ bonũ petentib. se? Per genera-
tionẽ, vt ibi, Nemo nouit filium, nisi pater, & patrẽ, nisi filius, &
cui voluerit filius reuelare. Per hoc ꝙ dicit, Pater noster q es in
cœlis, dehortatur nos à duob. videlicet à superbia, ne dicamus
pater mi, quasi reputãtes proprium, quod est cõmune, & ab in-
dignitate. s. ne reddamur indigni tanto patre, qui consistit in cę
lis. Deus enim solius Christi est pater per naturã, cui soli cõpe-
tit dicere pater mi fideliũ autem est pater per gratiã, quib. cõ- Mat. 26.
petit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est trãs
fer à me calicẽ hunc. Isti dicũt, Pater noster qui es in cœlis, san
ctificetur nomen tuũ, & ipsemet dicit, Vado ad patrẽ meum & Ioan. 20.
ad patrem vestrũ, meũ quidẽ, per naturam, vestrum per gratiã.
Hortatur etiam nos per hæc ad duo. s. ad seruandum gratiam
adoptionis, cùm dicit, pater, & vnionem fraternitatis, cùm ait,
noster. Rursum per hoc ꝙ dicit pater quod est nomen pium,
notatur bonitas eius & ecclesiæ deuotio quæ ipsum patrem ap
pellat. Per hoc verò quod dicitur noster, ostenditur dilatatio
charitatis. Per hoc quod dicitur in cœlis id est in sanctis quorũ
conuersatio à fæce mundi remota est Dei pietas designatur.
Quia igitur captatio beneuolentiæ in hac † oratione permitti psal. 18.
3 tur sciendum est quòd beneuolentiæ captatus à tribus scili-
cet à persona cognitoris petitoris & assessoris cognitor est
Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona co-
gnitoris, cùm ait pater, petitoris cùm ait noster assessoris cùm
ait qui es in cęlis, id est in Angelis vel in sanctis de quibus
habetur,

habetur, Cœli enarrant gloriã Dei. vnde ſpes nobis attribuitur vt ſanctos nos faciat. Vel in cœlis. i. in ſecreto maieſtatis diuinę, per quod datur fiducia obtinẽdi bonum occultum. Quod ocu lus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.
Eſai. 44. Dat ergo fiduciã impetrandi bonũ, vnde nõ dicitur, Domine, cui ſeruitur timore, ſed pater, cui ſeruitur amore. q. d. quia pater es, vis, quia in cœlis es, potes, ergo libera nos à malo. Et † nota, ꝙ cœlum dicitur à celando, quia celat diuina ſecreta, vel à celſitudine, quia altius eſt terrenis rebus. Sed libera nos à malo. Triplex eſt † malum, à quo petimus liberari, innatum, auditum, & inflictum. Primũ, cõtrahitur, ſcilicet originale. Secundũ,
Eccleſ. 1. cõmittitur. ſ. actuale. Tertiũ, ſuſtinemus. ſ. pœnale. Malum autẽ vitamus, per ſpiritũ timoris. Nã (vt inquit ſcriptura) Timor Domini expellit peccatum. Porrò triplex eſt † timor quo ceſſamus à malo: ſeruilis initialis & filialis. Timore ſeruili, ceſſamus à malo formidine pœnæ. Timore filiali ceſſamus à malo amore iuſtitiæ. Initiali timore ceſſamus à malo, partim formidine pœnæ, partim amore iuſtitiæ. Seruilis timor, eſt incipientium, Initialis proficientium, Filialis, perficientium. Dicit ergo, Sed libera nos à malo. q. d. da nobis ſpiritũ timoris & paupertatẽ ſpiritus, vt per ſpiritũ timoris vitemus mala. per paupertatem ſpiritus addiſcamus bona, quatenus excluſis vitiis, & contẽptis terrenis habeamus æterna. ſ. regnum cœlorũ ꝙ Lucifer & primi parentes per inanẽ gloriã ſiue ſuperbiam amiſerunt. Per hoc ergo, ꝙ ſe humiliãdo, petit liberari à malo, quod fit per donum timoris, fugatur ſuperbia, quæ opponitur timori, & ſic finis orationis concordat cum principio, vbi ab humilitate contra ſuperbiam incepit, vt premiſſum eſt. Et ne † nos inducas in tentationem, ſcilicet diabolicam. Nota, ꝙ tentat nos Deus, tentat homo, tentat diabolus. Deus tentat, vt probet, homo, vt ſciat, diabolus, vt
1. Cor. 10 fallat. De primo legitur, Tentauit Deus Abraham. De ſecundo,
Iacob. 1. Tenta nos obſecro diebus decem. De Tertio, Cur ſathanas tẽtauit cor tuũ. Porrò duobus modis tentamur interius per delectationẽ, & exterius per ſuggeſtionem, interior tentatio parum efficit, exterior multũ proficit, ſi non cõſentiatur, ſed reſiſtatur. Scriptum eſt enim, Tentatio vos non apprehẽdat, niſi humana.
Iacob. 1. Rurſus, Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quia, cùm probatus fuerit, accipiet coronã vitæ. Cùm igitur citra conſenſum tẽtamur, ducimur in tentationẽ, cùm conſentimus, in tentationẽ inducimur, ſicut piſcis ante capturã ducitur in rete. Cùm autẽ inducitur, capitur & tenetur, tunc impletur, ꝙ Iacobus Apoſt. ait, Tentatur autem vnuſquiſque à concupiſcentia ſua mala abſtractus & illectus, deinde, concupiſcentia cùm conceperit,

pa rit

parit peccatũ,peccatũ verò cũ cõſummatũ fuerit, generat mor
tem. Verú cũ idem Apoſt.dicat,quia Deus eſt intentator malo-
rũ. Quid eſt,quod petimus,ne deus nos inducat in tẽtationẽ?
Sed † dicendũ eſt,ꝙ Deus quodammodo tentat & quodammo Pſal.138.
do non tentat vt probet,iuxta illud, proba me Deus, & tenta Iaco.1.
me, non tentat vt fallat,iuxta illud,Deus neminẽ tentat. Peti- Amos.3.
mus ergo,ne nos Deus in tentationem inducat.i.ne permittat
induci,quia ſicut dicitur,Non eſt malũ in ciuitate, quod Deus
non faciat,id eſt,quod fieri non permittat. Scriptum eſt enim, 1.Cor.10.
Fidelis Deus,qui nõ patitur vos tentari ſuper id,quod poteſtis,
quaſi dicamus,Da nobis ſpiritũ pietatis,& manſuetudinẽ ſpiri
tus,vt per ſpiritũ pietatis vincamus tentationes,exercendo nos
ad pietatẽ,& per manſuetudinẽ vincamus irã, nõ reddẽdo ma-
lũ pro malo Vincamus etiã inuidiam, quę opponitur pietati,
vt ita poſſideamus terram viuentiũ,quam per ſpiritũ pietatis,&
per manſuetudinẽ ſpiritus obtinebimus.Nam pietas promiſſio Rom.12.
nẽ habet vitæ,quæ nunc eſt & futuræ & beati mites, quoniam
ipſi poſſidebunt terrã. Vnde Pſalm.Manſueti poſſidebunt terrã,
& delectabuntur in multitudine pacis. Dimitte nobis debita
9 noſtra,& debita † dicũtur peccata,quæ nos debitores pœnę cõ
ſtituunt:nõ enim hic agitur de debitis pecuniarum,ſed offenſa Pſal.36.
rum. Tria autẽ ſunt debita,quæ petimus nobis dimitti.ſ. pecca-
tum in Deũ,peccatum in proximum,& peccatum in nos:vnde,
peccauimus cum patrib. noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem
fecimus. vnde Pſal.105. Peccauimus cum patribus noſtris in
Deum, iniuſtè egimus in proximum, iniquitatem fecimus in
noſmetipſos. Et quia peccauimus in Deum, ideò petimus, vt
ipſe dimittat nobis debita noſtra,quia peccauimus in nos,ideò
petimus,vt dimittat nobis debita noſtra, quia peccauimus in
proximum,ideò petimus,vt dimittat nobis debita noſtra, ſicut
& nos dimittimus debitoribus noſtris. Hoc pacto ergo &
ea conditione nobis dimittuntur,ſi nos dimittamus debitori-
bus,alioquin etiã dimiſſa reuocantur in debitum,ſecundum il-
lud Euang. Serue nequam,omne debitum dimiſi tibi quoniã
rogaſti me, nónne ergo opportuit & te miſereri conſeruo Mat.18.
tuo,ſicut & ego miſertus ſum tui?Et iratus Dominus eius tradi
dit eum tortorib. quoadusque redderet vniuerſum debitum,
ſic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non dimiſeritis vnuſ-
quiſq; fratri ſuo de cordib. veſtris. Vt ergo Dominus euidenter
oſtenderet,ꝙ nullus eſt totius orationis fructus, niſi debitori-
bus dimittamus,in fine eiuſdem Euangelij ſubiunxit ad omnia,
Si dimiſeritis hominibus peccata eorum,dimittet vobis pater
veſter cœleſtis peccata veſtra. Si autem nõ dimiſeritis homin-
bus

bus peccata eorũ, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. His ergo, q debitorib. non dimittunt, hæc oratio non prodesse videtur, sed obesse. Nã qui sic petit sibi dimitti sicut debitorib. suis ipse dimittit, profectò si nõ dimittit ipse debitorib. videtur petere, vt sibi non dimittatur, de conse. d. 2. panem. Sed quæritur, quid† tenetur illi dimittere, qui nec satisfacere vult, nec veniam postulare? Sanè distinguendũ est inter perfectũ & imperfectum. Is qui viam perfectionis arripuit, etiã non petenti veniam omnib. modis indulgere tenetur: vnde in canone Inno. de pœ. d. v. c. fi. legitur, Falsa est pœnitentia, si pœnitens offenso nõ satisfaciat, aut si offendenti, offensus non indulgeat. Qui verò nõ
Mat. 5. dum perfectionis votũ assumpsit, tenetur quidẽ rancorem cordis deponere, sed non tenetur satisfactionẽ debitam condonare: vnde in canone Fabian. xxiij. quæst. 4. cum in lege. ita canitur: Si quis contristatus recõciliari noluerit fratri suo, satisfaciente eo, q contristauit, acerrimis maceretur inediis, vsque dũ gratãti animo satisfactionem recipiat. Quanquã omnes vniuersaliter teneamur diligere inimicos nostros, & benefacere his qui oderũt nos, & orare pro persequentib. & calũniantib. nos, xc. d. si quis. Quia verò sunt culpæ in quib. culpa est relaxare vindictam. xxviij. di. quæ sunt. & si† peccatũ in nos teneamur dimittere, peccatũ tamẽ in Deũ & in proximũ debemus punire. Quisquis ergo laborãs odio vel inuidia, grauatur magis hac oratione, q̃ iuuetur: nisi iam propositum habet dimittendi. Veruntamen nõ in sua quisque, sed in totius ecclesiæ videtur persona orare, vnde non dicit: dimitte mihi debita mea, sicut & ego dimitto debitorib. meis, sed dicit, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib. nostris. Quidã etiã volunt ita illud intelligi: dimitte nobis, &c. i. sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittimus debitorib. nostris. q. d. Da nobis donum scientiæ, luctum & virtutem: quatenus tam nostra, q̃ aliena peccata cognoscamus & defleamus, vt nobis debita nostra dimittas, & ita consolationẽ habebimus aduersus inuidiã, quæ facit hominẽ dolere, & de alieno bono tabescere, aduersus irã, quæ est cõtraria sciẽtiæ, quia ira impedit animũ ne possit cernere verum. xj. q. 3. illa. & cap. seq. per scientiam enim & luctum in
psal. 150. præsenti remissionẽ accipimus, & in futuro consolationem ha-
Mat. 5. bebimus, iuxta illud quòd legitur, A delicto meo munda me,
Ioan. 6. quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & beati qui lugẽt, quoniam ipsi consolabuntur. Panem nostrum quotidianũ, &c. Vnde in euangelio Ioan. Domine semper da nobis panem hunc, pan autem Græcè, interpretatur Latinè omne, vnde, Oramus vt omnipotẽs pater omnem victum spiritualem, & carnalem

lem & corporalem omni tempore largiri dignetur. † Quinq;
uté panes ſunt nobis neceſſarij, in via quatuor, & quint⁹ in pa
ria, corporalis ad ſuſtẽtationem, ſpiritualis ad informationẽ,
loctrinalis ad eruditionẽ, ſacramẽtalis ad expiationem, & ęter
ıalis ad fruitionẽ. De primo legitur, Non in ſolo pane viuit ho
no. De ſecundo, Amice, accõmoda mihi tres panes. De tertio, *Deut.* 6.
Venite, comedite panẽ meũ. De quarto, Qui panẽ Dñi man *Mat.* 4.
ducat indignè, reus erit corporis Domini. De quinto, Ego ſum *Luc.* 11.
panis viuus, qui de cœlo deſcẽdi. poſtquã enim fuerint homini 1. *Co.* 11.
peccata dimiſſa, neceſſarius eſt ei ſpirit⁹ fortitudinis, vt pręmiſ *Ioan.* 6.
ſum eſt, ideò dicit, panẽ noſtrũ quotidianũ, id eſt, nobis quoti
die neceſſariũ, alioquin quod noſtrũ eſſet, nobis dare ñ poſſet,
niſi prius deſineret eſſe noſtrum, extrà de fide inſtru. c. inter. Da
nobis hodie. q. d. da nobis ſpiritũ fortitudinis, q multiplici pa
ne reborat animã, ne deficiamus in præſenti, eſuriendo iuſtitiã
per quam expellẽtes accidiam & tædiũ de bono, plena iuſtitia
ſaturabimur in futuro, ſecundũ illud, Beati qui eſuriunt & ſi- *Mat.* 5.
tiunt iuſtitiam, quoniã ipſi ſaturabuntur. Mat. dicit † panem *Mat.* 6.
noſtrum superſubſtantialem, ꝙ duobus modis poteſt intelli-
gi, velut vna ſit dictio, quaſi da nobis panẽ noſtrum ſuperſub-
ſtantialem, id eſt, Chriſtum qui eſt ſuperſubſtantialis, id eſt,
ſuper omnem ſubſtantiam, ſcilicet creatam qui panis eſt in al-
tari, vel vt ſint duæ dictiones, quaſi da nobis panem noſtrũ, id
eſt, Chriſtũ, qui eſt proprius cibus fideliũ, & hoc ſuper panem
id eſt, pręter, panem ſubſtantialem neceſſarium ad ſuſtentatio
nem. q. d. Da nobis vtrunque ſcilicet mentis & corporis. Lucas
dicit panem noſtrũ quotidianum, ꝙ tam de corporali quàm de
ſacramentali pane poteſt intelligi, videlicet de viatico. Græcus
habet epyouſion, quod interpretatur ſuperſubſtãtialem. de cõ *Luc.* 11.
ſe. d. ij. de calice. in fin. Hebræus verò ſegola, ꝙ interpretatur
egregium vel peculiarem, Ob hoc fortè Lucas videns Mat-
thæum dixiſſe ſegola quod ſonat peculiarem dixit quotidia-
num. Græcus autem interpres Matthæi, quia vidit eum dixiſ-
ſe ſegola quod ſonat egregiũ dixit epyuſion ſcilicet ſuperſub
4 ſtantialem. Fiat voluntas tua. Hoc † rogamus vt quomodo an
geli vel omnes ſancti inculpabiles Deo ſeruiunt, ita & nos abſ
que graui peccato illi ſeruiamus in terra. Voluntas Dei, dupli
citer intelligitur, ſcilicet & beneplacitum Dei æternum, &
ſignum beneplaciti temporalis. Beneplacitum Dei æter-
num, ſemper impletur. vnde, & voluntati eius quis reſiſtet? &
omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Signa beneplaciti *Rom.* 9.
temporalis ſunt quinque, præceptio, prohibitio, permiſſio, cõſi *pſal.* 134.
liũ, & operatio, vnde, Magna opera domini exquiſita ĩ omnes *pſal.* 109.

volun

voluntates eius. Hæc nō semper implētur: sed, vt impleātur ora tur, vnde dicitur, Fiat volūtas tua, id est, opere cōpleatur, quod præcipis, quod consulis, ꝙ suades, quia nō sufficit volūtas, nisi adsit facultas. lxxxvj. d. nō satis. Sicut ĩ † cœlo & in terra, id est, sicut illi q̃ sunt in cœlo, voluntatẽ ei⁹ faciunt, sic & nos in terra faciam⁹. vel sicut in cœlo & in terra, id est, sicut ĩ Angelis, ita &
Gal. 5. in hominibus, vel sicut in perfectis, ita & in cōuersis. Vel sicut ĩ Christo, ita & in ecclesia. vel sicut in mẽte, ita pariter & ĩ carne,
psal. 73. vt caro nō cōcupiscat aduersus spiritū, secūdū illud, Cor meū & caro mea exul. in d. v. d. da nobis spiritū cōsilij, vt faciam⁹ voluntatẽ tuã, maximè misericordiã, quæ perimit auaritiã, quatenus misericordiã consequamur, secūdū illud, Beati misericor.
Mat. 5. q. m. cō. Sicut en m auaritia consistit in acquirẽdo, & retinẽdo, ita misericordia cōsistit in dando & dimittendo, huius petitionis & aliorū duarū impletio, inchoatur in via, & cōsumatur in patria, vbi nil velle poterimus, nisi ꝙ Deū velle sciemus, tūc diligemus Deum ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota aĩa. Et ex † corde, id est, ĩtellectu diligim⁹ filiū, toto, id est, sine errore. Ex mente, id est, memoria, diligimus patrem tota, id est, sine obliuione. Ex anima, id est, voluntate, diligimus spiritum sanctum, tota, id est, sine contrarietate, patrem potentẽ, filium sapientẽ, spiritū sanctum benignū, id est, trinitatis potentiam, sapientiã & bonitatẽ. *A*dueniat regnum tuū. Hoc rogamus vt semper Christus regnet in nobis & non peccatum, vt nos paratos inueniat quando animã à corpore iubebit exire. Regnum autẽ Dei dicitur, & † militans ecclesia, quia regitur, & triumphans ecclesia, quia regnat. Item regnum Dei dicitur, & gratia fidei, & gloria spei. Rursus regnū Dei, dicitur & intellectus scripturæ & locus patriæ. De regno militantis ecclesiæ scriptum est. Exibunt Angeli messores, & colligent de regno eius om-
Mat. 13. nia scandala. De regno triūphantis ecclesiæ repetitur, Venient
Mat. 8. & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorū.
Luc. 17. De regno fidei dicit scriptura, Regnum Dei intra vos est. De
Mat. 25. regno spei Dominus ait, Percipite regnū quod vobis paratum
Mat. 21. est ab origine mundi. De regno scripturæ legitur, Auferetur
Mat. 13. à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De
Luc. 11. regno patriæ reperitur, Fulgebunt iusti quasi Sol in regno patris eorum, sed etiam ipse Christus dicitur regnum Dei, secundum illud, Si ego in digito † Dei eiicio dæmonia, profectò venit in vos regnum Dei. Adueniat igitur regnum tuum, id est, adueniat regnum ad regnum, militans scilicet ad triumphātẽ. Vel regnum tuum adueniat, id est, ad vidẽdum te veniat, vt regnum fidei ad regnū spei transeat, quoniã hæc est vita ęterna,

vt

cognoſcamus te ſolum, verũ Deũ, & quẽ miſiſti Ieſum Chri- Ioan. 17.
im, quaſi dicant, Da nobis ſpiritũ intellectus, quo mundati
rde intelligamus te in præſenti regnare per fidem, in futu- 1. Cor.
, videamus te regnantem in nobis per ſpem. Tunc cognoſce-
us, ſicut & cogniti ſumus, vidẽtes nunc, quaſi per ſpeculum in
nigmate, ſed tunc facie ad faciem eum videbimus, qũo videbi- Oſeæ
us Deũ Deorum in Sion. Quod eſt contra gulam, de qua Pro-
het Vinum (inquit) & ebrietas aufert cor. Per intellectum e-
m definit homo carnaliter viuere. Vnde Hieronymus, Ama
ientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis. Sanctifice-
ir nomen tuum. † Hoc rogamus, vt nos ſancti ſimus, & iuſti,
recedamus à malo, & ſemper faciamus bonum. Et nota,
uòd nomen patris quatuor modis ſanctificatur, in aliis duo-
us modis in via, & duobus in patria. In via, per efficientiam
perſeuerãtiã: in patria, per conſummationẽ & effectum. In via
ãq; nomen patris ſanctificatur, in filiis, quãdo ſanctificationis
ffectũ operatur in eis. Vel, quãdo ſanctificatio, quã acceperunt
n nomine patris, peruenerat in illis. In patria verò, nomẽ patris
anctificatur in filiis, quia ſanctificatur & confirmatur in eis: vt
unquam poſſit à filiationis gratia ſeparari: hic eſt quaſi mobile
omen patris in filiis. Nam & Iudas quãdoq; fuit filius, & quã- 1. Cor. 9.
loque nõ fuit: pro qua poſſibilitate mouẽdi, dixit Apoſt. & habe
ur. iij. q. vij. §. quod teſtatur, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitu
em redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus effi
ciar. Ibique nomẽ patris ſanctificatur ĩ filiis, quia vbi tales ſunt
ilij, in quibus pater ſanctus apparet, tunc erunt manifeſti, q nũc Sapen. 1.
ſunt occulti, ſecundum illud, Nos inſenſati vitam illorum æſti-
mabamus inſaniam, & finem illorũ ſine honore, & ecce, quomo
do cõputati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorũ eſt.
Dicitur ergo, ſanctificetur nomẽ tuũ, quaſi dicat, Da nobis ſpi-
ritum ſapiẽtiæ, prout dicitur à ſapore id eſt, iucunditatẽ æternã, Pſal. 33.
vt guſtemus quã ſuauis eſt Dominus generãs in nobis pacẽ, id Gala. 5.
eſt, motuum interiorum quietem, vt caro noſtra non cõcupiſcat Pſal. 37.
aduerſus ſpiritũ, quia nõ eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ
meorum, vt ita ſanctificetur nomẽ tuũ, id eſt, pater in filiis, qua
tenus in pręſenti difficile, in futuro nequaquã à filiationis gratia
ſeparemur, quod eſt manifeſtè cõtra luxuriã, quia qui laborat, Iob. 1.
non iucundatur in ea, & qui pacẽ mẽtis nõ habet, filius Dei nõ
eſt, ſed iumento aſſimilatur, quia quaſi iumẽtum in ſuo ſtercore
cõputreſcit, guſtato enim ſpiritu, deſipit omnis caro. In † fine
dominicæ orationis ponitur Amen, quod ad omnes petitiones
refertur. Hæbræus autẽ ponit in fine, vnum ex his tribus amen,
ſaltem, quæq; ſonãt verè ſemper pacem. De amen, dictũ eſt ſub

titulo de salutatione ad populum: licet autē amen, quandoq; affectum optantis exprimat: hic tñ conclusionis affirmationē ostendit. Vnde glossa Matth. vj. Amen significat in his omnibus petitionibus indubitanter à Dño tribui, quod petitur si vltimæ conditionis pactum seruauerimus, vnde subdit: Si dimiseritis, &c. & ideò amen hic non à populo, vel à clero, sed à sacerdote profertur, cùm enim ipse sit mediator inter Deum & hominem quia eius est vota populi Deo offerre, & ipsius voluntatem populo renuntiare, sicut legitur *Exod.* 19. Magis † congruit illud à sacerdote proferri, à quo conuenit petita à Dño fuisse cōcessa affirmari, quàm à populo cui huiusmodi renuntiatio ipso mediante fieri dēt. *In* aliis verò orationibus, quæ in officio ecclesiastico dicuntur, Amen exprimit potius affectum optantis, quā conclusionem affirmantis, ideóq; in illis cōgrue profertur à populo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote orante postulatur. Profert tñ hic sacerdos amen, sub silentio. *Primò* in signum, ꝙ Dñs vult orantes latere, quòd à Dño exauditi sint, ne postmodum tepescant. Secundò, quia si altè proferret amen, quo affirmatur orationem dominicam exauditam esse, iudicari posset præsumptio, & quædam ostentatio sacerdotis.

ADNOTATIO.

*Abba) vel seruans pueros, paidas pyrō, si verbum compositum explices.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars vbi incipiat.* 2 *Embolismus, duplex.*
3 *Embolismorum & præfationum consuetudo.*
4 Pacē *petens sacerdos quorū precib⁹ innitatur, & suffragiis. & n. 5.*

Tertia pars Missæ de silentio, post dominicam orationem. CAP. XLIX.

TErtia pars Missæ incipit in hac oratione, Libera † nos q̄sumus Dñe, &c. Quę oratio dicitur embolismos, vel superexcrescētia. Et eò ꝙ nihil in ea petitur ꝙ in præcedēti oratione dñica petitū nō fuerit nec tñ superfluit qm̄ est repetitio & expositio nouissimæ petitionis illius. Illa enim dicit, *Libera* nos à malo, ista dicit, Libera nos quæsumus, &c. Et subdit à quibus malis, s. à præsentibus, preteritis & futuris, subditur etiam transitus ad orationem, pro pace ibi, Intercedente beata, &c. Vel dr̄ superexcrescentia, quia in primitiua ecclesia multo tempore dicta non fuit. Et nō. ꝙ † duplex est embolismos, videlicet quotidianus & annuus, quotidianus est hæc oratio, cum n. amen sit finis dñicæ orationis, & illud reseruetur sacerdoti à clerō dicente, sed libera nos à malo, vt præmissum est, patet quòd hęc oratio intelligitur embolismus, nō solū quotidianus, verum

rumetiam dominicæ orationis. Embolismus etiã quotidia-
us, sunt præfationes, vt, Verè dignũ, &c. Et communicãtes, &c.
t hanc igitur oblationem offerri, &c. te igitur clementissime
ater. Annuus verò embolismus est consecratio olei infirmo-
i de qua dicetur in 6. parte sub tit. de cœna Domini, & bene-
ctio vuarũ & agni Paschalis, & huiusmodi: & etiam frugum
fabarũ primarum, quæ ex institutione Euthiciani Papæ su-
er altari benedicuntur. Embolismo finito non concluditur, ꝑ
Dominũ. †Hæc enim est embolismorũ & præfationũ cõsuetu-
o, sed ei continuatur oratio. Da propitius pacẽ, &c. Da pacem
quã pectoris, vt simus à peccato liberi. Da pacẽ temporis, vt
mus ab omni ꝑturbatione securi. nocet enim infirmis pertur
atio: & ecce q̃ aperte enodatur à quib. malis erui deprecemur.
Hæc autem oratio: Libera nos, &c. sub silentio dicitur: prout
ictũ est sub tit. de Pater nost. super verbo: Oremus præceptis,
uod silentiũ significat sabbatum quo corpus Domini in se- Luc. 23.
ulchro quieuit, tũc enim nullus fidem prædicauit. Vnde Luca
estãte, Mulieres quæ parauerant vnguenta, sabbato quidẽ si-
uerunt, secundum mandatũ legis, Christus tamen non siluit,
mò ipse qui secundum carnem in sepulchro quieuit, secundũ
nimam descendit ad inferos, vt fortior superueniens supera-
et fortem armatum: ad quod significandũ Ecclesia Romana,
icit ipsam orationẽ alta voce in die parasceues, & Mediola-
ensis semper, & tũc momordit infernum, ducẽs suos vinctos
le lacu, in quo nõ erat aqua, liberans eos de malis præteritis,
præsentib. & futuris, & dans eis perpetuã pacẽ, in qua sunt sem
per & à peccato liberi, & ab omni perturbatione securi. Vnde
de hoc lacu liberari se, & totã ecclesiã orat presbyter, dicẽs, Li-
bera nos, &c. Et †quia nos indigni sumus veniam de præteritis
& præsentib. atque futuris promereri, nisi nobis donetur ora-
tione B. virginis, & beatorũ Petri & Pauli atq; Andreæ & alio- mat. 18.
rũm sanctorũ, ideò hic eos in nostrum patrociniũ inuocamus.
Ad impetrandum ergo pacis gratiã, imploratur mater Salomo
nis. i. viri pacifici, & Michael nuntius pacis, & Baptista præco
pacis, & tres Apostoli testes pacis, & nõ plures: quia in ore duo
rũ vel trium testium stat omne verbum. Prius ergo orauimus,
vt liberaremur à malis, nunc verò pro pace oramus. Rursus li-
cet omnes Apostoli superius fuerunt propter authoritatẽ Apo
stolatus cõnumerati, in hac tamẽ oratione, quæ triduũ, quo Do
minus in sepulchro iacuit, designat, tres repetũtur, & speciali-
ter isti tres propter aliquas eorũ prærogatiuas videlicet ꝓpter
priuilegium prærogatiuæ dignitatis, quo ad Petrũ, propter pri
uilegium prædicationis & immensi laboris, quo ad paulum,

& propter priuilegiũ nimiũ concupitæ crucifixionis,quo ad Andream.Adhuc † in hac oratione est intentio,inuocare nõ solum Apostolos,verumetiã omnes sanctos,qui per triplicem statum distinguuntur,sicut & omnes qui sunt in ecclesia militante,aut enim fuerunt,vel sunt in statu coniugali, qui per Petrũ,aut in statu cõtinentię,aut viduali,qui per Andreã,qui secundũ Chrysost.creditur in viduali statu fuisse:aut in statu virginali,qui per
Exod. 25. Paulum designatur,ad quẽ statũ etiã Angeli reducuntur: quia
Lu. 24. virginitas,est soror Angelorũ,& de B Maria etiã fit mentio, tanquã de porta misericordiæ. Postremò nota,ꝙ post secretã tria dicuntur ad mysterium consecrationis corporis Domini perficiendum,videlicet,Præceptis salutaribus , & oratio dominica & hæc oratio:Libera nos quæsumus : & hoc propter tres dies quibus Domini corpus iacuit in sepulchro:siue propter triplicem legem,scilicet naturalem,Mosaicam & euangelicam.

SVMMA.

1 *Patenam tradit sacerdoti diaconus,finita oratione dominica.*
2 *Patena cur se signet sacerdos.*
3 *Sacerdotis manu seu humerũ dextrũ diaconus osculatur. Et quare i*
4 *Patenam ad quid osculetur sacerdos.*

De resumptione patenę. CAP. L.

psal. 29. QVia post passionis tristitiam ad resurrectionis gaudium peruenitur,iuxta illud, Ad vesperum demorabitur fletus,& ad matutinum lætitia : ideò subdiaconus interedum chorus respondet:sed libera nos à malo,accedens † ad diaconum,tradit illi patenam inuolutam:diaconus verò illam recipiens eam reuelat,& reuelatam repræsentat, & tradit sacerdoti osculãdo illius manũ,aut humerũ dextrum. Sacerdos verò cũ ea signum sanctæ crucis sibi facit in facie , & eandem postmo
Mat. 28. dũ osculatur.Hi quidem tam numero, quã obsequio sanctas illas mulieres significant,de quib. narrat Euangelista Matthæus
Mar. vlt. ꝙ vespere sabbati,quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria & altera Maria , videre sepulchrum:præsentantes patenam, id est,cor patẽs latitudine charitatis,in obsequium sepulturæ.Iuxta quod legitur,quòd mulieres emerunt aromata:vt venientes vngerent Iesum:& valde mane vna subbatorum , veniunt ad monumentum orto iam Sole, & dicebant ad inuicem quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?Accessus igitur diaconi,qui Marias significat in tradendo patenam , significat illud ꝙ Mariæ venerunt videre sepulchrum, & resurrectionem Christi latè credẽtes,eã Apostolis nuntiauerũt , qui demũ domino suæ fidei latitudinẽ obtulerunt,& ideò de manu diaconi patenã,id est latitudinẽ charitatis accipit sacerdos,id est,Christu

us acceptat. Vel per subdiaconũ intelligitur Nicodemus, qui Ioã. 20.
tiam latè credidit, & obsequium exhibuit Saluatori. Quòd ve
ò patena prius inuoluta, dehinc reuelata ad altare deporta-
ur, hic est Moses de fiscella ad regiã perductus domũ. Exo. 2.
ex quidẽ quæ latuit sed cognitis mysteriis, ab ecclesia exalta-
a, ad Christũ ascendere de Aegypto docens. Quod verò sacer-
los † super patenã sibi à ministris oblatã signum crucis facit,
epræsentat illud, ꝙ in Matthæo legitur, ꝙ Principes Sacerdo-
ũ & Pharisæi signauerunt lapidẽ cum custodib. sed nec ratio
sta, nec signum S. Crucis, necessitatis sunt. Item, ꝙ patenam o-
latã recipit, significat ꝙ Christus omnes ad se ex charitate re-
deuntes cum desiderio recipit, quod etiã ex eo patet, ꝙ statim
Marię perseueranti & aliis cõparuit. De hoc etiã dictum est sub
tit. de oblatione sacerdotis. Post traditã diacono patenã, sub-
diaconus manipulã, qui patenã tenuerat inuolutã, plicatã non
super pallã altaris, sed alibi deponit, in quo significatur illud, qđ
legitur Ioan. 20. quia Petrus in monumentum intrans, vidit su-
darium, quod super caput Christi fuerat, non cum linteaminib.
positum licet separatim in vnum locum inuolutum. † Diaconus
autẽ manũ seu humerum dextrũ sacerdotis osculatur, ad notã-
dum, quod ipse vult esse socius in passione, vt socius sit in re-
gno, extrà de sepul t. c. j. secundum quod dicit Apostolus, Si cõ-
patimur, & conregnabimus. Rursus, ꝙ osculetur dextrum illius
humerum, significat ꝙ Deum hic videre non possumus, nisi ꝑ
speculum & in ænigmate, in futuro verò videbimus eum, sicuti
est, quia verò crucifixus ardenti desiderio quærebatur, iuxta
quod Angelus inquit mulierib. Scio, quia Iesum quæritis cruci
fixum. Idcirco cum patena signatur crux in facie sacerdotis, in 1. Ioã. 3.
qua maximè vires animæ vigent, & vt hoc signo munitus pos- Mat. 48.
sit Dei seruitium, sine impedimento consummare. Statímque sa
cerdos osculatur patenam, ostendens, quod Christus cõfestim
impleuit desiderium mulierum. Mox enim occurrit illis, dicẽs:
Auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerunt. Mat. 28.
Nec est dubium, quin pedes eius fuerint osculatæ de hoc sub
tit. de osculo pacis dicetur. Osculatur etiam patenam, quasi pe
tens à Deo pacem corporis & animæ. Oratur etiam pro pace
temporali, quod fit specialiter in quibusdam ecclesiis: oscu-
lum etiam huiusmodi charitatem significat, prout dicetur
ibidem. † Rursus ideò se signat cum patena, & osculatur post
4 illam, ad notandũ, quòd si per passionẽ filij recõciliamur Deo
patri, erimus & hæredes regni cælestis, vel signum crucis
cum osculo significat gloriationẽ Christi in cruce cum chari-
tate. Quidã etiam cũ paterna se signãt ante pectus, per ꝙ signi

catur syncera affectio, quę per partes corporis & cordis in sacra scriptura significatur. Quidam autem prius osculantur patenā, cùm dicunt, Da propitius pacem, & posteà cū osculata patena in vltima clausula, scilicet ab omni perturbatione securi, se signāt, quia p crucē, & hoc sacrificiū & odorē eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiāt. Quidā quoq; consequenter osculantur summitatē, & pedē calicis: ꝙ osculū prætendit intimū affectum ad monumentum seu sepulturā Christi, exemplo Magdalenæ, quæ ex affectu stabat ad monumētū foris plorās, vt dicitur in Ioanne. Osculū quoque pedis calicis, significat osculū pedū Christi, de quo iam dictum est. Aliqui etiā cum patena summitatē, latus & pedem calicis tangunt, quòd similiter ex affectu intimo faciunt, quasi totū monumentum amplectētes, ꝙ per calicē & patenā repræsentatur, hoc enim propriū est fer-
Ioan. 20. uenter amantiū, quòd non satiantur dilectū ex omni parte corporis sui tangere, & etiā res dilecti, quòd maximè ostendit Magdalena, quæ à monumento non recedebat. Tactus quoque cū patena in summitate, & latere, & pede calicis, significat tres cruciatus Domini, scilicet in capite, in latere; & in pedibus.

SVMMA.

1 *Hostiæ fractio, quō fieri debeat & n. 2. 3. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 19.*
4 *Hostiæ fractio, ad quid fiat.* 5 *Hostia primo p mediū frāgitur, & qua*
6 *Hostiæ altera dimidietas, cur iterum diuidatur.* *(re idipsum.*
7 *Hostiæ particula, post subdiuisionē remanēs in sinistra, cur cōiungatur parti super patenam positæ.* 9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos, cur dicit in Missa sub fractione hostiæ. Pax Domini sit sē-*
17 *Hostiæ particula, cur mittatur in sanguinem.* *(per vobiscum.*
20 *Hostia, cur diuidatur in tres partes.*
21 *Hostiæ tres partes, quid significent, & nu. 22.* *(minus. nu. 24.*
23 *Benedictio solēnis cur detˀ ab Episcopo, In Missa verò pro defunctis:*

De fractione hostiæ. CAP. LI.

FInita oratione premissa, scilicet: Libera nos, & resumpta patena diaconus discooperit calicem, inde remouēs corporale, & super calicē sedulò intuetur. Deinde sacerdos intēdēs hostiam † frangere, ipsam de altari leuat, supponēs illi patenā & super ora eius collocat: inde tollēs eam super calicem per medium frangit, dicens, Per eundem Dominum nostrū. Et in quibusdam ecclesiis partem, quæ post fractionem in dextra manu remāsit, ponit super patenam, dicendo, qui viuit, &c. Partē verò quæ in sinistra remansit, iterū per medium frangit, & particulam quæ post subdiuisionem in sinistra manu remansit coniūgit parti prius super patenam positæ, dicendo in vnitate sancti spiritus, &c. Alteram verò particulam in dextra remanē-

tem

tem, tenet super os calicis, cum duobus digitis, ſcilicet cũ polli
ce & indice, & erecto calice ſimul & ipſa particula, parũ cum
ambabus manibus eleuatis alta voce, dicens: Per omnia ſecula
ſeculorũ, quo dicto calicem ſimul cũ hoſtia deponit proferẽs:
pax Domini ſit ſemper vobiſcũ: & hoc dicendo, producit ter ſi-
gnũ crucis ſuper calicẽ, cum dicta hoſtiæ particulá, deinde mit
it particulã illam in calicem, dicẽs, fiat cõmiſtio corporis, &c.
& poſteà per Epiſcopum datur benedictio ſolẽnis. De ſingulis
igitur eſt videndum & primò quare diaconus diſcooperit cali
cem, & in eum diſcopertum intuetur. Circa quod dicendũ eſt
quod os calicis, in hoc loco oſtiũ ſignificat monumẽti, de quo
diaconus corporale remouet, & in eo ſedulo ĩtuetur, ſignificãs
quod Angelus Domini lapidẽ ab hoſtio monumẽti reuoluit,
& linteamen amouit, & in ſepulchro diligenter aſpexit. Secun-
do videndũ eſt, quare ſacerdos hoſtiã ſuper patenã locat, & in
de eam tollens ſuper calicẽ frangit. Circa quod dicendũ eſt, ꝙ
per calicẽ Chriſti paſſiò, vel etiã ęternæ beatitudinis fruitio de
ſignatur, vnde Pſal. Et calix meus inebriãs quã præclarus eſt, & Pſal. 22.
iterũ, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, &c. Per patenæ Pſal. 35.
rotunditatem, bonorum operum perfectio ſignificatur, ſacer-
2 dos ergo volens hoſtiã † frangere, primò eam ſuper patenam
locat, vt inde illã tollens ſuper calicẽ frangat, ad ſignificãdũ, ꝙ
nemo paſſionibus mundi meritoriè valeat exponi, vel etiam
ad æternæ beatitudinis fruitionem admitti, niſi prius in bono-
rum operũ perfectione fuerit ſolidatus, vnde Apoſt. ad Epheſ.
6. Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die mala, &
3 in omnibus perfectè ſtare. Ad hoc patena † hoſtiæ ſupponi-
tur, & ſuper calicem frangitur, ad ſignificandum, quòd Chri-
ſtus ex latitudine charitatis per patenæ diſpoſitionẽ ſignifica-
tæ ſe ſupponit paſſioni. Rurſus ſuper calicem frangitur, ne mi-
nutiæ ſpargantur, ſed in eius cõcauitate cautè recipiantur. Ali- Ioan. 6.
bi tamẽ ſuper patenã poſteà frangitur, vt ipſe panis viuus qui
de cœlo deſcendit fract⁹, pro nobis in ara crucis rememoretur.
Alibi quoque hoſtia comedenda de altari tollitur, nam in vete-
ri teſtamento ſacerdos panes propoſitionis de altari ſublatos
comedebat, prout dictum eſt ſub titulo de oblatione ſacer-
4 dotis. Tertiò videndum eſt quare hoſtia † frangitur, & qui-
dem, quia in lege iubebatur ſimilago fruſtratim offerri: ſed &
Redemptor noſter benedixit panẽ & fregit, fractúmque diſ-
cipulis diſtribuit, & ideò ſacerdos & legem & Chriſtum ſe-
quens, panem ſacroſanctum in tres partes partitur, vt in fractio Mat. 26
ne Panis Dominum cognoſcamus, ſicut & illi duo diſcipuli Luc. 24.
Dominum cognouerunt, quibus ipſe reſurrectionis die

euntib⁹ in Emaus apparuit. Dũ enim ſicut aitProſper de cõſe. diſt.ij. frangitur hoſtia,& ſanguis in ora fideliũ infunditur,immolatio corporis Chriſti in cruce,& effuſio ſanguinis ei⁹ de latere deſignatur. Quartò,quare per † medium hoſtia frangitur? Circa quod notandũ eſt,ꝙ in duas medietates frangitur,iuxta duplicem prædeſtinatorum ſtatũ,ſcilicet æternæ gloriæ,& temporalis miſeriæ,ideóq; vna medietas ſubdiuiditur in duas partes,quarum vna eſt de prædeſtinatis,qui purgantur ĩ purgatorio,alia pro illis,qui adhuc viuunt in hoc mundo caduco:prout infrà dicetur. Quintò,quare pars hoſtiæ poſt fractionẽ in manu dextra remanens,pótius ponitur ſuper patenã,q̃ quæ in manu ſiniſtra remanſit?& quidẽ pars ipſa,quæ, in dextra manu remãſit,deſignat prædeſtinatos,qui iam ſunt in gloria:& iam tenẽt illam rectitudinẽ, cui nulla rectitudo admiſceri poterit,& ideò meritò in parte dextra tenetur. Altera verò pars deſignat illos prædeſtinatos,q adhuc ſunt in tẽporali miſeria,vbi multa obliqua,& pauca recta ĩueniũtur,quare meritò in ſiniſtra tenetur. Illa igitur,quæ eſt in dextra,cùm diuidenda nõ ſit, vt iã dicetur,ſuper patenã deponitur,quæ verò eſt in ſiniſtra,cùm diuidenda ſit,non deponitur,ſed diuidenda retinetur. *Sextò*,quare pars † quæ in ſiniſtra remãſit,iterum ſubdiuiditur?Ad quod dicendum eſt,quòd illi qui ſunt in gloria , vniformem ſtatum tenent,& vna beatitudine fruuntur , ideò pars in dextra manu retenta,& ſuper patenã collocata, quæ illos, vt præmiſſum eſt, ſignat,non frangitur,ſed illi qui ſunt in tẽporali miſeria,in ſtatu,& miſeria,ſunt diuiſi.Nam alius eſt ſtatus miſeriarũ,eorum qui adhuc viuunt in corpore, & alius eſt eorũ,qui purgantur in purgatorio igne,ideò pars,quæ in ſiniſtra tenetur,illos ſignificans,diuidi debet.Septimò,quare † particula poſt diuiſionẽ remanens in ſiniſtra,coniungitur parti ſuper patenam prius poſitæ? Ad quod dicendum eſt,quòd ſecundum *A*uguſt. Deus duas habet manus,ſcilicet dextram,qua miſeretur,& ſiniſtram qua punit illos,qui ſunt in purgatorio, inquãtum ibi purgantur,reſpondet ſola punitio,& ideò particula, quæ in ſiniſtra tenetur,illos figurat.Hi verò,qui ſunt adhuc in præſenti vita,in qua eſt ſtatus mœrendi, conſequi poſſent miſericordiam, & ideò ipſi per aliam particulam , quæ eſt in dextra, ſignantur. Quia ergo de his,q ſunt in purgatorio,nullũ eſt dubium,ſicut de illis,qui ſunt in Paradiſo,quantum ad futuram gloriã, ideò meritò particula,quæ erat in ſiniſtra, eos deſignans coniungit parti prius ſuper patenam poſitæ quæ illos qui ſunt in Paradiſo deſignat quoniam iſti illis indubitanter ſunt coniungẽdi,de hoc tamẽ aliter infrà dicetur.Sed particula quæ ĩ dextra parte

reman

māſit,& deſignat eos,qui ſunt in vita præſenti, illi parti quæ
t ſup patenã,nõ cõiungitur,ſed in ſanguinẽ mittitur,quia il-
adhuc egent meritis paſſionis Chriſti, quæ merita proceſſe-
int ex effuſione ſanguinis agni immaculati. ex præmiſſa autẽ
uarũ partiũ coniunctione duo reſultant quaſi in modũ Lunę
ornua cõnexionẽ vtriuſq; teſtamenti in Chriſti paſſione fa-
tã deſignantia,& illa verſus calicẽ corrigenda ſunt, quaſi ſibi
ıcorporent ſanguinẽ,ſine quo corpus nõ eſt. In hac etiã cõiun
tione repræſentatur,quod poſtq̃ aliqui tã præſentibus q̃ futu
is preſſuris purgati fuerint,ipſi Deo,qui eſt noſtra beatitudo,
perfectiſſima vnione iungentur. † Octauò quare pręmiſſæ duę
artes extra calicẽ,ſuper patenam reſeruantur:ſuper quo aiunt
quidam ꝙ tres partes hoſtiæ,tres ſtatus † beatorũ figurãt,ſ.qui
unt in cœlo, qui in purgatorio,& qui in mundo reſpectũ ipſa
æterna fruitio,vt præmiſſum eſt,figuratur. Quia ergo tam illi,
qui verſantur in hoc ſeculo,q̃ illi qui ſunt in purgatorio,nõdũ
ad illã fruitionẽ admiſſi ſunt, ideò ipſæ duæ partes extra calicẽ
reſeruantur donec ſumantur. Sed hęc ratio non concordat per
omnia cum præmiſſis.& ideò alia ratio inferius aſſignatur. Po-
teſt etiam dici,quod duæ hoſtiæ partes ideò ſuper patenam po
nuntur,quoniã ſi omnes partes ſuper os calicis ambabus ma-
nibus tenerentur,multa quidem pericula cõtingere poſſent de
facili enim poſſet errare & pars non mittenda in calicem mitti
vel propter manuum tremorem partes poſſent in calicem ca-
dere. Sacerdos etiam taliter impeditus non poſſet quæ incum-
bunt liberè expedire & ſimilia. Alij tamen omnes partes ſupra
os calicis tenent ne fortè propter illarum deportationem ſeu
tranſlationem aliqua inde particula cadat aut remaneat in pa
tena de quo etiam ſub tit. de communicatione ſacerdotis di
cetur. † Nonò quare particulam quę remanſit in dextra ſacer-
dos ſuper os calicis tenet. Ad quod dicendum eſt quod parti-
cula ipſa vt præmiſſum eſt repræſentat illos qui adhuc in corpo
re viuentes indigent miſericordia Dei ſine prædictis meritis
paſſionis Chriſti & ſanguinis eius effuſionis præcedentibus.
Tenetur ergo ipſa particula ſupra os calicis reſpectu directo
ad ſanguinem vt detur intelligi intentio nec non expectatio &
conſideratio viuentium quo ad merita & paſſionem Chriſti &
tenetur cum pollice per quem vigor virtutis & cum indice per
quem mentis diſcretio ſignificatur,ad oſtendendum quòd cũ
fidei vigore & mentis diſcretione hæc conſideranda & expe-
ctanda ſunt. Vel cum duobus digitis tenetur ad deſignandum
duplicem naturam quæ fuit in corpore Chriſti,diuinitatem,

f.& humilitatē.*Et* cōiungitur ſanguini:ad oſtēdēdū,ꝙ qui di-
gnè & cū fide merita & paſſionē Chriſti cōſiderant, & expe
ctant,eius paſſione &meritis iuuantur.Decimò,quare † ſacer-
dos dicturus,per oīa ſecula ſeculorū ſe erigit?Et eſt dicendum
ꝙ cùm ipſe petere velit perpetuā exiſtētiā Dñi nobiſcū: & om
ne datum optimum,& oē donū perfectū deſurſum ſit.j.q.ij.qui
pio.meritò ad Deū ſe tunc corpore & mente erigit,ſperans ſe
accepturū quod petit.† Vndecimò,quare verba ipſa proferēs
vocē ſuam exaltat,& parum calicē eleuat. Super quo dicēdum
eſt,ꝙ ſacerdos Chriſti vicarius,hoſtia,vt præmiſſum eſt,fracta
mox pacē annuntiaturus,vocē exaltat:vt populus pacē deſide
rās,hoc intelligens dicat:Amen.xxxviij.d.ſedulo,& calicē pari
ab altari eleuando oſtēdit, ꝙ Chriſtus qui per paſſionem qua
per calicē deſignatur,deſcenderat eleuatus per reſurrectionem
à mortuis,pacē poſtmodum diſcipulis timentibus nuntiauit
Ioan. 20. dicens eis:Pax vobis.Poteſt etiam dici,ꝙ quemadmodum præ
miſſum eſt:particula,quæ ſuper os calicis tenetur,repræſenta
viuentes,& credentes,& expectantes iuuari meritis paſſionis
& effuſionis ſanguinis Chriſti.Sed,vt credamus duo.Primum
ſ.Chriſtum,verū fuiſſe Deum,& ſanguinē & corpus nunquam
fuiſſe à diuinitate ſeparata.Secundū, Chriſtū fuiſſe verum ho
minem & corpus verum,& ſanguinem verum, dicta non con
ſequimur:propter hoc ergo calicem, & dictam particulam pa
rum ſimul eleuat,vt oſtendat,ꝙ firmiter credimus primum,&
eam ſtatim deponit,vt oſtendat,quod etiam eodem modo cre
dimus ſecundum.† Duodecimò quare dicta eleuatio,& depo
ſitio fit cum vtraque manu & non cum altera tantum?Ad quod
dicendum,ꝙ hoc fit,vt per hoc detur intelligi,ꝙ ſicut præmiſ
ſa duo credit intellectu: ita amat & appetit affectu & toto co
natu.Fit etiam hoc modo,vt ſecurius & decentius fiat.† Deci
motertiò quare mox dicit altiori voce,Pax domini,&c. Et qui
dem,quia non ſolum per ſigna,verum etiam per verba reſurre
ctionis eſt gaudium exprimendum.ideò ſacerdos per lætitiam
de reſurrectione habitam procedens ſtatim depoſito calice al
Ioan. 20. tiori voce dicit.Pax Dñi ſit ſemper vobiſcum,repræſentans,ꝙ
vna ſabbatorum Ieſus poſtquā ſurrexit à mortuis,ſtans in me
dio diſcipulorum dixit eis,Pax vobis,& iterum,Pax vobis.Ioā
20.quaſi dicat.*Do* vobis pacē pectoris in via: & pacē æternita
tis in patria.Idem ergo innuit ſacerdos dicens : Pax *Dñi*,i.pax
Apoc. 7. pectoris ſit ſemper vobiſcum,id eſt,in præſenti hic,& pax æter
nitatis in futuro.Hæc quidem pax eſt illa, quæ tunc iuſtis data
eſt,quando anima Chriſti in infernum deſcendens inde oēs fi
deles eduxit,abſtergens omnem lachrymam ab oculis eorum
vt an

amplius nō ſit eis dolor ſed pax,qua cū eo viuant in æternū,
l illa,quę data eſt corporis Chriſti;quādo anima eius ad cor-
is rediit , vt ſicut nūquā anima turbata eſt pro corporis mor
, ita nec ipſum corpus vlterius de ſua mutatione turbetur,
d vtraq; pace fruatur , & ſemper de æterna beatitudine læte-
ur.†Decimoquartò,quare dicēdo pax Domini,&c.facit ſignū
rucis ſupra ſanguinē,cum dicta hoſtiæ particula?Ad hoc dicē
um eſt , quod tres cruces ſignificāt triduū, quo Chriſtus fuit
ı ſepulchro:vel ꝙ tres mulieres quærebāt Chriſtū crucifixum,
d oſtium monuumenti: vnde illud,Quē quæritis viuentem cū
nortuis.†Decimoquintò,quare dicto,Pax Domini, &c. cho-
us reſpondet?Et cum ſpiritu tuo:& quidē hoc dicendo, optat
acem ipſi ſacerdoti:& petit etiā pacē ſibi dari,& vt dignus ſit Luce.24.
llā recipere,prędicit ter *Agnus* Dei.Verūtamen Papæ celebrāt
n eccleſia Sanctæ Mariæ maioris in vrbe,& dicenti,Pax *D*omi
ii reſpondetur:prout in 6.parte ſub ti.de paſcha dicetur. *D*eci
noſextò,quare†dicta hoſtię particula immittitur in ſanguinē?
Nempè fit hęc commiſtio, Primò,ad notandum, ꝙ Chriſti cor
ous nō fuit ſine ſanguine,nec ſanguis ſine corpore.Secundò,ad
de ſignandū,quod vnum ſacramētum conficitur ex ſpeciebus
panis & vini.Tertiò,corporis & ſanguinis poſt trinum crucis
ſignum permiſtio,eſt animæ ad corpus reditio.Omnibus enim
in cœlo & in terra pacificatis virtus trinitatis animam crucifixi
reducit ad carnem,ne derelinqueret animam eius in inferno,
nec daret carnē eius videre corruptionē.Iuxta, quod ipſe dicit
in pſal. Ego dormiui & ſomnum cepi.exurrexi,quia Dominus
ſuſcepit me,ſignificat ergo vnitatem & animæ & carnis, quę in
reſurrectione Chriſti denuò ſunt vnitæ. Nam vt præmiſſum eſt
panis ad carnem,& vinum refertur ad ſanguinem, quia ſecun-
dùm philoſophū in ſanguine eſt ſedes animæ.xxxiij.q.ij.Moſes Pſal. 15.
de hoc etiam ſubti.de oblatione dictum eſt.Decimo ſeptimò, pſal. 3.
quando immiſſio†ſit facienda,& quidem aliqui infundūt par-
ticulam ipſam in calicem,poſtquàm dicunt:Pax Domini , &c.
quoniam manifeſtum eſt pacem datam eſſe hominibus bonæ
voluntatis,per reſurrectionem,quam,verba ipſa ſignificāt Alij
verò dicto, Pax Domini,&c.dicto etiā prius,Agnus *D*ei,&c.de
mum immittunt ipſam in ſanguinem , vt eorum oratio effica-
cior ſit pro eo quòd tenentes eam in manibus,dum dicunt, A-
gnus Dei,&c.oculo corporali & mentali reuerenter intuentur.
Tertij verò eam immittunt cum dicunt, da nobis pacem.
Cùm enim ter dicatur, Agnus Dei , & in primis duabus vici-
bus dicatur miſerere nobis.in primo dicitur, miſerere nobis
quantum ad animam , quæ maximè fundatur in ſanguine.
In

In ſecundo quantũ ad carnẽ,patet,quod iſta duplex oratio diuiſim dicitur,& ideò illa pars hoſtiæ per quã caro ſignificatur: & ſanguis,per quem anima intelligitur,non debent coniungi, dum illis duabus vicib.dicitur Agnus Dei,ſed ſolum in fine tertij Agnus Dei,vbi repetitur,Pax ſecundũ vtrunq;.ſ. ſecundum corpus,& ſecundum animam.Ipſe enim lauit nos à peccatis no
Apoc. 1. ſtris,in ſanguine ſuo.†Quarti rectius & vſitatius agunt , quoniã dicto Pax Domini,& priuſquã dicãt Agnus Dei,&c.immit-
Ioan. 20. tunt.certum eſt autẽ,ꝙ Agnus Dei poſt ſalutationẽ repreſentant illud,quod Dominus fecit,poſtquàm diſcipulos viſitauit, quando videlicet dedit eis poteſtatẽ dimittendi peccata,&ideò ſacerdos illud repræſentans poſt remiſſionẽ particulæ hoſtię in ſanguine,dicit,Agnus Dei,qui tollis peccata mũdi,miſerere nobis,ad deſignandum,quod ſicut ipſe corpus ſanguini cõiungit, ita nos coniunctos eidẽ ſanguini ſeu meritis ex effuſione procedentib.ſua pietate à peccatis emũdet.Et immittẽdo dicit verba illa fiat cõmiſtio corporis , &c. quæ verba referẽda ſunt ad ſpecies panis,& vini,quib. corpus Chriſti & ſanguis cõtinetur. Dicunt autem Agnus Dei calice iam cooperto,ad notandum, ꝙ Chriſtus in domo oſtiis clauſis dedit Apoſtolis poteſtatem dimittẽdi peccata.Decimooctauò quare fiunt†tres partes? Ad quod dicendum eſt ꝙ frangitur in tres partes.Primò in memoriã trinitatis.Secundò,in memoriã triplicis ſtatus Chriſti. Primus,fuit in hominib.manens.Secundus , fuit mortuus in ſepulchro iacens.Tertius,eſt immortalis,in cœlo exiſtẽs.Tertiò verò,in memoriã & ſignum,ꝙ Chriſtus paſſus fuit in triplici parte ſui.i.in pedibus,in manib.& in latere. Quartò,in ſignum,ꝙ tres ſunt partes myſtici corporis,prima eſt in cœlo, ſiue in patria ſcilicet eccleſia triumphans , ſecunda eſt in terra , ſcilicet eccleſia militãs,tertia eſt in purgatorio,& hæc dicitur purgans. Quintò in typũ trium perſonarum euntium in Emaus,ſcilicet Chriſti & Cleophæ,& vt quidã dicũt,Luc.Decimononò , quid
Luce. partes ipſæ ſignificãt,videndum † reſtat,& quidẽ primũ ſecun
24. dũ Gelaſium Papã pars in calice poſita,ſignificat corpus Chriſti quod de virgine traxit:pars ſicca comeſta , ſignificat omnes fideles,pars reſeruata vſq;in finẽ miſſæ ſecundum antiquum eccleſiæ Rom. morem, pro miniſtris vel infirmis,ſignificat omnes mortuos.Secunda pars in calice poſita ſignificat eccleſiam militantem:pars reſeruata, eos qui ſunt in purgatorio.Tertiò Sergius Papa de conſec,d.ij.triformitas.dicit:Triforme eſt corpus domini.pars oblata in calice miſſę,corpus Chriſti quod iã reſurrexit monſtrat:pars à ſacerdote comeſta,ambulantem adhuc ſuper terram:pars in altari vſque ad miſſæ finẽ remanẽs cor

pus

is Christi. Vel secundũ alios, corpus fidelium latẽs in sepul-
ro, hæc pars remanet in altari, vsq; ad finẽ missæ, qa vsque in
nẽ seculi corpora sanctorũ in sepulchris erũt, sed ꝙ pars vsque
finẽ missæ reseruetur, nõ est in vsu. Quarto etiã modo potest
oc mysteriũ explicari. est enim corp9 Christi vniuersalis eccle
a. s. cum membris, iuxta illud Apost. Vnus panis, & vnũ corp9, 1. Cor. 10.
ulti sumus. Et inueniũtur in isto corpore, quasi tres partes, ex
uibus totũ cõsistit, vna pars est ipsum caput, videlicet Christ9
caput est, & pars corporis, altera pars, sunt illi, quorũ corpora
equiescunt in tumulis, & animæ quæ regnant cum Christo, &
unt quasi simul iunctæ. Hæ duæ partes caput, s. & hęc corpo-
is pars altera, sicut scriptũ est, Vbicunq; fuerit corpus, illic con Luce. 17.
gregabuntur & aquilæ. Propterea in altari super patenã duę par
tes coniunctæ extra calicẽ reseruantur, quasi extra passionem, Rom. 6.
quæ per calicẽ designatur. Christus enim resurgẽs à mortuis,
iam non moritur, mors illi non dominabitur, & q cum ipso sũt
sancti, nõ esurient, neq; sitient amplius, nõ cadet super illos sol, Apoc. 7.
neq; vllus æstus, quoniã priora trãsierunt. Tertia pars in calice
ponitur, significans sanctos, qui adhuc in mũdo viuunt, passio
nésq; passuri sunt, donec de hac vita migrantes ad caput suum
transeant, vbi nec moriãtur amplius, nec vllaten9 patiãtur, vn
2 deversus, Tres † partes factę de Christi corpore, signãt, Prima,
suã carnẽ, sanctósque secunda sepultos. Tertia viuentes, hæc
est in sanguine tincta. Martyrij calicem gustant in carne fide
les. Quinto modo, secundum magistrum Gulielmum Antisio-
doren. pars, quæ in sanguine mittitur, significat viuos. vna illa-
rum, eos qui sunt in purgatorio, alia verò illos, qui sunt in Pa
radiso. Orat enim ecclesia pro viuis, vt in bono conseruen-
tur, pro eis, qui sunt in purgatorio, vt citius liberentur, & pur
gẽtur, pro eis qui in cœlo sunt, vt orent pro nobis. Sexto etiam
modo secundum Aug. pars in calicem mittitur vel ponitur,
pro nõ sanctè viuentibus, qui voluuntur in sanguine & in pec
catis. Aliæ verò duæ, pro mortuis offeremur. Vna, pro
sanctis, qui iam sunt in requie, & illa est gratiarum actio, quia
nihil restat in eis purgandum, altera pro illis animabus, quæ
licet saluandæ sint, tamen adhuc sunt in pœnis, & ideò pars
illa dicitur oblatio. Sanè particula hostiæ in calice dimissa,
statim calix cum palla corporali cooperitur, quia Christi cor
pus de cruce depositum, latuit in sepulchro syndone inuolu-
tum, quæ per ipsam pallam significatur. Vigesimo loco vi
23 dendum est, quare nunc solennis † benedictio datur. Et
quidẽ hoc loco, scilicet ante pacem solennis episcopalis bene-
dictio datur, ad notãdum, quòd pacem nullatenus habere pos
sumus,

sumus, nisi Dñs noster Iesus Christus præueniat nos in bene-
dictionibus dulcedinis, quæ sunt benedictiones gratiæ ipsius:
Psal. 10. quia secundum Psal. Domini est salus, & super populum suum
Psa. 3. benedictio sua. Dũ autẽ episcopus se ad populũ benedicendum
psal. 66. conuertit, populus reuerenter genu flectit, quasi ipso facto di-
cat. Benedicat nos Deus Deus noster, & metuant eum omnes
fines terræ: nam ipse est Dominus, qui ad illius inuocationem
psal. 147. benedicit. Vnde Psal. Benedixit filiis tuis in te. Et licet hæc so-
lenniter benedicatur, nihilominus quidam in fine missę iterum
solenniter benedicũt: de qua benedictione ibi dicetur, tũ quia
postquam Dominus salutauit Apostolos, iterũ dixit eis, Pax vo
bis, vt iam dictum est, dicetur sub ti. de pacis osculo: tũ quia si-
cut non possumus bene incipere, vel pacem acquirere, nisi diui
næ benedictionis gratia præueniat, ita nec in bono proficere,
nec in pace finaliter perseuerare, nisi benedictionis suæ gratia
subsequatur. *In* † missa verò pro defunctis, Pontifex solenniter
non benedicit, tũ quia in ea oẽs solẽnitates cessant, tũ quia hęc
solennis benedictio fit non solũ pro venialũ deletione, verum
etiam pro populi excitatione, vt in Domini adiutorio confi-
dat, & benedictũ in secula confiteatur, ac defuncti velut absen
tes excitari nequeũt, licet possint nostris suffragiis adiuuari, tũ
quia gaudiũ non debet luctui admisceri. Illud autem notan-
dum est, ꝙ per mortem, & in mortem domini fidelis anima be-
nedictionẽ percipit. Vnde circa mortis officiũ ritè diaconus ad
eam humiliari inuitat, dicens, humiliate vos ad benedictionẽ,
statim *P*ontifex benedicit. Quidam asserũt hoc officium non
esse de septem officiis missæ, eò quòd has benedictiones Ro-
mana non inuenit ecclesia, vnde nec vtitur eis, & ideò non hic,
sed in fine missæ benedicit. Sed quicunque inuenerit, rectè in
hoc loco ponuntur, vbi Christus ad inferos descendisse repræ
sentatur, scilicet proximè antè resurrectionem cum eductis
de carcere æternam tribuit benedictionem. Has benedictio-
Gen. 49. nes præfigurauit Iacob, qui filiis suis, & Moses qui filiis *Israel*,
Deut. 33. & Christus qui discipulis moriens, benedixit.

SVMMA.

1 *Agnus Dei, cur dicatur.* 2 *Agnus, quid significet.* *Et quare ter dicatur.*
3 *Christus ad tria venit.* 4 *pax, est quadruplex.*
5 *Requies triplex optatur defunctis.* 6 *Sergius papa.*

De Agnus Dei. CAP. LII.

QVia Iesus statim, vt salutauit Apostolos, vt iã præmissum est, dedit eis potestatẽ remittẽdi peccata, dicens, Quorũ remiseritis peccata, remittũtur, † quorũ retinueritis, retẽta sunt. Ioan. 20. idcirco chorus clamat ad Deum & postulat,

Agnus

nus Dei, qui tollis peccata mundi miserere nobis. Siquidem
n. vidēs Iesum ambulantem dixit, Ecce agnus Dei, ecce qui Ioan. 1.
it peccata mundi. Quare autē cùm vocauerit agnū determi
subdens, qui tollit, i. qui venit, vt tollat peccata mundi, quia
peccatis tollendis pascha nostrum immolatus est Christus.
mpè in vete. test. offerebatur agnus, pro peccatis populi, &
nouo test. Christus obtulit seipsum Deo patri, vt humanū
nus liberaret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. *Meritò* Apoc. 1.
go, dum corpus & sanguis Domini sumitur, Agnus Dei can
ur, vt omnes credamus, quia ipsius agni corpus & sanguis
nc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & vitam æter
m nobis resurgendo donauit *Iesus* Christus Dn̄s noster, &
oremus ipsum nunquam desistere misereri nobis, qui in pas
one misertus est nostri. †agnos autem Græcè, latinè purus &
stus, dicitur, ꝙ sit hostia pura, & immolationi apta* quia ipse
tus agnus sola pietate sua se obtulit hostiā pro nobis, & nos
demit. Dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec
ominibus, nec bestiis nocet. *In* præmissis ergo verbis, agnus
ei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, est quædam de-
ecatio, vt videlicet innocentis agni misericordia peccata ir-
entia & subitanea auferantur. Tertiò modò dicitur agnus,
b agnoscendo, quoniam in magno grege solo balatu matrem
gnoscit, sic & Christus in ara crucis donans nobis prius pacē
gnouit nos cura, vt iam dictum est. Agnouit etiam patrē obe
dientia, Iuxta illud Apostoli ad Philip. 2. factus est obediens vs-
que ad mortem. Agnouit etiam matrem cura, quam de ea ha-
buit. Vnde illud Ioan. 20. Ecce mater tua. Ob hoc ergo in alta-
ris immolatione ter dicitur, Agnus Dei, quasi Agne, qui agno-
uisti patrem, miserere nobis. Agne, qui agnouisti matrem mise-
re nobis. Pie, qui redemisti mundū, & qui obtulisti te ꝓ nobis,
dona nobis pacē. Vel ideò ter dicitur, vt triforme corpus Dn̄i
intelligatur, videlicet ambulans in terra, quiescēs in sepulchro
& residens in cœlo. Potest etiam dici, ꝙ Christus ad tria venit,
Primò vt nos† liberaret à miseria culpæ. Secundò, vt nos redi-
meret à malo pœnæ. Tertiò, vt nobis daret de plenitudine gra-
tiæ suæ. quantū ad prima duo his dicitur miserere nobis. Quā-
tum ad tertium dicitur dona nobis pacē: quæ petitio pacis se-
quitur statim postquàm Agnus Dei dictum est ter, ad notādū,
ꝙ ex beneuolētia trinitatis agnus missus est: vnde Esaias. Emit- Esai. 16.
te agnum Domine, &cæ. Nam sicut in Apoc. legitur, Christus Apo. 5.
est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Et attende, quia
quidā sacerdotes dicunt Agnus Dei, manibus super altare de-
positis, ostendentes in hoc quòd ad ea, quæ proferunt tota
mente

mente intendunt. Intẽtio enim propriè per linguã exprimitur, nõ per manus: ideóq; loquẽte lingua, manus quiescunt, quoq; ipsam misericordiã & pacẽ cœlestẽ pro populo petunt: nõ autẽ terrenam: quod in manuũ dispositione significatur. Alij verò stant manibus iunctis, parũ super altare inclinati: ostẽdẽtes in inclinatione humilitatẽ: quæ in oratione necessaria est: & in manuũ coniunctione, vnicã & nõ variã intẽtionẽ. Porrò secundũ antiquã cõsuetudinẽ scholæ cantorũ, in ecclesia Rom. quã adhuc ipsa schola obseruat, nullatenus variatur, sed tribus vicib' vniformiter dicitur Christe, miserere nobis. ꝓpter tria genera peccatorũ, quæ petimus remitti: cogitationis in corde: locutionis in ore: & actionis in opere. Vel in honorẽ trinitatis, vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noe, Dauid, &

Ezec. 14. Iob: quos Ezechiel vidit in visione saluãdos. Postmodũ autem multis, ac variis ecclesiæ aduersitatibus ingruentibus, cœpit ad dñm de tribulatione clamare: dona nobis pacem: & vt clamor eius facilius audiatur, ideò in ipsa immolationis hora clamat: & hæc varietas non discrepat à cõsuetudine vete. test. vbi cum secũdò repetatur, Parce dñe, parce populo tuo: tertiò variatur,

Ioel. 2. & ne des hæreditatẽ tuã in opprobrium. Dicamus ergo miserere nobis, quantũ ad animam. Itẽ miserere, quãtũ ad carnẽ: & dona nobis pacẽ, quantũ ad vtrumq; vt habeamus pacẽ pectoris spiritualẽ: & pacẽ corporis tẽporalẽ. †Est enim pax peccatorum, pax iustorum, pax tẽporis, & pax æternitatis, vnde & ter oratur in missa pro pace, de quo dictum est sub. iiij. particula canonis, super verbo, Diésque nostros, & quia Deus non dat pacem, nisi illis quorum miseretur, ideò vltimò dicitur, dona nobis pacem Ecclesia etiam Lateran. nunquàm dicit dona nobis pacem, sicut nec schola cantorum, sequens vt præmissum est, morem antiquum. Vnde nec valet, nec vera est ratio dicentiũ, quòd in Ecclesia lateranen. ideò non dicitur dona nobis pacem, quia omnes aliæ ecclesiæ ab illa, quæ primò fuisse dicitur consecrata, sumere debent pacem, non ipsa ab illis. In feria quinta cœnæ Domini, Agnus dei, ter dicitur, cum miserere nobis, vt ibi dicetur. Rursum in missa, pro defunctis dicitur bis Agnus Dei, cum, dona eis requiem, tertiò additur, Sempiternam, nec dicitur dona nobis pacem, quia tunc imitamur exequias saluatoris. Vltimò ergo agnus Dei, tantùm adiungitur sempiternam. Super quo notandum est, quòd pro fidelibus defunctis triplex requies debet optari. †Primò, vt auferatur ab eis pœna, in qua est eis labor non requies. Secundò, vt eis gloria animæ conferatur, quia tunc veraciter requiescunt in bono desiderato, scilicet in ipso Deo. Tertiò, vt dotentur glo

ria

ri corporis: ne illud vlterius miseriis exponatur. Prima, non est
rquies sempiterna: quia pœna sublata adhuc desiderāt gloriā.
Scunda etiam, non est totaliter requies sempiterna: secundum
ug. ante resurrectionē corporū, semper inest animabus quidā
aturalis appetitus resumendi corpora, quo aliqualiter corpora
tardantur, ne totaliter ferātur in Deum. Sed tertia requies cū
præmissis est verè requies sempiterna; quia animæ quæ deū. prę
ntialiter vident resumptis corporibus in ipsa vlterius, & æter
aliter & perfectissimè requiescent, ideoq; solū in tertia vice, &
on in duabus pręcedentibus congruit dicere, requiem sempi-
ernam. Sergius † Papa 1. constituit agnus Dei inter communio
em ter à clero & populo decantari.

ADNOTATIO.

Apta.) agios verbū est æquiuocū. Præter enim hic datā signi
cationē, est vitex, genus arboris, qua vite omnes ornabātur A-
henis in festo Palladis. Sed prior significatio aptissime est huic
oco. N. Doard.

SVMMA.

ax, quæ datur in Missa, quid significet. Et vnde id præsignatū. nu. 4.
Et cur non in Missa pro defunctis. num. 8.
Christiaui in primitiua Ecclesia, quotidie communicabant. Paulò post
omni Dominica, tandem aliquando rarius.
Popul⁹ cur se osculetur in Missa. & n. 5. 6. 7. Mulieres non. & quid
Osculum, quatuor sacramenta significat. (ita. nu. 9.
Episcopus solenniter celebrans quoties osculetur, & quos.
Episcopus bis codicē osculatur. 13. Papa in septē locis, osculū accipit.

De pacis osculo. CAP. LIII.

POstquā Dominus salutauit Apostolos, vt pręmissum est, ite
rum dixit eis, pax vobis, ostendens, quòd non solum de- Ioan. 20.
bemus pacem habere in ore, verùm etiam in pectore, ne
simus ex illis qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala au-
tem in cordibus eorum, ideoquè cum hæc dixisset Apostolis, in
sufflauit in illos, & dixit, Accipite spiritum sanctum, ad quòd Luc. 27.
designandum vtique sacerdos facta † commistione & finita o-
ratione accipit in quibusdam Ecclesiis pacem ab eucharistia, si- Ioan. 20.
ue ab ipso corpore Domini vt secundum alios, ab ipso sepul-
chro. i. calice vel altari, & mox prębet oris osculū ministro, scili-
cet diacono. Qui ab ipso corpore accipiūt, hoc faciunt ī signū, ꝙ
pax spiritualis à Christo data est humano generi. Alij etiam idē
signant. Diacon⁹ verò dat pacē aliis, & alij inter se in signum ꝙ
oēs debēt pacē habere, præsertim filij ecclesiæ. Ipse verò diaco
nus pacē à sacerdote accipiēs, reuerēter se inclinat, & pect⁹ oscu
latur ipsius, secundū morē quarundā ecclesiarū & platenā exten
dit, vt per pacis osculū, & per platenæ extensionē charitas extē

Rom.5. denda mõſtretur,quam per platenam in parte.iij.diximus deſ
gnari.Quia ergo charitas dei diffunditur in cordibus noſtris
ſpiritum ſanctum q datus eſt nobis:ideóque pacis oſculũ, p
1.Cor.16. vniuerſos fideles in Eccle. diffunditur. Nã apoſtolus admone
Salutate vos inuicem in oſculo ſancto.Rurſus,ꝙ ſacerdos † pa
cẽ populo tribuit,præfiguratũ fuit à Ioſue,q hoſtibus ſuperat
terram obtinuit,quam ſorte diuiſit,& in pace poſſedit,& Chri
ſtus reſurgens,diabolo ſuperato pacẽ & dona dedit hominib
Põtifex verò primò dat pacem miniſtro,qui prius erat à ſiniſtr
ſed pacem recepturus accedit ad dextram eius ꝑ quã ſignat
populus gẽtilis,qui primus in pace tranſiuit à ſiniſtra infideli
tis,ad dextram fidei,& æternitatis,& per hũc pax ad populũ d
ſcẽdit.Cæterùm in primitiua Eccleſia,omnes,qui † celebrat
Matt.10. ni miſſarũ intererãt, ſingulis diebus communicare ſolebãt,
quòd Apoſtoli omnes de calice biberunt,Domino dicente,Bi
te ex hoc omnes.de conſec.d.ij.nõ iſte.Offerebant ẽm magn
panẽ,& omnibus ſufficientẽ,quod adhuc Græci ſeruare dicu
tur.Sed excreſcẽte fideliũ multitudine,traditur inſtitutũ vt ta
tum diebus dominicis communicarent.ead.di.quotidie.de qu
dictũ eſt ſub vij.particula canonis,ſuper verbo,hoc quotieſc
que.Poſtmodum autem, quia nec dignè hoc potuit obſeruar
tertia ſecuta eſt iuſtitutio, vt ter ſaltem in anno quilibet Chri
ſtianus acciperet euchariſtiam.eo.d.& ſi non frequentius.vel h
die ad minus in paſcha,extra de pœnitẽtia &remiſſione,omn
hoc inuento remedio, vt videlicet pro eo quòd ſingulis diebus
cõmunicabatur,ſingulis diebus oſculũ pacis daretur,pro mi
ſterio vnitatis,quod ſacerdos dans miniſtro dicit in quibuſda
locis,Sumite vinculum pacis,& dilectionis,vt apti ſitis ſacroſa
ctis myſteriis,quaſi dicat,Sumite ex hoc omnes & diuidite ĩt
vos,& pro communione,quæ ſingulis diebus dominicis fieri
lebat,daretur in diebus dominicis panis benedictus ſanctæ c
munionis vicarius,q & eulogia dicitur.Sed & loco quotidian
communionis,in quadrageſima dicitur in fine miſſæ oratio,ſi
per populũ.cui prædicitur,Humiliate capita veſtra Deo, Sa
populus ſeſe in miſſa oſculatur.† Primò,quia cùm,ſicut præm
ſum eſt,per immolationẽ hoſtiæ ſalutaris,dimiſſis peccatis rec
ciliemur altiſſimo,rectè pacis oſculũ dari decreuit Eccleſia,
pro peccatis immolař hoſtia ſalutaris. Homines igitur oſcul
id eſt,pacis ſignum ſibi inuicẽ dant,vt oſtendant,ſe coniunct
eſſe in corpore Chriſti per quem facta eſt pax in cœlo & in t
ra.† Secundo Innoc.primus,qui oſculum in eccleſia dari dec
uit,quod etiã Leo Papa.ij.primò ſtatuerat,de conſec.d.ij.pac
ita dicit,Pacẽ aſſeritis ante confecta,id eſt, conſecrata,myſt

ria,qu

a,quoſdam populis impetrare,vel ſibi inter ſe ſacerdotes tra-
ere eum poſt,omnia.i.poſt conſecrationem,quæ aperire non
ebeo.i.non poſſum,pax ſit neceſſario.i.cauſa miſterij inducen
a,per quam.i.quia per eam conſtat populum ad omnia ,quæ
ı myſteriis aguntur,ac in eccleſia celebrantur,præbuiſſe con-
enſum,ac finita eſſe pacis cōcludentis.i.determinantis ſignacu
ɔ demōſtratur. Tertiò,ideò ſe† populus inuicē oſculatur,quia
Domini ſui gratiam , & angelorum, concordiam per mortem
:ius ſe promeruiſſe gratulatur. Quartò quia in oſculo caro car
ıi,& ſpiritus ſpiritui iungitur, vt nos qui carnis propagine de
Adam coniungimur, etiam charitatis vinculo cōnectamur,qui
:rgo ſe odientes oſculantur,Iudæ proditoris oſculū imitātur.
Quintò,propter præceptum† *A*poſtoli,de quo præmiſſum eſt. 1.*Cor*.16.
Rurſus ideò prius,quàm communicemus pacem damus,vt in-
:er nos eſſe concordiam oſtendamus, & cum illa corpus Domi
ıı ſumamus , ſine qua munera noſtra non recipiuntur à Deo.
†In miſſa verò pro defunctis pax non datur,quia fideles animę
am non ſunt, nec vlterius erunt in turbatione huius mundi,
ſed quieſcunt iam in Domino.vnde non eſt eis neceſſarium pa-
cis oſculum,quod eſt pacis & concordiæ ſignum,& ideò in miſ
ſa illa non dicitur oratio illa , Domine Ieſu Chriſte qui dedi-
ſti Apoſtolis tuis pacem,&c.nec ſacerdos recipit pacem ab al-
tari.De hoc dicetur in vj.parte ſub tit. de officio mortuorum.
Hinc eſt,quod etiam inter monachos pax non datur, quoniā
mundo mortui reputantur, de conſec. diſt. 2. pacem. Viri
quoque & mulieres non ſibi inuicem oſculum in eccleſia por-
rigunt,ne fortè aliquid laſciuiæ ſurrepat , quia ibi carnales fu-
giendi amplexus,& caſti ac ſpirituales actus habendi , propter
quod etiam in eccleſia ſitu ſequeſtrantur locali. Odia pax pel-
lit,caſtum pax nutr t amorem. ÷Sanè oſculum in ſacra ſcriptu-
ra ſignificat vnionem,charitatem,pacem & reuerentiam. De
oſculo vnionis dicit ſponſa in Canticis , Oſculetur me oſculo
oris ſui. De oſculo charitatis Iſaac inquit ad filium , Accede Cantic.1.
ad me.& da mihi oſculum fili mi.De oſculo pacis dicit Apoſto- Gene.27.
lus. Salutate vos inuicem in oſculo ſancto. Deus autem pa- 1.Cor.16.
cis , & dilectionis , &c. De oſculo reuerentiæ Dominus in- Luca.7.
quit ad Simonem , Oſculum mihi non dediſti,hæc autem ex *Heſt*.5.
quo intraui,non ceſſauit oſculari pedes meos. Et Heſter in ſi-
gnum reuerentiæ ſummitatem virgę regiæ dicitur oſculata
eſſe. Ad deſignandum igitur tres vniones in Chriſto , ſcili-
cet vnionem diuinitatis ad animam,diuinitatis , ad carnem, &
carnis,ad animam , vel vnionem , qua vnita eſt in Chriſto hu-
mana natura,ſancta Eccleſia, & fidelis anima. Et ſacerdos ter

osculatur altare,vt dictũ est sub 4.particula canonis, super verbo diesq; nostros,ad designandũ triplicẽ pacẽ, scilicet temporalẽ,spiritualem,& æternã.†Episcopus solẽniter celebrãs, iuxta morem quarundã Ecclesiarũ ter osculatur,semel ministrũ:& secundò diaconũ: & tertiò sacerdotem. Sed & in missa ter oratur pro pace vt dictũ est super verbo: Diésq; nostros. Rursum ad notandam duorum testamentorum concordiam episcopus duabus†vicibus codicẽ osculatur,quia rota continetur in medio rotæ,& duo Cherubin sese recipiunt versis vultib. in propitiatoriũ.Ad notandam etiam charitatem sacerdos osculatur patenam,quę designat cor patens in latitudine charitatis. Vnde Nonne cor nostrum ardens erat in nobis,dũ loqueretur nobis in via. In signũ verò reuerentiæ subdiaconus & diaconus pedes & manus summi ponti. osculãtur:pedem subdiaconus osculatur post epistolam lectam:& diaconus ante legendum euãgelium:manum verò subdiaconus osculatur offerens ampullam cum aqua,calicemque cum vino: & diaconus offerens patenam cum hostia, & turibulũ cum incenso. vterque etiam de manu summi pontificis eucharistiã,vt dicetur in ti.seq. Illud †quoque vacare non creditur mysterio, quòd summus Pontifex septem modis accipit osculum : videlicet ad os,ad pectus, ad humerum,ad manus,ad brachia,ad genu,& ad pedes.

Exod.25.
Lu.24.

SVMMA.

1 *Missæ quarta pars,de communione Et qualiter ea fiat.& nu.3.4.*
2 *Sacerdos quare in cõmunione,non accipit calicem per se,sed à diacono.*
5 *Papa volens communicare,quare accedat ad sedem suam. Et quando cõmunicet in altari.nu.6.Et qui Eucharistiã accipientes, ab eo osculum recipiant. nu.7.Et de communione,eiusque forma,latè.nu. 8.9.*
10 *Sacerdos quid agere,dicere,aut meditari debeat,ante corporis & sanguinis Dominici sumptionem.Quid post.nu.14.*
11 *Communicandi corporis & sanguinis Dominici legitimum tempus.*
12 *Sacerdos sumens sanguinem,debet tenere calicem, vtraque manu.*
15 *Communicaturus,debet esse ieiunus. Et cur ita.*

Quarta pars missæ,& primo de communione sacerdotis. CAP. LIIII.

HIc incipit quarta pars missæ,post pacis etenim osculum sacerdos communicat hoc modo. Nam† sicut in Nicensi concilio.xciij.d peruenit. Legitur eucharistiã cõfectã p se de altari siue de patena sumit & comedit.Calicem verò,cũ sanguine nõ ipse sed diacon⁹ eleuat de altari,& porrigit ei.† Vnde in canone Hiero.ea.di.diaconi sunt.inter cętera ita legitur. Sacerdotib.etiã propter præsumptiones nõ licet de mẽsa calicem Domini tollere,nisi eis traditus fuerit à diaconis. Ideò autem sacerdos

ſ.erdos corpus Chriſti,per ſe munit,& nõ calicem cum ſangui
n,quia ſumptio corporis,ſignificat, corporum noſtrorum re-
ſurationẽ,quã Chriſtus nullius miniſterio perfecit , & futurã
rſurrectionẽ,quã ſua virtute abſq; omni miniſterio faciet.Sũ-
po verò ſanguinis redẽptionẽ animarum ſiue peccatorum ſi-
nificat,quæ fit interceſſionibus aliorum.Hoc tamen,& ſi iure
.utum ſit,nõ tamẽ ſeruari videmus.†Sanè ſacerdos ipſe om-
ıs partes hoſtiæ comedit.In quibuſdã tamẽ eccleſiis ipſe vnã
ırtẽ ſumit,& reliquã euchariſtiæ medietatẽ ſuper patenam in
ıas partes diuidit , quas miniſtris. ſ.diacono & ſubdiacono
omedendas impendit,inſinuans illud quod Lucas cõmemo-
ıt,quia Ieſus in Emaus accepit panẽ, & fregit ſuper menſam. Luca. 24.
t etiã(vt aiunt quidã) comedit corã duob.diſcipulis, ſuméns- Ioan. 21.
ue reliquias dedit illis. Ipſe quoq; poſtmodum partem piſcis
ſſi,& fauum mellis mãducauit,& reliquias diſcipulis dedit, &
deò poſtq̃ diaconus & ſubdiaconus cõmunicarunt,clerici & re
gioſi ad cõmunicandum accedunt,vt ipſi partẽ ſanctæ cõmu-
ıonis accipiant.Poſtmodũ cõmunicat populus,quia Chriſtus Act. 1.
comedit nõ ſolum cum paucis Apoſtolis , verumetiã aſcenſu-
us in cœlum , cõmedit cum multitudine diſcipulorum. Vnde
& ſumptio corporis,aſcenſionem ſignificat ſaluatoris. † Illud
autẽ prætermittendum nõ eſt,ꝙ vt perceptione corporis & ſan
guinis Chriſti nulla poſſit fallacia ſuboriri,ſed in vtraq; percep
tione veritas euidẽter appareat , ſummus Pontifex non ſtatim
particulã hoſtiæ permittit cadere in calicẽ,ſed eã poſt trinum
crucis ſignaculum ſuper patenã reponit,& poſt oſculum pacis,
ad ſedẽ aſcendẽs,ibíq; cõſidens,vniuerſis cernentib. maiorem
partẽ oblatæ ſuſcipit de patena,quã ſubdiaconus apportauerat
de altari,ipſamq; dẽtib.ſubdiuidẽs,vnam particulam ei⁹ ſumit,
& aliam in calicem mittit,& de ſanguine , cum calamo haurit.
Deinde alteram particulam tradit cum oſculo diacono,aliám-
que ſubdiacono,ſine oſculo,quẽ diaconus miniſtrans ei,ad al-
tare calicẽ oſculatur,&tunc ſubdiacon⁹ reſiduum ſanguinis cũ
particula immiſſa in calice ſumit.Romanus †itaq; Põtifex ideò
nõ cõmunicat,vbi frangit,quoniam ad altare frangit, & ad ſe-
dẽ cõmunicat,quia Chriſtus in Emaus coram duob. diſcipulis
fregit,& in Hieruſalem coram diſcipulis duodecim manduca-
uit.In Emaus enim fregiſſe legitur,ſed non comediſſe legitur.
In Hieruſalem verò fregiſſe non legitur , ſed legitur come- Luca. 24
diſſe, ſecundùm Inno iij.Aſcendens igitur ſedem , ibi com- Colloſ. 1
municat.Siquidem ſecundum Apoſtolũ Chriſtus caput eſt ec
cleſiæ,caput autem in corpore ſublimius & excellentius ob ſui
perfectionem cæteris membris collocatur. Per calicem verò,

secũdum quẽdã respectum, æterna beatitudo seu ipsius fruitio designatur quia in ecclesia militãte summus Põtifex, sicut Christi vicarius & caput omniũ prælatorũ perfectius Christũ repræsentat, congruũ est, vt ipse non in altari, sed in loco sublimiori cõmunicet, ostendens, quod Christus etiam in sua humanitate perfectius & copiosius participat illa ineffabilia gaudia, vt potè in bonis potiorib. collocata. Cum verò celebrat pro defunctis, tũc super altare cõmunicat, quia tunc specialiter membrorum Christi hinc fideliter decedentiũ gloriã repræsentat, ac membra Christi cũ ad illam gloriã perueniũt, inferiorẽ post Christũ gradũ obtinent, sicut membra post caput. In parasceue quoq; ad altare cõmunicat, tum ob † reuerentiã passionis Christi, tũ quia tunc quasi exequias celebrat Iesu Christi, tum & iam tunc solus communicat, quia in Christi passione omnib. discipulis
Ioan. 21. fugiẽtib. ipse solus remansit. Alij autẽ prælati non sic, sed super altare cõmunicant, quia nõ ita propriè Christũ caput ecclesia repræsentat. Ministri autẽ repræsentãt Põtifici oblatã & calicẽ, quia discipuli obtulerũt Christo partẽ piscis assi, & fauũ mellis,
Psal 18. pars piscis assi, est corpus domini crucifixi, qui fuit in ara crucis assatus. Fauus mellis est sanguis Christi, super mel & fauũ dulcis faucib. animæ diligentis, ambo de manu Papę cõmunicant, quia & Apostoli de manu Christi cõmunicauerunt. † Ad notandũ verò distinctionẽ inter sacros ordines, & non sacros, Diaconi q & superioris ordinis sunt, cũ recipiũt eucharistiã, osculũ suscipiũt ab ipso, Acolytus & qui sunt inferiorum ordinũ, nõ suscipiunt. Subdiaconus etiã qui caractere huiusmodi quõdã inter non sacros, nunc autem inter sacros ordines reputatur in perceptione corporis nõ suscipit osculũ à põtifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculũ à diacono, vt sic qui nõ sacri sunt minus, & qui sacri sunt amplius honorentur, quamuis & in hoc mystica ratio possit assignari. † Ipse autẽ sumit illã eucharistiæ partẽ, per quã prout sub tit. de fractione hostiæ dictũ est caput ecclesię scilicet Christus intelligitur, cuius typum ipse specialius gerit, quod facit hoc modo Ea nanq; dentib. subdiuisa, particulã in ore remanente sumit, alterã verò inter digitos residentẽ in calice dimittit, ad notandum, quod Christus resurgẽs, qui secũdũ Sergiũ Papã per partẽ in calice immissam significatur ꝙ infernũ momordit, & suos inde sumptos in Paradisum misit iuxta illud Oseæ vlt. c. Ero mors tua, &c. Alia verò pars ex qua ministri communicant, significat membra magis ipsi Christo conformia & ideò ipsi cõmunicant de illa, ad offerẽdum mysterium vnionis, eucharistia enim sacramentũ est maximæ vnionis; Partẽ verò in † calice intinctã quæ significat mẽbra,

ta,propter Christũ passionibus subiecta,Dominus Papa nõ re Rom. 6.
pit. Primò,quia ipse magis quam alij repræsentat in officio
lissæ Christũ,cui mors vltra nõ dominabitur: secũdò, qa ipse
lorum typum gerit ĩ ecclesia: qui propter eximiã sanctitatẽ à
ita actiua semoti per cõtẽplatiuã iam Christo sociantur. Sed
inistri illã sumunt: quia typũ actiuæ cõmuniter repræsentãt:
: præcipue subdiaconus eã sumit,pro eo,quia ipse vltimus cõ
nunicat,& vltimi est reliqas sumere,& calicẽ purificare. Vnde Ioan. 21.
x Dominus reliquias dedit discipulis,vt præmissum est.Potest
etiam mysticè dici,quod pars intincta,significat partẽ corporis
mystici,quæ iam regnat cũ Christo. Cũ ergo Domin⁹ Papa ex
presè repræsentet Christũ,qui realiter & sacramẽtaliter incor
porat⁹ est parti ipsius mystici corporis,ideò ipse nõ recipit illã,
nec etiã diaconus,q legẽ euangelicã,quã pronuntiat, repræsen
tat,quæ est lex amoris,propter amorem enim charitatis qlibet Ioan. 4.
incorporatur Christo capiti,& omnibus partibus corporis ei⁹
mystici.Subdiaconus verò repræsentat veterẽ legẽ,quam sæpè
pronuntiat,quæ fuit lex timoris,sed timor non est in charitate
imò eũ foras mittit, & ideò ipse particulam ĩ sanguine missam
sacramẽtaliter,siue in signũ recipit,quia immistio ipsius partis
cũ sanguine dictã ĩcorporationẽ figurat,quã nõ faciebat lex il-
la,licet eã figuraret.Hoc autẽ breuiter † notandũ est,quod sa
cerdos ante perceptionem corporis & sanguinis Christi debet
dicere orationes à sanctis patribus institutas,deinde meditari
debet in incarnatione,in passione,vt virtute huius sacramenti,
dicens, Panem cœlestẽ accipiam, &c. Sed cũ statim post verba
ipsa subiungit, Domine non sum dignus,&c. videtur contra-
rius sibiipsi,absit tamẽ hoc,sed dicẽs,Panẽ,&c. seipsum incitat
ad deuotionem,reducens ad memoriã, quid est, quod sumere
debet,quia panem,qui de cœlo descendit, & qualiter sumere
debet,quia nomen Domini inuocando, vt sic cum maiori su- Ioan. 6.
mat reuerentia & timore.Dicendo verò subsequenter,Domi-
ne non sum dignus,&c.ex humilitate sua profitetur indignita-
tem,at exercitatio ad deuotionem, & professio humilitatis,cõ
11 traria non sunt.†Legitimũ itaq; communicandi tempus estan
te vltimã orationẽ quæ dicitur ad cõplendũ, quia ibi maximè
petitio pro eis est qui cõmunicant. Deinde corpus & sanguinẽ
dñi sumpturus,se cũ illis ante faciem cruce signat. Sicut enim
prius cruces faciendo actiuè,tanq̃ minister illa sanctificauit,sic
se eis nũc cruce signando,passiuè petit sanctificari, Dicto ita-
q;,corpus domini custodiat,& cætera, sumat eucharistiã, dein
de iũctis manib⁹ inclinãs sanguini dicat,Quid retribuam, &c.
Et dicens,Calicẽ Domini accipiã,& non prius accipit & eleuat

Psal. 17. calicem de altari. *P*osteà verò dicẽs, Laudãs inuocabo Dominũ
se signat cũ illo, quo versu expleto, sanguinẽ sumit. Sanè quia
circa maiora cautius est † agendum, sacerdos sanguinẽ sumẽs
propter maiorẽ securitatẽ & reuerentiã, calicẽ cũ vtraq; manu
tenere debet, sed in sumptione perfusionis sufficit alterã tãtum
duobus digitis alterius adiũctis; quasi per hoc innuẽs iã sangui
nẽ ibi nõ esse. Sed & sanguinẽ sumẽdo ter haurit, trinitatẽ desi
gnans, perfusionẽ verò, sumendo bis: vt per hoc charitas q̃ in
ter duo cõsistit significetur, seu etiã quoties nouerit expedire.
Rursus qui eadẽ die debet iterũ celebrare, nõ sumat vinũ ꝑfu-
sionis: vt dictũ est in proœ. huius partis. Sed cũ in canone dica
tur, Similiq; modo postq̃ cœnatũ est, accipiẽs & hũc præclarũ
calicẽ, &c. videtur ex hoc, ꝙ sacerdos statim hostia cõsecrata,
illam dẽt sumere prius, quàm ad calicis consecrationem proce
dat, quia omnis Christi actio, nostra dẽt esse instructio. xij. q. j.
exẽplum, Sed ad hoc dicendũ est, ꝙ ecclesia instituit illam post
vtranq; cõsecrationem sumi, ad ostendendũ, ꝙ solùm hostiam
recipiẽs, nõ plenum sacramentaliter recipit sacramentum. Etsi
enim † in hostia consecrata Christi sanguis sit, non tñ est ibi
sacramentaliter, eò ꝙ panis corpus non sanguinem, & vinũ san
guinem significat, & non corpus. Quia ergo sub altera tantum
specie non est cõpletum sacramentum, quo ad sacramentum
vel signum, debet hoc sacramentum compleri prius, quàm Pres
byter eo vtatur. Veruntamen cum vnum sine reliquo nec sit,
nec vnquam fuerit nisi in solo triduo ante pascha, in quo Chri
sti corpus mortuum fuit, in quo triduo si quis Apostolis ho-
stiam consecrasset, sanguis ibi non esset. si vinum, caro ibi non
esset, quia, vt præmissum est, nec panis sanguinem, nec vinum
significat carnem, secundũ hoc nunc Christi sanguine intra ve
nas eius existente, vnum sine reliquo propter vnionem seu mi-
stionem huiusmodi recipi non potest, quod tamen non est ra-
tione sacramẽti, vel signi, quod idem est. Post † sumptum sa-
crificium non est spuendum, de cõsec. d. ij. vt quid. prout dictũ
est sub. vij. particula canonis, super verbo noui & ęterni, sed nec
eucharistia sicut alius cibus est masticanda, sed discretè, mode
ratè ac leniter anterioribus dentibus tenenda, & lingua mol-
lificanda, ne qua eius particula dentibus adhæreat, quam for-
tè postmodum emitti screando contingat, post communionẽ
illico, calix de altari aufertur. Circa quod notandum est, quod
corpus Domini remanet super altare vsq; dum tria capitula cõ
pleantur, scilicet prologus Dominicæ orationis, & ipsa oratio,
& libera nos quæsumus, quia Dominus tribus diebus in sepul
chro quieuit. Posteà verò cõmisto *D*omini corpore cum vino
simul,

ſimul,quia pace annunciata aufertur corpus Dñicũ de altari, qm̃ in tertia die aĩa eius,quæ deſcendit ad inferna,vt liberaret iuſtos & membra viuificaret,rediit ad corpus, nec amplius inuentũ eſt corpus dñicum in ſepulchro,quia ergo Chriſtus totus homo reſurrexit,ſimul,ideò ad hoc notandum illicò ſimul cum oblatione corpus Dñi de altari aufertur,& ſumitur,& inde calix & corporale de altari totaliter eleuantur, prout dictũ eſt ſub ti.de pallis & corporalibus.Poſtremò † notãdum eſt, ꝙ quiſq; qui communicare debet,corpore à carnalibus eſcis ieiunus eſſe debet.Cùm enim animæ ſpirituales ſint & immortales, ſpiritualia primitus alimenta vitæ æternæ ſumere debent.

SVMMA.

1 *Cõmunione facta,cur ſacerdos lauet digitos, & in quo altaris cornu.nu.3.*
2 *Manuum ſacerdotis lotio,quid ſignificet.*

De perfuſione. CAP. LV.

POſt ſumptum euchariſtiæ ſacrificium,ſacerdos † digitos abluit,& perfundit,ne quid fortè incautè remaneat ſeu adhæreat,ex contractu diuini ſacramenti,nõ quod quicquã immundum ex ipſo contractu contraxerit,ſed vt potius ſuam commemoret indignitatem , qui ſe iudicat tantis ſacramentis celebrandis indignum iuxta illud quod Dñs ait , Cùm omnia benefeceritis,dicite,ſerui inutiles ſumus,ſicut & ſacerdos legalis immnndus erat,vſque ad veſperam,poſt immolationem vitulæ ruffæ,vnde omnia veſtimenta ſua lauabat.Indignum quidem exiſteret,vt manus quæ corpus incorruptibile contrectarunt,corpus corruptibile contingant, vel ad res communes tãgendas accedant,donec ſtudioſè lauentur. Et propter hoc etiam quidam Miſſa finita,exutis ſacris veſtibus,iterum manus lauant.Perfuſionis autem aqua,debet in locũ mundum & honeſtum diffundi,vt altitudo ſacramenti reuerenter honoretur. Lu. 27.
2 Trina † ergo ſacerdotis ablutio,quæ fit in principio,in medio, & in fine, deſignat mundationem cogitationis , locutionis & actionis,vel purgationem peccati originalis,venialis, & criminalis,ſiue quod agitur per ignorantiam,& negligentiam & induſtriam,ad quorum mundationem offertur ſacrificium ſalutare.de conſe.diſt.ij.cùm omne.in prin. Hæc tamen ablutio referri poteſt ad ablutionem baptiſmi , cuius formam Chriſtus Mat.25.
poſt reſurrectionem inſtituit,dicens,Euntes docete omnes gẽtes,baptizantes eos,in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, qui crediderit & baptizatus fuerit , ſaluus erit. Sanè ſacerdos
3 † digitos perfundit,& perfuſionem ſumit in dextro cornu altaris , vel ſaltem reuolutus ad illud. Primò , propter rationem factam ſub titu.de manuum ablutione. Secundò , quia

ipſum cornu Iudaicũ populum,ex quo humanã naturã Chriſtus aſſumpſit,ſignificat.Sicut autẽ ab illis naturam accepit: ſic & ab eis illius naturæ purgationẽ ab omnibus defectib⁹,quos aſſumpſit habuit:qm̃ ab eis occiſus fuit,ad quã mortem ſecuta eſt reſurrectio, in qua oẽs defectus dimiſit,& eis appoſitas virtutes accepit.Ad hoc igitur repræſentandũ in dextro cornu altaris,vel ſaltem reuolutus ad illud ſacerdos profundit,& per fuſionem ſumit.Tertiò,quia vt aiunt quidam, hæc purificatio deſignat ablutionem manuum,quam *Pilatus* fecit ad perditionem ſanguinis iuſti ſuper Iudæos,per dextrum cornu altaris ſignificatos.Ad hoc quidam hauſta purificatione inclinant calicem,ad oſtẽdendum ſepulchrum eſſe vacuum,quia ſurrexit,& inde prodiit Chriſtus.

SVMMA.

1 *Poſtcommunio,cur ſit dicta.Et quid.nu.3.*

1 *Poſtcommunio,quid denotet.*

De poſtcommunione. CAP. LVI.

ANtiphona,quæ poſtcommunio à pluribus † nuncupatur ideò ſic appellata eſt:quoniam poſt communionem, ſiue in ſignum,quod communicatio expleta eſt,cõcinitur. *In* primitiua nanque eccleſia omnes fideles, qualibet die cor-
Heb. 12. pore & ſanguine Chriſti communicabant,prout dictũ eſt ſub tit.de communicatione ſacerdotis,& ſtatim poſt communicationem cantus iſte fiebat,vt populus oſtẽderetur gratias & laudes agere de Chriſti corpore,& ſanguine ſuſceptis.Verùm propter circunſtans nos peccatum,ſequẽti tempore ſtatutum eſt, vt ter in anno communionem, & ſacerdos quotidie pro omnibus ſacramentaliter ſumat,prout ſub tit. de pacis oſculo dictũ eſt.Quis autẽ ſpecialiter introduxerit vſum cantandi hanc antiphonam,ignoratur.Hæc autẽ antiphona Apoſtolorum gaudiũ † de Chriſti reſurrectione ſignificat:iuxta illud: Gauiſi ſunt
Ioan. 20. diſcipuli viſo Dño,& præ gaudio mirabantur. Quod verò reciprocando in quibuſdam eccleſiis cantatur,inſinuat quod diſcipuli reſurrectionis gaudium ſibi mutuò nuntiabant. Vnde duo
Lu. 24. diſcipuli cùm inueniſſent congregatos vndecim, & eos qui cũ ipſis erant,dicentes,Quia reſurrexit Dominus verè,& apparuit Simoni,narrabant,quæ geſta erant in via,& quomodo cognouerunt eum in fractione panis.Canitur etiam ab omnibus, vt notetur communitas gaudij,& quod omnibus diſcipulis apparuit Dominus. *E*ſt ergo † communio gratiarum actio, iuxta
Pſal. 21. illud, Edent pauperes,& ſaturabuntur.& laudabunt Dominũ. Propriè tamen nouiſſima oratio,de qua infrà dicetur,poſtcommunio dici poteſt.

SVM

SVMMA.

Communione peracta sacerdos osculatur altare.
Postcommunio, quæ contineat.
Orationes dicuntur ad dextrum cornu altaris communione facta.
Postcõmunio, quæ dicatur mense Septembri, sabbato, quatuor tẽporũ.
Missa finitur tribus, diuersisq; illis periodis. Secundũ modũ, vide nu. 7.
Tertium. nu. 8. Et quid significent illi. nu. 9.
Ite, Missa est, periodus Missæ, quid significet, aut moneat.

De oratione nouissima, & de, Ite Missa est. CAP. LVII. Esai. 10. Rom. 9.

PEracto cõmunionis † mysterio, Pontifex seu Sacerdos oscu latur altare, innuens, se credere firmiter & consentire his, quæ circa sacrificium acta sunt, & conuersus populum salu tat, & deinde redit ad dextrum cornu altaris, significans quod in fine mundi post Antichristi mortem, Christi prædicatio sue Christus rediturus est ad Iudæos, quos iam reprobauit. Tunc enim conuertentur, & reliquiæ Israel salui fient. Et ele uatis manibus, vltimam orationem, quæ propriè postcommu nio vocatur exequitur. in qua rogat & gratias agit de sacramẽ ti perceptione, dicens collectas pro numero secretelarũ. Orat enim pro his, qui ad hanc communionem eucharistiæ accesse runt. Hæc autem oratio, significat orationem capitis nostri Iesu Christi, qui pro nobis interpellat, quotidie apud patrem. Signifi cat etiã quod Apostoli post ascensionẽ Domini, in oratione per seuerauerũt. Finis verò illius orationis, vbi dicitur, Per Domi num nostrũ Iesum Christum filiũ, &c. significat quod Aduoca tũ habemus in cœlo apud patrem. Illud autem considerandũ est, quod sacerdos dicturus postcõmunionem, præmittit Do minus vobiscum, & oremus, stans ante medium altaris, deinde transiens ad dextrũ cornu altaris, ibi pronuntiat orationẽ: qua finita rediens ante altaris medium dicit, Per Dominũ, prout ta ctum fuit sub tit. de salutatione. † Circa quod notandum est, ꝙ dextrum cornu altaris, significat populum Iudaicum, sinistrũ verò gentilem. Prædicatio Christi & Euangelium eius, incœpit à Iudæis, & transiuit ad gentiles & iterum redire debet ad Iu dæos, ad quod significãdum sacerdos à dextro cornu altaris, transit ad sinistrum, & econuerso. Meritò ergo postcommunio, quæ est quasi finis Missæ dicitur in dextro cornu altaris. Quia verò altaris mediũ repræsentat fidẽ Christi & ipsum Deum, in quem vterque populus vnitur, reducitur & finitur, ideò per Do minũ nostrũ, &c. quod est quasi finis postcõmunionis ibi dici tur, ipse etiam est qui vtrunque populum ad se petendum in ducit, & illuminat, & ideò Dominus vobiscum ibi dicitur, Per ipsum etiam, quicquid boni oratione petimus, impetramus. & 1. Ioã. 2.

ideò ibidem pronũtiatur, Oremus: de hoc dictũ est sub tit. de
ratione sacerdotis. Et nota † ꝙ in sabbato quatuor temporũ mẽ-
sis Septẽbris dicitur postcõmunio illa, Perficiant in nobis quæ
sumus Domine tua sacramenta, quod continent, vt quæ nunc
in spe gerimus, rerũ veritate capiamus. Cuius vltimã partem
Gregor. exponens de cõse. di. ij. species ita dicit, Postulat quip-
pè sacerdos, vt corpus Christi, quod sub specie panis & vini
nũc geritur, manifesta visione sicuti re vera est quandoque ca-
piatur, quãuis non improbabiliter quidam exponant hoc loco
carnis & sanguinis veritatẽ ipsam eorundẽ efficientiã. i. peccato
rũ remissione. De hac etiã oratione dictum est sub vij. particu-
la canonis sub verbo, Mysterium fidei. Sanè oratione finita, ite-
Ioã. 20. rum populũ salutat dicens: Dominus vobiscũ. Circa quod no-
tandũ est, ꝙ Christus post resurrectionẽ, bis legitur discipulos
salutasse, dicens, Pax vobis, in signũ duplicis pacis, videlicet pe-
Ioã. 14. ctoris & æternitatis qui secundũ Prophetã est pax super pacem
de qua Dominus inquit Apost. Pacem relinquo vobis, pacem
meam do vobis. hãc duplicem pacem per duplex osculũ sacer-
dos insinuat, cũ videlicet prius osculatur ministrũ, & posterius
Luc. 24. osculatur altare. Prima ergo salutatio quæ fit ante orationẽ si-
Act. 1. gnificat benedictionẽ illã, quã Christus ascensurus in cœlum,
legitur dedisse discipulis suis. Namq; (vt Lucas cõmemorat) e-
duxit eos foras in Bethania, & eleuatis manib. benedixit eos, &
cùm benedixisset, recessit ab eis & ferebatur in cęlũ. Vnde post
salutationẽ nouissimã, quã sacerdos oratione expleta facit ad
populum, q significat vitã æternã, diaconus alta voce pronun-
tiat, Ite, missa est, repræsentans, quod dictum est ad Apostolos,
Hic est Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum. Notandũ † est
autem, ꝙ Missa trib. modis finitur, primò p, Ite, Missa est, & hoc
in solennitatib. quoties cãtatur, Te Deum laudamus, & gloria
in excelsis Deo, prout dicetur in procem. 7. partis, quasi dicat: Re
dite ad propria quia Missa seu oblata est Deo hostia salutaris,
pro genere humano, prout tactũ est in proœ. huius partis. Vel
annuntiat populo, ꝙ Missa seu preces sunt finitæ, quoniã statu-
tum est in cõcilio Aurelian. de cons. dist. 1. cùm ad celebrandũ,
ꝙ nullus exire debet de ecclesia, donec annũtiatũ sit per mini-
strum. Vel est sensus, Ite, missa est, scilicet ite, post Christum, &
sequimini ipsum. Non est enim in hoc mundo standum, sed ad
patriam per bona opera festinandum, quod leuiter facere possu
mus, quia missa est ad Deum patrem placandum hostia, per quã
fracta sunt tartara, & reseratus Paradisi introitus. Dicens autẽ,
ite, missa est, dirigit vultũ ad populũ qa ad eos, quos præsentes
licentiamus, sermonẽ dirigimus, & eis, ad quos sermones di-
rigimus,

rigimus, faciē repræsentare solemus sicut fit quãdo dicitur, Do
minus vobiscū: vel, Orate fratres: ꝑut dictū sub titulo de icli-
natione sacerdotis. Sed dicēs benedicamus Domino: vel reque-
scāt in pace: vel oremus: nō stat versus ad populū, quia illum di
stinctè nō alloquitur, sed dirigit faciē ad orientem, & mentē ad
Deū. Dicto † aūt, Ite, missa est, clericus & populus gratulādo re
spōdent, Deo gratias. imitātes Apostolos, qui adorātes ingressi
sunt in Hierusalē, cum gaudio magno, & erant in tēplo, laudan
tes & benedicentes Deū. Etenim, prout quidā asserūt, *Deo* gra
tias, interiectio gratulatiua, vel cōgratulatiua & hoc sumptum
est de Esdra, nō secundū verba, sed secūdū sensum: quoniā po
pulus Israel per iussum Pharaonis licentiante Cyro de Babylo
nica captiuitate ad Hierusalem reuersus, gratias egit Deo. Sed
& Apostoli post ascensionē Domini, regressi sunt in Hierusa-
lem, benedicētes *Dominū*: sic & nos vltima benedictione ac-
cepta, ad cœlestē patriā ibimus, vbi semꝑ erimus in gratiarū a- 1. *Thess.* 5.
ctione. Apostoli quoq; prædicātes, dicebant, gratias agite, sine
intermissione orate. *Potest* etiam dici, ꝙ sacerdos incipiens:
Gloria in excelsis Deo: significat Angelū annuntiantem pasto-
ribus ineffabile gaudium de Christi natiuitate. Ite, missa est, de
signat accessum pastorum ad locū natiuitatis Christi, prout di
citur in procœm. vij. partis. Chorus respōdens, Deo gratias, re-
præsentat, ꝙ sicut Lucas refert ibi, Pastores reuersi sunt glorifi *Luc.* 2.
cantes Deū in omnibus, quæ viderant, & audierant. Secundo
†modo, missa terminatur per Benedicamus Domino, videlicet
in profestis diebus, generaliter, quando præmissa cantica læti-
tiæ nō dicuntur, per quod populus ad gratiarū inuitatur actio
nes, qa post omnia debemus Deo humiliari: & est sumptū de
Apostolo, vel de Psalmista, vel de hymno triū puerorum, vbi di
citur, Benedicamus patrem & filiū, & respōdetur, Deo gratias,
ꝙ ad gaudiū Apostolorum, de quo præmissum est, refertur. De
hoc dicetur prope finem, in procœmio quintæ partis. Et popu-
lus Deo gratias agendo, ad propria rediēs, significat discipulos
cum gratiarū actione post passionem Domini in Hierusalem
reuertentes. Circa hoc etiā dicendum, ꝙ in primitiua ecclesia
cùm ministri ecclesiæ missam sine populo celebrabant, claude
batur Missa, per Benedicamus, quando verò populus erat præ-
sens, quia aliàs nesciebat ille, quando finita esset, dicebatur, Ite,
Missa est. Quia ergo in profestis diebus ministri, vt plurimum,
quasi soli sine populo Missas dicunt, ideò iuxta morē antiquū
in illis diebus dicunt, Benedicamus, in solennitatibus verò,
quia tunc populus conuenit, dicitur, Ite, Missa est. Prima tamē
Missa in natali Domini in quibusdam locis clauditur per
Benedicamus

Benedicamus Domino, eò ꝙ saluatoris natiuitas, de qua ĩ illa agitur, paucis ab Angelo nuntiata est, scilicet pastoribus, qui ministros ecclesiæ esse figurãt. Et præterea sæpe quasi soli ministri in illa præsentes sunt. Alia tamẽ ratio scribitur in vij. parte, sub ti. de Aduẽtu, & qui recedere nõ debent, sed interesse etiã secundæ Missæ in autora. In diebus quoque ieiunorũ, claudit Missa per Benedicam⁹, ad notandũ, ꝙ si Dominus semper bene dicẽdus sit, multò fortius hoc tẽpore id facere debemus. Significat autem benedicamus idem quod benedictio, de qua iã sub tit. de benedictione dicet. Tertiò † finit Missa per, Requiescãt in pace, scilicet Missa pro defunctis, & tunc respõdetur, Amen id est, fiat. Optatur enim reqaics. † Rursus finis Missæ, finẽ mũdi significat, Ite, missa est. vel Benedicamus Domino. libertatẽ quæ dabitur iustis in patria, vbi semper Deum benedicent.

SVMMA.

1 *Sacerdos, quo consilio aut intentione osculetur humerum Episcopi. Et quid in Romana Ecclesia num. 2.*

Quare sacerdos humerum Pontificis osculatur.

CAP. LVIII.

DIcto, Ite Missa est †, sacerdos qui adsistit Episcopo ad altare in quibusdam ecclesiis mensam altaris, ad armũ dextrũ pontificis osculatur ostendens hunc illũ esse Pontificem, cui secundũ legis figuram dexter armus separationis debebatur de hostiis salutaribus & pacificis. Sanè per humerum

Esai. 9. exprimitur principatus, secundum illud propheticum, Factus est principatus super humerum eius. Principatũ verò Saluatoris verè expressit vox Angelica, Prophetica, & legalis. Angelus

Luc. 1. enim dixit ad Virginem, Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius

Psal. 44. non erit finis. Propheta dicit, Sedes tua in seculũ seculi, virga regni tui, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Moses inquit in lege, Lætamini simul cum eo cœli, & adorent eum omnes Angeli Dei. Ad quod designandum in Ecclesia Romana tres † humerum Pontificis osculantur, in signum reuerentiæ, videlicet primicerius, in principio, diaconus, in medio, & sacerdos in fine Missæ.

SVMMA.

1 *Benedictio super populum quorsum fiat. Et num. 3. 4. Et qualiter nu. 2. Et vnde ea profecta ratio benedictionis, num. 5.*

6 *Benedictio à quo regulariter fiat.*

7 *Benedictio Episcopi qualiter fiat.*

8 *Missa absoluta, quid agendũ cùm à sacerdote, tum à populo. & nu. 19*

De benedictione nouissima. CAP. LIX.

Altari

ALtari seu humero osculatis, Episcopus vel Sacerdos † po
pulum benedicit. Ritèquidem post communionē benedi
citur, quoniam sicut legitur Luc. vlt. postquam Christus
in cruce orauit, & coram discipulis mãducauit, & reliquias eis
dedit, eleuatis manibus benedixit eis. Vnde statuit conciliū Au
relian. de conse. distinct. j. cùm ad celebrandas, &c. præceden-
ti. vt populus ante benedictionem Episcopi, vel vbi ipse abest, Act. 2.
sacerdotis, de ecclesia non discedat. Hæc autem vltima bene-
dictio, super populum, missionem spiritus sancti significat, quē
Dominus ascendens in cœlum de cœlo misit in Apostolos, iux Act. 1.
ta quod ipse promiserat eis. Accipietis (inquit) virtutem super-
uenientis in vos spiritus sancti, vt iam dictum est sub tit. de
oratione nouissima. Vnde hæc benedictio per verbum oris &
signum crucis exprimitur, quoniam illa † missio per sonum ae-
ris & linguam ignis innotuit, iuxta illud, Factus est repentè de Act. 2.
cœlo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & appa
ruerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c. Et licet spiri-
tus sanctus specialiter missus fuerit in Apostolos, quia tamen in
diuisa sunt opera Trinitatis, missionem illam tota fuit trinitas
operata. Ideóque benedictionem istam facit Episcopus in no- Psal. 66.
mine Trinitatis, authoritate Psalmistæ dicentis, Benedicat nos
Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Secundò † hæc vltima
benedictio significat illam vltimam benedictionem, Venite be
nedicti patris mei, &c. Tertiò illam quam Christus ascensurus Mat. 25.
† in cœlum discipulis dedit, vnde ea facta sacerdos se ad orien
tem vertit, quasi se Christo ascendenti commendans. Cæte-
rùm benedictionis formam † legis expressit authoritas, dicen-
te Domino per Mosen, Inuocabis nomen meum super omnes
filios Israel, & ego Dominus benedicā. Et iterum per Prophe-
tam, Effundam super vos spiritum gratiæ, & precum. Item Aa- Zach. 12.
ron, postquam sacrificauerat, extendens manum supra popu-
lum, benedixit illi. Leuit. 9. Item Moses & Aaron expletis ho- Gen. 49.
stiis & holocaustis intrauerunt tabernaculum testimonij, & po
steà exeuntes benedixerunt populo. Leui. 11. in fine. Huiusmo Deu. 33.
di ergo finales benedictiones à vetere testamen. sumūtur, quo-
niam & Iacob in fine vitæ suæ filiis benedixit, & Moses popu
lo ante mortem, sicut & Christus discipulis ante ascensionem, Lu. 24.
vt prædictum est. Et inde est, quòd cum separamur, comitiuā
& protectiuam quærimus benedictionem. Sumuntur etiam
ab eo, quòd Dominus præcepit dari benedictiones in monte
Garizim, super legis obseruatores, sicut econuerso maledictio Deu. 27.
nes in Hebal, super transgressores, à quibus excommuni-
cationes originem habuerint, xxj. distinctione, denique.

Regul

Regulariter † autẽ maior minori benedicit. Vnde Abraham à
Melchisedech benedicitur,& nõ econuerso. Nullus ergo sacer
Ge.14. dos maiori suo nõ innuẽte bñdictionẽ dare nitatur, imò Epi-
scopo missam audiente sacerdos celebrans in cũctis illius licẽ-
tiam & benedictionẽ exposcit. Sacerdos tñ missam celebrans,
potest benedicere etiã episcopo præsente & pmittẽte, ac bñdi-
cere nolẽte, aliter nõ: prout in præmisso concilio Aurelia. cauc-
tur. Nã secundũ Hiero. xcv. d. eadẽ. Presbyter populũ benedice
re potest, qui Christũ nõn metuit cõsecrare: illud autẽ quod in
Carthaginen. cõcilio legitur. xxvj. q. v. ministrare presbytero, be
nedictionẽ sup plebẽ fundere nõ licet: de solenni † benedictio-
ne soli Epo cõpetenti, quæ fit per verba ista, Sit nomen dñi be-
nedictũ, &c. est intelligendũ. Rursus benedictio episcopalis fit
per modum manus impositionis. Vnde & Episcopus eos bene
dicens tenet manum more Aaron, super populum eleuatam, &
Act.1. exẽplo Christi, qui, vt præmissum est, corã discipulis manduca
uit, in cœlum ascensurus, eleuatis manibus eis benedixit. Quia
Act.6. ergo soli Episcopi manus imponunt, quia sicut legitur in Act.
Apost. soli Apostoli manus imponebant, & nullus alius discipu
lus, ideò solennẽ benedictionẽ solus Episcopus dat. Sanè post
benedictionẽ solennẽ, quæ fit per Episcopũ, ante Agnus Dei, ite
rum benedici solenniter in fine Missæ non oportet. In Missa tñ
pro defunctis non benedicitur, prout sub tit. de fractione ho-
Lu.14. stiæ dictum est. Placeat tibi, &c. quia Luca testãte Act. 1. † Do-
Act.1. minus Iesus postquam locutus est discipulis, benedicens illis,
assumptus est in cœlum, sedet ad dexteram Dei, ideò sacerdos
non ad Christum solum, quem nubes suscepit ab oculis eorũ,
sed ad totam trinitatem sermonem dirigit dicens, Placeat tibi,
&c. Qua oratione finita osculatur altare, ostendens, per hoc se
præmissis omnibus deuotè toto mentis & corporis assentire
affectu, quo facto recedens à conspectu populi ingreditur ve-
stiarium, vel cortinã interponit, repræsentans ꝙ, vt præmissum
est, Christum in cœlum ascẽdẽtẽ, nubes suscepit eum ab ocu-
lis intuentium, & sicut legitur Luc. vlt. recessit ab eis & fereba-
tur in cœlum. Si verò Episcopus Missam sacerdotis audiuerit, sa
cerdos ipse osculato altari, & depositis sacerdotalibus vestibus
mox accedit ad Episcopum, & genua flectens coram illo oscu-
latur eius manum. In hoc figurans magnã filij obedientiã, qui
patri obediuit in incarnatione, in passione, in ascensione, & in
aliis, quæ idem sacerdos in officio Missæ repræsentauit, & ostẽ
dens se illis fidem veram habere & consentire. Pontifex verò
illi benedicit, quasi dicat, hic est filius meus benedictus, &c. De
inde statim dicuntur hymni illi, Benedicite † & laudate, vel in
totum

tum vel in patrem, quia deo pro omnibus beneficiis gratias
ere debemus, quem in æternum laudabimus. Vnde in conci
Agathen. de conſe. diſtinct. v. conuenit. ita legitur, Poſt con-
uſionem matutinarum vel veſpertinarum miſſarum, id eſt,
uæ dicuntur manè, vel circa nonam, poſt hymnos, id eſt, poſt-
uam ſacerdos dixit, Benedicite & Laudate, capitula de Pſal-
mis dicantur, ſcilicet Confiteantur tibi Domine omnia opera *Pſal. 44.*
ua, &c. & plebs collecta oratione & orationis cauſa, ad veſpe-
am ab Epiſcopo dimittitur, cũ benedictione. Per hoc autem,
quod dicit ad veſperam, innuitur ꝙ loquitur Dominus de Miſ-
is, quæ in quadrageſima dicuntur, poſt quas ſtatim veſperæ de
cantantur, de conſe. diſt. j. ſolet, Et ſic innuit, quod Epiſcopus
vel Presbyter non debet tunc benedicere, donec veſperæ ſint
cantatæ, quod tamen in vſu non eſt. *P*oſtremò licet propter
†propoſitum notandum eſt, quòd benedictio menſæ dupli-
citer inchoatur. Primò, quia maior incipiens, dicit, Benedicite,
& cæteri reſpondent, *D*ominus, quia ſicut debemus Domino
per gratiarum actiones benedicere, ad quod maior dicendo,
benedicite, hortatur, ſic & indigemus benedici à *D*omino ſuæ
gratiæ infuſione, quam illi optantes poſtulant reſpondendo,
Dominus ſupple nos benedicat ſuæ gratiæ infuſione. Secundo
modo maiore incipiente, Benedicite, cæteri ſimiliter reſpõdẽt,
benedicite, ad oſtendendum quòd ad Dei benedictionem de-
bemus mutuò nos hortari. Poteſt etiam dici, quòd in priori mo
do reuerentia Dei conſideratur. Cùm enim reſpondetur. Do-
minus, ſupplendum eſt, benedicat, quia nos digni non ſumus
benedicere. In ſecundò vero reuerentia ſuperioris. Cùm enim
reſpondetur, benedicite, ſupplendum eſt, vos pater, quia minor
maiore præſente benedicere non debet, deinde maiore verſum
inchoante cæteri coadiuuant ad dicendum, ad notandum, ꝙ
inferiores coadiutores ſunt præpoſitorum in oneribus ſuppor
tandis. In nonnullis eccleſiis pueri benedicunt menſas, etiam
Prælatorum, pro eo quòd lectoris officiũ eſt benedicere panẽ.
Cõuenientius tamen fit per Prælatos, exemplo Chriſti qui in
Emaus mẽſam coram duobus diſcipulis benedixit. Poſt oĩa in *Luc. 24.*
quibuſdam eccleſiis benedicitur à ſacerdote panis populo di-
ſtribuendus, exẽplo Chriſti qui in deſerto quinque panes bene
dixit, & ex eis quinque millia hominum ſatiauit, de quo pane
ſub tit. de pacis oſculo, dictum eſt, deinde ſacerdos, & alij ad *Ioan. 2.*
propria reuertuntur, Sacerdos quidem ad propria rediens, eſt
Chriſtus, qui legatione peracta, in gloriam patris aſcendit. Et fi
deles etiam reuertuntur, dum de carceris exilio liberati, in glo
riæ libertatem eripiuntur.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Diuina officia colere debem⁹, exẽplo & typo Hierusalẽ cœlestũ, duct*
2 *Esdras populum Israeliticum ad Dei laudes erudit. Ibique horæ canonicæ subiiciuntur.*
3 *Nocturnum tẽpus, refert tẽpus tenebrarum, s. ante aduẽtũ Christ*
4 *Horæ septem canonicæ, repræsentant septem hominis ætates.*
5 *Horis quatuor diei tantũ, cur laudemus & Deum, & nõ omnibu*
6 *Horæ singulæ canonicæ, respõdẽt singulis actibus passionis Christ*
7 *Daniel induxit primus horas tres canonicas cantari, tertiam, sextam, & nonam.*
8 *Maria virgo, iure laudanda est horis canonicis.*
9 *Mariæ virginis officium, ab Vrbano Papa institutum.*

ARGVMENTVM.

De diuinis officiis, tàm nocturnis quàm diurnis in genere. CAP. I.

IN Exodo legitur 25. c. in fin. Dñm dixisse ad Mosen: Oĩa fac secũdum exẽplar quod tibi in monte mõstratum † est: quocirca nos cõformari cõueni illi cœlesti Hierusalẽ, quæ Dñm laudare iubetur & q̃ sicut ait Apostolus ad Galat. 4. de sursum est & mater nostra est, præsertim in simul laudando Deum, iuxta illud: Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, qui tota die & nocte non cessabunt laudare nomen Domini. Et in Apocal. 4. ca. habetur, quòd animalia requiem non habebant, dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, &c. veruntamen militans ecclesia imitari plenè nequit triumphantem, quia sicut legitur
Esai. 26. in lib. Sap. c. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animã. Nequimus enim infirmitate nostra præpediente in singulis xij. diei horis, iugiter diuinis insistere laudibus, quoniam necesse habet homo aliquando necessariis corpori intendere, iuxta illud Gene. 3. c. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. l. distinct. in capite, & ideò facimus quod possumus certis diei naturalis horis Deum laudando. Vnde Esdras † Propheta populum Israeliticum de Babylonica captiuitate reuersum, docuit Deum laudare, quater in nocte, & quater in die: vt vnum quodque quatuor elementorum, ex quibus homo constat, per competentes horas obsequio se offerat Creatoris: videlicet de nocte in vesperis, in cõpletorio, in nocturnis, in diluculo, s. in laudibus matutinis. De die verò, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur officium quod est cuiuscunque officij initium, ad noctem pertinere probatur, quod secundum Isidorũ
Psa. 118. lib. Etymolog. dicitur à vespera stella, quę surgit nocte oriente. Verum Dauid inquit: Septies in die laudem tibi dixi: & rursus:

media nocte surgebã ad confitendũ tibi,&c. Quem ordinẽ cõ-
cilium Agathen. extrà de celeb. Miss. c. j. approbat, & sancta Eccle-
a seruat: quoniã nocturnũ officiũ media nocte canitur: Reli-
quæ verò septẽ canonicæ horæ de die dicũtur, videlicet laudes
matutinæ, quæ olim in aurora dicebãtur, licet hodie cũ noctur
nis coniungãtur, prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & cõpleto-
riũ, quæ septem horæ vocãtur canonicæ, quasi regulares: extrà
de pœniten. & remis. quod in te. quia regulariter à sanctis patri-
bus obseruatæ sunt, Nam canon Græcè, regula dicitur Latinè.
Missæ autẽ oblatio, propter tanti sacramenti excellentiã, q in
ea cõficitur, super alias laudes est: & laus per se, nec sub nume-
ro cõprehenditur aliarũ. Propter quod, & in hoc opere tracta-
tũ per se obtinet specialẽ, quãuis nõnulli asseruerunt illam fore
de officio tertiæ siue nonæ pro eo, quia in his duab. horis so-
let regulariter celebrari. Sanè nocturnũ † officiũ, tempus mise-
riæ, quo genus humanũ à diabolo tenebatur obsessum, repre-
sentat, diurnum verò, nostræ redemptionis & liberationis per
Christũ Solẽ iustitiæ factæ tempus significat, qui claritate suæ
diuinitatis tenebras nostras illuminauit, & à seruitute diaboli
nos eduxit. Qui ergo tantũ bonũ done septiformis gratiæ spiri
tus sancti adepti sumus, meritò septies laudem Deo cantamus.
Secundò, quia † dies naturalis repræsentat vniuscuiusque æta-
tem, non quã quilibet homo habet, sed quã si nõ peccasset, ha-
beret. Quæ naturalis dies, septem habet varietates. Prima, est
infantia, quę per matutinas laudes repræsentatur. Secũda, pue-
ritia, quę per primam. Tertia, adolescentia, quę per tertiã. Quar-
ta, iuuẽtus, quæ per sextã. Quinta, senectus quæ per nonã. Sex-
ta, seniũ, quæ p vesperas. Septima, decrepita ætas siue finis vitæ
nostræ quæ per completoriũ designatur. In his ideò singulis
ætatib. Creatorem nostrum super iudicia iustitiæ suæ laudare
debemus. De infantia B. Nicolaus nobis ostẽditur in exemplũ,
qui quarta & sexta feriis virtute abstinentiæ maternæ vbera
non sugebat, nisi semel in die, de aliis quoq; ætatib. satis liquet.
Tertiò, quia secundum Salomonem, septies in die cadit iustus
per negligentiam, de pœniten. dist. 4. septies. ideò meritò sep-
ties, vt per orationis vigilantiam resurgere valeat, diuinũ debet
subsidium inuocare. Quartò, quia numerus septenarius vniuer
5 sitatis est. Cæterum cum xij. horæ diei † attribuantur, in quibus
ab omnibus laudandus esset Dominus, quare in quatuor tan-
tum diei horis in ecclesia psallitur, Respondeo, cùm in singulis
horis vt præmissum est diuinis iugiter insistere laudibus ne-
queamus quòd in aliis minus fit. in prima, ĩ tertia in sexta ĩ no
na horis suppletur. In earũ nãq; qualibet dicuntur tres Psalmi,

& sic in quatuor horis numerus Psal. respõdet numero horarũ Et quilibet *P*sal. continẽt versuũ octonarios, octauã resurrectionis significãtes, de quib. sub tit. de cõpletorio, dicetur, p octonarios siquidẽ in horis psallimus, qa de resurrectionis gloria exultamus. Rursus in qualibet horarũ ipsarũ, dicitur ter sup Psalmos gloria patri, &c. vt quot diei horæ nobis pro corporis substentatione, ad laborandũ cõcessæ sunt, toties in ipsis horis, & gloria patri dicatur, vt per hoc in Dei seruitio omni hora nos esse mõstremus. Siquidẽ tres glorificationes, quæ sunt in hora prima, indicãt nos esse in Dei famulatũ, in prima, secũda, & tertia horis, & tres, quæ sunt in tertia, nos protegũt in quarta & quinta horis, & sexta, tres quoque quæ sunt in sexta, nos muniũt cõtra insidias diaboli, in septima, octaua & nona horis. Nona verò, cũ suis glorificationib. nos protegit in x. xj. & xij. horis. Poset etiam nõ incõpetenter dici, ꝙ sub prima duæ horæ cõpræhenduntur, videlicet ipsa prima, secũda sub tertia similiter tres. s. ipsa tertia, & 4. & 5. sub sexta similiter tres. s. ipsa sexta, septima, & octaua, sub nona duæ, s. ipsa nona, & decima, vesperæ verò repræsentãt vndecimã, & cõpletorium duodecimã. Sed, in præmissis sex diei horis, videlicet in prima. 3. 6. ix. vesperis, & completorio, ideò specialiter Deum laudamus, & non in secunda, quarta, quinta, septima, octaua, & decima, quia illæ in aliquibus præ aliis sunt priuilegiatę, prout in principio tractatus cuiuslibet earum ostendetur, propter ꝙ meritò in illis diuinum celebratur officium. Nempè in nocte Christus est cõpræhensus. † manè illusus, & hora prima gẽtibus traditus, tertia, flagellatus voce crucifixus, sexta, cruci affixus, nona mortuus, vndecima, de cruce depositus, in duodecima, sepultus. Item in nocte spoliauit infernum, manè, surrexit. *I*n prima hora Mariæ apparuit, tertia, de monumento redeuntibus obuiauit, sexta, Iacobo, nona, Petro, vespera duobus discipulis euntibus in Emaus scripturas aperuit, & se manifestauit. In completorio Apostolis, pax vobis dixit, & cum eis manducauit. Has autem horarũ laudes, qualiter absoluere debeamus, ostendit *B*ernard. dicens, Fratres mei, immolantes hostiam laudis, iniungamus verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatẽ, maturitati humilitatem, & humilitati libertatem. Præterea, diu-
Mat. 20. tinæ psalmodiæ ideò à prima, tertia, sexta, & nona, & non ab aliis nomẽ sumpserũt, vt per eas Dei seruitiũ agamus, quoniam paterfamiliàs commemoratur in Euangelio exisse illis conducere operarios in vineã suã, quæ sanctã significant ecclesiã. Sũt etiã, q dicunt morẽ cantandi tertiã sextã, † nonam fuisse à *Da-*
Dan. 6. niele sumptũ, qui intellecto, quod Nabuchodonosor statuam erexisset,

exisset, quam omnib. adorandam præceperat intra domum
ā,& apertis fenestris ter in die genua flectebat versus Hieru
lem,quod Hier.exponēs,dicit,hinc habere ecclesiastica tra-
itio ꝙ ter in die genua sunt flectenda.s.in tertia , sexta & no-
a.In eisdem quoq; +horis B.Virginem laudarę debemus,scili-
et in nocturnis siue matutino , quia tali hora , quædam stella
pparet in cœlo quæ transmontana vocatur,cuius ductu nautę
eruenniunt ad portum,& ipsa B.Virgo,est stella transmontana,
uia & si eam dignè laudauerimus,nos q sumus in hoc seculo,
ucet ad portum salutis.Itē,in prima,nam tūc apparet quędam
tella,quæ Diana,vocatur,quā sequitur Sol.& ipsa B.Virgo est
era stella Diana,quę verū Solem s.Christū nobis portauit,quę
lluminat totum mundū. Item in tertia,nā hora tertia consue-
uimus esurire,& ipsa portauit nobis panē verū. s.Christū , cum
quo est omnis satietas.Item in sexta,quia illa hora magis fer-
uet,& calefacit Sol,& ipsa laudāda,& roganda est,vt nos frigi-
dos calefaciat in charitate,per Solem Christum quem genuit.
Item in nona,quia illa hora Sol declinat ad occasum, & ipsa iu
uat nos,& protegit,cùm ad occasum.i.ad senectutem declina-
mus.Item in vesperis,quia tunc incipit dies finiri,& ipsa lauda
tores suos in hora mortis defendit.Item in completorio. Nam
tali hora dies est completa , & ipsa in complemēto vitę nostræ
pro nobis intercedit,& in æterna tabernacula recipi facit , vbi
completum est gaudiū electorum.Officium†B.*Marię* instituit
Vrbanus Papa cātari,vt dicetur in tit.de tēpore aduentus.No
cturnale autē officiū nobis ad memoriā reducit tēpus ab Adā
vsq; ad Noe.Matutinale tempus à Noe vsq; ad Abraham. Pri-
ma,tempus ab Abraham vsq; ad Mosen. Tertia à Mose vsque
ad Dauid.Sexta tempus à Dauid vsque ad aduentū Christi. No
na,tempus sequēs vsque ad secundū aduentū , quādo ventu-
rus est reddēs vicē pro abditis.Per vesperas recolimus sabba-
tū.i.requiem animarū,post exitū à corporib.vsque ad diem iu
dicij.Per completorium verò recolimus repletum numerum,&
consummatū gaudiū sanctorū,quod complebitur in die ma-
gnæ festiuitatis,quando benedicti percipient regnum Dei. In
hac igitur parte,de officiis ecclesiasticis in genere tractare in-
tendimus,videlicet de his,quæ in officio cuiuslibet ecclesiæ di
cūtur.De nocturnis,De laudibus,De matutinis,De prima, De
tertia,De sexta,De nona, De vesperis,De completorio.

SVMMA.

1 Officium,quid.

2 Officiū primitiuæ ecclesiæ,primū cuilibet liberū,& vagū fuit ac solutū.
Tādē postea à Hieronymo Presbytero,procurāte Theodosio Impera-

tore, & mandante Damaso Papa, ordine, canone, & legib. est distincti & ornatum. nu. 3. 4. Officij ecclesiastici compilatores.

5 Officium Gregorianum per vniuersam ecclesiã diuulgatũ fuit, & Ambrosianum solùm Mediolani celebrari concessum, idque post multa multorum Doctorum, Episcoporum, Conciliorum, & Imperatoris altercationes, ac tandem missas sortes.

6 Oratio Dominica in principio & fine horarũ canonicarũ dicenda est.

7 Horarũ singularum initio cur præponatur, Deus in adiutorium mei intende.

8 Horæ tribus modis incipiuntur, eò quòd trib. modis contingit peccare

9 Dæmones non secus timent signum crucis, quàm baculum, quo percussi fuerint.

10 Crux Christi, multipliciter & variè præfigurata in veteri testamẽto

11 Crucis signo armetur ecclesia, confunditur ciuitas Diaboli.

12 Crucis signum, tribus digitis est imprimendum.

13 Crucis signum quã variè fiat. & nu. 14. Et vbi sit faciendũ. nu. 15

16 Crux est quadripartita, & quid denotet ea forma.

17 Gloria patri principio omnium horarum dicendum. Excepto mortuorum officio. nu. 18. Et quid ille versus pertendat. nu. 19. 20. Et quot vicibus dicatur in nocturnis festiuitatum. nu. 21.

22 Gloria, quid. 23. Hymnus, vnde natus primum. Et quid.

24 Hymni, an & vbi præcedant Psalmos, aut econtrà.

25 Hymnus, psalmus, & Canticum, an & quid differant.

26 Antiphonæ vnde ortum habuerint. Et vnde dicantur. nu. 27. 30. 31. Et qualiter cantentur. nu. 28. 29.

32 Neuma quid. Et quid differat à dictione pneuma. 33.

34 Adæ & Euæ nomẽ nascentes hodie exprimũt, quãuis fuerit mutatũ.

35 Neumæ vbi maximè sit vsus. 36 Psalmi cur dicantur alternatim.

37 Psalmi dicuntur sex in diuinis horis.

38 Psalmus idem, cur in diuersis solennitatibus legatur.

39 Psalmi graduales, quot, & vnde dicti.

40 Versiculi in diuino officio cur dicantur. Et vnde dicantur.

41 Versiculi cur dicantur ante lectiones, in nocturnis.

42 Versus, quid notet. 43. Lectiones matutinales quid significant.

44 Benedictionem petens ante lectiones, cur dicat donne, potius quam Domine.

45 Genu vtrumque flectendũ in ecclesia, Dominis autẽ alterũ tãtum.

46 Lectionibus finitis dicitur, Tu autem Domine. & cur ita.

47 Lectionum pluralitas quid notet.

48 Ordines duo sunt in ecclesia, & lectionum duo modi, siue formæ.

49 Lectiones quotuplici fine terminentur.

50 Lectio nona, cur instituta nomine Trinitatis.

51 Capitula cur dicantur in officijs.

52 Lectionũ author, cur nõ exprimatur in nocturnalib. (libus siue in diurnalibus.

Respon

3 Responsorium vnde dicatur.
4 Cantica,vnde dicantur,quid. Et quot habeant versus.
5 Orationes cur dicantur in singulis horis.
56 Nocturnum,cur orationē & benedictione non concludatur.
57 Orandum est,versus orientem,multis de causis.
58 Ecclesia,domus orationis Et an alibi ita meritò orari possit fusissimè
59 Adorandi quomodo sint pater,filius,& spiritus sanctus.
60 Deus,qualiter sit adorandus.61 Adorationis duæ species.
62 Benedicamus Domino,dicitur finita oratione,& vnde sumptum.Et quid significat. Item,Deo gratias.nu.63.
64 Sanctorum suffragia,quorsum fiant.
65 Cantandi vsum vnde accepit ecclesia.66 Sonorum tres species.
67 Musicorum tres species,in tres partes officij diuiduntur.
68 Cantus ecclesiasticus,cælestem lætitiam significat.
69 Tholetani concilij decretum,de psallēdi & ministrandi cōsuetudine.

Quid sit officium,& de eius institutione & partibus. CAP. II.

EST autem † officium,secūdum Isidorum,proprius vel congruus actus vniuscuiusque personæ,secundū mores ciuitatis,vel institutæ professionis, alia namq; habent instituta Monachi ,alia Canonici,alia Eremitæ, & sic de reliquis. Et dicitur officiū,secūdū Hier.in lib. de offi.ab officiēdo, quasi efficiū,ab efficio efficis,vna litera in aliam propter decorem sermonis mutata.Vnicuiq; etenim conuenit suū efficere officiū. Vel secundum Isidorum , officiū dicitur , vt quisque illa agat,
2 quæ nulli officiāt,sed omnibus prosint.† Cæterum in ecclesia generaliter nil canēdum aut legendū est, quod à sancta Rom. ecclesia canonizatū & approbatū expressè,aut per patientiam nō sit.In primitiua tamē ecclesia diuersi diuersa quisq; pro suo velle cantabant,dūmodo quod cantabāt,ad Dei laudē pertineret.Quædā tamē officia obseruabantur ab omnibus ab initio cōstituta,vel ab ipso Christo,vt oratio dominica: vel ab Apostolis,vt symbolus.Succedētibus verò tēporibus,quia ecclesia Dei propter hęreses,scissa est,Theodosius Imperator, hæreti-
3 corum † extirpator rogauit Damasum Papā,vt per aliquē prudentem & per catholicum virum ecclesiasticū faceret officiū ordinari.Vnde idē Papa præcepit Hierony.presbytero,tunc in Bethleem cum Paula & Eustochio,& aliis virginib. morati,qui prius sub septem Apostolicis Romæ vixerat, quatenus officiū ecclesię ordinaret.Ipse nāque nouerat linguas quatuor,Hebraicā,Græcā,Caldaicā,& Latinā,quod ille obtēperans fecit.Ordinauit itaq; quantū de psalmis in Dñica,quantum in secunda feria,& quātum ī tertia feria,& sic deinceps legeretur.Euangelia

quoq; epistolas,&c.quæ de nouo & veteri test.in ecclesia legũtur,præter cantũ,magna ex parte ordinauit,cui⁹ operis exẽplũ idẽ Hier.Romã misit,& à Damaso Papa canonizatũ est, & præceptum à cunctis ecclesiis obseruari,& appropriatũ est ipsi Damaso,ꝓpter authoritatẽ suã,quã interposuit.C.de vete.iu.enu. l.tanta.Cõsequẽter † tamẽ B.Gregorius,& Gelasius orationes, & cantus addiderũt,& lectionibus & euãgeliis,Responsoria coaptauerũt,Gradualia verò Tract⁹,& Allelu-Ia Ambrosius,Gelasius,& Gregori⁹ ad Missam cãtari instituerũt. Pleriq; quoq; alij Doctores ecclesiæ aliqua alia superaddidisse noscuntur. Sãcti enim Patres nõ simul oĩa ad decorẽ officij pertinentia , sed diuersi diuersis tẽporibus ordinauerũt.Vnde & Missæ inceptio tres habuit varietates. Aliquando enim à lectione inchoatur, prout fit hodie in sabbato sancto. Posteà Cælestinus Papa Psalmos ad Missæ introitum dici instituit. Gregorius verò introitus cum cantu ordinauit.Legitur † in vita B.Eugenij,quòd dũ adhuc officium Ambrosianũ magis,quàm Gregorianũ ab ecclesia seruaretur,Adrianus Papa conciliũ cõuocauit, vbi statutũ est,ꝙ Gregorianũ deberet vniuersaliter obseruari; ad quod Carolus Imperator omnes clericos minis&suppliciis per diuersas prouincias cogebat libros Ambrosiani officij comburens. Beatus verò Eugenius ad conciliũ quoddã propter hoc cõuocatũ veniẽs,inuenit ipsum conciliũ ꝑ triduũ iam solutũ,inducẽs Dominũ Papã quod omnes Prælatos q cõcilio interfuerãt, & iam per tres dies recesserãt,reuocaret.Concilio igitur iterũ cõgregato,omniũ patrũ fuit vna sentẽtia, ꝙ Missale Ambrosianũ & Gregorianũ super altare S.Petri Apostoli poneretur,plurimorũ Episcoporũ sigillis munita,& fores ecclesiæ clauderẽtur:& ipsi totá nocte orationi insisterẽt,vt Dñs per aliquod signũ indicaret,quod horũ magis ab ecclesia seruari vellet,sicque per omnia factũ est.Manè igitur ecclesiã intrantes vtrunq; Missale super altare apertum inuenerunt,vel,vt alij asserunt, Missale Gregorianũ penitus dissolutũ,huc , illucq; dispersum, inuenerunt,Ambrosianũ verò solũmodo apertum super altare in eodẽ loco,vbi positũ fuerat,inuenerunt. Quo signo edocti sunt diuinitus Gregorianũ officium per totũ mundum dispergi,Ambrosianum verò tantùm in sua ecclesia obseruari debere , & sic vsq; hodie seruatur.Siquidẽ tẽpore Caroli Imperatoris officium Ambrosianũ præcipuè dimissum est, & Gregorianum Imperiali authoritate plurimũ adiuuante , diuulgatum. Ambrosius enim multa instituit, iuxta ritũ Græcorum, vt dicetur infrà,vbi de hymnis ageť. † Vt autẽ muscæ morientes abi- 6
gantur,& mens orationis serenetur,vt dignè cum Deo loqua-

ur,vt si mente nõ orauerit,Dñs in furore nõ irascatur,sed mi-
ereatur,ideò laudabili consuetudine inductũ est, vt sacerdos
inte canonicarũ horarũ initia,& in fine dñicæ orationis,& an-
te horas B.Mariæ,& in fi. Aue maria,&c.voce submissa præmit
tat.Vñ in cõcilio Gerungin.de cõs.d.v.id semper statutũ est,vt
etiã post singulas horas dicatur,ne diabolus de corde sacerdo
tis rapiat,si quid boni ibi seminatum est.Vnde in primitiua ec-
clesia post quãlibet horã,alta voce absque alia oratione diceba
tur,quod adhuc ecclesia lateran.dicitur obseruare. Quidã etiã
in fine horarum dicunt,Dñs det nobis suã pacẽ. De hac dñica
oratione sub prima,& sub vesperis dicetur. † Quia verò Dñs *Ioan.* 15.
ait in Euangelio,Sine me nõ potestis facere quicquam,ideò in
singulis diurnis horis sacerdos incipit,Deus in adiutoriũ meũ
intẽde,& singulæ finiũtur , per Deo gratias,& sic initiũ & finis *Psal.* 33.
referuntur ad idẽ.s.ad Deũ,qui est alpha,& omega,id est,prin- *Nu.* 10.
cipium & finis.xxxv.d.ab exordio.dicẽdo igitur,Deus in adiu
torium meũ intende,mater ecclesia inuitat homines. Iuxta il-
lud,Venite filij,& audite me,quod ideò introductũ est,qm̃ dũ
arca Dñi ad portandũ leuabatur,dicebat Moses, Surge Dñe,i.
surgere fac,& dissipentur inimici tui,& fugiãt,qui oderunt te à
facie tua.Sic & sacerdos noster dicit Deus in adiutoriũ meum
intende,hoc est,præsta mihi auxiliũ in resurgendo à peccatis,
& contra varios inimicos,qui tuã circũdãt ecclesiã. Per arcam
enim intelligitur ecclesia,quæ vsq; in finẽ circundabitur à per
secutoribus,siue apertis siue occultis,sicut arca ab inimicis cir
cundabatur.Orat ergo sacerdos ne inimici præualere valeant
aliquos à cœtu fideliũ per astutiã forsitã separando. Cũ.n.per-
secutio iusti sit à leone id est à diabolo impetu,id est manifestè
sæuiente,vel à dracone id est à diabolo in insidiis id est occul-
tè persequente omnes clament,Deus in adiutorium meũ inten
de.vij.q.j.§.cum verò.præterea cum secundũ Apost.in Dei no- *Colloss.* 3.
mine omnia facienda sint.xxvj.q.vlt.non obseruetis.meritò est
ab eo inchoandum. Circa hoc notandum est quòd contingit
tribus modis peccare,videlicet corde ore & opere.ideoq; † tri-
8 bus diuersis modis horæ inchoantur,videlicet completorium
per Conuerte nos Deus cõtra peccatum cordis: matutinũ per
Dñe labia mea aperies contra peccatum oris.Aliæ verò oẽs di
ei horæ per Deus in adiutoriũ contra peccatum operis.Et quo
niam in peccato cordis & oris est aliquid operis,ideò in omni
bus horis tam diurnis quã nocturnis dicitur Deus in adiuto-
rium meũ intende contra peccatum operis. Monachi verò di-
cunt primò in nocturnis Deus in adiutorium meum intende.
Posteà Domine labia mea aperies,quia sine adiutorio Dei

nec cor nec labia ad ipsius laudẽ aperire valeãt. Io 15. Sine me nihil potestis facere. Interea verò sacerdos cũ d.cit: † Deus in 5
adiutoriũ meũ intẽde, signo crucis, se munit, ad effugãdã illius virtutẽ. s. quãlibet diaboli versutiã, & potestatẽ. Valdè. n. timet si gnũ crucis, Vñ Chrysost. Vbicunq; dæmones signũ crucis vide rint, fugiunt, timẽtes baculũ, quo plagã acceperũt. Stephanus quoq; Papa de cõse. d. v. nunquid. ait, Nunquid nõ omnia chris mata. i. sacramenta, quæ cũ chrismatis vnctione præstantur, sacerdotalis ministerij crucis figura, i. signo perficiuntur? Nũquid baptismatis vnda, sine cruce sanctificata, peccata relaxat? & vt cætera prætereamus, sine crucis signaculo, quis sacerdotij gradus ascendit? Baptizandus quoq; signo crucis signatur in fron te, & in pectore. De profundo quidem crucis mysterio, dicetur in vj. parte sub titu. de parasceue. & hic etiam aliqua supponamus. † Sanè crux Domini multipliciter fuit in vete. testa. præ- 10
Ioan. 3. figurata. *Legitur* siquidem, quod *Moses* ad mandatum *Domi*
Gen. 48. ni æneum serpentem erexit in palo, in deserto, pro signo, quẽ aspicientes qui percussi fuerunt à serpentibus, illico sanabãtur. Nu. 20. quod ipse Christus exponens inquit, in Euangelio, Sicut Moses exaltauit serpẽtem in deserto ita exaltari oportet fi-
Deu. 28. lium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat sed habeat vitam ęternam. *Legitur* etiam quòd cum Ioseph applicuisset Manassen & Effraim ad Iacob statuens maiorem ad dextrã & minorem ad sinistram vt eis secundum ordinem benediceret, Iacob manus commutans. i. in modum crucis cancellans dexteram posuit super caput Effraim minoris: & sinistram super caput Manasse maioris: & dixit: Angelus qui eruit me de cunctis malis: benedicat pueris istis &c. Item Moses ait, *Die* ac nocte erit vita nostra pendens & videbitis & cognoscetis. Christus enim nocte fuit in cruce pendẽs quia tenebræ factæ sunt ab hora sexta vsque ad nonam. Quod etiam fuerit pẽdens certum est. Rursus legitur Ezechielis. 9. *Ezechiel* audiuit Dñm dicentem ad virum vestitum lineis habentem attramentarium scriptoris ad renes, Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau in frontibus virorum dolentium, & gementium, & post hæc dixit. vij. viris, Transire per mediam ciuitatem, & percutite omnem, super quem non videbitis Thau nemini parcet oculus vester. Itẽ Hier. Congregabo omnes gentes & erit eis in signum Thau. Item alibi. Et erit principatus eius super humerum eius.
Esaie. 9. Christus. n. portauit super humeros crucẽ in qua triumphauit. Ioãnes quoq; vidit Angelum ascendẽtẽ ab ortu *Solis* habentẽ
Apoc. 7. signum Dei viui & clamabat voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari dicens, Nolite nocere terræ

terræ & mari,neque arborib.quousq; signemus seruos Dei in
frontibus eorum. Item lignum missum in Marath aquas dulco
rauit amaras.& ad lignum missum in Iordanē,ferrum quod in- Exod.15
ciderat,enatauit:hoc est,lignū vitæ &in medio Paradisi,de quo
sapiens protestatur,benedictū lignū,per quod fit iustitia,quo-
niā regnauit in ligno Deus.Hoc† ergo crucis signo se armat ec
clesia,in pectore,& in fronte,significans crucis mysterium esse
corde credendum , & manifestè ore confitendū.Per hoc enim
signū cōfunditur ciuitas diaboli,& triumphat ecclesia:terribi-
lis vt castrorū acies ordinata,iuxta illud,Terribilis est loc⁹ iste, Gene.31.
&c &alibi,Vidi ciuitatem magnam sanctam Hierusalem nouā, Sapiē.14
&c.Aug.tamē dicit x.dist.Ecclesiasticarū.quod nulla scriptura
noui testa,vel vete.docet fideles crucis signaculo insigniri.†Est
autem signum crucis tribus digitis exprimendum:quia sub in-
uocatione trinitatis imprimitur.De qua Propheta ait, Qui ap-
pendit tribus digitis molem terræ.Esa.40.Pollex tamen supere
minet,quoniam totam fidem nostram ad deum vnum & trinū
referimus:& mox post ipsam reuocationem trinitatis potest di
ci versus ille:fac mecum Domine signum in bonum , vt videāt Psal 85.
qui me oderunt, & confundantur:quoniam Domine adiuua-
sti & cōsolatus es me.Iacobitæ verò asserentes sicut & Euticia
ni,vnam tantum naturam scilicet diuinam esse in Christo : &
sicut vna est persona , vno tantum digito se signare dicun-
tur:quorum error in canonibus extirpatur.xij.dist. cap. j.& 2.
xxiiij.q.iij.quidam.ver.Eutichiani.† Verum quidam signant se
à fronte deorsum in quo illud exprimitur mysterium , ꝙ incli-
nauit Deus cœlos,& descendit in terram. Descendit quidem,
vt nos de terra eleuaret in cœlum.Deinde à dextra ad sinistrā, Psal. 17.
primò vt æterna,quę per dextram,temporalib.quæ per sinistrā
significantur,præferendo designent.Secundò ad notandum , ꝙ
Christus de Iudæis transiuit ad gentes.Tertiò , quia Christus
à dextra,id est,à patre veniens,diabolum, qui per sinistram si-
gnificatur in cruce peremit.vnde:Exiui à patre , & veni in mū- Ioan.16.
dum.Alij verò signum crucis à sinistra,producunt in dextram
fulti authoritate illa, Egressus eius à patre, excursus vsque ad
inferos:recursus ad sedem Dei. Incipiunt enim se signare à
parte superiori:ad quæ patrem significat,& descendunt ad in-
feriorem , quæ mundum designat : deinde à sinistra parte,
quæ infernum , producunt ad dextram , quæ cœlum si-
gnificat. Nam Christus descendit de cœlo in mundum,de
mundo ad infernum:ab inferno ascendit in cœlum: vbi sedet
ad dexteram Dei patris.Secundò hoc faciunt,ad insinuandum
quia de miseria transire debeamus in gloriam;& de vitiis , quæ
per

per sinistrã ad virtutes quæ p dextram significãtur, vt legitur in euãgelio Mat.nã & Christus de morte transiuit ad vitã. Tertio, qa Christus à temporalib.ad æterna p fidem crucis nos eleuat. † Cõsiderandum autem est, ꝙ qui à sinistra producunt in dex- 14
trã seipsos, & alios pariter consignãt: sed tunc sup illos signum crucis à dextra in sinistrã producunt: qa nõ cõsignant eos qua si vertentes dorsum, sed quasi faciem præsentantes: sed & cum sup alios principaliter signũ crucis imprimunt, etiam seipsos à sinistra in dextrã, sed alios à dextra in sinistrã consignant. † Sa- 15
nè regulariter in omnib. euangelicis verbis debemus facere signũ crucis, vt in fine euãgelij, symbol., dominicę orationis, gloria in excelsis Deo, sanctus, Agnus Dei, benedictus dominus deus Israel, magnificat, & nunc dimittis, & in principio horarũ, & in fine missæ, quando sacerdos dat benedictionẽ, & vbicunq; de cruce vel crucifixo mentio fit, quę etiã omnia stando, sicut & euangelium audire debemus. In omni etiã actu nostro signũ crucis facere debemus. Vnde Amb. ad omnẽ actum incessũmve, manus impingat in crucẽ. † Et aduerte, quoniã crucis figu- 16
ra quadripartita est, vel propter quatuor elemẽta, quæ in nobis vitiata, Christus sua passione curauit, vel propter homines, quos ex quatuor partib. orbis ad se traxit, iuxta illud, Si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Vel & hæc quadratura pertinet ad moralitatem, habet enim longitudinẽ, latitudinem, sublimitatem, & profundum. Profundum est acumẽ, quod terræ infigitur: longitudo est inde ad brachia; latitudo est in expãsione, latitudo seu sublimitas est à brachiis vsque ad caput. Profundũ significat fidem, quę est posita in fundamento, altitudo, spẽ quæ est reposita in cœlo, latitudo, charitatem, quę est ad sinistrã, & ad inimicos extenditur, longitudo perseuerãtiã, quæ sine fine cõcluditur. De hoc dicetur in 6. parte sub tit. de parasceue. De signo crucis, quod fit in principio, & in fine euangelij, dictum est in 4. parte sub titu. de euangelio. Post Deus in adiutorium meum intende, &c. statim † in singulis hò- 17
ris subiicitur, Gloria patri, & filio Sicut erat, &c. quos duos versus beatus Hiero. scripsit inter opuscula, quæ Papę Damaso misit, & ipsius rogatu idẽ Damasus illos in fine psalmorum cãtari instituit, ipsum tamẽ versum, Gloria, Nicæna synodus dicitur edidisse. Quia enim Dominus dixit, Adhuc te loquẽte ecce adsum, ideò quasi iam nos intellexerimus exauditos esse gratiarum actiones trinitati tribuimus, dicentes, Gloria patri, &c. † In exequiis tamen mortuorum nec deus in adiutorium, nec 18
Gloria patri dicim⁹: qa in illis saluatoris exequias imitamur, in quib. hęc cessant, prout in seq. parte sub titul. de v. feria cœnæ

Domini

Dñi dicetur.Similiter poſt vnumquéque pſalmũ , dicetur Glo
ria patri,&c.quia † verſus iſte toti⁹ trinitatis ſimplex laus eſt.
Pſalmus nanq; bonam operationẽ ſignificat:qua finita meritò
Deo gloria dãda eſt,qui pro omni opere bono laudãdus eſt,&
nũc,& ſemp,ſicut laudãd⁹ erat in principio,quãdo cœlũ & ter-
rã creauit.Sicut enim ſibi ſoli laus eſt de creatione cœli & ter-
ræ,ſic & ei laus eſt de omni opere bono,nunc & ſemper.In pre
miſſo quidẽ verſu,Sicut erat in principio,&c. multipliciũ tẽpo
rum varietas demõſtratur,videlicet,in Sicut erat in princi.præ
teritũ,in & nunc,præſens,in & ſemp,futurum & æternum.in &
in ſecula ſeculorũ,lõgitudo magna.Vnde Orige.Quoties ſecu
20 la ſeculorũ nominãtur,fortaſſe licet nobis ignotus,tamẽ à Do
mino ſtatutus aliquis terminus indicatur. † Legitur quod Ilde
brãdus Prior Cluniacen.factus Papa, Gregorius dũ in minori-
bus agẽs,legationis officio fungeretur archiepiſcopũ Ebredũ.
de ſimonia accuſatũ & accuſatores omnes corrũpentem,ita vt
conuinci non poſſet, miraculoſe conuicit , præcepit enim illi,
vt diceret verſum Gloria patri & filio,&c. Ille verò licet expe-
ditè diceret Gloria patri & filio tamẽ & ſpiritui ſancto profer-
re nõ poterat:quippè quia in ſpiritũ ſanctum peccauerat. Rea-
tũ ergo ſuũ cõfeſſus,& depoſitus,mox expeditè & ſpiritu ſan-
cto pronuntiauit.Et nota,ꝙ gloria patri dicitur.xxiiij. vicibus
21 in noctunis † feſtiuitatũ,prout dicetur in vj.parte ſub tit.de fe
ria.v.cœnæ Domini,quod fit in honorem duodecim apoſtolo
rũ,qui ſunt.xij.horæ Dei,id eſt Chriſti à vero Sole illuminatæ:
& ſunt.xij.horæ noctẽ,id eſt,eccleſiam illuminãtes, qui Domi
22 nũ gloriæ in nocte huius ſeculi prædicauerũt. Tullius † dicit,
ꝙ gloria eſt frequens de aliquo fama, cum laude , Amb..dicit,
quod gloria eſt clara cum laude notitia.Auguſtinus dicit in.v.
diſt.de ciuitate Dei.de gloria ſeculi,quod gloria ,eſt iudicium
hominum benè de hominibus opinatum. Et poſt,gloria patri
ſubiicitur,allelu-Ia,de quo ſub tit.de prima dicetur. Hymni
23 † quoque tam ex inſtitutione Gelaſij Papæ,quàm ex approba
tione conciliorum Toletani:& Agathen. de conſe. diſtin.j. de
hymnis.& diſt.v.cõuenit. in ſingulis diuinis officiis canuntur.
Eſt autem imnos Græcè,Latinè laus Dei,cum cantico,vel vox
humana in laudem Dei metricè cõpoſita, Canticum verò eſt
exultatio mentis habita de æternis in vocem humanam pro-
rũpens:quia verò pſalmi ſunt hymni,vnde & pſalterium, dici
tur liber hymnorum,ideò in quibuſdam Eccleſiis hymnos nõ
cantant,quod tamen approbandum nõ eſt, quoniam non ſine
cauſa ſunt à ſanctis patrib⁹ inſtituti,& præterea nõ omnis hym
nus pſalmus eſt,vt quando nil operando Deũ cum mentis exul

tatione

tatione laudamus, ꝓpter quam laudem exprimendam hymnus cantatur. Psalmi verò opera bona significant, vt infrà dicet. Illud † autem notādū est, ꝙ in diuinis officiis hymni præcedūt 4 psalmos, in nocturnis verò, scilicet ī vesperis, cōpletorio, & laudib. in matutinis ecōuerso. Dies enim pertinet ad spirituales, q habent gaudiū cōscientiæ, nox pœnitentes, qui habent remorsum cōscientiæ illos exultatio inducit in operationē, quib⁹ dicitur, Cantate ei canticum nouū, benè psallite ei in vociferatione. Istos ꝑ operationem oportet venire ad exultationē. Idcirco in diuinis officiis hymni præcedunt psalmos. In nocturnis verò ecōuerso, in vesperis autē & in prima quo loco hymni canētur vbi dicetur. Rursus stādo hymnos cantamus in rectione corporum, ostendētes quod in laudādo Deum corda sursum erecta habere debemus. Veruntamen, nisi mēs consonet linguę, certū est vocē quantūlibet clamorosam Domino nō placere. † Differētia ergo est inter psalmū, hymnum, & canticum. Nam in psal- 2 mo opera, in hymno laus, in cātico, mētis exultatio intelligit̄, de quo dicetur sub tit. de laudibus matutinis. De his trib⁹ dicit Apost. ad Colos. 3. In Psalmis, & hymnis, & cāticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus vestris domino. xciij. di cātantes. & in his tribus varietatibus omne genus musicorum accipi potest, prout iam dicetur in no. test. Hilar. Picta. Episcopus primus hymnorū carmine floruit & post eū Ambr. ideoque hymni Ambrosiani dicūtur, qa eius tempore plurimū in Ecclesia Mediolanen. cantari cœperunt. Posteà verò in Ecclesiis occidentalibus quæcunq; carmina in Dei laudē benedicūtur, hymni vocantur, Aug. dicit in lib. confessionum, ꝙ cum Amb. à Iustina imperatrice Ariana perfidia dānata, persecutionē pateretur, & intra Ecclesiam cum plebe catholica insidiis vrgeretur, instituit hymnos, & psalmos secundū morem orientaliū decātari: ne populus mœroris tædio contabesceret, quod ad omnes fuit postmodum deriuatum. Et aduerte, quod in quibusdam Ecclesiis hymnus natalis Domini, & festorum illius septimanæ sub eodem cantu dicuntur. Ratio est, quoniam sicut membra ad caput, sic sancti se habent ad Christum, à quo, sicut à capite influentiæ æternæ beatitudinis participare noscūtur. Quia igitur hoc inchoatum existit in eius natiuitate, consummatum in resurrectione, quia tunc chirographus damnationis deletus est, & reseratum cœlum, quod tot annis māserat clausum, idcirco eo præcipuè tēpore in solēnnitate sanctorum sub cantu solennitatis Christi rationabiliter recolūtur. Hoc autem non cōtingit in cātu hymnorum paschalis tēporis, in quo significatur, ꝙ sanctorum gloria in ipsis nondū totaliter est ꝑfecta

fecta,propter appetitũ reſurrectionis corporũ ſuorum:& ideò
6 ipſi Chriſto nõdũ totaliter cõformãtur.Antiphonæ quoq; † in
ſingulis horis ex inſtitutione B.Ambroſij dicũtur, pro eo ꝙ B.
Ignatius tertius à beato Petro,Antiochenus epiſcopus audiſſe
legitur,in tripartita hiſtoria ſuper quẽdã mõtẽ angelorũ cho-
ros antiphonas canentes.Inde.n.Græci primo antiphonas cõ-
poſuerunt.& eas cum pſalmis in choro,quaſi in chorea cantari
ordinauerunt,qui mos ad vniuerſas trãſiuit Eccleſias:vt iã vbi
que antiphonæ decantarentur.Dicũtur autẽ antiphonæ, reſpe
ctu ad pſalmodiã,cui reſpõdẽt,ſicut & reſpõſoria , reſpectu ad
hiſtoriã.vnde & antiphona dicitur quaſi ante pſalmum ſonãs.
7 † Inchoatur enim ante pſalmum,qui opus ſignificat,ipſa verò
ſignificat charitatis copulam ſeu mutuam dilectionẽ, ſine qua
opus non prodeſt : & per quam opus incipit meritorium eſſe.
Rectè igitur,ſecundum eius tonum,melodia pſalmi informa-
tur:quia dilectio opera noſtra informat:& ſecundum hoc,dici
tur ab anti,quod eſt cõtra,& phonos quod eſt ſonus:quia pſal-
mus ſecundum melodiã eius intonatur,& manus operatur,ſe
cundum quod charitatis igniculo excitatur.Pſalmus autẽ an-
tiphonæ intermiſcetur,quia fides per dilectionẽ operatur. Ve-
rùm antè pſalmũ imperfectè,& poſt perfectè dicitur: quia cha
ritas in via imperfecta habetur,ſeu hic initiatur:ſed in patria per
bona opera,quæ hic ex charitate fiunt perficietur : iuxta illud
Eſa.Viuit dominus,cuius ignis in Sion,& caminus in Hieruſa Eſa. 33.
lẽ.In præcipuis tñ feſtiuitatibus,etiã ante pſalmũ perfectè dici
tur,ad notandum,quod in illis perfectiores in bonis operibus
28 nos exhibere debemus.† Inchoatur quoq; ab vno vnius cho
ri,& finitur à pluribus vtriuſque chori.Primò,quia charitas ab
vno, ſcilicet Chriſto incipit: & in membris eius conſummatur
ab ipſo ſicut ipſe dicit in euangelio Ioan.Mãdatum nouum do Ioan. 13.
vobis,&c.Deus enim prior dilexit nos:vnde & nos communi 1. Ioã. 4.
ter dilectioni eius correſpondere debemus.Secundò,ad notan
dum,quòd vox prædicatorum,quæ ſemper ad vnitatem tendit
nos monet,vt quod vnuſquiſque ſingulariter operando,acqui-
rit,alteri per dilectionem porrigat,vt ſi vnus addiſcit in ſcholis
& alter ſeminat in campo,tempore fructus doctor ſeminanti
29 doctrinam porrigat,& ſator doctori panem.† Cæterùm anti-
phona poſt pſalmos communiter ab omnibus cantatur : quia
de dilectione commune gaudium ſurgit. Cantatur etiã à duo
bus choris alternatim,ad notandũ mutuã dilectionẽ ſiue cha
ritatẽ,quæ in paucioribus quã duobus conſiſtere nequit: Con
iungit ergo antiphona duos choros:vt charitas per bonũ opus
30 coniungat duos fratres. Iſidorus dicit in libr.vj. ethi.† quòd
anti

antiphonon Græcè, interpretatur latinè vox reciproca: qa duo chori siue de vno ad vnũ reciprocando, viciſſim melodiarum cantus alternãt: quaſi duo Seraphim duóq; teſtamẽta inuicem ſibi conclamantia. Vnde clerici antiphonas cantantes, non vertunt vultus ad altare, ſed ſe adinuicẽ verſis vultibus reſpiciunt: quod genus canendi Græci adinueniſſe tradũtur. Eſt † itaq; antiphona, quædã cantilena diuinis laudibus ad recreationẽ inſerta. Nihil enim amplius charitate recreat animos, quæ quia modulando cantatur, mentis iucunditatẽ ſignificat: iuxta illud
Pſa. 46. Pſal. Pſallite ſapienter, tunc enim iucunditas ſapida eſt, cum de
Prou. 3. Deo eſt. Tunc etiã manus ſub pennis ſunt. Ezech. 1. & in Prou. Beatus vir, qui inuenit ſapientiã, & qui affluit prudẽtia, quia qui hẽc iucunditatẽ mentis de æternis, de facili affluit prudentia, i. bonis operibus, quibus ſibi prouidet in futuro. Vel ſecundum Moſen, antiphona, eſt quædã vox, qua ſibi inuicẽ angeli colloquuntur. Sex autẽ antiphonæ quæ diebus feriatis ante Pſalmos nocturnales dicuntur, de Pſalmis ſumuntur & bonorũ operũ perfectionẽ, vel ſex opera miſericordiæ deſignant, qm̃ ſenarius numerus perfectus eſt. Illæ verò, quæ dicuntur ſuper benedictus in laudibus, & ſuper magnificat in veſperis, de euangeliis dierum, in quibus dicuntur ſumuntur, exceptis illis, quæ in v.
Pſal. 88. feria dicuntur, prout dicetur in vj. parte ſub v. feria ſecũdæ dominicæ quadrageſimæ. † Rurſus in quibuſdã Eccleſiis, in fine 3
antiphonæ fit neuma ſeu iubilus, quia beatus populus qui ſcit iubilationẽ. Eſt autẽ neuma ſeu iubilus, ineffabile gaudiũ, ſeu mentis exultatio habita de æternis. Ideóque in diebus ieiuniorum, & afflictionum non debent fieri, ſicut nec in luctu citharizari, & fit neuma in vnica, & finali litera antiphonæ, ad notandum, ꝙ laus Dei ineffabilis, & incõprehenſibilis eſt. Ineffabile nanq; gaudiũ per pneuma ſignificatũ, quod hic prægustatur, nec penitus exprimi, nec penitus taceri valet, quare meritò eccleſia verbis obmiſſis iubilando cũ neuma, quaſi in admiratione proſilit, ac ſi dicat, quæ vox, quæ poterit lingua retexere, &c. Verba enim hæc nõ ſufficiunt, nec intellectus capit, nec amor
Eſa. 14. etiã dicere ſinit. Quis enim plenè enarraret, quod oculus non vidit, nec auris audiuit nec in cor hominis aſcendit? Neumatizando ergo expreſſius quodãmodo ſine verbis dicit, ꝙ per verba innuat, q̃tũ ſit illud cœli gaudiũ, vbi verba ceſſabunt, & homines oĩa ſcient. Verùm, quia perfectorum tantum iubilus eſt in magnis feſtiuitatibus, non tã maiores q̃ etiã minores exultant, inde eſt, ꝙ in quibuſdam eccleſiis in quibus neuma non dicitur, vox non ſignificatiua in vocẽ ſignificatiuam conuertitur, quia loco iubili, & neumæ, trophi & ſequentiæ decantantur

ur:ad quas laudes & minores & maiores passim admittunt,&
deò cõmuniter ab oĩbus decãtantur.In quibus antiphonis di
:atur neuma,seu iubilus,& quare hoc potius fit in tempore pa
schali,dicetur sub tit.de laudibus matutinis.Iubilus autẽ diuer
sa significat,& in diuersis locis in eodẽ respõsorio sępè fit, ꝓut
dicetur in vj.parte sub natali.Itẽ de neuma,quæ fit per allelu-
Ia,in iiij.parte sub allelu Ia dictũ est.Itẽ in quibus antiphonis
dicatur allelu-Ia,in seq.parte sub festo natalis dicetur.†Et no
ta,ꝙ neuma,neumæ,sine p & in fœminino genere, est iubilus,
de quodictum est,sed pneuma Græcè,scriptum per p in neutro
genere,est spiritus sanctus,vtrunq; tñ pro fœminino sæpè po-
nitur in scripturis.Sanè neumæ,quæ in missa fiunt,repręsentãt
gaudiũ,quæ potius fieri solent in e,vt in kyrieeleyson,vel in a,
vt allelu-Ia,quã in aliis vocalibus,ad notandum gaudium spi-
rituale,quod nobis restitutũ est in partu virginis, cui facta est
mutatio huius nominis Eua,in aue,dicente angelo,Aue Maria,
4 &c.& ibi,Mutans nomen Euæ.Significatio†nanque huius no
minis Euæ,manserat vsque ad angeli salutationẽ.Illã autẽ signi
ficationẽ Adæ & Euæ nascentes infantes exprimunt.Nam fœ-
mina nascens profert e,masculus verò a,vnde versus, & dicũt
e,vel a,quotquot nascuntur ab Eua. Illæ ergo neumæ non si-
gnificant dolorẽ,quem nobis attulit transgressio Adæ & Euæ,
prout quidam scripserunt,sed gaudium nobis in præmissa salu
33 tatione virginis restitutum.†Rursus considerandum est,quòd
ferè vbicunque in cãtu scribitur Hierusalem,neuma produci-
tur,vt cœlestis Hierusalem iubilatio figuretur,exẽplũ habetur
in allelu-Ia.Te decet,quod cantatur dominica x.post pent.Idẽ
etiam est quoties allelu-Ia duobus versibus insigimus, vt de
stola duplici gaudeamus,exẽplum est in Allelu-Ia,Pascha no-
strum,quod dicitur in die resurrectionis,& in allelu-Ia Ange-
lus Domini,quod dicitur in vj.feria tunc sequenti.Vtrunque e
nim allelu-Ia,duos habet versus,prout gradualia antiqua ostẽ
dunt,& sic de aliis.In quibusdam tamen festiuitatibus quidam
versiculi in nocturnis antiphonam præcedunt,de quo in sequẽ
ti parte,sub dominica de trinitate dicetur. Post antiphonas in
singulis horis diurnis & nocturnis ex institutione Damasi Pa-
pæ psalmi ad antiphonæ symphoniam canuntur,& significat tẽ
pus bonam & diuinam operationem.Vnde Daaid,In psalterio
decachordo psallam tibi. In tali enim instrumento psallebat,
innuens, quòd in psalterio spirituali spiritu viuificato per fi-
dem debemus psallere Deo decem legis mandata implendo.
36 Ipse autem † Damasus instituit,vt chori in duas partes diuisi
psalmos canerent alternatim, & dicuntur psal. alternatim ad

notandũ alternã ſanctorũ,ad benè operandũ,exhortationem. Priſcis nanq; tẽporibus confuſe & quaſi in chorea dicebantur; ideóq; ſancti patres ordinauerunt,vt alternatim dicerent.i.vna pars chori vnũ verſum,& altera alium diceret,quod B.Ignatius primus ſtatuiſſe fertur in eccleſia Antiochena,pro eo ꝙ in viſio ne audiuit angelos antiphonatim pſalmos pſallẽtes , de hoc ẽt dictum eſt in j.parte ſub tit.de eccleſia.Dicũtur etiã alternatim ad notandum ꝙ alter alterius onus ferre debet.Pſalmos quoq; ſtando dicimus,ad oſtendendũ , ꝙ ſtantes in bonis operibus vincimus.Dũ enim populus Iſrael cũ Amalech pugnabat,quãdiu Moſes manus leuabat, populus vincebat : qñ verò manus dimittebat,populus vincebat.xxxvij. di.ſi quis vult. Eleuatio igitur ad ſtandum,ſignificat mentis noſtræ deuotionẽ:vt ſtatu corporis mentis affectionem monſtremus:videlicet nos paratos eſſe,ſiue ad domandum carnem , ſiue ad exercitiũ operis. Lectiones verò,quæ ſunt doctrina noſtra, in ſilentio & ſedẽdo

Eccl. 38. audimus:qm̃ doctrinam ſedendo, & quieſcẽdo recipimus:vn de eccleſiaſticus:Sapientiam ſcribe in tempore ocij: & qui mi-

Eſa. 32. noratur actu,percipiet eam.Et iterum: verba ſapientiæ in ſilen tio,& quiete diſcuntur.Et Propheta ait.Erit cultus iuſtitiæ ſilẽ-

Pſa. 121. tiũ.v.q.iiij.in loco.Sanctos quoque ſtantes oramus,ſignificantes eos in perpetua lætitia fore.Iuxta illud:Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem.†Sanè in diuinis horis ſex pſal 37 mi dicuntur,per quos ſex opera miſericordiæ denotantur,quibus in vinea domini laborantes intendere debent:quaſi piè,& mundo corde exerceamus nos:& à ſeruitute Diaboli liberati, ad libertatem vitæ perueniemus:& retributionem diurni denarij recipiemus. Veruntamen ſub tribus glorificationibus dicuntur,ad inſinuandum finem ſanctæ trinitatis ad quã diuina ſunt opera referenda.In veſperis verò quinque dicuntur:prout ibi dicetur:& ſunt pſalmi horarum inuariabiles,prout ſub cõpletorio dicetur.†Illud quoque prætermittendum non eſt,ꝙ 38 vnus atque idem pſalmus in variis feſtiuitatibus cantatur : pro eo,quia ibi verſus pertinentes ad illas inueniuntur,verbi gratia.In natiuitate Domini cantamus pſalmum, Eructauit:propter verſum illum:Specioſus forma.Cantamus etiam illũ,in feſto virginum,propter verſum:Adducentur regi virg.&c.& etiã in feſto Apoſtolorũ,propter verſum:Pro patribus tuis,&c. Itẽ pſalmus:Quare fremuerunt gẽtes,cantatur in natiuitate, propter verſum,Dominus dixit ad me.Et in paſſione Domini, pro pter verſum, Aſtiterunt reges terræ,& ſic de aliis.Præterea,vnũ

Ioan. 2. & idẽ vocabulũ ſępè diuerſimodè accipitur,verbi gratia , Hoc nomen tẽplum ſignificat corpus Chriſti.vt ibi,Soluite tẽplum hoc;

hoc. Aliquando ſignificat templum materiale, inde eſt, quòd
pſalmum illum, Magnus Dominus,&c. cantamus in natiuitate, *Eſaiæ 6.*
propter verſum illum, Suſcepimus Deus,&c. intelligimus enim
ibi de templo corporis. Cantamus etiam eundem pſalmum in
purificatione,& ibi accipimus de materiali templo, in quo fuit
eadem die præſentatus. De pſalmodia tam nocturna quàm diur
na in ſuis locis dicetur.

Et nota ſecundū Hiero. de conſec. diſtinct. v. non mediocri-
ter. quòd melior eſt quinque pſalmorum cum cordis puritate,
& ſerenitate ſpirituali, & hilaritate decantatio, quàm totius
pſalterij cum anxietate cordis atque triſtitia modulatio.† Po-
ſtremò notandum eſt, quòd pſalmi graduales ſunt quindecim,
qui ſignati ſunt per quindecim gradus, quibus aſcēdebatur ad
Templum Salomonis, quod erat in monte. Hos quindecim gra
dus, vocāt quidam canticum graduū, eò quòd in quolibet præ-
miſſorum quindecim graduum ſinguli pſalmi decantabantur,
& verbum graduum, caſus genitiui eſt. De dictis gradibus di-
ctum eſt in j. parte ſub tit. de altari. Significati ſunt etiam dicti
quindecim pſalmi, per alios quindecim gradus *Ezechielis*, qui-
bus viſum eſt ei aſcendere in ciuitatem Dei, de quibus habe-
tur de pœn. d. 2. dum ſcientiam, & Ezechielis. 10. vbi primò ha
betur de ſeptem gradibus, & poſteà de octo. Nempè quinde-
narius numerus cōſtat ex numero ſeptenario, & octonario, ſep-
tenarius refertur ad vet. teſt. quia aliqui ſeptimum diem, ſepti-
mum menſem, & ſeptimum annum celebrant. octonarius, ad
nouum teſtamentum refertur, propter reſurrectionem vnicam
quæ octauo die facta eſt. Quindecim ergo pſalmos pſallimus,
oſtendentes, quòd vtriuſque teſtamenti præcepta obſeruare
debemus, quinque pſalmi, quinque corporis ſenſus per quos
peccamus, ſignificat, & ideò in aliquo illorū non dicitur Gloria
patri, quia illa peccata, quæ per quinque ſenſus corporis com-
mittuntur, nobis non Deo imputare debemus, ſed dicitur poſt
illos requiem æternam, quoniam in illis pro defunctis oramus,
ac ſi dicatur. Oramus Domine, ne pro peccatis illis, quæ com-
mittūtur corporis ſenſib. vita negetur æterna, ſed per Dei miſe
ricordiā requies concedatur ęterna. *In* ſequentib. decē pſalmis
nobis, & noſtris proximis, & congregationibus, & prælatis Dei
miſericordiam imploramus, & gloria patri ſubiungimus, quia
ꝙ à catena peccatorum abſoluimur, ꝙ te deum toto corde per
quirimus, quòd tuū decalogum obſeruauimus non nobis Do-
mine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam exhibemus. Rur-
ſus numerus decem ex ſeptenario & trinario cōſtat. Trinarius
ad præcepta primæ tabulæ, quæ ad Deum ſpectant, ſeptenarius

verò ad præcepta secũdæ tabulę quæ ad proximũ spectãt, refertur, ac si dicat ꝙ decalogus obseruatur, per Deum est. Versiculi etiam in singulis dicuntur horis. Legitur enim in lib. num. qđ dum arca Domini, quæ ecclesiã figurabat in tabernaculo repo-
Num.20. nebatur, dicebat Moses, Reuertere Dñe, ad multitudinem filiorum Israel. Sanè reuersio Domini ad Israel, nihil aliud est, quã vt reuerti faceret Israel ex toto corde ad se, Deus enim, cui omne tẽpus pręsens est, non habet ad quos reuertatur, sed intelligitur reuertere. i. fac nos reuerti ad te. Iuxta illum ergo † morẽ versiculi dicũtur, vt si fortè mentes nostrę cogitando vana præ- 40
minio psalmorum opere deuiauerunt, audito versu conuertantur ad orientẽ. i. ad Christũ q est noster oriens, seu ad mentẽ, se-
Zach.6. cundum versus significationẽ, q ab ipsa reuersione nomẽ traxit, nam dicitur à verto, vertis, & inde est, ꝙ dum vers. dicitur, ad orientẽ siue ad altare nos vertimus. Rectè ergo versus, qui significat fructum boni operis, alta & acuta voce dicitur, ad excitãdum pigros, qui in laudãdo deũ & intelligẽdo diuina torpẽt, vt reuertamur ad cor, vt videlicet eo audito, omnis cogitatio, quę fortè videndo temporalia, foras exiit, reducatur intra nos. Rursus versus nocturnalis significat, quia ab officio psalmorũ siue à labore, tunc nos vertimur ad officia locationum siue ad quietẽ, vt q psallendo stabat, nunc ad lectionem sedeat. Vnde versus dicitur à vertẽdo, de hoc dictũ est in 4. parte sub tit. de graduali. Et no. ꝙ in quibusdam Ecclesiis in die dominica post primũ nocturnũ, dicitur iste versus, Memor fui nocte nominis tui Dñe. post secundũ dicitur, Media nocte surgebã. Post tertiũ, Exaltare Domine. primũ siquidem versus. s. memor fui, &c. ad quid ecclesia de lecto suo surrexit ostendit, quo verò tempore surgẽdum sit, notat. Secundus. s. media nocte, &c. & ad quid surgendum sit ostẽdit, quod sequitur, ad cõfitendum nomini tuo. Verum quidã nolẽtes mẽtiri, quia non surgũt, in media nocte,
Nota hic loco huius versus, ponunt illum, Quoniã tu illuminas lucernã meã Domine. Quòd tamẽ media nocte surgendum sit, ostẽdit
psal.17. Dauid dicẽs, media nocte, &c. & alibi. *Præueni* immaturitate &
psal.118. clamaui, ꝙ idẽ est: nã immaturitate vnica est dictio. Vnde & quidam libri habent in maturitate, & sonat in maturitate quasi tempus non apertum operi. Alia tamẽ litera habet pręueni intẽpesta nocte, quia tempestum apud antiquos idẽ erat, ꝙ opportunũ, à tempore vel à tempestate vocabulo dicto. Vnde in antiquis historiis sępè ita legitur, hoc factum est in illa tempestate. i. in illo tempore, vnde intempestiuum vel intempestum. aiunt, tẽpus opportunum. i. nocturnis actionibus non opportunum. Tertius autẽ versus, scilicet exaltare domine, &c. manifestè pertinet

tinet ad nouū testā.in quo saluator noster,secundū humanita- psal. 40.
tē fuit exaltatus:quidam tamen dicūt tunc, Ego dixi domine
miserere mei:quia ad gloriā quę data qui est tempore noui test.
nō peruenitur,nisi p remissionem peccatorum.† Sed quæritur,
quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicuntur:in aliis ve
rò horis post capitula?Respōdeo in nocturnalib.lectionib.pro-
pter earum vniuersitatē,& magnitudinem sedere solemus. Ne
igitur propter longā sessionē aut propter lassitudinem, siue o-
tium obliuiscamur doctrinæ Domini,quam lectiones significāt
cogitādo fortè inania,aut dormiendo,vel confabulando, ideò
versu præcedente ad lectiones audiendas incitamur. In aliis ve
rò horis,quia nec tot,nec tantæ sunt lectiones,nō est necesse se
dere, nec versiculos præmitti.Vel ideò in aliis horis versus post
lectiones dicūtur,ad notandū, ꝙ propter interualla horarū do
ctrina domini nō negligitur.Rursus versus sæpè à pueris cāta-
tur,ad notandū seruitium nostrū cum innocētia præstitū, Do-
mino fore gratum. De versiculis, qui in vesperis seu laudibus
dicuntur,sub illis locis dicetur.Et † vide,quia versus debet no-
tare aut statū temporis,aut officij.Statū temporis notat versus
primæ,scilicet Exurge Christe adiuua nos:vbi cū dicitur, exur
ge,innuit initiū operis.Similiter in versu tertiæ: Adiutor meus
esto domine,ne derelinquas me,cū dicitur,ne derelinquas me,
notauit status pugnæ.Similiter in versiculo sextę,scilicet Domi
nus regit me,& nihil mihi deerit in loco pascuæ,ibi me collo-
cauit,significatur status pfectus & perfectionis. In versiculo
nonæ.s.ab occultis meis munda me domine,& ab alienis par-
ce seruo tuo,status demōstratur frigescentis dilectionis. Statū
quoq; temporis innuūt versiculi,qui in passione & resurrectio-
ne cātātur.Sed versus vespertinalis officij statū officij insinuat,
vt vespertina oratio,&c.& dirigatur Domine oratio, &c. Ex
quibus verbis colligitur, ꝙ vespertina oratio actitatur. Post
versum sequitur oratio dominica:& post eam preces, de quib.
43 dicetur sub nocturnis.† Lectiones quoque in singulis horis,tā
nocturnis q̃ diurnis dicuntur.Et dicitur lectio,quia nō canta-
tur,vt Psalmus vel hymnus,sed legitur tantū.Illic enim modu-
latio,hic sola pronuntiatio quæritur,Siquidē lectiones noctur
nales sunt doctrina nostra, quia per eas docemur opera no-
stra retorquere ad Deum:Obtinet ergo vicē lectionū,quas do
ctores faciūt ad ignaros:per eas quoq; sanctorū opera imita-
mur,& earū cōmemoratione ad dei laudē cōpungimur:& ideò
vt præmissum est,sedēdo,& in silentio audiūtur.Lecturus autē
lectionē,ad librū accedēs, super gradū ascēdit:quia doctor per
fectiori vita vulgus transcendere debet.Et à Presbytero,vel Epi

ſcopo benedictionē, tanquam legendi licentiam poſtulat, dicens, Iube domine benedicere, per quod principatus † eccleſiæ 44
quodq; nullus, niſi à maiore iuſſus, debet in Eccleſia legere, deſignatur, & dicit, Domne: & non Domine: quia ſolus Deus verè Dominus eſt. Hinc eſt quod presbyter ſeu Epiſcopus non à ſe benedictionē largitur: ſed diſcretè à Deo poſtulat illam dari dicens: Benedictionem perpetuā tribuat nobis, &c. In fine verò dicit, Tu autē Dn̄e miſerere, &c. Quia tunc ſermonē ad Deum dirigit qui verè Dominus eſt. Rurſus ideò in principio imperfecto, & ſyncopato vocabulo pronūtiat: quia tūc ad imperfectum, videlicet ad hominē ſermonē dirigit, Iuxta illud Prophetæ, Imperfectū meū viderunt oculi tui. Quod etiam monachi cōmuniter obſeruāt, dicentes, Dominus abbas. Hac quoq; cōſideratione famuli dominis ſeruientib. alterum genu tantū. ſ. ſiniſtrum flectere debēt: p quā partem corporalis ſeruitus ſignificatur, quæ tantū hominib. & nō ſpiritualib. † debetur, ſed in Eccle. vtrumq; genu flectendum eſt: nō alterū tantū: ne Iudęis 45
aſſimulemur. Nam & Chriſto omne genu flectetur: ad Philip. 2. ca. extra de immu. eccleſ. decet. Salomon quidem pro populo orans vtrūque genu in terram figebat, & manus ad cœlum expādebat, prout legitur. 3. Reg. c. 8. Eadem etiam ratione, nō eſt inclinandum principi ſingulari, facie recta, ſiue ſecretè ſibi loquendo, ſiue auſcultādo: ſed duntaxat ab aure ſiniſtra, capite flexo. In fine verò perfectè & cōpletè pronuntiat: quia ad perfectum, & perfecto vocabulo dignum videlicet ad Deum dirigit ſermonē. Porrò Epiſcopo valenti legere & dicenti, Iube, Domne benedicere. nullus minor benedicere debet. xxj. d. deinde, Vnde in quibuſdā Eccleſiis nihil ei reſpōdetur, in aliis verò reſpōdet vnus preſbyter, Ora ꝓ nobis pie pater ad Dominū, Et tunc epiſcopus dicit, Magnificate dominum mecū. Tunc autē Epiſcopus habet pfectè pronūtiare, Iube Dn̄e benedicere, quoniā ad deū, qui perfectus eſt ſermonē dirigere intelligitur. In nonnullis verò eccleſiis, legere volente Epiſcopo, ſacerdos dicit, Iube Domine benedic. & ipſe epiſcopus data benedictione legit. Cum enim legere lectionē non ſit ſacerdotis, vel epiſcopi officium, ſed lectoris: ſi nullus alius epiſcopus vel ſacerdos adſit, poteſt alius inferioris ordinis tanquam lecturus in perſona Eccleſiæ dicere, Iube Domine bened. & ipſe ſacerdos vel epiſcopus lecturus in perſonā Chriſti ei reddit benedictionē, vel legat abſq; Iube Domine benedi. In quibuſdam Eccleſiis ipſe Epiſcopus dicit, Iube Dn̄e, & minor cui voluntariè in hoc ſe ex humilitate ſubijcit benedicit 2. q. 7. non ſum. 2. q. 5. mandaſtis.
Lectione † finita, dicit lector, Tu autē, &c. ꝙ neque de lectione 46
eſt

dirigẽs,se excu
est,neq; ei cótinuatur,sed ille ad Deũ sermonẽ pronun
sat,quasi dicat,Dñe peccaui,legendo forsan modulatè humani
tians cupidine laudis humanæ,vel captando ventum cogita
fauoris,& audientes similiter forsan peccauerunt, vanis autẽ,pro
tionib. intendentes,vel à lectione auditum auertẽtes: à cun-
sed,tu Domine miserere nostri. Quod verò respondetur Est
ctis,Deo gratias.non ad Tu autem,sed ad lectionẽ refertur. pa-
enim vox ecclesiæ Deo gratias exoluentis,ac si dicat,Deus huiusmodi
uit nos verbis salutis,quæ sunt cibus animæ, & pro le-
47 beneficio Deo gratias sup.exoluimus. †Rursus pluralitas gra-
ctionũ pluralitatem significat prędicatorũ,qui sunt tẽpore le-
tiæ,sicut & paucitas in profestis,raritatem significat tẽpore qui
gis,sed & viussitudines lectorũ,sunt successiones legatorũ, dum
duni iube Dñe bened. dicãt,licentiã proficiscendi petunt, prædi-
eis benedicitur,licentia datur:in quo innuitur,ꝙ nullus mittan
care debeat,nisi missus,quomodo enim prędicabũt,nisi autẽ
tur? Ipsa enim lectio est iniunctæ legationis executio. Tu implora-
domine,legati reuersio , vbi in eo quod misericordia nõ sine
tur,innuitur ipsum legationis vel prędicationis officium Verbum
alicuius leuis culpę puluere peragere posse. Vnde Aug. per
prædicationis securius auditur,q̃ dicatur. Prædicator enim pedes
terrã ambulat,& difficile est ei qui per terram ambulat, prædicare
nullo puluere sordidare,& prædicatorẽ,cum se bene sicut in
senserit,nullius spiritu eleuationis erigi. Et attende, ꝙ sunt
48 ecclesia duo sunt † ordines,sapientes,& insipiẽtes,sic duæ le-
lectionum maneries. In illis enim lectionib. quæ ad missam dicun-
guntur,sapientes instruuntur,in his verò quæ in nocte termi
tur,insipientes erudiuntur,vnde & exponuntur. Et not. ꝙ Se
49 nantur lectones 4. modis. Primò † generaliter per tu autem. Esa.
cundò in aduẽtu & natiuitate,& in epiphania lectiones de Qui
finiuntur per hæc dicit dominus,conuertimini ad me,&c. le-
in natiuitate hoc dicunt,mouentur ex illo c. Esa. quod tunc his
gitur. Primo tempore,alleuiata est,vbi dicitur,Et in omnib. conuersus
non est auersus furor meus, & populus meus nõ est peccatorẽ,
& ideò ecclesia hortatur in persona Christi populũ quibusdam
vt conuertatur,idẽ etiã fit ꝑpter eãdem causam in peccato-
ecclesiis quãdo legitur de Hiere. exprobante duritiã lectiones,
rũ,qui per pœnitẽtiam nõ cõuertũtur. Tertiò modo finiuntur
quæ legũtur in triduo ante pascha,de trenis Hiere. lectio
per Hierusalẽ Hierusa. cõuer.&c. ꝓut ibi dicetur. Quartò præmissorũ,
nes pro defunctis finiũtur simpliciter, sine aliquo domi-
in quibusi tamẽ ecclesiis finiũtur per beati mortui, q in Aug.
no moriuntur,quod sumitur ex fine cuiusdã sermonis, quẽ

Rom. 10.

Esaie. 9.

de mortuis cōpilauit. Hoc etiam no. ꝙ in tertio nocturno legitur Euangeliū, & homilia Euāgelij eiusdē diei, quia tertius nocturnus designat tēpus gratiæ, in quo euāgeliū recitatum est, & in quo euangelica prædicatio celebratur, prout in tit. de nocturnis dicetur. † Non est etiā omittendum ꝙ antiquis temporib. eliminatis hæresibus, quæ veritatē trinitatis impugnabāt, sancti patres ad hoc, vt sancta trinitas magis nota esset, ordinauerunt quod nona lectio semper de trinitate legeretur, & nonū respon sorium similiter de eadē cātaretur: & quod etiam in prima feria missa de trinitate diceretur, Quo diutius obseruato & trinitate cunctis innotescēte, ecclesia lectionē de trinitate omisit. Sed responsorium de trinitate & etiam Allelu-Ia in missa ī dominicis diebus, vel propter solitum vsum vel propter dulcē cantilenā in plerisq; locis retinuit, & ita nunc impropriè vocatur respōsoriū quia lectioni præcedenti nō respondet. Diuinæ verò lectiones à quibusdā, eò ꝙ breues sunt, lecticulæ nūcupantur; à pluribus verò capitula, eò ꝙ vt plurimū de capitibus epistolarū illorū dierum, quibus dicuntur sumūtur. Hæc siquidē post psalmos, & antiphonas, in singulis horis dicuntur, prout statuū est in cōcilio Agathen. de conse. d. v. conuenit. qui modus ab Esdra sumptus est, vt præmissum est, & significāt capitula doctinam. Ne enim propter psalmodiā audientiū animus sibi fastidiū ingerat, sicut
Nu. 21. Iudæis, qui manna fastidiebāt, propter quod Deus misit in eos serpentes ignitos qui eos interficiebāt, ideò præmittitur capitulum, id est, breuis lectio sumpta à nouo vel ve. test. prouocans ad deuotionē quæ fastidio cōtraria est, & exhortans ad perseuerantiam in bono, iuxta illud, Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. In nocturnis autem copiosius, quàm diurno officio lectionibus vacamus, quia tunc eis aures liberius accommodamus. Et dicuntur huiusmodi capitula, siue exhortationes in plerisque ecclesiis per pastorem ad domesticos, & scientes, quia sicut ligna lignis adiicimus, vt igni magis ardeat, ita ignitis domesticorum cordibus ignita pastorum verba adiiciuntur, vt magis igniantur. Leguntur etiam hæ lectiones, sine Iube Domine benedi. & absque benedictione quoniā vt plurimū Episcopus, vel sacerdos qui vicē Christi gerunt, & quorum officiū tanq̄ maiorum, est excitare pigros, illa legunt, cuius proprium est licentiam & benedictionē dare, & non petere, nam maior minori benedicit, & non econtra. Nocturnales verò lectiones à minorib. leguntur, ideò à superiorib. licētiam & benedictionē petunt. In his etiam diurnis lectionib. no dicitur in fi. Tu autem sicut fit in nocturnalib. quia sacerdos debet esse perfectus, & qui diabolicis suggestionibus de facili non succumbat

ũbat,& qa in breui sermone,& inter familiares vix est, quin
ẽtus humani fauoris captetur, prout qñq; fit in nocturnali-
bus lectionibus,vt præmissum est. Respondetur tñ,Deo gra-
tias,propter cãm in nocturnalibus lectionibus assignatam. Ad
hoc in capitulis horarũ officia diuidentes,per præcedentia la-
borem,per sequentia præmium significamus,ideóque præce-
dentia consistunt in psalmis;sequentia in hymnis & cãticis.No
tandũ † verò est,ꝙ pulcherrimus mos in ecclesia inoleuit, vt
quater in die & quater in nocte,ꝑ singulas diurnæ siue noctur
næ psalmodiæ horas,lectio vna siue capitulũ de veteri,siue no-
uo test. dicatur.Quædã tñ ecclesiæ nõ dicũt capitulũ in prima,
nec in cõpletorio.Sed quia secundũ hoc lectiones nostræ non
erant octo sicut erant secundùm Esdrã in veteri test,prout prę
missum est, ideò illæ ecclesiæ post primam legunt in capitulo
lectionẽ in prima præter missam.Dicit enim aliquis, Iube Dñe
benedi. & sacerdos benedicens respondet,Regularibus disci-
plinis,&c.quę sequuntur.Et ante cõpletoriũ leguntur, præter-
mittendum in cõpletorio,s.Fratres estote sobrij,&c.vel legitur
de dialogo,vel huiusmodi,de hoc sub tit.de prima dicet. Quæ
2 ritur autẽ,quare in nocturnalibus,† siue diurnalibus lectioni
bus non pronuntiatur author earũ,prout fit in his quę in Mis
sa leguntur? Rñdeo:hi qui super lectionibus & diuinis obse-
quiis insistunt,vt sunt ministri & domestici ecclesiæ,earum au
thorẽ ex ipsis lectionibus agnoscunt,quia igitur illi nocturnali
bus lectionibus adsunt officiis,non est necesse nomẽ authoris
exprimi lectionum.In missa verò ideò exprimitur,quia ibi cõ-
ueniunt bubulci,operarij & agricolæ,vt si quis eorũ fortè pro
eo,ꝙ rarò talia audit,incognitam habet historiã, audiat eius
authorẽ qui fortè non est ei cognitus, vt ex illius authoritate
firmius infigãtur verba lectionis in corde. in quibusdã tñ no-
cturnalibus lectionibus qñq; author ipsarũ exprimitur,puta in
sermonibus & homiliis Gregorij,& Augustini, & aliorum, de
quo in proœ.vij.partis dicetur.Porrò in cõcilio Maguntinensi,
in Bucardo lib.viij.c.laicus.statutũ est vt laicus in ecclesia non
recitet lectionẽ,nec allelu-Ia,dicat,nisi psalmos tantũ & respõ
soria,sine allelu-Ia?Respõsoria quoq; post lectiones subiiciun-
tur:cùm enim per lectiones doctrinales per respõsoria verò bo
na opera significẽtur ritè post lectiones responsoria subiiciunt
quia per bona opera doctrinæ respõdere debemus ne cũ seruo Luca. 16
pigro qui pecuniã dñi sui abscõdit ĩ tenebras exteriores mitta
53 mur.Dicitur nanq; † responsorium quia lectioni respondere
id est consonare dẽt,vt si fortè lectiones sunt de Act.Apost.re
spõsoria sint similiter de eodẽ,vnde nõ ũ respõsoriũ respon-

dere ſolet nonæ lectioni,quæ olim erat de trinitate, prout iam dictũ eſt Hoc tñ fallit in reſponſoriis de hiſtoriis,quę poſt Euãgelium in nocturnis cãtantur,quæ Euãgelicis lectionibus nõ reſpõdẽt:de hoc etiã dictũ eſt in iiij.parte ſub tit. de graduali. Dicitur quoq; reſpõſoriũ, quia vni cantanti cæteri cõcorditer reſpõdẽt,iuxta illud.Apoſt.1. Cor.1. Vt id ipſum oẽs dicamus, & non ſint in nobis ſciſmata. Cantauit enim vnus,ſ. Chriſtus, & Petrus,& cæteri eũ ſecuti ſunt,vel q̃a choro illud cãtãti verſus rñdetur ab vno.Iſidorus dicit,ꝙ Italici reſponſoria tradiderunt,quæ inde reſpõſorios cãtus vocant,quia alio deſinente id alter reſpõdeat.Porrò reſpõſoria nocturnalia † ſpiritualibus cãticis cõparantur,dicuntur enim cantica,quia cantãtur,ſunt ſpiritualia,quia ex iubilatione ſpiritualis mentis procedunt. Cantantur verò,vt recitatione lectionũ ad ſupernæ patriæ concentum mentẽ noſtrã incitent ſubleuari,quod etiã inſinuat, Gloria patri,quod in vno quoq; reſpõſorio canitur.Cæterũ reſponſoriũ ab vno incipit,vt ab aliis cõcinat,per quod fratris ad fratres exhortatio ad ſeruiendũ Deo intelligitur. Per verſum verò reſponſorij,qui totus ab vno canitur, ſingularis ad Deũ deprecatio denotatur. Adhuc reſponſorium cantando quaſi per tubam vocẽ exaltamus,excitando fratres ad altiora,vſq; adeo, vt ad laudem Trinitatis perueniamus,dicentes,Gloria patri,& filio,&c. Quandoque autem reſponſorium tres habet verſus, prout in vj.parte ſub prima dominica de aduentu dicetur.Reſponſorium quoque poſt verſum imperfectè recantatur,ad notandum ꝙ ſi in monte.i.in ſtatu perfectionis ſaluari non poſſumus,ſaltem in ſegor.i.alia via ſaluemur,in ſtatu videlicet imperfectionis. *Gen. 19.* Adhuc ſemiplenè ſiue pro parte repetitur.Ad notandum ea,quæ viuentes facimus imperfecta eſſe, & fit primò repetitio à remotiori,quo ad finem,& poſteà à minus remoto, & vltimo,Gloria patri,& filio dicitur, prout ſub dicta dominica de aduentu dicetur.In feſtiuis verò iterũ totũ perfectè repetitur,ad notandũ lætitiam & perfectionẽ ſanctorum. † Orationes ſimiliter in ſingulis horis dicuntur,per quas promiſſio impetranda eſt.Oratio nanque petitio eſt.Nã orare,petere eſt, ſicut exorare,eſt impetrare.Et ſecundum Grego. veraciter orare,& eſt amaros in cõpunctione gemitus,& cõpoſita verba ſonare,oratio autẽ Dei,miſericordiã ſignificat, quæ præcedit, & ſubſequitur hominẽ in bonis operib⁹,& ideò dicitur in principio Miſſæ & fine,Eſt autẽ vltima oratio Domini, ad operarios bñdictio.Quod orationes in fine dicuntur,ab actibus ſumitur Apoſtolorum,qui qñ diſiungebantur, poſitis genibus ſuis orabant.Siquidem oraturus ſacerdos,populũ ſalutat, dicens, Dñs

vo

obiſcum, & hoc ideò,vt illum animet ad orandũ pro ipſo, ꝙ
ius oratio ſit accepta Deo,quódque Deus gratiam ſuã ſibi do
et,oratione autẽ finita,iterũ orat dicens,Dominus vobiſcum,
le quo ſub tit.de prima dicetur. †Et nota,ꝙ omne officiũ præ
er nocturnũ,oratione & benedictione cõcluditur , ad notan-
lũ,ꝙ dum in hoc ſeculo ſumus,neceſſe habemus preſbytero-
um orationib.muniri. Et mos eſt,quando cum famulis Dei
amiliare habemus colloquium,cùm ab illis ſeparamur,benedi
ctionem ab eis poſcimus.In nocturnis verò hoc non fit, qa ibi
non fit ſeparatio,ſed matutinum , & matutinæ laudes de Deo
coniunctim canũtur. †Porrò licet Deus ſit vbiq;,tamen ſacer-
dos in altari & in diuinis officiis debet ex inſtitutione Vigilij
Papæ verſus orientem orare. Vnde in eccleſiis oſtium ab occi-
dẽte habentib. Miſſam celebrãs,in ſalutatione ad populũ ſe ver
tit,quia quos ſalutamus,facie ad faciẽ præſentamus,prout in 4.
parte ſub tit.de ſalutatione dictum eſt,& deinde oraturus,ſe ad
orientem conuertit. In eccleſiis verò oſtia ab oriẽte habentib.
vt Romæ.nulla eſt in ſalutatione neceſſaria conuerſio:ſacerdos
in illis celebrans,ſemper ad populum ſtat conuerſus. Templũ
quoq; Salomonis & tabernaculum Moſi, leguntur ab oriente
oſtia habuiſſe. Exod. 34. cap. Verſus orientẽ ergo oramus , pri-
mò memores ꝙ ille qui eſt ſplendor lucis æternæ ſedentes in
tenebris illuminauit,quoniam viſitauit nos oriens ex alto de
quo legitur,Ecce vir oriens nomen eius. Cuius argumento,in
lib. Sapientiæ dicitur,Oportet ad ortũ lucis adorare, & non ꝙ
diuina maieſtas localiter in oriente conſiſtat , quæ potentiali- *Mar.* 1.
ter & eſſentialiter eſt vbique,iuxta illud, Cœlum & terram ego *Sap.* 16.
implebo.& Prophe. Si aſcendero in cœlũ tu illic es, ſi deſcende
ro ad infernũ,ades,ſed quia Deum timentib. oritur Sol iuſtitię
qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum.
Secũdò,ideò verſus orientem oramus, vt animus noſter ſe ad
potiora cõuertere admoneatur. Tertiò,quia qui Deum laudare *Hier.* 23.
volunt,nõ debent ad illum vertere terga. Quartò ſecundũ Ioã *pſal.* 138.
nem Damaſ.qui quatuor ſequentes orationes ſcripſit in 4. lib.
can.v.c.vt patriam noſtram nos requirere oſtẽdamus. Quintò, *Ioan.* 1.
vt Chriſtũ Crucifixum,qui verus eſt oriens,& ad quẽ oramus,
directè reſpiciamus. Sextò,vt venientem Iudicem nos expecta
re monſtremus. Ait enim idem Damaſ.ibidem,Deus Paradiſũ
ſecundum orientem plantauit,vnde hominẽ tranſgreſſum exu-
lem fecit & ante Paradiſum ex occidente habitare fecit , an-
tiquam igitur patriam derelinquentes , & ad ipſam aſpicien-
tes,Deum ad orientem adoramus. Septimò,quia Dominus cru
cifixus, ad orientem reſpiciebat,ideò & nos oramus ad eum
reſpic

respiciētes,sed & ipse in cœlū assumptus,ad orientē sursum fe-
Act.1. rebatur,& ita ipsum Apostoli adorauerunt,& ita veniet, quē-
admodum viderunt eum euntē in cœlum,ipsum igitur expectā
tes, ad orientē adoramus.Daniel quoq; in Babylonica captiui
tate,& Iudæi similiter versus templum orabāt.Augu.tamen. j.
dist.ecclesiasticarū dicit,ꝙ nulla scriptura nos docuit versus o-
rientem orare. Adhuc stantes oramus sanctos prout iam præmis
sum est,vbi de Psalmis agitur.Orandum † autē est in ecclesia,
Psal. 28. quæ ad hoc inuenta est,prout in j.parte sub tit.de ecclesia di-
Psa.5. ctum est Vnde Psal.67.In ecclesiis benediciteDomino Deo de
fontib.Israel,& alibi,Adorate Dominum in aula sancta eius &
Psal. 94. illud,Introibo Domine in domum tuā,adorabo ad tēplum san
ctum tuū in timore tuo.Item præceptum est,coram altari hoc
adorabis.Item Prophe.Venite,adoremus & procidamus ante
Deum,ploremus corā Domino,qui fecit nos,quia ipse est Do-
minus Deus noster,Deus.i.Creator.Dominus.i. Redēptor no-
ster,i.saluator.Sed cùm Deus sit vbiq; vt præmissum est,quare
potius in templo,q̃ alibi est adorādus?Prætereà,legitur Io.4.c.
ꝙ cùm mulier Samaritana solutionē quæstionis, quæ de loco
adorationis inter Iudeos & Samaritanos sæpè vertebatur, à
Christo quæsiuisset:Patres(inquit)nostri in monte hoc adora-
Ioan.4. uerunt,& vos dicitis:quia Hierosolymis est locus, vbi adorare
oportet?Respondit illi Iesus,Mulier,crede mihi,quia venit ho-
ra,quando neq; in monte hoc,neque in Hierosolymis, supplen
dum est tantùm adorabitis patrem:sed veri adoratores adora-
bunt patrē in spiritu & veritate,quasi dicat,non præfero locum
Mat.5. in adorādo,vbicunque adoretur Deus,dūtaxat in spiritu.i.pro
spiritualib.& veritate.i.æternis.Vnde Christus inquit, Tu cùm
oraueris, intra cubiculum tuum , & clauso ostio , ora patrem
tuum. Sed licet vbique sit Deus adorandus, specialiter tamen
in ecclesia:alioquin frustra tanto studio , tantóque impendio
templum Domini fieret,nisi gratius in eo adorari acceptaret.
4.Reg.6. Vnde Salomon in templo constructo,& dedicato orauit adDo
minum,vt quicunque illud ascēderet pro peccatis suis,vel pro
quacunque tribulatione,clamans ad Dominum,in his, quę iu-
stè postularet,exaudiretur , quam orationis formam sequitur
ecclesia in oratione,quā dicit in ecclesiæ dedicatione. Adsistūt
enim Angeli,ibi adorantib. vt deuotas eorum orationes Do-
psal. 13. mino offerāt,secundum illud, In conspectu Angelorum psallā
tibi,adorabo ad templum sanctum tuum,ad confitendum no-
mini tuo Domine.Hinc Angelus ad Thobiam,Ego obtuli ora
Tho.10. tionē tuam Domino.Requiescunt,etiā ibi sanctorum reliquiæ,
quę nobis deuotè Deum adorātibus,suis precibus assequuntur,
quod

uod nos meritis nostris nō valem⁹. In plateis verò, & in publi
o, more Pharisæorū orare à Dño ꝓhibemur. Quod verò Apo
ol. ad Timot. inquit, volo vos orare in omni loco, leuantes pu 1. Tim. 2.
s manus, sine ira, ad internā pertinet orationē. In omni enim
oco orat, q ꝑ charitatis officia, & opera bona vbiq; man⁹ cor
s mūdas ad *Deū* leuat. Cæterùm, adorād⁹ est pater, & fili⁹, &
piritus † sanctus, quoniā omnes & singuli sunt vn⁹ solus, & ve
us Deus. Licet enim alia persona sit pater, alia fili⁹, & alia spiri
us sanctus, tamē patr.s & filij & spiritus sancti vna est diuinitas,
qualis gloria, coæterna maiestas. Vna igitur & æqualis totius
ndiuiduæ Trinitatis est oratio, de qua sanè potest intelligi, qđ Ioan. 4.
it Dñs, Veri adoratores adorabunt patrē in spiritu, & veritate;
anque qui Deū veraciter adorat, ipse quidē adorat patrē in spi Ioan. 14.
itu, & veritate, id est, in filio, qui de se dicit, *E*go sum via, veri-
as, & vita. ego sum, inquit, in patre, & pater in me est, ideò pater
dorādus est in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtro
que. Est autē Deus adorandus de † corde puro, cōscientia bo-
na, & fide nō ficta. De corde puro, non vt quidā faciunt, qui in 2. Tim. 2.
prosperitate Deū glorificat, sed eum in aduersitate blasphemāt,
de quibus Prophe. Confitebūtur tibi dum benefeceris eis, si ve
rò nō fuerint satiati, murmurabūt, de cōscientiā bona, non vt
quidā faciunt, qui cōtra Deū grauissimè peccāt, & posteà teme *Psal.* 148.
rē illi sacrificāt, de quibus Prophe. Peccatori dixit Deus, quare *Psal.* 49.
tu enarras iustitias meas, & assumis testamentū meum per os *Luc.* 22.
tuum. iij. q. viij. quod testatur illud vtique testamentū de quo ve *Esaiæ* 29.
ritas ait, Hic est sanguis meus noui testamenti. De fide nō ficta, *Mat.* 15.
nō vt adorant, q rectè dicūt sed prauè viuūt, quib⁹ Dñs impro-
perat, dicēs, Hic populus labiis me honorat, cor aūt longè est à
me, Dicunt enim & nō faciunt. Adorādus est itaque Deus cor-
de ꝑ deuotionē, ore per confessionē, & opere ꝑ venerationem.
Sunt autem duæ species † adorationis. s. * latria quæ soli Deo
debetur, & * dulia quæ in quibusdā creaturis adhibetur, vt di-
ctum est iiij. parte, sub iiij. particula canonis, super verbo, serui *Psal.* 33.
tutis. Rursus canonicæ horæ in ipsis horis diei dicendæ sunt, 1. *Tim.* 5.
nec, obstat illud Psalmistæ. Benedicam Dominum in omni tem
pore, nec illud Apost. Sine intermissione orate, quoniam bene-
dicere Dominum in omni tempore, est illum semper digna cō
uersatione laudare. Sine intermissione orare, est omnia in *Dei*
laude seu gloria agere, sicut idem Apost. ait, siue manducatis, si-
ue bibitis, siue aliquid aliud faciatis, in gloria Dei facite. xxvj.
q. vlt. non obseruetis. Cæterum orationē salutatio præcedit, &
sequitur ad illam responsio, prout sub prima parte dicet. Fina-
liter aūt post orationem dicitur, Benedicamus Domino, quod
sumptum

I.Cor.10. † sũptũ est de Apostolo,vel de psalmo,vel de hymno triũ pue 6
rorũ:vbi dicitur:Benedicamus patrẽ & filiũ,&c.Et dicitur quã
doq; à pueris,q̃ sunt imperfectæ ætatis,ad notãdũ omnia ope-
Psal.38. ra nostra imperfecta esse,iuxta illud:Imperfectũ meũ viderũt
Psal.63. oculi tui,&c.de cõs.di,iiij.tulerũt. & quod oĩs laus nostra pue
rilis & imperfecta est,ad cõparationẽ Dei,quẽ laudamus:quic
quid.n.hic dici potest,minus à laude Dei est. Ac si dicat eccle
sia:laudamus,sed laudãdo non sufficimus:quia supereminẽtia
Dei eloquiũ nostrũ,& intellectũ superat, q̃a accedet homo ad
cor altum,& exaltabitur Deus. Vnde ab omnibus consequen
ter dicitur:Deo gratias:quasi placet,sicut pium est in Dei lau
de superari:Dicitur etiã à pueris,ad notandum , ꝙ solũ pueri,
id est,puri à malitia, dignè laudãt Deum & gratias agunt.Di-
citur etiã quandoq; à maioribus ad significandũ , ꝙ in æter-
na beatitudine,cum Dño perfecti erimus laudatores,q̃a in hac
vita nõ possumꝰ esse perfecti. Rursus post suffragia,dicitur alia
oratio,quæ misericordiã Dei significat,quæ præcedit & subse-
quitur hominẽ in bonis operibus.Dicitur etiã iterum:Benedi
Mat.28. camus,& Deo gratias:quia sicut Dominus postquã iterũ post
resurrectionẽ suam salutauit discipulos suos , benedixit eis,&
illi gratias referendo,illum adorauerũt, ita & presbyter vel a-
lias iterũ dicta oratione, dicit,Benedicamus Dño,& est subau
diendum,cuius membra sumus,& in quo benedicimus,& etiã
benedicit.† Chorꝰ verò grat as agẽs, dicit Deo gratias , quod 6
sumptum est de Apostolo,p̃ quod significatur, ꝙ vsq; in finem
vitæ nostræ innocentiã debemus seruare, & Deo benedicere,
ei pro beneficiis grat as soluendo , vel benedicamus domino,
cùm Deo gratias,est laus finalis,& exultatio ineffabilis,quæ e-
rit in gloria,cum gratiarũ actione,vel Deo gratias,est de con-
summato cursu gratiarũ actio, de hoc etiã dictũ est in iiij.par
te sub tit.de oratione nouissima.Sed videtur,ꝙ potiꝰ debet res
ponderi,Amen,id est,fiat, seu ita sit, s. quod Deus sit benedi-
ctus,sed respõdetur,Deo gratias,vt notetur,quod hoc ipsum,
psal. 33. ꝙ Deo benedicimus,ab ipso Deo habemus.Porrò,q̃ †quãdiu 64
viuimus,in lubrico positi sumus. & à dæmonibꝰ impugnamur,
quare semp sanctorũ suffragiis indigemus,idcirco in plerisque
ecclesiis in singulis horis post Benedicamus, suffragia sancto-
rũ subiiciuntur.Et nota,ꝙ quia totum tẽpus à natiuitate Do-
mini,vsque ad festum purificationis, est de infantia saluatoris,
ideò vt quidã dicunt,non debent fieri tunc cõmemorationes,
præsertim de cruce,Iuxta illud , Non coques hœdum in lacte
matris suæ,nec etiã à dominica de passione vsq; ĩ sabbatũ,post
Penteco.vt ibi dicetur.Hoc etiam sciendũ est,ꝙ quia Petrus &
Paulus

ulus in vita,& in morte nõ ſunt ſeparati, prout cantat eccl'a,
eò nec in cõmemorationib⁹ ſeparãtur,q̃ ſimul fiunt & com-
muniter de vtroq;. Vltimò notandũ eſt,ꝙ cantandi † vſus à ve
ri teſtõ ſumpſit initium,ſicut in Eſdra legitur,de quo in par-
ſecunda ſub tit.de cantore,& ita in iiij.parte ſub tit.de alic- Pſal. 32
-la dictum eſt.& Eccl.47. Dedit illis contra inimicos poten-
am,& ſtare fecit contra altare cantores,& in ſono eorum dul
es fecit modulos,& Pſal.Cantate ei canticũ nouum,benè pſal
te ei in vociferatione.Celebratur itaque ei cantus, vt oſtenda
ur homines debere refundere gratias,& laudes Deo,dum ma
ibus,cæteríſque mẽbris ſatagunt agere opera,quibus valeant
Deo placere.Vſum tamen cantandi quidam reprobant , prout
ictum eſt in proœ.quartæ partis. Ordinem cantilenæ in diut
is,ſiue in nocturnis horis creditur beatus Greg.plenaria ordi
iatione diſtribuiſſe,cùm multi & ante,& poſt eum,orationes,
antiphonas,& reſponſoria cõpoſuerint.Et † not.ſecundũ Hug.
le ſancto victore,ꝙ tres ſunt ſpecies ſonorum,qui tres modu-
os faciunt,fit enim ſonus pulſu,flatu, & voce, pulſus pertinet
ad citharam,flatus ad tubam,& organum,vox verò ad cantum.
Hæc genera muſicorum antiquus populus in laudem Dei exer
cebat,hæc autem conſonantia ſonorum aſſignari poteſt con-
cordiæ morum,ſi ad pulſum citharæ manuum operatio,ad fla-
tum organi,mentis deuotio,ad cantum vocis,ſermonis exhor
tatio referantur.Bernar.inquit,Quid prodeſt dulcedo vocis, ſi-
ne dulcedine cordis?frangis vocem frange & voluntatem, ſer-
ua conſonantiam vocum,ſerua concordiam morũ,vt per exẽ-
plum concordes proximo,per voluntatem Deo,& per obediẽ-
tiam magiſtro.De organo dictum eſt in quarta parte ſub tit.de
ſanctis. Rurſus † hoc triplex genus muſicorum ad triplicem
differentiam beneficij eccleſiaſtici refertur,ſecũdum Richard.
Epiſcopum Cremon.in mitrali. Nam ipſum officium Eccleſiæ
conſiſtit in pſalmis,in cantu,& lectionibus. Primum muſicorũ
genus,eſt quod fit pulſu digitorum,vt in Pſalterio & ſimilibus, Pſal.150.
& ad id pertinet pſalmodia. Iuxta illud,Laudate eum in pſal-
terio & cithara. Dicitur enim Pſalterium,à * pſallin ; Græcè,
quod eſt tangere,ſiue pulſare Latinè. Secundum eſt quod fit
voce, ſcilicet humana,& ad iſtud pertinent lectiones , vnde Act.13.
Pſalmi.Benè pſallite ei,in vociferatione. Et Apoſt. lectionem,
vocem vocauit,dicens , Ignorantes Ieſum,& vocem Prophe-
tarum,quæ per ſabbatum leguntur.Tertium eſt,quod fit flatu
ſicut in tuba,& ad iſtud pertinet cantus,vnde Pſalmiſta , Lau- Pſa.150.
date eum in ſono tubæ.Sanè rationabiles diuerſorum ſonorũ
cõcentus,& cõcordiã varietate compactã benè,& ordinatè,ci-
uitatis

uitatis vnitatẽ ſignificant. Suauis verò cantus fit ex diuerſis, ſed non ex aduerſis vocibus. Rurſus† cãtus in eccleſia lætitiam cę 61
li ſignificat: voces verò graues acutæ & ſuperacutæ, innuũt tribus modis prædicandũ eſſe tribus eccleſiæ ordinibus: propter 30. 60. & 100. fructum: vel iuxta tria volumina Salomonis, ſignificat ordinem incipientium, proficientium, & profectorum. de choro dictumeſt in j. parte ſub tit. de Eccleſia. Sanè† ſtatutũ 6
eſt in concil. Toleta. & Gerunden. de cõſe. diſt. ij. inſtit. & diſt. j. altaria. & xij. diſt. cap. fin. ꝙ tam *M*iſſæ ordo, quàm pſallẽdi & miniſtrandi conſuetudo ſeruetur in omnibus eccleſiis, quæ in eccleſia metropolitanà ſeruatur, Abbatibus quoque vel Monachis curam animarum habentibus nõ licet publica officia aliter celebrare, quàm in eccleſia epiſcopali: quanuis Auguſt. dicat. xij. diſt. illa. Quod neque contra fidem, neque cõtra bonos mores eſſe conuincitur indifferenter habendum eſſe: & in eccleſiaſticis ſacramentis ſit de iure conſuetudo ſeruanda. de cõſec. diſt. iiij. de cœna. extrà de cele. Miſ. c. penult. xij. diſtinctione catholica.

ADNOTATIO.

*Compoſita.) Hymnorum vſus fuit in nouo teſtamẽto, vt teſtatur beatus Auguſt. & patet Matthæi cap. 26. ad Ephe. 5. Quod & Concilium Toletanum confirmauit, concil. iiij. c. xij. Et Euſebius lib. 1. cap. 16. & 17. refert in ſingulis locis conſecratã orationis domũ, q̃ appellabatur zemneion, vel monaſtyron. N. D.

ADNOTATIO.

*pſallin.) Theodoritus ſcribit li. 5. c. 32. tẽporibus Conſtantij Imperatoris, Flauianum & Diodorum eo tẽpore aduerſus Arrianos multũ pro dogmatibus Chriſtianis laborantes, primos pſallentium choros in duas partes diuiſiſſe, & tandẽ Dauidicã melodiã cantare docuiſſe, idq; in Antioch. primũ fieri cœpiſſe: & diſperſum ad terminos totius orbis perueniſſe. Similiter & in ſingulis choris vni ex ipſis hoc datũ fuit munus, vt quod canẽdũ erat, prior ordiretur, reliqui ſuccinerẽt. Quæ cõſuetudo tẽpore Baſilij magni fuit, vt patet ex eius Epi. ad clericos eccle. Nicæos. Quod etiã hodie eccleſia Chriſtiana obſeruat. N. D.

SVMMA.

1 *Officij celebrandi tempus, quando incipiat.*
2 *Officium nocturnum, media nocte celebrandum, quinque de cauſis.*
3 *Eccleſiæ miniſtri, in primitiua eccleſia, ter noctu interpollatim ſurgebant ad diuinum officium.*
4 *Hoſtes eccleſiæ quatuor.* 5 *Noctis vigiliæ, quatuor.*
6 *Officium nocturnum quare in quatuor partes eſt diuiſum.*
7 *Nocturna, quid.*

De Nocturnis. CAP. III.

LIcet ecclesiastica† officia à vesperis incipiãt, iuxta illud,
De vespera ĩ vesperã celebrabitis sabbata vestra, extrà de
feriis. c. ij. quia tñ ordo cõueniẽs est, vt à tenebris proceda
mus in lucẽ, & non ecõuerso, ideò à noctis officio inchoemus.
Tẽpus autem nocturnum, significat vitam nostram in peccatis,
Nocturnũ officiũ, nostri exilij seruitiũ: nã laus matutina pœ-
nitentię suffragium, per quã tendimus ad lucis gaudiũ, & liber
tatis. Vel tempus ante nocturnum, significat tẽpus ante legem
mortis, in quo omnes silebant à laudibus Dei. Tempus noctur
num, significat tempus legis datæ *Mosi*. Tempus laudis matu-
tinæ significat tempus gratiæ à resurrectione, vsque ad finem
mũdi: in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis natu
ræ, quæ in illa hora nobis contulit creãdo, de bonis gratiæ, quę
in illa nobis cõtulit, resurgẽdo, & de bonis gloriæ, q̃ in ea no-
2 bis dabit resuscitãdo. Sanè nocturnale† officiũ media nocte ca

nitur, ꝑpter quinque rōnes. Primò, quia primogenita Aegypti de nocte interfecta sunt, & primogenita Israelis saluata. Exo.
Gen. 25. 12. vt igitur Dñs seruet nobis primogenita nostra, i. hæreditatē regni cœlestis, quā nobis primogenitus Dei filius acquisiuit, ideò ei canimus officiū nocturnale, ne sim⁹, sicut Esau, qui pro edulio lenticulæ ruffæ perdidit primogenita sua. vij. q. j. quā periculosum. Secundo, quia Dei filius fuit media nocte natus, iuxta illud Sapien. c. 19. Dum mediū silentiū tenerent oīa, & nox, &c. vsq; à regalibus sedibus venit Iesus fi. tu. vt ergo ipsius natiuitati grati simus, eū de nocte laudamus, & gratias de ipsius
Mar. 2. natiuitate agimus. Tertiò, quia Christus in nocte hac hora ca-
Luc. 22. ptus, & illusus est à Iudæis, ea etiā hora spoliauit infernū, large noctē accipiendo, s. ante lucē: manè verò surrexit, media etiam nocte, ad iudicium venturus asseritur. Vnde statutum fuit, vt in die vigiliarū Paschæ ante nocturnis mediū dimittere non liceat populos expectantes Christi aduentū, vt dicetur in vj. parte, sub sabbato sancto, Ideò hac hora Deū laudamus gratias agentes de ipsius captione, & patrum liberatione, eius etiā aduentū solicitè expectantes. Quartò, vt noctes delictorū nostro
Act. 16. rū illuminarentur. Vñ Paulus & Sylas in vinculis existētes, media nocte orantes, hymnū cunctis audiētibus dixisse memorātur, vbi terræ motu facto repētè ianua spōtè patefacta est, & eorū vincula ilicò sunt soluta. Quintò pp carnis illecebras, psallēdo & orādo domādas, quia sicut dicitur Eccl. 18. Vigilia honestatis domat carnes. Sciēdū ꝟ autē est, ꝙ in primitiua ecclesia ministri ecclesiæ ter de nocte interpollatim surgebant, ad diuinum officiū celebrādū, tria in hoc tēpora designātes, videlicet tēpus ante legē, tēpus sub lege, & tēpus gratiæ. Surgebāt. n. primò, circa primū somniū, qn̄ vulgus solet ire dormitū, secūdò circa mediā noctē tertiò paululū ante diē sic ordinātes vt offi
Luc. 2. ciū nocturnū & finitæ lectiones cū suis respōsoriis perlectę essent prius q̄ lucesceret: apparēte verò aurora pulsatis campanis cātabāt Te Deū laudamus & matutinas laudes. Ad primū nocturnū Pōtifex & ministri ecclesiæ surgebāt quæ sine inuitatorio cātabatur pro eo quia nullus ad hāc inuitabatur. Et vocabatur vigilia quia habuit initiū à pastoribus vigilias noctis super greges suos seruātibus. In præcipuis tñ solēnitatibus populus tota nocte in dei laudibus persistebat, sed illud sublatū est & ieiuniū loco illius vigiliæ ordinatū, prout dicetur in vj. parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ de aduētu. Ad secūdū nocturnū surgebant ministri simul & cōiugati tā mulieres q̄ viri quæ cum inuitatorio dicebatur ad significandū Angelos inuitātes
Luc. 2. pastores ad vidēdum Regē natum. Ad tertium surgebāt omnes

commu

communiter:sed posteà algescēte charitate cùm omnes tā mi-
nistri ecclesiæ,q̄ populus surgere ad nocturnū officiū pigrita-
rēt,statutū est,vt omnes media nocte surgerēt,iuxta illud *Pro*
phetæ,Media nocte surgebā,&c.Et totū noctis officium con-
tinuè cantaretur, & plures adhuc illa hora surgunt. Quia verò
quidam nocturnis deliciis plus q̄ Dei seruitiis vacātes, institu- *Psal.118*
tionē huiusmodi non seruabant,cōsequenter statutū est vt sal-
tē tempore vltimi nocturni omnes surgāt. † Potest etiam dici,
ꝙ quatuor sunt ecclesiæ hostes:superiores,id est, dæmones ma
lignātes:inferiores.i.homines aduersantes:interiores.i.cōcupis
cētiæ carnales:& exteriores.i.illecebræ seculares. De primis *psal.127.*
inquit Apostol.Ephe.6.Non est vobis colluctatio aduersus car *psal.6.*
nem,& sanguinem,sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlesti *Gal.6.*
bus.De secundis Psalmis.Supra dorsum meū fabricauerunt pec
catores, prolongauerunt iniquitatem sibi.De tertiis Apost.Ca- *1.Ioā.2.*
ro concupiscit aduersus spiritum, spiritus etiā aduersus carnē.
De quartis *Ioan*.Nolite diligere mundum,neque ea, quę sunt
in mundo,quia quicquid est in mundo,aut est concupiscentia
carnis,aut oculorū,aut superbia vitæ. Aduersus hos quatuor
hostes rectores ecclesiæ debent†quatuor noctis vigilias solici
tè custodire:nam pastores custodiebant vigilias noctis supra
gregem suum,videlicet cōticinium,gallicinium intempestum, *Luc.2.*
& anteluciniū,in quibus obsessæ ciuitatis custodes vigilant al-
ternatim.Primam ergo vigiliā custodire debent, contra falla-
cias primorum hostium: secundam,contra versutiam secundo
rum,tertiam,contra tertias quartam,contra quartas.Et ideò no
5 cturnum officium in quatuor †est partes distinctum,scilicet in
tres nocturnos,& matutinas laudes, quod per quatuor noctis
vigilias contra dictas quatuor hostiū persecutiones,antiquitus
ecclesia decantabat. Porrò in memoriam illius laudabilis con-
suetudinis & deuotionis antiquorum in tempore æstiualis ce-
lebrat ecclesia nocturnum officium in tempore primæ no-
cturnę licet quādoque tempestiuius(quod quidam vigilias sub
antiquo nomine vocant) & specialiter in festiuitatibus beato-
rum *Ioannis* Baptistæ,Petri,& Pauli,&assumptionis beatæ Ma-
riæ quę sunt præcipuæ illius temporis solennitates & hoc fa-
cere incipiunt in ipso festo *B*. Ioannis hic in crepusculo , pro
eo,quòd ipse fuit finis veteris testamenti,& initium noui. Ro-
mani etiam adhuc in præcipuis festiuitatibus totius anni , in
sero dicunt tres psalmos,& tres lectiones,quos vigilias vocāt,
& in nocturnis idem repetunt:& totum officium matutinum
perficiunt. Rursus in memoriam dictæ deuotionis antiquo-
rum ter in nocte surgentium tres nocturnos dicimus: qu. &

inde nomen & originem habuerunt. Et † nota, q̄ nocturna, næ,
ponitur pro hora, sed nocturni nocturnorū pro officio, vel no-
cturna, nocturnę, est collectio psalmorū, qui dicuntur ante le-
ctiones in dominica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plu-
rali, dicuntur tempora, in quibus psalmi cantantur. Nocturni,
nocturnorū, dicuntur nouem psalmi, & nouem lectiones cum
suis responsoriis in solēnitatibus. Sanè per nocturnas excubias
diaboli vitamus insidias, & ideò nocte surgentes, currimus, cā-
panis auditis, ad ecclesiā, veluti exercitus ad militiam audito
clāgore tubarum, Aulam igitur regiā, id est, ecclesiā † ingredien 8
tes ad altare inclinamus, quæ quasi Regē milites adoramus, æ-
terni enim Regis milites sumus. Inclinantes autē, trinam faci-
mus orationē, & dicentes ter, Pater noster, &c. sermonē ad patrē
& filium, & ad spiritum sanctum dirigentes, cùm ad patrem lo
quimur, ad medium altaris intentione cordis, & statu corporis
nos præsentamus, propter patris potentiam, & nostram perseue
rantiam, cùm ad filium loquimur, ad sinistram altaris partem
nos conuertimus, propter ipsius exinanitionem, & nostri lapsus
offensionem, cùm ad spiritum sanctum, ad altaris dextram tran
simus, propter ipsius benignitatem, & nostrā gratię consecutio
nem. Quidam tamen adhuc habent speciales orationes, deinde
quidem psalmos graduales incipiunt, de quib. dictū est in proę.
huius partis. Sacerdos † itaque nocturnum inchoans officium, 9
à Domino, qui est alpha & omega. i. principium & finis, & bo-
Apoc. 1. norum largitor omnium incipit, & quoniam scriptum est Ioan.
15. Sine me nihil potestis facere, etiam os aperiri petit, ante om
nia fiducialiter ab eo, qui dicit, Aperi os tuum, & ego adimple-
bo illud, vt ei os aperiat ad dignè ipsum laudandū, dicens, Do-
Ezec. 2. mine labia mea aperies, & os meum annuntia &c. quia non est
psal. 50. speciosa laus Dei in ore peccatoris, nisi ipse in laudem Dei sui
ipsius os aperire dignetur. Iuxta Prophe. 3. q. 8. §. quod testatur.
Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meū
per os tuum. Finit etiam hoc officium in ipso Deo, dum dicitur,
psal. 46. Deo gratias: vt initium & finis circulariter referantur ad eum,
qui est alpha & omega, & quod dicitur, Aperies ponitur tempus
pro tempore, id est, aperi. Rursus petit sua labia aperiri, quoniā
pridem in completorio nos Deo commendauimus, & os & pe-
Apoc. ctus signo crucis munientes, conclusimus, quare meritò nunc
eum precamur, vt labia clausa aperiat, ad laudandum. Chorus
verò ad notandum harmoniam, non mutata persona respondēs
dicit, Et os meū annuntiabit laudē tuam, est enim verè harmo
nia, vt sit credentiū cor vnum, & anima vna. Act. 4. & in natali
vnitate Deus laudatur, quia verò diabolus Dei laudem abhor
ret,

ret. propter quod Deum laudare volentẽ, satagit impedire, nam
contemptus Pharao.i.diabolus, surgit in scandala, ideò ecclesia
ne succumbat statim impetrata loquendi licentia, orat, dicens
alta voce, Deus in adiutoriũ meum intẽde, Chorus autẽ respon
det, dicens, Domine ad adiuuandum me festina, &c. † Sanè præ
missis duobus habitis, videlicet gratia per quam os aperitur, &
diabolo per auxiliũ Dei repulso, nihil aliud restat, nisi laudare,
vnde statim ecclesia laudãs subiicit, Gloria patri, &c. de quo in
prooe. dictum est. Verũ, quia nõ sufficit Deum laudare, nisi etiã
ad laudandum alios inuitemus, vt qui audit dicat, Veni. Apoc.
vlt. extrà de sac. vnc. c. vnico. & cortinã trahat. Exo. 20. ideò se- *psal. 94.*
quitur inuitatoriũ, & inuitatorius psal. Venite exultemus, vbi
multiplex causa redditur, quare Deo exultare & iubilare debe
mus, dũ ibi dicitur. Quoniam Deus magnus, &c. & vltimò assi-
gnatur causa, scilicet ne ingrati simus, sicut *I*udæi; qui propter
suã ingratitudinem & malitiã terram promissionis non intraue
rint, vnde dicitur ibi, Si introibunt in requiẽ meã. q. d. nõ. Inuita
1 torium † autẽ alta voce dicitur, quasi mater ecclesia per illud in
uitet homines ad cõfitendum Domino. *I*uxta illud, Venite filij, *psal. 33.*
audite me, quod notat secundus versus, *P*ræoccupemus, &c.
Hinc est, ꝙ in quibusdã ecclesiis iacentes, ad orationem ante
matutinum ante singula altaria statim cùm audiunt cantari, Ve
nite exultemus, chorum intrant. *I*ncipiens enim inuitatorium,
est quasi præco, tanquã tuba exaltans vocẽ suam. *P*ræmittitur
quoque inuitatorio vox humilis, sed cùm venit ad psalmũ, inui
tatoriũ exaltatur, quia ecclesia primò secretè, quasi ostio clau-
so, laudat Deum, propter se, sed posteà manifestè propter alios,
vt ardor accendat proximos. Hinc ergo est, ꝙ in præcipuis festi
uitatib. inuitatorium, quasi voce valdè demissa inchoatur. Sed
cum venitur ad versum, Hodie si vocem eius audi. nolite, &c.
exaltatur, ne quis corde fortè obduratus, de voce non audita
causetur. Vnde Esaiæ, Quasi tuba exalta vocem tuam. Rursus *Esa. 58.*
voce demissa inchoatur, ad notandũ, ꝙ in primitiua ecclesia po
pulus clàm ad fidẽ, & ad Christũ colendũ inuitabatur, sed po-
steà vox exaltatur, vt ostendatur, ꝙ hodie liberè inuitatur, præ
12 dicatur, & adoratur. Item inuitatorium ipsum ad aliquos versus
illius psalmi: Venite, repetitur integrè, & ad alios imperfectè,
quia licet omnes per ipsum inuitatoriũ ad laudes, & gloriã Dei
inuitentur, aliqui tamẽ perfectè & aliqui imperfectè hanc inui-
tationẽ recipiunt. Dicitur autem sexies integrè, quia illi integrè
inuitationem recipiunt, qui perfectè laudes Deo referunt:
perfectè autem laudes *D*eo referunt, qui nil quod non sit
laudis, interponunt. Quia ergo senarius est primus numerus

perfectus,ꝙ patet quia constat ex suis partibus aliquoties,scili
cet vno,duob.& trib.ideò sexies integrè repetitur. Tertiò verò
imperfectè repetitur,propter illa tria hominū genera,qui ad cę
nam inuitati,inuitationē nō receperunt;scilicet auari, superbi,
& luxuriosi,vt dicetur in vj.parte;sub 2.dominica post Pent.vel
propter nostram in tribus,scilicet in corde,in ore , & in opere
perfectionem. Cæterum epiphaniæ officium inuitatorio caret,
prout ibi in 6.parte dicitur,& etiam mortuorum officiū,nisi fu
nere præsente,quia in illo officio Christi exequias imitamur,
non enim in parasceue dicitur.Adhuc,quia non sufficit Deum
ore laudare,nisi & mente laudetur,ideò post inuitatorium sub
Iacob. 1. iicitur hymnus laus Dei.†Item quia post inuitationē consequē
ter multi Deum cū lætitia laudāt.Iuxta illud:Audiuit,& lætata
est Sion,ideò post inuitatoriū cantatur communiter hymnus.
Tertiò,dicitur hymnus,in signum,quia sicut in Act.Aposto.gē-
tes gauisæ sunt,quia ad fidē vocatæ sunt,porrò , quia iterū non
sufficit laus oris & cordis,nisi & opus sequatur, quia fides sine
operib.nō prodest,imò mortua est;ideò post hymnum sequun
tur psalmi,qui bonā operationem designāt.Dicuntur etiam an
tiphonę,quæ significāt charitatē,sine qua opus nō perficitur, &
versiculi de quib.in procœ.dictum est.†Post versus ante lectio-
Iacob. 1. nes,per quas doctrinā habemus,dicitur oratio dominica. Pri- 14
mò,ad notandū,ꝙ qui eget sapientia,& intellectu doctrinæ,po
stulet illa à Deo,qui secundum B.Iacobum,dat affluenter om-
nibus,& nō improperat.Secundò , vt ipsius orationis auxilio
proficiat in nobis versus intentio.Tertiò , vt per illam diaboli
tentationes pellantur. Ille enim sentiens nos velle lectiones
legere,in quib.sanctorum victoriæ contra ipsum habitæ legun
tur,satagit nos acrius impugnare,vnde nos illa oratione muni
mus.Dicitur autē secretè,per quod secretum Regis concilium
intelligitur,vt propositæ similitudinis prosequamur exēplum,
& vt diligentius capiatur,vel quia in eo loquimur Deo. Vltima
tamen pars patenter concluditur,vt pateat ad quid oratio ipsa
dicatur,scilicet ne lector per phantasiā tentationū offendatur,
& auditor lectionis intellectu,&profectu fraudetur,de hoc sub
tit.de prima dicetur.†Per preces verò,quæ dominicā orationē 15
ante lectiones sequuntur,imploratur sanctorum intercessio,ad
Luc. 10. obtinendū ꝙ in ipsa oratione postulatur.Oramus enim Domi-
num,vt mittat operarios in messem suam,& aperiat cor nostrū
in lege sua,& in præceptis suis,ne semen verbum Dei,quòd au
dituri sumus,aut volucres comedant,aut spinæ suffocent , aut
in petra,quæ non habet humorem, arescat , consequenter le-
ctiones,quæ sunt doctrina,subiiciuntur,& post lectiones respō
soria,

ſoria,quæ bona opera ſignificant de qbus in proœ. dictũ eſt.Il
lud autẽ conſiderandũ eſt,† ꝙ in dieb. feſtiuis,& dñicis tres di
cimus nocturnos,in profeſtis,vnũ, ſiquidẽ ĩ triũ nocturnorum
officiis tria tpa repræſentamus.ſ.tẽpus ante legẽ,tẽpus ſub lege,
& tẽpus gratiæ,quorũ quodlibet tribus diſtinctionibus varia-
tur.Tempus ante legem,has diſtinctiones habuit:prima fuit ab
Adã vſq; ad Noe,ſecunda à Noe vſq; ad Abrahã,tertia ab Abra
ham vſq; ad Moſen.Tẽpus ſub lege has diſtinctiones habuit.
Prima à Moſe vſq; ad Dauid:ſecunda à Dauid,vſq; ad tranſmi-
grationem Babylonis:tertia à trãſmigratione Babylonis,vſque
ad Chriſtum.Tempus verò gratiæ has diſtinctiones habuit:pri
ma diſtinctio fuit Apoſtolicę & Euãgelicæ prædicationis.Secũ
da,tẽpus impugnationis ꝑ hæreſes emergẽtes. Tertia,tẽpus pa-
cis,quando videlicet hæreſes eliminatæ ſunt.Rectè autem tres
nocturni,patres ſeu fideles vtriuſq; tpis ſignificant:q vigilantes
ꝑ Dei laudẽ ad æternam ꝑuenient laudẽ:vnde Apoſt.ad Cor.1.
Omnes ſtabimus ante tribunal Iudicis,& nos q viuimus,& qui Rom. 14.
reſidui ſumus,non præueniemus eos q dormierunt. Quia ergo 2.Cor.6.
illi bonis inſiſtẽtes operibus,benè vigilauerunt, meritò & nos, 1.Theſ.4.
vt eorũ meritis Trinitati placere,& nouẽ ordinibus angelorũ
ſociari poſſim⁹.in nocturnali officio ſub antiphonarum,pſalmo
rũ,verſuũ,lectionum, rñſoriorum nouenario Deo laudes cani-
mus:antiphonæ ad dilectionẽ:pſalmi,ad actionẽ,verſus,ad exer
citationem:lectiones,ad Dei cognitionem, rñſoria,ad gaudiũ,
& cãtum ꝑtinent Angelorum,Nouenarij, verò antiphonarum,
pſalmorũ,lectionum,& rñſoriorũ,pro eodẽ accipiuntur,quan-
tum ad noſtrã ſignificationẽ. De hoc etiam dicetur in vj. parte
ſub feſto natalis,& ſub fer.v.cœnæ domini,& ſub ti. de ſeptem
diebus poſt Paſcha.In quibuſdã tamen eccleſiis quãdo dicitur,
Te Deũ lau.nonum reſpõſorium non dicitur.Præmiſſas itaque
trium tporum nouẽ diuerſitates,ſeu diſtinctiones inueniemus
in nocturnis ſolennitatibus ſanctorũ & dominicarũ,in ſolẽni-
tatibus enim ſanctorum tres nocturnos celebrantes,imitamur
excubias cœleſtis Hieruſalẽ,quę ædificatur vt ciuitas, & cõſer- pſal.121
uatur ꝑ Angelorum excubias,q ter trinas diſtinguunt.i. ter tria
Trinitati cõcinunt,ſic & nos,q in illã credimus, tres nocturnos
celebramus. Imitatur † etiam in hoc primitiuæ eccleſiæ tres
interpollatas excubias quę ter in nocte ſurgebãt ad confitẽdũ
Domino,vt pręmiſſum eſt.Siquidem canimus nouẽ lectiones,
nouẽ pſalmos,nouẽ antiphonas,& nouem rñſoria, videlicet in
vtroq; nocturno tres,ſiue tria.ad notãdum omnes electos, qui
fuerant ante legem,ſub lege,& ſub gratia,aſſociatos eſſe in co-
gnitione S.Trinitatis,nouem ordinibus Angelorum,& in cœlis

ipsi trinitati cõgaudere,& vsq; in finẽ sociabũtur. Sicut autẽ Angeli priores electi fuerunt, ita & psalmi lectiones præcedunt. In dominicis quoq; diebus, in quibus aliud festũ nõ occurrit, tres nocturnos celebramus. † Et dicũtur in primo nocturno duodecim psalmi, & tres antiphonæ, quarũ q̃libet respondet quatuor psalmis. & in plerisq; locis, vnum Gloria patri, quatuor psalmis respõdet. Sanè dominicã diẽ, Dominus sua resurrectione glorificauit, & in ea Angelorũ cõsortia promeruim⁹. Vnde dñica nox, dominicã resurrectionẽ nobis ad memoriam reducet, & etiam resurrectionẽ omnium fidelium, qui ab initio mundi fuerunt, & vsque ad finẽ seculi futuri sunt, quia in resurrectione Domini omnium electorũ resurrectio significata est. † Primũ nocturnũ 19
recolit ante tẽpus legẽ, scilicet tẽpus legis naturalis. Duodecimus psalmus illius recolit resurrectionẽ omnium sanctorũ illius tẽporis præsertim duodecim Patriarcharum, q̃ tunc maximè viguerũt, & vigilauerunt, à quibus populus Domini in duodecim trib. fuit propagatus, qui fuit Domino populus peculiaris sicut in tpe gratiæ duodecim Apostoli præ cæteris præfulserũt. Quaternarius psalmorũ numerus, quatuor principales seu cardinales virtutes prætendunt, videlicet prudentiã, iustitiã, fortitudinẽ, & temperantiam, quas virtutes credimus S. Patriarchas suo tẽpore præ cæteris habuisse, & aliis exemplo demonstrasse. Tres antiphonæ fidẽ S. Trinitatis siue delectationem in ea ostẽdunt. Quarum quælibet respõdet quatuor psalmis, nam quilibet tenens fidem S. Trinitatis, quatuor præmissis virtutibus est quadrat⁹. Ciuitas enim in quadro posita est, sicut habetur Apoc. pen. Ideò aũt quatuor psalmi, sub vno gloria, dicuntur, nec separantur, quia quatuor præmissæ virtutes inseparabiles sunt, sed qui habet vnam, habet omnes, sicut probat August. Item in eo, quòd sub vno gloria patri, sine glorificatione Trinitatis quatuor psalmi copulantur, ostenditur dictos Patriarchas in vna fide Trinitatis dictas quatuor virtutes habuisse, & cæteris exempla monstrasse. Verùm quidam omnes psalmos primi nocturni sub vna antiphona cantãt, ad notandum delectationem, quam habent in cognitione Trinitatis. Quidam etiam ad quemlibet psalmum dicunt gloria patri, sed per antiphonas eos distinguũt, quia quilibet tenetur ex suo dono reddere laudes Trinitati ex hac dilectione, quam habet in cognitione Trinitatis.
†Et attẽde, quia in prima distinctiõe tẽporis ante legẽ vigilaue 20
runt Abel, Enos, Enoc, & Lamech, qđ in primis quatuor psalmis innuitur. Beatus vir cãtat Abel, qui tanquã lignũ plantatum sec⁹ decursus aquarũ, dedit in tẽpore suo fructum iustitię, dũ pro iustitia cõseruanda succubuit. Quare fremuerũt, cãtat Enos, quia

Dño in timore seruiuit,dum nomen dñi inuocauit.Dñe,quid
multiplicati sunt,cantat Enoch,quem dñs suscepit , dum eum
ad Paradisum transtulit.Dñe,ne in furore.cantat Lamech, quẽ
Dñs exaudiuit,dum ei talẽ filium dedit , qui genus humanum
à furore Dei in arca saluauit , Quia igitur quatuor duntaxat
psalmi dicuntur,ideò duo psalmi de matutinali officio subtra-
huntur,videlicet,cùm inuocarẽ,&c.Verba mea,& ideò illi po-
tius q̃ alij,quia primus semper in cõpletorio , & secundus in
1 ij.feria ad laudes dr̃.In secunda†verò dist.primi tẽporis vigi-
lauerũt Noe,Sẽ,Heber,& Thare.Dñe Deus meus cantat Noe,
quẽ Dñs in illa generatione iustũ inuenit,& ideò aquis perse-
quentibus .saluum fecit.Dñe dñs noster,cantat Sem, quẽ Dñs
gloria & honore coronauit,dum eum super fratres patris be-
nedictione sublimauit,Cõfitebor tibi,cantat Heber, qui mira
bilia Dei narrauit cum ciuitatẽ gygãtium dissipauit. In dño cõ
fido,cantat Thare,qui in vrbe Chaldæorum positus,in dño cõ
22 fidit cuius pars calicis ignis sulphur extitit.In†tertia dist.primi
tẽporis vigilauerunt,Abraham:Isaac:Iacob:& Ioseph quod se
quentes psalmi declarant.Saluum me fac cantat Abraham,quẽ
Deus saluum fecit in cuius tẽpore sanctus defecit quia idola-
triæ seruiuit.Vsquequo cantat Isaac quẽ Dominus in sacrificio
respexit.Dixit insipiẽs cantat Iacob cui spes Dominus fuit,vn
de ibi dicitur:Exultauit Iacob & lætabitur Israel.Domine quis
habitabit cantat Ioseph qui fuit sine macula dum adulterium
recusauit.Secundum verò nocturnũ dominicale siue tres psal-
mi qui nunc dicuntur cũ tribus antiphonis & tribus glorifica-
tionibus recolunt resurrectionem eorum qui sub lege Mosai
23 ca fuerunt.†Et licet tunc multi sancti fuerint,tamen tres ordi
nes fuerunt,scilicet legislator cum suis imitatoribus,& psalmi-
sta cum suis,& Prophetæ.Fuerunt nanque aliqui aliqua doctri
na legis contenti. Fuerunt etiam aliqui qui cum Dauid vel ad
modum ipsius domino psalmos decantauerunt ante arcam e-
ius.Fuerunt & Prophetæ quibus datum fuit corrigere populũ
doctrina & sapientia sibi à Deo data & prædicere eis futura.
Propter hos ordines tres psalmos dicimus,& quia isti seruierũt
trinitati cum dilectione spirituali, ideò ad singulos dicimus,
Gloria patri cum antiphona.Qui autem omnes psalmos primi
nocturni dicunt sub vna antiphona & omnes secundi noctur-
ni sub tribus, hoc attendunt: quia & si illis qui fuerunt tem-
pore legis naturæ, reuelata fuerit aliquantulum veritas:
illis tamen qui fuerunt sub lege Mosi magis,& inde eis
maior est exultatio: quod notat antiphonarum triplicatio.
Prætereà illis qui fuerunt sub lege naturæ promissa fuit hæ-

reditas:sed his,qui fuerunt sub lege Mosi,collata. Et no,quod
in j.dist.tpe legis,vigilauerunt sacerdotes, vt Aaron cùm do-
cuit,quos exprimit Psalmista,Conserua me,quorum dominus
pars fuit hæreditatis & calicis. In secunda iudices : vt Gedeon
dum iudicauit,quos exprimit I sal.Exaudi dñe, iustitiam meã.
quorum iudicium prodiit de vultu omnipotentis. In tertia re-
ges,vt Salomon:dum populum rexit, quos insinuat Psalmista.
Diligam te,quos Dñs constituit super gentes. † In tertio verò 24
nocturno,tres psalmos dicimus,recolentes resurrectionẽ om-
nium illorum,qui tẽpore gratiæ siue in nouo testamento in tri
bus mundi partibus.s.Asia.Africa,& Europa,viguerunt, & vi-
gebunt.Et quia tpe gratiæ maximè facta est reuelatio & im-
pletio veritatis,ideò psalmi illi cantantur sæpius cum antipho
nis habentibus allelu-Ia:ad magis gaudiũ designãdum, prout
plenius in vj parte sub natali dicetur. Hinc etiam est,ꝙ in qui
busdam Ecclesiis semper in omni tertio nocturno siue dñicali
siue festiuali,lectiones ex nouo testamento subiiciuntur. s.ex-
positiones Euangeliorum:& dicitur, Te Deum laudamus.Et
attende † qm̃ in j.dist.tẽporis gratiæ vigilauerũt Apostoli, qui 25
exprimuntur in Psalmo,Cœli enarrant,quia in omnẽ terrã exi
uit sonus eorũ.In secunda martyres, quos declarat Psalmista:
Exaudiat te,quia dñs protexit eos in die tribulationis eorum.
In tertia, confessores,quos innuit Psalmista: dñe in virtute qui
nõ sunt fraudati voluntate labiorum suorũ.Illud ergo interest
inter xij.psalmos primi nocturni, qui sine antiphonis dicũtur,
quia non quilibet eorum habet antiphonã,& tres psalmos alio
rum nocturnorũ,qui cum antiphonis dicuntur, quod interest
inter duodecim patriarchas qui peregrini erant, & sperabant
hæreditatẽ,q̃ posteri eorũ possederunt,& eorũ posteros,qui ter
ram patribus eorũ promissam hæreditauerunt. Inter illos quo
que tres psalmos tertij nocturni,qui dicuntur cum antiphonis
habentibus allelu-Ia,& illos secundi nocturni,qui dicuntur cũ
antiphonis sine allelu-Ia,illud interest, quod interest inter il-
los,qui habuerunt testm̃ imitandum,& eos,qui habent nõ imi
tandum,maior nanque est gloriatio noui,quàm vet. test.& de
perceptis,quã de promissis. Premissi igitur † tres nocturni,sunt 26
illi tres anni ficulneæ,quam dñs inutilem inuenit,dicens de il-
la, Dimitte me,vt succidam,& responsum est ei,adhuc dimitte
eam hoc anno vt circunfodiam eam,& mittam stercora. Can-
tamus enim in primo nocturno,vt recolentes facta patrũ, qui
sub lege naturæ fuerunt,non inutiles inueniamur. Cantamus
etiam in secundo & tertio,vt recolentes facta patrum qui sub
lege Mosaica, & qui etiam ante nos fuerunt sub lege gratiæ,
non

on inutiles inueniamur,& si inutiles simus oportet ꝙ pater no
er fodiat circa nos,dicens,reducendo nobis ad memoriā mor
ē illorū,quos vidimus paulò ante florere.Fili vide,q̄ fortis fuit
lle,quā nobilis,quā diues,quā potens,& ecce ad momentum
ransiuit,oportet etiam,vt stercora ponat,peccata videlicet an-
e oculos nostros ponēdo,& si hoc non habet effectum , dicat
in proximo est,ꝙ Dn̄s ad radicē arboris securim ponet, & si te
inutilem inueniet,in ignem æternum, vbi perpetuò cōbureris,
27 proiicier.† Dicto de nocturnis festiuitatum , & dn̄icarū , nunc
de nocturnis ferialib.siue non solennium dierum pauca dica-
mus.Et quidē in illis dicimus xij. psalmos, vt nos Deo debere
seruire in duodecim noctis horis ostendamus,cuilibet horæ v-
num psalmū attribuentes,cum non possumus iugiter Deo ser-
uire,prout in proœ.dictum est.Olim quidem varij psalmi cane
bātur:nā alij quinquaginta:alij plures:alij pauciores dicebant,
sed angelo reuelāte patres cōuenerunt vt duodecim dicerētur:
q psalmi bini & bini dicuntur,ad notandum ꝙ sine charitate,
quæ ad minus inter duos cōsistit,laudes nostræ vel opera no-
stra nihil prosunt.In quibusdā tamē ecclesiis in diebus profe-
stis inter duos psalmos,Gloria patri,&c.interponitur,ad notan
dū ꝙ Christus est Dei,& hominū mediator.In aliis verò eccle-
siis duo psalmi sub vno Gloria,terminātur,ad notādum ꝙ lau-
des nostræ tunc Deo acceptæ sunt , si in charitate maneamus:
& sic inter duos psalmos nihil interponūt,quia inter Deum &
proximū,in quorū dilectione charitatis ꝓpriè consistit mediū
nō habetur:& secundū hoc in xij psalmis sexiès tantum,Gloria
patri,dicitur,sicut sex sunt mūdi ætates.Præterea sicut hominū
à natiuitate vsq; in finē vitæ sex ætates naturaliter accidunt, ita
in quotidiano nocturno sexies dicitur Gloria patri , vt recola-
mus,quia vsque ad finē in dilectione perseuerare debemus,pro
pter eandē causam,tunc sex antiphonæ dicuntur,quæ quid si-
gnificēt,in proœmio dictum est:vel propter sex opera miseri-
cordiæ,quæ si obseruauerimus , de tenebris huius noctis vel
28 mortis ad verā lucē,& vitā perueniemus æternam.Tres† quoq;
lectiones,quæ tunc dicuntur doctrinā electorū triū temporum
significāt,& cum ipsis interpollatè tria rn̄soria dicuntur:ad no
tandum,ꝙ quicquid electi in tribus temporib. docuerunt : &
quicquid in trib.ætatibus agimus,ad Domini trinitatem refe-
rimus,& trinitatē in fide, spe,& charitate glorificamus?Respō-
soria enim,à respondendo dicuntur.Ad hęc tres lectiones dicū
tur,quia Dominus posuit tres vigilias,dicens,Si in prima, si in
secunda,si in tertia vigilia venerit,& ita inuenerit , beati sunt
serui illi.Quæ tres vigiliæ,tres ætates designant , scilicet pueri
tiam

tiam,iuuentutē & senectutem,in quibus benè vigilando , Deū
laudare debemus. Et nota, ꝙ † psalmodia trium nocturnorū tã 29
dominicaliū,quàm ferialium,dieta vocatur. Vnde Exod. 3.c. Viā
trium dierū ibimus in solitudine. Sanè Græg. septimus consti-
tuit vt in die resurrectionis vsque in sabbatū in albis , & in die
Pente. vsq; ad sabbatū eiusdem tres psalmi tantū ad nocturnos
treiq; lectiones dicantur. Omnib. verò aliis dieb. per totum an-
num,ſi festiuitas est,nouem lectiones legantur:aliis verò dieb.
scilicet in festis duodecim psalmi & tres lectiones. In domini-
cis verò dieb exceptis dominicis paschæ & pēte. decem & octo
psalmi, & nouem lectiones dicantur. illi autem, q singulis dieb.
præter hebdomadas paschæ & pentecostes tres tātum psalmos
& tres lectiones dicūt,non ex regula sanctorum patrum: sed ex
fastidio hoc facere comprobātur. Nocturnis finitis † campanæ 30
pulsantur: & Te Deum lauda. alta voce cantatur,ad notandū ꝙ
manifestè & mirificè ecclesia tempore gratiæ laudat Deum : &
ad signādum quod si bonis operibus doctrinæ sanctæ benè res
ponderimus,ad cœlestem laudē cum angelis perueniemus. cā-
tus quoque tunc alta voce factus, gaudiū mulieris de drachma
perdita inuenta significat. Quod verò finis eiusdem cantici Ibi
per singulos dies,&c. & alij versus sequentes altius canūtur. si-
gnificat congratulationem vicinarū,quā mulieri propter drach
mam repertā fecerunt. Compulsatio verò cāpanarum,cōuoca-
tionem vicinarū repræsentat. In quibusdam etiam ecclesiis lu-
minaria accēduntur: nam & mulier ipsa lucerna accensa totam
domū euertit. Hoc etiam significat ꝙ ecclesia Catholica per
Christum trahitur de inferno. Vel ipse hymnus futurū gaudiū
& lætitiam repræsentat : quā Ecclesia requiescens à laboribus
suis,est in die iudicij cōsecutura. † Et est sciēdum , ꝙ cùm bea- 31
tus Ambr. beatum Aug. de Manichęis cōuersum baptizasset,di
xit: Te deum laudamus. Aug. verò respondit: te Dominum cō-
fitemur,& illo dicente: Te æternum patrem. ille respondit, Tibi
omnes angeli,&c. Et sic totum illum hymnū alternatim cōpo-
suerunt. Post Te Deum laudamus, vel quando illud non dicitur
post omnes lectiones & responsoria, dicitur versus à sacerdote
per quem excitat audientes, vt in dei laude permaneāt. Et dici-
tur voce magis demissa, ad notandū, ꝙ non prodest clamor vo-
cis, nisi adsit clamor cordis. Verùm beatus † Benedictus aliter 32
officium noctis ordinauit , non tamen dissentiens à præmissa
Ecclesiæ ordinatione, vel illi in aliquo contradicens, sed ordi-
ni suo quiddā peculiare cōstituens. Ipse nanque instituit semel
dici, Deus in adiutorium meum intende, & ter, Domine labia
mea aperies, propter reuerentiā vnitatis & Trinitatis. Deinde
Psalmum,

Psalmum, Domine quid multiplicati, eò q à summo surgens, di
it in eo: Ego dormiui, & somnum cepi: &c. Deinde in j. noctur
o sex psalmos & quatuor lectiones cũ totidẽ responsoriis cã-
ari instituit, & totidem in secundo: p hoc vitam cõtemplatiuã
nnuens & actiuam. Senarius en m psalmorũ numerus, vitam
lesignat actiuam, in qua sex opera misericordiæ conuenit exer
ceri: si qs ad contemplatiuæ vitæ perfectionẽ voluerit perue-
nire. quæ p quatuor euangelia designatur: & per quatuor lectio
nes similiter figuratur. quaternarius quidẽ numerus apud mo-
nachos, quadratam stabilitatem, & euangelicam in sanctis ex-
primit: seu quadruplicem sensum scripturarũ, propter quadri-
gas Aminadab, id est historialem, allegoricum, tropologicum,
& anagogicũ. In tertio verò nocturno tria cãtica cantari insti-
tuit in laudẽ Trinitatis: à qua nobis vitæ perfectionẽ dari cum
charitate credimus & speramus. Cantantur autẽ illa cantica, cũ
allelu-Ia: quod est cãticum cœlestis lætitiæ: vt p hoc tantum tri
nitatẽ esse dignam cœlesti laude ostẽdatur: & ad quã plenè lau
dandam nõ sufficit laus humana. Quatuor verò lectiones de e-
uãgelio, quæ sequuntur, significãt, q laudatores Dei p quatuor
euangelistarum doctrinã, debent esse quatuor virtutibus insi-
gniti: per quatuor etiam responsoria, laudantium alacritas de-
signatur. Sed ne hoc bonum agentes, illud sibi adscribant, sed
totum dei laudi attribuant, & se illius seruos ostendant, sub-
iungitur, Te Deum laud. posteà legitur euangelium, quod si-
gnificat denarium, id est, vitam æternã, quæ dignè Deum lau-
dantibus in fine reddetur: ad quod sequitur, Amẽ, id est, fiat no
bis, quod ex euãgelio credimus & speramus. hymnus verò qui
sequitur. s. Te decet laus, &c. gaudium quod sancti post laborẽ *Psal. 66.*
3 habent de remuneratione denarij, significat. Monachi aũt † nũ
quã nouẽ lectiones dicũt: nisi in exequiis mortuorũ: vnde & in
triduo ante pascha. ix. dicũt: quasi exequias Domini repræsen-
tantes. Ad laudes autẽ instituit psalmũ illum: Deus misereatur
nostri, primò absq; antiphona decãtari: tum qa tenebris fatiscẽ
tibus, diluculo matutinæ laudes cãtantur, ideò in eo dicitur, Il-
luminet vultũ suum super nos, tum qa hoc officiũ ad domini
pertinet resurrectionẽ, p quam accepimus misericordiã & bene
34 dictionẽ. † Rursus monachi dominicam orationẽ sublata voce
dicũt, propter simplices, q eam nõ intelligũt, aut obliuiscũtur,
& ppter versutos, qui spinam odij gerentes in corde, fratres o-
diunt, nolentes dicere, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos
dimittimus debitoribus nostris. Hoc igitur dicere compellun-
tur in publico, vt purgentur ab illo vitio, tam in fine noctis, id
est, in matutinis laudibus, quàm in fine diei, id est, in vesperis, vt
noctem

noctē aut diem non ptrāſcāt ſine recōciliatione fratris. In aliis autē horis nō dicunt ſubalta voce,qa ſępè cōtingit fratri fratrē iraſci,& quodā furoris impetu cōmoueri, q licet ſtatim animū nō cohibeat, expectādus tamē eſt ad veniā,ſufficit.n. ſi Sol non occidat ſuꝑ iracundiā eius.dicūtur etiā quatuor ſolūmodo pſal mos ad veſperas,prout in vj.parte ſub tit.de tempore aduentus
dicetur.† Non vacat etiam à myſterio ꝙ monachi ſe toto cor 3
pore ab oriēte ad occidētem gerāt,ſignificantes Deū vbiq; adorandum fore,quaſi vbiq; præſentē,vel quia rationabili motu ab ortu noſtræ natiuitatis,vſq; ad occaſum mortis eum ſequi tenemur,ſicut & firmamentū naturaliter vertitur ab oriente in occidentem,hoc etiā quædam deſignant eccleſiæ,in quibus dicentes,Gloria patri, ſe inclinant ad orientē,& ſubdentes,Sicut erat,&c.ſe vertūt in occidēten. Deuotio namq; in diuinis officiis eſt ſeruāda.Quia verò monachorū officium ad nos nō per-
Eſaiæ 6. tinet,ad præſens de illo ſufficiat nobis ad hoc vſq; dixiſſe. † Vl 3
4.Reg.1. timò no.ꝙ monachorū ordo,figurant cherubin , qui inter angelorum ordines eximior prędicatur, habere ꝓbatur. Nam ſicut cherubin,ita & monachi ſex alis velantur,dicente ſcriptura Sex alæ vni & ſex alæ alteri:duæ quidē in caputio, quo caput tegitur,demōſtrātur,illud verò tunicæ quod brachiis extenditur,ſiue dextra & læua,alias duas dicimus eſſe alas,& antè,& re
Heb. 2. trò alias duas,& ſic illud,quo corpus tegitur, ſex alarum nume
Mat.3. rum implere aſſeritur.Habitus quoque eorum habitum imitatur ſanctorum,de Helia nanque legitur,vir pilloſus,& zona pellicea accinctus renibus,& de ipſo,& de illis ſimilibus dicit Apoſtolus , Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis , & de Ioan.Baptiſta inquit euangeliſta, Zona pellicea circa lumbos.
adhuc cuculla † monachorum ſumpta eſt à collobiis Apoſto- 37
rum,quæ vt dalmatica,formabātur,& in eis forma crucis pręferebatur,quia illi ſe vitiis & cōcupiſcētiis crucifigebant,eius nigredo eſt mundi contemptus, longitudo perſeuerātia in bono.

SVMMA.

1 *Matutinæ laudes,quo conſilio inductæ. Et vnde dictæ laudes. num.2.*
3 *Sacrificium iuge,in veteri teſtamento.*
4 *Officium Veſpertinum in quo ſit dignius matutino.*
5 *Allelu Ia,quando cantetur,quandòve intermittatur,& nu.6.*
7 *Pſalmi.v.in matutinis laudibus,quid ſignent, quos ordine ſubiicit,& examinat.*
8 *Pſalmi octo qui dicuntūr in laudibus,reſpondent octo ordinibus Eccleſiæ.quos vide,per nu.9.10.11.12.13.14.*
15 *Pſalmi duo,Deus meus.Et,De⁹ miſereatur.cur cōiungantur & cōbinentur.*
16 *Eccleſia cū iubilet,cur nos inuitet ad iubilādū illo Pſal.Iubil deo,&c.*
17 *Pſal*

17 Psalmus, Dominus regnauit, cur dicatur dominicis & festiuis diebus,
& psal. Miserere, ferialibus.
18 Psalmi qui dicantur in officio feriali mysterialiter loco illius Iubilate.
19 Cantica sex quæ in sex feriis dicatur loco Psalmi Benedicite. (tuerit.
20 Canticū an & in quo differat à psalmo. Et quis primus cantica insti
21 Psalmi Deus meus. & Laudate dominum de cœlis. cur nunquā mu
(tentur.
22 Mane in sex diuiditur.
23 Psalmi qui per singulas ferias mutantur & cantica quæ in illis di-
cuntur quomodo inter se conueniant & temporis gratia successibus
coaptentur vnde latè per discursum.
24 Corona benignitatis Domini vbi consistat. 25 Psalmus vj. feria.
26 Psalterium diuersimodè portatur à diuersis.
27 Capitulum sequitur antiphonam. Et quare.
28 Cantica benedictus, & Magnificat cantanda sunt stando.

De matutinis laudibus. CAP. IIII.

SVnt† nonnulli, qui Esdræ ordinē sequētes de quo in princi-
pio huius partis dictum est, matutinas laudes à nocturnis
diuidunt, illas fore per se officium asserentes, & manè auro
ra rutilante illas dicentes prout in tit. proximo dictum est. Ta
li nanq; hora Christus victor à mortuis resurrexit. Vnde Mar- *Mar. vl.*
cus. Surgens Iesus mane prima sabbati. vel saltem eius resurre-
ctio in matutino notificata est. Tali etiam hora super mare am
bulauit. Meritò ergo in hac hora laudandus est vt ipse qui nos
per suam sanctam resurrectionem saluauit supra mare huius se
culi nos ire faciat sicco vestigio sicut Petrum. Hac etiam hora
mundum & angelos creauit qui statim post creationem suam
cantico laudes Creatori suo iubilauerunt. Laudes ergo matu-
tinas rubescente aurora dicunt. s. in quarta vigilia quam luci-
fer totam illustrabat. Quæ & matutina dr̄ à mane ꝙ est lumen
quia nobis manè lumen reducit ad coronam gloriæ obtinen-
dam iuxta illud Non sit vobis vanum manè surgere ante lucē
quia promisit Dominus coronam vigilantibus. Quid autem si
gnificet tempus matutinæ laudis dictum est in principio præce
dentis tractatus. Dicuntur autem † laudes quòd illud officium
laudem præcipuè sonat diuinam quam ei facimus pro eo ꝙ à
tenebris erroris nos ad lucem seu viam veritatis reduxit & ad
tentationes diaboli expellendas. Vnde Esa. 25. Expergiscimini
& laudare qui habitatis in puluere quia ros lucis est. De hoc
matutinali officio dicit Propheta, Ad te de luce vigilo Deus. Sa
nè matutinum † & vespertinum officium ideò canimus quasi *Psal. 62.*
Domino iuge sacrificium offeramus. Offerebant enim domi-
no in veteri testamento iuge sacrificium id est mane & ve-
spere. Sed vespertinum dignius erat matutino quia pinguius
vt Iud

vt Iudæi dicunt prout sub vesperis dicetur. Nos autē per matutinū officiū intelligim⁹ legē, per vespertinū, saluatoris passionē, q in vespera mūdi, s. in sexta ætate obtulit se *Deo* patri pro nobis. Vnde eleuatio manuum mearū, sacrificiū vespertinum.
Psa. 104. Respōdet autē hoc sacrificiū illi, quia ibi psalmi ponuntur sub quinque distinctionib. per gloria patri, sicut & hic. Itē ibi & hic hymnus cum lectione, & versiculo, ibi etiā canticū Mariæ, & hic etiā cāticū Zachariæ. Quia verò †officiū vespertinū digni⁹ 4
est, propter tē digniorē, q̄ significat, oīa in maioribus solennitatibus, & in vespertino solennius cantamus, q̄ in matutino, responsoriū interponētes. Isidorus dicit in lib. etymologiarum, ꝙ officiū matutinū, est lucis initiū, sic appellatū à stella lucifero, quæ oritur mane inchoante, vt dictū est, hoc officiū laudū plenum est laudibus, prout dictū est in principio præcedētis tituli, ad quas sacerdos per versum, quē præmittit excitat auditores qui estq̄nq;, In matutinis meditabor in te, q̄nq;, *E*xcelsus super oēs gentes Dn̄s. Vel alius, & deinde diuinū implorat auxilium, dicens, Deus in adiutorium meum intende, postmodum chorus ad idē festinās, auxilium in summa trinitate glorificat deū, dicens, Dn̄e ad adiuuādum me festina, *G*loria patri, deinde antiphona inchoatur. Circa quod notandū est ꝙ quædā Ecclesiæ in dn̄icis, quæ sunt à prima dn̄ica post epiphaniā, vsq; ad septuagesimam, & ab octaua Pent. vsque ad aduentum Domini, canūt ad laudes allelu-Ia, loco antiphonę pro omnibus psalmis, tum quia, vt præmissum est, hoc officium laudibus estplenum. allelu-Ia enim laus est angelica, tum, quia vt dominici dies resurrectionem Domini repræsentent. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, allelu-ia multiplicatur, sic meritò & in eis debet multiplicari. Et est †attendendum quod in 5
dominicis, quæ sunt ab octaua epiphaniæ, vsque ad septuagesimam, concinunt allelu-Ia, iuxta cantum quarundam antiphonarum ad natiuitatem Domini pertinentium, in dominicis verò quæ sunt ab octaua Pente. vsque ad aduentum, cantant allelu-Ia iuxta cantum ferialem antiphonarum, quæ dicuntur ad, Benedictus, & de ipso sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarū ipsarum etiam cantus in allelu-Ia variantur, ideò iuxta breuitatem vel prolixitatem cuiuslibet antiphonæ, iuxta cuius cantum multiplicatur vel minuitur, in singulis dominicis numerus allelu-Ia. Adhuc ideò certus numerus in allelu-Ia nō præfinitur, qm̄ deuotæ animæ certus numerus vel modus in laudando Deum præfigi non pōt.
†In aliis verò Ecclesiis passim in omnibus dominicis ad pri- 6
mos tres psalmos loco antiphonæ, quasi ad intonandum psalmos

mos

ıos bis concinunt allelu-Ia:ad insinuãdũ,quod in Dei laudẽ,
x charitatis feruore procedũt, nec cãtant illud iuxta alicuius
ntiphonæ cantũ,ad notandũ,ꝙ iuxta Apostolum,charitas nõ 1.Cor.13.
emulatur. Ad Psalmũ verò,Benedicite,cãtant antiphonã tres
ueri cui nec iubilus,nec allelu-Ia subiicitur,propter rõnes in
rà scriptas. Ad psalmum verò,Laudate Dñm dicunt loco anti
honæ allelu-Ia,non iuxta alicuius antiphonæ cantũ,sed dun
axat ad inchoandũ psalmum. Ter autem dicitur. Primò,quia
respondet tribus psalmis sub ipso psalmo,Laudate,cõtẽtis. Se-
cundò propter triplicem ordinem iustorum Deum laudantiũ,
7 de quo infrà dicetur. Porrò in laudibus †matutinis quinque
psalmi dicuntur,vt quinque sensuum reparatio notetur & pro
pter quinque status Ecclesiæ. Primus psalmus est, Dñs regna-
uit,in quo laudatur Deus,qui firmauit orbem terræ, s. in fide
& resurrectione,ideò hic psalmus pertinet ad regnum Christi.
Secundus est Iubilate,qui pertinet ad confessores vnde ibi di-
citur,introite portas eius in confessione, & rectè incipit à iubi
lo,quoniã confessio valdè placet Deo. Tertius est, Deus,Deus
meus,&c.qui significat statum martyrum qui sitiunt ad Dñm,
vnde dicitur ibi,Sitiuit anima mea, & quoniam tota nostra si-
tis & intentio esse debet in trinitate,& ad trinitatem, ideò se-
quitur psalmus,Deus misereatur nostri,in quo tota trinitas no
tatur,dum ibi dicitur,Benedicat nos Deus, Deus noster, &c.
dicitur enim ter Deus propter patrem,& filium,& spiritũ san-
ctum. Quartus est cãticum trium puerorum,Benedicite:quod
est Danielis cap. 3. significans statum antichristi,vt iam dicetur,
& in fine huius psalmi nõ dicitur Gloria patri. Primò,quia pro-
pter confessionẽ fidei,proiecti sunt tres pueri in caminũ ignis,
in quo facto,maximè Deo,& trinitati derogatum est. Secun-
dò,quia vltimus versus illius psalmi idẽ dicit,quod Gloria pa-
tri,& in diuinis scripturis nihil debet superuacuũ esse. Tertiò,
quia in ipso psalmo distinctè tota trinitas notificatur,& lauda-
tur Deus creaturis. Rursus,dum psalmus iste dicitur,nec sede-
re nec genua flectere debemus,sicut dicitur sub sabbato qua
tuor tẽporũ,primæ hebdomadæ quadragesimæ. Quintus psal
mus,Laudate Dñm,in quo status ille notatur, qñ post mortẽ
antichristi conuertentur Iudæi, vt iam dicetur, & in fine eius
dicitur Gloria patri,ad ostendendum,ꝙ per bonam operatio-
nem sociabimur angelis, qui incessanter Deũ laudant. Potest
9 †etiam dici,quòd in laudibus octo psalmi dicuntur, quia offi
cium istud mysticè recolit statũ Ecclesiæ ab initio apostolicæ
stabilitatis vsq; ad perfectionẽ electorũ,qui ĩ fine mũdi futuri
sunt,sub quo statu octo ordines Ecclesiæ,siue electorũ ĩ Eccle

sia sancta per baptismum saluati reperiuntur, sicut in arca Noe octo animæ illo significãtes: per eã saluatæ sunt. Per diluuium enim baptismus: per arcãve ecclesia significatur. †Primus ordo fuit ecclesię primitiuæ, in Iudaico populo conuersantis: qui per Christi prædicationẽ reformata, & ædificata est: sicut monstrat ille primus psalmus, Dominus regnauit, In primo eius versu, vbi de saluatoris regno, & ipsius agitur potestate. In secũdo versu, agitur de fundatione ecclesiæ, quæ tũc cœpit fieri, super illud fundamentum, ꝙ est Christus, iuxta apostolum. De quo etiam fundamento in titulo eiusdẽ partis suprà habetur. Cantatur ergo hic psalmus in laudibus: qui cõtinet laudes Christi. †Secundus ordo fuit primitiuę ecclesiæ, intrantis ad gẽtes per prædicationẽ Dñi, & Apostolorũ monentiũ omnẽ terrã, i. omnem gentẽ ad iubilandũ Deo: ꝙ monstrat secundus psalmus, iubilate deo oĩs terra. Tertius†ordo fuit credentis gentilitatis: quẽ tertius psalmus Deus, Deus meus, demonstrat offerre gratias & beneuolentiam Apostolorum vocationi. †Quartus erit resipiscentis Iudaici populi, per Enoch & Heliam cõuersi, quẽ ille quartus psalmus Deus misereatur nostri, monstrat ad Deũ reuersum, poscere misericordiã eius: & tũc gaudebũt se cognoscere viã Dei, q̃ in gentibus esse cognoscent. Quintus†erit eorũ, qui futuri sunt tẽpore antichristi, cuius figurã præcessit Nabuchodonosor, qui licet tribulauerit sanctos vtriusque populi non tñ desistent bñdicere Deum, ad instar triũ puerorũ, quos Deus liberauit de camino ignis ardẽtis, qui per illud quintum canticum, Benedicite, recoluntur, eo enim tẽpore iusti purgabuntur, velut in camino ignis, nõ tñ vrentur, sed ibi accipient formã auri. Vnde Ioan. in Apo. vidit pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti, vñ ritè sequitur ille psalmus, & ꝑ tribulationẽ q̃ designat, antiphona illius sine allelu-Ia, & ipse sine gloria patri canitur. Hymnus autẽ ipse tres hẽt dist. in prima inuitantur superiores creaturæ ad laudem creatoris, s. quæ sunt supra cœlum, quæ in cœlo, & quæ in aere. In secunda inuitantur ad hoc creaturæ terrenæ, & quæ mouentur in aquis. In tertia, inuitantur omnes spiritus, & animæ, vt cum omni creatura Domino benedicamus, quia sicut tres pueri Nabuchodonosor, & caminum ignis, sic nos diabolum, & inferni incendium euasimus. Cæterùm hoc canticum benè conuenit diei dominico, & cuilibet festiuo, quia in prima die Dominus vniuersa creauit, & per suam resurrectionem postmodũ innouauit, idcóque in ea die, & in festis, quæ resurrectionem dominicã imitantur dicitur, in quo die creaturæ ad creatoris laudẽ inuitantur. Hinc etiam est quod eædẽ laudes sunt in dñicis, &

1. Cor. 3.

Apoc. 1.

festiui

estiuitatibus sanctorum,& in tempore paschali:quia repræsen
ãt gaudia resurrectionis Christi,& nostræ.Sextus, septimus,&
ctauus erit eorum,qui vniuersaliter ex tribus mũdi partibus,
cilicet ex Asia,Aphrica,&Europa,cõuertendi,& colligẽdi sũt,
ui post antichristi persecutionem, & eius mortẽ maiore pace
ruentur,vsque ad diem iudicij quã nunc habeat ecclesia,tunc
enim erit senect⁹ in misericordia vberi,in qua quiete triplex or Psal.101.
lo iustorũ,s.coniugati,continentes,& virgines,quod Iob,Noe, Ezech.4.
& Daniel exprimunt,& generaliter vniuersi sancti, quibus au-
reola debetur:qui in tribus mundi partibus de tribulatione e-
uadent regnaturi cũ sponso ecclesiæ, celebrabũt laudes Dei,q̃
continentur in illis tribus psalmis,scilicet Laudate Dominũ de
cœlis. Cantate Domino canticũ nouum:& Laudate Dominũ in
4 sanctis eius.† Quæritur autem quare hi tres psalmi sub vna an
tiphona,& etiam sub vno gloria patri dicuntur?Respondetur i-
deò,quia præmissi sextus,septimus,& octauus ordines electo-
rum,qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur sine ali-
quo interuallo simul erũt,& pariter glorificabuntur. Continẽt
etiã ipsi tres psalmi triumphum de mundo,carne,& diabolo,&
quoniã vnum sine alio nõ habetur,ideò meritò coniunguntur.
5 † Quæritur et quare præmissi duo psalmi,s.Deus, Deus meus,
& Deus misereatur nostri,combinantur, & sub vno gloria pa-
tri,& sub vna antiphona dicuntur?Ad quod quadruplex est res
ponsio.Primò,quia psalmus Deus,Deus meus, significat sitim
ad deum:in psal.Deus misereatur nostri, trinitas notatur,vt su
prà.Ad significandum igitur sitim, & desideriũ continuum ad
Deum,hoc fit.Secundò ad notandum, ꝙ ante persecutionem
antichristi populus credentis gentilitatis,qui recolitur per psal
mum Deus,Deus meus:& Iudaicus populus resipiscens qui re
collitur per psalmum Deus misereatur nostri, vnũ erunt in fi-
ne,& postquã hi coniuncti erunt,veniet antichristi tribulatio, Psal.62.
vt præmissum est.Tertiò,quia primus psalmus illorum signifi- Psal.66.
cat dilectionem Dei,vnde ibi dicitur, Sitiuit in te anima mea,
&c.Secundus verò dilectionem proximi,vnde ibi dicitur,Vt co
gnoscamus in omnibus gentibus salutare tuum, quæ ita con-
nexæ sunt,vt vna sine altera in Christiana possessione non ha-
beatur.Quartò,quia gratia quam ecclesia in primo psalmo sen
tire videtur,in secundo collata esse monstratur, vnde ad gratia
rum actionẽ inuitatur cũ dicitur ibi. Confiteantur tibi populi
Deus,&c.Rursus ideò in fine ipsius psalmi,Deus,Deus me⁹,nõ
dicitur gloria patri,quia ĩ eo agitur de miseria humani generis,
vnde ibi dicitur,Sitiuit anima mea. Non enim omnes psal-
mi de miseriis & aliis aduersitatibus tractantes , laudant illum

pro illis:quod tamen deberẽt:ſed ſequenti pſalmo, ſcilicet De⁹ miſereatur noſtri: ſubiicitur Gloria patri:q̃a in eo agitur de mi ſericordia Dei:per quam generi humano bona cõferũtur,&ma la remouẽtur: Cæterum prædicti duo pſalmi, & pſalmus Lauda te Dominum:nunquã variantur:ad deſignandũ, ꝙ ſine fide, & deſiderio trinitatis:quæ in præmiſſis duobus pſalmis vnitis exprimũtur:& ſine laude Dei, quæ per pſalmum Laudate deſignatur:nũquã Chriſtiani eſſe debemus. Quæritur etiã † quare eccleſia in pſalmo illo:Iubilate: ad iubilandum nos inuitat:& tamen ipſa non iubilat? Ad quod dici poteſt ꝙ officium laudum Domini reſurrectionẽ ſignificat:quæ iam cõpleta in capite:ſcilicet in Chriſto: adhuc eſt in membris implenda. Ad notãdũ igitur quòd iam in parte impleta eſt, non dicitur iubilus in fine antiphonarũ:præſertim illarum quæ dicuntur ſupẽt pſalmos in quibus fit mentio de reſurrectione : eſt enim iubilus cantus ſpe gloriæ conceptus. Quia verò reſurrectio adhuc in membris implenda eſt:ideò in quibuſdam antiphonis iubilus dicitur. Vnde & in tẽpore paſchali in verſiculis,& reſpõſoriis,& in allelu-Ia iubilamus propter noſtrã reſurrectionem,quã ſperamus,quam quia non videmus,nec adhuc plenè exprimere poſſumus: ideò per vocẽ non ſignificatiuã iubilamus. In antiphonis ergo nõ fit iubilus propter reſurrectionẽ Domini, quæ impleta eſt, nec etiam in antiphonis laudũ,in quarum pſalmis fit mentio de reſurrectione Domini,vt in tribus primis pſalmis nec in fine an-

Dan. 3. tiphonæ quarti pſalmi,quia Nabuchodonoſor videns tres pueros in camino ignis poſitos , vidit & quartum,cum eis , ſcilicet Chriſtũ eos conſolantem. Qui enim ſunt in tribulatione hoc ſolum orant,ne deficiãt,& potius eſt tunc locus timendi,quã ſperandi,ideóq; in fine antiphonæ huius pſalmi non dicitur iubilus,præſertim,quia in tribulatione ſanctorum, gloria Dei non apparet. Sed in fine antiphonæ,quæ dicitur ſuper pſalmum,Laudate dominum,dicitur iubilus, quia in illo non fit mentio de reſurrectione,ſed de ſpe glorię quam expectamus,ex qua iubilus. De hoc iubilo dictum eſt in procœ. huius patris. Porrò † primus pſalmus laudũ in dominicis,ſcilicet Dominus regnauit, q̃ eſt pſalmus lætitiæ,comutatur in feriis,in pſalmũ Miſerere mei Deus,qui eſt pſalmus pœnitentialis. Circa quòd notandum eſt, ꝙ dies dominicæ,& feſtiui recolũt reſurrectionem ſanctorum, qui fuerũt ab initio,& erunt vſq; in finẽ ſeculi. Vnde in dominicalibus,& in feſtiuis laudibus recolentes regnũ Domini,poſt reſurrectionẽ eius à morte corporis,ſiue gloriã reſurrectionis electorũ,canimus pſalmũ,Dominus regnauit, qui tamẽ dicitur in dominicis ad primã à ſeptuageſima vſq; ad paſcha prout ibi dicetur.

ɛtur.Dies verò feriales recolunt peregrinationes ipsorum san
torū,& pœnitētiā,& ideò in ferialib.laudibus dicimus primū,
ſalmū ſcilicet Miſerere mei Deus,recolētes noſtrā reſurrectio
em à morte animarū per pœnitētiā,ſiue electorū peregrinatio
ē & pœnitētiam ſiue cōuerſionem. Quia enim Iudæi ad Petri
rædicationem compuncti corde & conuerſi illum frequenta-
ant,inde inoleuit vſus,vt & nos qui de gentili errore conuerſi
umus,illum in officiis frequentemus, quatenus ad cōuerſionē
x pœnitētiā prouocemur, per quā reſurgere valeamus, de hoc
1 etiam pſalmo ſub prima dicetur. Adhuc† loco ſecundi pſal.ſci-
icet,Iubilate,qui in dominicis, & feſtiuis diebus dicitur, ſex
pſal. in ſex feriis dicūtur,quia ſicut in primitiua eccleſia, ſan-
ctorū prædicatione hæreditatē accepit, & poſt ad gentes intra-
uit,ſic & gentilitas credidit,& ſicut Iudaicus populus ſanctorū
prædicatione reſipiſcet in fine,& qui ſub tēpore antichriſti fu-
turi ſunt,perſecutionem & tribulationē euadent,& populi poſt
eius prædicationē ex tribus mundi partibus colligentur,vt præ
miſſum eſt,ita & in loco pſalmi Iubilate, qui ſanctorū prædi-
cationē cōtinet,dicitur in ſecunda feria Pſal.Verba mea, qui eſt
vox eccleſiæ ad hæreditatem Domini vocatæ.In ſeptuageſima
verò pſal.Confitemini,prout ibi dicetur. Et in tertia feria pſal.
Iudica me Deus,qui recolit quando primitiua eccleſia intrauit
ad gentes. Et in quarta feria,pſal.Te decet,qui cātatur in figu-
ra gentiū,quæ ab idolis conuerſæ ſunt ad Deum. Et in quinta
feria pſal.Domine refugium, qui ſic intitulatur, Oratio Moſi
hominis Dei congruentis reſipiſcentiæ Iudæorū.Et in ſexta fe
ria pſal.Domine exaudi,orationē meā,quē Dauid cantauit quā
do filius ſuus eū perſequebatur, perſecutionem antichriſti ſi-
gnificans.Et ſabbato pſalmus,Bonū eſt† confiteri Domino,qui
9 ſic intitulatur pſal. Cantici in die ſabbati, id eſt, in die quie-
tis. figurans ſanctos à tribus mundi partibus collectos poſt
antichriſti perſecutionem fore in quiete manſuros,& Domino
confiteri,& pſallere. Præmiſsi ergo ſex pſalmi,ideò ita ordina-
tur,vt in eis notari poſsit ordo Chriſtianæ cōuerſionis.Verùm
loloco pſalmi.† Benedicite,ſex cantica in ſex feriis dicuntur,quia
ſicut pſalmus ille cōtinet gratiarum actiones trium puerorum.
Ita & in canticis cōtinentur gratiarū actiones electorum. Talis
enim eſt differentia inter canticū,& pſalmum,qualis inter bo-
nā operationem & gratiarum actiones. Moſes autem legitur
primus inſtituiſſe cantica,quando Pharao ſubmerſus eſt. Exo.
15.deinde Delbora non ignobilis fœmina in libro Iudic. 5.po-
ſteà viri & fœminæ. Canticum eſt vox humana, pſalmus verò
eſt, quod cantatur ad pſalterium. Item pſalmus demonſtrat

opera electorũ illius ordinis quẽ ſignificat,acta poſt conuerſio
nẽ,canticũ verò oſtendit laudẽ Dei,pro eiuſdẽ operib.de cãti-
cis dicitur in 6.parte ſub ſabbato ſancto.Rurſus ideò per ſin-
gulos dies feriales ſeptimanæ ſecundus & quintus pſalmus mu
tantur,quia ſex pſalmi,& ſex cantica,quæ per ſex dies ſeptima
næ commutantur concordant in ſignificationib octo pſalmis,
qui cãtantur in matutino dñicali,ſeu octo ordinib.electorũ, de
quib.præmiſſum eſt.Non incongruè igitur de die in diẽ ordi-
natim canuntur quemadmodũ & Pſalmi dominicales matutini
canũtur,ſeu quemadmodũ ordines electorũ, quib. cõcordant
numerantur, vt per eos electorum ordines in nouo teſt. de tẽpo
re in tẽpus ſic ordinatim fuiſſe oſtendatur.Pſalmus † verò Deus, 21
Deus meus:&, Laudate:nunq̃ omittãtur nec prætermittantur:
quia nullum fuit tẽpus nec erit, quo animæ iuſtorum non ſi-
tiant ad Deũ fontem viuũ:& quo laudent Dominũ in excelſis.
Vt autem hæc clarius pateant notandũ eſt, ꝙ quilibet dictorũ
ſex pſalmorum habet in ſe hoc vocabulum mane,vel æquipol-
lens.Mane autem in ſex † diuiditur.ſ.in mane,temporis,in ma- 22
ne,pectoris,in mane,noſtræ redemptionis, in mane hominis,
in mane,æternitatis,& in mane,mundialis proſperitatis. Mane
Gene. 1. temporis eſt initium,& fundamentũ fidei,de quo dictum eſt,
Et veſpere & mane dies vnus.Mane,pectoris eſt initium gratię,
Pſal. 46. cũ ſcilicet gratia incipit lucere in corde,vndè, Emitte lucẽ tuã,
&mane exaudies vocẽ meã Mane noſtræ redẽptionis,eſt matu
Pſal. 84. tinũ tẽpus,in quo Dominus noſter ſurrexit, vel eius reſurre-
ctio innotuit.Vnde,Exitus matutini,& veſperæ delectabis. Ma
ne hominis, eſt pueritia eius,vel adoleſcentia,in qua viret &flo
ret.Vnde:Mane,ſicut herba tranſeat, mane flor.& trã. veſpere
decidat,induret,& areſcat.Sæpè autem eſt quod homo mane
pueritiæ tranſeat,id eſt,moriatur.Si verò contingat eum veni-
re ad mane adoleſcentiæ,in quo viret & floret, ſæpè eſt, quòd
& tunc tranſit,quod ſi forte eum cõtingat venire ad veſperam
ſenectutis,tunc abſque dubio in mortem decidit, induratur,
vt cadauer,& areſcit in puluere. Mane æternitatis,eſt initium
pſa. 142. æternæ gloriæ.Vnde,Auditam fac mihi mane miſericordiam
tuam.i.vocẽ miſericordiæ tuæ.ſ.Venite benedicti, &c. Mane
mũdialis proſperitatis,eſt ipſa proſperitas.Vnde,Ad annuntian
pſal. 91. dum mane miſericordiam tuam,&c. Penitus ergo ſolicitus de
anima ſua,mane tẽporis ſurgat ad orationẽ,vt poſſit dicere,Ma
ne adſtabo tibi,& videbo,mane exaudies vocem meam.quod
pſal. 5. habetur in j.pſal. Verba mea. Verùm, quia oratio eius non
pſal. 45. habet effectum,ſine mane pectoris, id eſt, ſine gratiæ initio,
ideò dicit,Emitte lucem tuam,quod habetur in 2. pſal. Iudica
me

pendet ex mane re-
ne Deus,&c.Sed quia mane pectoris, quod est in iij.Psal. Psal. 64.
dēptionis, ideò dicit,Exit⁹ matutini, &c.quod effect⁹ est
Te decet,&c.Et quia habito mane pectoris,sequitur mane,
mane redēptionis homo incipit sibi vilescere,quod habetur in iij.Psal.s.Domine Psal.89.
sicut herba transeat,&c. tantò ma
refugiū.Sed quia quantò sibi quisq; magis vilescit,Auditā fac mi-
gis mane æternitatis affectat,idcircò dicitur,quod habetur in v.Psal.Domi- Psal.42.
hi mane misericordiá tuam,hoc peruenit,
ne exaudi orationē meam. Et quia nemo ad,ideò ad-
nisi qui laudat Deū in aduersitate,& prosperitate, quod Psal.91.
iungit ad annuntiādum mane misericordiam tuā,&c. q † p singu
3 habetur in vj.Psal.Bonū est,&c.Rursus.vij.Psal. inter se cōue
las ferias mutantur,& cātica,quæ illis dicūtur,successibus coaptari.
niūt,& cōgruè possunt tēporis gratiæ primitiuæ ecclesiæ,quę
In secūda nāq; feria recolitur status vt dictum est,vnde
sanctorū pdicatione hæreditatē accepit, æterna hæreditate,quā
illo Psal.Verba mea,orat ecclesia p dicitur in fine,
p Christum percepit,quare in ti.eiusdē Psal. gratias agit,
p ea,quā cōsequitē hęreditate.In cantico verò,conuer
dicens,Confitebor tibi Dñe,quoniā iratus es mihi,c.Re
sus est furor tuus,& cōsolatus es me,quod est Esa.12. sed tūc
vera ira Dei permāsit vsq; ad possessionē saluatoris,aperiēs
cōuersus est domin⁹ à furore,& cōsolat⁹ est ecclesiā,mitterent.
ei ianuam cœlestis regni,cū oēs prius ad inferos Mane ad
Item in Psal.solitudinē suam ostēdēs ecclesia,dicit, psal.5.
stabo tibi,& videbo,&c.in cātico verò cōfidēs,dicit,Fortitu Esaiæ 21.
do mea,& laus mea dominus.i.p quē sum fortis,& quē lau-
dare teneor. Ad totā igitur pertinet ecclesiā , quod dicitur,
Verba mea,&c.sed specialiter ad primitiuā,cui p Apostolos
primò facta est promissio æternæ hæreditatis, & tunc vexil-
lum crucis cœpit in nationibus eleuari,ad quod ptinet cā-
ticum sicut ex his,quæ præcedūt cāticū in Esa. manifestè ap Esaiæ 2.
paret. Dicitur.n.in li.paulò superius, In die illo,radix Iesse,
q̄stat ī signū populorū,ipsum gētes deprecabūtur, & erit se
pulchrū eius gloriosum.Et paulò pòst.Eleuabit signū in na
tiones,& cōgregabit profugos Israel,&c.Saluator noster,est
radix Iesse,& ipse stat ī signū populorū,qa ad Deū respiciūt
gentes,& ipsum deprecāt,ei⁹ sepulchrū fuit gloriosū.Licet
peccatis nostris exigētibus,ad tēpus sit ignominiosum,& ip
se p Apostolos,& alios primitiuos leuauit ī nationes crucis
signū,ī quo est victoria,vt sciant oēs, in quo diabolus est vi
ct⁹.Sed ante hoc cōgregauit ipse pfugos Israel,quādo ī die
pētec.erāt viri religiosi,in Hierusalē ex oī parte,vel nation.

Act. 2. quę sub cęlo est:&ex illis crediderũt vna die tria millia,& alia die quinq; millia.Nam eis dicit Paulus in actibus Apostolorum:Primũ oportet Iudæis loqui verbũ Dei. In tertia illud tẽpus recolimus,quãdo ab impiis ecclesia persecutionem patiebatur à Iudæis primò,& posteà à diuersis Imperatoribus
Psal. 43. Ro.pręsertim à tẽpore Neronis,vsq; ad tempora Diocletiani, & Maximiani Imperatorũ. Quę autem passa fuerit ecclesia, indicat Psal. Iudica me Deus,& discerne causam meam de gente non sancta,& ostendit tristitiam cum dicit.Quare tristis incedo, dũ affligit me inimicus?Sed quia ab hac persecutione liberata est,cãtat cãticum:Ego dixi: quod est Esa. 38. c. quod cantauit Ezechias, post liberationem à Sẽnacherib. & post infirmitatẽ quam incurrerat, ne eleuaretur cor eius in superbiam. Vel quia eleuatum erat, propter inopinabilẽ triũphum de exercitu Sẽnacherib. Sicut enim ille liberatus, reddit gloriam Deo,sic & ecclesia, prius tamẽ quasi desperans dicit:Nõ aspiciam hominem vltra,& habitatorem quietis.i.saluatorem meum, per quem mihi quies deberet esse, imò,cũ videbat suos passim interfici,dicebat,Generatio mea ablata est,& iterũ,pręcisa est,velut à texente vita mea,cũ adhuc ordirer,succidit me.Tamẽ sperãs ecclesia dicit,viuẽs supple nũc in protectione tua viuẽs.s. post in futura quiete,ipse cõfitebit' tibi,sicut & hodie ego,supple liberata ab hostibus, & ego ita ago sicut pater bon⁹, qui notã facit filiis veritatẽ suã.In quarta feria recolit' illud tẽpus,quo ecclesia cępit exaltari super inimicos suos,scilicet reddita sibi pace p Imperatorẽ Cõstantinũ,vnde cantat,Te decet hymn⁹ Deus in Sion. Sion interpretatur speculatio siue cõtẽplatio,qa tẽpore quietis potuit ecclesia vacare contẽplationi.Ad hoc etiã pertinet
Psal. 95. titulus,scilicet Psal. Dauid,cãticũ Hieremię & Ezechielis,de populo trãsmigrationis,vel verba peregrinationis,cũ inciperet exire.Sicut enim populus ille de Babylonia exire cœpit recepta licentia à Cyro, ita & ecclesia de Babylonica psecutione per Cõstantinũ Rom.Imperatorẽ liberata,quã patiebatur sub diuersis Imperatoribus,habet spẽ proficiẽdi in melius,quousq; perueniet in cœlestẽ Hierusalẽ. Vnde recolens pręteritã persecutionẽ dicit,verba iniquorũ pręualuerũt super nos,& perfectũ suũ ostendens,dicit, Benedices coronæ anni benignitatis tuę. Corona † anni benignitatis tuę,est tẽ- 24
pus gratię,quod circulũ dierũ vsq; ĩ finẽ mũdi decurrit ĩ quo cãpi.i.illi q sũt pleni timore superbię carẽtes vbertate gratię repellẽtur,propter hãc liberationẽ cãtat ecclesia canticũ Annę matris Samuelis,quod cantauit liberata de persecutione suę

æmulæ

æmulæ Fenennæ,ſcilicet, Exultauit cor meum in Domino,
quod eſt.1.Reg.2.c.Cũ enim reſpub.cœpit per Angelicos vi-
ros, & Imperato. Chriſtianos miniſtrari,potuit eccl'a dilata-
re os ſuũ ſuper inimicos ſuos.ſ. Iudæos,Paganos,& hæreti-
cos. Vnde ſequitur,Dilatatum eſt cor meũ,&c.Eadem quo-
que pace qua gaudent gentiles cõuerſi,gaudẽt & Iudæi con-
uerſi. Vnde in perſona Iudaici populi cantamus in v.feria,
Domine refugium factus es nobis. Quod autẽ iſte pſalmus
ad Iudæos ptineat , titulus oſtẽdit,ſ.Oratio Moſi, hominis
Dei. Ad idẽ etiã pertinet canticũ Moſi, Cantemus Domino.
quod eſt Exod.15.c.in prin.Sicut enim exultauerũt Iudæi,
interẽpto Pharaone cũ exercitu ſuo,ita exultãt hodie Chri-
ſtiani deiectis diuerſis Imperatorib⁹,q eccleſiã pſequebãtur
5 od.o nominis Chriſtiani. In † ſexta feria fit cõmemoratio
paſſionis Domini. Vnde cãtat ille Pſal.Domine exaudi ora-
tionẽ meã.cuius titulus eſt pſalm⁹ Dauid, quãdo perſeque-
batur eũ filius ei⁹ Abſalon.Sicut autẽ Dauid habuit plures
filios,ſed vnus illorũ.ſ.Abſalõ,perſecutus eſt eũ,ita domin⁹
noſter plures habet filios,de quibus nũc dicit,Nõ poſſunt lu
gere filij ſpõſi,quouſq; cũ illis eſt ſpõſus , ſed vnus illorũ.ſ.
Iudas perſecutus eſt eũ,qui dicitur Abſalõ,quaſi Abaſſalon, *Mat.9.*
i. pax patris, ppter oſculũ quod dedit Domino, quod eſt ſi-
gnũ pacis. Ad idẽ pertinet canticum,Domine audiui auditũ
tuũ,&c.quod eſt Abacuch.3.c.ĩ prin. In quo dicitur cornua
in manibus ei⁹,ibi abſcõdita eſt fortitudo eius à f.e.i.mors.
Per cornua,regna intelligere cõſueuim⁹,& eſt ſenſ⁹,Cornua
in manibus eius.i.regnũ in poteſtate eius.Hãc autẽ poteſta-
tem meruit ſibi dari,vel potius ſibi datã notificari per paſſio
nẽ,de qua ipſe dicit,Data eſt mihi omnis poteſtas ĩ cœlo &
in terra.Per cornua enim,cõuenieter ſecundũ hoc intelligũ-
tur duo cornua crucis. Vnde videtur ſecundũ hoc,ꝙ poti⁹ eſ
ſet dicendũ,manus eius in cornib.q̃ cornua in manib. eius.
Maluit tamẽ ſic dicere Abacuch propheta,vt oſtẽderet,ꝙ in
poteſtate & in volũtate ei⁹ fuit eũ crucifigi, ſicut ipſe dicit, *Eſa.53.*
Nemo tollet à me animã meã,ſed ego habeo poteſtatẽ po-
nendi animã meam, & iterũ ſumendi eam.ibi.ſ.in cruce ab-
ſcondita fuit ad tẽpus fortitudo eius, quia reputatus eſt tan
quã percuſſus à Deo,& humiliat⁹,& ante faciẽ ei⁹ ibit mors,
quia mors per eius mortẽ deſtructa eſt. Et nota, ꝙ hæc dies
eſt quinta à ſecũda feria,ĩ qua agitur de paſſione Saluatoris,
ſicut in dñicis nocturnis quinto loco ponitur cãticũ in quo
ponitur contemptus Nabuchodonoſor,& victoria triũ pue
rorum in camino ignis,vbi aſpectus quarti erat ſimilis filio

Dei:vel ſicut hĕt alia trãſlatio,filio hominis,quia in paſſione
Saluatoris facta eſt deſtructio diaboli,& victoria Chriſtiani
populi de tribus partibus orbis collecti per eũ,qui eſt verus
filius Dei,& verus filius hoĩs.In ſabbato verò fit cõmemo-
ratio victoriæ populi Iudaici,qui erat cõiunctus eccľæ Dei,
ĩ fine ſeculi,& cãtabit cũ eccľa pſalmũ:Bonũ ẽ cõfiteri Dño,
ad annũtiãdũ mane.ſ.proſperitatis miſericordiã tuã,& veri-
tatẽ tuã per noctẽ.ſ.aduerſitatis, q Pſalmus intitulatur laus
cãtici Dauid in die ſabbati:vñ cõueniẽs eſt,vt in die ſabbati
cãtetʳ Pſalmus ille,in quo agitʳ de perſecutione Iudæ,qui ꝑ-
ſecutus eſt Chriſtũ in figura Abſalõ, qui perſecutus eſt pa-
trẽ,& qui intitulatʳ ĩ die ſabbati.Quòd aũt Pſalmus iſte per
tineat ad Iudaicũ populũ,cõuincitʳ ex illo verſu:In decachor
do pſalterio cũ cãtico.Pſalteriũ decachordo dicitʳ lex ꝓpter
decẽ mãdata legis.Et no.ꝙ hoc pſalteriũ † quidã portãt,ſed 26
in eo nõ pſallunt,vt Iudæi perfidi,qui nobis ſunt in codici-
bus teſtes,in cordibus hoſtes. Quidã portãt, & pſallere vidẽ
tur:nõ tñ pſallunt,vt falſi & praui Chriſtiani,qui cũ triſtitia
& corde iniquo aliqñ bona opera operantur.Quidã portãt,
& in eo pſallũt vt illi,qui cũ hilaritate bonũ operãtur. Hoc
aũt erit in populo Iudaico,cũ vnũ erit cũ eccľa.Qualiter cã
ticũ Moſi,Audite cœli quod eſt Deu.32.c. pertineat ad ſab
batũ & populũ Iudaicũ ex verbis Bedę haberi põt,qui dicit
ſuper Lucã,ꝙ in diebus ſabbati Iudæi ad ſynagogas cõflue-
bãt,ad meditãda diuinæ legis mãdata, poſt poſitis mũdi ne
Pſa. 12 gotiis,iuxta illud:Vacate & videte,qm̃ ſuauis eſt Dñs. In me
moriã ergo priſtinæ religionis,canticũ ipſum Deu. ſabbato
cantatur,in quo ſtatus illius populi,quẽ habuit, offenſo vel
propitio Deo deſcribitur.Poſt antiphonã † ſequitur capitu 27
lũ,per quod fit exhortatio,ne deficiamus in via. Et dicitur
qñq; benedictio & claritas.Apoc.7.c.& quandoq; Fuiſtis ali
quando tenebræ.Eph. 5.& qñq;:Nox præceſſit.ad Rom.13.
c.vbi hortamur in fide perſeuerare,miſericordiæ operibꝰ in
tendere,& opera tenebrarũ abiicere,& arma lucis inducere,
& conſolamur per repromiſſionẽ gloriæ. Et poſt capitulum
ſequitur reſponſorium.In quibuſdam tñ eccleſiis non dici-
tur reſponſorium.Videtur enim hoc ſuperfluere propter re-
ſponſoria,in nocturnis dicta,quia hodie nocturnę & laudes
matutinæ vbiq; cõiunctim canuntur.Hęc tñ rõ ceſſat,ſi lau
dis matutinæ officiũ fit per ſe.In omnibus tñ aliis horis poſt
capitulum ſequitur reſponſorium.Poſt capitulum ſeu rñſo-
riũ chorus exhortationi aſſentiẽs,hymnũ reſonat.Poſt hym
num ſequitur verſus.Quia enim per cãticũ Zachariæ,quod
ſtatim

statim sequitur,promissio notatur,& nos tardi sumus ad credē
lum promissionib.ideò præmittitur versus,alta voce,vt excite
nur ad credendū Dei promissa. Et dicitur in quibusdā ecclesiis
versus:Repleti sumus manè misericordia tua, in quo recolitur
tempus,quo iustis recōpensabitur merces post huius seculi la-
borem.Vnde dicit Beda:Repleti sumus manè:præteritū ponēs psal.66.
profuturo,prophetali certitudine,q̄a in mane æternitatis mise psal.67.
ricordia Dñi replebimur,iuxta illud,Satiabor, cùm apparuerit
gloria tua. In aliis verò ecclesiis dicitur in matutinis: Domine
meditabor in te. Consequenter chorus,versu incitatus, subii-
cit cāticum Zachar.scilicet Benedictus,quod est Luc. 1.c.quod
semper dicitur,iuxta quod ait Apost.Seruiendū est Deo in psal
mis, & hymnis,&canticis,id est,corde,ore,& opere.Si quidem
per hymnū exprimitur lætitia,quam de consecuta libertate ha
bemus.Et quia Christus hanc nobis lætitiam acquisiuit,idcirco
ne de huiusmodi beneficio ingrati esse videamur, in laudē dei
cantando prorumpimus,antiphonā inchoantes.Et quia nos li-
berauit,ei grates referimus,alta voce cantando canticum ip-
sum,& quare?quia visitauit nos existentes in miseria:& fecit re
demptionem plebis suæ. Quare etiam hoc canticum alta voce
dicatur,in 6.parte sub.v.feria cœnæ Domini dicetur. Vel ideò
post psalmos & lectiones,& versum canticū ipsum dicitur,vt re
cordemur,q̄ finito tempore noui test.quod per præmissos ma
tutinales psalmos significatur, remuneratio Abrahæ promissa
nobis dabitur:si doctrina Christi imbuti,quod p̄ lectionem, &
ad Dei seruitium visitati,quod per versum significatur, sine ti-
more, in sanctitate,& iustitia omnib.diebus seruiamus Deo.
82 †Rursus ideò Psal.Benedictus,hoc loco dicitur,quia in eo agi
tur de precursore illius,qui in sexta ætate venit. Et iste est sex-
tus psalmus in laudib.Et not.q̄ quia hoc canticum & cāticum
Mariæ,scilicet,Magnificat anima mea Dominum,&c.Euange-
lia sunt,ideò ea stantes cantamus. Cæterùm hæc duo cantica,
non cantantur in ecclesia eo ordine,quo edita sunt.quem ordi
nē ponit Magister in historiis,vbi ait de ortu præcursoris. Nā
canticum Zachariæ prius cantatur,& tamen secundò editū est,
quia enim ibi legitur:& erexit cornu salutis nobis,q̄ est factū
in resurrectione.Et quia loquitur ad puerum, qui fuit aurora
Solis:ideò cātatur in laudibus.Canticū autē Virginis,quia legi
tur ibi:Respexit humilitatem ancillæ suæ,Ecclesiæ, scilicet ip-
sius Mariæ;q̄ quidē factū est in sexta ætate, & agit de incarna-
tione ibi:Suscepit Israel puerum suum:ideò canitur ad vespe-
ras,scilicet in sexto officio diurno. Tertiò canticum Simeo-
nis,quod sequitur,canitur in septimo officio: scilicet in com-
pletorio,

pletorio,quia orat se dimitti in pace,qđ erat in septima quiescẽ
tium. Rursus in tribus horis,tria dicimus Euangelia,scilicet in
aurora.Benedictus,quia ibi vera lux nũtiaret. In vespera, Ma-
gnificat,quia in fine mundi,prout ibi dicitur, Deus superbos
disperdet,& humiles exaltabit.In completorio,Nunc dimittis,
quia post iudicium sancti in pace regnabũt. Finito cãtico anti-
phona,quæ dilectionẽ siue deuotionẽ,quam in laudãdo Deum
habere debemus,significat,repetitur. Dum autem versus ante
ipsum canticum dicitur,offertur incẽsum , vt notetur deuotio
ab igne charitatis egrediens,quæ in omni laude esse debet. Tur
ribulũ enim,est cor hominis,ignis,charitas,incensum , oratio,
fumus in altũ tendens,est deuotio,qua sursum tẽdere debet,
Psal. 1 II. iuxta illud,Dirigatur oratio mea,&c.De hoc in iiij.parte,in tit.
de accessu Põtificis ad altare,dictũ est,& dicetur sub vesperis.
Primò autẽ offertur incensum,circa altare.nã & sacerdos lega-
lis manè intrabat templũ,vt sic ꝑ altare incensum offerret,vt di
cetur sub tit. de vesperis.Offertur itaque incensum circa altare,
vt notetur canticũ toto corde affectu esse proferẽdũ.Et ne no-
bis accidat,quod contigit Zachariæ, qui dũ incẽsum offerret,
apparuit Angelus dicẽs,ꝙ ei nasceretur filius,quod quia ille nõ
Luc. 1. credidit,obmutuit. Credamus igitur de promissionib.Dei,ne à
laude eius muti efficiamur.Alia etiã ratio sub vesperis dicetur.
Post cãticũ sequitur oratio,ꝑ quã est impetrãda promissio , de
qua dictũ est in prooemio huius partis.De laudibus matutinis,
quas Monachi dicunt,in præcedẽti tit.dictum est.

SVMMA.

1 *Prima,principium diurni officij,quorsum instituta.*
2 *Hymnus nunquam mutatur in prima. Et quid ita.*
3 *Antiphonam sequuntur* Psalmi *in* Prima.
4 Psalmi *tres in* Prima.*Et quid significent.*
5 Psalmi,*Beati immaculati,excellentia.*
6 Psalmi.ix.*quare dicãtur die dñica,in* Prima.7. Rñsoriũ *horæ primæ.*
8 *Preces quæ dicendæ in* Prima. 9. *κύριε ἐλέησον in* Prima.
10 *Oratio Dominica dicitur in horis submissè.Et cur ita.Et cur etiã per inde* Symbolum *Apostolorum.nu.*11.12.*Obsecratio,quid.*
13 *Ecclesia,pro quatuor obtinendis,orat.*
14 *Prostrationes cur fiant in horis canonicis. Et quando.nu.*15.
16 *Genu flectitur,etiam in priuatis orationibus.*
17 *Oratio* Dominica,*est sal officiorum diuinorum.*
18 *Pretiosa,antiphona,an in matutinis,an potius in prima locũ habeat.*

De Prima. CAP. V.

POstquàm de nocturnali præmissum est officio,cõuenit ali-
qua dicere de diurno.Et primò de † hora prima,ĩ qua Deũ, 1

laudare

laudare debemus,tum quia est initiū diei, & nobis dedit noctē
cum salute,& sine satanæ impedimento trāsire, prout in cōple
torio rogauimus ipsum,tum q͂a tali hora Christus à Iudæis Pila
to traditus est, & etiam Angelus nūtiauit mulieribus ad monu *Mar. vlt*
mētum,orto iam sole,venientibus,eum surrexisse, eadem etiā
hora visus est in littore maris à discipulis piscātibus,dicēs illis, *Ioan. 21*
Pueri habetis aliquid pulmenti? Tum q͂a eadē hora Dominus *Luc. 21.*
conueniebat in templo,& populus manicabat,id est,manè expe
ctabat, vel,id est,ad eum manè festinabat. Tum etiā quia scri-
ptura dicit, *Primùm quærite regnū Dei.* Meritò ergo ecclesia *Luc. 12.*
in hac hora,Dominū laudat,& eum inuocat,dicens,Deus in ad
iutorium meū intende,cum glorificatione sequenti,& inde pe-
tit liberari,& à persecutione mundi,& à tentationibus diaboli,
2 vt patet in hymno, Iam lucis orto sydere,&c.† Est autē notan-
dum,ꝙ in prima,hora hymnus ipse inuariabilis est, quoniam
quolibet die præmissa liberatione egemus, similiter & in com-
pletorio hymnus,Te lucis,&c.in quo petit ecclesia à phantasma
tibus liberari,qua etiam liberatione semper egemus,prout sub *Apoc. 1.*
cōpletorio dicetur. Quædam ecclesiæ nunquam variant anti-
phonam ad primam.Cùm enim Deus sit inuariabilis,q͂ est alpha
& omega,id est,principium & finis, idcirco quia semꝑ à nobis
primitias & decimas exigit, tanquā semper soluentes primitias
diei nunquam variant antiphonā,sed semꝑ dicunt illam de Tri
nitate,nisi aliquod festū accidat,quia tunc fit de ipso festo.Aliæ
tamen ecclesiæ variant antiphonam,& hymnū,& in dominicis,
3 & in feriis,& in festis Dei & sanctorum.† *Post* antiphonam se-
quuntur Psalmi,& ex continentia præcedentis hymni euiden-
ter apparet,quare dicatur primus Psalm. Deus in nomine tuo,
&c.in quo ecclesia orat,à periculis & ab inimicis liberari,dein-
de se armat,primò contra hostes cingulo castitatis cùm dicit,
Beati immaculati in via,&c.Secundò,galea salutis, scilicet spe,
cùm dicit: Retribue seruo tuo, &c. de quibus dicetur sub.vj.
Tertiò etiam scuto fidei,cùm dicit, Quicunque vult saluus es-
se,&c.in quo fides nostra cōtinetur,vt iam dicetur,quæ est scu-
tū & munimen nostrum,& victoria contra carnem, mundum,
& diabolum,& eius omnes tentationes,vnde *Petrus*,Cui resisti
te fortes in fide,&c.Quartò,sumit gladiū spiritus,quod est ver-
bum Dei,dum dicit capitulum siue lectionē, quæ pertinet ad
doctrinam,quia oportet,vt præcedant bona opera,quæ ꝑ psal
mos significātur,& tādem sequatur doctrina de spiritualibus & *Act. 1.*
4 secretioribus,iuxta illud,Cœpit *Iesus* facere,& docere.† Sūt er
go tres psalmi,scilicet Deus in nomine tuo saluum me fac,*Bea*
ti immaculati in via.Retribue seruo tuo, vt in tribꝰ horis muni

mentum

mentũ cõtra impugnationes interiores & exteriores habeamus. Et dicuntur sub tribus glorificationib. eò ꝙ Trinitas in nostris operibus glorificatur. Secũdus Psal. est, Beati immaculati in via. Vsque Retribue seruo tuo. Tertius est Retribue seruo tuo vsq; Legem pone mihi Domine, viã iustificationum tuarũ, qui ex octonariis versuum constituuntur. Habet enim vnusquisque sex decim versus, quorum duodecim significant duodecim Prophetas, alij quatuor designãt quatuor maiores; scilicet Hieremiam, Esaiam, Danielem & Ezechielem, siue duodecim Apostolos, & quatuor Euangelistas. Dicuntur ergo illi duo psalmi, ex sexdecim versibus constituti, vt ostendatur, ꝙ ea, quæ duodecim Prophetæ & quatuor maiores, siue duodecim Apostoli, & quatuor Euangelistæ dixerũt, pro posse obseruare debemus. De octonariis, dicetur sub tit. de completorio. Sunt etiam quodãmodo quinque psalmi habito respectu ad diuisionem octonariorum versuum, cuiuslibet psalmi, significãtes ꝙ ecclesia petit, ne mors ingrediatur per fenestras quinque sensum nostrorum, seu vt quinque sensus nostri, ꝑ diem diuinitus muniantur. Primus est, Deus in nomine tuo saluum me fac. Secundus, Beati immaculati in via. Tertius, In quo corrigit. Quartus, Retribue seruo tuo. Quintus, Adhæsit. † Et est sciendũ, ꝙ à psalmo, Beati immaculati in via, vsque ad psalmum, Ad Dominũ cùm trib. cla. est vnus psalmus cõtinens duodecim capitula, qui secundũ Ambro. est Paradisus pomorũ, & apotheca spiritus sancti, ideò ecclesia ruminat, illum per horas, velut species aromaticas Paradisi, vt sit species aromatica Deo & mundo. Sed quæritur quare psalmus ille, Deus in nomine tuo saluum me fac. dicatur ad primam, quem Dauid cecinit dum Iudæi eum Saul tradere volebant? Respondeo, ideò quia ꝑ Sypheos, qui interpretantur florẽtes intelligitur diabolus, qui caducã floriditatem suis ostẽdit. Ipse enim siue ꝑ se, siue per mẽbra sua, insidiatur nobis, & nos apertè persequitur, vt nos æternę tradat morti. Ad vitandũ ergo eius calliditatem, iste psalmus in prima hora siue dilucũlo cantãdus est, quem Dauid cantabat, vt ab inimicis saluaretur. Post illum dicitur psalmus, Beati immaculati in via, q. plenus est morib. quia oportet vt hi quos Deus liberauit de vinculis, & carcere inimicorum, moribus bonis, & in omni deuotione adsistant. † In diebus verò dominicis, in quib. matutinale dicitur, & historia mutatur, dicuntur ad Primã quinq; psalmi, qui sunt in fine ipsius nocturni dominicalis, scilicet Deus, Deus meus, respice, &c. qui psalmi quare in prima dicantur, sub cõpletorio dicetur. In quibusdam tamen ecclesiis dicuntur solum in dominicis à septuagesima, vsque ad Pascha, quo etiam tempore dicitur ad

1. Reg. 23.

psal. 21.

5

6

ad primã, Dñs regnauit, propter rõnem ibi ſcriptam. In pręmiſ
ſis etiam dominicis dicitur ad Primam pſalmus, Confitemini
Domino, ne aliquid de Pſalterio prætermittatur, quin totũ in
ſeptimana dicatur; & quia ibi præſertim in verſu illo, Hæc eſt
dies, quam fecit Dominus, &c. agitur de reſurrectione, ad quã
dies dominici pertinent, & ſecundũ hoc in dominicis dicũtur
ad primã nouẽ pſalmi, vt cum nouẽ ordinibus Angelorũ in re-
ſurrectionis gaudio trinitatẽ laudare poſſimus. In primis quin
que, ſ. Deus, Deus meus, reſpice, & ſequentibus de Chriſti paſ-
ſione cantatur, per pſalmum, Confitemini, & tres quotidianos,
innuitur ꝙ in quatuor mundi partibus doctrinã quatuor Euã
geliſtarũ laudare debemus. In pſal. Deus in no. tuo ſal. me fac,
petimus erroris depoſitionẽ, in Confitemini, exhortamur ad
laudis confeſſionẽ, in Beati immaculati, ad laudis operationẽ,
in Retribue, ad mandatorũ retributionẽ. Verum, quia fides, eſt
fundamentum mandatorum, & victoria quæ vincit mundum,
quia cætera ſine fide fruſtrantur, ideò ſubditur ſymbolum fi-
dei, Quicunq; vult. ꝙ Athanaſius Alexandrinus Epiſcopus ro-
gatu Theodoſij Imperatoris ad eradicandam inualeſcentẽ hæ
reticorum perfidiam, & fidem catholicam diuulgandam, edi-
dit, & ſingulis diebus dominicis eccleſia conſtituit cantari ad
primam, quia populus extunc maximè ad eccleſiam conuenit,
vel quia fides principium ſalutis exiſtit. Quidam tñ ex curioſi-
tate, illud omittũt in illis diebus, quibus in Miſſa, Credo in vnũ
Deũ, dicunt, quidam autẽ dicunt, ꝙ dictus Athanaſius fugiens
à facie Conſtantini Imperatoris in Treueri illud cõpoſuit, qñ-
que nõ dicitur in eccleſia ex primaria eccleſiæ inſtitutione. Et
aduerte, quia in hoc ſymbolo, duæ principaliter ſunt partes, ſ.
de trinitate, & de incarnatione verbi, ſed de libero arbitrio prę
mittitur. Poſteà ſequitur capitulum, in quo paſtor oues, & pa-
terfamiliàs operarios, ne in calore & labore deficiant, conſola-
tur, de quo iam dicetur, & dicitur quãdoq; capitulum Gratia
vobis, & pax à Deo, ad Gal. 1. & quandoque, Pacem & verita-
tem. Zachariæ. viij. di. Poſt capitulum ſequitur reſponſorium,
7 Chriſte † fili Dei viui, &c. vt eccleſia oſtendat ſe innuere & ap-
plaudere his, quæ in illo dicta ſunt, nihilominus tñ orat pro ſe.
Vnde poſteà ſubiicitur verſus, Exurge Chriſte, id eſt, fac nos
exurgere. Exurgere autem à vitiis, nihil aliud eſt, quàm ad Do
minum redire. Sciendum eſt autem, quòd quædã eccleſiæ omit
tunt reſponſorium illud, Chriſte fili Dei viui, in aduentu & in
ſeptuageſima, quia licet tam patres, qui fuerunt ante legem,
quàm qui fuerunt ſub lege, ſperarent per Chriſtum à miſe-
riis liberari, tum quia ipſe in illo tempore nondum venerat,
idcircò

idcircò cùm tēpora illa recolūtur misericordia Christi minimè inuocatur. In festiuitatibus tamē sanctorū, quæ in illis tēporib⁹ occurrūt, illud dicunt: qa in illis tempus gratiæ repræsentatur. Quædam tamen ecclesiæ nō dicunt capitulū, nec etiā responsorium, sed solū versum. Exurge: volētes morē Apostolorū imitari: quos legimus post ascensionē ante aduētū spiritus sancti, in orationibus, & bonis operib⁹ perseuerasse. sicut Lucas dicit, ꝙ ipsi adorātes reuersi sunt in Hierusalē, cum gaudio magno, & erant semper benedicētes in tēplo, & laudantes Deū. Nec legimus eos tunc fecisse sermones ad populū, sed in die Pent. dato eis spiritu sancto, hora tertia cœperūt tāquā cōfirmati ad populum loqui: in quo instruimur, ꝙ vsq; ad horā tertiā bonis operibus & orationibus vacare debemus, & tunc tandem alios docere: quod notat ipsa lectio seu capitulū: nā psalmus ad opera, lectio verò pertinet ad doctrinā. Propter hoc ergo lectionem in prima subtrahunt, & per consequens, respōsoriū quod ei respondere dēt. Rursum, per primā pastoris opera intelliguntur. Vnde & tunc dicitur: Respice Dñe in seruos tuos, & in opera, &c. qui pastor, Christi exemplo, debet prius operari, vt in aliis horis alios ad operā valeat exhortari: ideoq; nō dicūt capitulū, quod est exhortatio seu cōsolatio post psalmos, ꝑ quos opera significantur. sed post Primā dicitur lectio, vt dictum est in procœ. huius partis. †Subsequenter dicuntur preces, quoniam in concilio Agathen. de conse. d. v. conuenit, statutū est, vt preces siue capitula psalmi in singulis horis dicantur. Dicuntur autem propter tria. Primò, ad resecādas superfluas cogitationes. Secundò, ad impetrandam misericordiam, propter oues errantes, & operarios fatiscentes. Tertiò, ad postulandum auxilium contra tentationes, vt possimus in dominica oratione patrem securius inuocare. Et dicuntur hoc modo. Primò, nāque dominica oratio dicitur, in qua sunt vij. petitiones, propter septē dona spiritus sancti habēda: vt iam dicetur. Sed quia muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti, præcedat ipsum Kyrieeleyson. Oportet †enim tale quid præcedere, quod inanes cogitationes repellat à mente: vt dicendo ipsam orationem dominicam, mēs, quæ inuisibilia loquitur, sola inuisibilia cogitet. In diuinis siquidem officiis ante ipsam orationem dicitur ter vel semel Kyrieeleyson, & post semel vel ter Christeeleyson: & iterum ter vel semel Kyrieeleyson. Dicitur ter Kyrieeleyson, ad notandum tres status diuinitatis & diuinæ maiestatis, quos aliquo modo in ecclesia celebramus. Sed semel dicitur, propter vnam substantiam. Primus status fuit, ante assumptam humanitatem, quando Trinitas inuocabatur, sine copulatione humanæ

Luc. 24.

Eccl. 10.

ıanæ naturæ,& dicebatur Dn̄s,quia Dn̄s nomen illi. Secun-
.us,post aſſumptam humanitatem,ſ.qn̄ Chriſtus videbatur in
erra,& nihilominus credebatur à ſuis Deus & filius Dei,pro-
ter aſſumptã.n.humanitatẽ,quæ vncta eſt oleo ſpirituali, vo-
catur Chriſtus.Vnde in medio ſtatu dicimus, Chriſteeleyſon.
Quando igitur ter dicimus Chriſteeleyſon, oſtendimus eum
nunquam fuiſſe ſeparatũ à ſubſtantia S. Trinitatis, licet fieret
homo.Sed quando ſemel, oſtendimus eum fuiſſe ſolum inter
homines,& neminẽ ſibi per omnia ſimilem habuiſſe. Tertius
ſtatus fuit ex eo tempore,quo voluit clarificari aſſumptam hu
manitatem plus,quã eſſet,quãdiu mortalis erat,quia ergo in il
la clarificatione oſtenſa eſt trinitas,ideò dicimus ter Kyrieeley
ſon,ſemel verò dicitur propter vnam ſubſtantiam, de horum
verborum efficacia dictum eſt in iiij.parte ſub tit.de Kyrieeley
ſon.Et nota,ꝙ præmiſſi ſtatus dicũtur propter nos,nõ propter *Iacob.1.*
Deum,apud quẽ non eſt trãſmutatio,nec viciſſitudinis obum
bratio.*P*oſt Kyrieeleyſon ſequitur dominica oratio,ĩ qua ſunt
ſeptem petitiones, propter habenda vij. ſpiritus ſancti dona,
per quæ merẽtes ſeptẽ virtutes,& per iſtas à 7.vitiis liberati,ad
8. beatitudines perueniemus.Et dicitur voce demiſſa & ſecre-
tè.†Primò,vt per hęc verba humilitatis & orationis deuotio ſi
gnificetur.Secundò,vt quaſi ad interiora reuerſi, ipſas res cum
magna diligentia mente capiamus, quas verbis pronũtiamus.
Tertio,quia in ea *D*eo loquitur,qui non tantum verba,ſed re-
nes ſcrutatur &corda.Quartò,ad notandum,ꝙ oratio ipſa po
tius habet efficaciam in deuotione cordis, quàm in clamore
oris.*L*icet enim Moſes ad Dominũ non clamaret ore, tamen
dominus,qui magis attendit clamorẽ cordis q̃ oris, inquit ei,
quid clamas ad me. *E*xod.14.c.Finis tamen ipſius orationis al
tè pronuntiatur,vt ab omnibus confirmetur, & vt auxilio pre
cum adſtantium reſpondentium, Amen, à tẽtatione liberemur,
quia ſicut ait Aug. *I*mpoſſibile eſt multitudinem non exaudi-
ri.Principium quoq; eius publicè pronuntiatur,vt per hoc po-
puli adſtantes ad orandum inuitentur.Sanè, dominica oratio
dicitur,vt vita ſpiritualis animæ impetretur,pp quod immedia
tè illa dicta ſubiicitur,Viuet anima mea,& laudabit te,&c.de-
inde ſequitur,Erraui ſicut ouis,q̃,&c.in quo fit confeſſio.Non
enim poteſt in Deo viuere,qui non confitetur. † Cõſequenter *Heb.2.*
dicitur, Credo in Deum, in quo fides noſtra continetur,ſine
qua impoſſibile eſt *D*eo placere,& per q̃ contra oĩa aduerſa ar
mantur.qui per dominicam orationem mundantur. Et dice-
tur voce demiſſa, fin s verò alta,ad notandũ,ꝙ corde creditur
ad iuſtitiã, ore autẽ cõfeſſio fit ad ſalutẽ,extra de ſacra vnct.de

quo in iiij.parte dictũ est,vbi de symbolo agitur. Posteà sacer
dos quasi suspirans dicit:Et ego ad te dñe clamaui,&c.Iuxta il
Psal. 49. lud Dauid:De profundis clamaui ad te dñe, quia verò non est
speciosa laus in ore peccatoris,quia peccatori dixit Deus:Qua
Psal. 70. re tu enarras iustitias meas,& assumis testamentũ meũ per os
tuũ.iij.q vij.§.quod instatur,ideò petit sibi gratiã confitendi,
qua repletus possit dignè laudare,dicẽs: Repleatur os meũ lau
de.Subsequuntur etiã posteà multæ preces,quibus ecclesia ob
secrat,orat,postulat,& gratias agit,iuxta doctrinã Apostol. ad
1.Tim.2. Tim.obsecrat,dũ dicit:Dñe auerte faciẽ tuam à me,&c.†Pro 12
priè autẽ obsecratio est,qñ cũ adiuratione petitur, vt cùm dr:
per passionẽ tuã libera nos Dñe.Orat , dũ bona sibi dari petit,
Psal. 50. vt ibi.Cor mundũ crea in me Deus,& spiritũ rectũ. Postulat,
dum à se mala sibi cõtraria remoueri petit,vt ibi.DignareDñe,
Psa. 101. die isto sine peccato nos custodire.Gratias verò agit, pro iam
receptis,cùm dicit,Benedic anima mea Dño:de hoc etiam sub
tit.de tertia dicetur, Potest etiam & aliter dici , quoniã oratio
dñica cum sequẽtibus precibus,& cum psalmo, Miserere mei
Deus secũdũ magnã misericordiã tuã,ideò dicuntur,quoniam
sunt intra ecclesiã nostrã,qui minima & qui maxima cõmittũt,
pro minima committentibus,& pro seipso sacerdos orat, quã
do Kyrieeleyson & orationẽ dominicã dicit , in qua nemo se
excusare põt,nisi veraciter, dimitte nobis debita nostra, sicut
& nos dimitti.&c.pro maiora committentibus,&per pęnitẽtiã
resurgentibus dicitur psalmus.Miserere mei Deus , secundum
magnam misericordiam tuã,qui propriè pertinet ad pœniten-
tes,prout dictum est sub ti.de laudibus matutinis, & viuet ani
ma mea, &c.quia anima mortua fuit post mortale peccatum.
Errorem etiam suum exponit,dicens,Erraui sicut ouis,quæ pe
riit,&c.Medicinam quærit,vbi dicit,quęre seruum tuum Dñe,
quia mandata tua nõ sum oblitus,id est,paratus sum adimple
re.†Rursus in his precib⁹ ecclesia orat pro peccatis,& pręser 13
tim pro quatuor orat,scilicet pro immunditia remouenda. Et
pro munditia conferenda.Pro tristitia,quæ ex morsu conscië
tiæ,remouenda.Et pro lætitia cõferenda,pro quibus dicit qua
tuor particulas illius psalmi,Miserere mei Deus , secundũ ma-
gnam misericordiam tuam.Pro immunditia remouenda , di-
cit, Auerte faciem tuam à peccatis meis,& omnes iniquitates
meas dele.Quasi dicat,noli ea æternaliter punire,sed quia pos
set esse,quòd homo non curaret eã deleri, ex quo in præsenti
non puniretur,ideò addidit , Et omnes iniquitates meas dele.
pro munditia verò conferenda,dicit,Cor mundum crea in me
Deus.Sed quia etiam collata munditia homo eã sibi collatam
igno

ignorat,& adhuc cõſcientiæ morſu torquetur,ideò addidit:Ne
proiicias me à facie tua,& ſpiritũ ſanctum tuũ ne auferas à me.
Deinde pro lætitia cõferenda,dicit:Redde mihi lætitiã ſalutaris
tui,& ſpiritu princip.&c.Sed quia adhuc reſtant inimici qui nos
ad mala trahere nituntur,qui ſunt tres.ſ.caro,mundus, & diabo-
lus:idcircò contra inimicos ponit tres verſiculos.ſ.Eripe me Do
mine ab homine malo,& alios duos ſequentes.Inimicis verò re
pulſis,iam laudare poteſt.vnde dicit ſic:Pſalmum dicam nomini Pſal.139
tuo,&c.& quia omni tempore laudandus eſt,adiungit:Et reddã
vota mea,&c.& etiam in omni loco,ideò adiungit: Exaudi nos
Deus ſalutaris noſter.Adhuc,quia per paſſionem redempti ſu-
mus,&per eã noſtra oratio recipit efficaciã,ideò reducim⁹ ad me
moriã,quæ in paſſione domini legimus & cãtamus videlicet, Sã
ctus Deus,ſanctus fortis,ſanctus & immortalis. Inde hortamur
animã noſtrã ad benedicẽdũ ſibi,propter beneficia nobis colla-
ta,ibi Benedic anima mea Domino,&c.Conſequenter verò , vt
pura ſit oratio,cõmunem facit confeſſionem,per quã à venialib.
mundamur,ſine quib.cõmunis vita facile non ducitur. Et quia
hominis confeſſio nil valet,niſi interius conuertatur, ideò ſub-
iungit,Conuerte nos Deus ſalutaris noſter,& auerte iram tuam
à nobis.Prætereà,quia in principio diei eſt,orat à peccato p diẽ
liberari,dicẽs,Dignare Domine die iſto,ſine peccatis nos cuſto
dire,ſine quo vix poteſt eſſe momẽtum humanitatis fragilitas.
Et quia neceſſe eſt,vt miſericordia Dei ſequatur ſicut præuenit,
idcircò addit,Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos,&c.demũ
orat pro diuerſis gradib.eccleſiæ,& tandem concludit per pſal-
mum,Miſerere mei Deus,ſecundum magnam miſericordiã tuã,
14 poſtquam noſter opilio ſolus orat pro omnib.in collecta.†Dũ
autem ſacerdos orat ſeu preces huiuſmodi dicit in diebus pro-
feſtis ſe ad terram proſternit,vt maiorem in ſe & aliis excitet de
uotionem,ſed finito pſalmo,Miſerere mei Deus, ſurgit cæteris
proſtratis manentibus,& ſtans orationem dicit, quoniam vicem
gerit illius ſacerdotis,qui in cœlo eſt,qui pro nobis quotidie in
terpellat.Primò ergo iacendo cum cæteris orat, ſicut & Domi- Rom.8
nus,cuius vicarius eſt,pri⁹ quam reſurgeret, cum peccatoribus
conuerſatus,& in cruce proſtratus eſt,poſteà ſtando orationem
dicit,vt illius reſurrectionem recolat cuius vicem gerit. In qui-
buſdam tamen eccleſiis omnes illo ſurgẽte ſurgunt,in quo ſigni
ficant ſe ſpem recepiſſe à peccatis reſurgendi.Et nota,quòd ſo-
15 la eccleſiæ vnitas adorando in faciem cadit. † In profe-
ſtis ergo diebus quandoque proſtrati oramus , in quo o-
cto ſignificantur. Primum , infirmitas corporalis , quia de pul
uere ſumpti ſumus. Secundum , infirmitas animi , quia per

nos nõ erigimur. Tertiũ, est erubescẽtia, quia nõ audemus oculos in cœlũ leuare. Quartũ, prudentia, quia videmus vbi cadimus, i. in terrenis affligimur. Quintũ, vt cordis cõtritionẽ significemus. Sextũ, quia Christũ adorantes, eum ad terrã descendisse, & carnẽ de terra credimus induisse, & hoc etiã quidã figurant, qui volẽtes sibi signũ crucis imprimere, prius inclinati, terrã manu tangunt. Septimũ, quia reducimur ad memoriã, licet in Paradiso angelici creati fuerimus, corpora tamen nostra pp lapsum nostrũ inter animalia bruta iacere, & animã corporali mole grauari. Octauũ, vt ipso actu cõfiteamur nos esse peccatores, & terrenis desideriis inhærere, ventrẽ terræ & animam pauimento infigimus, & hoc est introductũ ab Abrahã, qui cadens in terrã, Dñm adorauit, quẽ Prophetæ imitati fuerunt. Vnde Origenes in homil. illius Euãgelij. Erãt Ioseph & Maria mirantes super his, &c. ita dicit, S. Prophetæ quãdo angustius aliquid contemplabantur, cadebant in facies suas, vt peccata per ruinã corporis plenius purgarentur. † Quandoq; etiã in priuatis orationibus genua flectimus, vt Salomon & Apost. dicens, Flecto genua mea ad pa. do. no. extrà de immu. eccle. decet. vt per hoc omne genu Christo flecti innuamus, sed tunc nõ prostrari, sed facie erecti stamus, quasi ipso actu dicẽtes, trahe me post te. Quid dicere debemus, dum genua flectimus. in vj. parte sub tit. de Pascha dicetur. Et quandoque stamus, quasi lætantes, ꝙ in domum domini ibimus. In primo quidẽ modo exprimimus conditionẽ nostrã: in secundo desideriũ, in tertio spem. In diebus verò dominicis, & in Paschalibus genu flectio nõ fit, nec dicitur per horas Kyrieeleyson, nec oratio dominica, sed stantes oramus propter lætitiam resurrectionis, quam tunc recolimus, de quo in sequen. parte sub festo Paschæ dicetur, nec in diebus Pente. quibus recolimus libertatẽ per aduentum spiritus sancti nobis datã, nec in aliis festiuis diebus, propter lætitiam ipsarũ festiuitatũ, in quibus recolimus sanctã societatem Angelorũ & sanctorũ, qui iam est in lætitia sempiterna, nisi pro præsentia corporis, & sanguinis Christi. In his tamẽ diebus stãtes, capite inclinato orare debemus, sicut & deuotæ mulieres ad monumẽtũ fecerũt, & nunc etiã huiusmodi flebiles preces vitæ præsentis emittimus, ad notandũ, ꝙ in futura resurrectione, vbi erit vera libertas, & vera societas, nulla precatio exercebitur pro miseris. de hoc dicetur in vj. parte sub tit. de sabbato post Pent. In † quibusdã tamen ecclesiis in omnibus officijs dicitur dominica oratio, licet stando, nã illa est sal & condimentum sacrificij. Et sicut in vete. test. nullũ sacrificiũ sine sale fiebat, ita & nullũ officiũ nostrum sine illa fieri debere videtur, de

Marginal notes: Gene. 18. — 3. Reg. 8. — Ephe. 3. — Cantic. 1. — Psal. 121. — Mat. 28. — Leuit. 2. — 16 — 17

hoc

hoc etiā dictū eſt in proœ.huius partis.Sanè preces huiuſmodi myſticè humilitatē ſignificāt,prout ſub cōpletorio dicetur,verſi ad orientem illas dicimus,de quo dictū eſt in proę.huius partis. Vltimò ſubiicitur oratio,quam ſalutatio.ſ.Dominus vobiſc.præcedit & etiam ſequitur:quia ſicut Dominus poſtquā reſurrexit, ſalutauit Apoſtolos,dicēs,Pax vobis,& poſteà locutus eſt eis,& Ioan.20. poſt locutionem iterum dixit,Pax vobis,ita presbyter eius vicarius,poſtquam ſurrexit ab accubitu,ſalutat fratres,dicens,Dominus vobiſ.& pro eis orat,& poſt orationem iterū dicit, Dn̄s vobiſ.q.d.Si gratiā Dei impetraſtis,in illa pſeuerate,& iterum populus dicit,Et cū ſpiritu tuo.Ac ſi dicat,Oraſti pro nobis,& nos pro te oramus.de hoc dictū eſt in iiij.parte ſub titu. de ſalut.ad populum.Nouiſſimè dicitur, Benedicamus,de quo dictū eſt in proœ.huius part. Poſtquam verò eccleſia dixerit † orationes ad Dominum,implorat orationes ſanctorū, dicens,Pretioſa in conſpectu,&c.ꝙ nō eſt de prima,inde eſt, ꝙ quidā dicūt illud poſt matutinas laudes.Et iam quidā interponunt inter primā,& præcioſa,primam de B.Virgine,& quidā Miſſam animarū,& quidam religioſi hoc in capitulo dicūt.Aliqui tamen dicunt eſſe de prima,ſecundum eā quæ dicta ſunt in proœ.vbi agitur de lectione, continuantes illud cum prima,deinde ſacerdos ad honorē Trinitatis orat generaliter pro ſe;& pro omnib. dicēs ter,Deus in adiutorium.&c.Vel dicitur ter,vt petat auxiliū contra inſidias diaboli,carnis & mundi,vel ad honorem Trinitatis. Et ideò ſubiicitur,Gloria patri,&c.Nec poſt,gloria patri,ſequitur allelu-ia, pro eo,ꝙ locus in quo hæc dici conſueuerunt,puta capitulum, ſacer non eſt.Sicut.n.ſacer locus ſignificat illam Hieruſalem,in qua vox illa angelica.ſ.allelu-Ia,auditur,ita locus ille non ſacer peregrinationem noſtram repræſentat,in qua peccamus, deinde quia dū in hac vita ſumus,peccamus,ideò ſubiungimus , Kyrie eleyſon,& Pater noſt.& poſteà,Reſpice Domine in ſeruos tuos, &c.vbi dicitur,Et dirige filios eorum,filij noſtri,ſunt cogitationes,quæ de mente noſtra naſcuntur,quas ad opera domini implenda rogat dirigi,opera verò manuū noſtrarū,ſunt opera exteriora,quæ inferius à cogitationib.procedunt.Sed quia omnia ad vnum tendūt,ideò poſteà dicit opus ſingulariter,cū dicit,Et opus manuū noſtrarū dirige.Et iterū opilio ſiue paſtor pro omnib.ouib.orat generaliter dicens,Dirigere dignare Domine,&c. Oratione verò ſeruitiū concluditur,vt diuina gratia, quæ actiones noſtras præcedit etiam ipſas ſubſequatur.

SVMMA.

Oratio cur fiat hora tertia.Et quàm variè pro loci,regionis,& profeſſionis conditione

2 *Oratio, obsecratio, & postulatio, quid differant.*

De Tertia.

CAP. VI.

HOra tertia Deo laudes exoluimus, quia in illa secundũ Marcum, Iesus linguis Iudæorum † morti adiudicatus est, & à Pilato ad columnam ligatus est, & flagellatus. Meritò ergo hora illa oramus, vt sicut. s. ab Adam per diaboli suggestionẽ separatus est, ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora spiritus sanctus in cordib. nostris infundi. In hac etiam hora re promissus spiritus datus est Apostolis & visibiliter Dei magnalia loquebantur, vnde in Act. Apostol. Non sunt isti ebrij, cùm sit hora tertia diei, propter quod dicitur hymnus, Nunc sancte
Act. 2. nobis spiritus, &c, Dicitur etiam psalm. Legem pone, quia tunc lex noua data est Apostolis. Quia verò homo per legẽ Dei à morbo peccati sanatur, Iuxta illud Sapient. Nec herba, nec malagma
Psa. 118. sanabat eos, sed tuus sermo domine, &c. Ideò in quibusdam ecclesiis capitulum illud dicitur, Sana me Domine, &c. Hiere. xvij. c. & respõsorium, Sana animã meã, &c. Et quãdoq; dicitur, Cha
Sapi. 16 ritas Dei diffusa est. Rom. 5. c. & quandoque illud, Obsecro vos
Psal. 30. fratres, per misericordiam Dei. Rom. 12. ca. Rursus quia nõ põt sanari, nisi conseruetur, ideò sequitur versus, Adiutor meus esto, &c. quasi dicat, quamuis liber & sanus in via tua sim constitutus
Psal. 26. tamen nõ sufficio sine tuo adiutorio peruenire ad illã meridiẽ de qua dicitur, Indica mihi, vbi pascas, vbi cubas in meridie, vnde dicitur, Adiutor meus esto Domine: & subiungitur, ne dere-
Cant. 1. linquas me. i. inceptum meum ne intermittas, quia sine te nihil est conatus meus, neque despicias me. i. ne contẽnas, ꝙ ego mortalis te æternum audeo quærere, quia tu es Deus meus, qui me creasti & recreasti salutaris meus. i. qui sanas plagas peccati mei. Deinde omnes ad orationem prosternũtur, & prosequitur sacer
1. Tim. 2. dos modum orationis, quem Apost. docet, dicens, Primò omnium fiant obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones pro omnib. & pro his qui in sublimitate sunt. † Obsecratio fit cum adiuratione pro malo remouendo. Oratio, pro bono impetrando, vel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo siue cumulando. Gratiarũ actio pro bono iam collato conseruando. Obsecratio, est ibi, Ego dixi Domine, &c. vbi petit vulnera sanari, medicinam dari. Oratio ibi, Fiat misericordia tua Domine, vel ibi, Ostende nobis domine. Postulatio ibi, Conuer-
Psa. 131 tere domine vsquequo, vbi postulamus vt per Domini auxilium omnia nobis aduersa remoueantur. Gratiarum actio ibi, Sacerdotes tui induantur, &c. & hoc pro nobis omnibus. Item orat pro Regibus, & pro his, qui sunt in sublimitate, di-

ens, Saluum fac Regem. & oremus pro Pōtifice nostro, & pro
mnibus viuis, dicens, Saluū fac populū tuum, &c. Et pro de-
nctis, dicens, Oremus pro fidelibus defunctis. Sequitur etiā,
Miserere mei Deus, pro his qui sunt in grauioribus peccatis, si-
ut præcessit dominica oratio, pro his qui sunt in quotidianis.
Post hoc surgit opilio, siue sacerdos, & omnibus prostratis ma-
nentibus, orat pro vniuersis, de quo dictum est sub prima.

SVMMA.

1 *Sexta ad quid instituta.*
2 *Dei dilectione quantò quis magis rapitur, tantò à terrenis deficit.*

De Sexta. CAP. VII.

1 HOra sexta pro nobis † crucifixus, & clauis cōfixus est Chri-
stus, quare tenebræ super omnem terrā factæ sunt, vt Sol
in morte Domini sui lugēs, se quasi nigris tegeret vestib⁹,
ne illū crucifigētibus lumē præberet. Hac etiā hora, in die Ascē- *Act. 1.*
sionis, cum discipulis discubuit, meritò ergo ecclesia illa hora
Deo laudes exhibet, gratias ei agens, quia pro ipsa Christus pa-
ti voluit, propter quod ipsum diligit vehemēter. Vnde in Cāt.
Nūtiate dilecto, quia amore lāgueo, & ob hoc tūc dicitur Psal. *Cant. 5.*
Defecit in salutari tuo anima mea, &c. dicitur etiā respōsoriū, *Psal. 118.*
Benedicam Dñm in oī tēpore, semper laus eius in ore meo, sup- *Psal. 33.*
ple, quia dignatus est pati pro me. i. pro salute animę meę. Hac
etiā hora Adā de Paradiso eiectus est. Rectè ergo illa hora Deū *Gen. 4.*
deprecari debemus, vt vnde ille propter superbiā eiectus est, il-
luc per humilitatē, & bonam operationē redeamus. Sane offi-
cium Sextæ, statui tēporis respōdet, sicut & officia aliarum ho-
rarum, in prima nanque hora est inchoatio. In tertia profectus.
In sexta cōsummatio, secundū quod Sol in prima incipit luce-
re. In tertia magis calet. In sexta est in summo feruore, quod in-
dicant verba hymnorum, quæ in ipsis horis, & etiā in nona præ-
mittuntur. Inchoationi respondent verba q̄ dicuntur ad primā
in psal. Deus in noīe tuo saluum me fac, & in virtute tua libera
2 me. i. separa me à Cyphæis. In principio nanq; nostræ conuer-
sionis incipimus à malo separari, vnde ibi meritò petimus, qui
tandē loco & præmio separati sumus. Ad idem pertinet, quod
dicit secundus psal. Vtinam dirigantur viæ meæ, & ꝙ dicit ter-
tius psalm⁹, Retribue seruo tuo, quod exponitur, id est, frequē-
ter tribue, & vbi dicit, Viuifica me, &c. supplendū est, qui præ-
mortuus erat per peccatum, vnde petit per gratiam iustificari.
Ad profectum pertinet, quòd dicitur in principio tertiæ, Le-
gem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum, & ex-
quiram eam semper. Sibi enim posito in via petit dari legem *Psa. 118*
correctionis. Ad consummationem pertinet, quod dicitur

in principio sextæ, Defecit in salutari tuo anima mea posita in salutari tuo, defecit à terrenitate, vel defecit in salutari tuo. i. anima mea tendens in salutare tuũ, defecit in terrenitate. † Quã- 2
tò enim qui magis tendit in dilectionẽ Dei, tantò magis deficit à terrenis, & quasi præ nimio desiderio languet. Iuxta illud Cant. 2. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Per flores quidẽ, initia bonorum operum, per mala, perfectio accipitur, quæ etiã alios accendens quodammodo consolatur, non tamen hic plenam recipit consolationẽ, sed potius affligitur ex dilectione. *Vnde* sequitur. Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum, & in verbum tuum supersperaui. Et in secunda parte, Quomodo dilexi legẽ tuam Domine. Et in tertia, Oculi mei defecerũt, in salutari tuo anima mea, quoniã exaudisti, &c. Ad hanc perfectionem pertinet responsoriũ: Benedicã Dominũ: & versiculus, Dominus regit. Nã sicut habet alia translatio Dominus pascit me: nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit. i. Dominus est pastor meus, in quo sum totus & sufficiens. Vnde sequitur. Et nihil mihi deerit, spiritualẽ enim substantiam credit à Deo sibi cõferendam, qui iam scit se esse collocatum in loco pascuæ, vbi fideles in fide plenius corroborantur. Vnde dicit, Ibi me collocauit. Quẽ enim Dominus pascit in aduentu spiritussancti, eundẽ regit. i. in bonis operibus facit eũ delectari, & per rectũ iter ducit ad tutissimã ciuitatẽ Hierusalẽ, tali nihil deest, teste Apost. q dicit, Omnia in eo possum, qui
Phil. 2. me confortat. Dicit autem quandoque capitulum illud, Alter alterius onera portate, ad Galat. 6. Quandoque illud, *N*olite conformari h[illegible]ic seculo. Roma. 12. cap.

SVMMA.

1 *Nona, quorsum instituta, & eius forma.*
2 *Temporis status, insinuat virtutum statum.*
3 *Responsoria dominicarum in Tertia, Sexta, & Nona, conuenienter respondent responsoriis ferialibus.*

De Nona. CAP. VIII.

HOra nona Christus clamans emisit spiritum. † Mori enim 1
voluit pro homine illa hora, in qua homo de Paradiso ex-
Ioan. 19. pulsus est. Et in eadem hora per mulierem & lignum redemit, quos per mulierem & lignum deceperat hostis, vt ars autẽ artẽ falleret, & medelam ferret, vnde hostis læserat. *I*n eadem quoq; hora miles latus Christi aperuit, ex quo duo nostrę saluationis sacramenta, scilicet aquã baptismi, & sanguinem nostræ redẽptionis nobis eduxit, & velum templi scissum est, & monumenta aperta sunt. *E*adẽ hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras cõfringens, serasq; eius cõminuẽs, captiuitatẽ

san

ſanctorum ſecũ trãſuexit ad cœlos, igneaque rõphea ſubmota
antiquũ incolã in Paradiſo reſtituit. Eadẽ etiã hora cœtus apo
ſtolorũ ad orandũ cõuenire conſueuit, & Pe. & Io. aſcendebãt
in templum cauſa orationis. Petrus quoque eadẽ hora aſcen- Act. 3.
dit in cœnaculum, oraturus quãdo raptus eſt in extaſim: & lin
teolũ plenũ reptilib. de cœlo ante ſe dimitti vidit audiẽs, Petre Act. 10.
macta & mãduca. Meritò igitur propter has prærogatiuas hac
hora Deũ eccleſia laudat, dicens Pſal. Mirabilia, &c. rñſorium,
Redime me Domine: orans pro ſua redẽptione, ne oblita eſſe
2 videatur q̄ tali hora redẽpta eſt. † Illud aũt conſiderandum eſt pſal. 25.
quod in hora nona iam Sol declinauit à cẽtro, ſtatus ergo tẽ-
poris innuit ſtatum virtutum, innuit enim feruorem virtutum
in quo animus prius erat, propter tentationes eſſe tepefactum.
Nam vt ait Beatus Greg. Vitia nos tentant, virtutes nos humi
liant. Cùm enim vir perfectus tẽtatur ab altitudine intimi gau
dij, deſcendit ad cõſiderandũ ſuã fragilitatẽ, & ad videndum,
q̃ facilis ſit ad caſum, vt patet in Apoſtolo, qui dicebat, Ne ma
gnitudo reuelationũ extollat me. Gaudebat enim Paulus de
reuelatione, dolebat de tẽtatione. Vnde ipſe dicit, propter quòd
ter dñm rogaui, &c. Niſi enim ſibi moleſta eſſet tentatio, nõ ro 2. Cor. 11.
garet, vt tolleretur. Non eſt tamen ſublata, quia per infirmitatẽ
virtus, cui gaudiũ debetur, perficitur. Has tribulationes & an-
guſtias notãt aliqui verſus pſalmorũ nonæ, vt in j. parte. Tribu
latio & anguſtia, &c. Et in ſecũda, Multi qui perſequuntur. Et
in tertia, Errani, &c. Ab eiſdem petimus liberari in reſpõſorio,
Redime me. i. fac vt effectum redẽptionis tuæ, quæ facta eſt in
ſanguine tuo, ſentiã in tribulationib. meis. Hoc idem eſt in ver pſal. 18.
ſu, Ab occultis meis munda me. i. repelle à me malam cogitatio
nem, & compeſce ſuaſorem, ſecundũ Aug. † Et no. q̄ reſpon-
ſoria dominicalia in trib. horis, ſcilicet tertia, ſexta, & nona cõ
uenienter rñ reſponſoriis ferialib. Nã in reſponſorio feriali ad
tertiam. ſ. ſana animam meã, &c. Petitur ſanitas vulnerum, quę
præterita peccata fecerant, & in reſponſorio dominicali, incli-
na cor meum, &c. Et in verſu, Auerte oculos meos, &c. Petitur
cautela de futuris, quod fit in impletione diuinorum manda-
torũ. Itẽ in feriali reſponſorio ſextę. Benedicam dominum, &c.
Fit iugis diuinæ laudis promiſſio. In dominicali reſponſorio.
In æternum Domine, &c. Fit promiſſis impletio, ibi enim pro-
mittit ſe laudaturum, & hic laudat. In reſponſorio verò feriali
nonæ. Redime me domine, &c. Petitur redemptionis effectus,
quo fit vt vis mentis id eſt, amor, ſit directus ad Deum. Et in
reſponſorio dominicali, Clamaui, & Promittitur effectus pe-
dis, id eſt, amoris, ſcilicet clamor ad Deum, ex amore eſt

enim clamor cordis. In pluribus tñ ecclesiis sunt eadẽ, tam in ferialibus, q̃ in dñicalibus. Et est notandum, ꝙ versus qui dicũtur in tertia, in sexta, & in nona neumam habẽt, ad designãdũ quod in nulla hora exprimere valemus gaudium & brauiũ sempiternum. Capitulum quandoque dicitur, Oĩa probate, Thessal. 5. c. & quandoque, Sicut in vno corpore multa membra habemus, Roma. 12. cap.

SVMMA.

1 *Vesperæ ad quid institutæ, quid referant. Et quot psalmis cõstẽt. n. 3.*
2 *Officium diei sequentis, incipit à vesperis, & cur ita.*
4 *Officiũ matutinũ & vespertinũ, præferũt alijs, psalmorũ numero.*
5 *Thymiama quid notet, Et à quo offerendum.*
6 *Mariæ canticum, promissa Dei continet. Et eius expositio. nu. 7. Et cur potius in vesperis cantetur, quàm alijs horis. nu. 8.*
9 *Lãpades cur accẽdantur in vesperis, maximè sub canticum Mariæ.*
10 *Officium mortuorum, ad quid careat secundis vesperis.*
11 *Religiosi collationẽ Completorio præmittunt. Et qua id ratione aut exemplo.*

De Vesperis. CAP. IX.

IN hora vespertina significat ecclesia, primũ † aductum Dñi, 1
q fuit, Vergẽte mũdi vespere i. vltima ætate, de quo psallens
reddit gratias Deo, iuxta illud Apost. Nos sumus, i quo fines
seculorũ deuenerũt, de pœ. di. iij. Si. n. in fin. Præterea Christus
in vespere de cruce depositus fuit, eadẽ quoq; hora in cœna sa-
1. Co. 10. cramentum corporis & sanguinis instituit, pedes discipulorũ
Ioan. 13. lauit, discipulis eũtibus in Emaus in habitu peregrini in fra-
Luc. 24. ctione panis se manifestauit. *M*eritò ergo ecclesia catholica
Christo in hac hora gratias agit. Est tñ duplex mundi vespera,
prout in vj. parte sub Epiphania dicetur. Sanè, sicut † ait Richar 2
dus Episcopus Cremon. in mitrali officiũ diei sequentis inci-
pit in vesperis, quia vespertina sinaxis. i. hora, primũ est officiũ,
secundũ Esdræ cõsuetudinẽ in quaternario numero prout di-
ctum est in proœ. huius partis. Vnde vespertinũ officiũ à vespe
re stella nominatur, quæ in principio noctis oritur. Præterea
licet ab initio mundi dies præcederet noctẽ, in nocte tñ dñicæ
resurrectionis nox cœpit præcedere diẽ, vt dicetur in vj. parte,
sub sabbato sancto, in principio. Dicit autẽ ecclesia in hac hora
quinque psal. † Primò propter quinque Christi vulnera, qui pro 3
nobis obtulit sacrificiũ in vespera mũdi. Secũdò, ad correctio-
nẽ, vt videlicet defleamus, & petamus veniã peccatorũ, q̃ in die
per quinq; sensus corporis cõmittuntur, & ad nos intrãt, Iuxta
illud Hier. Mors intrauit p fenestras nostras. Quis enim est, qui
Hier. 9. visu nõ cõcidat, capiatur? Tertiò, per ipsos quinque Psal. munit
se eccle

ſe ecclesia contra nocturnales tribulationes. Hęc enim hora in
ſinuat fletum eorum, quib. occidit Sol iuſtitiæ, & ita ſunt in ve-
ſpera, de quo dictum eſt, Ad veſperā demorabitur fletus, qui du Psal. 29.
rabit vſque ad matutinum. i. quouſque Sol fidelib. oriatur, qui
occiderat peccatorib. ſecundum quod legitur. Et ad matutinū
lætitia, & propter eaſdem etiam cauſas pectus quinq; digitis tū
dim⁹. Rurſus ſeculares dicunt quinq; pſal. religioſi verò quatuor
propter rationem tangēdā in parte ſub tit. de aduentu. Et nota
† qꝙ veſpertinū matutinúmque officiū cæteris horis in numero
pſalmorum præferuntur, eò qꝙ in ſenaria operum distinctione,
veſpere & mane ſolūmodo memorantur, & in veteri lege matu-
tini, & veſpertini officij antiquitas commendatur. Quinq; ergo
pſalmi in veſpertinis hebdomadæ officiis dicuntur, & cantātur
pſalmi ſecundum materiā diei, vt ecce in ſeptima die. ſin ſabba
to propter reſurrectionē, quæ ſequitur, agimus de victoria, & lau
de Dei, quæ ſequitur victoriam, vnde in 1. Pſal. ſ. Benedictus Do
minus, ad literam agitur de victoria Dauid contra Goliam, quā-
tum verò ad ſpiritualem ſenſum de victoria noſtra, qua diabo- 1. Re. 17.
lum ſuperamus. quia ergo poſt victoriam nihil reſtat niſi lauda
re Dominum, per quem victoriam habemus, ideò ſequuntur
quatuor pſalmi, qui ſunt de laude. In primo enim laudem
promittit eccleſia, Exaltabo te domine. In ſecundo ſeipſam
incitat, Lauda anima mea Dominum. In tertio alios inui-
tat, Laudate Dominum. In quarto congratulatur cœleſti
Hieruſalem dicens; Lauda Hieruſalem Dominum, &c.
Et ſic de aliis feriis & pſalmis. In quibuſdam Eccleſiis
ſtatim poſt pſalm. ſequitur hymnus, & poſt hymnum lectio ſiue
capitulum, in quibuſdam econuerſo, & in quibuſdam hymnum
non cantant. Qui poſt pſalmos immediatè hymnum cantant, cō
gruum ordinem ſeruare videntur, quoniam primo eſt in corde
dilectio, quæ per antiphonam deſignatur, deinde ſequitur bona
operatio, quā pſalmus deſignat poſteà mentis exultatio, quæ per
hymnum notatur. Sed quia exultatio ſæpè negligentiam parit,
id circo ſequitur lectio ſeu capitulum, quæ hominem ad cor re-
uocat. Qui verò lectionem hymno præponunt, volunt hymnum
loco reſponſorij obtineri. Vnde cū in feſtiuitatib. reſponſorium
poſt lectionem cantatur, hymnum prætermittunt. Ad maiorē
tamen exultationem, notandum eſt, quòd in quibuſdam Eccle-
ſiis vtrumque cantatur, & tunc reſpōſorium præcedit hymnum,
ad notandum, quòd tunc maximè reſpondere debemus exhor-
tationi per præcedens capitulū factæ, poſt quod ſtatim ſequitur
reſponſorium. Tamen generale eſt, quod quandocunque canta
tur reſponſorium, præcedere debet lectio, cui reſpondere debet.
Qui

Qui verò hymnũ non cantant, illud attendere videntur, ꝙ canticum B. Mariæ sequitur, quod excludit respõsoriũ, cuius locũ
tenet hymnus. Nã si canticũ Zachariæ in laudib. matutinis excludit respõsorium, multò magis cãticum B. Mariæ virginis excludere debere videtur in vesperis. Et not. ꝙ ad vesperas dicitur
ad capitulum Benedictus Deus & pater. 2. ad Cor. 1. & illud: Dominus autẽ dirigat. 2. ad Thess. 3. Post hymnum sequitur versiculus videlicet in sabbato: Vespertina oratio, &c. In aliis dieb.
Dirigatur domine, & vterque versus vespertinum tempus designat, in quo cantatur: quod sonant verba illa, quæ in psalmo se
Psa. 140. quuntur, s. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinũ.
Optat enim, vt oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri testamento tractum est: vbi habetur, quòd hora vespertina sacerdos intrabat sanctum tabernaculum vel templum, vt offerret thymiama super altare incensi: sicut mane intrabat, vt offer
ret incensum. Hoc † thymiama, significat suauitatẽ odoris. Hinc 5
habet consuetudo, vt dũ dicitur versiculus, sacerdos turificet altare ad implendum iuge sacrificium: sic enim fiebat in lege, in qua duo agni offerebantur: vnus manè, & alter serò: & hic pinguior, ad notandum quòd vis charitatis crescit: ideò ergo turificatur, vt simus semper bonus odor Deo proficiendo in scientia, & doctrina: & etiam quia propter promissiones Dei debem' fideles esse, vt simus ei boni odoris: Vel ideò in vesperis & matutinis post psalmos & lectionem, dum versus dicitur, incensatur: ad notandum, quod nemo potest bonum odorem Deo reddere vel bonum exemplum operandi aliis dare, quod per incensum significatur, nisi prius in Dei seruitio operetur: quod per psalmos. & alios doceat, quod per lectionẽ notatur. Vnde mos inoleuit, ꝙ in præcipuis festiuitatib. antiphona ad Magnificat, & Benedictus, ter dicitur, siue toties canẽdo protellatur: donec omnis populus, qui interest, incensi repleatur odore. Et vltimò dicitur cum neuma: voce quidem non significatiua, prout dictũ est in proœ. huius par. Sacerdos autem, qui maior est in Ecclesiæ officio: vt qui vicem tenet Aaron, debet incensum offerre: vt sit thymiama sempiternũ corã Dño, & suaue fragrãs odor. Iuxta illud. Dirigatur Domine ad te oratio mea, sicut incensum in cõ
Psal. 140. spectu tuo. De hoc dictũ est, sub laudib. matutinis. Dicitur ergo
in vesperis versiculus exhortationis. s. vt excitet pigros ad intel
ligenda promissa Dei, quæ continentur † in cantico illo beatæ 6
Mariæ Magnificat anima mea, &c. quod est Luc. 1. c. Prima pro-
Gene. 9. missio facta fuit Noe. Vnde Gen. Ponam arcum meũ in nubib.
Gen. 22. cœli, & hæc impleta est. Secunda Abrahæ, & Dauid. Abrahæ di-
Psal. 88. ctum est: In semine tuo benedicentur omnes gẽtes. Dauid dictũ
est:

est,de fructu vẽtris tui ponã super sedẽ tuã,& hæc impleta est in
B.Virgine quod notatur in cãtico suo ibi,Recordatus misericor
diæ suæ.Et per hoc ergo certi sumus,ꝙ dabit nobis vltimam.&
paradisum.*I*deò autẽ cãticum ipsum quotidie dicitur, vt frequẽ
tior dominicę incarnationis memoria animas fidelium in opere
Dei,& in doctrina se exercentiũ ad deuotionẽ operis incœpti ac
cedat.Cũ enim in cãtico ipso notẽtur cogitationes,sicut in psal.
Opera,si diligenter B.*M*ariæ actus & dicta sæpè recolimus, ob-
seruantia castitatis & virtus operationis semper ad ipsius opera
tionis imitationem perseuerabunt in nobis.Nec etiam nos mo-
uebit fauor humanus indebitus,non tẽporaliũ immoderatus ap
petitus,non tẽporalis affectio,nõ de impetranda cõmissorũ ve
nia desperatio.Nempè non nos mouebit indebitus fauor huma Luc. 1.
nus,qa cũ B.Virgo commẽdaretur à beata Elisabeth,dicẽte,Vn
de hoc mihi,vt veniat mater Domini mei ad me, &c. non ipsa
mota fuit humano fauore,sed seruans humilitatẽ clamauit,Ma-
gnificat anima mea dominum,& tandem adiecit, Quia respexit
humilitatem ancillæ suæ.Et no.quòd † dicit respexit humilitatẽ,
& non dicit respexit virginitatem,innuens, mentis virginitatem
præualere corporis integritati.*I*terum,ideò dixit humilitatem, Iacob. 4.
quia deus superbis resistit,eósque à beatorum sorte secernens p
varia pœnarum loca,pro peccatorum impietate dispergit.Non
nos mouebit immoderatus temporaliũ appetitus,quia sicut ipse
dixit iudex noster Diuites dimisit inanes,& Deposuit potentes
de sedẽ.Non temporalis afflictio nos mouebit,deus exaltat hu-
miles.In hoc.n.cãtico exemplo humilitatis eius reformamur,&
filij dei incarnatio,per quam deposuit potentes de sede, & exal-
tauit humiles,ad memoriam reducitur,vt fidei nostræ deuotio
excitetur,non desperatio de commissorum impetranda venia,
quia misericordia eius à progenie in progenies timentibus
eum.*B*eda † dicit , quòd inde inoleuit consuetudo,vt in offi-
cio vespertino cantetur cãticum B.Mariæ virginis , & potius in
vespertino quàm in aliis officiis.Primò,quia in ipsa vespera mun
di,suo singulari assensu mundo succurrit perdito.Secũdò , quia
per hoc fit incarnationis in vespera mundi factæ iugis recorda-
tio.Tertiò,quia ipsa est stella maris,quæ in huius mundi vespere
nobis lucere cepit,sicut vespera stella,de qua dicitur vespertini
officium,in initio noctis lucere incipit.Quartò , vt mens nostra
per diem variis fatigata cogitationib. imminente quiete, si quid su-
cet noctis tempore,recolendo dicta Dei genitricis,quicquid su-
perfluum vel nociuum diuturna euagatio contraxerit to-
tum hoc precibus & lachrymis ea intercedente mundetur.
Quintò, quia virgo portauit Dominum in vespera mundi,

Rursus

Rursus canitur in sexta laude, qa Dominus in sexta ætate venit, sicut & cãticũ Simeonis: in septima propter septimã ætatẽ quiescentiũ: prout tactũ est sub laudib. matutinis. Cæterùm hoc cãticũ est exultatio laborantiũ, quorũ spiritus exultat in domino, quia fecit eis magna, qui potẽs est: cuius misericordia est in secula. Ob hãc †Exultationẽ repræsentandã lãpades accenduntur in
Mat. 25. vesperis: vel ꝑ hoc cãtico principaliter accẽdũtur, eò ꝙ de Euangelio est: vel vt nos de numero adolescẽtulum & quinq; prudentum, curramus cum lãpadib. bonorũ operũ in odorẽ vnguentorum B. Virginis, intrãtes cũ ea in gaudiũ Dñi nostri. Et quia opera nostra nõ sunt in lampadib. radiãtia, nisi fuerint charitate informata, ideò canticũ clauditur ab antiphona, per quam charitas designatur. Recãtata antiphona, in profestis dieb. prosternit se Ecclesia, in oratione, prolixius orans, quã in aliis officiis: quia specialiter orat pro his, quib. occidit Sol iustitiæ: licet & pro aliis oret, & faciat ea quæ dicta sunt superius sub titulo de tertia, vbi de precib. agitur. In solennib. verò dieb. statim dicitur collecta, & quasi stantes oramus. De quo, & in quib. officiũ vespertinum cum hora prima conueniat, ibi etiam dictum est. †Mortuorum officium incipit à vesperis: non tamẽ habet secundas vesperas: ad notandũ, quod hoc officium finẽ habebit, quando animæ saluandorum ab omni pœna liberatæ æterna beatitudine fruentur. Sed sancti, de quorum glorificatione in anima iam certa est Ecclesia, primas & secundas vesperas habẽt, si in festo eorum nouem lectiones dicãtur. Primas enim habent, pro glorificatione animæ iam præcepta. Secundas, pro glorificatione corporis, quã habebunt, quæ nunquam finem habebit. Si verò habent tantum tres lectiones, primas vesperas habent tantummodo, non quia & ipsi duplicem stolam habituri nõ sint: cum hoc omnibus electis conueniat: sed Ecclesia, ad ostendendum differentiã præmiorum illis & istis debitorum, magis solennizat pro illis, de quorum maiorib. meritis sibi per miracula vel per alia documenta constat: quamuis ad plenum certa esse non possit. Nam stella differt in claritate à stella. Vnde August. ait in sermone de B. Stephano. Cũ
1. Co. 15. pretiosa sit mors sanctorum, quid distare inter martyres potest? præcipuus esse videtur, qui primus est. Aliquando tamen in vesperis præcedentibus dicitur solummodo antiphona, & collecta de festo sequenti: prout dicetur sub vigilia natalis. †Postre- 1
mò notandum est, quòd religiosi ante completorium præmittunt collationem, quæ à sanctis patribus originem traxit, qui dictis vesperis conuenire, & de scripturis sacris conferre solebant: ad instar operariorum, ad recreationem adinuicem confabulantium: ideoque tunc vitas vel collationes

patrum,

patrū,& his similia,q̄ potius sunt ad recreationē & delectationem,legunt,& eruditiores,si dubium occurrerit, interrogant.

SVMMA.

1 Completoriū,cur,aut qua significatione,admonitionéve instituant: Item vnde dicatur.
2 Completorij officium,incipit à Psalmo,Conuerte nos.& cur ita.
3 Completorium,quatuor psalmis constat.
4 Psalmus,Qui habitat,dicitur contra nocturnas tentationes.
5 Psalmi,In te Domine speraui, quare dicuntur tantum sex versus.
6 Psalmos an debeat hymnus sequi in completorio.
7 Symeonis canticum cur cantetur in completorio.
8 Horarū canonicarū partes oēs. 9 Preces cur dicātur in cōpletorio.
10 Symbolum Apostolorum, cur dicatur in prima & completorio.
11 Officia diurna,in psalmis non variantur,nocturna sic. Et cur ita.
12 Psalmi quinque,cur in prima,& versus,In manus tuas,&c.in Cōpletorio potius,quàm in aliis horis ponuntur.
13 Numerus vndenarius,quid signet.

De Completorio. CAP. X.

1 IN hora†completorij Christus orauit patrē.Eadem quoque
hora sanguineas guttas sudauit,& etiā corpus eius in sepul-
chro positum fuit,& custodes deputati. Meritò igitur in hac
hora Ecclesia Deo laudes & gratias ait.Illam etiam in memo-
riam æterni gaudij celebrat. Nam completo electorum nume
ro in illa hora,complebitur gaudium electorum in die gene-
ralis retributionis. Et inde est quòd completorium significat
gaudium.Dicitur autem completorium,quia in eo completur
communis vsus locutionis cibi & potus,& aliorum,quæ neces
sario pro corporis sustentatione sumuntur, & secundum hoc
2 etiam significat finem vitæ præsentis. †Sanè,hoc officium in-
cipit præter morem aliorum officiorum. Conuerte nos Deus,
&c.Quia enim quasi tota die psalmodiæ insistimus, & penè im
possibile est,quin aliquem puluerem superbiæ contraxerimus,
& quia sæpè erramus,Iuxta illud,Erraui sicut ouis,quæ periit.
Inde est,quòd nos humiliantes dicimus, Conuerte nos Deus,
&c.Prætereà,quilibet quantūlibet perfectus & bonus,æstima- Psa. 118.
re se debet imperfectū siue insipientem,Iuxta illud, Iustus ac- Pro. 18.
cusator sui est,ideò dicit sacerdos,Conuerte nos,&c. Et in his
verbis iudicans se peruersum.Bonarum quippè mentiū est,ibi
culpam agnoscere,vbi culpa non est.v.dist.ad eius.de pœ. d.ij.
si enim,in prin.Nam & si dixerimus,quòd peccatum non habe
mus,ipsi nos seducimus.Hinc est, q etiam consequenter inuo 1. Ioā. 1.
camus diuinum adiutorium dicentes , Deus in adiutorium
meum intende,vt Conuerte nos, referatur ad præterita mala

tollenda:& Deus in adiutorium ad bona opera futura faciēda: quia ſine Dei adiutorio quicquā boni facere nō valemus:quia verò totū ad laudē trinitatis faciendū eſt,ideò ſequitur,Gloria patri.Rurſus incipientes per,Conuerte nos deus ſalutaris noſter,oramus,vt nos à malis conuertat: & iram ſuam à nobis auertat,& quia merita noſtra non ſufficiunt,eius adiutoriū poſtulamus,dicentes,Deus in adiutoriū,&c.Dicuntur†autē quatuor pſalmi ad obtinendam remiſſionem peccatorū, quæ committimus dum ſumus in hoc corpore, ex quatuor elementis, & ex quatuor humoribus,vel cōplexionibus compoſito. extra de celeb. miſſa.in quadā.ſeu quia corpus ipſum ex his compoſitum contra pericula & phantaſmata noctis munimus,& deo cōmendamus,ideoq; tunc dr̄,In manus tuas Domine commendo ſpiritum meū, & Cuſtodi nos,&c.Et incipit eccleſia,à voce perfectionis,dicens,Cum inuocarē,exaudiuit me, &c. hoc enim perfectorum eſt.Sed quia perfecti ſe debent reputare imperfectos.extra de purg.can.accepimus.de pœ. d.ij.ſi enim.pro
Iob 9. pe princ.Iuxta illud Iob,Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ignorat anima mea,ideò ſequitur in eodē pſal.Miſerere mei,ſupple Domine,& exaudi orationē meā, quod eſt dicere imperfectorū. Poſteà aliis admonitis ad bonum, facit in eodem pſalmo men
Pſal. 4. tionem de pace æterna ibi,In pace in idipſum,i.quę eſt inuariabilis,quam pacē ſemper in memoria debemus habere, & maximè,dum corpus quieſcere debet in lecto,mens debet quieſcere in Deo,debet etiam quieſcere in ſpe. Vnde ſequitur ſecūdus pſal.In te Dn̄e ſperaui,&c.Sed†quia ſpes nō eſt ſine timore,aliter enim præſumptio eſſet,ideò ſequitur tertius pſal.de tētatione,ſ.Qui habitat ī adiutorio altiſſimi,&c. in quo deus promittit liberare eccleſiam.Diabolus enim eſt quaſi fur de nocte incedens,& ideò nocte imminente,dicit eccleſia illum pſalmū, contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille pſalmus, vt à quatuor tentationibus liberemur,ſ.à timore nocturno, à ſagitta volante in die,à negotio perambulante in tenebris,ab incurſu,& dæmonio meridiano,i.ab incurrente dæmonio. Prima, eſt leuis & occulta.Secunda,eſt leuis & manifeſta. Tertia, grauis & occulta. Quarta, grauis & manifeſta. In quinto verò pſal. ſcilicet,Ecce nunc benedicite dn̄m,&c.benedicit Eccleſia deum,pro liberatione tentationum nocturnalium ibi, In noctibus extollite manus veſtras in ſancta,& benedicite Domino.Dicit enim Aug.ſuper hunc pſalmum, Nox,res triſtis eſt, dies læta eſt. Ergo per noctem intelligitur aduerſitas, per diem proſperitas. in aduerſitate benedicendus eſt
Iob, 1. Dominus, ſicut & in proſperitate, exemplo Iob, qui amiſſis filijs

filiis & rebus omnib.dicebat:Dominus dedit Dominus abstu-
lit,&c.sit nomen Domini benedictum.Vnde & hic dicitur:Be-
nedicite Dominum.† Sed quæritur,quare dicuntur tãtummo
dò sex versus illius Psalmi:Inte Domine speraui,nõ confundar
in æternum:Respondetur,ideò, quia Dominus dicendo sextũ
versum,videlicet,In manus tuas Domine, commendo spiritũ
meum:sexta ætate mundi, sextóque die carne obiit, vt iã dice
tur.Rectè ergo sex versus tantùm eiusdem psalmi in completo
rio cantamus,vt in hac sexta ætate,in qua per eum redépti su-
m⁹,sicut habet finis vltimi versus ibi:Redemisti me Domine,
Deus veritatis:conformemur dormitioni eius:vt scilicet, mẽ-
bra quiescant,&cor vigilet.Sicut caro eius in sepulchro qeuit,
& diuinitas vigilauit.† Notandum autem est, quòd in quibus-
dam Ecclesiis statim post psalmos dicitur hymnus,ea forte ra-
tione,quia per bonam operationem peruenitur ad exultatio-
nem absque omnis purgationis medio,ab his,qui purgati tran
seunt ab hac vita:alia etiam ratio iam dicetur.Et sic prius dicũt
hymnum,quàm capitulum,ad ostendendum mysticè, quòd illi
in quibus completa sunt significata præcedentium laudũ , seu
perfecti,qui per completorium significantur, præueniũt exhor
tationem,quæ per capitulum significantur. Nec tamen capitu-
lum prætermittunt,quia his semper vtilis est exhortatio ad per
seuerandum in bono,quia,nec nocet admisso subducere calcar
equo.In aliis autẽ Ecclesiis inter psalmum & hymnum,interpo-
nunt antiphonam,vel allelu-Ia per antiphonam sequentes ordi
nem B.Ignatij,de quo in proœ.dictum est.In aliis verò Eccle-
siis statim post psalmum & antiphonam,vel allelu-Ia, sequitur
lectio,siue capitulum cum responsorio, In manus tuas Domi-
ne,&c.Vel aliò,quia vt dicũt,in omni officio dici debet lectio.
Posteà adiiciunt hymnum,Te lucis,&c. In quo optãt protegi in
nocturnis tribulationibus. Alij verò non dicunt lectionem,
ptout in proœ.huius partis dictum est,statim post psalmum di
cunt versiculum,tum quia tempus illud dormitionis,non aptũ
est ad doctrinam,tum quia post completorium,non solum ci-
bi & potus,verũ etiam doctrinam,quæ per lectionem significa
tur,referenda non est. Hinc est quod statuit B.Benedictus, vt
post completorium nemo loquatur.Dicitur autem capitulum,
Tu autem in nobis es Domine.Hier.14.cap. Religiosi in hoc
officio ante omnia lectionem præmittunt,dicentes,Fratres, so
brij,&c.ne ordinem Esdræ excedere videantur,repræsentantes
in hoc etiam Mariam Magdalenam, de qua Dominus di- *Matt.14*
xit, Præuenit vngere corpus meum in sepulchro,id est,hoc
fecit, quod factura erat mortuo , si licuisset , ita & hæc le-

ctio, quasi vngit reddendo animas attentas ad vigilandũ ante commendationem dormitionis. Post hymnum subiicitur versiculus, Custodi nos Domine. vel alius, q notat totius officij esse ctum. Postulat enim Domini custodiam cõtra noctis pericula, & dicitur acuta voce, & cũ neuma, ex quo excitati & memores facti ineffabilis gaudij, quod erit merces laboris nostri, canim⁹ canticum Simeonis, Nunc dimittis, &c. quod est Luc. 2. c. † Primò, vt illius exemplo pacem inuenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. Secundò, ideò istud canticum canim⁹, quia sicut sanctus Simeon cupiens ex hac vita in alteram trãsire, illud cecinit, sic & nos cùm dormire debeamus, quasi morituri, quia somnus est quasi mortis imago, illum canimus, per quem nos Domino commendamus. Tertiò, propter causam sub vesperis dictam. Quartò, quia canticum illud est de vtroque aduentu. Vnde meritò illud dicimus, vt promissionibus alliciamur, & à vitiis quiescamus. † Cõsiderandum est autẽ, quòd cum septem sint partes cæterarum horarum, scilicet versus: cũ gloria patri, hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, & oratio, in tribus tamen horis, scilicet in matutinis, laudibus, & vesperis, & in completorio additur & octaua, videlicet canticum euangelicum: quoniam hæ tres horæ pertinent ad octauam, id est, Domini resurrectionem, quia mane surrexit. In vespere, se discipulis manifestauit. In completorio, discipulis ait, Pax vobis. Ea propter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum lætitiæ, ipsum sequitur, vt continetur in euangelio gratiæ. Euangelium gratiæ huius officij, est canticum Simeonis, scilicet, Nunc dimitis, in quo pacem rogamus æternam, vt sicut Simeon transire cupiens, postquàm vidit Christum, dimitti rogauit, sic & nos post lumẽ fidei perueniamus ad splendorem spei, vbi erit pax æterna. † Consequenter oratio dominica, & preces dicuntur, quibus etiam contra noctis phantasmata nos munimus. Subiicitur etiam symbolum, in quo nostræ fidei professio continetur, vt si fortè nos mori contigerit in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam ecclesiis, sicut & in prima confessio generalis. Alterna enim confessione inuicem nos emendamus, juxta illud, ' Confitemini alterutrum peccata vestra, ne demus requiem temporibus nostris, donec inueniamus locum Domino. Precibus & oratione completur hoc officium, iuxta illud Apostoli, Orantes pro inuicem, vt saluemur. Rursus preces, mysticè humilitatem significant, quæ in fine debet esse, quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significandum voce humilima hoc seruitium inchoatur, ita in consummatione eadem humilitas monstranda est, contra superbiam

Iaco 5

perbiam

erbiam: in qua ceciderunt omnes, qui operantur iniquitaté. *Psal. 35.*
Post preces opilio noster, siue sacerdos, commẽdans Domino
gregem suum dicit collectam: vnde nõ est congruum: vt post
hoc officium aliquid aliud fiat, nisi quod pertineat ad quieté.
† Et attende, quoniam ad primam & ad cõpletorium Aposto
lorum symbolum non dimittimus: quia cuncta opera nostra ĩ
eius nomine incipimus, & concludimus, in quem credimus.
Similiter ad vtrunque officium confessionem, & Miserere mei
Deus, adiicimus, vt quicquid in nocte peccauimus, aut in die
deliquimus, per confessionem & pœnitẽtiam diluamus, adim
plẽtes illud: Confitemini alterutrum peccata vestra. Respicien
tes etiam illud, quod olim sacerdos farinæ assarium offerebat,
in die vicis suæ, medietatem in mane, & medietatem post me-
ridiem. Sacrificium autem nostrum, est spiritus humiliatus.
81 † Vltimò notandum est, quòd omnia officia diurna, quantũ
ad psalmos, inuariabilia sunt, nocturna verò variabilia. Per no
ctem enim intelligitur mundus iste, qui variabilis est, per diẽ
verò ille ęternus, qui est inuariabilis, de quo scriptũ est, Ordi-
natione tua perseuerat dies. Et est verior perseuerat in singula
ri, quàm perseuerant in plurali, licet aliter quasi communiter
proferatur. hoc etiam officium in quibusdam ecclesiis, quan-
tum ad hymnum, inuariabile est, prout sub titu. De prima, di
ctum est, etiam quantum ad psalmos, lectionem, preces, & col
lectam, ita quòd pro nullius sancti solennitate, sicut nec offi-
cium primæ, variatur, pro eo, quia in illa de pace, & specialiter
illa ad quam suspiramus, agitur, quæ vt præmissum est, inuaria
bilis est, hoc duntaxat excepto, quoniam in dominicis dieb. di
cunt ad primã illos quinque psalmos, scilicet Deus Deus meꝰ
respice in me &c. Et sequentes psal. Confitemini prout dictũ
82 est. † Sed quare illi quinque psalmi in prima & versus *In ma-*
nus tuas domine &c. in completorio potius quàm in aliis ho-
ris ponuntur? Responsio, Christus cui in his horis canimus
qui est principium & finis in cruce pendens legitur incepisse
psalmum illum Deus Deus meus, & omnes psalmos sequen-
tes seriatim vsque ad dictum versum dixisse ibi finiuisse & spi
ritum emisisse. Meritò igitur & nos in passionibus huius secu-
li constituti ad ipsius imitationem in hora prima quę est in
principio horarum diei & non alibi dictos quinque psalmos
& in completorio, quod secundum aliquam considerationem
est finis siue vltima horarum diei debemus dicere versum ip-
sum. Quòd verò hoc officium ad vltimam diei horam perti-
neat hac consideratione apparet. Nam in prima dicis quatuor
octonarios versuũ, duos pro prima & duos pro secũda horis,

& in tertia sex,duos pro tertia,duos pro quarta, & duos ꝑ quinta.in sexta sex,duos pro sexta,duos ꝑ septima, & duos pro octaua.Et in nona sex,duos pro nona,duos pro decima,& duos pro vndecima.Restat vltima hora, scilicet duodecima,ad quā pertinet completorium,quod notat hymnus,Te lucis ante terminum.Præmissos autem octonarios combinamus, si duo charitatis præcepta obseruamus, facimus vndecim cōbinationes, vt pro quauis hora diei in qua deliquimus, vnū domino legis & charitatis binarium offeramus,vt pro prima,Beati.pro secūda,Retribue.pro tertia,Legem pone.pro quarta, Memor esto. pro quinta,Bonitaté.pro sexta,Deficit.pro septima,Dilexit.pro octaua,Iniquos.pro nona,Mirabilia.pro decima,Clamaui.pro vndecima,Principes.Fiunt ergo vndecim combinationes ad emendādum vndenarium nostræ transgressionis, & in quolibet octonario aliquid de lege Domini memoratur,quia per eā vinea colitur,& denarius æternitatis acquiritur. Sunt ergo xxij. octonarij,qui per horas diei dicuntur,ꝓpter rationē sub titulo, De prima,dictam.Et dicuntur bini & bini,& sic duplicati fiunt vndecim.†Vndenarius enim numerus,significat transgressionem,sicut denarius perfectionem. Dicuntur ergo per vndecim, vt ea,quæ in illis dicuntur transgressionem, mandatorum suorum nobis relaxaret. 1

* *
*

PRIMI TOMI
FINIS

